

Nicolai PEROTTI

CORNV COPIAE

seu linguae Latinae commentarii

II

Edidit Jean-Louis CHARLET

Istituto Internazionale di Studi Piceni

Sassoferrato

1991

Comitato scientifico

Ferruccio Bertini, Jean-Louis Charlet, Hermann Funke,
Italo Gallo, Alberto Grilli, Heinz Hofmann,
Paul O. Kristeller, Scevola Mariotti, Keith Percival, Herman Walter.

Direttore responsabile

Sesto Prete.

La pubblicazione è realizzata con il contributo della SIP
Direzione Regionale Marche e Umbria.

AVANT-PROPOS

1. Pour la préparation de ce deuxième volume, j'ai utilisé le D.E.A. de Martine Furno (Université de Provence, 1986), qui avait en grande partie identifié les sources de Perotti pour les colonnes 131 à 140 de l'Aldine (= paragraphes 107 à 142 du présent volume).

2. Les principes d'édition sont pour la plupart les mêmes que dans le tome I. Toutefois, outre quelques modifications d'ordre typographique liées à l'utilisation d'une imprimante laser, j'ai tenu à respecter plus scrupuleusement encore l'orthographe de Perotti, en particulier dans l'emploi des accents. Dans le premier volume, j'avais négligé, pour des raisons d'habitude et de commodité, les accents qu'on lit sur le manuscrit. Or, un passage du *Cornu copiae* montre que Perotti accordait de l'importance à ces accents:

« Ponè, quando grauem habet accentum, praepositio uel aduerbium est, et significat prope »

(Aldine, c. 334,60-61; *epigr.* 3,75 du tome 3 en préparation)

J'ai donc estimé devoir respecter cette volonté en normalisant le système d'accentuation qui apparaît habituellement sur le manuscrit, soit:

- un accent aigu sur les prépositions *a*, *e* et l'interjection *o* ;
- un accent grave sur la syllabe finale des adverbes ou préposition *ferè*, *p(a)ene*, *plane*, *pone*, *sane*, ainsi que sur *ergo* ;
- un accent grave sur la finale de *eo* et *una* employés adverbialement.

En revanche, je n'ai pas conservé les diphtongues *æ* et *œ* qu'on lit sous la première main du manuscrit, mais généralement non sous la seconde, celle de Perotti lui-même. Je n'ai pas non plus conservé les trémas sur certaines voyelles grecques.

3. Les références internes au *Cornu copiae* renvoient à l'édition du tome I pour l'épigramme 1 (ex. : 1,232 = épigramme 1, paragraphe 232); aux paragraphes de l'épigramme 2 (en gras) pour les renvois internes, non repris dans l'*index auctorum* ; et à l'Aldine 1526-1527 à partir de l'épigramme 3. Dans l'*index auctorum*, le sigle ' après une référence indique que cette référence n'est pas explicite (le nom de l'auteur n'est pas cité par Perotti); pour les auteurs dont Perotti ne cite jamais le nom dans l'épigramme, ce sigle a été placé une fois pour toutes après le nom de l'auteur.

4. Comme je l'écrivais dans l'avant-propos du volume précédent, l'apparat des sources ne saurait, compte-tenu de l'immensité de la tâche, être considéré comme complet, et encore moins comme définitif, surtout en ce qui concerne les sources médiévales ou humanistes, souvent difficiles à cerner (et parfois à consulter!). Mais il est urgent de donner à la communauté scientifique internationale un texte fiable¹ et un décryptage bien avancé des sources de Perotti.

J'ai dû, pour des contraintes éditoriales, réaliser ce second volume en deux ans, et non en trois comme initialement prévu. Les conditions

matérielles et humaines, particulièrement éprouvantes, dans lesquelles j'ai travaillé me donnent une raison supplémentaire de solliciter l'indulgence du lecteur, que je prie à nouveau de bien vouloir me signaler les imperfections ou les manques qu'il remarquerait, en vue de la publication d'une liste de *corrigenda*, et, je l'espère, d'une seconde édition mise à jour. Celle-ci pourra être envisagée quand l'ensemble du *Cornu copiae* aura été, une première fois, scientifiquement publié: un certain nombre de questions d'identification, en particulier concernant les œuvres apocryphes, ne sauraient être valablement traitées que sur l'ensemble de l'ouvrage.

5. La publication de ce second volume est à nouveau un bel exemple de collaboration internationale, puisque ce volume a été élaboré à l'Université d'Aix-en-Provence, dans le cadre du programme de recherches du centre Niccolò Perotti, équipe du Centre Lenain de Tillemont (CNRS, unité associée DO 167), que son impression a été rendue possible grâce à une généreuse contribution de la SIP (Direzione Regionale Marche e Umbria), au concours de la municipalité de Sassoferrato et à l'action de l'Istituto Internazionale di Studi Piceni, dont le professeur Sesto Prete assure la direction scientifique, et qui assume la tâche d'éditeur et de diffuseur de l'ouvrage. S. Prete et moi-même préparons le troisième volume (*epigr.* 3); plusieurs collègues italiens, allemands et danois travaillent aux suivants. À tous les collaborateurs de ce si vaste projet, j'adresse mes meilleurs vœux.

Aix-en-Provence, le 23 avril 1991

Professeur Jean-Louis Charlet
Directeur du centre Niccolò Perotti de l'Université de Provence

1. Sur les 295 pages de texte de ce second volume, les passages omis par les éditions précédentes représentent au total plus d'une page de mon édition. Quant aux altérations du texte, j'ai renoncé à les compter; le lecteur pourra en juger par l'apparat critique.

(c. 99) AD DOMITIANVM EPIG. II

1 HIC VBI SYDEREVVS. Laudat Domitianum quod ex una Neronis domo plura aedificia publica in solatium populi construxerat. INVIDIOSA ATRIA: odiosa, quia totam urbem occupare Neroniana domus uidebatur, et ad eam aedificandam, ut spatia
 5 quaedam circa eam haberet, urbem Nero incenderat; quin etiam horrea quaedam propinqua, quod saxeo muro constructa erant, bellicis machinis aperte fuerat demolitus, et incendium ipse é turre Mecenatiana prospectans ac flammae pulchritudine laetus Halosin Ilii scenico habitu decantauerat.

2 **Inuidere** proprie est ex alicuius rebus secundis dolore affici, tractum á nimis uidendo, (f° 64 r) quod nimis intuemur fortunam illius de cuius foelicitate sumus solliciti. Quapropter minus fortasse usitate, sed praeclare **Actius** accusatiuo coniunxit: Quis nam florem liberum inuidit meum? Vt enim uidere, sic inuidere florem rectius
 10 quam flori dicitur. Nos consuetudine, ut **Cicero** inquit, prohibemur. Poeta ius suum tenuit et dixit audacius. Ab hoc fit passiuum **inuideor**, á quo inuisus, hoc est odio habitus. **Cicero**: Diis hominibus que inuisus.

3 Item **inuidia** et **inuidentia**, quae ita inter se differunt ut hebrietas et hebriositas. Quippe inuidia est qum inuidetur, hoc est actus ipse inuidendi. Inuidentia uero est aegritudo animi quae propter res secundas alterius suscipitur quae nullam iacturam afferant inuidenti. Nam si quis doleret eius rebus á quo ipse laederetur, non
 5 recte diceretur inuidia. Item **inuidus** et **inuidiosus**, quae eo modo inter se differunt quo hebrus et hebriosus. Inuidus enim dicitur qui actu alicui inuidet; inuidiosus, qui morbo inuidentiae laborat. **Ouidius**: Tempus edax rerum, tu que inuidiosa uetustas, Omnia destruitis. Interdum tamen inuidiosus passiuè capitur pro eo cui habetur inuidia. **Idem**: Pactolon que petit, quanquam non aureus illo Tempore, nec caris erat inuidiosus harenis. Est etiam
 10 quando inuidia pro odio capitur. **Quintilianus**: Ne ei tot scelerum commemoratione concitarem inuidiam. **Terentius**: Ita ut sine inuidia laudem inuenias et amicos pares. **Liuius**: Nactus superbum ingenium immodicam que linguam, quam irritando agitando que in eas compelleret uoces quae ei inuidiae essent, hoc est odium concitarent. Hinc **inuidiosum** pro inuiso atque odioso accipitur, ut hoc loco; et inuidiosa res dicitur quae atrocitatem facti
 15 auget, ut maius concitet odium. Aliquando etiam inuidiosus actiue accipitur pro odio flagrans. **Ouidius**: Ante Iouem passis stetit inuidiosa capillis. **Idem**: Et iam contigerant portam, Saturnia cuius Dempserat oppositas inuidiosa seras. **Inuide facere** dicitur qui per inuidiam aliquid agit. **Inuidiose** uero, uel qui per inuidiam aliquid agit, uel qui sibi conflat inuidiam, uel qui in aliquem excitat odium eum que inuisum facit. **A. Gellius** usus

1,1 Mart. *spect.* 2,1 | 1-2 cf. Cald. ? | 2 Mart. *spect.* 2,3 | 3-6 cf. Suet. *Nero* 38,3 | 6-7 cf. Suet. *Nero* 38,6 | 2,1-6 cf. Cic. *Tusc.* 3,20 (Acc. *trag.* 424) | 7 cf. Cic. *rep.* 2,48 aut *Phil.* 8,10 aut *Q. frat.* 3,2,1 | 3,1-6 cf. Non. 443 + Cic. *Tusc.* 3,20; 4,16-17 (ex Non. ?) | 7-8 Ou. *met.* 15,234-235 | 9 Ou. *met.* 11,87-88 uar. | 10-11 Quint. ? | 11 cf. Ter. *Andr.* 65-66 ap. Valla *eleg.* 1,21 | 12-13 cf. Liu. 4, 49,12 | 14-15 cf. Valla *eleg.* 1,21 | 16 Ou. *met.* 5,513 | 16-17 Ou. *fast.* 1,265-266 uar. | 19-20 Gell. ?

1,4 quin] qum o cum v || 5 fuerant U a.c. || 7 post laetus add. αλωσιν ο αλώσων || 2,2 fortunam] formam ov || 3 accusatiuo] acto o actio v || 6 dicit ova || 3,1 ita om. a || 6 ebrius U a.c. va || (h)ebriosus] hebriosus o || 11 concitarem] -re v || 18-19 aliquid agit — conflat inuidiam om. ova

20 est comparatio **inuidius** pro inuidiosus, hoc est concitantius odii in aliquem. Fortius atque inuidius potuisse dici non videntur. Ab inuidia diminutivum fit **inuidiola**. **Cicero**: Qum nescio quid inter eos inuidiolae exortum fuisset.

4 **Odiu**n uero ab **odi** deducitur anomalo uerbo, quod significat odio habeo; á quo **osus** et **perosus** dicitur, qui odio habet. **Plautus**: Inimicos semper osa sum optarier. Et **osor**, qui aliquem odit; et **odiosus**, modo qui odio habetur. **Cicero**: Ó rem grauem et omnibus odiosam. Á quo **odiose** aduerbium, cum odio. Modo molestus. **Terentius**:
5 Si porro esse odiosi pergitis. Nam et odium á ueteribus pro molestia accipiebatur.

5 In osus terminata nomina partim á nomine descendunt, partim á uerbo, partim ab utroque. Et ea quidem quae descendunt á nomine habitudinem siue uehementiam copiam ue aut affectionem significant, ut animosus, ingeniosus, la- (c. 100) certosus, neruosus, saxosus, aquosus, quod habent in se uehementiam siue copiam saxorum,
5 neruorum, lacertorum, ingenii, animi; uinosus, libidinosus, mulierosus, seditiosus, factiosus, quod amant uinum, libidines, mulieres, seditiones, factiones. Rursus, quae á uerbo sunt, partim actionem significant, partim passionem, partim utrunque: studiosus, fastidiosus, stomachosus, iniuriosus, contumeliosus, curiosus, qui operam dat studio, qui fastidit, qui stomachatur, qui iniuriam contumeliam ue facit, qui nimis
10 curat. Odiosus, inuidiosus passiuè accipiuntur, ut diximus, quando á uerbo descendunt; quando uero á nomine ueniunt, significant actionem. Formidolosus, laboriosus, operosus actiue et passiuè capi possunt. **Voluptuosus**, religiosus, licet á uerbo non ueniant, (f° 63 v mg. inf.) istis tamen similia sunt et affectionem significant siue habitudinem, siue plenitudinem, simul que actiue accipiuntur et passiuè:
15 uoluptuosus homo, qui uoluptatem amat; uoluptuosa res, quae plena est uoluptatis qua homo delectatur; ille recipit, haec recipitur. Ita religiosus homo, religiosa sepulchra. Gloriosus, famosus, imperiosus, licet interdum significet eum qui plena sit gloria, fama imperium que possideat, tamen saepius gloriosum hominem dicimus affectionem gloriam; famosum, infamem et turpem; imperiosum, ostentatorem imperii in
20 exercenda saeuitia. Quaestuuosus, sumptuosus ab affectione magis quam ab habitudine siue plenitudine dicuntur, et ad homines magis pertinent quam ad rem. Luctuosus uero, magis ad rem, ut res luctuosa, quae luctu plena est. Morosus á more, hoc est á nimia diligentia et securitate, sicut curiosus á nimia cura siue peruersa cura.

6 Et **cerebrosus**, á peruerso cerebro. **Horatius**: Donec cerebrosus prosilit unus, idest Insanus et peruersi cerebri. **Cerebrum**, cuius diminutivum est **cerebellum**, uiscerum omnium excelsissimum est proximum que caelo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hic homo sensuum arcem habet, huc uenarum uis omnis á cor-

3,22 Cic. ? fr. inc. 15 | 4,1 cf. Hug. uel Balb. odio [!] | 2 cf. P. Fest. 200 | Plaut. Amph. 900 uar. ap. Non. 148 | 3 cf. P. Fest. 196 | cf. Valla eleg. 1,21 | 3-4 Cic. ? fr. inc. 16 [ex Att. 6,4,1 ?] | 4-6,2 cf. Valla eleg. 1,21 (Ter. Phorm. 937; Hor. sat. 1,5,21) | 3-4 cf. Plin. nat. 11,135 uar.

3,20 concitantius ov concitantiore a || 21 fit diminutivum ova || 4-6 add. in mg. inf. U² || 4,1 uerbo] uero v || 2 habetur a || 3-4 modo qui — modo add. postea in mg. U² || 4 modo post odiosam U² a.c. || 5,2 quae om. v || 17 significant a || 22 hoc est] hoc eum v || 23 nimiam v || 6,3 excellentissimum v || 4 post habet add. et ov

5 de tendit, hic desinit, hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Ab eo proficiscitur somnus: quae cerebrum non habent, non dormiunt. Homo portione maximum atque humidissimum habet, omnium que uiscerum frigidissimum, duabus que supra subter que membranis uelatum, quarum alter utram rumpi mortiferum est. Aliud esse quam medullam ex eo percipitur quod coquendo durescat. Insunt medio
 10 ossicula parua. Vni hominum in infantia palpitat, nec roboratur ante primum sermonis exordium. (f° 64 r mg. inf.) **Pannosus** dicitur qui crasso panno ac uili oportet est. (f° 64 r)

7 **ATRIA**: prima pars domus. Pluralis pro singulari. **Atrium** prima pars domus appellatur, quae continet mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia descendit. Dictum atrium uel quia id genus aedificii Atriae primum in Etruria sit institutum, uel quod á terra oriatur, quasi aterarium, uel quod atrum ex fumo esset
 5 prop- (f° 64 v) ter culinam. In atrio enim tria habitacula erant: **uestibulum**; locus Sportularum, qui et ipse **sportula** dicebatur, ubi proponebantur quae eo die dono danda erant; et **culina**, quanquam uestibulum proprie locus sit ante aedes, quemadmodum inferius ostendemus.

8 **Atrum** proprie nigrum significat, unde **atritas** á ueteribus nigredo dicebatur. **Virgilius**: Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra. **Idem**: Hic piscibus atram Improbis illuuiem. Ex hoc **atramentum** deducitur, cuius duo genera sunt: **atramentum scriptorium**, quod et **librarium** dicitur et á tectoriis **tectorium**, quo in scribendo
 5 ac pingendo utimur; et **atramentum sutorium**, quod inficiendis pellibus sutores usurpant. Graeci á quadam similitudine aeris uocant **chalcantum**: quippe apud eos aes dicitur χαλκόν. Vulgo hoc á uitri similitudine **uitreolum** nominant. Fit multis in locis, praecipue que in Hispania, é puteis stagnis que habentibus id genus aquae. Decoquitur ea admixta pari mensu- (c. 101) ra dulcis aquae, et in piscinas ligneas
 10 funditur. Immobiles super has transtris dependent restes lapillis extentae, quibus adhaerens limus uitreis acinis imaginem quandam uuae reddit, exemptum XXX diebus siccatur. Color est ceruleus spectabili nitore uitrum que esse creditur. Diluendo fit atramentum tingendis aptum coriis, et hoc **facticium** uocant. Est et aliud genus, quod **fossile** dicitur. Variis medicinae usibus adhibetur, praesertim que in astringen-
 15 do. In quo tanta est uis eius ut, si ursorum et leonum ora eo aspergantur, mordere non possint.

9 Hinc etiam **atra bilis** dicitur, quam Graeci **melancholian** uocant. Nam **bilis** cholera est, unde **biliosi** dicuntur colerici. Afri tamen **billim** uocant semen huma-

6,6-8 cf. Plin. nat. 11,133 | 9-11 cf. Plin. nat. 11, 134 uar. | 11-12 cf. Valla eleg. 1,21 | 7,1-2 cf. Gell. 16,5,2 = Macr. sat. 6,8,15 | 2-4 cf. P. Fest. 13 | 4-5 cf. Seru. Aen. 1,726 | 6-7 cf. Iuu. 1,95-96 | 7 cf. Gell. 16,5,3 = Macr. sat. 6,8,15 | 8 cf. 61 et 149 | 8,1 cf. Non. 242 | cf. P. Fest. 28 | 2-3 Verg. Aen. 6,576 et georg. 3,430-431 uar. ap. Non. 242 | 6 cf. Plin. nat. 34,123 uar. | 7-13 cf. Plin. nat. 34,123 | 13-14 cf. Plin. nat. 34,125 | 14-16 cf. Plin. nat. 34,126-127 | 9,1 cf. Cels. 2,1,6 | 2-3 cf. P. Fest. 34

6,10 in om. v || 7,3 Atriae] triae v || 4 ex om. v || 5 culinam] culmina ov || enim] Enian o || 6 eo die quae ova || 8,2 hiatibus] habitus v || 4 scriptorum o (sed -rium lemma in mg.) va || tectoris rectorium v || inscribendo a || 5 pellibus] peuibus o || 7 uitriolum nominant oa n. uitriolum v || 8 praecipue quae v || a puteis ova || habentibus] la- v || 8-9 aquae deco(c)quitur : ov aquae decoquitur, a || 11 triginta ova || 13 aptum] aprum v || 9,1 atrabilis U a.c. || d. atra bilis v || melancholian ova || 2 colera U a.c. || bilim ova

num humi proiectum; et **bilutos** ueteres dixere bestiis similes, quasi belutos. Item **olus atrum**, siue in compositione **olisatrum**, alio nomine **hipposelinum** dictum, quod folia habeat subnigriora, propter quod Columella **pullum olus** appellat: Atque 5 **oleris pulli radix**. Quidam etiam **Smyrnum** nominant, á smyrna, idest myrrha, quod lachryma caudicis sui myrrha sit; quidam **Petroselinon**, quod inter petras et iuxta maceriam seri á ueteribus consueuerit. **Galenus**: ὀνομάζουσι δὲ ἐν Ῥώμῃ συνήθως ἤδη πάντες οὐ σμύρνον, ἀλλ' ὀλίσατρον τὸ πετροσέλινον, hoc est: Vocant iam omnes in 10 urbe Roma non smyrnum, sed olisatrum herbam hanc quae petroselinum dicitur. Radicem myrrhae similem odore habet etiam **Libanotis**, quam alio nomine **ros marinum** uocamus. **Plynius**: Libanotis radicem habet olisatri, nihil á thure differentem. Sunt qui **atriplex** quoque ab atro dictum putent, quod homines pallidos faciat. **Pythagoras** hanc herbam accusat tanquam facientem hydropicos et morbos regioes et 15 pallorem, ac ne in hortis (**r° 65 r**) quidem aliquid circa id nisi languidum nasci affirmat. Veteres hanc **Atreplexum** dixere.

10 Item ab atro **atritatem** pro immanitate dictam constat, et **atratum**, lugubri habitu indutum, et **atrocem**, hoc est asperum, crudelem, quod qui atro uultu sunt asperitatem ac saeuitiam prae se ferunt. Alii tamen atrocem á graeco potius appellatum censent, quod Graeci ἀτρώκεια appellant quae cruda sunt, uel ab eo quod 5 atroxes nihil de se timent. **Τρεῖν** enim timere est. Ab atrox fit **atrocia** et **atrocitas** et aduerbium **atrociter**. **Atraces** uero populi sunt Aetoliae, quibus nomen dedit **Atrax**, Aetoliae fluuius. Aliquando etiam atrum pro funesto accipitur, unde **atros dies** supra diximus eos appellari qui alio nomine **communes**, et uulgo **aegyptiaci** dicuntur. Ab atterendo autem atrum dictum est, quoniam quae atteruntur liuorem 10 contrahunt.

11 Atrium Graeci uocant ἀύλην, propter quod poetae quoque nostri aliquando **aulam** pro atrio usurpant. Item aulae principum domus, hoc est regiae, dicuntur. **Seneca**: Notissima uox est eius qui in cultu regum consenuerat. Qum quidam illum interrogaret quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset senectutem: 'iniurias', inquit, 'accipiendo et gratias 5 saepe agendo'. Ab hac **aulea** dicta sunt uela et ornamenta quibus parietes et aulae teguntur, quae **parapetasmata** et **peristromata** nominantur, sicut tapetes siue tapetia seu tapetia dicuntur, quibus equi, mensae siue pauimenta sternuntur. **Plautus**: Vt ne Peristromata quidem aequae picta sint Campanica neque Alexandrina beluata consuta tapetia. **Virgilius**: Instratos ostro alipedes pictis que tapetis. **Varro**: Et minute pictis tapetibus capiunt 10 somnos. Ideo autem ab aula aulea dicta existimant, quod primum in aula Attali regis Asiae inuenta sunt, cui successit populus Romanus. Genus etiam uestimenti est, de

9,3 cf. P. Fest. 34 | 4 cf. Plin. nat. 19,162 | 5-6 Colum. 10,123 | 6-7 cf. Plin. nat. 19,162 uar. ex. Theophr. hist. 1,3,6 | 7-8 cf. Plin. nat. 19,163 et ? Colum. 11,3,36 | 8-10 cf. Gal. alim. fac. 2, t. 6, p. 638 | 11-12 cf. Plin. nat. 19,187 | 13-16 cf. Plin. nat. 20,219 (Pythagoras) | 16 cf. P. Fest. 29 | 10, 3-5 cf. P. Fest. 18 | 6-7 cf. Plin. nat. 4,6 | 7-8 cf. 1,190 | 8 cf. Macr. sat. 1,16,21 | 11,1-2 cf. Valla eleg. 4,34 [= Tort.] potius quam Aug. quaest. hept. 2,177,9 | 3-5 cf. Sen. dial. 4,33,2 | 7-8 Plaut. Pseud. 146-147 uar. | 9 Verg. Aen. 7,277 | 9-10 Varro ? fr. inc. 7 [ex Non. 542 et Varro Men. 212 ?] | 10-11 cf. Seru. Aen. 1,697 [et al.]

9,3 bilutos U : -es ova || 6 nominant U : uocant ova || 8 δ' a || 13 putent] -tant v || 10,1 pro immanitate add. in mg. U² || 6-7 Atraces — fluuius add. in mg. U² || 6 uero om. ova || 7 fluuius U : filius ova || 7-8 supra d. e. a. atros dies v || 9-10 Ab — contrahunt add. in mg. U² || 11,2 principium ov || 6-10 sicut — somnos add. in mg. U² || 6 paripetasmata ov || 7 equi add. s.l. U² || 8 picta om. ova || 9 minutae ov

quo inferius dicemus. Item **adulor** uerbum, quod est uoce uel gestu fauorem capto, de quo inferius dicemus, quasi adaulor, quod hoc in aulis maxime fieri solet.

- Quidam tamen á graeco potius hoc deriuatum existimant, hoc est ἀπὸ τοῦ δουλεύειν, quod est inseruire. Veteres aulas dicebant, quas nos dicimus **ollas**, unde **aulicocia** (c. 102) uocantur exta, quae in ollis coquuntur, hoc est elixa. Et **Plautus** fabulam suam ab aula, hoc est olla inuenta Aululariam nominauit. **Aulula** enim aulae diminutiuum est, et interdum uocatur **auxilla**. Eisdem pecuniam quoque in atrio tenere solitos legimus, unde honoratiores serui liminum custodiae adhibebantur, ab atrio **atrienses** dicti.

- 12 FERI: crudelis, quemadmodum supra diximus. Hoc autem Neronis epitheton est qui omnium quos terra sustulit crudelissimus fuit, cuius rei illa eius uox insigne testimonium est. Nam, quum quidam in sermone communi, ut fieri solet, dixisset ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, hoc est: me moriente terra misceatur igni, Imo inquit ἐμοῦ ζῶντος, hoc est: me uiuente. Hinc [pro]proprium nomen in appellatiuum commutatum est, et **Nerones** nunc crudeles dicimus, et **Neroniores**, crudeliores.

- 13 REGIS: domini. **Rex** proprie dicitur qui regnum possidet. **Regna** autem dicuntur integrae regiones quae ab uno principe, hoc est rege, possidentur, ut Gallia regnum est et qui Galliam possidet Rex Galliae dicitur. Sic enim distinctus olim erat orbis terrarum ut singulae fere **regiones** regna dicerentur et reges proprios haberent, á quibus et ipsae regiones appellatae. Quos ad fastigium maiestatis non ambitio popularis, sed uirtus et spectata inter bonos moderatio prouehabat; populi nullis legibus cohercebantur, arbitria Regum pro legibus (P^o 65 v) erant. Regna nationes ipsae et morum ac linguae similitudo definiebant. Sic Assyriorum rex primus **Ninus** fuit, sic Aegypti **Vizores**, sic Syriae **Tanaus**, sic aliarum nationum alii reges fuere, quibus principio mos fuit fines imperii tueri magis quam proferre. Postea uero gerere inter se bella coeperunt se que inuicem regnis spoliare. Sic plurimum ac diuersorum regnorum unus aliquando rex fuit.

- 14 Quod si non in unius regis, sed in alicuius populi imperium regnum peruenit, fit ex regno **prouintia**, quod nomen inde tractum est quod porro, idest longe, uinci uideatur. Prouintiae enim proprie dictae sunt regiones longe ab Italia bello acquisitae, á quibus **prouintiales** uocati, qui ex prouintiis sunt, siue, ut **Vlpianus** inquit, qui in prouintia domicilium habent. Et **prouintiatim** aduerbium, per singulas prouintias. Et quoniam Praetores ad eas gubernandas mitti solebant, factum est ut etiam ipsi magistratus et omne onus nobis impositum prouintia appelletur. **Terentius**: Ó Geta, Prouintiam cepisti duram. Aliquando etiam diuisa sunt regna et pars una subiecta alicuius

11,12 cf. 433 | cf. Valla *eleg.* 5,66 | 13 cf. c. 725,62-726,3 | cf. Hug. uel Balb. potius quam Tort. *s.d. D* | 14-15 cf. Valla *eleg.* 5,66 | 15-16 cf. P. Fest. 23 | 18 cf. P. Fest. 24 | 18-20 cf. Seru. *Aen.* 1,726 et ? 9,645 | 12,1 cf. 1,120 | 3-5 cf. Suet. *Nero* 38,2 | 13,4-12 cf. Iust. 1,1,1-7 uar. | 14, 2-4 cf. Don. *Phorm.* 72 | 4-5 cf. Vlp. *dig.* 50,16,190 | 6-8 cf. Don. (*Ter. Phorm.* 72-73)

11,12-15 Item — inseruire *add. in mg. U²* || 12 capto] capio *va* || 16-18 et Plautus — auxilla *add. in mg. U²* || 17 enim *om. ova* || 19 unde] tantum *ov* || 19-20 ab atro d. Atrienses *v* || 20 dicti *om. a* || 12,5 proproprium *U* || 13,1 pr. d. rex *v* || 3 erat olim *ova* || 4 feræ *o* || regionis *ov* || 5 ipse *o* || 10 praeferre *v* || 14,3 propriae *v* || regiones *om. ova* || 4 uocati q. ex pr. s. prouin. *v* || 5 t¹ in prouintiatim *U p.c.* ? || 6 etiam ut *ova* || 7 t in prouintia *U p.c.*

imperio. Is non rex, sed **regulus** dictus est, quasi paruus Rex; á quo principes qui
 10 hac etiam aetate urbes aliquas aut oppida possident reguli siue generali uocabulo
domini aut **Principes** dicuntur, quamuis proprie reguli sint filii aut nepotes regum.
 Dicit tamen Reges possunt etiam si unius tantum urbis imperium habeant. Sic
 principio reges Romanorum dicti sunt, quibus imperium urbis permittebatur. Hinc
regnum dictum tam ipsa regio subiecta quam ipse dominatus. Vnde **interregnum**
 15 proprie appellatur id tempus quo regnum uacat rege, hoc est ante quam in demortui
 locum nouus Rex praeficiatur. Et **interrex**, qui interea regis locum tenet. Per
 metaphoram tamen interregnum est dictum cum loco magistratus interrex creatur.
Liuius: Cum sine curruli magistratu res pu.^{ca} esset, patricii coiere et interregem creauere. Contentio
 Consules ne an Tribuni militum crearentur in interregno, rem complures dies tenuit. Aliquando Rex
 20 ponitur pro domino, etiam si per tyrannidem occuparit imperium, ut hoc loco. Est
 etiam quando Rex capitur pro potentiore et eo quem nobis ueluti in patronum eligi-
 mus, quem sequamur. **Martialis**: Qui Rex est, regem, Maxime, non habeat. **Columella**: An
 honestius duxerim mercenarii saluatoris mendacissimum aucupium circumuolitantis limina potentiorum
 somnium que regis sui rumoribus (c. 103) aucupantis. Neque enim roganti quid agatur intus
 25 respondere serui dignantur. Item Rex aliquando pro diuite accipitur. **Terentius**: Regem me
 esse oportuit. Et alibi: Quia solae utuntur his reginae.

15 Á rege **regina** dicitur regis Vxor uel quae possidet regnum, etiam si uirum
 nunquam habuerit, (f° 66 r) utpote ad quam regnum ex successione peruenit. Et
regno uerbum, quod est dominor et regnum possideo. Et **regia** domicilium et aula
 regis. Et **regius** ac **regalis**, qui rege dignus est, quamuis regium proprie dicatur
 5 quod est regis, ut regius equus, regia iussa. Hinc **Regium** appellatum Cisalpiniae
 Galliae oppidum á **Lepido** aedificatum et ob pulchritudinem atque amoenitatem loci
 Regium nominatum. Item **Lepidum**, á quibusdam etiam **Regium Lepidum**. Est
 tamen et aliud **Rhegyum** in ultimo Calabriae, seu Brutiorum sinu, quo loco Sicilia ab
 Italia dirupta est. Sed hoc cum aspiratione atque y graeca littera scribitur, ἀπὸ τοῦ
 10 ῥηγνύω dictum, quod est dirumpo. Ab illo **Regienses** appellati, ab hoc **Rhegyini**,
 sicuti **Cumani** á **Cumis** oppido Campaniae, **Comenses** á **Como** oppido Galliae, et
Albani ab **Alba** oppido Latii et **Albenses** ab **Alba** oppido iuxta lacum Fucinum.
 Item **regilla** uestis, qua reges utebantur. **Plautus**: Basilicam an regillam tunicam Induam ?

16 Et **regius morbus**, quod mulso, quod genus potionis in regum delitiis erat,
 curaretur, ut **Varro** sentit ; ut alii, quia eo morbo affectos et lecto et conclaui
 cultiore et ludis et lasciuia uti perutile est, per quae mens aegrotantis exhilaretur.
 Idem morbus **aurigo** antea dicebatur, á colore auri, quem bilis per totum corpus dif-

14,14-16 cf. P. Fest. 110 ? | 18-19 cf. Liu. 4,7,7 | 22 Mart. 2,18,8 | 22-25 Colum. *praef.* 1,9
 uar. | 25-26 cf. Don. (*Eun.* 168 uar.; Ter. *Phorm.* 70) | 15,4-5 cf. P. Fest. 287 | 5-12 cf. Fest. 270 ?
 potius quam P. Fest. 271 (uel Plin. *nat.* 3,86 ?) ? et Tort. *Rhegyum* ex Valla *eleg.* 4,85 | 13 cf. Non.
 539 (Plaut. *Epid.* 223 uar.) | 16,1-2 cf. Plin. *nat.* 22,114 (Varro) | 2-3 cf. Cels. 3,24,5 | 4 cf. Varro
 ap. Is. *orig.* 4,8,13

14,9 d. est reg. v || 15 inde mortui ov || 16 et qui i. r. l. t. et interrex v || 18 sine] siue o || curruli]
 curuli U a.c. a curriculi v || 20 occupauerit a || 21 capitur rex v || 23 uolitantis] uolu-ov || 15,1 quae
 uel o || 3 uerbum regno v || 11 sicut a || 13 uestis regilla v || regilliam o || 16,1 morbus regius v

5 fusa representat; et **morbus arquatus**, quod caelestis arquus concolor sit de uirore, uel quod ita stringat humana corpora ut in arcum ducat. Graeci **ictericum** nominant, ut quidam putant, ἀπό τοῦ ἰκτίνου, hoc est á miluo, quod oculi bile suffusi miluinis oculis similes uidentur. Alii scribunt auem **icterum** esse, quae, si spectetur, sanari morbum regium et auem mori; hanc latine uocari **galgulum**.

17 Et **regalia exta**, que potentibus imperium pollicebantur; humilioribus, haereditates; filio familias, donationem. Et **regiesco**, quod ueteres usurparunt pro cresco. Et **regie** ac **regaliter** aduerbia, pro splendide et munifice. Et **regifugium** sacrum, quo die Tarquinius fugit ex urbe Roma. Et **regale unguentum**, de quo supra diximus, quo Parthorum reges utebantur. Et **regulus**, quae inter omnis ferè aues minima est. Á quibusdam **Regaliolus** creditur esse. **Suetonius**: Pridie autem easdem idus auem regaliolum cum laureo ramo Pompeianae curiae se inferentem, uolucres uarii generis é proximo nemore persecutae, ibidem discerperunt.

18 Rex á rego deriuatur, quod est guberno. **Rego** autem dictum quasi rem ago. Ab hoc fit **regula**, de qua supra diximus. Á quo **regulo** uerbum, quod est dirigo. Et **regulare**, quod secundum regulam est, uel quod in regulam trahi potest. Vnde **aes regulare** dictum est, quod á caldario et coronario aere differt. **Coronarium** est quod tenuatur in laminas taurorum que felle tinctum spetiem auri (f° 66 v) praebet in histronum coronis. **Caldarium** quod funditur tantum maleis fragile est; **regulare**, quod obsequitur maleis, et ab aliis **ductile** appellatur. Sed et in caeteris metallis regulare dicitur quod excoctum igni diligentius est uitii que purgatum.

19 Item á rego fit **regio**, quod, prius quam prouintiae fierent, regiones sub regibus erant atque ab iis regebantur. Postea maiores in urbe partes regiones appellari coeptae. Vnde fit aduerbium **regionatim**, hoc est per singulas regiones; et é **regione**, hoc est aduerso, quod ueteres etiam **conregione** dixerunt. Eius praetera uerbi passiuum est **regor**. Á quo **rectum** dicitur, modo quod regitur, sicut **rector** qui regit. Modo quod stat atque erectum est; á quo **rectae** appellatae sunt uestimenta uirilia, quae á stantibus et ab imo in altum texuntur. Modo quod nullam in partem flectitur, cu- (c. 104) ius contrarium est obliquum. Vnde per metaphoram **recti homines** dicuntur iusti, et rectum, iustum. Item perfectum officium, quod

10 Graeci uocant κατόρθωμα. Nam ὀρθὸν rectum graece dicitur. Á quo **orthopnoea** et **orthopnoeci**, de quibus alibi dicemus. Et **orthographia**, recta scriptura. Et **orthopeia**, emendata, ut **Quintilianus** diffinit, cum suauitate expositio. Et **Orthocorybantii**, populi Scythiae, quae est in Asia. Et **rectitas** siue **rectitudo**, iustitia. Et **recte**, bene, iuste. Et **recta** aduerbium. **Plynius**: Qum domum recta profi<ci>sceretur.

16,5-6 cf. Non. 35 | 6-8 cf. Isid. *orig.* 4,8,13 ? | 8-9 cf. Plin. *nat.* 30,94 | 17,1-2 cf. P. Fest. 288 | 2-3 cf. P. Fest. 279 | 3-4 cf. P. Fest. 279 | 4-5 (cf. 1,425) cf. Plin. *nat.* 13,18 | 6-8 cf. Suet. *Iul.* 81,6 | 18,2 cf. 1,238 | 3-8 cf. Plin. *nat.* 34,94 | 19,4 cf. P. Fest. 66 [et Non. 102 ?] | 6-7 cf. P. Fest. 276 | 11 cf. c. 494,16-26 | 10-13 cf. Tort. (cf. Isid. *orig.* 1,27,1 ?; cf. Quint. *inst.* 1,5,33; cf. Herod. 3,92) | 14 Plin. ?

16,5-6 deuirore *U a.c.* || 7 ἰκτίνου ο ἰκτινοῦ ο ἰκτεροῦ *a* || 8 muluinis *o* || auem] autem *v* || 17,3 regie] -ae *ov* || 6 minime *a* || 8 e *om.* *v* || 18,1 rego¹ *U p.c.* || est autem dictum rego *v* || 2 uerbo *o* || 6 tunditur *v* || 7 caereris *o* || 19,4 e regione — dixerunt *add. in mg. U*² || aduerso] aduerbio *v* || 6 recta appellata *v* || 9-13 Item — Asia *add. in mg. U*² || 10 orthopinoe *ov* || 11 orthopinoeci *v* || 12 emundata *v* || 14 profisceretur *U o*

- 15 **Virgilius:** Non assis faciunt eunt que recta. Et apud grammaticos **rectus primus casus**, qui tamen improprie dicitur casus, quum nominatiuus a nullo flectatur, caeteri casus ab eo flectantur et cadant, atque ideo nuncupentur casus.

- 20 Rego etiam aliquando capitur pro rectum teneo. **Cornelius:** Quum nimio dolore regere caput non posset, hoc est rectum tenere. Ab hoc uerbo composita fiunt: **arrigo**, proprie de uirili membro dicitur. **Martialis:** Arrigis ad uetulas. Verumtamen ad alia quoque transfertur. **Terentius:** Arrige aures, Pamphile, hoc est erige, eleua. Nam et
- 5 **erigo** ex é praepositione et rego componitur. Item **surgo** á sursum et rego, quod proprie significat erigor. **Terentius:** Vt triduo hoc perpetuo é lecto nequeat surgere. Hinc surgere uenti dicuntur, quum ueluti se erigentes flare incipiunt. **Virgilius:** Et fando surgentes demoror Austros. **Idem:** Continuo uentis surgentibus aut freta ponti Incipiunt agitata tumescere. Sicut é contrario, quando flare desinunt, ponere et residere dicuntur. **Idem:**
- 10 Quum uenti posuere omnis que repente resedit Flatus. Aliquando etiam surgo per metaphoram pro cresco usurpatur. **Idem:** Quis sine nec potuere seri nec surgere messes. **Idem:** Ascanium surgentem et spes haeredit Iuli Respice. Veteres **surrego** pro surgo et **surregit** pro surgit scripsere. Ab hoc **surrectio** deriuatur. Item Composita ab eo fiunt: **assurgo**, quod est erigor requirit que datiuum fit que in alicuius honorem officii aut beneuolentiae
- 15 gratia. Assurgunt enim sani ut stent aut obuiam eant; assurgunt aegroti ut sedeant; hinc aduenient magistro omnes (f° 67 r mg. inf.) assurgimus. Et pater, quum iaceret in lecto, redeunti é militia filio assurrexit, optatissimum illud caput amplexurus. **Virgilius:** Vt que uiro Phoebi chorus assurrexerit omnis, hoc est: honorem fecerit.

- 21 **Exurgo**, é lecto surgo. **Cicero:** Excitami omnes atque exurgite. **Praesurgo**, ante surgo. **Insurgo**, in aliquem insilio. **Resurgo**, rursus surgo; unde qui reuixerunt resurrexisse dicuntur. Et ab hoc fit **resurrectio**, quae proprie dicitur de defunctis.
- 5 **Consurgo**, simul surgo. **Salustius:** Consurrexere omnes simul que in eum impetum fecerunt. (f° 66 v) Item **surrigo** eiusdem significationis est. **Virgilius:** Tot surrigit aures. Item **dirigo**, quod proprie est obliquum emendo. **Plynius:** Tum restis dirigendum, ne ullam in partem inclinet. Item recte extendo. **Apuleius:** Aciem que in eum direxi. **Plautus** dirigere aliquando capit pro dissidere. **Corrigo**, emendo; á quo **corrector**, emendator, et **correcte**, emendate. **Corgo** uero ueteres pro eo quod est profecto usi fuere.

- 22 **Irrigo** autem non á regendo, sed á rigando deductum est. **Rigare** enim madefacere est. **Seuerinus:** Et ueris elegi fletibus ora rigant. Vnde irrigare dicimus adquare et quasi riuos in agrum aut hortum deducere. Á quo **irriguus** dicitur et qui irrigatur (**Varro:** Ager qui est irriguus), et qui irrigat (**Virgilius:** Irriguum que bibant uiro-

19,15 [Verg.] *Priap.* 8,3 | 15-18 cf. Prisc. gramm. II,184,1-5 ? | 20,1-2 Cornelius ? [Cels.] | 3 Mart. 3,76,1 | 4 Ter. *Andr.* 933 | 5 cf. Hug. uel Balb. | 6 cf. Non. 397 (cf. Ter. *Ad.* 520) | 7-10 cf. Seru. *georg.* 1,356 et Verg. *Aen.* 3,481; *georg.* 1,356-357; *Aen.* 7,27-28 ex Seru. | 10-12 cf. Non. 397 (Verg. *georg.* 1,161; *Aen.* 4,274-275) | 12 cf. P. Fest. 296 | 14-17 cf. Valla *eleg.* 5,12 | 18 Verg. *ecl.* 6,66 (et Seru.?) | 21,1 ex Cic. *or. frg.* A III,16 B.K. ? | 4 Sall. *fr. inc.* 4 [31 Oliver] [ex Liu. 37,24,7 + Caes. *ciu.* 3,37,5 ?] | 5 Verg. *Aen.* 4,183 | 6-7 Plin. ? | 7 cf. Apul. *met.* 5,12,11 | 7-8 cf. P. Fest. 69 (Plaut.) | 9 cf. P. Fest. 37 | 22,2 Boeth. *cons.* 1 *car.* 1,4 | 2-3 cf. Isid. *orig.* 13,21,4 ? | 3-5 cf. Seru. auct. et *georg.* 4,32 | 4 Varro ? *fr. inc.* 8 [ex rust. 1,7,9 ?]

20,5 - 21,4 Item surgo — fecerunt *add. in mg. inf. U²* || 5 á sursum et rego *add. in mg. U²* || 9 e om. v || 12 re- pice o || 13 surrectio ab hoc v || assurgo fiunt v || 21, 2 con post insilio *U²* a.c. || rursum v || 6 restis *U*: regis *ova* || 7 Item — direxi *om. ova* || 8 dissidere v || 9 corgo — fuere *add. in mg. U²*

- 5 laria fontem). Hinc **riuus** dictus, quasi **riguus**. Est autem **riuus**, ut **Vlpianus** inquit, locus depressus per longitudinem quo aqua decurrit. Á quo fit **deriuo** uerbum, et passiuum eius **deriuor**, quod est deduco et deducor; et **deriuatio**, deductio. Et **deriuat<iu>um**, quod ab alio deducitur. Item **riuo** et **corriuo**, quod proprie de brutis dicitur, qum potandi gratia ad eundem riuum conueniunt. Vnde **riuales** et **cor-** (f° 67 r) **riuales**
- 10 dicti, qui duo aut plures eandem amicam habent, uel quod ad eundem ri- (c. 105) uum accedere uideantur, uel quod inuicem contendant, ut ferae quae ex eodem riuo haustum petunt. **Terentius**: Militem ego riualem recipiendum censeo. **Rigo** á graeco deductum est, quoniam ea quae irrigamus frigefacere uidemur. Apud Graecos autem
- 15 $\rho\iota\gamma\omega$ algeo est. Vnde $\rho\iota\gamma\omicron\varsigma$ dicitur frigus. Ab hoc fit **rigeo**, quod proprie est frigeo; á quo **rigesco**. Per metaphoram tamen, quoniam quae frigent horrent et durescunt, rigere et rigescere pro indurari usurpamus. **Virgilius**: Vestes que rigescunt indutae, caedunt que securibus humida uina. Hinc **rigor** non modo pro frigore, sed etiam pro duritie capitur. **Idem**: Et ferri rigor. Et **rigidus** modo frigidum significat (**Virgilius**: Tellurem Borea rigidam spirante moueri), modo durum, unde rigidus homo dicitur asper, et
- 20 **rigiditas**, asperitas; aliquando etiam erectum, quod non nisi ex duritie accidit. **Idem**: Tum rigidas motare cacumina quercus. Et **rigide** aduerbium dicimus, dure atque aspere. Et **obrigere**, frigore contrahi et quasi obdurescere. **Seneca**: Ita membra frigore obriguerant ut seminecem putaremur.

- 23 **RADIABANT**: fulgebant, propter magnitudinem atrii aerem undique admittentis, uel allusit ad nomen domus Neronianae, quae aurea dicta est. **Radiare** fulgere est, dictum á **radio**, qui proprie est splendor á sole micans. **Varro**: Ó summe sol, qui totam hanc mundi compagem tuis radiis illustras. Transfertur etiam ad fulgorem
- 5 oculorum. **Plynius**: Cuius ex oculis radii nocte micantes cernuntur. **Gellius**: Stoici causas esse uidentur dicunt radiorum ex oculis in ea quae uideri queunt emissionem. Item radius dicitur uirga philosophorum qua geometrae lineas indicant. **Virgilius**: Descriptis radio totum qui gentibus orbem. Item instrumentum textoris quod uulgo **druellam** nominant. **Virgilius**: Excussi manibus radii reuoluta que pensa. Radii etiam rotarum dicuntur. **Idem**:
- 10 Hinc radios triuere rotis. Et instrumentum est quo raduntur mensurae, quod alio nomine dicitur **hostorium**. **Plautus**: Dii deae que omnes tantam nobis laetitiam, tot gaudia sine radio cumuletis. Item oliuae genus oblongae. **Virgilius**: Nec pingues unam in faciem nascuntur oliuae, Orchades et radii et amara pausia bacca. Á radio fit compositum **irradio**, quod est illustro et quasi intus radio. **Plautus**: Faciunt quod consueuerunt, irradiant salibus mensam,
- 15 omnis ad risum prouocant.

24 **HIC**: in hoc loco. Etenim **hic**, illic, istic, hinc, illinc, istinc, hac, illac, istac, huc, illuc, istuc, horsum, illorsum, istorsum aduerbia localia modo demonstratiua

22,5 ex Pap. uel Hug. uel Balb. (?) | 5-6 cf. Vlp. dig. 43,21,1,2 | 11-12 cf. Don. et Eun. 1072 | 16-17 Verg. georg. 3,363-364 ap. Non. 380 | 18 cf. Verg. georg. 1,143 | 18-19 cf. Non. 380 (Verg. georg. 2,316) | 19 cf. Seru. georg. 1,143 | 20-21 cf. Non. 380 (Verg. ecl. 6,28 uar.) | 22-23 Sen. ? fr. inc. 13 | 23,3 cf. Hug. [an Balb. ?] | 3-4 Varro ? fr. inc. 9 | 5 ex Plin. nat. 11,151 ?? | 6 Gell. 5,16,2 | 6-8 cf. Seru. [et al.] et ecl. 3,41 | 9 Verg. Aen. 9,476 | 10 Verg. georg. 2,444 | 11-12 Plaut. ? fr. inc. 33 [9 Oliver] | 12-13 Verg. georg. 2,85-86 | 14-15 Plaut. ? fr. inc. 34

22,6 uerbum deriuo v || 7 deriuatiuum U lemma in mg. ova : deriuatum U || 12-13 a gr. d. rigo v || 14 $\rho\iota\gamma\omicron\varsigma$ a : $\rho\iota\gamma\omicron\varsigma$ U $\rho\iota\gamma\omicron\varsigma$ o $\rho\iota\gamma\omicron\varsigma$ v || 21 aduerbium d. rigide v || dicimus om. a || 23,5 Stoici causas U p.c. || 6 queunt] quaerunt v || 8 druellam uulgo v

sunt, modo relatiua, sicut pronomina á quibus deducuntur, quae sunt hic, ille, iste. Haec (67 v) enim aliquando demonstrandi uim habent. **Terentius:** Viden tu illum, 5 Thais ? **Virgilius:** Sic Iupiter ille monebat. Aliquando referendi. **Seneca:** Et qui hoc facit, hic sane prudens appellandus est. Et tunc hic eandem significationem habet quam is; et in nominatio pluralis numeri ac masculino et feminino genere sola scriptura mutuo distinguitur. **Hi enim et hae,** cum aspiratione et una uocali, ab eo quod est hic et haec 10 descendunt. **Ii uero et eae,** cum duabus uocalibus et sine aspiratione, ab is et ea deducuntur. Hoc autem inter haec tria uel pronomina uel aduerbia interest quod hic significat rem siue locum loquenti proximum. **Cicero:** Nihil hic noui est quod ad te possim scribere. **Iste uero siue istic,** rem aut locum proximum ei cum quo loquimur. **Idem:** Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini exhauseras ut tibi 15 necesse esset in conspectu populi uomere postridie. **Ille uel illic,** locum aut rem remotam ab utroque. **Plautus:** Quis est quem uidemus uenientem pannosum ac squalidum. Ille ne est noster Syrus ? **Plynius:** Haec omnia ad nos ex illa prouintia comportantur, illinc succi, illinc odores, illinc extremo orbe quaesitae luxuriae opes. Aliquando tamen iste accipitur pro hic. **Cicero:** Cum isto tempore stent cum gladiis armati. **Quintilianus:** Iuuenis (c. 106) iste, de quo summa in rebus humanis monstra finguntur. Non nunquam etiam ille per dignitatem quandam aut 20 eminentiam ponitur, ut Architas ille Tarentinus, Cato ille censorinus, Alexander ille magnus. Aliquando maiorem duntaxat expressionem significat. **Virgilius:** Ille ego qui quondam gracili modulatus auena Carmen. Interdum ille ponitur pro is. **Horatius:** Qui didicit patriae quid debeat et quid amicis, Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes, Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae Partes in bellum missi ducis, ille profecto Reddere personae scit 25 conuenientia cuique. **Hieronymus:** Non qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem deus commendat.

25 Hic et is alio etiam modo ab autoribus usurpari solet, ut 'Alexander paruis copiis fretus superauit Darium cum infinito exercitu, et id in adolescentia' uel 'et hoc in adolescentia'. Item hoc modo: Pauca uestis, et ea detrita ac sordida. Hic aliquando accipitur pro talis, et, quando aduerbium est, pro tali loco. **Virgilius:** Hic pietatis 5 honos ? Sic nos in scepra reponis ? **Idem:** Hunc ego te, Euriae, aspicio. **Plautus:** Hic ne esse oportuit qui frugi essent, hoc est in tali loco et tam sordido. **Haec** in plurali numero et genere neutro aliquando de feminis dicitur. Mos enim ueterum fuit ut neutra iungerent femininis. **Virgilius:** Haec quoque non cura nobis leuiore tuendae, qum de capris (68 r) loquatur. **Terentius:** Haec adornant, ut lauent, qum sermo sit de ancillis. Quod 10 si componatur cum praepositione ad, significat praeterea. **Salustius:** Cognoueram paruis copiis bella gesta cum opulentis regibus. **Adhaec** scientia belli Gallos ante Romanos fuisse.

24,4-5 Ter. *Eun.* 754 | 5 Verg. *Aen.* 7,110 uar. | 5-6 Sen. ? *fr. inc.* 14 | 7-10 cf. Prisc. gramm. III, 6,17-20 ? | 11-12 cf. Cic. *fam.* 16,24,1 ? | 12-14 cf. Valla *eleg.* 2,4 (cf. Cic. *Phil.* 2,63) | 15-16 Plaut. ? *fr. inc.* 35 [ex Ter. *Eun.* 236 + Plaut. *Pseud.* 636 ?] | 16-17 Plin. ? | 17-21 cf. Valla *eleg.* 2,4 (cf. Cic. *Phil.* 2,8; Ps. Quint. *decl.* 2,2) | 21-22 Verg. *Aen.* 1,1*-2* | 22-25,3 cf. Valla *eleg.* 2,5 (Hor. *ars* 312-313; cf. Vulg. 2 *Cor.* 10,18) | 25,3-5 cf. Seru. et *Aen.* 1,253 (Verg. *Aen.* 9,481) | 5-6 Plaut. ? *fr. inc.* 36 [ex *capt.* 294 ?] | 6-9 cf. Seru. (et auct.) et *georg.* 3,305 uar. (Ter. *Eun.* 582 uar.) | 10-11 cf. Valla *eleg.* 2,5 (cf. Sall. *Catil.* 53,3)

24,6 hic sane *U*: sane *ova* || 13 tu] tum v || 14 postridies v || 16 nos *U*: uos *ova* || 18 quo] duo v || 23 quid¹] quod v || 25 deus *U*: dominus *ova* || 25,2-3 uel et — adolescentia *om. a* || 6 esset v || 8 feminis o || 11 Ac haec v

26 Ab hic tam pro nomine quam aduerbio **hicce** et **hiccine** fiunt. Illud eiusdem cum hic significationis est, hoc semper interrogatiue ponitur, quasi hic ne. Item ab eius genitio fit compositum **huiusmodi** et **huscemodi**, sicut ab genitio huius pronominis is fit **eiusmodi** et **euscemodi**. Nam ab is **isce** fit, sicut ab hic **hicce**.
 5 Ab is deriuatur **idem**, quod accipitur pro is demum. Aliquando tamen poni solet pro etiam. **Cicero**: Et huic coniuncta beneficentia quam eandem uel benignitatem uel liberalitatem appellare licet, idest quam etiam. **Quintilianus**: Si causam ueneficii dicat adultera, non M. Catonis damnata iudicio uidetur, qui nullam adulteram non eandem esse ueneficam dixit. Ab **idem** fit **itidem**, quasi item **idem**, quod significat similiter eodem modo; et **identidem**, quod
 10 est frequenter eodem modo. **Plynius**: Centum millia nummorum pro domo eius identidem promittens. **Idem**: Stupeo, patres conscripti, necdum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me an audierim aut uiderim interrogo. Item ab is deriuatur **ibi** aduerbium, quod dicitur dum locus semel demonstratur. A quo **ibidem**, dum locus saepius demonstratur. Et **inibi**, quod aliquando significat in eodem loco, aliquando sic, non nunquam
 15 etiam mox. **Apuleius**: Multa inibi dicta sunt quae commemorare non est opus. **Cecilius**: Liber ne es? Non sum. Verum inibi est. **Plautus**: Nos domum properamus, uos inibi adeste. Et **nullibi**, quod significat in nullo loco.

27 Et **ideo** et **idcirco**, quae significant ob eam causam. Veteres im in accusatio pro eum dixere. Et inde, ex ea parte seu loco. A quo **indidem**, ex eadem parte siue ex eodem loco. **Plautus**: Indidem unde oritur facito, uti facias stultitiam sepelibilem. Item em pro eam, et eum pro eorum. **Is** etiam urbs fuit a Babylone distans itinere dierum octo,
 5 apud quam est **Is fluuius**, quo bitumen totius Babylonis subministrabatur. **Isenius** uero fluuius est Boetiae ab Ismeno filio Pelasgi cognominatus.

28 **VBI**, in quo loco. **Vbi** enim aliquando aduerbium loci est, ut hoc loco; aliquando temporis, et tunc significat postquam. **Cicero**: Vbi id audiuius, statim profecti sumus. Quando autem ubi est aduerbium loci, aliquando interrogatiue est. **Plautus**: Vbi id audisti? Aliquando relatiue. **Virgilius**: Saeuus ubi Eacidae telo iacet Hector, ubi
 5 ingens Sarpedon. Ab hoc **fi-** (c. 107) unt **alicubi**, hoc est in aliquo loco; **necubi**, in nullo loco; **sicubi**, si in aliquo loco; **ubique**, in omni loco; **ubiuis** et **ubilibet**, in quolibet loco; **ubicunque**, in quocunque loco; **ubinam** interrogatiue, in quo loco.

29 **COLOSSVS**, statua aenea **Domitiani** ingens, equestris, quam post uictoriam germanicam supra ingentem molem columnarum pulcherrimis marmoribus constructam sibi dicauit in foro, de qua **Papinius**: Quae super (f° 68 v) imposito moles gemmata colosso, Stat Latium complexa forum. Et **Martialis** alibi: Inde sacro ueneranda petes Palatia liuo,
 5 Plurima qua summi fulget imago ducis. **Colossi** dicuntur statuarum moles turribus pa-

26,5 cf. Prisc. gramm. II,589,14 uel III,11,25 | 5-8 cf. Valla *eleg.* 2,5 (cf. Cic. *off.* 1,20; cf. Quint. *inst.* 5,11,39 uar.) | 10-11 Plin. *nat.* 17,3 uar. | 11-12 Plin. *paneg.* 64,2 | 12 cf. Hug.? | 12-14 cf. P. Fest. 105 | 14-15 cf. Non. 124 | 15 Apul. ? *fr. inc.* 28 | 15-16 Caecil. *com.* 188 ap. Non. 124 uar. | 16 Plaut. ? *fr. inc.* 37 | [ex Aul. 181, *Curc.* 686, *Pers.* 272 ?] | 27,1-2 cf. P. Fest. 103 | 3 cf. Plaut. *Cist.* 62 | 3-4 cf. P. Fest. 77 | 4-5 cf. Tort. ex Herod. 1,179 | 5-6 cf. Tort. ex Diod. 4,72 | 28, 2-3 ex Cic. *Planc.* 98 ? | 4 Plaut. ? *fr. inc.* 38 [ex Rud. 993 an *Stich.* 246 ?] | 4-5 cf. Prisc. gramm. III, 83,13-15 (Verg. *Aen.* 1,99-100) | 29,1-5 cf. Cald. ? (Mart. 1,70,5-6) et Stat. *silu.* 1,1,1 uar. ex Cald. ? | 5-6 cf. Plin. *nat.* 34,39

26,3-4 sicut — **euscemodi om. ova** || 4 **hicce** || **hicce v** || 7 **ueneficii be- v** || M. U : Marci *ova* || 9 **identem o** (*sed identidem lemma in mg.*) || 10 milla *U a.c.* || 12 aut uiderim *om. ova* || item *om. v* || 16 adeste *U a 1517* : adesse *ova 1526* || 27 *add. in mg. U²* || 27,1 eam] eandem *a* || im *om. ov* || 3 ut] ut *v* || 28,4 saeuus *om. ova* || 6 sicubi — omni loco *om. ova* || 29,2 marmoribus] moribus *v* || 4 Latinum *v*

res, uel á Colasse artifice, qui solis colossus qui Rhodi fuit traditur fecisse, ut quidam putant ἀπὸ τοῦ κολάζειν, quod cruciare est, quia διὰ τὸ μέγεθος καταπληκτικὸς ὤν οὐκ ἦν ἐράσμιος, οὕτως οὐδὲ Σεβάσμιος διὰ τὸ ἀφιλοχρήματον θαυμαστὸς ἦν, hoc est: propter magnitudinem toruus aspectu inamabilis erat, nec cultu ac ueneratione dignus ob sumptus magnitudinem. Talis fuit in Capitolio Apollo translatus á Lucullo ex Apollonia Ponti urbe, triginta cubitorum. Talis in campo Martio Iupiter á Claudio Caesare dicatus, qui á uicinitate theatri Pompeianus dicebatur. Talis et Tarenti factus á Lysippo quadraginta cubitorum. Scribit Plinius: Ante omnis alios in admiratione fuisse solis colossus Rhodi, á Colasse Lysippi discipulo factum, septuaginta cubitorum altitudinis, post quinquagesimum sextum annum terrae motu prostratum, qui iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur, maiores sunt digiti quam pleraeque staturae. Duodecim annis tradunt perfectum fuisse, trecentorum pretio talentorum. Visus et Romae est Apollinis colossus in bibliotheca templi Augusti, quinquaginta pedum á pollice, non minus pulchritudine quam aere spectabilis. Et Sp. Ceruilius Iouem fecit qui erat in Capitolio uictis Samnitibus, é pectoralibus eorum ocreis que et galeis, tanta amplitudine ut á Latiario Ioue conspiceretur. Reliquiis que limae suam statuum fecit, quae ante pedes eius simulachri conspiciebatur. Nero colossus sibi á Zenodoro fieri fecit, centum decem pedum longitudine, qui postea, damnatis sceleribus et saeuitia eius principis, uenerationi solis dicatus fuit. Dignum memoria uidetur fuisse Rhodi. Praeter eum quem diximus, centum alios colossos, minores quidem, uerum tamen tales ut singuli per se eum locum nobilitare potuissent.

30 SYDEREVVS, altus quemadmodum supra diximus. PROPIVS, magis ex propinquo. Prope modo significat iuxta, dum praepositio est. Curtius: Cum prope id oppidum copiae constitissent. Modo ex propinquo, ut hoc loco. Quando uero est aduerbium, significat ferè. Plinius: Et in foribus templi prope collapsus expauit. Á prope fit deprope, quod significat ex propinquo, et propior comparatiuum, hoc est propinquior, et proximus, propinquissimus ac nobis adhaerens, etiam si solus sit. Veteres tamen non solum propinquum et nobis haerentem proximum dicebant, uerum etiam longe remotum, si tamen inter (f° 69 r) duo discreta nihil medium extitisset. Virgilius: Proximus huic, longo sed proximus interuallo. Paulus Iuris consultus proximum dicit esse eum quem nemo antecedit, supremum uero, quem nemo sequitur. Aliquando proximus pro maxime propitio accipitur, et propior pro magis propitio. Varro: Graduum testor, qui deus est nobis omnium proximus. Martialis: Nec propior quam Phoebus amet. Item proximus aliquando non habet uim superlatiui, sed propinquum significat, quapropter comparatiuum facit proximior, quod est idem quod propinquior, et ab eo fit proximitas

29,6 cf. P. Fest. 58, ex Cald. ? | 7-8 cf. Suidas K, 1947, ex Cald. ? | 10-13 cf. Plin. nat. 34,39-40 uar. | 13-17 cf. Plin. nat. 34,41 | 17-21 cf. Plin. nat. 34,43 uar. | 21-23 cf. Plin. nat. 34,45, ex Cald. ? | 24-25 cf. Plin. nat. 34,42 | 30,1 cf. 1,253 | 2 cf. Prisc. gramm. III,44,17-18 ? | 2-3 Curt. ? [ex Caes. ciu. 3,13 an Gall. 7,36,2 ?] | 4 Plin. ? | 6-9 cf. Non. 524 (Verg. Aen. 5,320) | 9-10 cf. Paul. dig. 50,16,92 | 11-12 Varro ? fr. inc. 10 | 12 Mart. 1,70,15

29,8 οὕτως U a.c.? οὕτως ο οὔτος v οὔτος a || θαυμαστὸς ο - τῶν - τῶς a || hec o || 9 toruus] totius v || ac] nec ov || 12 et] in v || 14 Colasse] colosso ov || 16 pleraeque o || annos ova || 16-17 perfectum f. tradunt ova || 17 pretio add. U² || 19 Seruilius ova || 21 sibi colossus ova || 30,2 dum] cum v || 3 constituissent v || quando U : cum o cum va || 4 expauit ov || 5 comparatiuum propior v || 9 dixit a || 10-13 pro maxime — aliquando add. in mg. U² || 11 propior] propio v || propitio] propitior a 1526

15 et **proxime** aduerbium, sicut á prope fit **propius**. Veteres **Proximi** tertiae declinationis dixerunt pro proximo. **Cato**: Die proximi hoc dicit. Eadem declinatione et **crastini** et **pristini** usi sunt.

31 Item (c. 108) á prope fit **propinquus** et **propinquior** et **propinquissimus** et **propinquitas** et propinque. Propinqui autem non modo ii dicuntur qui iuxta nos sunt, sed interdum etiam affines. Vnde et propinquitas pro affinitate accipitur, et **propinquo** uerbum, et **appropinquo**, quod significat proximior fio. Á quo **propinquo** et **proprium**, quod significat peculiare et id quod uniuscuiusque est: hoc enim maxime prope est quod proprium est. **Virgilius**: Hunc mihi da proprium, uirgo sata nocte, laborem. Á quo **proprietas**, notae significationis, et **proprie** aduerbium, peculiariter. Quorum contraria sunt **improprium**, **improprietas**, **improprie**. Aliquando tamen proprium pro diuturno ponitur. **Sisenna**: Atqui metu et suspitione propriam habere quietem non poterat. Aliquando pro perpetuo. **Plautus**: Atque illum amatorem tibi proprium futurum in uita. **Virgilius**: Da propriam Tymbraeae domum. **Idem**: Propria haec si dona fuissent. **Terentius**: Ego uitam deorum propterea sempiternam esse arbitror quod uoluptates eorum propriae sunt. Et **prope diem**, quasi prope est dies quo hoc futurum est. Et **prope-modum**, quasi iuxta mensuram: idem enim significat quod ferè. Et **propter**, quod modo idem significat quod prope. **Virgilius**: Et uiridi in campo templum de marmore ponam Propter aquam. Modo causalis praepositio est. **Idem**: Te propter Lybiae gentes Numidum que tyranni Odere, hoc est tua causa. Ab hoc fit **propterea** aduerbium, quod significat ob eam causam; et **quapropter**, hoc est propter quam causam.

32 Item á prope et ito, itas fit **propitium**, quod significat placidum, fauens. Etenim qui nobis fauent prope nos ire consueuerunt. Ab hoc fit **propitio** siue **propitor**, quod est placo et propitium reddo. Et **propitiabile**, ad propitiandum aptum, unde **propitiabilis** hostia dicitur; et **propitialis**. Item **propitiabile**, quod facile flectitur, ut propitiabile numen. Item **propitiatio**, hoc est sacrificium. Nec me latet esse non nullos qui propitium dictum uolunt quasi prorsus pium uel prope pium, quosdam etiam quasi porro pium, hoc est ualde pium. **Porro** enim aliquando ualde significat. **Terentius**: Dehinc ut quiescant porro moneo, et desinant maledicere, maledicta ne noscant sua. Proprie tamen porro eo modo ponitur quo uero. et autem, quae collocantur frequenter in oratione duntaxat ut sententiam á sententia distinguant. Sed hoc ab illis differt quod illae nunquam in fronte sententiae collocantur, porro uero saepius. **Quintilianus**: Porro qui consensum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Per illa diceremus: qui uero uel qui autem consensum defendit. Apud aliquos autem, praesertim que apud poetas, porro pro longe, certe, postea, ultra accipitur.

30,15-17 cf. Non. 153 (Cato *or. frg.* 19,7) | 31,5-7 cf. Non. 361 (Verg. *Aen.* 7,331) | 9-13 cf. Non. 361-362 (cf. *Sisenna hist.* 45; *Plaut. Most.* 225; *Verg. Aen.* 3,85; 6,871; cf. *Ter. Andr.* 959-960) | 13-14 cf. *Valla eleg.* 3,68 = *Tort. s.d. M* | 15-17 cf. Non. 367 (*Verg. georg.* 3,13-14; cf. *Aen.* 4,320-321) | 32,6-9 cf. Non. 59 (cf. *Ter. Andr.* 22-23) | 9-14 cf. *Valla eleg.* 2,24 (*Ps. Quint. decl.* 13,7)

30,15 sicut — **propius om. ova** || 16 dixit **ova** || 31,2 propinqui non modo **oa** non modo propinqui v || nos] non **a** || 4 uerbum propinquo v || 5-13 et proprium — propriae sunt **add. in mg. inf. U²** || 6 Hunc **U²**: nunc **ova** || 9 diurno **a** || propriam v || 13 proprie v || 14-15 quod m. i. s. propter v || 32,3 propinabile ad propinandum **o (sed propitiabile lemma in mg.)** || 5 lumen v || 6-7 uel — porro pium **om. ova** || 9 sua **om. ov**

15 **Virgilius:** Hinc maxima porro Accepit Roma, et patrium seruauit honorem, idest postea uel post longum interuallum, et est aduerbium temporis.

33 Item á (f° 69 v) prope secundum quosdam fit **propereo**, quod est festino: nam qui in aliquem properat id agit ut illi propinquior sit. Ab hoc fit **properatio** et **properantia**, et, quo ueteres usi sunt, **properitas**. Item aduerbia **propere** et **properatim** et **properiter**, et, quo plerique utuntur, **properanter**. **Salustius:** Tum propere consul educit exercitum. **Cecilius:** Properatim in tenebris istuc confectum est opus. **Actius:** Remis que nixi properanter nauim in fugam tradunt. **Catullus:** Animula miserrima properiter abit. **Properus** etiam ab eodem deducitur, hoc est celer, cuius comparatiuum **proprior** et superlatiuum **p<r>oper<r>imus** ueteres usurparunt. **Plautus:** Properam uideo ancillam uenientem. **Propere** et **festinare** antiqui distinxerunt. **Cato:** Qui unum quid mature transigit properat, qui multa simul incipit nec perficit festinat. Alii dicunt properare esse animi studiose ad aliquam rem contendentis, festinare, corporis necessitati obsequentis. **Virgilius:** Et mediis properas (c. 109) Aquilonibus ire per altum. **Idem:** Festinate, uiri! Nam quae tam sera moratur Segnicies? Nos tamen propereo á praeparo compositum existimamus, ut inferius dicemus.

34 **VIDET**, aspicit, cernit. **Video** enim idem significat quod cerno. **Virgilius:** Quae que ipse miserrima uidi, et quorum pars magna fuit. Interdum transfertur ad animum. **Ouidius:** Video meliora probo que, Deteriora sequor. Non nunquam etiam pro curo accipitur. **Plautus:** Tu domi uidebis, hoc est parabis. **Idem:** Intus para, uide quid opus sit, quod idem fit in **tueor**, á quo **aedituus** dictus, qui aedes curat sacras. Ab hoc fit frequentatiuum **uiso**, et ab eo aliud frequentatiuum **uisito**. Visere et uisitare proprie ad officium pertinent et eiusdem ferè sunt significationis. Hinc fit **uisitatio** et **reuiso**, quod proprie significat reuertor ut iterum uideam. **Terentius:** Reuiso quid agat Pamphilus. **Video** facit passiuum **uideor**.

35 Á quo **uisus** et **uisio** pro ipso uidendi actu, sicut gustus pro actu gustandi, odoratus pro actu odorandi, auditus pro actu audiendi, tactus pro [t]actu tangendi. **Virgilius:** Horrendum uisu. Et **uisum** pro eo quod uidemus. **Apuleius:** Quo non modo uisa á nobis, sed etiam ab aliis audita referrem. Hinc uisa somnia dicuntur, et nocturna siue etiam diurna phantasmata, quae etiam uigilantibus apparent. **Virgilius:** Hoc uisum nulli, non ipsi effata sorori est. Visiones etiam **phantasiae** dicuntur. **Quintilianus:** Quas phantasias Graeci uocant, nos sane uisiones appellemus, per quas imagines rerum absentium ita representantur animo ut eas cernere oculis ac praesentes habere uideamur. Has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus, quale est apud **Virgilius:** Excussi manibus radii reuoluta que pensa. Hinc etiam **euidencia**, quam alio nomine illustrationem Graeci ἐνέργειαν uo-

32,15 Verg. *Aen.* 5,600-601 | 16 cf. Seru. *Aen.* 5,600 | 33,3-6 cf. Non. 154-155 (cf. Quadr. [non Sall. *fr. inc.* 30 Oliver] *hist.* 35; Caecil. *com.* 167; cf. Acc. *trag.* 629) | 6 cf. Sept. Ser. [non Catull.] *uers.* 16 ap. Non. 517 | 7 cf. P. Fest. 228 | 8-9 Plaut. ? *fr. inc.* 39 | 9-13 cf. Non. 441 uar. (cf. Cato *or. frg.* 11,4; Verg. *Aen.* 4,310; 2,373-374) | 14 cf. c. 682,33 | 34,1 cf. Varro *ling.* 6,81 ? | 12 cf. Verg. *Aen.* 2,5-6 | 3 Ou. *met.* 7,20-21 | 3-5 cf. Varro *ling.* 7,12 (Varro [non Plaut.]; cf. Plaut. *Men.* 352) | 6-7 cf. Don. *Hec.* 189 ? | 7-9 cf. Don. et cf. *Andr.* 404 | 35,3 cf. Verg. *Aen.* 7,78 | 3-4 Apul. ? *fr. inc.* 29 | 5-6 Verg. *Aen.* 4,456 | 6-9 cf. Quint. *inst.* 6,2,29-30 | 9-11 cf. Quint. *inst.* 6,2,32 (Verg. *Aen.* 9,476)

33,1 secundum quosdam *add. in mg. U* 2 || 8 *poperimus U (sed properrimus lemma in mg.)* || 9 *uenientem] uomentem ova* || & antiqui Pr. et f. v || quid *U* : quod *ova* || 10 *U* mature] naturae *a* || 13-14 Nos — dicemus *add. in mg. U* 2 || 34,2 *fui ova (= Verg.)* || 5 in *tueor U* : *intueor a* || curat sacras] sacras *tuetur v* || 6 *uiso* — frequentatiuum *om. v* || proprie *uisere et uisitare v* || 35,2 *tactu U* || 7 *φαντασίας a* || *appellamus a* || 9 *affectionibus v* || *excusi a*

cant, alii ὑποτύπωσιν, proposita quaedam forma rerum ita expressa uerbis ut cerni potius uideatur quam audiri. Et **euidenter** aduerbium, (f° 70 r) hoc est clare, dilucide, expresse.

36 Á uideo composita fiunt **transuideo**, quod est uideo aliquid per corpus aliquod perspicuum; **praeuideo**, ante uideo. **Plynius**: Id nos futurum praeuideramus. **Prouideo** similiter futurum aliquid uideo antequam factum sit. **Idem**: Hoc enim sapientis est omnia quae uentura sunt prouidere. Quoniam uero ea quae prouidemus, si mala sunt, aut uitamus aut emendamus, factum est ut prouidere modo uitare seu cauere sit (**Terentius**: Quae si non astu prouidentur), modo remedium praebere. **Cicero**: Satis iam omnibus quae necessaria erant prouisum putabant.

37 **Hinc prudentia et prouidentia dicuntur. Idem**: Id enim est sapientis prouidere, ex quo sapientia est appellata prouidentia. **Idem**: Quid plura? Sic mihi persuasi, sic sentio, quoniam tanta celeritas animorum sit, tanta memoria praeteritorum futurorum quae prudentia. Quidam prudentiam á prouidentia ita distinguunt ut prudentiam dicant in rebus humanis, prouidentiam in diuinis. Alii prudentiam esse diffiniunt rerum bonarum et malarum et utrarumque scientiam, prouidentiam uero, per quam futurum aliquid uidetur antequam factum sit. Vnde prouidentiam aliquando pro deo ponimus. **Quintilianus**: Nullam ego res humanas despiciere prouidentiam reor. **Idem** de Cicerone: Dono quodam prouidentiae genitus, in quo omnes uires suas eloquentia experiretur. Item á prouideo fit **prouidus**, hoc est ante uidens, uel solers, diligens; et **prouide** aduerbium, solerter, diligenter. Et **prudens**, quasi prouidens, quod interdum significat sapiens, interdum sciens. Vnde **Iuris prudentes** dicuntur qui ius sciunt; et **iuris prudentia**, iuris scientia; et **prudens feci**, idest: sciens me hoc facere feci; quemadmodum é contrario **imprudens hoc feci**, idest: non putauit me hoc facere quod feci. Hoc tamen inter se differunt **prudens** et **sciens** quod prudens est qui intelligentia sua aliquid cognoscit (c. 110), sciens, qui alterius indicio rem percipit, hoc est prudens per se, sciens per alios. Item **pruidenter** aduerbium, quod modo scienter significat, modo sapienter; et **imprudentia** pro inscitia et insipientia siue stultitia; et **impruidenter** pro insipienter et stulte.

38 Item á uideo fit **eideo**, hoc est clare et expresse uideo, á quo **euidens**, clarus, et **euidenter**, clare. Item **inideo**, de quo uná cum ab eo deriuatis late superius disseruimus. Á uideo etiam fit **uisibile**, quod uideri potest, et **inuisibile**, quod non potest uideri. Et **uidelicet** aduerbium confirmandi, quasi uidere licet. **Terentius**: Videlicet de psalteria hac audiuit, hoc est: certe audiuit. Sicut **scilicet**, quasi scire licet. **Virgilius**: Scilicet is superis labor est, ea cura quietos sollicitat. Et **ilicet**, quasi ire licet, ueluti iam finis rei sit. **Plautus** : Illicet hoc (f° 70 v) curato Samio. Illicet etiam pro statim

35,12 cf. Quint. *inst.* 6,2,32 | 36,2 Plin. ? | 2-3 cf. Cic. *inu.* 2,160 | 3-4 cf. Plin. *epist.* 1,5,16 ? | 5-6 Ter. *Andr.* 208 | 6-7 Cic. ? *fr. inc.* 17 | 37,1-3 cf. Non. 41 (Cic. *Hort. frg.* 33; *Cato* 78) | 5-7 cf. Cic. *inu.* 2,160 | 7-8 cf. Quint. *pr. inst.* 6,4 | 8-9 cf. Quint. *inst.* 10,1,109 | 12-13 cf. Valla *eleg.* 4,114 ? | 14-16 cf. Don. *Eun.* 72 | 38,2-3 cf. 2 | 4-5 cf. Don. et *Ad.* 450-451 | 6 Verg. *Aen.* 4,379-380 | cf. Don. *Ad.* 450 | 7 Plaut. ? *fr. inc.* 40

35,12 aduerbium euidenter v || 13 dilucide] id lucide v || 37,1 sapientis est ova || 2 appellata est ova || sic] si U a.c. || 5 esse om. ova || 11-12 dicuntur iuris prudentes v || 16 iudicio v || 18 inscitia] inscientia a || 38,4 uideri potest ov

accipitur. **Virgilius**: Ilicet ignis edax summa ad fastigia tecti Voluitur. Item á uideo **uideor** deponens, ut 'uideor tibi bonus', 'uisus mihi fuit imprudens'. In quo notandum est rustice quosdam ita loqui: 'uidetur tibi quod recte faciam', et 'mihi non uidetur quod recte loquaris', et 'uobis uidetur quod male faciamus'. Sic enim dicendum est si latine loqui uelimus: uideor tibi recte facere; et : non uideris mihi recte loqui; et : uidemur uobis male facere; et alia huiusmodi similiter.

39 Sunt etiam qui auidum á non uidendo dictum putent, **Auidus** enim proprie dicitur qui propter nimiam cupiditatem non uidet quid agat. Á quo **auide** aduerbium, cupide; et **audititas**, cupiditas; et **auéo**, cupio. De quo **auarus**, qui nimium cupidus est pecuniae; et auaritia, habendi cupiditas; et **auare** aduerbium, tenaciter; et comparatiua et superlatiua eorum auarior, auarissimus, auarius, auarissime. Quidam etiam auarum quasi auidum aeris dictum putant, et ab auido ita distinguant ut auarus semper in malam partem accipiatur, auidus autem etiam rerum honestarum dicatur. **Salustius**: Laudis auidi, pecuniae liberales erant. Auara terra dicitur quum id quod in se recipit ampliore foenore non reddit. Auere etiam á nimia cupiditate pro gaudere accipitur, unde salutantes quoque **auere** dicimus, hoc est: gaude, laetare.

40 ET, atque. Et coniunctio aliquando copulatiua est. **Plautus**: Collaudato formam et faciem et uirtutes commemorato. Aliquando ponitur pro idest. **Idem**: Annos natus iam sexaginta, et senex. Non nunquam pro quia. **Virgilius**: Audieras, et fama fuit. **Martialis**: Quod nummos cernis, mitti nos credis amice. Falleris; et nummos ista tabella rogat. **Quintilianus**: Has primum audiet puer, harum uerba effingere imitando conabitur, et natura tenacissimi sumus eorum quae rudibus animis percepimus. Interdum uenustatis gratia duplicatur est que completiua coniunctio. **Virgilius**: Multum ille et terris iactatus et alto. Plerunque sententiarum initiis competit. **Quintilianus**: Et finitae quidem sunt partes duae, quas haec professio pollicetur. Est etiam quando seruit affectui, et quasi interrogandi uim habet. **Cicero**: Et sunt qui de uia Appia loquantur, taceant de curia. **Idem**: Et ad eum legatos de pace mittemus qui pacis nuntios repudiauit. **Idem**: Et postea miramur quare id moleste ferat populus Romanus. Saepe numero etiam ponitur pro quamuis. **Idem**: Defendi legem Voconiam magna uoce bonis que lateribus, et uidetis annos meos, ac si dixisset: quamuis sum ita senex. Item pro etiam, quod tamen apud Ciceronem nunquam reperitur. **Quintilianus**: Tamen si quid aduersus te ipse commisit, sit hostis et meus. Cicero dixisset: Sit hostis etiam meus. **Virgilius**: Natus et ipse dea.

41 Quandoque etiam tum et quanquam copulatiuae coniunctiones pro disiunctiuis ponuntur, sicut disiunctiuae pro copulatiuis. **Paulus** iuris consultus coniunctam uel disiunctam orationem accipit ex mente pronuntiantis, quamuis nec coniunctionem habeat nec disiunctionem. Coniuncta pro disiunctis accipiuntur, ut **Labeo** asserit, quemadmodum in illa

38,9 Verg. *Aen.* 2,758 uar. | 10-13 cf. Valla *eleg.* 3,51 | **39**,1-2 cf. P. Fest. 23 | 3 cf. Gell. 10,5,1; Isid. *orig.* 10,9 et al. | 5-6 cf. Nigidius ap. Gell. 10,5,1 | 6-8 cf. Non. 442 (Sall. *Catil.* 7,6) | 9-10 cf. P. Fest. 14 ? | **40**,1-2 Plaut. *Mil.* 1027 | 2-3 cf. Plaut. *Merc.* 1017 potius quam 524-525 | 3-7 cf. Valla *eleg.* 2,58 (Verg. *ecl.* 9,11; Mart. 14,9 uar.; Quint. *inst.* 1,1,5) | 7 Verg. *Aen.* 1,3 | 7-15 cf. Valla *eleg.* 2,58 (Quint. *inst.* 1,9,1; cf. Cic. *Mil.* 91; *Phil.* 12,11; ex Cic. *Verr.* II,2,77 ?; cf. *Cato* 14; cf. Ps. Quint. *decl.* 9,14; Verg. *Aen.* 6,90) | **41**,2-4 cf. Paul. *dig.* 50,16,28,1 | 4-5 cf. Paul. *dig.* 50,16,29 (Labeo)

39 add. in mg. *U*² || **39**,1 putant *oua* || 2 aduerbium *auide* v || 5-9 quidam — reddit add. *postea* in mg. *sin.* *U*² || 6 distinguunt *a* || 7 accipiat v || 9 recepit v || etiam *a n. c. auere* v || **40**,4 nummos¹] minimos *a (= Mart.)* || 5 audiat *oua* || 6 rudibus] mol(i)ibus *ou* || percipimus *oua* || completiua *o* || 11 idem *om. oua* || numero *om. oua* || 15 ipsa *o* || **41** add. in mg. *inf. U*²

- 5 stipulatione: mihi haeredi que meo, te haeredem que tuum. Item disiuncta pro coniunctis, ut quomodo dicimus: super pecunia tutela ue sua, quomodo tutor separatim sine pecunia dari non possit. Sed dubitandum uideri potest uerba illa quomodo accipienda sint, ope et consilio, utrum ex sententia coniungentium an separantium, uidetur que melius, quod **Labeo** scribit, separatim accipienda, quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum fecit. Sic enim alii condici potest, alii non potest. Et sanè post ueterum auctoritatem conuentum est ut nemo uideatur furtum fecisse nisi et consilium malignum habuerit nec consilium habuisse nocendi, nisi et factum secutum fuerit.

- 42** Ab et composita fiunt **etsi** et **tametsi**, quae significant quamuis. **Plynius**: Dedit enim quantum maximum potuit, daturus amplius si potuisset; tametsi quid huiusmodi dari potest maius quam gloria, laus et aeternitas? **Quintilianus**: Etsi, iudices, in hac asperrima conditione fragilitatis humanae haec omnibus natura est ut sua cuique calamitas praecipue misera atque intoleranda uideatur.
- 5 Item **etiam** ex et et iam, quod significat quoque. **Plautus**: Tu ne etiam id rescisti, miser. Et **etiam num**, eiusdem significationis. **Plynius**: Quod eo magis miror si etiam num Homero prodente Aegyptiis non erat. Item **etenim**, quod significat quia et hoc solum differt ab enim quod enim nunquam primum locum sortitur in oratione. **Suetonius**: Par enim utriusque arrogantia fuit. Etenim uero aliquando primum, (f° 71r) aliquando secundum locum obtinet. **Plynius**: Etenim multa de hac magi tradiderunt quae non sunt á nobis commemoranda. **Seneca**: Quis etenim inter tot corporis cruciatus foelicem esse quemquam posse existimet?

- 43** PEGMATA, moles. Pluratiuus numerus pro singulari: eam enim molem intelligit super qua impositus erat Colossus Domitiani. **Pegma** graecum uocabulum est: etenim ἀπὸ τοῦ πηγῶ, quod est figo, πῆγμα dicitur, significat que machinam in qua statuæ collocantur et quasi figuntur ad illas sustinendas, siue aliud quicquam
- 5 eiusmodi. Interdum pegmata cum ludicris producebantur in scaenam pueris etiam consententibus; ex lignis haec tabulis que constabant uario picturae genere. **Iuuenalis**: Et pegma et pueros inde ad uelaria raptos. **Claudius** tradunt obiecisse aliquando bestiis qui pegma in scenam parum foeliciter produxissent. Scribit **Plynius Cauium** principem in circum pegma duxisse, in quo fuere argenti pondo centum uiginti quatuor.

- 44** CAELSA, alta, sublimia, de quo supra diximus. **MEDIA VIA**, hoc est quod **Papinius** inquit: Stat Latium complexa forum. **Viam** diffiniunt esse dimidium actum qua potest ire uehiculum. **Paulus** iuris consultus uiam constitui inquit uel latiore octo pedibus uel angustiore posse, ut tamen eam latitudinem habeat qua uehiculum ire possit: alioquin **iter** esse,
- 5 non uiam. Abusiue tamen uiam usurpamus pro omni loco per quem habere iter omnibus licet. **Plynius**: Quomodo te de uia uocassem. Aliquando accipitur pro itinere, hoc est

41,5-6 cf. Paul. *dig.* 50,16,53 | 7-11 cf. Paul. *dig.* 50,16,53,2 (Labeo) | **42,1-4** cf. Valla *eleg.* 2,21 (cf. Plin. *epist.* 3,21,6; cf. Ps. *Quint. decl.* 6,1) | 5 Plaut. ? *fr. inc.* 41 [ex *Pseud.* 490 ?] | 6-7 cf. Plin. *nat.* 13,88 | 8-9 Suet. ? [cf. *Dom.* 13,4 ?] | 10-11 Plin. ? | cf. Sen. *epist.* 71,18 ? | **43,5-6** cf. Cald. | 6-9 cf. Cald. (Iuu. 4,122; cf. Suet. *Claud.* 34,6; cf. Plin. *nat.* 33,53) | **44,1** cf. 1,326 et 341 | Mart. *spect.* 2,2 | 2 Stat. *silu.* 1,1,2 | 2-3 cf. Seru. *Aen.* 4,405 [et al.] | 3-5 cf. Paul. *dig.* 8,3,23 | 6 Plin. ? [ex Cic. ap. Valla *eleg.* 3,66 ?] | 6-7 cf. Valla *eleg.* 3,66

41,7 ex] et v || 11 concilium... concilium v || securum o || **42,1** sita post composita add. v || 2 potui v || 3 quam] quis v || fragilitis o || 4 uidetur U a.c. || 5 rescisti] resistit v || 7 Aegyptus a (= Plin.) || etenim] enim o || 9 etenim] enim v || 10-11 commemoranda U p.c. || 11 existimat ova || **43,6** ex lignis et tabulis, quae constabant ova || 7 Clodium v || abiecisse ov || **44,3** latiora v || 4 iter U p.c. || 5 usurpamus uiam ova || 6 te U p.c.

pro ipso actu ambulandi. **Cicero:** Qum que de uia languerem et mihimet displicerem. Interdum pro ratione. **Virgilius:** Inueni, germana, uiam, grateae sorori, Quae mihi reddat eum. Non nunquam pro consuetudine. **Terentius:** Sed uia peruulgata patrum. Quotidie accusabam.

45 **Hinc uiatores dicti, qui magistratibus parebant homines que ex agris ad magistratus frequenter euocabant. Cicero:** Á uilla in Senatum accersebantur et Curius et caeteri senes, ex quo qui eos accersebant uiatores nominati sunt. Item á uia **auium** et **inuium** dicitur, per quod iri non potest. Vnde **auem** quoque quidam appellatam putant, quasi sine uia, ut inferius dicemus. Et **peruium**, per quod facile transitur. Et **praeuium**, quod antecedit. **Cicero:** Praeuus aurorae, solis noctis que satellites. Item **bi-** (c. 112) **uium**, quod duas uias habet; **triuum**, quod tris; **quadriuum**, quod quatuor. Vnde **Dianam Triuiam** appellatam superius ostendimus. Et **triuialis scientia** grammaticae dicta, quia in triuiis docebatur. **Triuialis uero lingua** uulgaris, qua in triuiis pueri grammaticam discentes utebantur. Item **deuium**, quod á uia remotum est; et **deuiare**, á recta uia recedere; abusive tamen pro deflectere ponitur. Et **deuius**, qui á uia recedit, et dubius quasi duas uias uidens et utram eligat nesciens. De quo et eius deriuatiuis inferius dicemus.

46 **Et uiaticum**, quicquid iter agenti necessarium est. Vnde est illud prouerbiuam **Suam cuique artem pro uiatico esse**. Veteres tamen aliquando uiaticum pro facultate siue apparatu posuere. **Q. Claudius** in **Annalibus:** Simul forma, factis, eloquentia, dignitate, acrimonia, confidentia pariter praecellebat, ut facile intelligeretur magnum uiaticum, hoc est: magna facultas, magnus apparatus. Hoc modo Graeci ἐφοδίων, quod proprie uiaticum, hoc est sumptum uiae significat, ad aliarum quoque rerum apparatus traducunt, ac saepe ἐφοδίαζε dicunt pro eo quod est: institue, instrue, aggredere. Et obuio, quasi ad uiam eo. Á quo obuuius, qui alicui occurrit; et obuuiam eo, idem quod obuio, quasi ad uiam eo. Et **uiatorium**, quod ad uiam attinet. Vnde **uiatorium uas**, quo iter agentes ferendi potus gratia utuntur. (f° 71v) **Plynius:** Vasa uiatoria ex taxo uinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum est. **Viare** quoque ueteres pro iter facere dixerunt.

47 **Via** ab eundo deducitur, quasi ia, quod per eam eatur, quamuis aliqui uiam quasi ueiam dictam uelint á uehendo, quod per eam fructus ad uillam uehantur. **Iter** á uia differt quod arctius est quam uia nec uehiculum capit, significat que etiam ipsum actum eundi, et ab eundo dicitur, cuius supinum est itum, siue ab **ito**, quod frequentatiuum est huius uerbi eo. Dicitur que et in mari iter et in terra. **Virgilius:** Hac iter Elysium nobis. **Terentius:** Ain tu tibi hoc incommodum euenisse iter. Non Herclē, Parmeno, uerbis dici potest quantum re ipsa nauigare incommodum est. Facit in genitiuo **iteris**.

(cf. Cic. *Phil.* 1,12) | 44,8 cf. Non. 420 | Verg. *Aen.* 4,478 | 9 cf. Non. 420 (cf. Ter. *Haut.* 101-102) | 45,1-2 cf. P. Fest. 370 | 2-3 Cic. *Cato* 56 uar. | 4-5 cf. Isid. *orig.* 12,7,3 [et al.] | 5 cf. c. 670, 50-54 | 5-6 cf. Non. 65 (cf. Cic. *Alcyon. frg.*) | 8 cf. 1,64 | 8-9 cf. Valla *eleg.* 4,16 | 10 cf. Porph. *carm.* 2,11,21 [uel 3,25,12 uel Ps. Acron *ibid.*] | 12-13 cf. c. 473,31 sqq. | 46,2-7 cf. Gell. 17,2,13 (Quadr. *hist.* 8) | 8-9 cf. P. Fest. 147 ? | 10-11 cf. Plin. *nat.* 16,50 | 11 cf. Pap. uel Balb. | 47,1-2 cf. Varro *rust.* 1,2,14 | 4 cf. Varro *ling.* 5,35 [an Balb.?] ? | 5-7 cf. Non. 325 (Verg. *Aen.* 6,542; cf. Ter. *Hec.* 415-417) | 7-9 cf. Non. 485 (Naeu. *trag.* 33; cf. Acc. *trag.* 498-499

45,2 uilla] uia v || 3 auium et add. s.l. U² || 4-5 unde — dicemus add. in mg. U² || 5-6 et praeuium — satellites add. in mg. U² || 11 uia recta ova || 12-13 add. in mg. U² || 46,1 uaticum v || agenti] agendi causa ov || 2-9 ueteres — eo add. in mg. inf. U² || 3 Q. U : Qu. ov Quint. a || 10 utimur ova || 47,2 ueiam] ueham o || uehantur] -untur o || 6 elysium] Caelysium o aelysium v || Ain] an v

Neuius: Ignoti iteris sumus, Tu te scis. **Actius:** Praesto adsum. Expromere quid fers? Nam te longo itere cerno uadere. Veteres etiam **itiner** dicebant, cuius nominatiuus nunc in usu non est, obliquis autem utimur, cum obliqui huius nominis iter ab usu discesserint. **Varro:** Expectant itiner longum sermone leuare. **Plautus:** Quin tu ergo itiner sequi meum me sines? **Iter facere et iter habere** dicimus. Iter facere est ire, proficisci. **Plynius:** Quum per eam regionem iter facturi essent, quod etiam **iter tenere** dicimus. **Virgilius:** Quibus aut uenistis ab oris, Quo ue tenetis iter. Habere uero iter idem est quod iturum esse, ut 'iter habeo ad Caesarem', hoc est: oportet me ire ad Caesarem, uel iturus sum ad Caesarem. **Cicero:** Habebat iter ad Deiotarum regem. At **uiam facere** non est iter facere, sed locum ubi non erat uia et transitus aperire, sicut **uiam munire** est reficere, repurgare, interdum lapidibus sternere, quod proprie **sternere uiam** et **struere uiam** dicimus. **Cicero:** Ideo ne Appius ille Caecus uiam muniuit non qua populus uteretur, sed qua posterius latrocinarentur? Quo uerbo etiam per translationem utimur de corporeis ad incorporea. **Quintilianus:** Propterea quod plurimi autores, quamuis eodem tenderent, diuersas tamen uias munierunt, et in suam quisque induxit sequentes. Quemadmodum autem munire uiam dicimus, ita **munire ripam, munire alueum, munire aditum**, cum illa uel reficimus, uel paramus.

48 Ab iter fit **itero** uerbum, quod est rursus aliquid ago et quasi per iter factum reuortor. Et **iterum**, quod est rursus. Et **itineror** uerbum, hoc est iter facio, quo **Apuleius** et quidam recentiores usi sunt. Et **itinerarium** uiatorium, unde (c. 113) itineraria á quibusdam uocantur commentarii earum rerum quae in itinere acciderunt. Et **itidem** atque **item**, quae significant similiter, quasi iterum idem. Et **obiter**, quod non est, ut **Valla** et alii quidam existimarunt, spetialiter, sed quod uulgo dicitur incidenter, hoc est praeter propositum, quasi in itinere occurrens. **Iuuenalis:** Atque obiter leget. **Plynius:** Ego plane meis adici posse multa confiteor, nec (f° 72r) his solis, sed et omnibus quae aedidi, ut obiter caueam istos Homeromasticas.

49 VNA QVE IAM TOTA STABAT IN VRBE DOMVS. Inuidiosa oratio est, quasi uelit significare ea ratione incensam urbem á Nerone ut unam domum aedificaret, allusit que ad distichon illud de ea factum: Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites, Si non et Veios occupat ista domus. **Plynius** quoque de ea sic scribit: Vidimus urbem nostram claudi duabus **domibus** Caii et **Neronis** principum. Tradunt hanc á Palatio ad Esquilias usque protensam fuisse. In uestibulo eius Colossus erat erectus. Tanta erat latitudo eius ut porticus miliaris haberet et stagnum maris instar circumseptum aedificiis ad Urbis similitudinem, rura praeterea aruis, uinetis, pascuis, siluis ornata cum multitudine omnis generis ferarum. Reliqua pars auro picta erat, gemmis que et unionum conchis

47,9-11 cf. Non. 482 (cf. Varro *Men.* 421; cf. Plaut. *Merc.* 929 uar.) | 11-12 cf. Valla *eleg.* 5,71 | 12-13 Plin. ? | 13-14 Verg. *Aen.* 1,369-370 | 14 cf. Valla *eleg.* 5,71 | 16-24 cf. Valla *eleg.* 5,71 (Valla [non Cic.]; cf. Cic. *Mil.* 17; cf. Quint. *inst.* 3,1,5) | 48,2-3 Apul. ? *fr. inc.* 30 | 5 cf. Valla 2,50 | 5-6 cf. Valla *eleg.* 2,49 | 7-8 Iuu. 3,241 (ap. Tort. *s.d. B* ?) | 8-9 Plin. *pr. nat.* 28 uar. | 49,1 Mart. *spect.* 2,4 | 2 cf. Cald. | 3-4 Carm. Suet. *Nero* 39,3 | 4-5 cf. Plin. *nat.* 36,111 | 5-13 cf. Suet. *Nero* 31,1-4 uar., ex Tort. *Rhoma* potius quam Cald.

47,8 scis] sis v || 9 itere] itinere v || dicebant itiner v || 11 longum] -go v || 12 est om. a || ire] re v || 16 legendum est Cicero habebat... || add. ire ante sed v || 17 repurgare] expurgare o expugnare v || 18 et struere uiam om. ova || 19 qua? quae v || 48,5 et ante itidem om. v || significat v || quasi] qua fit v || 6 existimarunt] -marent o -mauerunt a || 7 praeter add. in mg. U¹ || propositum U p.c. || 49,1 QVE] QVAE v || 4 et] est v || 6 erectus om. ov || 7 militarias v || 9 et om. v

10 distincta; coenationes eburneis tabulis laqueatae uersatilibus ut flores et unguenta desuper spargerentur. Praecipua coenationum rotunda die nocte que instar mundi circumagebatur. Balneae marinis et albulis aquis fluebant. Qum eam perfecisset, dixit, ut **Suetonius** refert, se iam quasi hominem habitare coepisse.

50 Hanc luxuriam notat poeta in laudem Domitiani. **Mos enim ueterum fuit in laudatione uiuentium principum defunctos iam principes damnare**, quo uiui admonerentur nullum locum, nullum esse tempus quo defunctorum principum manes, si mali fuissent, á posteriorum execrationibus conquiescerent, sic que á uitii ipsi
5 retraherentur. Merito praeterea laudari uidentur uiuentes principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam, qum de malo principe posteri tacent, manifestum est timeri praesentem, quod eadem faciat. Adhaec damnare priores principes nihil aliud est quam hortari praesentem ut corruptos longa consuetudine ac deprauatos mores reformet et corrigat. Postremo, ut inquit **Plynius**, nihil non parum grate sine comparatione
10 laudatur.

51 **DOMVS**: Neronis scilicet. **Domus** proprie dicitur aedificium ad habitandum factum, quod ex tecto atque pariete constat. Ponitur tamen pro habitaculo quocunqum, unde et templa et auium nidos domos appellamus. **Virgilius**: Hostia nanque domus patuere ingentia centum Sponte sua. **Idem**: Antiquas que domos auium cum stirpibus imis Eruit. Sed
5 hoc notandum quod domus duos genitiuos habet, unum secundae declinationis, domi, et alterum quartae, domus; datiuum semper quartae; accusatiuum indifferentem, uocatiuum quartae; [datiuum et] ablatiuum secundae. Sed qum utimur **domi**, locus significatur in quo quis manet; qum uero utimur **domus**, significatur corpus ipsum atque aedificium quod ex parietibus constat (f° 72 v) et tecto, ut 'domi maneo', non
10 domus, et 'partem domus demolitus sum' siue 'superiora domus ascendi', non domi. Aliquando domus pro familia capitur, continens pro contento, ut 'domus meae imperium habeo'. **Domi et in domo** eiusdem planè significationis sunt. **Quintilianus**: In domo furtum factum ab eo qui domi fuit. Quidam dicunt domi aduerbiascere, ut qum dicimus 'sum domi', et similiter alios casus, ut 'domum propero' seu 'domo uenio', sed nomen potius esse pronomina indicant quae cum hac uoce iunguntur, quae
15 sunt mea, tua, sua, nostra, uestra et aliena, ut 'eram domi meae, tu eras domi tuae, ille uiuit domi suae, Nos sumus domi nostrae, uos eratis domi uestrae'. **Cicero**: Qui cum ista aetate et (c. 114) forma alienae domi nolo dicere. Quod si quando haec pronomina supprimantur, tamen subintelliguntur, ut 'domi ero', idest meae; 'domi eritis', idest uestrae; et 'domi eris', idest tuae; 'domi erimus', idest nostrae; 'domi erit', idest suae.

Domus á graeco deriuatur: Graeci enim δῶμα tectum appellant.

50,1-9 cf. Plin. *pan.* 53 | 9-10 Plin. *pan.* 53,1 | 51,1-2 cf. Valla *eleg.* 3,15 | 2-4 cf. Non. 461 (cf. *Ver. Aen.* 6,81-82; *georg.* 2,209-210) | 5-6 et 7-14 et 15-20 cf. Valla *eleg.* 3,15 (Quint. *inst.* 5,10, 16; cf. *Rhet. Her.* 4,67) | 21 cf. P. Fest. 67 uar.

49,10 ut] aut v || 11 noctu *ova* || 12 balneae] balenae v || 50,1 post Domitiani *add. lemma* Mos ueterum in laudandis uiuis principibus damnare defunctos *in textu o* || 6 qum *add. s.l. U* 2 || 51,3 domos *add. in mg. U* 2 || nanque] ianque *o* iamque v || 7 datiuum et *del. a (recte)* || 8 uero *om. v* || 19 tamen *om. o* || 21 δῶμα] doma Δομα *ov* || tectum] testum *o*

52 Á domo fit **domesticum**, quod modo significat quicquid ad domum pertinet, ut domesticae curae, domestici labores, domestica negocia; modo mansuetum et mite. **Plynius**: Mite animal atque domesticum. Item **domestici** dicuntur qui ex eadem domo sunt et nobiscum habitant. Hinc fit **domesticatim**, quod significat per uarias domos. 5 Item á domo **domicilium**, quod habitationem significat longi temporis. Vnde mutare domicilium dicuntur qui migrant ut aliam urbem habitent. Et **domuncula**, parua domus quae et **domuscula** uocatur, et **domuitio**. **Apuleius**: Iam denique nec larem requiro nec domuitionem paro. Et **domo**, quod proprie significat mansuefacio et quasi domesticum reddo, unde equorum **domitores** dicuntur, et **domiti** atque **indomiti** equi et **domitura** equorum siue aliorum animalium pro ipso actu domandi. **Plynius**: 10 Domitura boum in trimatu optima. Et indomitae gentes, hoc est feroces. Domitor etiam **domator** dicitur. Per metaphoram tamen capimus pro uincere, superare. Á quo domitos hostes dicimus uictos et domitos populos in potestatem redactos.

53 Item á domo **dominus** deducitur, qui domui praees. Is enim proprie dominus appellatur qui domus imperium habet et cui omnis familia paret. Ex quo factum est ut dominus et seruus relatiua sint, et domini appellatio ad omnis eos propagata sit qui alicuius rei proprietatem habent, etiam si usus fructus alienus sit. Abusue tamen et filii familias et caeteri liberi, qui in potestate sunt, et usu fructuarii domini dicuntur. 5 Item dominus dicitur cui populi subsunt. **Virgilius**: Romanos rerum dominos gentem que togatam. Hinc etiam **donus** á Poetis dictus. **Lucretius**: At quum membra donus praesensit frigida seruis. Item dubenus. **Pacuius**: Tum dubenus ligatos seruos pessime uerberat. Hinc **dominium** pro imperio et principatu accipitur. Et **dominor**, hoc est imperium 10 gero; et **dominatio**, imperium; et **dominatus**, principatus. Item **dominus**, qui coniuuium (f° 73 r) exhibet. **Varro**: Aut dominum coniuuii aut uinum aut aliud quid laudat. **Plautus**: Dum coenat alii, ego foris esurio dominus. Vnde et **domina** coniuuium nominantur. **Lucillius**: Primum domina atque sodalicia omnia tollantur. Dominus etiam amans uocatur, et domina amica. **Ouidius**: Haec tibi sub domino est, Pyrrhe, puella suo. **Idem**: 15 Nam furor in dominam temeraria brachia mouit. Flet mea uesana laesa puella manu. Item dominus pro marito accipitur. **Virgilius**: Connubia nostra Repulit et dominum Aeneam in regna recepit. Dominos quoque et dominas deos et deas dicimus. **Idem**: Et iuncti currum dominae subiere leones. **Ouidius**: Et domino soluere uota Ioui. Hinc dies **dominicus** dictus, qui antea dies solis dicebatur, quod deo sacer sit.

54 **Domitius** quoque et **Domitianus** á domo deriuari uidentur. Item á domo fit compositum **domiporta**, quam Graeci á ferenda domo phereicon uocant, de qua inferius dicemus.

52,3 Plin. ? [ex Sen. *epist.* 85,8 ?] | 4 cf. Valla *eleg.* 6,20 | 7-8 Apul. *met.* 3,19,6 | 11 cf. Plin. *nat.* 8,180 | 53,1 cf. Isid. *orig.* 10,65 | 3-4 cf. Vlp. *dig.* 29,5,1,1 | 4-5 cf. Vlp. *dig.* 29,5,1,7 | 6-7 cf. Non. 281 (Verg. *Aen.* 1,282) | 7-8 Lucr. ? | 8 cf. P. Fest. 67 | Pacuu. ? *fr. inc.* 1 [Prete 1] | 10-11 cf. Non. 281 (cf. Varro *Men.* 374) | 12 Plaut. ? *fr. inc.* 42 [ex Turp. *com.* 185-188 ap. Non. 281 ?] | 12-13 cf. Non. 281 (Lucil. 438-439 uar.) | 14 Ou. *epist.* 8,8 | 15 Ou. *am.* 1,7,3 | 15-16 cf. Non. 281 (cf. Verg. *Aen.* 213-214) | 17-18 Verg. *Aen.* 3,113 | 18 Ou. ? [ex *met.* 7,652 potius quam 8,153 ?] | 54,1 cf. Prisc. gramm. III,506,3 | 3 cf. c. 852,8-12

52,5 domicilium a domo v || 7 domuntio o -cio va || 8 domuntionem ov -cionem a || 9 dicuntur domitores v || 10-11 et domitura — optima *add. in mg. U²* || 13 potestate v || 53,4 habet v || 7 donus (bis) *U p.c.*: domis ov domnus a || dictus a poetis ova || praesentit ova || 8 Item — uerberat *add. in mg. U²* || 8 pessime a || 10 imperium dominatio v || 11 laudo v || 12 coniuuium U: coniuuium ov -uatrix a || 12-13 nominantur a || 13 tollantur v || 16 Aenea o -an a || 17 iuncti oa uicti v || 18 (dominicus) dominus v || 19 sit om. ov || 54,1-3 Item — dicemus *add. in mg. U²* || 2 φερεικον Phereicon o φερικον. Pheroecon v φερέικον a

55 IAM. **Iam** aduerbium temporis est et idem penè significat quod tunc. **Cicero:** Ipsa uerba compone et quasi coagmenta, quod ne Graeci quidem factitauerunt, iam neminem antepones Catoni. Aliquando tamen festinantis est. **Terentius:** Ego iam prospiciam mihi. Aliquando hortantis et ueluti moram increpantis. **Virgilius:** Iam diua precor. Interdum ponitur pro modo siue nunc. **Idem:** At puer Ascanius mediis in uallibus acri Gaudet equo iam que hos cursu, iam praeterit illos. Non nunquam significat praeterea, et quasi nodus quidam est coniungens sententias. **Idem:** Iam maris immensi prolem et genus omne natantum, Iam uarias pelagi uolucres. Et idem ef- (c. 115) ficit coniunctum cum uero. **Cicero:** Iam uero urbibus constitutis. Est quando geminatur, et significat mox, repente, ut 'iam iam aderit'; et cum praesenti ponitur, licet ad futurum resoluatur. **Virgilius:** Iam iam que manu tenet et premit hasta, quasi mox tenebit et nunc uidetur tenere. Plerunque figurate per indignationem accipitur. **Idem:** Iam iam nec maxima Iuno Nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis. Et per miserationem. **Salustius:** Iam iam animo meo, carissime frater, quanquam tibi immaturo et unde minime decuit uita erepta est, tamen laetandum magis quam dolendum puto casum tuum. Et per exhortationem. **Quintilianus:** Iam iam commilito, quicunque casus manet, etiam si imperator damnaturus est, habes solatium: satius est quam á patre occidi.

56 Á iam composita fiunt **iamdudum** et **iamdiu** et **iampridem**, de quibus supra disseruimus. Et **iam olim**, quod modo significat iamdudum (**Cicero:** Iam olim á principio id statueram), modo aliquando (**Virgilius:** At iam olim seras posuit cum uinea frondes). Et **olim iam**, pro iampridem. **Quintilianus:** Olim iam, imperator, inter fulgentes uirtutes tuas liuor locum quaerit, hoc est: iam á longo tempore. Et **iamtum**, quod significat ex eo tempore. **Plautus:** Iamtum cepit uirginem amare. Veteres etiam iamtum (f° 73 v) pro tantum usi fuere, et iam pro tam. Item á iam composita sunt **etiam** et **etiamnum**, de quibus superius diximus.

57 STABAT: erecta erat, permanebat, quod inuidiose dictum est, ut significaret caeteras domos Urbis conflagratas ac dirutas esse. **Stare** aliquando consistere est. **Virgilius:** Stare loco nescit. Et **Apelles**, interrogatus cur Fortunam sedentem pinxisset: 'quoniam', inquit, 'stare non potest'. **Stare** permanere, durare, ut hoc loco. **Cicero:** Facere promissa, stare conuentis, reddere depositum. **Virgilius:** Et bene apud memores ueteris stat gratia facti. **Stare erectum** esse. **Seneca:** Alios stantes, alios genibus flexos uidisses, sedentem aut cubantem, neminem. **Virgilius:** Obstupui, steterunt que comae et uox faucibus haesit. **Stare horrere.** **Cecilius:** Stat ager sentibus. **Virgilius:** Iam puluere caelum Stare uident. **Stare prominere.** **Lucillius:** Hic corpus solidum iuuenis, hic stare papillas Pectore marmoreo. **Stare praestitutum** esse. **Virgilius:** Stat sua cuique dies. **Stare in animo** esse. **Idem:** Stat conferre manum Aeneae, et alibi: Stat casus renouare omnes. **Stare positum** esse. **Idem:** Stant

55,1-3 cf. Valla *eleg.* 2,47 (cf. Cic. *Brut.* 68) | 3-4 cf. Don. et *Ad.* 589 (Verg. *Aen.* 11,179) | 5-6 *Seru.* et *Aen.* 4,156-157 | 6-16 cf. Valla *eleg.* 2,47 (Verg. *georg.* 3,541 + 1,383 uar.; cf. Cic. *inu.* 1,3; Verg. *Aen.* 2,530; 4,371-372; cf. Sall. *Iug.* 14,22; Ps. *Quint. decl.* 3,17) | 56,1-2 cf. 1,94 | 2 cf. Valla *eleg.* 2,35 | 2-3 Cic. ? *fr. inc.* 18 [ex *prou. cons.* 33 ?] | 3-5 cf. Valla *eleg.* 2,35 (Verg. *georg.* 2, 403 uar.; Ps. *Quint. decl.* 3,18) | 6 cf. Plaut. *Rud.* 41 + 44 ? | 6-7 cf. Tort. *I. ex Quint. inst.* 1,4,10 | 8 cf. 42 | 57,2-3 cf. Non. 391 (Verg. *georg.* 3,84) | 3-4 cf. Stob. *flor.* 105,60 | 4-5 cf. Cic. *off.* 3,95 ap. Non. 391 | 5-6 Verg. *Aen.* 4,539 | 6-7 Sen. ? *fr. inc.* 15 | 7 Verg. *Aen.* 2,774 = 3,48 | 7-9 cf. Non. 391 (cf. Caecil. *com.* 219; Verg. *Aen.* 12,407-408; cf. Lucil. 859-860) | 10 Verg. *Aen.* 10,467 ap. Non. 391 | 10-11 Verg. *Aen.* 12,678 | 11 Verg. *Aen.* 2,750 ap. Non. 391 | 11-12 cf. *Seru.* et *Aen.* 3,63

55,2 antepones v || 3 tamen om. ova || 6 est quidam ova || 8 orbibus v || 9 ut om. v || 13 per miserationem] miserationem o emiserationem v || 15 per om. v || quicunque U² p.c. a: quique U a.c. qu(a)ecunque ov || 16 a patre] aperte v || 56,5 iam om. ova || 7 sunt U: fiunt ova || 57,6 erectum] rectum v || 9 hic!] hoc v || papillis oa Papillus v || 10 esse² om. v || 11 esse om. v

manibus arae. **Idem**: Omnis in Ascanio cari stat cura parentis. Stare constare, in pretio esse. **Seneca**: Tanto ei stetit improuisa urbanitas. **Gellius**: Magno ei stetit ea nocte absentem fuisse. Stare quiescere. **Plautus**: Stabat in portu nauis. **Apuleius**: Dum forte starent in taberna ludentes. Stare firmum est non moueri, sed constantem esse. **Liuius**: Resistis autem aduersus famam rumores que hominum, si satis firmus steteris.

58 Hinc statio dicta locus, ut **Vipianus** inquit, in quo naues tuto stare possunt. Quidam stationem á portu ita distingunt ut statio sit ubi naues ad tempus stare, **portus**, ubi hyemare possunt. Statio etiam dicitur quicumque locus in quo frequenter consistitur. Vnde et locus in quo castrametatur exercitus statio uocatur (**Curtius**: Cognitum id per exploratores qui stationes hostium fuerant ingressi), et locus ad custodiam assignatus. **Ouidius**: Dent tibi caelestes, quos tu caelestibus, annos Pro que tua maneant in statione domo. **Virgilius**: Vigiles simul excitat. Illi Succedunt sternunt que uices: statione relicta Ipse comes Niso graditur. Hinc **stationarii** milites dicuntur, quibus custodiae aut praesidii gratia statio assignata est. Item qui in urbibus aut prouintiis tenentur ad populorum quietem tuendam. Et officina in quam multi conueniunt ut de aliqua re decernatur et ius ibi dicatur. **Gellius**: In plerisque urbis stationibus ius publice dicentur.

59 Item **stabulum** á stando dicitur, significat que proprie non praesepe, ut uulgo putat, hoc est lo- (c. 116) cum in quo equi, muli, iumenta, asini, boues alia que huiusmodi animalia domi tenentur pascuntur que, sed hominum diuersorium siue hospitium. (f° 74 r) **Petronius**: Sed nec uiam diligenter tenebam, quia nec quo stabulum esset sciebam. **Idem**: Qum errarem, inquit, per totam ciuitatem nec inuenirem quo loco stabulum reliquissem. **Idem**: Ego sum ancilla Quartillae, cur uos sacram ante criptam turbatis? Ecce ipsa uenit ad stabulum, petit que ut uobiscum loqui liceat. Hinc **stabula** dicuntur loca in quibus armenta greges que consistunt in agris et sub diuo, ueluti quaedam stationes huiusmodi animalium. **Ouidius**: In stabula alta trahit. **Virgilius**: Montano flumine torrens Cum stabulis armenta tulit. **Idem**: Quatuor á stabulis praestanti corpore tauros Auertit. **Idem**: Interea, qum iam stabulis saturata moueret Amphitroniades armenta abitum que pararet.

60 Ab hoc fit **stabulo** siue **stabulor**, quod est sto, diuerto, commoror et quasi stationem habeo. **Idem**: Centauri in foribus stabulant. **Gellius**: Tubero in historiis scriptum reliquit bello primo Punico Attilium Regulum consulem in Africa castris apud Gagardam flumen positus praelium grande fecisse aduersus serpentem unum in illis locis stabulantem inusitatae magnitudinis, eum que magna totius exercitus conflictatione balistis et catapultis diu oppugnatum occisum que eius que interfecti longum corium pedes centum et uiginti Romam misisse. Hinc **stabulatio**, mansio in stabulo, et **stabularii** á ueteribus dicti sunt hospites. **Plautus**: Pallium stabulario dedit. **Apuleius**: Et ne, inquit, immerito stabularios hos omnes hospites detestantur. Nam iste curiosus,

57,12 Verg. *Aen.* 1,646 | 13 Sen. ? *fr. inc.* 16 | Gell. ? | 14 cf. Plaut. *Men.* 344 | 14-15 Apul. ? *fr. inc.* 31 | 15-16 Liu. 22,39,18 uar. | 58,1 cf. Vlp. *dig.* 43,12,1,13 | 2-3 cf. Seru. *Aen.* 2,23 (potius quam 10,297) = Isid. *orig.* 14,8,9 uel *diff.* 535 [et al.] | 4-5 Curt. ? [ex 5,4,21 et 27 ?] | 6 Ou. *fast.* 2, 65-66 | 7-8 cf. Verg. *Aen.* 9,221-223 | 9-10 cf. Vlp. *dig.* 1,12,1,12 | 11 cf. Gell. 13,13,1 | 59,1 cf. Pap. uel Hug. uel Balb. | 4-5 Petr. 6,3 | 5-6 Petr. 8,2 | 6-7 Petr. 16,3-4 uar. | 9 Ou. *met.* 6,521 | 9-10 Verg. *Aen.* 2,305 + *georg.* 1,483 (an *Aen.* 2, 499 uar. ?) | 10 Verg. *Aen.* 8,207-208 | 11-12 Verg. *Aen.* 8,213-214 | 60,2 Verg. *Aen.* 6,286 | 2-6 cf. Gell. 7,3 (Tubero *frg.* 8) | 7 cf. Pap. ? | 7-8 Plaut. ? *fr. inc.* 43 [ex *Epid.* 725-726 ?] | 8-10 cf. Apul. *met.* 1,17,2-3

57,16 satis U : statis ova || 58,11 publicae v || 59,6 sacra v || ante criptam] ante ereptam o antescriptam v || 10 tulit] trahit o || stabulis bis U a.c. || 11 ambitum v || paret v || 60,1 est om. v || 3 Regulum om. v || Gagardam] Bragadam ova || 7 et ueteribus d. s. stab. h. v || 8 stabulario ov

dum importune irrumpit, credo studio rapiendi aliquid, clamore uasto marcidus alioquin me altissimo somno excussit. **Idem**: Sumo sarcinulam et pretio mansionis stabulario persoluto, capessimus uiam. Potest tamen et ipsum praesepe in hospitii stabulum dici. **Apuleius**: Durissimo casui meo seruiens ad equum illum uectorem meum probissimum in stabulum concedo, ubi alium etiam Milonis quondam hospiti mei asinum stabulantem inueni. **Stabulantem** inquit, quasi hospitantem. Nam quod **Varro** inquit Equinum pecus pascendum in pratis potissimum herba, in stabulis ac praesepebus arido foeno, profecto stabulum pro statione quacunqu accipit, praesepe pro septis quae domi fiunt.

61 **Stabulum** etiam pro quacunqu habitatione et loco ubi quis stare consueuit accipitur. **Virgilius**: Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, Successit que gemens stabulis. **Idem**: Ardua tecta petit stabuli et de culmine summo Pastorale canit signum. Hinc etiam **uestibulum**, quod non est prima pars domus, hoc est atrium, ut aliqui putant, sed locus ante Ianuam, domus uacuu, per quem á uia ad aedes itur. Nam, qui domos amplas antiquitus faciebant, locum ante Ianuam relinquebant, qui inter fores domus et uiam medius (f° 74 v) esset. In eo loco, qui dominum eius domus salutatum uenerant, prius quam admitterentur, consistebant et neque in uia stabant neque intra aedes erant. Ab illa ergo constitutione et quasi quadam stabulatione uestibulum est appellatum. Nam **ue** modo intensionem significat, ut **uetus**, **uehemens**, quorum alterum ab aetatis magnitudine compositum est, alterum á mentis ui atque impetu dictum; modo minutionem, ut **uescum** **Lucillius** appellat cum edendi fastidio, quamuis **Lucretius** **Vescum** salem dicat ex edendi intensione, quod est ex ue et esca compositum. **Seruius** **Vestibulum** non ab intentiua, sed á priuatiua significatione dictum existimat, quod per eum locum transeat et nemo stet, ut sicut uesanus non sanus, ita uestibulum non stabulum dicatur. Alii, quod ianuam uestiat; non nulli, quod Vestae consecratum sit sicut limen, et **Vesta** ipsa á ui stando denominata est, quod terra ui sua stet. **Ouidius**: Stat ui terra sua, á ui stando Vesta uocatur.

62 Item á sto **status** dicitur, quod modo conditionem significat (**Cicero**: Qui status rerum, (c. 117) quae conditio temporum), modo apud Rhetores id in quo causa maxime uertitur, unde quidam **testem** dictum uolunt, quasi tuentem statum, quod causae statum tueatur. Ego potius **testem** quasi antestem, hoc est ante stantem, nominatum opinor. **Idem**: Status est, in quo primo insistit, quasi ad repugnandum congressa defensio. Statum quidam **constitutionem** uocant, alii **questionem**, alii quod ex quaestione appareat,

Theodorus caput, hoc est κεφάλαιον γενικώτατον, ad quod omnia referantur.

63 Graeci στάσιu uocant. Quod nomen alii ab **Eucrate**, Socratis discipulo, repertum tradunt. Alii á **Zopyro** Clazomenio, quanquam uidetur **Eschines** quoque

60,10-11 *Apul. met.* 1,17,8 | 11-13 *Apul. met.* 3,26,4 | 14-15 cf. *Varro rust.* 2,7,7 | 61,2 *Verg. Aen.* 7,500-501 | 3 *Verg. Aen.* 7,513 | 4-5 cf. *Gell.* 16,5,2-3 = *Macr. sat.* 6,8,15-16 | 5-10 cf. *Gell.* 16,5,8-10 = *Macr. sat.* 6,8,19-20 | 10-14 cf. *Gell.* 16,5,5-7 (cf. *Lucil.* 602; cf. *Lucr.* 1,326) potius quam *Macr. sat.* 6,8,18 | 14-16 cf. *Seru. ap. Macr. sat.* 6,8,18 et 21-22 | 16-17 cf. *Seru. Aen.* 2,469 | 18 *Ou. fast.* 6,299 | 62,1-2 *Cic. ? fr. inc.* 19 [uide *Scaur.* 9] | 2-3 cf. *Quint. inst.* 3,6,1 ? | 3 cf. *Pap.* 15 cf. *Cic. top.* 93 | 5-63,5 cf. *Quint. inst.* 3,6,2-4 uar.

60,9 irrumpit v || 10 sumo] summo ov || 12 uictorem v || 15 accipit om. ova || 61,5 post locus del. est (?) U² || ianua v || 7 medius] me eius v || 9 consistitione v || 10 intentionem v || 12 munitionem ov || ut om. ova || cum] eum v || 15 sicut om. v || 17 Vestae U : ueste oa uestae v || 17-18 et uesta — uocatur add. in mg. U² || 17 ipsa a ui st. nominata e. Vesta v || nominata ova || 18 post terra del. unum uerbum U² || a add. s.l. U² || post stando del. unum uerbum U² || uocauit va || 62,2 apud] quod ov || 3-5 unde — opinor add. in mg. U²

contra Ctesiphontem uti hoc uerbo, qum á iudicibus petit ne Demosthenem permittant uagari, sed eum dicere de ipso causae statu cogant. Quae appellatio dicitur, deducta uel ex eo quod ibi sit primus causae congressus, uel quod in hoc causa consistat. Hinc
 5 genus illud philosophiae **asistatum** dictum, quod latine instabile uel inconstans possumus dicere. Vt enim nihil sciendum sit, aliquid sciri necesse est: nam, si nihil omnino scias, id ipsum sciri nihil posse tolletur. Ita, qui haec ueluti sententiae loco pronuntiat nihil sciri, tanquam perceptum proficitur et cognitum; ergo aliquid sciri
 10 potest. In asistati generis exemplum et illud afferri solet, somniasse quendam ne somniis crederet. Si enim crediderit, tamen sequetur ut non sit credendum. Si autem non crediderit, tamen sequetur ut credendum sit. Proprie autem **στάσις** á nobis dicitur et quod ab eo componitur **κατάστασις**. Vnde **catastam** quoque nostri appellant machinam ligneam qua serui uincti tenentur. **Persius**: Cappadocas rigida pingues plausisse catasta. **Tibullus**: Parua loquor: regnum ille tenet quem saepe coegit Barbara luxatos ferre catasta pedes. **Martialis**: Non de plebe domus nec avarae uerna catastae. **Plynius**: Tandem in catasta uidere Chrysoگونon Syllae. Hanc et **longam** et magnam **compedem** uocant. **Iuuenalis**: Squallidus in magna fastidit compede fossor. **Apuleius**: Et longae compedis diuturno squalore foedati, caldarium quaerunt.

64 Item á sto statua, (f° **75 r mg. inf.**) quod stet, hoc est: promineat. Proprie enim statua ab imagine hoc differt quod statua est quae non modo superficiem, sed solidum corpus atque perfectum reddit. Imago uero, quae superficiem tantum refert eius rei cuius est imago. Vnde pictores imagines faciunt colorum diuersitate et lineamentis
 5 quibusdam similitudinem reddentes, statuas uero ii qui dicuntur statuarii, effigies rerum ligneis uel marmoribus uel ebore uel metallis exprimentes, quorum ars statuaria uocatur. Solebant autem statuae hominum exprimi quando ob aliquam illustrem causam perpetuitatem mereri uidebantur, et primo sacrorum certaminum uictoria, maxime que Olympiae, ubi omnium qui uicissent statuas dicari mos erat, eorum uero qui ter ibi superauiissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas
 10 Econas uocabant. Primum omnium Athenienses Armonio et Aristogitoni tyrannicidis publice statuas posuerunt. Excepta inde res est á toto orbe terrarum, ut memoria hominum prorogaretur, quorum nomina basibus inscribi solebant. Togata effigie apud Romanos statuae dicantur. Graeci nudas hastam tenentes faciebant ab epeborum gymnics exemplaribus, quas uocant Achilleas. Erant que et equestres et pedestres statuae. L. Actium poetam tradunt in Camenarum aede maxima forma statuam sibi posuisse, qum ipse admodum paruus esset. Transierunt deinde et ad deos
 15 statuae et ad bruta etiam animalia.

63,6-12 cf. Lact. *inst.* 3,6,10-13 | 14-15 Pers. 6,77 | 15-16 cf. Tib. 2,3,59-60 | 16 Mart. 6,29, 1 | 16-17 cf. Plin. *nat.* 35,200 | 18 Iuu. 11,80 | 18-19 Apul. ? *fr. inc.* 32 | **64,7-17** cf. Plin. *nat.* 34,16-19 | 17-18 cf. Plin. *nat.* 34,9 + 15 ?

63,3 Ctesiphonem v || a om. v || 5 sit] fit va || 6 **ἀσυστάτων** asystatum ov **ἀσυστάτων** a || 7-8 omnino nihil ova || 8 qui om. v || 9 praeceptum ova || 10 in asistati] insistat v || 11 crederet] -retur v || 12-65,7 proprie — ipse add. in mg. inf. U² || 13 quoque add. s.l. U² || 14 machinam] madrinam ov || qua] in qua U² a.c. || uenales post qua del. U² || tenentur] exponuntur ut uideri possent nec fugere U² a.c. || 16 damus ova || 17 et magnam add. s.l. U² || uocant] uocabant U² a.c. || **64,2** statua om. v || 4 similitud. post diuersitate del. U² || 5 ii] hi v || 6 ligneis uel add. s.l. U² lignis o || uel aere aut post marmoribus del. U² || 7 aliquam] obliquam v || 11 iconas a || Armodio ova || 12 tyranic- dis o tyrannicis v || 14 dicebantur v

65 Imago tamen aliquando ponitur pro quacunque similitudine. **Virgilius:** Ó mihi sola mei super Astianactis imago. **Idem:** Atque ipsius umbra Creusae Visa mihi ante oculos, et nota maior imago. Vnde aliquando etiam pro uagina accipitur, quod uelut imago sit eius rei quam claudit. (c. 118) **Idem:** Curuam seruans sub imagine falcem. Ab imago fit imaginor uerbum, quod proprie est: alicuius rei similitudinem mente comprehendo. Á quo imaginarium dicimus, quod re non est, sed tantum cogitatione comprehenditur; et imaginatio, actus ipse. (f° 74 v)

66 Item á sto **statuo**, quod est decerno, significat que, ut **Vlpianus** inquit, rem perfectam et consumatam; et ideo haec uerba 'quod statuerit qui iurisdictioni praest' cum effectu accipimus, non uerbo tenus. Nam si, quum uellet statuere, prohibitus sit neque effectum decretum habuerit, cessat edictum. Ab hoc composita fiunt **destituo**, quod modo significat dissoluo (5 **Neuius:** Multo nauem iubet destitui anchoris), modo derelinquo, desero (**Plautus:** Sola in litore destituta), interdum statuo (**Cecilius:** Destituit omnes seruos ad mensam ante se). (f° 75 r) **Prostituo**, meretricandam praebeo. Vnde **prostibulum** appellatur locus in quo stabulant ac se prostituunt meretrices, quamuis aliqui prostibulum dictum uelint quod meretricum stationes ante stabula, hoc est hospitia, esse solebant, propter concursum aduenarum. Propter quod et meretrices ipsae **prostibulae** uocantur. Et hoc inter se differunt quod **meretrix** proprie est quae honestius questum capit, copiam sui secretius faciens noctu tantum; prostibula uero, quae ante stabulum stat, questus diurni ac nocturni gratia. **Plautus:** Intro ad bonam meretricem, Astare in uia solam prostibulae est.

67 **Praestituo**, praescribo, praedestino. **Ouidius:** Dii summum praestituere diem. **Instituto**, quod aliquando significat incipio (**Plynius:** Priusquam id opus instituerem), aliquando instruo, doceo (**Seneca:** Sunt enim non modo litteris, sed etiam bonis moribus instituendi adolescentes), non nunquam statuo, decerno (**Apuleius:** Id scilicet Solon aut 5 Lycurgus instituit). Hinc **instituta** et **institutiones** dictae. Instituta aliquando principia dicuntur (**Plynius:** Haec sunt rerum principia et instituta naturae), aliquando mores boni, consilio et ratione sumpti (**Quintilianus:** Nam is, quanquam nutricibus triennium dederit, tamen iam tum formari optimis institutis mentem infantium indicat. Cur autem ad litteras non pertineat aetas quae ad mores iam pertinet?), interdum decreta legum atque sanctiones. Vnde diuus 10 **Iustinianus** opus suum Instituta inscripsit. Institutiones uero sunt praecepta quibus instituuntur homines atque docentur, á quo **Quintilianus** opus suum inscripsit de Institutione oratoria. Institutio etiam actum ipsum, hoc est instructionem, significat.

68 **Substituo**, subrogo. **Liuius:** In cuius locum substitutus centurio est. **Restituo**, modo reddo (**Terentius:** Gnatum ei restituit), modo in pristinum statum reduco (**Iustinus:**

65,1 et 2-3 et 4 cf. Non. 329 (Verg. *Aen.* 2,772; 7,179) | 1-2 Verg. *Aen.* 3,489 | 66,1-4 cf. Vlp. *dig.* 2,2,1,2 | 5 cf. Naev. *com.* 52 ap. Non. 279-280 | 5-6 Plaut. *fr. inc.* 44 [ex *Rud.* 175 ?] | 6 Caecil. *com.* 195 ap. Non. 280 | 9 et 10 cf. P. Fest. 7 ? | 10-13 cf. Non. 423 uar. (Plaut. *Cist.* 330-331 uar.) | 67,1 Ou. ? *fr. inc.* 3 | 2 Plin. ? | 3 Sen. ? *fr. inc.* 17 | 4 Apul. ? *fr. inc.* 33 | 6 Plin. ? | 6-9 cf. Valla *eleg.* 4,11 (cf. Quint. *inst.* 1,1,16-17) | 10-12 cf. Valla *eleg.* 4,11 | 68,1 cf. Liu. 40,56,6 ? | 2 cf. Ter. *Hec.* 818

65,3 ueluti v || 6 cognitione ov || 7 post ipse del. duo (?) uerba U² || 66,2 consummatam U a.c. || 3 tenus] tenes v || 5 in om. v || 7 appellatur prostibulum v || 10 ipse o || uocantur prostibulae v || 13 nocturni] noctium o || uiam ov || 67,4 id U : is ov om. a || 6 principio v || 8 indicat ova (= Quint.) || 10 instituta] -tam v || 12 etiam U : autem ova

Hunc regno á patre priuatam filius restituerat). Hinc **restitutio** ipsa repositio dicitur. **Caius** iuriconsultus restituere inquit plus est quam exhibere. Nam **exhibere** est praesentiam corporis praebere, restituere uero est etiam possessorem facere fructus que reddere. Ab hoc **restibilis** **ager** dicitur qui quotannis restituitur, de quo inferius dicemus. **Constituo**, quod aliquando est dispono (**Virgilius**: Qui teneant, nam inculta uidet, homines ne ferae ne Quaerere constituit), aliquando moderor, guberno (**Cicero**: Ineuntis enim aetatis inscitia senum constituenda et regenda est prudentia), interdum instituo, decerno, á quo **constitutiones** decreta atque instituta dicuntur. Non nunquam etiam constituo pro paro accipitur. **Idem**: Tametsi erat ignarus quantum sibi ac liberis suis iamtum mali constitueretur.

69 Item á Sto sisto deriuatur, quod est stare facio. Vnde sistere gradum, sistere fugam, sistere lachrimas quasi retinere (f° 75 v) dicimus atque comprimere. Huius supinum est **statum**, á quo **stator** dicitur qui aliquem sistit, ob id que **Iupiter Stator** est uocatus, quod Romulum precantem ut fugam suorum sisteret audiuit. Sisto etiam aliquando pro represento capimus, et quasi praesentiam (c. 119) corporis exhibeo. Dictum ab eo quod non tantum comparere quis debet, sed etiam manere, unde de **Iudicio sisti**, hoc est desistendo aliquem in iudicio, dicimus. **Cicero**: Des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Ianuarias ubicunque erimus sistas. **Idem**: Vas factus est alter eius sistendi ut, si ille non reuertisset, moriendum esset sibi. **Virgilius**: Et patrio te limine sistam. Hinc **stator** dictus nuntius seu tabellarius consulis aut alterius ius dicentis. Et **status** siue **statutus dies** iudicii gratia constitutus; et **stata sacrificia**, quae constitutis ac certis diebus fiebant. **Cato**: Sacra stata, solennia, sancta seruasti. **Virgilius**: Annua, quae differri nefas est. **Cato** ita scripsit: Quod si uadimonium capite obuoluto stitisses. Quem locum quidam deprauarunt, pro 'stitisses' scribentes 'stetisses'. **Ennius** modicam et modestam formam mulieris statam uocauit. **Bias**, qum rogatus esset a quodam deberet ne uxorem ducere an uitam uiuere coelibem: ἦτοι, inquit, καλὴν ἔξεις ἢ αἰσχρὰν καὶ εἰ καλὴν ἔξεις κοινὴν, εἰ δὲ αἰσχρὰν ἔξεις ποινὴν· ἐκάτερον δὲ οὐκ ἀγαθόν. Οὐ ληπτέον ἄρα. Aut pulchram, inquit, duces, aut deformem. Si pulchram, habebis communem; si turpem, habebis poenam: neutrum autem bonum. Non est igitur ducenda uxor. Ommisit Bias tertium genus inter duo ista, quae disiunguntur: quippe inter pulcherrimam feminam et deformissimam media quaedam forma est quae á nimiae pulchritudinis periculo et a summo deformitatis odio uacat. **Ennius** igitur eas feminas incolumi pudicitia esse scribit quae stata forma forent. Verum hoc non á sisto deducitur, sed á sto, qum pro quiesco accipitur. Sed Cato eleganter stitisses scripsit, quoniam sisteretur uadimonium, non staretur.

68,3 ex Iust. 35,1,2-3 [an 34,4,4 ?] ? | 4-5 cf. Gaius *dig.* 50,16,22 | 5-6 cf. Varro *ling.* 5,39, ap. Valla *eleg.* 6,42 ? | 6 cf. 271 | 6-9 cf. Non. 273 (Verg. *Aen.* 1,308-309; Cic. *off.* 1,22 uar.) | 10-11 cf. Non. 273 (Cic. *Verr.* II,1,65 uar.) | 69,1-10 cf. Valla *eleg.* 5,6 (Cic. *Att.* 3,25; cf. *off.* 3,45; cf. Verg. *Aen.* 2,620) | 11 cf. P. Fest. 345 (cf. Cato *orig.* 18,2) | 12-13 cf. Verg. *Aen.* 8,173 | 13-14 cf. Gell. 2,14,1-2 (Cato *or. frg.* 43 uar.) | 14-15 cf. Gell. 5,11,12-13 (cf. Enn. *trag.* 253) | 15-18 cf. Gell. 5,11,2 (Bias) | 20-22 cf. Fauorinus ap. Gell. 5,11,10-11 | 22-23 cf. Gell. 5,11,14 (cf. Enn. *trag.* 253) | 24-25 cf. Gell. 2,14,3 (cf. Cato *or. frg.* 43)

68,7 uidet] uiderit o uident v || 9 prudentia est a || instituo] constituo v || 11 post mali add. cui ov || 69,3 dicitur q. a. s. stator v || 10 sistant v || sator v || 11 iudicii o || 12 stata] stat v || 13 differre ova (= Verg.) || est om. a || 14 stitisses] stisses v || 14-24 Ennius — accipitur add. in mg. inf. U² || 17 ποῖνην U² ποην v || 18 aut om. v || 19 poenam U : dolorem oa dolor v || 21-22 a nimiae] animae v || 22 pulchritudini v || 23 Veram o

70 **Á** Sisto composita fiunt **assisto**, quod significat asto alicui, opis et praesidii gratia, ut medicus assistit aegroti. **Circumsisto**, quod modo circundo est. **Caesar**: Et mercatores in oppidis uulgo circumsistit quibusque ex regionibus ueniant, quas que ibi res cognouerint pronuntiare cogit. Aliquando pro inuado et irruo capitur, et quasi cum terrore
 5 **aggredior**. **Virgilius**: At fessi tandem ciues infanda furentem Armati circumsistunt. Non nunquam accipitur pro faueo et consolor. **Caesar**: Si quis, grauiori uulnere accepto, deciderat, circumsistebant. **Obsisto**, obsto, contrasto. **Persisto**, duro, perseuero. **Apuleius**: Qum me rogasset an in proposito persistere. **Abisto**, desino. **Claudianus**: Abiste rogari. **Desisto**, eiusdem significationis. **Plynius**: Iam id desisit quaerere. Desistere etiam,
 10 ut inquit **Vlpianus**, est á negotio abstinere quod calumniandi animo instituerat. Inde destitisse is uidetur, non qui distulit, sed qui liti renuntiauit in totum. Planè, si quis, cognita rei ueritate, negotium suum deseruerit nolens in litem improbam perseuerare, quam calumniae causa non instituerat, is destitisse non uidetur. **Existo**, emineo, prodo, exurgo. **Cicero**: Submersus equus uoraginis non existit. **Idem**: Existit hoc loco quaestio subdifficilis. **Existo** etiam pro sum usurpatum
 15 aliquando inuenitur. **Praesisto**, antesisto. **Plautus**: Praesisti eum oportuit priusquam abiret. **Insisto**, insto, urgeo. **Plynius**: Frequens que ut id agerem insistebat. **Subsisto**, substo, sistor. **Apuleius**: Adhaec ille stupore quodam affectus substitit. **Resisto**, repugno, aduersor. **Cicero**: Qum resistere eius improbitati non possem. **Consisto**, modo sto, firmor. **Virgilius**: Hic primum paribus nitens Cillenius alis Co<n>stitit. **Á** quo **consistorium**, nouum
 20 quidem, sed elegans uocabulum, pro loco in quo patres cum Pontifice maximo consultandi gratia consistunt. Item, pro ipsa consistentium multitudine, ueteres constitutum hominum dixere. (f° 76 r) Modo erigor. **Idem**: Constitit in digitis.

71 Item á sto deducitur **manifestum**, hoc est clarum, apertum, quasi ad manus foris stans. **Á** quo **manifesto** uerbum et passiuum eius **manifestor**; et **manifeste** aduerbium, hoc est clare, aperte; et **manifestarius**, qui uulgo notorius dicitur. **Plautus**: Capió fustem, obrunco Gallum furem manifestarium. Item á sto **stagnum** deducitur,
 5 quae est (c. 120) aqua stans. **Á** quo fit **stagnó** uerbum, hoc est stagnum facio et aquam contineo. Notandum tamen quod et stagnare aquam dicimus cum non effluit neque sorbetur (**Plynius**: Vbi marini fluctus effusi stagnare solent), et stagnare terram quae non absorbet, sed continet aquam. **Idem**: Agris humidis atque stagnantibus. **Virgilius** stagnum pro parte maris profundissima posuit, quod ea minime moueatur semper que
 10 stet, hoc est quiescat: Emissam que hyemem sensit Neptunus et imis Stagna refusa uadis.

72 **Stannum** quoque metallum á stando dictum uideri potest, quod in fornacibus

70,2-7 cf. Valla *eleg.* 5,49 (cf. Caes. *Gall.* 4,5,2; Verg. *Aen.* 8,489-490; cf. Caes. *Gall.* 1,48,6) | 8 Apul. ? *fr. inc.* 34 | 8-9 Claud. ? *fr. inc.* 5 | 9 Plin. ? | 9-13 cf. Vlp. *dig.* 5,1,10 uar. | 13-14 cf. Cic. *diu.* 1,73 | 14 cf. Cic. *Lael.* 67 | 15 Plaut. ? *fr. inc.* 45 [ex *Bacch.* 1030 ?] | 16 Plin. ? | 17 Apul. *fr. inc.* 35 | 18 ex Cic. *leg. agr.* 2,101 | 18-19 cf. Non. 272 (Verg. *Aen.* 4,252-253) | 21-22 cf. P. Fest. 42 | 22 cf. Non. 272 (Verg. *Aen.* 5,426) | 71,1-2 ex Isid. *orig.* 10,183 uar. ? | 4 Plaut. *Aul.* 469 | 5 cf. Seru. *Aen.* 1,126 | 7 Plin. ? [ex *nat.* 13,71 ?] | 8 Plin. ? [ex *nat.* 2,193 ?] | 8-10 cf. Seru. et *Aen.* 1,125-126 | 72,1 ex Hug. ?

70,3 oppidis] opibus v || 8 me rogasset] erogasset v || 9-13 desistere — uidetur *add. in mg. inf. U²* || 11 non qui] non quid v || 15 Plautus — abiret *om. ova* || 16 insisto insto U : insto o insisto *va* || 17 subsistit *ova* || 19 Constitit U constit o || 21-22 Item — dixere *add. U²* || 22 Constitit] constitit o consistit v || 71,1 item *om.* v || 3 notarius a || 6 effluit] af- v || 9 stagnum] Sagna v

primum fluat ac per se stet. Est autem Stannum **plumbum album**. Duo quippe sunt plumbi genera, nigrum et candidum, praetiosissimum candidum, quod Graeci **cassiterum** appellant. **Homerus**: Χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα κασσίτερόν τε. Ex albo
 5 plumbo non fit argentum, quum fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo ac ne album quidem secum sine nigro. Plumbi nigri duplex origo est: aut enim sua sponte nascitur uena nec quicquam aliud ex se parit, aut nascitur cum argento mistis que uenis conflatur. Primus liquor qui in
 10 fornacibus fluit album plumbum est et stannum uocatur; secundus, argentum, quod remansit **galena** dicitur. Plumbi et argenti uena communis, quae et **molibdena** uocatur et latine dicitur **plumbago**. Haec rursus conflata dat nigrum plumbum. Stannum illitum aereis uasis saporem gratiorem facit et tollit eruginis uirus, mirum que quod pondus non auget. Specula olim ex eo laudatissima Brundusii fiebant. Postea
 15 uti argenteis coeperunt. Si albi plumbi nigri que singulae librae misceantur, fit **stannum** quod **argentarium** uocant, et tertiarium nominant in quo duae nigri portiones sunt et tertia albi. India neque aes neque plumbum habet, gemmis que suis ac margaritis haec permutat. Aqua addita non liquescunt uasa é plumbo. Sed, si in eadem aqua calculus aut aereus quadrans addatur, uasa uruntur. Plumbi laminis
 20 **cohibetur**. **Caluus** orator uisa in quiete uenerea sponte naturae erumpentia usque in morbi genus, his laminis traditur repressisse et uires corporis studiorum labore custodisse. **Nero** (f° 76 v) lamina plumbi pectori imposita uocem alebat.

73 Fit é plumbo **spodium**, sicut ex aere, quod deraditur ex parietibus fornacium mistis scintillis, aliquando etiam carbonibus. **Scoria** tam in plumbo quam in argento, aere et caeteris metallis dicitur quicquid subsidet et quasi fex est metallorum, sicut spuma quae ex feruescente materia tollitur. Item é plumbo fit **psimythium**, quod
 5 nos **cerussam** nominamus, uel per se in plumbariis officinis, uel ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti asperrimi impositis atque ita distillantibus. Quod ex eo in acetum cecidit, arefactum mollitur et cribratur, iterum que aceto misto diuiditur in pastillos et aestate in sole siccatur. Potus eius laetalis est, sicut spuma argenti. Ad candorem tamen feminarum adhibetur, quae ex eo dicuntur **cerussatae**. Cerussa ipsa
 10 si coquatur rufescit.

74 Á stanno **stanneum** dicitur quicquid ex stanno est, unde stannea uasa, sicut plumbea et argentea, dicimus. Item **plumbeum** nigrum appellamus. **Martialis**: Plumbea selibra. **Plautus** plumbeum hominem liuidum uocat. Á plumbo **plumbatio** deducitur, hoc est ferruminatio; et **plumbare** ferruminare est. **Plinius**: Neque argen-

72,2-4 cf. Plin. nat. 34,156 | 4 Hom. Il. 18,474, ex Plin. ? | 4-10 cf. Plin. nat. 34,158-159 | 10-11 cf. Plin. nat. 34,173 | 11-16 cf. Plin. nat. 34,159-160 | 16-17 cf. Plin. nat. 34,163 | 17-22 cf. Plin. nat. 34,165-166 | 73,1 cf. Plin. nat. 34,172 | 2-4 cf. Plin. nat. 33,107 | 4-8 cf. Plin. nat. 34,175 | 8-10 cf. Plin. nat. 34,176 | 74,3 Mart. 1,99,15 | Plaut. ? fr. inc. 46 [ex Ter. Haut. 877 ?] | 4 cf. Plin. nat. 34,161

72,2 sunt quippe *ova* || 3 praetiosissimum candidum *om. ova* || 4 κασσίτερον τὲ U κασσίτερον τχῆ ο κασσίτεροντα v || 8 mixtis *U a.c.* || 10 galona *a* || 17 addita *om. ova* || 19 renum] renrum *o rerum v* || 73,1 *e om. v* || spondium *a* || fornacum *ova* || 2 mixtis *U a.c.* || 5 cerissam *U a.c.* ceruissam *o cerusam va* || 7 molitur *o* || que *om. v* || 8 potus] porus *v* || 74,1 dicitur *stanneum v* || 2 nigrum *plumbeum v*

5 tum ex stanno plumbatur quoniam prius liquescit argentum. Et **plumbatae** genus teli, hoc est plumbeae pilae, quas ueteres peregrino uocabulo **matiobarbulos** uocabant. Á quo et milites ipsi qui his utebantur, quinos matiobarbulos insertos singulis scutis gestantes, matiobarbuli sunt uocati. Hos postea diuus **Maximianus**, quod se fortiter strenue que in Illyrio gessissent, **Iouinianos** et **Herculanos** appellari uoluit, (c. 121) legio-
 10 que eorum caeteris legionibus praetulit. Á plumbo etiam **plumbago** dicitur, de qua diximus, quemadmodum Graeci, ἀπὸ τοῦ μολίβδου quod plumbum est, uocant molibdenam. Et **plumbatura**, quod modo ferruminationem significat, modo quan-
 15 quoque coniuncturam plumbo factam; graece μολίβδωσις appellatur. Et **plumbarius**, qui opera facit ex plumbo, et μολίβδουργός graece nominatur. Per metaphoram quoque **plumbeum ingenium** dicitur obtusum et quod penetrare cogitando non potest.

75 Item á sto **statura** deducitur, quae proprie corporis quantitatem significat. **Suetonius**: Statura fuit eminenti, colore pallido. **Idem** de Nerone: Statura fuit prope iusta, corpore maculoso et foetido. **Idem** de Otone: Fuisse enim et modicae staturae et male pedatus caluus que traditur. Item **Statilinus** et **Statanus** dii praesides, quasi nobis astantes.
 5 Horum nomina habebant scripta pontifices, sicuti **Fabolini dei**, cui sacrificare solebant cum primo fari incipiebant infantes. Item á sto **indusium** dictum, quasi intusium, quod intus stet: genus est uestis de quo inferius dicemus. Item **statim** aduerbium, (f° 77r) quod proprie significat perseueranter et continue, quasi insistendo. **Terentius**: Bina talenta capiebam statim. **Plautus**: Nec recedit loco quin statim remigret. Vnde
 10 pro mox quoque usurpatur, quod ea quae mox fiunt continenter fieri uideantur. **Per me aut te aut illum** aut aliquid aliud **stare** dicitur cum nos aut aliquid aliud causa sumus ne quid fiat. **Plynus**: Omnia iam parata erant, nisi per eum stetisset. **Quintilianus**: Non per me stetit, sed per illa.

76 Á sto composita fiunt **asto**, quod uerbum significat sto. **Virgilius**: Arrectis que auribus astant. Interdum sum, qum de rebus loquimur quae cadere non possunt, ut cum dicimus terram astare. Veteres astassent pro statuerent scripsere. Ab **asto hasta** dicta, ideo que cum aspiratione scribitur ut á prima persona imperatiui huius uerbi differat.
 5 Haec apud ueteres subiici solebat rebus quas publice uenundabant: ideo astare id signum dicebatur. Erat et belli signum, quemadmodum inferius dicemus. Ab hac hastati milites uocantur et hastula diminutiuum.

77 **Antesto**, excello. **Gellius**: Qui et uiribus et magnitudine et adolescentia simul que uirtute caeteris antestabat. Ab hoc fit **antistes**, qui in aliqua re excellit, Vt si dicamus: Seruius Sulpitius ciuilis ac Pontificii iuris antistes. **Circunsto**, circundo. **Virgilius**: Circun-

74,5-10 cf. Veg. mil. 1,17 uar. | 11-12 cf. 72 | 75,2 Suet. Cal. 50,1 uar. | 2-3 Suet. Nero 51,1 | 3-4 Suet. Otho 12,2 uar. | 4-6 cf. Non. 532 (Varro) | 6-7 cf. Varro ling. 5,131 | 7 cf. 95, 98, 406 | 7-10 cf. Non. 393 (Ter. Phorm. 789-790 uar.; cf. Plaut. Amph. 239) | 12 Plin. ? | 13 cf. Quint. inst. 3, 6,78 | 76,1-2 Verg. Aen. 1,152 | 2-3 cf. Seru. Aen. 3,123 | 3 cf. P. Fest. 26 | cf. Varro ling. 5,115 | 3-4 cf. Tort. hasta (H init.) [et al.] | 5-6 cf. P. Fest. 101 | 6 cf. ? | 77,1-2 Quadr. hist. 10b ap. Gell. 9, 13,7 | 2-3 cf. Quint. inst. 11,1,69 | 3-4 cf. Valla eleg. 5,49 (Verg. Aen. 6,486)

74,5 plumbatae] -ta a || 6 plumbeae] plumbatae a || 6,7,8 matio- U : mano- ova || 6 uocabant manobarbulos v || 13 graeci v || 14 graece om. ova || nomnatur U a.c. || 15 quoque] quod v || 75,1 deducitur U : dicitur ova || dicitur statura v || 5 sicut a || 6 dictum indusium v || 7 intusium a || quod U: quasi ova || stet] et ov || 9 statim¹ om. v || recedi v || quin] qum o || 10 quoque om. ova || 76,3 terra ov || 3-7 Veteres — diminutiuum add. in mg. U² || 7 uocabantur U² a.c. || 77,2 antistes ab h. fit v || 3 ciuilis om. v || circumsto U, sed circunsto lemma in mg.

stant animae dextra leua que frequentes. **Á** quo **circumstantiae** dictae, quae in unaquaque
 5 controuersia quaeri solent et quasi quaestionem circumstant, de quibus inferius
 dicemus. **Contrasto**, aduersor. **Neuius**: Contrastat semper, Nec me sinit loquier. **Intersto**,
 inter aliquid sto, intercedo. **Á** quo **interstitium** pro distantia et interuallo, item pro
 10 interstantia, unde **interstitium lunae** dicitur **interlunium**. **Apuleius**: Difficultas iti-
 neris et globosi syderis interstitium. **Higinus**: Quod ab eo sydere paruo interstitio differt. **Obsto**,
 aduersor, impedio, unde **obstaculum** impedimentum. Item contra sto. **Curtius**:
 Obstant oppido gemini colles. Hinc **obstetrix** mulier, quae parturientium curam habet,
 quod contra parientem stet. Et **obstino** uerbum, quod significat obfirmo, unde
 15 **obstinata** parientis dicimus, hoc est obfirmatis. Et obstinatio, hoc est firmitas
 animorum, et **obstinate** aduerbium, firme. **Obstitum** ueteres modo pro uiolatum,
 modo pro obliquum usurparunt. **Persto**, permaneo, perseuero. **Gellius**: Hoc modo
 perdius pernox que perstabat.

78 Exsto, emineo, supersum. **Virgilius**: Stant circumfusa pruinis Corpora magna boum
 conferto que agmine cerui Torpent mole noua et summis uix cornibus extant. Hinc **extare libros**,
 5 **extare opera** dicimus, quae non perierunt. **Cicero**: Quae, ut scis, extat oratio. Nam, ut
 de homine qui adhuc uiuit dicimus superest, quasi non est sub terra humatus, ita de
 rebus, extant, quasi extra stant et non intra, atque in tenebris latent. Ab hoc **exta**
 10 dicta sunt, quae ex uisceribus sacrificantur diis et ex qui- (c. 122) bus aruspices
 futura praenoscent, dicta quod ad hunc usum praesecentur quae maxime extant,
 eminent que, propter quod cor olim non solebat inter exta numerari. Postea
 pinguitudo illa quae in summo corde est laeta exta fecit. Ab extis inspiciendis
 15 **extispices** dicti sunt aruspices, et **extispicium** aruspicium. **Prosto**, modo ante sto,
 modo prostituo, de quo supra diximus, modo subdor scortandi gratia. **Quintilianus**:
 lubet prostare gladio cinctum. (f° 77v)

79 Praesto, interdum facio. **Cicero**: Emptorem indemnem praestare oportet. Interdum
 beneficium do. **Plynius**: Plura hic mihi praestitit quam parentes. Non nunquam exhibeo.
Cicero: Tu talem te praestare debes ut dignus nostra commendatione fuisse uideare. Aliquando
 5 antecello. **Salustius**: Omnis homines qui sese student praestare caeteris animantibus. **Praestat**
 etiam, pro melius atque utilius est, frequentissime usurpatur. **Virgilius**: Praestat
 Trinacrii metas lustrare Pachini. Hinc quidam **Praeneste** dictum uolunt oppidum Italiae
 urbi uicinum, quod locus in quo conditum est montibus praestet. Hoc oppidum á
 10 **Ceculo**, Vulcani filio, conditum fuit, ut sensisse uidetur **Virgilius**: Nec Praenestinae
 fundator defuit urbis, Vulcano genitum pecora inter agrestia regem, Inuentum que focus omnis quem
 15 credit aetas Caeculus. Alii hoc oppidum á Praeneste, Latini filio et Vlyssis nepote, con-

77,5-6 cf. 776 | 6 Naeu. ? fr. inc. 1 | 8-9 Apul. ? fr. inc. 36 | Hygin. ? | 11 Curt. ? | 12 cf. Tort.
 s.d. B | cf. P. Fest. 192 | 14 cf. P. Fest. 192 | 15 cf. P. Fest. 192 | 15-16 cf. Gell. 2,1,2 | 78,1-2
 Verg. georg. 3,368-370 | 3 Cic. off. 2,51 | 6-8 cf. P. Fest. 78 | 8-9 cf. Plin. nat. 11,186 | 9-10 cf.
 Non. 16 ? | 11 cf. 66 | 12 Ps. Quint. decl. 3,1 | 79,1-2 cf. Non. 371 (cf. Cic. off. 3,66) | 2 Plin. ? | cf.
 Non. 371 | 3 Cic. ? fr. inc. 20 | 4-6 cf. Non. 371 et Sall. Catil. 1,1 uar. ex Non. (Verg. Aen. 3,429) |
 6-11 cf. Tort. ex P. Fest. 224 potius quam Cato or. frg. 2,22 ap. Seru. auct. Aen. 7,682 (Verg. Aen.
 7,678-681) et ex Sol. 2,9

77,4 dictae circumstantiae v || 5 circumstant om. v || 8 interlunium] interuallum v || 9 gloriosi va ||
 12-14 Et obstino — usurparunt add. in mg. U² || 13 dicimus om. ova || 14 ueteres modo obstitum v ||
 78,2 libro v || 10 (h)aruspicium] -cum v || 79,5 praestat om. v || 6-12 Hinc — Praenestinus add. in
 mg. inf. U² || 8 C(o)ecubo ov || 10 Vlixis ov

ditum malunt. Dicitur que hoc Praeneste et haec P<ra>enest[r]is, unde deducitur **Praenestinus**. Item iurisconsulti atque oratores praestare accipiunt pro polliceri ne quid alicui fiat incommodi, aut, si fiat, satisfacere, quod uulgo dicitur cautionem dare. Á quo **praes**, praedis dictus, qui populo se obligat et interrogatus an praes sit á magistratu, respondet praes, hoc est qui promittit se, si quid incommodi fiat, plene satisfacturum. **Cicero**: Qum id quod ab homine non potuerit praestari euenerit.

80 Praesto etiam aduerbium est nec ferè cum alio uerbo iungitur quam cum sum, et apud poetas cum adsum. Proprie autem praesto sum idem quod praesens sum. **Cicero**: Quibus quidem causis, tu etiam, Brute, praesto fuisti. Per metaphoram tamen aliquando capitur pro uiuo, faueo, defendo. **Idem**: Ius ciuile didicit, multum uigilauit, laborauit, praesto multis fuit. Aliquando pro aduenio. **Idem**: Hirundinis aestiuo tempore praesto sunt; hyeme pulsae, recedunt. **Idem**: Stator tuus cum litteris mihi praesto fuit. Eandem planè significationem habet **adsum**, de quo paulo post dicemus. Á praesto fit **praestans**, hoc est excellens. **Virgilius**: Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae. **Idem**: Ó praestans animi iuuenis! Á quo **praestantia**, hoc est excellentia, et **praestes**, **antistes**. Sic enim antiqui praestites dicebant, ut nunc antisti[s]tes dicimus. **Praestanter** quoque pro excellenter inuenitur, et **praestabilis**, hoc est praestans. Aliquando praestabile dicitur quod praestari potest, et **praestolor** uerbum. Praestolari enim is dicitur qui ante stando ibi moram trahit, quo uult uenturum excipere. **Donatus** uero praestolari, inquit, est praesto esse et parere, hoc est obsequi. **Terentius**: Quem praestolare hic Parmeno? Addit que noue dixisse Terentium quem pro cui. Verum superior opinio magis mihi placet. Reperitur que frequenter praestolor cum accusatio iunctum. **Plautus**: Dum eum domi praestolor, adolescens aduenit. **Apuleius**: Equidem magno gaudio eum praestolabar qum hic rumor increbruit.

81 Item á sto fit compositum **insto**, quod est insisto, urgeo. **Plautus**: Poscit, instat, urget, hominem non sinit quiescere. Vnde **instans** momentum temporis dicimus quod imminet; et **instanter**, sedulo; et **instantia**, sedulitas. Et **instar**, quod significat ad similitudinem status aut conditionis, aut ad aequipe- (f° 78r) rationem. **Virgilius**: Instar montis equum diuina Palladis arte Aedificant. Á quo fit uerbum **instauro**, quod proprie est renouo et quasi instar alterius facio. Vnde **instauraticus** dies dictus, qui additus est Circusibus ad propitiandum Iouem iratum. Et **instauratio**, redintegratio uel renouatio. Quidam ex (c. 123) recentioribus, ut **Solinus**, **Apuleius**, **Aurelius**, **adinstar** dixere. **Solinus**: Mesopotamiam opimat annuae inundationis excessibus, adinstar annis Aegyptii terris superfusus, inuecta soli fecunditate. Primus autem **Serenus** lyricus adinstar scripsisse memoratur.

79,11 cf. Seru. *Aen.* 7,678 | 12-13 cf. Valla *eleg.* 6,16 | 14-15 cf. P. Fest. 223 | 16 Cic. *Tusc.* 3, 34 ap. Valla *eleg.* 6,16 | 80,1-7 cf. Valla *eleg.* 5,51 (Cic. *Brut.* 324; *Mur.* 19; cf. *Rhet. Her.* 4,61; cf. *Planc. Cic. fam.* 10,21,2) | 7 cf. 277 | 8 Verg. *Aen.* 1,71 | 8-9 Verg. *Aen.* 12,19 | 10 cf. P. Fest. 223 | 12-13 cf. P. Fest. 223 | 13-15 cf. Don. et cf. *Eun.* 975 | 17 Plaut. ? *fr. inc.* 47 | 17-18 Apul. *fr. inc.* 37 | 81,1-2 Plaut. ? *fr. inc.* 48 [ex *Merc.* 725 + *Rud.* 595 ?] | 3-5 cf. Tort. *s.d. N* ex Seru., et *Aen.* 2,15-16 | 5-7 cf. *Macr. sat.* 1,11,5 ex Varro | 8-9 Apul. et Aug. *passim* | 9-10 cf. Solin. 37,2 uar. | 10-11 cf. Seru. *Aen.* 2,15 (Sept. Ser. *carm. frg.* 24)

79,11 penestris *U*² || 14 an] a v || 80,3 causis *U* : omissis *ova* || 6 tuis *ov* || 10 dicebant *om. ova* || antististes *U* statistes *ov* || dicimus *om. ova* || 12 uerbum praestolor v || 18 eum] cum v || 81,4 aequiparationem *ova* || 6 instauraticus dies d. *o* (= *Macr.*) dies d. instauratio v || 7 instauratio *U* : restauratio *ov* instauratio et *a* || reintegratio v || 9 Mesopotamiam *U a.c.* || opimat a || mundationis v

82 Item ab insto institor, ex eo, ut **Vlpianus** inquit, quod negotio gerendo instet. Institor enim dicitur cuicumque negociationi praepositus, unde non multum facit tabernae sit praepositus an cuiuslibet alii negotio, quum interdum etiam ad homines honestos afferant merces et ibi uendant. Nec mutat causam actionis locus emendi uendendi ue, quum utroque modo uerum sit institorem emisse, uel uendisse. Itaque eos quibus **uestiarii** uel **lintearii**, hoc est uestium linteorum que uenditores, dant uestem circumferendam ac distrahendam, quos uulgo **circuito**res appellamus, etiam institores uocat. Item muliones. Item, si tabernarius seruum suum peregre mitteret ad merces comparandas sibi que mittendas, loco institoris esse putatur. **Ouidius**: Institor ad dominam ueniet distractus emacem. **Iuuenalis**: Institor hibernae tegetis niuei que cadurci. Ab institor **institoria actio** dicitur, qua dominus institorem conuenit uel pro institore conuenitur. Et enim, siquis aliquem aedificio praeposuerit uel frumento coemendo uel pecuniis foenerandis uel agris colendis uel mercaturis redempturis que faciendis, in solidum teneri **Labeo** scribit. Item, si quis in mensa seruum praepositum habuit, nomine eius tenetur. Si **libitinarius** Polinctorem habuerit is que mortuum spoliauerit, dandam in eum institoriam actionem, quamuis et furti et iniuriarum actio competeret. **Plautus** ancillam quoque pro domina negociantem **institricem** uocat.

83 Vergiliarum quoque sydus institor uestis dicitur, quod mense nouembri, quum earum occasus est, ex hoc sydere coniecturam hyemis faciunt. Nam si nubilus fuerit Vergiliarum occasus, pluuiosam hyemem denuntiat; ideo que negociatores statim augment lacernarum pretia, quo genere uestium pluuio tempore utimur. Si uero sereno tempore occiderint, asperitas hyemis denuntiant; idcirco reliquarum uestium pretia accendunt. Sic institor uestis uidetur hoc sydus esse, quod ut plus minus ue uendantur uestes efficiat. **Vergiliae** autem uocantur quod uere exoriantur: est enim circa aequinoctium uernum earum ortus matutinus. Eadem á Graecis **Pliades** uocantur á pluralitate: $\pi\lambda\epsilon\iota\omicron\nu\epsilon\varsigma$ enim graeca lingua plures dicuntur. (f° 78v) Plures autem simul apparere manifestum est. **Pherecides** tradit septem sorores fuisse Lycurgi filias ex Naxo insula, et, quia Liberum educauerunt, á Ioue inter sydera fuisse relatas. Harum nomina putantur **Electra**, **Alcione**, **Celeno**, **Merope**, **Asterope**, **Taigete**, **Maia**. Quarum septima, ut ait **Aratus**, uix cerni potest. Propterea quidam existimant eam timore Orionis fugisse. Alii solem hanc persecutum existimant, uocatam que **Electram**. Sunt qui pudore occultasse se dixerint quod, quum aliae diis nupsissent, sola **Electra** nupsit mortali. Alii, quod **Electra** non tulerit spectare ruinas Troiae manum que ante oculos opposuerit. **Ouidius**: Pliades incipiunt humeros releuare paternos, Quae septem dici sex tamen esse solent, Seu quod in amplexum sex hinc uenere deorum, Nam Steropem

82,1-3 cf. Vlp. dig. 14,3,3 | 3-5 cf. Paul. dig. 14,3,4 | 5-7 cf. Vlp. dig. 14,3,5,4-5 | 8-9 cf. Vlp. dig. 14,3,5,7 | 9-10 Ou. ars 1,419 uar. | 10 Iuu. 7,221 | 10-11 cf. Vlp. dig. 14,3,1 | 11-14 cf. Vlp. dig. 14,3,5,1-3 (Labeo) | 14-15 cf. Vlp. dig. 14,3,5,8 (Labeo) | 16 Plaut. ? fr. inc. 49 | 83,1-4 cf. Plin. nat. 18,225 | 4-6 cf. Plin. nat. 18,225 | 7-8 cf. Plin. nat. 18,222 | 8 cf. Hygin. astr. 2,21,4 ? | 9-10 cf. Hygin. fab. 92,4 potius quam astr. 2,21,2 ? [et al.] | 10-11 cf. Hygin. astr. 2,21,1 + fab. 92,3 | 11-12 cf. Hygin. fab. 92,5 | 13 cf. Aratos 258 | 13-14 cf. Hygin. astr. 2,21,4 ? [et al.] | 15-17 et 17-21 cf. Ou. et fast. 4,169-178 uar.

82,1 Item ab om. v || insto] instito o || 4 mutant v || 4-5 quum — eos om. ova || 9 distractus] discinctus ova (= Ouid.) || 11 qua] quia v || 83,6 plus minus ne o pluris minoris ue a || 6-7 uendatur uestis ova || 8 uernum om. ova || Eadem U: Eadem ov hae a || Plyades v Pleiades a || 12 Alcinoe ov || Sterope, Taigeta a || 15 quod] et a || 17 Plyades v Pleiades a || incipient a || eleuare v || 18 amplexus a || Steropē ov -pen a

Marti concubuisse ferunt, Neptunno Alcionem, et te, formosa Celeno, Maiam, et Electram Taigetem
 20 que Ioui. Septima mortali Merope tibi, Sisypho, nupsit, Poenitet et facti sola pudore latet. Siue quod
 Electra[e] Troiae spectare ruinas Non tulit ante oculos opposuit que manum. Alii has Atlantis filias
 esse dixere, ex **Plione** nympha genitas, unde sunt **Pliades** appellatae.

84 Item á sto fit **substo**, hoc est subsisto. Á quo **substantia**, quae proprie est quae
 per se stat nullis adminiculis fulcta, uel quae accidenti seu qualitati substat atque
 subsistit, et quasi illi subiaceat, sed quia illam contineat. Aliquando tamen substantia
 ponitur pro materia et quasi essentia et soliditate ac neruis cuiusque rei. **Plynius**:
 5 Substantia omnis orationis fuit cohortatio eius ad pacem. **Cicero**: In iis autem causis ubi aliquid recte
 factum (c. 124) defenditur, qum est facti substantia ratio. **Quintilianus**: Prima apud rhetorem
 elementa et quae de ipsa rhetoricae substantia queruntur tractabimus. **Idem**: Illa autem de qua
 loquimur rhetorice talis est qualis eloquentia. Nam ipsam uolumus significare substantiam.
 10 Grammatici quoque hanc duplicem significationem distinguere uidentur qum aiunt
 nominum quaedam esse **substantiua**, quaedam **adiectiua**. Rursus nomen ipsum
 diffiniunt quod significat substantiam uel qualitatem propriam uel communem cum
 casu. Atqui hoc nomen qualitas et infinita huiusmodi non significant substantiam, et
 tamen substantiua sunt. Ab hac fit **substantiale** nomen et **substantialiter** ad-
 uerbiu. Substantia etiam pro facultatibus ponitur. **Quintilianus**: Vt plus substantiae fi-
 15 lio relinquerem. Et in sacris litteris de filio legimus: Qui consumpsit omnem substantiam.
 Graeci hanc modo ὑπόστασιν, modo οὐσίαν uocant: utrunque enim Latini interpret-
 antur substantiam, quamuis sint qui ὑπόστασιν substantiam, οὐσίαν essentiam uocent.
 Haec uocabula raro in usu apud ueteres fuerunt. Nunc passim omnes usurpant, quod
 in plerisque aliis contigit.

85 **Cicero** beatitas et beatitudo (f° 79r) dura esse iudicauit, tamen ea putauit usu
 fieri posse molliora, et **beatitas** magis latinum esse sensit quam **beatitudo**; tamen
 beatitas repudiata est, beatitudo in usum recepta. **Reatum** primus **Messalla** dixit,
munerarium Augustus, **piraticam** ut **musicam** et **fabricam Quintiliani** tem-
 5 pore uix quisquam usurpare audebat. **Fauorem** et **urbanum Cicero** noua esse testa-
 tur. In epistola quippe ad Brutum: eum, inquit, amorem et eum, ut hoc uerbo utar, fauorem in
 consilium aduocabo. Et ad Appium Pulchrum: Te hominem non solum sapientem, uerum etiam,
 ut nunc loquimur, urbanum. **Idem** putat á Terentio primum dictum **obsequium**.
Ceruicem, si **Var<r>oni** credimus, primus **Hortensius** dixit, ueteres pluraliter
 10 tantum proferebant. Ex quo apparet falsum esse quod **Seruius** scripsit: qum ceruix
 numero singulari dicitur collum significat, si plurali uero, superbiam ostendimus. Sic
 etiam multa quae olim in usu erant nunc repudiantur, ut **expectorat**, quod ita olim

83,21-22 cf. Hygin. *astr.* 2,21,3 | **84,5** Plin. ? | 5-6 Cic. ? *fr. inc.* 21 [uide *Verr.* II,3,194; 205; 222; *Mur.* 5; *Mil.* 8] | 6-7 Quint. *pr. inst.* 1,21 uar. | 7-8 cf. Quint. *inst.* 2,14,2 + 3 | 9-12 cf. *Prisc. gramm.* II,83,2 sqq. ? | 14-15 Quint. ? | 15 cf. *Vulg. Luc.* 15, 30 | **85,1-2** cf. Quint. *inst.* 8,3,32 (cf. *Cic. nat. deor.* 1,95) | 3-9 et 9-10 cf. Quint. *inst.* 8,3,34-35 (Cic. *epist. frg.* VII,9; *fam.* 3,8,3; cf. *Lael.* 89) | 9 cf. *Varro ling.* 8,14 uel 10,78 | 10-11 cf. *Isid. orig.* 11,1,61 [non *Seru. auct. Aen.* 11, 496] | 12-13 cf. Quint. *inst.* 8,3,31

83,19 Alcione] Alcioneon v Alcionea a || Maia ov -a || Taigetam a || 21 Electrae U -tre ov || 21-22 Alii — appellatae *add. in mg. U* ² || 22 Pleione a || sint v || Plyades v Pleiades a || **84,2** qualitate o || 3 sed] siue va || 5 iis U : his ova || 12 Atqui] Atque a || 19 contingit v || **85,2** meliora v || sensi v || 3 recepta in usum ova || **Reatum**] Be- v || 4 ut] et a || 7 ad om. v || 8 putant ov || dictum om. v || 9 Varoni U (*sed Varro lemma in mg.*) || 12 ut om. v

in usu erat, ut nunc exanimat; significabat que expectorare extra pectus eiicere, quo tamen ego utendum censeo, quando quidem usus est **Cicero**. **Actius**: Incusant utrumque fortuna opibus que omnibus desertum, abiectum, afflictum, ex animo expectorant. **Idem**: Eloquere proprie et pauorem hunc meum expectora. **Cicero**: Tum pauor sapientiam mihi omnem exanimato expectorat. Item **Antigerio**, quo ueteres pro ualde utebantur, et **morsicatim**. **Plautus**: Qui suis libellis morsicatim ludunt. Propter quod praecipunt quidam ita uerbis utendum esse ut nummis publica que moneta. Quod sensisse **Caesar** uidetur, qui scripsit tanquam scopulum uitandum esse inauditum atque insolens uerbum; et **Horatius**, quum inquit: Vt siluae foliis pronos mutantur in annos, Prima cadunt, Sic uerborum uetus interit aetas, Et iuuenum ritu florent modo nata uigent que. Multa renascentur quae iam ceciderunt, cadent que Quae nunc sunt in honore uocabula si uolet usus, Quem penes arbitrium est et uis et norma loquendi. Equidem ita iudico nouorum optima esse quae maxime uetera sunt, et ueterum, quae maxime noua. Audendum que tamen aliquid censeo eruditus, et uocabula si non noua ponenda, deriuanda saltem, flectenda, iungenda, ne sermonis paupertate laboremus, sed latina lingua indies locupletior fiat.

86 Item á sto **supersto**, quod modo significat supra aliquid sto. **Gellius**: Quum sedenti aquila superstaret. Modo supersum. Vnde **superstitis** dicuntur qui mortuis supersunt. **Quintilianus**: Vnicus patri meo superstes. **Idem**: Defuncta uxore, liberis tamen superstitibus oblectabar. Hinc **superstitis** per metaphoram antiqui dixerunt sanos atque incolumes. **Terentius**: Deos quaeso ut sit superstes. Ab hoc fit **superstito** uerbum, quo ueteres usi fuere pro saluo et inco- (f° 79 v) lumem reddo. **Ennius**: Regnum que nostrum ut Sospitent superstitent que. **Superstitionem** quoque á **supersto** deduci quidam opinantur, quod superstitiosi sit superstare atque immorari sacrificiis. (c. 125) Hoc enim differt **religio** á superstitione quod religio nihil aliud est quam dei cultus. Hic uero si nimius sit, ut timeantur potius dii quam colantur, non religio sed superstitio est. Nos uero á **superstite** potius **superstitionem** dici **Cicerone** autore didicimus: Non solum philosophi, inquit, uerum etiam maiores nostri **superstitionem** á religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur, inquit, et imolabant ut sibi sui liberi **superstitis** essent, **superstitiosi** sunt appellati. Vel **superstitio** dicitur, ut **Lucretius** refert, quod sit **superstantium** rerum, idest caelestium et diuinarum quae super nos stant, inanis et superfluum timor. Aliquando etiam **superstes** pro praesenti accipitur. **Plautus**: **Superstitem** utrunque monui ne iniussi abeant.

87 Item **disto**, quod est differo. **Iuuenalis**: Distat enim quae sydera te excipiant, modo primos incipientem Aedere uagitus. Aliquando **absum**. **Plynius**: Quod circiter quinque milia passuum distat ab urbe. Hinc fit **distantia**, quod modo differentiam, modo interuallum

85,13 et 14-17 cf. Non. 16 (Acc. *trag.* 594-595; *trag.* 301 uar.; Enn. [non Cic.] *scaen.* 23 uar. ap. Cic. *orat.* 3,154) | 17 cf. P. Fest. 81 | 17-18 cf. Non. 139 (cf. Suetius [?, non Plaut.] 2) | 18-19 cf. Fortun. *Rhet.* 3,3 p. 122,10 potius quam Quint. *inst.* 1,6,3 | 19-20 cf. Gell. 1,10,4 (cf. *Caes. anal. fr.*) | 21-23 Hor. *ars.* 60-62 et 70-72 uar. | 24-25 cf. Quint. *inst.* 1,6,41 | 25 cf. Quint. *inst.* 8,3,35 | 26 cf. Quint. *inst.* 8,3,36 et 33 | **86**,1-2 Gell. ? | 2-3 cf. Non. 393 uar. | 3 Quint. [ex *pr. inst.* 6,4 ?] | 3-4 cf. Quint. *pr. inst.* 6,6 | 4-5 cf. Non. 393 (Ter. *Andr.* 487) | 5-7 cf. Non. 170 (Enn. *trag.* 249-250) | 7-11 cf. Cic. *nat. deor.* 2,71-72, ex Non. 431-432 ?, et 1,117 | 11-14 cf. Cic. *nat. deor.* 2,71-72, ex Non. 431 ? | 14-15 cf. Lucr. 1,64-65 | 16 cf. Seru. *Aen.* 3,339 | 16-17 Plaut. ? *fr. inc.* 50 | **87**,1-2 Iuu. 7,194-196 | 2-3 Plin. ?

85,15 ex *U* : et *ova* || 15-17 **Idem** — expectorat *om. ova* || 18 **labelis** *a* || 22 **florem** *v* || 24 **add. ita post nouorum** *v* || **86**,5 **superstito** *u.* ab *h. f. v* || 8 **superstitio** *si sit U a.c.* || 10 **nimius sit**] minus fit *v* || 11 **didicimus**] **dicimus** *a* || 17 **habeat** *v*

significat. **Resto**, quod aliquando est supersum. **Terentius**: Restat Chremes qui mihi
 5 exorandus est. **Cicero**: Nec cum aequalibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum uestra etiam
 aetate. **Virgilius**: Aut quid iam misero mihi denique restat. Aliquando resisto. **Cicero**:
 Nullam quaerentes uoluptatem Stoici restant. Quidam illud **Virgillii**: Cui me moribundam dese-
 10 ris, hospes - Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat, ita exponunt ut de duobus nomini-
 bus, mariti scilicet et hospitis, unum tantum hospitis restet, hoc est supersit. Alii
 uolunt restat hoc loco pro resistit accipi, ut sit sensus: quoniam hoc solum nomen
 hospitis, quod est de coniuge resistit, hoc est repugnat, et contrarium est quum fidem
 non serues quam hospes hospiti debet. **Cicero**: Per dextram istam quam hospes hospiti
 porrexisti. **Ennius** restat usus fuit pro distat et remotum est. Sunt qui á resto **restes**
 15 dictas existiment, quod aurae uentis que resistant, uel quod quaecunq[ue] ligata stare
 faciant. Restes enim funes sunt, unde nauticae restes dicuntur funes nauium. **Apu-
 leius**: Restim qua grabatulus erat intextus aggredior expedire. **Idem**: Vt ponderis deductu restis ad
 ingluuiem astricta spiritus officia discluderet.

88 Consto, quod interdum significat compactus siue compositus sum. **Cicero**: Vt
 haec aelementa ex quibus omnia constant. Interdum simul sto. **Salustius**: Multitudinem procul
 hostium constare uiderunt. Aliquando sto, ualeo. (f° 80r) **Cicero**: Quod mihi constat carius
 quam si in foro emissem. Nonnunquam etiam constare accipitur pro conuenire. **Idem**:
 5 Adhuc quae dicta sunt arbitror mihi constare cum caeteris artium scriptoribus. Et pro manifestum
 esse. **Idem**: Hoc mihi atque aduersariis constat. Plerumque etiam pro suppeditare. **Iuena-
 lis**: Quis ferat uxorem cui constant omnia? Item pro consistere et firmum esse, ut constat
 pedibus, constat animo, constat mente. Ab hoc fit **constans**, hoc est firmus ac tenax
 propositi. Á quo **constantia**, animi firmitudo. Horum contraria sunt **inconstans**,
 10 hoc est leuis atque instabilis, et **inconstantia**, instabilitas, leuitas. Item ab eodem
 constanter atque **inconstanter** aduerbia; et propria nomina **Constans**, **Constan-
 tianus**, **Constantinus**, et muliebri unum **Constantia**. Á Constantino **Constantino-
 polis** dicta, quae olim **Bizantium** uocabatur, antea **Lygos** nominata, inter Ponti ac
 Propontidis angustias, liberae conditionis, Calcedoniae quondam opposito litore
 15 aedificata.

89 Sunt etiam qui **postulo** á porro et sto deductum existiment, quasi ualde sto,
 quod postulare sit rem debitam ac iustam petendo instare. **Curtius**: Postulabat autem
 magis quam petebat. Hinc fit **expostulo**, quod est cum querela apud amicos insto et
 quasi officium amicitiae in alio desydero. **Terentius**: Quam ipsi fecerunt ultro iniuriam,
 5 expostulant, hoc est de iniuria conqueruntur. Sed frequenter post se habet ablatiuum
 cum praepositione cum, ut 'Quid habes quod mecum expostules?', idest conqueraris.

87,4-7 cf. Non. 378 (Ter. Andr. 166-167; Cic. Cato 46; Verg. Aen. 2,70; Cic. fin. 5,74) | 7-11
 Verg. Aen. 4,323-324 et cf. Seru. | 12 cf. Cic. Deiot. 8 | 13 cf. P. Fest. 283 (cf. Enn. ann. 481) | 13-
 15 ? | 16 cf. Apul. met. 1,16,3-4 | 16-17 Apul. met. 1,16,5 | 88,1 et 2-3 cf. Non. 272-273 (Sisenna
 [non Sall.] hist. 58) | 1-2 cf. Cic. nat. deor. 2,84 potius quam ac. 2,117 ? | 3-4 ex Lucil. 668 ap. Non.
 272 potius quam Cic. ? | 5 cf. Rhet. Her. 1,16 | 6 Cic. ? fr. inc. 22 | 6-7 cf. Seru. Aen. 3,518 (cf. Iuu.
 6,166 uar.) | 13-14 cf. Plin. nat. 4,46 | 89,1 ? | 2-6 cf. Valla eleg. 5,58 (Curt. 4,1,8; cf. Ter. Ad. 595
 uar.)

87,5-6 uestram... aetatem v || 6 quid] qui a || 7 restabant v || 9-11 restet — hospitis om. ova || 11
 quod U : hoc ova || 15 auium U a.c. || 88,2 simul sto] simulasto v || 8 pedibus constat om. v || 11-12
 Constantinus Constantius v || 12-13 Constant nepotis v || 89,1 quam si v || 3 est om. v || 4 desiderio
 ov || 5 expostulabant v

Hinc **expostulatio** pro querela accipitur. Quidam **peto**, **postulo** et **posco** ita distinguunt ut petere (c. 126) precario sit, poscere imperio, postulare iure. Ponitur tamen aliquando postulare pro uelle. **Plautus**: Hos tibi mores esse, hanc uitam postularem.

10 Item postulare, ut **Vlpianus** inquit, est desyderium suum uel amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni praeest exponere, uel alterius iudicio contradicere. Vnde **postulatio** et **expostulatio** differunt. Nam **expostulatio** apud eum fit qui fecit iniuriam. **Postulatio** est querela de altero apud alterum. Item **postilena** á post et stando dicitur quod stet á parte posteriori. Est enim **postilena** incuruum lignum quod sub asini aut iumentum cauda

15 ponitur. **Plautus**: Ita te á gerunda curuum aqua faciam ut **postilena** possit ex te fieri.

90 Destino quoque á de et sto compositum uidetur, quod est delibero, assigno, deputo, addico, quasi stare facio. **Virgilius**: Compositam rumpit uocem et me destinat arae. **Iuuenalis**: Laudo tamen uacuis quod sedem figere Cumis Destinet. Hinc **destinatio** fit, hoc est deliberatio, addictio, deputatio. Vnde **praedestinationem** theologi nostri uocant

5 prouidentiam dei in malam partem, qum in bonam partem **prouidentiae** uocabulo semper (f°80v) utantur. Destinare etiam aliquando pro emere usurpatur. **Lucillius**: Facio ab lenone tribus ut libertatem milibus destinet. Idem significat et ab eodem deducitur **partio**. **Apuleius**: Et percontacto pretio, quod centum numis indicaret, aspernatus uiginti denariis perstinaui.

91 Posticum quoque á post stando uocatum existimant: ostium est in posteriori parte aedium. Veteres tamen etiam uicinum habitantem ad posteriorem partem aedium sic appellarunt. Item hostium ipsum **postica** feminino genere dicitur. Á quo fit diminutium **posticula**. **Apuleius**: Per quamdam breuem posticulum intro uocat me.

5 **Postica** etiam pars caeli est, de qua supra diximus. Item **postica** linea in agris diuidendis, quae ab oriente ad occidentem spectat. Omnia denique quae post nos sunt **postica** dicuntur, sicut quae ante nos sunt appellantur **antica**. Item **postes**, quod post hostia stent, dictos arbitrantur; sunt autem ualuae hostiorum. **Virgilius**: Belli feratos rupit Saturnia postes.

92 Item á stando et sole fit aliud compositum **solstitium**, quasi solis statio, de quo inferius dicemus; et á iure et stando iustitium, quasi iuris statio, quando uel propter supplicationem populi uel propter imminentem aliquam rei p. necessitatem ius non dicitur, sed clauditur forum. **Liuus**: Iustitium edicit, claudi tabernas tota urbe iubet, uetat

5 quenquam priuatae quicquam rei agere.

93 IN. Haec praepositio **in** aliquando significat in loco, et ponitur pro emi graeca praepositione, tunc que requirit ablatiuum. **Cicero**: Qum proconsul in Asia esset. Ali-

89,7 Don. *Hec.* 180 potius quam *Andr.* 639 ? | 7-8 cf. Don. *Andr.* 422 | 9 Plaut. ? *fr. inc.* 51 [ex Ter. *Andr.* 189 ?] | 10-11 cf. *Vlp. dig.* 3,1,1,2 | 11-13 cf. Don. *Andr.* 639 | 15 cf. Plaut. *Cas.* 124-125 | **90,2** cf. Verg. *Aen.* 2,129 | 3 Iuu. 3,2-3 | 6-7 cf. Non. 289 (cf. Lucil. 891-893) | 8-9 cf. Apul. *met.* 1,24,4 | **91,1-3** cf. P. Fest. 220 | 3 cf. Non. 217 ? | 4 Apul. *met.* 2,23,5 | 5 cf. 1,61 | 5-6 cf. P. Fest. 232 | 6-7 cf. P. Fest. 220 | 7-8 cf. Isid. *orig.* 15,7,9 ex Prisc. gramm. III,475,7-8 | 8-9 Verg. *Aen.* 7,622 uar. | **92,1-4** cf. Valla *eleg.* 5,6 | 2 cf. c. 451,18-24 | 4-5 Liu. 3,27,2 | **93,2** Cic. ? ex *fam.* 15, 1,5 ?

89,9 hos] hoc v || postulare v || 11 uel] ut uel v || iudicio U : iudicii ov iudici a || Vnde om. ova || 15 gerunda U p.c. || **90,2** destinat] desinat a 1526 || 4 additio ova || th. n. praed. v || 8 percontacto U a.c. || **91,6** diuidendis ova || **92** add. in mg. inf. U² || 1 solst. a. c. v || 3 aliquam imminentem va || 5 quicquam] quicquid a || **93,1** graecia o

quando significat ad locum, et ponitur pro εἰς, requirit que accusatiuum. **Virgilius**: Quo te, Meri, pedes? an, quo uia ducit, in urbem? Non nunquam significat contra, quod
 5 **Graeci dicunt** κατά. **Idem**: Quid meus Aeneas in te committere tantum, Quid Troes potuere? Modo erga siue pro. **Idem**: Accipit in Teucros animum mentem que benignam. Interdum ad. **Idem**: Impulit in latus. **Lucanus**: In puppim rediere rates. Quandoque intra. **Plautus**: Induc ista in domum. Plerunque usque ad. **Martialis**: In lucem semper Acerra bibit, hoc est usque ad lucem. Illud notandum quod 'in re tua est' significat pro utilitate tua, sicut 'ab
 10 re tua est' contra utilitatem tuam. Item 'in marmore incisae sunt litterae' dicimus, 'in gemma, in lapide, in ligno', non autem 'in marmor, in gemmam, in lapidem, in lignum. É contrario 'in aes', non 'in aere'. Ita enim usos ferè autores inuenimus. **Liuius**: Prius quam urbem ingrederentur, leges decemuirales, quibus duodecim tabulis est nomen, in aes incisae in publico proposuerunt. Item in compositione in aliquando priuatiua est, ut
 15 inductus, impurus, iniustus, impius; modo intentiua, ut imprimo, irrumpo, impugno, irrideo. Aliquando simplicis sui significationem seruat et significat in loco, ut insum, impono; aliquando ad locum, ut infere (c. 127) ro, importo; aliquando intra uel intro, ut induco, ingredior; aliquando contra, ut insulto, impugno.

94 Ab in deducitur inde, hoc est postea siue ex eo, ut 'inde á me uenit' et 'inde haec omnia mala fluxerunt'. Á quo deinde, idest postea, et perinde, quod aliquando significat ita, quando scilicet post (f° 81 r) se habet ac, uel acsi, uel atque, uel
 5 atquesi, ut 'fac perinde ac si tua res esset', idest quasi uel ita ut. Aliquando tantum, cum negatio adest. **Suetonius**: Nulla tamen re perinde motus quam responso mathematici. Quod si nec acsi, uel atquesi, uel negatio sequatur, significat ita, quod est multum. **Idem**: Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. Et proinde, quod significat ideo uel quapropter. Semper enim dependet a superiore sententia. Et subinde, quod aliquando
 10 pro deinde uel statim post usurpatur. **Curtius**: Hinc subinde armatus in medium prosiliit. **Horatius**: Si ratione dicet, primum gaudere, subinde Praeceptum auriculis hoc instillare memento. Frequentissime tamen subinde accipitur pro identidem, hoc est crebro, cum quodam interuallo. **Plynius**: Tales tum etiam uiatores erant, quibus idipsum nomen inditum est, subinde ex agris Senatum duces que accersentibus. At nunc eadem illa uincti pedes, damnatae manus, inscripti uultus exercent. Item ab in fit dein pro deinde, sicut proin et subin pro proinde et
 15 subinde. Á quo deinceps, quod aliquando capitur pro deinde. Proprie tamen significat gradatim, quasi per singula capita. Vnde ueteres deincipem proximum quenque capitum dicebant, quemadmodum principem primum capitum. **Cicero**: Sed tamen tres fratres summo loco natos, promptos, non indisertos, quos uideo deinceps tribunos plebis per triennium fore, te nolo habere iratos. **Idem**: Rhodium quendam morientem sex aequales nominasse

93,4 Verg. ecl. 9,1 | 4-6 cf. Seru. et Aen. 1,231-232 et 1,304 + Prisc. gramm. III,53,14-15 | 6-7 cf. Prisc. gramm. III,53,16-20 (Verg. Aen. 1,82; Lucan. 3,545) | 7-8 Plaut. ? fr. inc. 52 | 8 Mart. 1, 28,2 | 10-14 cf. Valla eleg. 3,18 (cf. Liu. 3,57,10 uar.) | 14-16 cf. Prisc. gramm. III,53,22-26 | 94,1 cf. Balb. ? | 2-9 cf. Valla eleg. 2,50 (cf. Suet. Dom. 15,8; Galba 13) | 9 Curt. ? [ex 7,4,19 ?] | 10-12 cf. Valla eleg. 2,50 (cf. Hor. epist. 1,8,15-16) | 12-14 cf. Plin. nat. 18,21 | 14-15 cf. Prisc. gramm. III,67,10-11 ? | 15-16 cf. Valla eleg. 2,56 | 16-17 cf. P. Fest. 75 uar. | 17-19 cf. Cic. fam. 2,18,2 ap. Valla eleg. 2,56 | 19-20 cf. Cic. diu. 1,64

93,8-9 Plerunque — lucem add. in mg. U² || 10 est om. ova || incisae s. l. in m. v || 13 urbem] orbem U a.c. || 15 inductus] inductus a || 94,1 hoc — uenit om. ova || et inde U: om. ov ut inde a || 3 ita om. v || 4 ita ut U: ita: ut o ita et a || 10 ratione dicet U: recte dicet ov decet recte a (1526: dicet r. 1517 = Hor.) || 14 proin] proinde o (sed proin lemma in mg.) || 17 capitum²] captum v || 19-20 Idem — esset add. in mg. inf. U²

20 et dixisse qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset. **Exinde** quoque et **exin** ab eodem deducuntur et significant deinde. Sunt tamen qui inde non ab in, sed ab is pronomine deductum existiment.

95 Item ab in fit aduerbium **intus**, quod in loco significat. **Plautus**: Quis intus est? A quo **indusium** uestis genus, quasi intusium, de quo inferius disseremus. Et **intro**, quod ad locum. **Terentius**: Vos istec intro auferte. Et **inter**, quod significat μεταξύ. **Gellius**: Inter os et offam multa interuenire possunt. Aliquando tamen pro propter accipitur. 5 **Virgilius**: Hunc inter fluuium Tyberinus amoeno. Ab hoc fiunt **interhaec** et **interea** et **interim** aduerbium eiusdem significationis. Interim tamen non nunquam accipitur pro aliquando. **Quintilianus**: Prima barbarismi ac soloecismi foeditas absit, Sed, quia interim excusantur haec uitia aut consuetudine aut auctoritate aut uetustate aut denique uicinitate uirtutum, acriter se in illud tenue discrimen grammaticus intendant. **Idem**: Et quod alias uitiosum est, interim rectum est. 10 Infinita praeterea ab inter composita fiunt, ut **internuntius**, **intercapedo**, **interuallum**, **interpres** et similia.

96 Item ab in deriuatur **intra**. **Lucanus**: Intra castrorum timuit tentoria ductor. **Intra diem mortis**, ut aliquid fiat, si quis dixerit, ipse quoque dies, ut inquit **Vlpianus**, in quo quis mortuus fuerit numeratur. **Intra**, **citra**, **ultra**, quibus (f° 81v) uocibus certi locorum fines demonstrantur, singularibus syllabis apud ueteres proferebantur **in**, **cis**, **uls**, quibus 5 particulis, quoniam exiguo sonitu obscurius promebantur, addita est eadem syllaba **tra**, dici que coeptum est **intra**, **citra**, **ultra**. Itaque **intra** idem significat quod **in**, ut quum dicitur 'intra oppidum, intra cubiculum, intra tentorium' significat 'in oppido, in cubiculo, in tentorio'; 'intra Kalendas, intra ferias', hoc est 'in Kalendis, in feriis'. Sed consuetudo obtinuit ut **intra** significet interdum id quod **citra** et **ante**. **Cicero**: Sed 10 tamen, quoniam effugi eius occasionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aut etiam **intra** modum, ut et illius uoluntati et meis studiis seruiam. Modice inquit, hoc est: cum modo; **intra** modum, idest **citra** mo- (c. 128) dum, hoc est minus quam modice.

97 Ab **intra** deriuatur **intrinsicus** aduerbium, sicut ab **extra** **extrinsicus**. Item ab **intra** antiqui **interos** dicebant, sicut nunc ab **extra** dicimus **exteros**. Ab illo fit **interior** comparatiuum, et **intimus** superlatiuum, et **interius** atque **intime** aduerbia; ab hoc **exterior**, **extimus**, **exteriorius**, **extime**. Item ab **intra**, **internus** et **interaneus** et **interne**; ab **extra**, **externus** et **exteraneus** et **externe**. Illa significant 5 quae intus sunt et secreta; haec, quae foris et palam sunt. Item externi et exterranei dicuntur aduenae, quasi ex aliena terra, sicut **conterranei**, qui sunt ex eadem terra. **Plynius**: Vi obicere moliar Catullum conterraneum meum. Item ab **intra** **introrsum**, ab

94,20-21 cf. Prisc. gramm. III,67,11 et 14 ? | 95,1 cf. Prisc. gramm. III,43,20 ? | cf. Plaut. Amph. 856 [an Most. 445 uar. = Truc. 663 uar.?] | 2 cf. Varro ling. 5,131 | cf. 98,406 | 2-3 cf. Prisc. gramm. III,43,20 ? | 3 Ter. Andr. 28 | cf. Prisc. gramm. III,42,24 ? | 4 cf. Gell. 13,18,1 | 5 Verg. Aen. 7,30 uar. | 7-9 cf. Quint. inst. 1,5,5 | 9-10 cf. Quint. inst. 1,5,29 | 10-11 cf. Prisc. gramm. III,43,2-3 | 96,1 cf. Prisc. gramm. III,43,15 (Lucan. 5,241) | 1-3 cf. Vlp. dig. 50,16,133 | 3-8 cf. Gell. 12,13,7-11 | 9 cf. Gell. 12,13,14 et 16 | 10-13 cf. Gell. 12,13,22-24 (Cic. fam. 4,4,4 uar.) | 97, 1-2 cf. Prisc. gramm. III,43,23-44,2 | 6-7 cf. P. Fest. 79 | 7 cf. Valla eleg. 4,83 | 8 Plin. nat. praef. 1 uar. ex Valla

94,22 existimant ov || 95,1 intus adu. v || 5 fluuiio ov (= Verg.) || 96,1 tentoria U p.c. || 7 quum dicitur om. ova || 11 etiam] et v || 97,2 interos ab i. antiqui v || 5 exteraneus U : exterraneus oa extraneus v

extra **extrorsum**, quae significant intra uersus uel extra uersus. Item ab intra, **intraeus**; ab extra, **extraneus**. Postremo ab intra, **intro** intras; ab extra, **extro** extras. **Afranius**: Simul limen intrabo, illi extrabunt illico, hoc est exhibunt. Ab his **intrarii** dicuntur, qui intimi sunt (**Plautus**: Caros mihi atque intrarios amicos); **extrarii**, alieni (**Afranius**: Vt me esse in hac re ductat abs te extrarium). **Pompeius** extrarium ab extraneo ita distinguit ut extrarius sit qui extra focum sacramentum ius que est; extraneus, ex altera terra, quasi exterraneus. Exterraneus tamen etiam is uocatur qui ante tempus natus uel potius eiectus est, dictus exterraneus quod eum mater exterrita aluo eiecerit. Ab extra quoque **extremus** deriuatur. Significat autem extremum modo initium alicuius rei. **Plautus**: Ab extremo narrare incipiam, hoc est a principio. Sic **Virgilius**: Et tu sanguinis ultimus autor, idest primus. Modo finem. **Idem**: Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem. **Idem**: Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis. Ponitur etiam aliquando pro saeuo, pessimo. **Idem**: Illam terra parens ira irritata deorum Extremam, ut perhibent, Coeo Enchelado que sororem (f°82 r) Progeniuit. Extremam inquit, hoc est pessimam, quod non sine ratione esse uidetur, quando quidem medici affirmant deteriores esse qui ultimi nascuntur.

98 Ab intra quoque **intestinum** dicimus, quod significat intimum. Á quo **intestina** ilia dicuntur, quod interiori corporis parte claudantur. Item **intestinum** odium, uel occultum, uel magnum, hoc est cor et animum premens. Item **industrium**, quod ueteres **industruum** dicebant, quod quicquid ageret, intro strueret et studeret domi. Est enim **industrius** studiosus, uigilans, callidus. Á quo **industria**, studium, uigilantia, calliditas. Item **indusium**, uestis genus de quo inferius dicemus. Á quo **indusiatius** dicitur qui huiusmodi uestem indutus est.

99 Praeterea ab in fit **infra**. Á quo **inferus**, cuius comparatiuum **inferior**, et superlatiuum **infimus**. **Terentius**: Ego te esse infra omnes infimos puto. Item aduerbia **inferius** et **infime**. Hinc **inferi** dicti, quibus nihil est inferius. Et **infernus** adiectiuum, qui infra est, sicut **supernus**, qui supra. Á quo **inferne** aduerbium, et **infernas infernatis**, sicut **supernas supernatis**. **Plinius**: Et ideo Romae infernas abies supernati praefertur. Et **infernum**, inferorum locus. Á quo **infernalis** et infernales furiae et **infernae**, sacra mortuorum, quae inferis soluuntur; et **Inferum mare** Tyrrenum, sicut **Superum** Adriaticum, quod ex urbe Roma uersus Adriaticum euntes ferè semper ascendunt quousque transierint Apenninum, et contra ad urbem et mare **10** **Thuscum** uenientes descendunt. Sunt qui **infulam** quoque ab **infra** dictam putent propter uitas quae ex ea inferius pendent. Est autem **infula** fascia in modum diadematis á qua uitae ab utraque parte dependent.

97,10 cf. Prisc. gramm. III,44,2-3 | 11 cf. Non. 104 (Afran. com. 5) | 12 Plaut. ?fr. inc. 53 | 12-13 cf. Non. 103 (cf. Afran. com. 324) | 13-15 cf. P. Fest. 78 | 15-16 cf. P. Fest. 79 | 17-18 Plaut. ?fr. inc. 54 | 18 cf. Seru. georg. 4,319 (cf. Aen. 7,49) | 19 Verg. ecl. 10,1 | 19-20 Verg. georg. 4,319 | 20-23 cf. Seru. et Aen. 4,178-180 | 98,1 ex Pap., Hug., Balb. ? | 3-4 cf. P. Fest. 106 uar. | 6 cf. 406 | 99,1-2 cf. Prisc. gramm. III,44,4 et 9-10 | 2 cf. Ter. Eun. 489 | 3 cf. Non. 45 | 3-4 cf. Prisc. gramm. II,77,6 | 5-6 cf. Plin. nat. 16,196 | 7 cf. Seru. Aen. 10,519 | 10-11 ? | 11-12 Seru. Aen. 10,538

97,10 ab] ad v || 11 extrahunt v || 13 extrarium² om. v || 15 exterraneus¹] extraneus v || 16 aluo om. ova || 98,1 **intestinum** U: -nus ova || dicitur U a.c. || 2 **ilia**] illa v || 3-7 Item — est add. in mg. inf. U² || 4 **industrium** v || 6 uestis g. **indusium** v || 99,1 **infra** ab in fit v || **inferus**] -rius v || 3-6 et **infernus** — praefertur add. in mg. U² || 6 **infernum** U p.c.: -nus U a.c. ova || **infernum** ov || 7 **mare inferum** v || 9 quosque v || et¹ om. v || 10 putant ova || 11 **fascia** om. ova

100 VRBE, Roma scilicet. Vrbem quum dicimus, per antonomasiam intelligimus Romam: nam proprie haec **urbs** dicta est; caetera, hac una excepta, **oppida** sunt uocitata, uel ab ope, quod opis causa moenibus cingantur, uel ab opere, quod opis sunt ad uitam gerendam, uel ab opponendo se hostibus, uel ab opibus. Huius enim rei
 5 gratia moenia constituta sunt, ut homines opes suas (c. 129) eo conferrent, ubi nullum esset hostium periculum. Ab oppido **oppidani** dicti sunt incolae oppidorum; et **oppidatim** aduerbium, quod significat per uaria oppida. Item aliud aduerbium **oppido**, quod significat ualde, multum. **Plautus**: Oppido interii, obsecro hercle quantus, quam ualidus est. Et ex eo originem habet hoc uerbum, quod rustici inter se confabu-
 10 lantes quantum quisque frumenti faceret, quotiens copiam atque abundantiam eius significare uolebant, dicere soliti erant: quantum oppido satis esset. Hinc uenit in consuetudinem ut de quacunque re loquentes oppido pro ualde, multum capiamus. Aliquando cum quam iungitur, sicut praepositio per. **Gellius**: **Oppido** quam libens id feci. **Caesar**: Quibus rebus oppido quam pauci sub pellibus acquiescebant. Oppidum locus quoque in
 15 circo erat unde quadrigae emittebantur.

101 Vrbs autem ab uruo dicta est, quod antiqui etrusco ritu, iunctis bobus, tauro et uacca, interiore aratro circumagebant sulcum intra quem urbem aedificarent. Hoc faciebant religionis gratia die auspicato, ut urbs fossa muro que munita esset, et locum unde terram fodissent **fossam** uocabant, et introrsum factum, **murum**. Alii ab
 5 orbe et uruo appellatam urbem opinantur, quod sulcus in orbem duceretur. **Vruum** aratri curuatura dicitur.

102 Á quo (f° 82v) **urinare** tractum siue **urinari**, quod non est urinam facere, ut falso ignarum uulgu existimat, sed in aquam mergi et natando emergere. Nam et uruum ita flexum deorsum est, ut redeat sursum. **Virinare** ergo dictum quasi ad similitudinem urui nare, hoc est natare. **Plynium**: Canicularum multitudo circa eas urinantes graui
 5 periculo infestat. Hinc **urinatores** appellati, teste **Callistrato**, qui merces é mari extrahunt leuandi nauigii gratia iactatas. Et **urna** dicta, quod in aqua haurienda urinat, quemadmodum urinator facit, hoc est mergitur atque emergit. Vas quippe aquarium est, cuius diminutium **urnula**; á quo **urnarium** uocatur mensa quadrata in qua urnae cum aqua ponuntur; et **urceus** uas, ut **Paulus** iuris consultus affirmat: uas quo àqua in
 10 aenum infunditur. Cuius diminutium est **urceolus**. **Vrina** uero quid sit aut unde dicatur dicemus inferius.

103 Vrbs á ciuitate ita distinguitur, quod urbs moenia ipsa significat (**Virgilius** : Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenere coloni, Carthago); ciuitas, colonos qui ciues dicuntur. **Apuleius**: Quod omnis ciuitas approbauit. Item ius ciuium. **Cicero**: Qui ciuitate donatus est.

100,1-2 cf. Valla *eleg.* 4,20 ex *Isid. orig.* 9,4,42 | 3-4 cf. Varro *ling.* 5,141 | 4-5 cf. *Isid. orig.* 15,2,5 | 5 cf. P. Fest. 184 | 7 cf. Valla *eleg.* 6,20 ? | 8 cf. P. Fest. 184 | 8-9 *Plaut. Amph.* 299 uar. ap. Non. 361 | 9-12 cf. P. Fest. 184 | 13 cf. Gell. 17,12,1 | 14 cf. *Bell. Afr.* 47,5 uar. | 14-15 cf. P. Fest. 184 | 101,1-5 cf. Varro *ling.* 5,143 uar. | 5-6 cf. *Isid. orig.* 15,2,3; *Seru. Aen.* 1,12 [et *Pompon. dig.* 50,16,239,6-7 ?] | 102,2-3 cf. Varro *ling.* 5,127 | 4-5 cf. *Plin. nat.* 9,151 | 5-6 cf. *Callistr. dig.* 14,2,4,1 | 6-7 cf. Valla *ling.* 5,126 | 7-8 cf. Non. 544 | 8-9 cf. Varro *ling.* 5,126 | 9-10 cf. *Paul. dig.* 33,7,18,3 | 11 cf. c. 893,30-33 | 103,1-2 cf. Non. 429 et *Verg. Aen.* 1,12-13 ex Non. | 3 *Apul. ? fr. inc.* 38 | cf. *Cic. Scaur.* 29 potius quam *Balb.* 6

100,9 et *om. ova* || ex *add. U¹ s.l.* || quod *om. ova* || 11 uolebant] ualeant v || 12 capimus *ov* || 101,4 introrsum] introitum v || 5-6 aratri c. d. uruum v || 102,1 non *om. v* || 2 mergi] emergi v || 6 leuandi] leuamque v || 9-10 et urceus — urceolus *add. in mg. U²* || 9 uas¹ *om. va* || 10 a(h)enum] urnam *ov* || aut *U*: et *ova* || 11 inferius dicemus *ova* || 103,3 ius] uis a

Aliquando tamen haec confunduntur, et modo contentum pro continente ponitur.

- 5 **Seneca**: Qum plerasque ciuitates uiderimus terrae motu funditus collapsas. Modo continens pro contento. **Virgilius**: Inuadunt urbem somno uiuo que sepultam. Ciuitas á ciuibus appellata est, quasi ciuium multitudo. **Ciues** autem dicti á coeundo, quod uinculo quodam societatis in unum coeant coetum et sub legibus uiuant. Ab hoc fit **ciuile**, quod ad ciues pertinet. Vnde ciuile odium, ciuiles discordias et ius ciuile dicimus. Et aduerbium **ciuiliter**; et **ciuilitas** nomen, quasi ciuilis mos; et **ciuicus**, ad ciues spectans. Á quo **ciuica corona**, quam ciuis ciui á quo seruatus fuisset in praelio, testem uitae salutis que perceptae dare solebat ex fronde querneae, quoniam cibus uictus que antiquissimus é quercu capi consueuerat. Item á ciue **conciuis** dictus est qui ex eadem qua ego ciuitate est, sicut **conterraneus**, qui ex eadem qua ego terra uel territorio est. Terra enim maior est quam urbs oppidum que cuius habitatores uocantur ciues. Ponitur que pro territorio et pro regione siue prouintia, ut supra diximus.

- 104 Ab urbe **suburbia** dicuntur, duntaxat plurali numero, frequentes extra urbem domus instar uici urbani. **Vicus** proprie pars urbis est. Quippe urbs in uicos quasi in minora membra diuiditur, ut sunt Suburra, Carinae, Esquiliae. Nam **regiones** in urbe Roma circa uiginti fuerunt, quarum hodie tredecim duntaxat seruant nomina, dictae regiones á similitudine earum regionum in quas orbis (c. 130) diuiditur, 5 de quibus supra diximus. Vicus appellatus quod uias circum haberet. Vici et olim et nunc supra mille. Extra urbem ergo frequentes uillae ac frequentes domus instar uici urbani (f° 83r) suburbia appellantur. Item uici. **Liuius**: Incendiis deinde non uillarum modo, sed etiam uicorum, quibus frequenter habitabant Sabini exciti. Á suburbio fit **suburbanum**, quod significat praedium in suburbii, et suburbanum meum, et suburbana mea, si plura sunt. Talia sunt qum dicimus in Cumano meo, in Thusculano, in Pompeiano, hoc est in fundo meo Cumano, in Thusculano praedio tuo, in Pompeiano agro Varronis. Dicitur etiam **vicus paganus**, si plures simul uillae, quae et **pagi** dicuntur, hoc est plures rusticanae domus, coniunctae sint et aliquo spatio remotae ab 15 urbe, dummodo non sint clausae moenibus.

- 105 Nam, si moenibus clausae fuerint, **castella** uocantur á castro, quod significat locum muris munitum, et castello maius est, minus oppido, quamuis castellum etiam aquae conceptaculum dicitur, quod locis opportunis fit, ut si aquae exhaustae solis ardoribus fuerint aut uenas sitiens terra consumpserit, nihilominus de receptaculis, 5 hoc est castellis, aqua ministretur. **Frontinus**: Omne plumbum et omnes impensae ad aquae ductus et castella et lacus pertinentes inde erogantur. **Castrum** á casa deducitur, quod sit coniunctio quaedam casarum. Nam in plurali **castra** locus est ubi milites tentoria figunt,

103,5 Sen. ? ex *epist.* 91,1 ? | 6 Verg. *Aen.* 2,265 | 6-7 cf. *Isid. orig.* 15,2,1 ? | 7-8 cf. *Isid. orig.* 9,4,2 + 15,2,1 ? | 8-9 cf. *Isid. diff.* 1,133 ? | 11-13 cf. *Gell.* 5,6,11-12 | 13-16 cf. *Valla eleg.* 4,83 | 16 cf. 14 et 19 | 104,1-4 cf. *Valla eleg.* 4,20 | 5-6 cf. 19 | 6 cf. *Varro ling.* 5,145 | 6-8 cf. *Valla eleg.* 4,20 | 8-9 cf. *Liu.* 2,62,4 | 9-13 cf. *Valla eleg.* 4,20 | 105,1-2 cf. *Valla eleg.* 4,20 = *Tort. ord. c.* | 5-6 cf. *Frontin. aq.* 118,4 | 6 cf. *Isid. orig.* 15,2,13 | 7 cf. *Valla eleg.* 4,20 = *Tort. ord. c.*

103,8 ciuile ab hoc fit v || 12 querneae] -cea v -na a || 13 dictus est conciuis v || 104,7 uillae ac frequentes *om. ov* || 11-12 in Pompeiano — in thusculano *om. ova* || 13 paganus] magnus v || 105,2 etiam *om. ova* || 4 fuerit v || 6 deducitur] dicitur v

á castri similitudine, quod fossa uallo que quasi muro circumdari solent. Á quo **castrense** dicitur quicquid ad castra pertinet. Vnde castrensis labor, castrenses curae, castrenses uigiliae, castrense priuilegium. Hinc **castrense peculium** uocat **Marcellus** iuris consultus, quod á parentibus uel cognatis in militia agenti donatum est, uel quod filius familias in militia acquisiuit, quod, nisi militaret, acquisiturus non fuisset, et **quasi castrensia bona** dicuntur quae, licet in militia á filio familias non acquirantur, ita tamen fiunt illius ac si acquisita in militia fuissent, ut sunt ea quae ex officiis acquiruntur. Item á castro siue castris **procestria** dicta sunt munimenta quaedam quae fiunt ante moenia castrorum siue ante castra. Quidam etiam procestria aditum et ueluti portam castrorum appellauerunt. Á castello dicuntur **castellani**, sicut ab oppido **oppidani**.

106 Item á uico **uicini**, non tam ii qui eundem incolunt uicum quam qui prope domum nostram habitant. Hinc **uicinia** deducitur; et **conuicinium**, ubi plures inter se uicini sunt; et **uicinitas** pro propinquitate uicinorum, non nunquam pro uicinorum multitudine, ut 'laudanda est uel potius amanda uicinitas'. Item **uicatim**, per uarios uicos. Haec enim ferè omnia quae in tim desinunt huiusmodi significationem habent, ut **oppidatim** per uaria oppida; **cateruatim**, **gregatim**, **manipulatim**, **turmatim**, per diuersas cateruas, diuersos greges, diuersos manipulos, diuersas turmas; **domesticatim**, **regionatim**, **municipatim**, **prouintiatim**, per uarias domos, uarias urbis Romae regiones, uaria municipia, uarias prouintias. **Nominatim** per nomina singulorum, quamuis et de uno dicatur. **Plautus**: Nominatim quis fuerit (f° 83v) exprome. Quemadmodum **uiritim** per singula capita uirorum, ut 'Graccus diuidebat uiritim semodia frumenti'; et aliquando de uno dicimus. **Curtius**: Si quis uiritim dimicare uellet, prouocauit. **Guttatim**, per singulas guttas. **Plautus**: Edepol cor miserum meum quidem guttatim contabescit, quasi in aquam indideris salem. Nam **gutta** minima pars aquae dicitur, aut alterius liquoris, hoc est stilla. Vnde **gutturium** dicitur uas ex quo aqua in manus datur, ab eo quod propter angustias guttatim fluat; et **guttum**, uasculum in quo odorifera unguenta seruantur, quod inde guttatim sumantur unguenta. Genus etiam poculi **guttus** erat, quo in sacrificiis utebantur. Á gutta fit **guttula** diminutiuum; et á guttus **guttulus**. **Plautus**: Vt guttulam hauriret ex guttulo.

107 **Membratim**, per membra. **Caesim**, per incisionem gladii. **Punctim**, per (c.131) punctiones infixiones que gladii, siue incidendo et pungendo. **Strictim**, singula stringendo. **Carptim**, hinc atque illinc sine aliquo ordine decerpendo. **Tractim**, trahendo ut series non interrumpatur. **Generatim**, per singula genera (**Virgilius** : Generatim discite cultus); **spetiatim**, per singulas species; differunt que á

105,8 cf. Valla *eleg.* 4,20 | 10-12 cf. Macer [non Marcellus] *dig.* 49,17,11 ap. Valla *eleg.* 6,40 | 15-17 cf. P. Fest. 225 | **106**,1-2 et 3-4 cf. Valla *eleg.* 4,20 | 4-10 cf. Valla *eleg.* 6,20 | 10-11 Plaut. ? *fr. inc.* 55 | 11-13 cf. Valla *eleg.* 6,20 (Curt. 7,4,33) | 13-14 cf. Plaut. *Merc.* 204-205 | 15-16 cf. P. Fest. 98 | 16-17 cf. Pap. | 18 cf. Varro *ling.* 5,124 ? | 19 Plaut. ? *fr. inc.* 56 | **107** cf. Valla *eleg.* 6,20 (Verg. *georg.* 2,35)

105,8-9 dicitur castrense v || 9 curae U : curiae ova || 12 acquisiuit U p.c. : arquisiuit ? U a.c. || 13-13 acquiruntur ov || 14-17 Item — appellauerunt *add. in mg.* U² || 14-15 castro siue *add. s.l.* U² || **106,1** ii U : hi ova || uicum U : locum ova || 2 deducitur uicinia v || 18-19 guttula d. a. gutta fit v || **107,5** que om. ova

generaliter et spetialiter, quae significant omnia simul sub uno genere aut una spetie complectendo. **Summatim**, per singulas summas. Aliquando tamen dicimus generatim et summatim et spetiatim non per singulas summas et singula genera et singulas speties, sed per unam unum ue, ut 'dicam de hac re summatim'. **Cicero**: Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim quaereretur, hoc modo expetenda ne esset eloquentia, expetendi honores. Aliquando tamen huiusmodi aduerbia nihil ab aliis aduerbiis differunt, ut **priuatim** nihil differt á priuate, nec **separatim** á separate, nec **properatim** á properanter, nec **dissimulatim** á dissimulanter, nec **ubertim** á copiose, nec **affatim** ab abundanter siue abunde, nec **raptim** á festinanter, nec **cursum** á currendo.

108 Vrbium siue oppidorum, aliae sui iuris sunt nec quicquam commune cum aliis habent, aliae coloniae, aliae municipia. Sui iuris sunt ut Roma, Carthago, Thebae, Athenae. **Coloniae** dicuntur quae non ueniunt extrinsecus in ciuitatem nec propriis radicibus nituntur, sed, quasi ex ciuitate propagatae, iura instituta que populi Romani, non proprii arbitrii, habent: ut Bononia, Fesulae coloniae sunt, quae conditio, licet magis obnoxia et minus libera uideatur quam caeterorum oppidorum, potior tamen ac praestabilior existimatur propter amplitudinem maiestatem que populi Romani, cuius huiusmodi coloniae quasi effigies paruae et ueluti quaedam simulachra esse uidentur, unde á colendo coloniae uocatae, quod populum Romanum colerent, uel quod ad eas colendas Romani proficisce- (f°84r) rentur.

109 **Municipia** autem uocabantur quae aliunde ueniebant in ciuitatem et, qum suo iure uiuerent, muneribus tamen populi Romani honoribus que fungebantur. Á quo munere capessendo nomen sibi uendicauere, nullis aliis necessitatibus neque populi Romani legibus astricta. Eorum incolae **municipes** uocati sunt. Primos autem **municipes** sine suffragii iure Cerites factos fuisse constat, concessum que illis ut ciuitatis quidem Romanae honorem caperent, sed negociis oneribus que uacarent, pro sacris bello gallico receptis ac custoditis. Hinc **tabulae Cerites** appellatae, in quas censores referri iubebant quos nota causa suffragiis priuabant. Quidam etiam **cerimonias** ab his putant appellatas, quamuis alii á carendo dictas malint, quemadmodum inferius dicemus.

110 De his **Strabo** ita scribit: Cerites, capta urbe Roma, redeuntes Gallos in Sabinis aggressi proelio armis que fuderunt, et spolia quae á Romanis sponte offerentibus acceperant, ab inuitis ipsi eripuerunt. Praeterea, eos qui ad se urbe capta confugerant beneficiis affectos benigne exceperunt, simul que aeternum atque inextinctum ignem sacerdotes que uestales summo studio protegere. Cuius beneficii Romani sane parum memores uidentur fuisse. Nam qum eos ciuitate donassent, suffragiorum tamen iure fungi noluerunt; quin, eos quos aliqua causa suffragiis priuabant, ad Ceritum tabulas iubebant referri. Hunc locum, quam inepte in latinum uerterit Strabonis interpres,

(Cic. *orat.* 2,42) | **108**,3-5 et 5-9 cf. Gell. 16,13,8-9 | **109**,1-8 cf. Gell. 16,13,6-7 | 8-9 cf. P. Fest. 44 | 9 cf. Gell. 4,9,8 [et al.] | 9-10 cf. ? | **110**,1-7 cf. Strabo [cf. G.G.] 5,2,3

107,10 quo] qua v || 12 seperatim a separate *U a.c.* || **110**,6 quin eos *om. ova* || 7 quam] extra *ov*

operae pretium est uidere. Cere oppidum fuit Thusciae non longe á Tarquiniis; quondam **Agilla** nominabatur, quae á Pelasgis é Thessalia profectis condita fertur. Verum, qum Lydis, quos postea Tyrhenos uocauere, aduersus Agillinos bellum gerentibus quidam murum subiens urbis nomen percontatus fuisset, responsum est á quodam Thessalo é muro chere, quod significat salue, quo ueluti bono omine á Thuscis accepto, captam urbem mutato priori nomine Cere uocauere, á quo **cerites** dicti et **ceritiana balnea**. **Ceretum** uero Vmbriae oppidum est (c.132) inter Spoletum ac Nursiam. Á quo **Ceretani** appellantur, totum orbem uano quodam ac turpi supersti
 15 <ti>onis genere ludificantes, ob quam causam ferè continue peregrinantur, familia atque uxoribus domi relictis.

111 Municipiorum iura iam penitus oblitterata sunt. Municipem, ut **Vlpianus** inquit, facit aut ciuitas aut manumissio aut adoptio, quoniam **municeps** et qui liber in municipio natus est dicitur, et qui in municipio á seruitute se liberauit, et qui in ciuitatem quamcunque ascitus est. Proprie tamen **rusticus** dicitur qui, in ciuitatem
 5 Romanam recepti, munerum participes fiunt. Sed abusiue nunc **municipes** dicimus suae cuiusque ciuitatis ciues, ut puta Campanos, Puteolanos, Neapolitanos. Á quo **municipale ius** dicitur priuatum ius unius cuiusque ciuitatis. Item **municipalia sacra** uocabantur quae ante urbem conditam colebantur; et **municipale**, urbanum (f° 84v), et á municipe **municipaliter** dicimus, quemadmodum á ciue **ciuiliter**.

112 Ab urbe fit **suburbium**, de quo postea dicemus; et **urbicus**, urbana, urbicum, quod significat quicquid ad urbem pertinet, sicut **rusticus**, rustica, rusticum, quod pertinet ad rus, unde rusticum poetam et urbicum poetam dicimus, rusticam domum et urbicam domum. **Martialis**: Quod non optimus urbicus poeta. **Gellius**: Si quod autem
 5 posset remedium esse ut ne tam assidue domus Romae arderent, uenum hercle dedissem res rusticas et urbanas emissem. Item **urbanus**, urbana, urbanum, quod modo eandem significationem habet quam urbicus, unde urbanas tribus appellabant in quas urbs á Seruio Tullio Romanorum rege dispartita fuerat, ut Subura, Palatina, Exquilina, Collina et alia huiusmodi, quamuis á principio in tris tantum tribus diuisa urbs fuerit, ut postea
 10 docebimus. Item praedia urbana, mores urbani, curae urbanae et similia. Vnde suburbanum et anteurbanum deriuantur, de quibus inferius dicemus. Modo urbanum dicimus cultum atque disertum, hoc est eum qui in uerbis et sono et usu proprium quemdam prae se fert urbis gestum, et sumptam ex conuersatione doctorum tacitam eruditionem. Denique cui contrarius est rusticus, hoc est inepte et barbare loquens, et
 15 hoc differt á dicaci quod **dicax** est cuius sermo cum risu aliquem incensit. Ideo **Demosthenem** urbanum fuisse dicunt, dicacem negant. Á dicace **dicaculus** deducitur; á quo aduerbium **dicacule**. **Apuleius**: Eadem amatoris sui uxorem, quod in eam dicacule probrum dixerat, perpetua pregnatione damnauit.

110,8-13 cf. Strabo [cf. G.G.] 5,2,3 | **111,1-2** cf. Vlp. dig. 50,1,1 | 2-3 cf. P. Fest. 131 | 4-6 cf. Valla eleg. 6,39 ex Vlp. dig. 50,1,1,1 | 7-8 cf. P. Fest. 156 | **112,1** cf. ? | 4 Mart. 1,41,11 | 4-6 cf. Gell. 15,1,3 | 7-8 cf. P. Fest. 368 | 9-10 cf. c. 889,11-17 | 10-11 cf. **248** et c. 759,55 | 11-14 cf. Quint. inst. 6,3,17 | 15-16 cf. Quint. inst. 6,3,21 | 17-18 cf. Apul. met. 1,9,5

110,9 qum *U*: quidem *ov* cum *a* || **11** chere *U*: chaere *ov* χαίρε *a* || **14-15** superstionis *U* || **111,4** ascitus] assecutus *ov* || **112,10** curiae *ova* || **12** desertum *a*

113 Quemadmodum autem urbanum et dicacem hominem dicimus, ita urbanum et dicacem sermonem, unde **urbanitas** et **dicacitas** tam de homine dicitur quam de oratione. Eodem modo, uenustus homo et uenusta oratio, lepidus homo et lepida oratio, salsus homo et salsa oratio, insulsus homo et insulsa oratio, facetus homo et 5 faceta oratio, iocosus homo et iocosa oratio, et uenustas, lepor, sales, insulsitas, facetiae, ioci tam de homine quam de oratione dicuntur. Haec autem ita inter se differunt, quod **uenustum** uocamus quod cum gratia quadam et uenere dicitur; **lepidum**, quod rotunditate quadam et breuitate et quasi celeritate atque acumine uerborum uenustum est. Quapropter **Laelius** uir doctrina excellens, quemadmodum 10 id animal quod **lepus** uocatur á leuitate pedum dictum existimat, ita enim **leporem** in oratione á pedum suorum leuitate putat appellatum. Habet enim oratio quoque suos pedes, siue soluta, siue numerosa sit. A lepidio fit lepidior, lepidissimus, lepide, illepidus, illepidior, illepidissimus, illepide, lepiditas, illepiditas.

114 **Salsum** in consuetudine pro ridiculo tantum accipimus, quamuis non utique hoc sit, licet ridicula oporteat esse salsa. Nam **Cicero** omne quod salsum est ait esse Atticorum, non quia sunt maxime ad risum compositi, et **Catullus**, quum dicit Nulla in tam magno 5 est corpore mica salis, hoc dicit nihil in cor- (f°85r) pore eius esse ridiculum. **Salsum** ergo erit quicquid non (c.133) erit insulsum, uelut quodam simplex orationis condimentum quod latente iudicio ueluti palato sentitur excitat que et á tedio defendit orationem. **Facetum** non tantum circa ridicula consistit, quum dicat **Horatius** facetum Catoni genus natura concessum esse, Virgilio decens. Sed excultae cuiusdam elegantiae haec appellatio est. Itaque in epistolis **Cicero** haec Bruti uerba refert: Nec ulli sunt pedes 10 faceti ac delitiis ingrediendi mollius. Iocum uocamus quod est contrarium serio: nam et fingere et terrere et promittere aliquando iocus est.

115 Ab urbano **urbane** aduerbium deducitur, hoc est culte, eleganter; et **urbanitatem**, pro urbane, modeste. **Pomponius**: Ego rusticatim tangam, urbanitatem nescio. Caeterum, quam nos urbem uocamus, Graeci πόλις appellant, quamuis polis non modo urbem, sed etiam ciuitatem significet. Vnde **politicus** ciuilis dicitur, et **Constantinopolis**, Constantini urbs; **Neapolis**, noua urbs; **metropolis**, mater urbs, hoc 5 est caeterarum urbium caput. Item **polio** uerbum, quod est colo, orno et quasi urbano et politico more, qui rustico contrarius est, compono. Hinc **politum** dicimus cultum, ornatum et ad nitorem deductum; et **polite**, culte, ornate; et politior, politissimus, politius, politissime; et politule diminutiuum, quo titur **Plautus**; et 10 **politiones**, agrorum cultus diligentes, sicut politiones uestimentorum, hoc est mundiciae et cultus. Et **polimenta**, testiculi porcorum, quum castrantur, quod ad si-

113,7 cf. Quint. *inst.* 6,3,18 | 9-11 cf. Aelius ex Varro ap. Gell. 1,18,2 | 114,1-7 cf. Quint. *inst.* 6,3,18-19 (cf. Cic. *or.* 90; Catull. 86,4) | 7-10 cf. Quint. *inst.* 6,3,20 uar. (cf. Hor. *sat.* 1,10,44-45; Cic. *epist. fr.* XVII,2) | 10-11 cf. Quint. *inst.* 6,3,21 | 115,2 cf. Pompon. *Atell.* 7 ap. Non. 166 | 7-8 cf. Non. 66 | 9 Plaut. ? *fr. inc.* 57 [ex *Epig.* 339 ?] | 10 cf. Non. 66 | 10 et 11-12 cf. P. Fest. 235

113,2-3 homine quam de oratione dicitur *oua* || 4 Falsus... Falsa ν || 10 uocatur lepus ν || existimant *o* || 12-13 A lepidio — illepiditas *add. in mg. U*² || 13 illepiditas *om. v* || 114,1 accipimus *U* : capimus *oua* || 3 ad risum *om. oua* || 5 insulsum] in sal suum ν || quoddam *oua (recte)* || 115,3-15 Caeterum — ludit *add. in mg. inf. U*² || 3 polis] πόλις *a* || 6 uerbo *o* || 8 nitorem] auctorem *ov* || *post culte add. et v* || 9 politius] -tus *ov*

militudinem uestium poliantur. Et **depolio** compositum, quod modo polio significat, modo perficio, unde **depolitum** perfectum dicimus, quoniam omnes perfectiones antiqui politiones appellabant. **Polit** tamen aliquando ueteres scripsere pro eo quod
 15 est pila ludit.

116 Atque, ut caetera ad urbem pertinentia obiter dicantur, **moenia** sunt proprie quae urbem cingunt. **Virgilius**: Et moenia pandimus urbis. Significant tamen et alia aedificia. **Plautus**: Prohibent que moenia alia, unde ego fungar mea. Et á muniendo dicta sunt moenia, quasi munia. Veteres enim oe et u indifferenter ponebant, unde **poenio** pro
 5 punio dixere, et **moerus** pro murus. **Virgilius**: Atque ipsi prelia miscent Angeribus moerorum. Á moenibus summenium, quasi sub menium dictum, quod sub moenibus urbis esset. Á quo summenianum, de quibus alibi dicemus. Meniana uero non á moenibus dicta, sed á Menio quodam, qui primus id genus aedificii inuenit, extensis tignis ultra columnas, quo superiora ampliarentur; uulgo nunc quoque meniana siue podioli di-
 10 cuntur. **Suetonius**: Pauci é proximis Menianis spectabant. **Murus** quoque á muniendo similiter dictus est, ut **Varro** affirmat. Á quo **muralis corona** appellatur, qua donari solebat ab imperatore qui primus murum subiisset et in hostium oppidum per uim ascendisset; haec aurea dari solebat. Et proximum, pontificale pomerium proximi muri. Et **Murceus** Auentinus mons, quod é lapidibus et ueluti muro constaret. Á quo
 15 **Mureia** dea, cuius sacellum sub Auentino monte erat. Et **Murmilionica scuta**, ut quidam putant, cum quibus de muro pugnabant. Erant enim ad hoc ipsum apta.

117 Muria uero siue muries non á muro, sed á mari, ut quidam existimant, deducitur. Est enim aqua salsamentorum. **Murrhinia** uero (f° 84 v mg. inf.) siue **murrhina uina** dicuntur quae myrrha condita sunt. Laudatissima enim apud priscos fuisse uina myrrhae odore condita, quibus et calamus odoratus addi solebat. **Fabius**:
 5 Mittebant uinum pulchrum murrhinum. **Idem**: Panem et polentam, uinum murrhinum. **Plautus**: Quod si opus est ut dulce promant idem, Ecquid habeant? roga? Myrrhinum, passum, defrutum mella. **Idem** uinum et myrrhatum dicebatur, et myrrhata siue murrhata potio, et, ut **Varro** testatur, **murrhiola**. **Myrrha** arbuscula est in Arabia praecipue nascens; altitudo ei ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto crassiore que quam thuris,
 10 corticem lenem (c. 134) habet, similem que unedoni; folium rotundius, sed sapore iuniperi. Inciduntur bis iisdem temporibus quibus thus. Sudant autem sponte prius quam incendantur. **Stacten** dictam, cui nulla praefertur. Fuit autem **Myrrha** Cinare Cypriorum regis filia, quae patris amore capta clam cum eo concubuit, quapropter persequente agnitam patre, in arborem sui nominis conuersa est.

115,13-14 cf. P. Fest. 71 | 14-15 cf. P. Fest. 243 | **116,2** Verg. *Aen.* 2,234 | 2-3 cf. P. Fest. 144 [uar.?] (Plaut. *Neru. frg.* 2) | 3-4 cf. Seru. *Aen.* 11,567 | 4-6 cf. Seru. et *Aen.* 10,23-24 uar. | 7 cf. c. 921,28-32 | 8-9 cf. P. Fest. 134 | 10 cf. Suet. *Cal.* 18,5 | 10-11 cf. *Varro ling.* 5,141 | 11-13 cf. Gell. 5,6,16 | 14-15 cf. P. Fest. 148 | 15-16 cf. P. Fest. 144 | **117,1-2** cf. *Isid. orig.* 20,3,20, contra Pap. uel Balb. | 3-6 cf. *Plin. nat.* 14,92-93 (Plaut. [non Fabius] *frg.* 24 (43) uar.; Plaut. [non Fabius] *Achar. frg.* 2 uar.; Plaut. *Pseud.* 740-741 uar.) | 7 cf. P. Fest. 144 | 7-8 cf. Non. 551 (Varro) | 8-12 cf. *Plin. nat.* 12,66-68 | 12-14 cf. Seru. *ecl.* 10,18 potius quam *Ou. met.* 10,298-518

115,14 tamen al. *polit* v || **116,3** prohibet v || *funga* v || 6-10 A moenibus — spectabant *add. in mg. inf. U²* || 6 *subm(a)enium*] *summenium U²* || 11 *corona ap. muralis* v || 13-118,11 Et proximum — *potaret add. in mg. dex. (f° 85 r) et inf. (f° 84 v) et sin. (f° 85 r) U²* || 13 *pontificale po. proximum* v || 15 *Murcia* v || *murmilionica o murmilionica v Murmilionica a* || **117,2** *Murrhinia*] *Murrinia U² a.c. murrhina* v || 5 *murrhinum¹ U² p.c. : -ynum U² a.c. mirrhinum* v || 6. *Idem. ov iudem a* || 7 *dicebatur et mirrhatum v*

118 Item **murrhina uasa** dicuntur ex gemma quae **murrha** appellatur. Hanc oriens mittit, praecipue que insignia quaedam loca parthici regni et Carmania. Humorem putant esse calore sub terra densatum. Splendor huic sine uiribus nitor que uerius quam splendor, sed in pretio est colorum uarietas circumagentibus se subinde
5 maculis in purpuram candorem que et tertium qui fit ex utroque. Sunt qui maxime (f° 85r mg. sin.) in his laudent extremitates et quosdam coloris repercussus, quales in coelesti arcu spectantur; his maculae pingues placent; translucere quicquam aut pallere uitium est. T. Petronius uir consularis moriturus inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhaeredaret, trullam murrhinam CCC sestertiis emptam fregit. Sed
10 Nero, ut par erat principem, CCCC sestertiis fragmenta emit, et capedinem unam parauit qua potaret. (f° 85 r)

119 Et **muralis herba**, quae uulgo **uitreolum** dicitur, quod uasa mirum in modum confricata purificet. Ideo **urceolaris** á ueteribus dicta. Eadem **parietaria** uocatur, quod in muris siue parietibus frequenter nascatur; et **perdicium**, quoniam perdices ea praecipue uescantur; et **Helxine** ἀπό τοῦ ἕλκω, idest traho, quoniam
5 cauliculos densos leuiter rubentes habet et semina in capitibus lappaceis, quae uestibus adhaerescunt. Et **Parthenium**, quod uirgineum significat, cuius nominis haec ratio est, quod uernula quidam Periclis Atheniensium principis, nomine **Splanchnoptes**, qum forte repsisset supra altitudinem templi, quod tum Pericles in arce aedificabat, et inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli in somnis á Minerua, quae
10 graece παρθένος, hoc est uirgo appellatur. Hinc est uernula et nobilis ille Splanchnoptes, cuius effigies ex aere fusa inter praeclara opificum opera connumerata fuit. Herbam hanc uariis aegritudinibus utilem esse constat, sed in primis contra ulcera rupta, lapsus que et praecipitia ac uehiculorum eersiones singularem. Magica uanitas contra tertianas sinistra manu euelli eam iubet, dici que cuius causa euellatur nec res-
15 piciere; dein eius folium aegri linguae subicere, ut mox in cyatho aquae deoueret.

(f° 85 bis) 120 Á parthenos Parthenius etiam, hoc est uirgineus, mons dictus Arcadiae á uirginibus quae in eo uenari frequenter solebant. Est etiam Parthenius Paphlagonum fluuius. **Paphlagon** populi é Paphlagonia, minoris Asiae prouintia. Item Parthenope proprium nomen unius ex sirenibus, á qua praeclara urbs Campaniae
5 quae nunc Neapolis dicitur nomen sumpsit. Hanc Cumani á parentibus digressi condidisse produntur, qui, qum in eo loco Parthenopes corpus in ueteri monumento conditum reperissent, nomen eius urbi indidere. Sed postquam ob locorum ubertatem atque amoenitatem maiorem in modum frequentari ea ciuitas coepit, ueriti ne Cumae desererentur, diruendi Parthenopen consilium iniuere. Quo facto, mox immani pes-

118,1-8 cf. Plin. nat. 37,21-22 | 8-11 cf. Plin. nat. 37,20 uar. | 119,2-3 cf. Plin. nat. 22,43 + ? Ps. Apul. herb. 82, 1.6 | 3-6 cf. Plin. nat. 22,41 | 6-13 cf. Plin. nat. 22,44 | 13-15 cf. Plin. nat. 21,176 | 120,1-2 cf. Seru. ecl. 10,57 | 2-3 cf. Plin. nat. 6,5 | 4-11 cf. Seru. et auct. georg. 4,563

118,1 quae om. o || 2 luca ov || 3 huic] hinc o hic v || 5 tertinum o || 8 uir consularis U : iuris consultus ova || 10 cupedinem ov || 119,4 Helxune ov || 5 densos om. ov || in om. v || 11 effigie v || 13 uehiculorum] urbiculorum v || 120 add. f° 85 bis U² || 1 parthenos U² : parthenes U² a.c. parthenas ov παρθένος a || 2 uenari] uenire v || 3 Paphlagonen — prouintia add. supra U² || post é del. prouintia U² || 4 proprium n. u. ex s. Parthenope v || qua] quam ? U² a.c. || 7 urbis ov || 8 modo U² a.c. || Cumae] Cinnae o || 9 dissererentur v

10 *tilentia uexati, oraculo moniti sunt ut urbem restituerent. Itaque subito instauratam Neapolim, hoc est nouam urbem, vocauerunt. Á Parthenope Parthenopeus deducitur.*

121 (f° 85 r) **Murus** (f° 85 v) et **paries** hoc differunt quod murus urbis est lapideus ambitus, paries uero domorum. **Maceria** murus est siue paries constans ex lapidibus sine calce aut alio genere ferruginis. **Paulus**: Si precario uicinus in tuo duxerit maceriam, interdicto quod precario habet agi non poterit, nec maceria posita donatio seruitutis perfecta
5 intelligitur. Eadem et **maceries** dicitur. Extra murum **agger** est, ab aggerenda terra quae foditur; et **fossa**, ab eadem ter- (c. 135) ra effossa. **Pomerium** tam intra quam extra murum est, dictum quasi post moerium. De quo **Liuius** ita scribit: Pomerium est circa murum locus quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, qua murum ducturi erant, certis circa
10 terminis in augurato consecrabant. Et hoc spatium, quod neque habitari neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, pomoerium Romani appellarunt, sicut **pomeridianum** dixerunt pro postmeridiano. Nam locus pomis consitus non pomerium, ut quidam ignari existimant, sed **pomarium** appellatur. **Ouidius**: Id metuens solidis pomaria clauserat Atlas Moenibus. In summitate uero murorum pinnae, ab his quas insi-
gniti milites in galeis habere solent ita dictae.

122 **Pinnae** enim proprie sunt pennae quae plumae, hoc est molliores et exiguae pennae, non sunt. Nam pennae generale nomen est ad plumas et pinnas. Á penna **pennatus** et **penniger** et pennarium, theca pennarum, quibus nunc pro calamis utimur; et impennatus, sine pennis, quamuis ueteres pennatas impennatas quae agnas in
5 Saliari carmine pro spicis usurparunt, quae habent quae que non habent aristas: agnas enim nouas uoluerunt intelligi. Et bipennis, de quo inferius dicemus.

123 Á pluma **plumeus** et **plumiger** et **puluinus** et **puluinar** deducuntur. Dictum enim puluinum existimant quasi pluminum, et puluinar quasi pluminar. Est autem puluinus quasi lectulus quidam exiguus, lana uel tomento uel pluma aut alio genere huiusmodi plenus, quo utimur in sedendo. **Cicero**: Afferri iussit puluinos, et om-
5 nes in suis sedibus sederunt. **Iuuenalis**: Et de puluino surgat equestri. Á quo puluinatum dicimus, quod ad puluini similitudinem molle ac connexum est. **Plynius**: Lanuginoso ac puluinato calice. Et puluinum in hortis uocamus partem terrae erectiorem, sulcum ex utroque latere septientem, qui et **lyra** uocatur: habet enim ueluti puluinorum in quibus sedemus similitudinem, propter quod et torus (f° 86r mg. inf.) á quibusdam nuncupa-
10 tur. **Plynius**: Areis distingui eas quae resupinis puluinorum toris, ambiri singulis tramitum sulcis, qua datur accessus homini, scatebris quae decursus. **Columella**: Vlpicum habet uelut allium plures cohaerentes spicas, hae quae cum sint diuisae, lyratim seri debent, ut in puluinis positae minus infestentur hyemis aquis. **Puluinaria** autem dicuntur quae capitibus dormituri supponimus ad

121, 1-2 cf. Valla *eleg.* 4,8 | 3-5 cf. Papin. [non Paul.] *dig.* 8,4,17 | 5 cf. Eutyech. gramm. V,481, 18 ? potius quam Varro *ling.* 5,141 ? | 6 cf. Varro *ling.* 5,143 + 7,100 ? | 7-11 et 12-13 cf. Tort. *diph.* *Pomoerium* ex Valla *eleg.* 1,16 (cf. Liu. 1,44,4 et 5; Ou. *met.* 4,646-647) | 11-12 cf. Hug. et Balb. | 13-14 cf. Varro *ling.* 5,142 | **122**, 1-2 et 3 cf. Tort. *s. d. N.* | 4-6 cf. P. Fest. 211 | 6 cf. **124** | **123**, 4-5 Cic. *orat.* 1,29 | 5 Iuu. 3,154 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 15,86 ? | 10-11 cf. Plin. *nat.* 19,60 | 11-13 cf. Colum. 11,3,20

120, 11 parthenopeius *ova* || **121**, 4 maceriam] -em *ova* || 9 inaugurato *a* (recte) || 12 ignari *om. ova* || 13 his] *iis a* || **122**, 1-2 hoc — exiguae pennae *add. in mg. U²* || 3-6 et pennarium — dicemus *add. in mg. U²* || **123**, 1 *post plumiger del.* deducuntur *U²* || 1-20 et puluinus — emisertur *add. in mg. inf. U²* || 1 puluinus] puluitus *o* || *post puluinus del. dedu U²* || deducuntur *add. s.l. U²* || 3 tomento] *ra- ov* || 4 *post genere add.* uel *v* || 5-6 dicimus puluinatum *v* || 7 rectiorem *ov* || 9-10 a q. n. et torus *v*

puluinorum similitudinem. **Iuuenalis**: Et lupanaris tulit ad puluinar odorem. His in templis
 15 quoque deorum ueteres utebantur, ut nos quoque hac tempestate facimus, in quibus
 collocabantur numina ac deorum imagines, ut eminentiora uiderentur. Item á pluma
plumatile, aut clauatum aut ex plumis factum. **Plautus**: Comatile aut plumatile. Et
 plumare, plumis implere. Et **plumarium**, ex pluma, unde plumariam culcitram
 dicimus, quae pluma plena est. Et **implume**, sine pluma, unde implumis culcitra sine
 20 pluma, et implumes aues, nuper nate et quae non dum plumas emisissent. (f° 85 v)

124 Pinnae etiam gestare gladiatores solebant. Vnde **pinnirapi** retiarii dicuntur,
 quod pinnae é galeis mirmillonum iacto rete exciperent. **Iuuenalis**: Hic plaudat nitidi
 praeconis filius, inter Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenes que lanistae. Huiusmodi pinnam graeco
 quidem, ueruntamen apud latinis usitato uocabulo **petalum** dicimus, quod aliquando
 5 ex aere uel argento uel auro fieri solebat. **Plinius**: Achamenes, Phidiae discipulus, aereum
 petalum fecit, qui uocatur **encrinomenos**. Et ἀπὸ τοῦ πέτασθαι, quod est uolare, deducitur.
 Tenuis quippe brattea est instar pinnae. Á pinna **pinnaculum** dicitur fastigium et
 summitas aedificii in acumen tendentis, siue quod ueteres pinnam acutum dicebant,
 unde **bipennis** appellata est securis quae utrinque aciem habet, siue quod pinnaculis
 10 addi pinna consueuit, quae facili motu uentorum indicet flatum, quod ge- (c. 136) nus
 uulgo nunc **penniculum** dicimus.

125 Hoc etiam á uolatu **petasum** nominant. **Plinius**: Supra id quadratum pyramides
 stant quinque, quatuor in angulis et in medio una. In imo, latae pedum septuagenum quinum. Aliae
 centum quinquagenum, ita fastigiatae ut in summo orbis aeneus et petasus unus omnibus sit impositus,
 ex quo pendeant excepta cathenis tintinabula, quae uento agitata longe sonitus referant. Petasi etiam
 5 alae dicuntur quibus Mercurii talaria nectuntur, (f° 86 r) et ipsa talaria. Item uela
 tenuissima, quibus uti in theatris solebant ex lino aestiuo tempore. Á quibus qui
 petasis utuntur **petasati** uocantur. **Suetonius** de Augusto: Aestate, apertis cubiculi foribus
 ac saepe in peristyllo saliente aqua atque etiam uentilante aliquo, cubabat. Solis uero ne hiberni quidem
 patiens, domi quoque non nisi petasatus sub diuo spatiabatur. **Petaso** autem ea pars suis dicitur
 10 quae ab alis incipit et costas comprehendit, quibusdam ueluti uirgulis pinguis
 distincta. **Martialis** de perna: Ceretana mihi fiat uel missa licebit De Menapis : lauti de petasone
 uorent.

126 Nam **pernae** tam priores quam posteriores coxae dicuntur. **Plinius**: Castrantur
 sues post bidui inediae suspensae pernis prioribus. Ab huius pernae similitudine **piscis**
 quoque genus **perna** appellatus est, ex concharum genere circa Pontias insulas
 frequentissimum. Stant pernae uelut sulto crure longo in harena defixae hiantes que,
 5 quae limpitudo est, pedali non minus spatio cibum uenantur. Dentes in circuitu habent

123,14 cf. Iuu. 6,132 | 15-16 cf. Ps. Acron *car.* 1,37,2 | 17 cf. Non. 540 (Plaut. *Epid.* 233) |
124,2-3 Iuu. 3,157-158 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 34,72 uar. | 8-9 cf. Isid. *orig.* 19,19,11 | **125,1-4** cf. Plin.
nat. 36,92 uar. | 7-9 cf. Suet. *Aug.* 82,1-2 | 11-12 Mart. 13,54 | **126,1-2** cf. Plin. *nat.* 8,209 | 3-6 cf.
 Plin. *nat.* 32,154 uar.

123,14 Et *U* : Foeda *oa* Faeda *v* || 17 caluatum *v* || 17-18 et plumare *om. ova* || 20 pulma *v* ||
124,2 marmillonum *a* || 4 petasum *ov* || 6 petasum *v* || 9 pinaculus *v* || 10 nentorum *ov* || **125,5**
 nectuntur] insectuntur *v* || 7 petasis] -siis *o* || 9 diuo] cliuo *ov* || 10 aliis *o* || 12 norent *v* || **126,1** nam
U p.c. || 2 inediae] medium *ov* || 3 perna genus *v* || appellatum *a* || 4 uelut] seu *v* || crure] curuae *v* ||
 perfixae *v*

pectinatim spissatos, intus pro spondylo grandis est caro. Veteres pernas pedes appellabant, quod nomen hodie quoque seruant Hispani. Hinc **pernio** appellatur morbus pedum ex nimio frigore proueniens et calcaneum praecipue infestans, quem Graeci χείμεθλα uocant. **Plynius**: Rapum domesticum Perniones feruens impositum sanat, et crudum tusum cum sale prodest cuicumque uitio pedum. Hinc fit diminutium **perniunculus**. **Idem**: Perniunculus curat et cotyledon cum axungia.

127 **Á petaso** fit diminutium **petasunculus**. De quo **Martialis**: Musteus est: propera, caros ne differ amicos. Nam mihi cum uetulo sit petasone nihil. Musteum petasonem uetulo praeferri ostendit. **Apitius**: Ex musteis petasonem elixas cum bilibri ordei et caricis uiginti quinque. Quomodo elixatus fuerit, decarnas et armillam illius candenti batillo uris et melle contegis. Vel, quod melius est, missum in furnum, melle obligas. Quomodo colorauerit, mittis in cacabum passum, piper, fasciculum rutae, merum; temperas. Quomodo fuerit temperatum, dimidium in petasonem perfundis et alia parte piperati bucellas mustei fractas perfundis. Quomodo sorberit, quod mustei remanserit petasoni refundis. Petaso ob pinguitudinem facile rancescit. Ideo uetus improbat. Musteus uero pernis longe praepositur. Hic obiter ostendendum est **batillum**, quod **Apitius** nominat, ferreum instrumentum esse, quo pruna colligitur ad similitudinem palae, id et **batulum**, quasi patulum primo uocatum, deinde batillum per diminutionem dictum. **Plynius**: Batillis ferreis candentibus ramento argenti imposito, quod candidum permaneat probatur. (f° 86 v)

128 In muris sunt **turres**, arcta atque alta aedificia, á terrendis hostibus dictae, sicut **arces** ab hostibus arcendis, uel quod aspectu toruae sint, hoc est terribiles. **Toruum** quippe terribile dicimus, uel á terrendo uel á tauris. **Toruitas** enim proprie taurorum est, dicta quasi taurorum acerbitas. Ab hoc fiunt **torue** et **toruum** et **torua** aduerbia. **Plautus**: Quid me torue aspectas? **Apuleius**: Cum toruum in eos intueretur. **Virgilius**: Talibus Aeneas ardentem et torua tuentem Lenibat dictis. Á turris **turritus** deducitur, hoc est altus atque excelsus, ut turrita domus alta, sublimis et ad turris similitudinem aedificata. Interdum **turritus**, **turribus** plenus. Á quo **turritae** urbes dicuntur, et mater deum **Turri-** (c. 137) **ta** cognominatur, quia terra est quae urbes sustinet. **Virgilius**: Qualis Berecynthia mater Laeta deum partu Phrygias turrita per urbes. Et **turriger**. **Lucanus**: Turrigero canos effundens uertice crines. **Plynius**: Sed turrigeros elephantorum miramur humeros. **Turricula** quoque á turris per diminutionem dicitur, quae modo paruam turrim significat, modo uasculi genus á turris similitudine ita dicti, quo iactari tali ludendo solebant. **Martialis**: Quaerit compositos manus improba mittere talos. Si per me misit, nil nisi uota facit. Eadem **pyrgus** appellatur, quoniam Graeci **Pyrgon** turrim uocant. **Horatius**: Talos mitteret in pyrgum. Quamuis **Pyrgum** oppidum quoque **Thusciae** fuerit nobilissimum, eo tempore quo **pyraticam** **Thusci** exercebant.

126,6 cf. Varro *ling.* 5,110 | 9-10 cf. Plin. *nat.* 20,18 | 11 cf. Plin. *nat.* 26,106 | 127,1-2 Mart. 13,55 uar. | 3-8 cf. Apic. 292 uar. | 12-13 cf. Plin. *nat.* 33,127 uar. | 128,1 cf. Balb. | 2 cf. Varro *ling.* 5,151 [an Seru. *Aen.* 1,20, an Isid. *orig.* 15,2,32 ?] | cf. Varro *ling.* 5,142 | 3 cf. Seru. *georg.* 3,51 uel Isid. *orig.* 10,269 | 3-4 cf. P. Fest. 354 | 5 cf. Plaut. *Amph.* 1028 ? | 5-6 Apul. ? *fr. inc.* 39 | 6 Verg. *Aen.* 6,467-468 | 9-10 Seru. et *Aen.* 6,784-786-785 | 11 Lucan. 1,188 | 11-12 Plin. *nat.* 11,4 | 14-15 Mart. 14,16 | 15-16 cf. Pap. uel Balb. ? | 16 cf. Hor. *sat.* 2,7,17 | 16-17 cf. Tort. *pirata*, *pyrgus* (t-) ex Seru. *Aen.* 10,184

126,6 pernas. Veteres v || 9 Raptum v || 10 tussum ov || 11 perniunculus v || 127,3 elisas v || 5 colorauerit] col(1)ocauerit ov || 6 et 7 profundis a || 7 qum U : quam ov cum a || 10 pilae a || batulum U : batalum ova || batillum] pa- va || 128,3 quippe ter. d. toruum v || 3-4 nam proprie taur. est Toru. dicta v || 4 torue] toruae o || 6-7 deducitur turritus v || 13 a om. v || 15 pyrgus eadem v || Pyrgon] πύργον a

129 Dicitur etiam **orca**. **Persius**: Angustae collo non fallier orcae. Quod nomen sumit á similitudine marinae beluae. Est enim spetie teres atque uniformis. Belua ipsa orca uocatur, balenis infesta, cuius imago nulla alia representatione exprimi potest quam carnis immensae, dentibus truculentae. Irrumpunt in secreta, ac uitulos balenarum, uel foetus, uel etiam matres grauidas onere immobiles lacerant morsu. Orca in portu ostiensi uisa est oppugnata á **Claudio** principe. Venerat tunc, eo portum aedificante, inuitata naufragiis tergorum aduectorum é Gallia, satians que per complures dies alueum in uado sulcauerat usque adeo fluctibus accumulata, ut circum agi nullo modo posset. Profectus eò **Caesar** cum praetorianis cohortibus, populo Romano spectaculum praebuit, milite é nauigiis lanceas congerente, quorum unus mergi uisus est, reflatu beluae unda oppletus.

130 **Turrium inuentores**, ut **Aristoteles** refert, Cyclopes; ut **Theophrastus**, Phoenices fuere. Item, quia uiae relinquuntur in muro, quibus necessaria portari in urbem possint, á portando **portae** appellatae, quae fores habent, quibus clauduntur aperiuntur que. Item post se alias **fores** pendulas ex ligno ferro ue, quae demitti ac tolli pro uoluntate custodum possunt, hae **cataractae** appellantur. **Liuius**: Porta cataracta deiecta clausa erat. (f° 87r) Eam partim uectibus leuant, partim funibus subducunt in tantum altitudinis, ut subire recte possent. Dictae **cataractae**, quod ex alto defluere uideantur: Graeci enim καταρέειν defluere dicunt. Vnde cataractae etiam appellantur é terra exeuntes aquae et ita ex alto defluentes ut ruere potius quam defluere uideatur, qualem Tyburi cernimus Anienem, et quales esse in Aegypto Nili cataractas legimus. Item loca ipsa é quibus exeunt cataractae dicuntur, unde in maximis imbribus apertas esse caeli cataractas dicere solemus. Reperitur autem haec cataracta feminino genere, et hic **cataractes** masculino: á Graecis καταράκτης masculino genere dicitur.

131 Á porta diminutium fit **porticula**. Item **angiportum** intra urbem est uia angusta, non facile peruia, quasi uiculus inter domos. Veteres quippe domos partim portus, partim insulas uocabant, á portando. Vnde etiam **porticus** appellatae, quae propter repentinos imbres et umbrarum ac deambulationis gratia aedificantur. **Ouidius** de porticu Pompeiana: Tu modo Pompeia laetus spatiare sub umbra, Qum sol Herculei terga leonis adit. **Varro** angiportum ab angendo, propter loci angustiam, et portu dictum affirmat. **Terentius**: Egomet in pedes quantum queo in angiportum quodam desertum. **Portus** proprie dictus est, ut **Vlpianus** scribit, locus conclusus quo importantur merces et inde exportantur. Nunc quartae declinationis est. Veteres in secunda uis fuere. **Turpilii**: Nec nautae, qum essent circumuenti uentis, incerto itinere, porti indigentes. Á portu **porticulus** deducitur, qui modo est paruus portus, modo is qui in portu modum dat clas-

129,1 Pers. 3,50 | 1-2 cf. P. Fest. 180 | 2-11 cf. Plin. nat. 9,12-15 uar. | 130,1-2 cf. Plin. nat. 7,195 (Arist. fr. 479; Theophr.) | 2-3 cf. Varro ling. 5,142 | 5-7 cf. Liu. 27,28,10 | 11-12 cf. Vulg. gen. 7,11 | 12-13 cf. Prisc. gramm. II,143,14 | 131,1-3 cf. Don. Ad. 578 | 5-6 Ou. ars 1,67-68 uar., ap. Tort. theatrum ?+6 cf. Varro ling. 5,145 | 7 Ter. Eun. 844-845 uar. | 8-9 cf. Vlp. dig. 50,16, 59 | 10 Turpil. com. 49 uar. ap. Non. 491 | 11-12 cf. P. Fest. 235

129,2 species ova || 3 imago] magnitudo ov || 4 carnis immensae] carinae inuersae a (= Plin.) || 4 truculenta irrupit a || 5 lacerat va || 6 est oppugnata Claudio a || 8 accumulate a || 130,2 relinquimur o || 5 appellantur cataractae v || 6 deiecta] dei recta v || uectibus leuant, partim om. ova || 8 καταρέειν a (recte) || 9 uideantur ova (recte) || 131,7 quoddam ova (recte) || 8 pr. d. portus v || est om. ova || 10 in certo ov

si, modo maleus ; et portisculus. **Marcellus** porticulum scribit esse hortatorem remigium qui eam pergulam tenet quae portisculus dicitur, qua excursum et hortamenta moderatur. **Plautus**: Tu ut ha- (c. 138) bes porticulum. Et **Portunus** deus á portu dictus, qui portubus praest; graece **Palemon** uocatur. Hic idem **Melicerta** est, Inos filius. Et **portorium**, merces quae portitoribus datur; item, uectigal quod soluitur portitori. **Lucillius**: Facit idem quod illi qui inscriptum é portu exportant clanculum, ne portorium dent. Et **portitor**, qui uectigal portus, hoc est portorium, conduxit; item, qui traducit homines ac uehit uel ad nauim de littore uel ad littus de nauí, uel ad ulteriorem fluminis, stagni aut lacus ripam, quem graeca uoce Porthmea dicimus. **Iuuenalis**: Iam sedet in ripa tetrum que nouicius horret Porthmea. Item abusiue interdum is qui portatur, sicut uector. Praeterea **importunus**, **importune**, **importunitas**, **opportunus**, **opportune**, **opportunitas**, de quibus supra diximus.

132 Intra urbem quoque **forum** est, de quo supra diximus, in quod uenalia feruntur, uel in quo iudicia feruntur. Vnde **forum boarium**, **forum olitorium**, **forum piscarium**, **forum cupedinis**. Quae omnia postquam Romae contracta fuerunt in unum locum, quae ad uictum pertinebant, (f° 87v) et locus aedificatus, appellatum **macellum**, seu quod ibi fuerit ortus, ut quidam putant, quem Macellum á Lacedaemoniis appellari diximus, unde Iones quoque hostia ortorum **Macellotas** uocabant; siue quod ibi domus fuerit eius cui Macello cognomentum fuerit, quae ibi publice sit diruta, et ex ea aedificatum hoc quod uocatur macellum in foro. Tradunt enim hunc Macellum latrocinium in urbe exercuisse, ideo que eo damnato, censores **Aemilium** et **Fuluium** statuissse ut in domo eius obsonia uenderentur. Sunt qui macellum á mactandis pecoribus existimant appellatum.

133 **Mactare** enim interficere est. **Plautus**: At ego certe cruce et cruciatu mactabo. Tractum á sacris, ubi mactari oues dicuntur quae imolantur. **Virgilius**: Et nigrum mactabis ouem lucum que reuis. Dictum est autem macto quasi magis aucto, hoc est augeo. Nam, priusquam uictimam imolarent, thus aut uinum super eam fundebant. Vnde **mactum esse** taurum dicebant thure uel uino, hoc est cumulatam hostiam et magis auctam. Hinc mactare pro magis augere ueteres usurparunt. **Cicero**: Ferunt laudibus, mactant honoribus. Et **macte uirtute** dicimus eum qui uirtute praeditus est, quasi magis aucte, semper in uocatio. **Virgilius**: Macte noua uirtute puer, sic itur ad astra. **Cicero**: Macte uirtute esto. **Lucillius**: Macte, inquam, uirtute simulque iis uersibus esto. **Apuleius**: Macte uirtute esto. **Liuius**: Tum uero abi, inquit, in te magis quam in me hostilia ausus. Iuberem macte uirtute esse, si pro mea patria ista uirtus staret. Nunc iure belli liberum te, intactum, inuiolatum que dimitto. Per metaphoram tamen mactare aliquando pro male tractare accipimus. **Plau-**

131,12-14 cf. Non. 151 (Plaut. As. 518 uar.) | 14-16 cf. Tort. *Palaemon* ex Cic. *nat. deor.* 2,66 ? + P. Fest. 243 ? + Seru. *Aen.* 5,823 | 16-18 cf. Non. 37 (Lucil. 722-723) | 18-21 cf. Tort. *Porthmeus* ex Valla *eleg.* 1,6 (Iuu. 3,265-266) | 21-22 cf. Seru. *Aen.* 6,298 | 22-23 cf. 1,453 | 132,1-3 cf. 1,173 | 2-8 cf. Varro *ling.* 5,146-147 | 9-10 cf. P. Fest. 125 | 10-11 cf. Don. *Eun.* 257; Isid. *orig.* 15,2,44; Pap.; Hug.; Balb. | 133,1-9 cf. Non. 341-342 (Plaut. *Amph. frg.* 1 uar.; Verg. *georg.* 4,546; Cic. *rep.* 1,67; Verg. *Aen.* 9,641; Cic. *Tusc.* 1,40; Lucil. 225) | 9-10 Apul. ? *fr. inc.* 40 [= Turpil. *com.* 7 ?] | 10-12 cf. Liu. 2,12,14 uar. | 12-14 cf. Non. 341-342

131,12 et portisculus *add. in mg. U²* || porticulum] portis- a || 12-13 remigium *ov* || 13 et 14 portisculus... -culum *U¹* || 14 ut *om. ova* || 15 praestet v || Malicerta o || Inûs a || 20-21 quem — Porthmea *add. in mg. U²* || 132,6 dicimus v || 8 sit *om. a* || 11 existimant *ova* || 133,1 mactato *ova* || 9 his a || Apuleius *om. ov, sed Apulus lemma in mg. o.*

tus: Mactantem malo et damno uiros. Aliquando pro praecipitare. **Actius:** Aut illorum copias fundam in campo, aut naues uestras mactabo in mare. Non nunquam pro honorare. **Plautus:** 15 Tum honeste mactatum reducam domum.

134 Quidam etiam Macellum á macerando deductum arbitrantur, quod pecora, dum eò ducuntur ibi que tenentur, macerantur. Á macello **macellarii** dicuntur, qui macellum exercent non solum carniū, sed omnium obsoniorum, quin etiam panis et frumenti uenditores: quippe haec omnia in macello uenundabantur. Nam locus ubi 5 carnes tantummodo ueneunt **carnarium** appellatur. **Plautus:** Coenam é carnario emit iam factus satur. **Varro** Tabernam **carnariam** uocat. Carnarium tamen proprie dicitur ubi salitae carnes domi reponuntur. **Plynius:** Quippe é macello aut carnario uiuendum est. Qui uero carnes in carnario uendunt, etiam **lanios** constat appellatos fuisse. **Plautus:** In 10 Velabro uel pistorem uel lanium uel aruspicem. Vnde **lanienas** officinas uocamus in quibus fiunt ac uenduntur carnes. **Idem:** Per myropolia et lanienas circum que argentarias rogitando sum (c. 139) raucus factus. Et lanionius, ad lanium spectans. Vnde **lanioniae mensae** dicuntur in quibus scinditur caro. **Suetonius:** Carnificem statim acciri cum machera mensa que lanionia flagitauit. Et lanium aliquando pro carnario positum. Hinc **lanistas** dictos qui laniandis gladiatoribus praesunt, quemadmodum inferius ostendemus. Carnarium 15 quoque **Plautus** accipit pro ipsa carne: Qui mihi car- (f° 88r) narium parauit ridiculus ad ientandum. Item carnarius masculino genere dicitur et qui carnem uendit et qui in edenda carne delectatur. **Martialis:** Carnarius sum, pinguiarius non sum, quod significat carnosam, hoc est corpulentam amicam opto, non nimis pinguem.

135 **Macellum** etiam per diminutionem dicimus macrum. **Lucillius:** Si nosti, non magnus homo est, nasutus, macellus. **Macer** proprie uocatur exilis atque extenuatus. **Virgilius:** Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus in aruo. Et á graeco, ut ego arbitror, 5 deducitur. Graeci enim μακρὸν longum dicunt; quae autem tenuia sunt, longiora uidentur. Á macros Macrocosmus dictus, hoc est longus mundus, sicut Microcosmus paruus mundus; et macrologia longa oratio, multiloquentia, sicut brachylogia, breuiloquentia; et macrobius longaeuus. Βίος enim uitam significat. Et macrochir longimanus. Á macer uero **macilentus** dicitur eiusdem significationis; et **macresco** uerbum, quod est extenuor; et **macies** extenuatio. **Apuleius:** Vnde ista tam subita macies et 10 tantus pallor? Et **macritudo** et **macor** eiusdem significationis. **Plautus:** Ossa atque pellicis, ut miser macritudine. **Pacuius:** Corpus que meum tali maerore, errore, macore senet. Ab hoc fit **maresco**. **Varro:** Riualis homo iturus in curiam ante maescebat. Item **maceror** eiusdem significationis. Frequenter tamen ad animum transfertur, et capitur pro affligor.

136 Item **maceries**, hoc est paries sine calce factus, quasi sine pinguitudine, qui et

(Plaut. *Aul.* 535; Acc. *trag.* 125) | 15 Plaut. ? *fr. inc.* 58 | **134**,1 cf. Schol. Ter. p.99,12 | 5-6 Plaut. ? *fr. inc.* 59 | 6 Varro *ling.* 8,55 | 6-7 cf. Balb. ? | 7 cf. Plin. *nat.* 19,57 | 8-9 Plaut. *Curc.* 483 | 9-10 cf. Varro *ling.* 8, 55 ? | 10-11 Plaut. *Epid.* 199-200 | 12-13 Suet. *Claud.* 15,2 | 13-14 cf. Don. *Eun.* 257 | 14 cf. **359** | 15-16 Plaut. ? *fr. inc.* 60 | 17 Mart. 11,100,6 | **135**,1 cf. P. Fest. 7 | 1-2 Lucil. 242 ap. Non. 136 | 2-3 cf. Pap. (Verg. *ecl.* 3,100) | 6 et 7-8 cf. Tort. | 9-10 Apul. ? *fr. inc.* 41 | 10-12 cf. Non. 136-137 (cf. Plaut. *Capt.* 135 uar.; Pacuu. *trag.* 274-275 ; cf. Varro *Men.* 453) | 12-13 cf. Valla *eleg.* 1,22

134,5 ueneunt *U* : uenduntur *ova* || 6 factus *v* || 7 uidendum *ov* || 8-13 Plautus — flagitauit *add. in mg. U*² || 9 In uelabro *U*² : Iuuelabro *o* Iunelabro *va* || 14 ostendimus *o* || 15 ridiculus *ov* || 16-18 Item — pinguem *add. in mg. sup. U*², *sed post delectatur del.* Plautus, *deinde* Idem; *et add. postea* *Martialis et quod* — pinguem || 16 carnario *v* || **135**,1 nostri *v* || 5 macros] macro *U*¹ μακρὸς *a* || 5-8 Macrocosmus — uero *add. in mg. inf. U*² || 5 macrocosmus *a* macros *v* || **136** *add. in mg. U*² || 1 *ante qui del.* Item ipsa maceratio *U*²

maceria dicitur, solis lapidibus constans. Maceries etiam ipsam macritudinem siue **macerationem** significat. **Machaera** uero graeca uox est, et latine sica dicitur, et culter siue cultellus. **Iuuenalis** Ames nomen uictum que machaerae. Notum instrumentum est ad scindendum simul uulnerandum que. Vnde **machaerophori** sicarii dicuntur.

137 Item **macula**, quod significat turpitudinem, quoniam macies animal decolorat ac foedum facit. **Plynius**: Fullones eas maculas é uestibus tollunt. Hinc **maculo** et **commaculo**, id est foedo, deturpo. Capitur etiam macula pro nota, hoc est signo quocunque. Vnde **genitiuae notae** in corpore maculae dicuntur. Item pro infamia. **Cicero**: Cuius ut adolescentiae maculas ignominias que praeteream. Item pro foramine in rete. **Idem**: Reticulum que ad nares sibi admouebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Á macula **maculosum** dicitur, quod modo sordidum immundum que significat (**Plautus**: Sordida ac maculosa facie), modo uarium ac notis plenum. **Virgilius**: Succinctum pharetra et maculosae tegmine lincis.

138 Item á macro siue macie fit **marceo**, quod est putreo; et **marcesco**, putresco, quoniam quae macie attenuata sunt facile putrescunt. Hinc **marcor**, putredo, et **marcidus**, putridus; et, si **Varroni** credimus, **maereo**, doleo, quod **maeror**, hoc est dolor, corpus marcescere facit. Ab eo **maestum** deducitur, hoc est triste, miserandum. **Virgilius**: Et maestas promere uoces. Á quo **maestitia** et **maestitudo** deducuntur. **Quintilianus**: Dolore atque animi maestitia languens. **Actius**: Ni uestitus teter, maestitudo, uastitudo praedicarent hominem esse. **Plautus**: Cui tanta maestitudo obtigit. Veteres etiam maero pro maestum et maerentem facio usurparunt. **Pacuius**: Qui multis me maeruit modis.

139 At qum sine diphthongo scribitur **Mereo**, longe diuersam significationem habet. Merere enim proprie est lucri gratia aliquid operari, unde merere dicimus stipendii gratia militare. **Varro**: Qui in exercitu donati essent et equo publico mererent. **Lucanus**: Ae- (c.140) re merent paruo. Á quo emeriti dicuntur qui iam á militia absoluti sunt. Vnde mors ab emerita uita dicta est. Quidam tamen emereor et emeritum á mereor potius deductum existimant, ut inferius docebimus. Et merere mulieres dicuntur quae se sordidissimi quaestus gratia prostant. Á quo **meretrices** sunt appellatae. Á quibus **meretricium** pro meretricia arte; et **meretricari**, quod est scortari; et **meretricius**, meretricia, meretricium. Item **meritorium** dictum (f° 88v) quicquid quaestum facit corpore suo. Vnde **equi meritorii** dicuntur, et **meritorii muli**, et **meritoriae rhedae**, quae quaestus gratia locantur aut conducuntur. Et **scorta meritoria**, quae lucri gratia prostituuntur. Et **pueri meritorii**, qui uel iussu dominorum uel sua sponte prostant. **Cicero**: Ingenui pueri cum meritoriis, scorta cum matribus familias uersa-

136,3-4 cf. Tort. *machaera* (Iuu. 7,9) | **137,1** cf. Non. 350 ? | 2 ex Plin. *nat.* 28,84 ? | 4-7 et 8-9 cf. Non. 350 (Cic. *Verr.* 1,11; II,5,27; cf. Verg. *Aen.* 1,323) | 8 Plaut. ? *fr. inc.* 61 | **138,3-4** cf. Varro *ling.* 6,50 | 4-5 cf. Non. 350 (cf. Verg. *Aen.* 2,80) | 6 Quint. ? | 6-7 Acc. *trag.* 613-614 et cf. Plaut. *Aul.* 732 ap. Non. 136 | 8 cf. Non. 137 | Pacuu. ? *fr. inc.* 2 [Prete 2] | **139,3** Varro ap. Non. 344-345 | 4 Lucan. 10,409 | cf. Isid. *orig.* 9,3,34 uar. [= 15,1,70] ? | 5-6 cf. Valla *eleg.* 5,99 | 6 cf. c. 884,15-20 | 6-7 cf. Non. 345 | 10-11 cf. Suet. *Iul.* 57 | 12-16 cf. Valla *eleg.* 4,110 (cf. Cic. *Phil.* 2,105)

136,2 etiam *add. s.l. U²* || 5 ad scindendum] adiciendum v || **137,8** Succinctam *a* (= Verg.) || **138,4** macescere v || 7-8 Veteres — modis *add. in mg. U²* || 7 esse] eam *ov* || **139,2** merere¹] -ri *ov* || 3 equo] aere *a* || 4-6 Á quo — docebimus *add. in mg. U²* || 4 emeriti] meriti v || 6 mulieres merere v || 7 se *om. a* || 9 Item meritorium dictum *om. ova* || 12 gratia *om. v*

bantur. **Corpus** quoque **meritorium** dicitur; et **ratio meritoria**, quasi uilis et male
 15 coepta; et **taberna meritoria** in qua unicuique pretium soluenti manere licet:
 taberna enim meritoria stabulum siue diuersorium est.

140 Hinc **merces** appellata, quae pro labore et stipendio soluitur. **Iuuenalis**: Scire
 uolunt omnes, mercedem soluere nemo. Et **mercenarius**, qui operam mercedis gratia
 praestat. Et **mercor** uerbum, quod est modo emo, modo emendi aut uendendi causa
 mercaturam exerceo. Á quo **mercator**, qui emit siue ut teneat siue ut alteri uendat,
 5 et qui mercaturam exercet. Et **merx** ac **mercatura**, quae ita inter se differunt quod
merx est species ipsa quae emitur uenditur ue, á quo **mercimonium** et **commer-**
cium, quasi contrectatio quaedam mercium, deriuantur; mercatura uero, actus ipse
 emendi ac uendendi merces. **Cicero**: Mercatura autem si tenuis est, sordida putanda est. Sin
 magna et copiosa, multa undique apportans multis que sine uanitate impartiens, non est admodum
 10 uituperanda. Item **mercatus**, locus in quo agitur mercatura. **Idem**: Quo qum tanquam ad
 mercatum bonarum artium profectus sis, inanem redire turpissimum est. Mercis appellatio, ut
Vlpianus inquit, ad res tantum mobiles pertinet. **Afranius** addit mercis appellatione homines
 non contineri, et ob eam rem **Mangones** non mercatores, sed **uenalitiarios** appellandos censet.
 Mercem **Varro** á merendo aere dicit appellari.

141 Á merce uero **Mercurius** deriuatur, Iouis filius ex Maia Athlantis filia, qui
 mercaturae deus est et deorum interpres, ideo á Graecis **Hermes** dictus ἀπό τοῦ
 ἑρμηνεύειν, quod est interpretari. Hic palestram docuit, lyram inuenit, **Hermaphro-**
ditum ex sorore Venere genuit, et ex Lycaone Deucalionis filia **Autolium**. Idem
 5 precibus Iunonis Martem é duris carceribus liberauit, Argum interemit, Prometheum
 in Caucaso religauit. **Argiphontes** cognominatur, quod Argum peremerit, quem
 ferunt multis circa caput oculorum luminibus ornatum custodisse Iunonis imperio
 Inachi filiam, eius deae pellicem, in bouis spetiem conuersam. Simulachrum eius
 Aegyptii pennatis alis insigniunt, alii petaso, hoc est talaribus alatis, et addunt capiti
 10 galerum. **Stadius**: Obnubit que comas, et temperat astra galero. Item dant ei **caduceum**,
 quae uirga est qua bellum dirimitur. Nam, quia Mercurius orationis (f° 89r) deus est,
 et deorum nuntius, merito á diis mittebatur ut dissidentium animos oratione sedaret.
 Hinc legati pacis **Caduceatores** dicti. Sicut enim per faciales bella indicebantur, ita
 per caduceatores finiebantur.

142 Caduceum Aegyptii in spetiem draconum maris ac feminae coniunctorum
 figurauerunt, et Mercurio consecrarunt. Hi dracones parte media uoluminis sui **nodo**
 quem uocant **Herculis** inuicem obligantur, primae que partes eorum reflexae in
 circulum pressis osculis ambitum circuli iungunt, et post nodum caudae reuocantur

140,1 cf. Varro *ling.* 5,178-? | 1-2 Iuu. 7,157 | 2-3 cf. Isid. *orig.* 9,4,31 ? | 5-6 et 6-7 et 10-11 cf.
 Non. 431 (cf. Cic. *off.* 3,6) | 8-10 Cic. *off.* 1,151 | 11-12 cf. Vlp. *dig.* 50,16,66 | 12-13 cf. Africanus
 [non Afran.] *dig.* 50,16,207 | 14 cf. Varro *ling.* 5,44 | 141,1 cf. P. Fest. 124 ? | 2-3 cf. Macr. *sat.* 1,
 19,9 ? | 3-6 cf. Tort. *Mercurius* | 6-8 cf. Macr. *sat.* 1,19,12 | 9-10 cf. Tort. *Mercurius* (Stat. *Theb.* 1,
 305) | 11-14 cf. Seru. *Aen.* 4,242 | 142,1-5 cf. Macr. *sat.* 1,19,16

139,14 mala v || 15-16 in qua — meritoria om. ova || 140,1 appellata merces v || 7 deriuatur a || 9
 impatiens v impertiens a || 11 bonarium o || inane ov || 13 appellandos uenalitiarios v || 141,6
 relegauit v || 9 alis] aliis a || 12 et om. a || 13 facialis ov

5 ad capulum caducei. Causam autem cur exterae gentes caduceum in pace tractanda, circundata anguium effigie fecerint, quidam hanc esse tradunt. Cum Mercurius lyram in Cyllene monte Archadiae septicornem ad Atlantidum numerum instituisset, quod Maia mater eius ex illarum numero esset, ac non multo post de- (c. 141) prehensus ab Apolline fuisset boues suas abigere, quo facilius ueniam ab eo impetraret, Apollini traditur concessisse ut lyram á se primo inuentam praedicaret. Propter quod Apollinem ferunt uirgam quandam Mercurio dono dedisse. Quam qum manu tenens in Archadium proficisceretur, inuentos ab eo fuisse dracones duos simul ligatos et inter se mutuo pugnantes. Quo uiso, uirgam interposuisse et dicto citius praelium diremisit. Eo facto huiusmodi uirgam pacis gratia dixit esse constitutam, et huius rei exemplo uirgam postea duorum draconum similitudine finxerunt, ea que et in palestra et in reliquis certaminibus usi sunt ad praelium dirimendum.

143 Sed haec fabulosa sunt. Veritas autem historiae hoc habet. Oui genus est in magna fama magorum. Angues enim numerosi ouorum conuoluti saliuus faucium corporum que spumis artificio complexu glomerantur. Id **ouum anguinum** appellatur. Magi dicunt sibilis in sublime iactari oportere sago que intercipi, ita ut terram non attingat; raptorem equo profugere: serpentes enim insequi, donec interuentu alicuius amnis arceantur. Experimentum eius esse si contra aquas fluitet, uel auro cinctum, certa quoque luna capiendum censent. Ad uictorias litium ac regum aditus maxime laudatur. Á diuo **Claudio** principe interemptus est quidam eques Romanus non ob aliam causam quam ut eam uanitatem Caesar experiretur. Hanc igitur caducei causam esse affirmant. Ideo cristatos angues in caduceo non esse.

144 Á Mercurio **mercurialis herba** dicitur quam Graeci **linozostin** uocant, quidam **hermupoan**, quasi Ἑρμοῦ πῶαν, hoc est Mercurii pabulum. Duo eius genera, masculus et femina. Ocimo penè similibus foliis, caule cubitali, ramoso in cacumine, geniculis densis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est quod de utroque proditur, masculum ut mares gignantur efficere, feminam ut mulieres; hoc fieri si post conceptum succus statim bibatur in passo, edantur que folia decocta (f° 89v) ex oleo et sale, uel cruda ex aceto.

145 Ab Hermes autem etiam Hermopolis dicta urbs, quam Mercurius condidit. Nam, qum Argum occidisset, fugit in Aegyptum, et, quoniam in omni disciplinarum genere eruditissimus erat, maximo in honore habitus est, primum que anni mensem Aegyptii ex illius nomine nuncuparunt. Ipse uero Trismegistus, hoc est ter maximus appellatus est.

146 Item, ab Hermes et Aphrodite, quod Venerem significat, **Hermaphroditus** est dictus Mercurii et Veneris filius. **Ouidius**: Mercurio puerum et diua Cythereide natum

142,5-6 cf. Plin. nat. 29,54 | 6-16 cf. Hyg. astr. 2,7,2 | 143,1-10 cf. Plin. nat. 29,52-54 uar. | 144 cf. Plin. nat. 25,38-39 | 145 cf. Tort. Hermes ex Lact. inst. 1,6,2-3 et Cic. nat. deor. 3,56 | 4 cf. Lact. inst. 1,6,3 ? | 146,2-4 Ou. met. 4,288-291 uar.

142,15 uirga o || 143,6 aquas] aquas si v || 7 censetur ov || additus v || 144,1 λιμό(ωστιν a || 2 quidam U : quam ova || hermupoā v -am a || Ἑρμοῦ U ερμου o ερμού v || 145-147 add. in mg. inf. U² || 146,2 Mercurii ova

Naiades Idaeis enutriere sub antris. Cuius erat spesies, in qua mater que pater que Cognosci possent; nomen quoque traxit ab illis. Hunc poetae finxerunt, qum uagabundus in Cariam aliquando
 5 peruenisset, limpidissimum fontem conspicuam fuisse, quem Nympha Salmacis nomine incolebat. Hanc subito amore eius correptam, qum nullis flectere eum blandiciis, nullis precibus posset, tandem simulato recessu, post uepreu latuisse. Iuuenem autem, dum abiisse nympham existimat, nudum fontem intrasse. Quod conspicuam nympham decurrisset subito et, abiectis uestibus, iuuenem arctissime complexam
 10 fuisse. Sed, qum obstinatum exorare non posset, petiisse á diis ut ex duobus corporibus in unum redigerentur. Itaque factum ut qui uir fontem intrauerat Androgynus, hoc est utrumque sexum habens, exiret. Quamobrem á superis exorasse fertur ut, quicumque eum fontem intraret, idem pateretur. Quod aliqui ea ratione fictum fuisse á poetis (f° 90r mg inf) existimant, quia Salmacidis fontis aqua potantes eam molles
 15 atque effeminatos redderet. Sed hoc falsum est. Neque enim molles et impudici ex ea aqua potantes fiunt, sed et color fontis perlucidus est, et sapor aquae egregius aqua que ipsa salubris. Ratio autem fictionis haec est, quod, qum Graeci eò coloniam deduxissent, Caras et Lelegas inde eiecere. Hi autem ad montes fugati, congregari inter se ac discurrere latrocinari que solebant, a- (c. 142) grum que omnem crudeliter uas-
 20 tare. Inter haec unus ex colonis ad eum fontem propter bonitatem aquae quaestus causa tabernam omnibus copiis instruxit, eam que exercendo barbaros allecabat. Ita singulatim decurrentes et ad coetus conuenientes, é duro fero que more commutati in Graecorum consuetudinem et suauitatem sua uoluntate inducebantur. Ergò ea aqua non impudico morbi uitio, sed humanitatis dulcedine mollitis animis barbarorum eam
 25 famam esse adeptam.

147 Ab hoc Hermaphrodito, **hermaphroditi** dicti sunt omnes utrumque sexum habentes olim in prodigiis, postea in deliciis habiti, et á graecis uocibus quae uirum ac mulierem significant, **Androgyni** appellati. Hos eius sexus existimandos **Vlpianus** putat, qui in eis praeualet. Visi sunt et aliquando mares ex feminis facti. **Licinius**
 5 **Mucianus** scripsit uisum á se Argis Aristenem, cui nomen Arestusae fuerat, hunc nupsisse etiam, mox barbam et uirilitem prouenisse, uxorem que duxisse. Eiusdem sortis et Zinyrtiae puerum á se uisum. Item **Plynius** prodit uidisse se in Africa mutatum in marem nuptiarum die L. Cossicium ciuem Tisdritanum. Item ab hermineuo **hermenia** dicitur, quod interpretationem significat, unde extat **Aristotelis** liber Peri hermenias,
 10 hoc est de interpretatione. (f° 89v)

148 Item in urbe **aerarium** est, ubi pecunia publica continetur, ab aere dictum. Est **carcer** á coercendo, quod uincti in eo custodiuntur et prohibentur exire. Est enim

146,4-13 cf. *Ou. met.* 4,291-388 | 13-25 cf. *Vitr.* 2,8,12 | 147,1-3 cf. *Plin. nat.* 7,34, ap. *Gell.* 9,4,16 ? | 3-4 cf. *Vlp. dig.* 1,5,10 | 4-8 cf. *Plin. nat.* 7,36 (Lic. Mucianus), ap. *Gell.* 9,4,15 ? | 9-10 cf. *Tort. hermenia* | 148,1 cf. *Isid. orig.* 15,5,3 potius quam *Varro ling.* 5,183 | 2 cf. *Varro ling.* 5, 151 potius quam *Isid. orig.* 15,2,46

146,4 qum *U*²: quod *ova* || 12 utroque *v* || 13 aliqua *ov* || 20 unum *U*² *ov* || 23 uoluptate *ov* || 147,7 se²: *om. ova* || 8 Consicium *a* || Tisdritanum *ov* || 147,8 hermineno h. *ov* ἐρμηνεύω ἐρμηνεία *a* || 9 περὶ ἐρμηνείας *a* || 148,1 in] ut *ov* || 2-4 Est — est *add. in mg. U*²

custodie locus qui graece phylaca dicitur. **Plautus**: Illic est abductus recta in phylacam, ut dignus est. Et **carceres**, ex quibus equi mouentur ad cursum, quod coerceantur equi ne inde exeant antequam magistratus miserit signum, quamuis haec aliquando á poetis confunduntur. **Virgilius**: Ruunt que effusi carcere currus. **Comitium**, in quo coitur ad litium et suffragiorum causas. **Curiae**, ubi uel sacerdotes res diuinas uel magistratus humanas curat. **Senaculum**, ubi seniores consultandi gratia consistunt, dictum ut **gerusia** apud Graecos. **Lautulae**, á lauando, quas Graeci **thermas** appellant, de quibus paulo post dicemus; á quo locus extra urbem Romam, in quo propter fluentes aquas lauandi usum exercebant, Lautulae uocabantur. Item in maritimis urbibus **portus**, de quibus paulo ante diximus, in quibus naues á tempestatibus defenduntur. Et **naualia**, in quibus fiunt naues, et remi et omnia ad classem necessaria tenentur. Et **emporium**, hoc est mercatus rerum quae mari uehuntur.

149 Item in urbe **uici**, de quibus supra diximus, et **regiones et templa, compita, quadriua** ab eo quod multae uiae in unum confluant et quasi unum petant locum. Vnde **compitalia** festa dicta, quae in compitis peragebantur; et **compitalicius dies**, in quo compitalia celebrantur. Item **areae, plateae, campi**, de quibus paulo post dicemus. Nam **amphitheatra, theatra, cyrcos** alia quae permulta quae nunc in usu non sunt, sponte preterimus. Item **uestibulum**, quod ante domos esse supra memorauimus, et graece propylaeum dicitur. **Plynius**: Protogenes, qum Athenis celeberrimo loco Mineruae delubro propylaeum pingeret, adiecit paruulas naues longas in his, quae pictores parerga appellant. Hic obiter notandum est parergon dici quod alicui rei praeter propositum additur, ut si pictor Iunonem pingens, ormandae tabellae gratia, arbusculas et auiculas, siue naues maria quae, aut aliquid aliud huiusmodi addiderit.

150 Postremo, domus uocabulum, ut supra diximus, á Graecis sumptum, quae **aedes** etiam multitudinis numero dicuntur, ut 'meas aedes non praescribam'. In singulari uero templum significat, seruat que eandem significationem plurali, habens tamen semper in utroque numero adiectionem, ut 'in aede Iouis, in aede Mercurii, in aede Mineruae, in aede sacra, aedes sacrae, aedes deorum'. **Cicero**: Ex eo die quo in aedem Telluris conuocati sumus, in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis. Aliquando aedes pro sepulchro ponitur. **Ouidius**: Est mihi marmorea sacratu in aede Sicheus. Aedes ab aditu dictas **Varro** testatur; alii, quod in aedito poni solerent. Aliqui aedem pu- (c. 143) tant appellatam, quod in ea sacrificantes edere consueuerunt. Aedium appellatione omnes aedificii speties contineri **Paulus** iurisconsultus affirmat.

151 Ab hoc fit **aedifico**, quod proprie est aedem facio. **Horatius**: Diruit, aedificat, miscet quadrata rotundis. Ponitur tamen in omni genere constructionis. Vnde **aedificium**

148,3-4 Plaut. *Capt.* 751 | 4-6 cf. Varro *ling.* 5,153 ap. Tort. *circus* (Verg. *georg.* 3,104) | 6-8 cf. Varro *ling.* 5,155 | 8-9 cf. Varro *ling.* 5,156 | 10 cf. 347 | 10-11 cf. P. Fest. 118 | 12 cf. 131 | 13 cf. Isid. *orig.* 14,8,38 ? | 149,1 et 4-5 et 6-7 cf. 7 | 1-2 cf. Seru. *georg.* 2,382 (ap. Tort. *s.d. N compitum* ?), + Isid. *orig.* 15,16,12 ? | 3 cf. P. Fest. 40 | 7-9 cf. Plin. *nat.* 35,101 uar. | 150,1 cf. 51 | 2-7 cf. Valla *eleg.* 3,7 [= Tort. *diph. aedes*] (Cic. *Phil.* 1,1) | 7-8 Ou. *epist.* 7,99 | 8-10 cf. Tort. *diph.* ex Varro *ling.* 5,160 + P. Fest. 13 ? + Isid. *orig.* 15,3,2 (cf. Gaius [non Paulus] *dig.* 47,9,9) | 151,1-2 cf. P. Fest. 13 et Hor. *epist.* 1, 1,100 ap. Valla *eleg.* 3,7

148,3 qui U: quae ova || recta in] rectá ov || 4 ex q. e. m. ad c. carceres v || 5 inde om. v || 5-6 quamuis — currus add. in mg. U² || 6 confundantur a || 11 uocabantur lautulae v || 149,3 compitis] compitis v || 5 circos post Nam U a.c. || cyrcos (-i-) -o- U p.c. || 6 esse] esset v || 7-11 et — addiderit add. in mg. U² || 150,1 uocabulum domus v || 3 ante plurali add. in va || 6 templum v || 7 aedes. Aliquando v

omnis constructio dicitur, ut puta quadrigae, currus, portus, pontis, nauium et aliorum huiusmodi. Aedificii quoque appellatione non solum superficiem significari, sed solum quoque
 5 ipsum cui aedificium superpositum (f° 90r) est, **Vlpianus** putat. Ab Aedifico fit proaedifico. Veteres quippe proedificatum dicebant quod ex privato loco processerat in publicum solum. Item ab aede fit **Aedepol**, iurandi aduerbium, quasi per aedem Pollucis; et **Aedituus**, qui curat aedes sacras, ab aede tuenda; á quo fit **aedituor** uerbum, pro aedem tueor. Veteres non aedituum et aedituor, sed **aeditimum** et **aeditimor**
 10 dixere. **M. Varro** aeditimum dicendum existimat, non aedituum, quod alterum sit recenti nouitate factum, alterum antiqua origine incorruptum. **Cicero** in Verrem: Aeditimi custodes que mature sentiunt. **Aedituentes** quoque legimus pro aedes sacras tuentes, hoc est aedituos.

152 Et **aedilis** ab aedibus dicitur, siue, ut quidam uolunt, quod facilis ad eum plebi aditus esset. Hic magistratus erat qui non modo sacrarum, sed etiam priuatarum aedium curam gerebat. Ludos quoscumque et ex quacunque causa instituere ad eos pertinebat. Vnde **Pompeium** legimus, aedilem factum, Theatrum quod summa
 5 impensa aedificauerat, magnificentissimis ludis dedicasse, in quibus currus cum elephantis induxit. Comoediae quoque et tragoediae aedilium iussu recitabantur, et loca in theatro assignabantur. Vnde **Attilium Seranum** et **L. Scribonium** legimus, dum aediles essent, Senatus ac plebis loca secreuisse. Si quispiam seruum aut iumentum morbosum uitiosum ue pro integro sano que uendidisset, edicto aedilium emptori succurrebatur. Hi etiam curam gerebant ut cloacae et aquae ductus caetera que
 10 aedificia, tam priuata quam publica, lauta, munda et integra seruarentur. Denique, quicquid uitiosum pro syncero, fractum pro integro uenum datum esset, aedilium imperio redhibebatur, id que **aedilicium edictum** dicebatur. Aediles ab initio duo ex plebe creati fuere. Postea alii duo patricii additi, qui, quoniam sella curuli uterentur, **aediles curules** uocitati sunt, alii **plebei** dicti. Primi ex patriciis aediles creati sunt
 15 **CN. Capitolinus** et **P. Cornelius Scipio**, qui ludos solennes pro ordinibus in concordiam redactis faciendos et in fastis referendos Senatus iuberet, id que aediles plebis se facturos negarent. Tunc enim conclamatum á iuuentute patricia dicitur se id honoris deorum immortalium gratia libenter facturos. Quibus cum ab uniuersis gratiae actae forent, Senatus consultum factum est ut duos ex patribus qui aediles essent Dictator populum rogaret, Patres comitiis autores forent. Duos quoque aediles alios á **Iulio Caesare** creatos legimus, qui frumento praessent; á quo **Cereales** sunt nominati. Ab aedili **aedilitas** et **aedilitatus** et **aedilicium** deducuntur pro ipsa dignitate siue magistratu aedilium.

151,4-5 cf. Iul. [non Vlp.] *dig.* 30,81,3 | 6-7 cf. P. Fest. 243 | 7-8 cf. Tort. *diph.* | 8 cf. Varro *ling.* 7,12 + P. Fest. 13 | 8-9 cf. Non. 75 | 9-13 cf. Gell. 12,10 (Varro; Cic. *Verr.* II,4,96 uar.) | **152**, 1 cf. Prisc. *gramm.* II, 432,26 | 1-3 cf. P. Fest. 13 | 4-6 cf. Ascon. *Pis.* 14 (cf. Cic. *Pis.* 65) | 7-8 cf. Ascon. *Corn.* 61 | 8-10 cf. Vlp. *dig.* 21,1,1,1-6 [et al.] | 12-13 cf. Vlp. *dig.* 21,1,1,1-2 [et al.] + Pompon. *dig.* 21,1,48,1-3 | 15-21 cf. Liu. 6,42,12-14 et 7,1,1-2 | 21-23 cf. Pompon. *dig.* 1,2,2,32

151,3 nauium] -um *U p.c.* || 5-7 Ab — solum *add. in mg. sup. U²* || 8 (a)edituor] aedito *a* || 13 tuente *o* || **152,2** pruarum *U a.c.* || 5 impensa] -m- *U p.c.* || 6 introduxit *ov* || 9 uendidissent *ov* || 10 ut *om. U* | || 15 curules aediles *v* || 16 CN. Capitolinus *U o lemma a* : Capitolinus *ov* || 18 conclamatum est *U a.c.* || id] ad *o*

153 In prima parte aedium, hoc est post uestibulum, de quo iam disseruimus, **Ianua** est, dicta á Iano, quod huic deo consecratum sit omne principium. Hinc **ianitor**, cui ianuae custodia deman- (f° 90v) data est, cuius femininum est **ianitrix**; et **ianeus** quoque á ueteribus dicebatur. **Ianus** autem ab hiatu dictus est, detracta aspiratione, eo quod fuerit omnium primus, cui ueluti parenti omnium supplicabant, et á quo rerum omnium factum putabant initium. Et enim **chaos** appellarunt ueteres, in primis que **Hesiodus**, confusam quandam ab initio, unitatem hiantem patentem que in profundum. Á quo et χάσκειν Graeci, et nos hiare deduximus; et quod nos hiatum, illi χάσμα dixere. **Ouidius**: Ante mare et terras et, quod tegit omnia, caelum, Vnus erat toto naturae uultus in orbe, Quem dixere chaos, rudis indigesta que moles. Nec quicquam nisi pondus iners.

154 Dicitur autem ianua etiam **hostium**, uel ab obstando, uel ab ore, quod quasi os sit, per quod sit ingressus et exitus. Quidam tamen ianuam ab hostio ita distinguunt ut ianua domus sit, hostium uero partium: nam et tricliniorum et cubiculorum et cellarum atque (c. 144) aliarum partium hostia dicuntur. Confunduntur tamen haec saepenumero, et graece θύραι, hoc est **thyrae**, dicuntur. Á quo **thyridium** hostiolum, et **obthuro** uerbum, quod significat claudo. Á quo **obthurator**, **obthuratix**, **obthuratio**.

155 Mox **atrium** est, quod á quibusdam etiam **aula** dicitur, de quo supra diximus, cui proximum est **tablinum**, locus hibernae stationis, á tabulis dictus. Deinde **porticus**, quibus includi areae solent, egregium aduersus tempestates ac feruorem solis receptaculum. Ab hoc **Cryptoporticus** dicitur, nomen ex graeco latino que compositum. Κρυπτῆς enim Graeci subterraneas testudines uocant. Sunt autem cryptoporticus subterraneae porticus cum amplis fenestris, quibus refrigerandi gratia per aestatem utimur. Nec á porticu dissimile est **peristyllium**, quod latine interpretari **circumcolumnium** potest. Περὶ enim circum significat, στύλος dicitur columna. Est autem locus circumaque porticum habens, uel saltem á tribus lateribus, qualia fieri in rusticanis domibus solent. Quaedam etiam domus **atriolum** habent, hoc est aliud paruum atrium. **Cicero**: Quo loco te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi ut est magis placebat. Neque enim satis loci uidebatur esse atriole nec ferè solet nisi in his aedificiis fieri in quibus est atrium maius.

156 Postea **cauum aedium**, quod et **cauaedium** á quibusdam uocatur, qui locus intra parietes relinquitur patulus, qui fit ad communem omnium usum. In hoc si nullus locus relictus est qui sub diuo sit, **testudo** dicitur, á testudinis similitudine, ut Romae in praetorio et rostris fuisse legimus. Si uero relictus est in medio locus ut lu-

153,1 cf. 7, 61, 149 | 1-2 cf. Seru. *Aen.* 1,449 | 3-4 cf. P. Fest. 103 | 4-8 cf. P. Fest. 52 (cf. Hes. *theog.* 116) | 9-10 Ou. *met.* 1,5-8 | 154,1 cf. Seru. *Aen.* 6,43 (Vitr.) = Cassiod. *in psalm.* 140,3 = Isid. *orig.* 15,7,4 | cf. Prisc. *gramm.* III,474,7 | 2-5 cf. Seru. *Aen.* 1,449 = Isid. *orig.* 15,7,4 = *diff.* 1,308 | 5 et 6 cf. P. Fest. 184 | 155,1 cf. Valla *eleg.* 4,34 | cf. 11 | 2 cf. P. Fest. 357 | 6-7 cf. Plin. *epist.* 5,6,30 ? | 11-13 cf. Cic. *ad Q. fr.* 3,1,2 | 156 cf. Varro *ling.* 5,161

153,3 cuius — ianitrix *add.* in *mg.* U² || est² *om.* v || 5 parienti v || 154 *add.* in *mg.* inf. U² || 3 *post* ianua *del.* dubius U² || 5 hoc est thyrae *om.* a || thyridium U (*sed -on lemma*) v : -on *oa* || 155, 3 feruorem] fauorem v || 8 circumcolumnium *ov* || potest *om.* a || στύλος Ua στυλος *ov* || 10 habent atriolum v || aliud] alium *ov* || 12 his *om.* v || 156,3 relictus] -s U *p.c.* || dicitur a t. s. testudo v

5 cem capiat, deorsum quo impluit, **impluuium** dicitur; sursum, qua compluit, **compluuium**, utrunque á pluuiis. **Thuscanicum** quoque appellatum á Thuscis, postquam illorum cauum aedium imitari Romani coeperunt.

157 Reliquarum partium ordinem quidem referre superuacuum est, cum magna sit aedificiorum ubique diuersitas. Quapropter partes tantum aedium quae nobis in mentem uenient commemorabimus. Circum cauum aedium sunt loca ad res necessarias reponendas septa, quae á celando, ut supra diximus, **cellae** uocantur; et **penarium** siue **penu**, in quo res in longiorem usum conseruantur. (f° 91r) Et **granarium**, in quo reponitur granum, quod et ab hordeo **horreum** dicitur; et á ueteribus á farre **farreum** uocabatur. Quibusdam tamen locis granum seruatur in scrobibus in sicco solo factis et palea substratis, qui **Syri** uocantur. Praeterea **apothecae**, quae latine **cellae uinariae** dicuntur. **Plinius**: Vina in apothecis Canis ortu mutantur postea que restituuntur sibi. Proprie tamen apothecae dicuntur in quibus uinum et seruatur et uenditur. **Idem**: Apothecas fuisse et diffundi solita uina anno sexcentesimo trigesimo tertio Urbis apparet. **Idem**: Tantum pecuniarum detinent uini apothecae! Nec alia res maius incrementum sentit. **Fenilia, farinaria, pistrina**, hoc est loca in quibus foenum et farina seruantur ac pinsitur triticum et panis fit, etsi aliquando in domibus sint, potius tamen extra domum facienda uidentur, ut aedes ab ignis periculo sint tutiores.

158 Similiter **praesepia** equorum, nisi testudinata fiant, qualia tu, **Federice** imperator, in ista tua regia fecisti, tanto sumptu, decore ac magnificentia ut connumerari inter preclara totius orbis opera merito possint. Praesepia loca sunt non tantum in quibus equi, muli, iumenta caetera que huiusmodi pascuntur, sed omnia
5 loca clausa in quibus animalia continentur. **Virgilius**: Ignauum fucos pecus á praesepibus arcent. **Idem**: Stabant tercentum nitidi in praesepibus altis. Dicimus etiam **praesepium**, sed hoc potius locus est in quo pabulum animalibus porrigitur. **Plinius**: Elephanti maxime odere murem et, si pabulum in praesepio positum attingi ab eo uidere, fastidiunt. Praesepia etiam dicimus paruam nubeculam in caelo, quod in ea Aselli, de quibus inferius dicemus,
10 stabulari uideantur. **Plinius**: Sunt in signo Cancris duae stellae paruae Aselli appellatae, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam praesepia appellant. Haec quum caelo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur.

159 Post haec **triclinium** est locus in quo discumbitur, dictum á tribus lectis: nam tris mensae in conuiuio apponere ueteres solebant, et iacendo coenare. Vnde á cubo, quod est iaceo, factum est **discum-** (c. 145) **bo**, quod ad mensam solummodo pertinet. Graeci Τρεῖς dicunt tres, κλίνην lectum. **Quintilianus** de loco ubi Simondes artem memoriae traditur inuenisse: Vix eo limen egresso triclinium illud supra conuiuias corruit. **Cicero** eundem locum interpretatus, non triclinium, sed **conclauē** dixit, ex

157,3-5 cf. Varro *ling.* 5,162 | 4 cf. 1,345 et 347 | 5 cf. Seru. *Aen.* 1,703 | 5-6 cf. Varro *ling.* 5, 106 | 6 cf. Varro *frg.* Aug. *dialect.* 6 | 6-7 cf. P. Fest. 102 | 7-8 cf. Plin. *nat.* 18,306 | 9-10 cf. Plin. *nat.* 14,118 | 11-12 Plin. *nat.* 14,94 | 12 Plin. *nat.* 14,56-57 uar. | 13 et 14-15 cf. Vitr. 6,6,5 | 13-14 cf. Varro *ling.* 5,138 ? | 158,3-5 cf. Non. 49 | 5-6 Verg. *georg.* 4,168 | 6 Verg. *Aen.* 7,275 | 7-8 cf. Plin. *nat.* 8,29 | 9 cf. ? | 10-12 Plin. *nat.* 18,353 | 159,1-2 et 4 cf. Isid. *orig.* 15,3,8 ? | 4-9 cf. Valla *eleg.* 4,34 = Tort. *triclinium* (cf. Quint. *inst.* 11,2,13)

157,1 ordine v || 2-3 quae nobis — aedium *om. ova* || 6 in quo r. granum granarium v || hordeo] horreo *ov* || 10 dicuntur apothecae v || 11 apothecis *ov* || 14 potius] -ius *U²p.c.* || 158,3 pleclara *U* || 8 odore *ov* || 8-12 Praesepia — sequitur *add. in mg. inf. U²* || 10 uidebantur *ov* || 12 hylens v || 159,3 discumbo quod est iaceo factum est v || 4 graeci *om. ova* || 5 conuiuia v || 6 corruptit v

quo notari potest triclinium á nostris conclaue appellari. Verba eius haec sunt: Haec inter conclaue illud cecidit. Proprie tamen conclaue appellatur quicumque locus secretior in quo uel uiri colloqui, uel mulieres confabulari solent; habet que clauem unam
 10 communem domesticis, nec est omnibus ad eum eundi potestas. **Vitruuius**: In tricliniis autem caeteris que conclauiibus maximus est usus luminum. Ab hoc **conclauatae** res dicuntur quae sub eadem sunt clauis. Á triclinio **Architriclinus** uocatur qui triclinio praest; et **triclinarius**, minister qui in triclinio ministrat; et **tricliniariae** res, quae ad triclinium pertinent. Triclinium tamen proprie instrumentum est á quo locus ipse
 15 denominatur, et tris thoros siue tris mensas habet, ita coniunctas (f° 91v) ut transferri huc atque illuc possit. **Plynius**: Antiquissima aeris gloria deliaca fuit, mercatus in Delo celebrante toto orbe, et ideo cura officinis. Tricliniorum pedibus fulcris que ibi prima nobilitas aeris. **Idem**: Nam triclinia aerata abacos que et monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit anno quingentesimo sexagesimo septimo, L. Piso autor est. **Idem**: Antias quidem
 20 refert L. Crassum, haeredem Lucii Crassi oratoris, multa etiam triclinia aerata uendidisse. Sunt autem in potentiorum praesertim domibus **triclinia autumnalia** et **uerna**, quorum fenestrae ad orientem spectant; **hiberna**, quae meridiem aspiciunt; **aestiu**a, quae septentrionem.

160 Eadem est et cubiculorum diuersitas, quae tamen ita saepe disponuntur ut altera fenestra orientem, altera occidentem aspiciant, uel altera meridiem, altera septentrionem. **Cubicula** á cubando dicta sunt, hoc est iacendo, quod in iis quiescere interdiu solemus. Nam ea in quibus nocte quiescimus **dormitoria cubicula**
 5 dicuntur, et ea ad quae salutatores admittuntur, cubicula saluatoria. Et ubi uir cum uxore dormit, graeco uocabulo **thalamus** uocatur. Á quo **epithalamium** dictum sacer hymnus qui in nuptiis canitur, quale est illud **Papinii** in Stellam et Violantillam: Procul ecce canoro Demigrant Helicone deae, quatiunt que nouena Lampade solennem thalamis coeuntibus ignem.

161 Ad haec **coenaculum** est, siue **coenatio**, siue **dieta**, locus in quo aestate coenamur, satis á nobis superior declaratus. Item **bibliotheca** et **pinacotheca**, hoc est librorum et tabularum repositoria, quae spectare ad orientem debent, tum quia
 5 usus matutinum postulat lumen, tum quia in his libri ac tabulae non putrescunt. Et enim quaecumque ad meridiem et occidentem spectant, á tineis et humore libros uitiant atque membranas, quoniam uenti humidi aduenientes procreant eas et alunt, infundentes que humidus spiritus pallore uolumina corrumpunt.

162 Item **sacellum**, in quo res diuina fit. Et **Basilica**, locus amplus in quo consilia priuata et iudicia et arbitria conficiuntur, expectant aliquando salutatores,

(cf. Cic. *orat.* 2,353) | **159,9** cf. P. Fest. 38 | 10-11 cf. Vit. 6,6,7 | 11-12 cf. P. Fest. 58 | 16-17 cf. Plin. *nat.* 34,9 | 17-19 cf. Plin. *nat.* 34,14 (Piso) | 19-20 cf. Plin. *nat.* 34,14 uar. (Antias) | 21-23 cf. Vit. 6,4,1-2 | **160**,1-3 cf. Colum. 1,6,1, an Plin. *epist.* 2,17,6 ? | 3-4 cf. Isid. *orig.* 15,3,9 ? | 4 cf. Plin. *nat.* 30,52 ? | 5 cf. Plin. *nat.* 15,38 ? | 6-7 cf. Tort. ? | 8-9 Stat. *silu.* 1,2,3-5 | **161**,1-2 cf. Varro *ling.* 5,162 ? | 2 cf. 1,95 | 3-7 cf. Vit. 6,4,1

159,7 haec *U*: nec ova || 9 clauem unam] conclaue unum *U a.c.* || 11 luminium *o* || 12 architriclinius *ov* || 13 tricliniariae] -nariae *va* || 15 denominatur *U² p.c.* || 16 hinc *v* || possit *a* || 18 Malium *o* || inuenisse *va* || 19 dixit *ov* || 22 hiberna quae] hibernaque *ov* || 23 septentrionem *o* || **160,2** aspiat *a* || 5 et ea — saluatoria *add. in mg. U²* || 5 saluatoriae] -or *v* || 6 uocatur thalamus *v* || **161,2** biblioteca *U a.c.* || 5-6 libros — membranas] uitiantur *a* || humidus *v* || spiritus] spēs *ov* || **162,2** consilia] et c. *a* || 2 expectant] in qua expectant *a*

conuiuia maxima fiunt et saltationes et ludi; dicta quasi regia. Nam Graeci βασιλικήν, hoc est Basilicam, regiam dicunt, quam uocem nos quoque in eadem significatione
 5 frequentissime usurpamus. Et Basilicam dicimus etiam uestem, de qua inferior loque-
 mur. Et Basilice aduerbium usurpamus pro eo quod est regie, excellenter. **Plautus**:
 Basilice ornatus incedit, et fabre ad fallaciam.

163 Tum **Zetae**, quae in usu nostra tempestate non sunt. Veteres autem frequen-
 tissimas in domibus habebant. Loca erant in uariis partibus domus, ad quae per
 meatus quosdam intra parietem relictos, qui **tubuli** dicuntur, ascendentes ex imo
 spiritus frigidae seu calidae aquae in pauimento inferiori sparsae locum ipsum aut te-
 5 perfaciabant aut refrigerabant, prout ratio temporum exigere uidebatur. Vnde **Paulus**
 iurisconsultus tubulos esse diffinit per quos paries calore torretur. Non erat tunc (c. 146)
 ignis usus in cubiculis, nec aedes spiracula habebant, unde fumus exiret, quae nunc
 uulgus alieno uocabulo caminos uocat, dici autem latine meo iudicio **infumibula**
 possunt. Et enim **caminus** graecum uocabulum est, ac latine dicitur fornax. **Papi-**
 10 **nus**: Caelo ne peractum (f° 92r) Fluxit opus? Siculis an conformata caminis Effigies lassum
 Steropen Brontem que reliquit. Á zeta fit diminutium **zetecula**. **Plynius**: Mox zetecula
 refugit, quasi in cubiculum.

164 Praeterea **pergula** locus apertus ab omnibus aut saltem pluribus lateribus
 aerem excipiens, aliquando extra parietem porrectus, et modo tectus, modo sub diuo
 expositus, á pergendo dicta, quod in ea deambulare solemus, forum que aut hortum
 aut nemora aut plateas aut uias prospectare. Coenare quoque ibi aliquando mos est
 5 aestiuo tempore. **Iuuenalis**: Sed nunc structor erit, cui caedere debeat omnis Pergula. **Plynius**
 : L. Fuluius argentarius bello Punico secundo cum corona rosacea interdiu é pergula sua in forum
 prospexisse dictus, ex autoritate Senatus in carcerem adductus, non ante finem belli emissus est.
Idem: Apelles perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus atque, post ipsam tabulam latens,
 uitia quae notarentur auscultabat. Pergula etiam in naui dicitur qua excursus est per totam
 10 nauim, et porticulus etiam appellatur.

165 Sunt quoque in domibus **balneae**, in quibus ad lauandum aquae calidae et
 frigidae, quae et **balnearia** dicuntur. **Cicero** : Eo latere quod proximum est balneariis
 columnas posuerat. Est **hypocaustum** locus ad sudandum, quod ἀπό τοῦ ὑποκαίειν, hoc
 est á succendendo dicitur. Habet enim sub pauimento locum uacuum in quoensus
 5 ignis calidos uapores emittit excitat que sudorem. Habet etiam ab uno latere
praefurnium, hoc est paruam fornacem, in qua inclusus ignis partim hypocaustum
 calefacit, partim aquas temperat ad lauandum. Etenim supra eam tria aena com-
 ponuntur : unum **caldarium**, ex quo aqua calida hauritur ; alterum **tepidarium**, ex

162,5-6 cf. **423** | 7 **Plaut. Poen.** 577 uar. | **163,1-5** ex **Vlp. dig.** 32,55,3 ? [an **Pap.**; **Balb.** ?] | 6
 cf. **Proc.** [non **Paul.**] **dig.** 8,2,13 | 10-11 **Stat. silu.** 1,1,2-4 uar. | 11-12 **Plin. epist.** 5,6,38 uar. | **164,3**
 cf. **Tort. s.d. R** ? | 5 cf. **Iuu.** 11,136-137, ap. **Tort. s.d. R** ? | 6-7 **Plin. nat.** 21,8 | 7-8 cf. **Plin. nat.**
 35,84 | **165,2-3** cf. **Cic. ad Q. fr.** 3,1,2 | 7-10 cf. **Vitr.** 5,10,1

162,3 conuiuia] et c. a || 3-7 dicta — fallaciam *add. in mg. inf. U²* || 3 βασιλικήν *om. ov spatio relicto* || 4 nos] mos o || **163,2-3** permeatur o || tubuli] tibulli || 4 spiritus] spēs *ov* || 10 ne U : ue ova || 11 Steropē *ov - pem a* || **164,1** pergula praeterea v || apertus U : a. est ova || ab omnibus aut saltem U² p.c. || 3 ortum U a.c. || 4 perspectare ova || 6 Fuluius v || 7 processisse a || auctoritate U a.c. || 9- 10 pergula — appellatur *add. in mg. U²* || 9 qua excursus U : excursus o excursus qui va || 10 porticulus ova || **165,2** frigidae sunt a || 3 est] et a || á. τ. ὑ. *om. ov spatio relicto* παρά τὸ ὑ. a || 4 succedendo ova || 8 auritur U a.c.

quo tepida; tertium **frigidarium**, ex quo frigida. Quantum quae aquae calidae ex
 10 caldario exit, tantum ex tepidario in caldarium, et ex frigidario influit in tepidarium.
 Hoc latine **uaporarium** dicitur. **Cicero**: In balneariis hypocausta in alterum apodyterii
 angulum promoueri, propterea quod ita erant posita ut eorum uaporarium, ex quo ignis erumpit, esset
 subiectum cubiculo. Est et aliud **hypocaustum** temperatius, quod **unctuarium** dicitur,
 15 in quo post sudorem ac lotionem homines unguuntur. Item hypocaustum dicitur locus
 in quo, proiectis calidis aut frigidis aquis, per spiracula means uapor zetas uel calefa-
 ciebat uel refrigerabat. Et **Apodyterium** ante Balnei siue hypocausti ingressum, in
 quo se exuunt homines, ἀπὸ τοῦ ἀποδύεσθαι, quod exuere est, ita appellatum.

166 Sunt et cubacula seruorum ac libertorum usibus deputata. Sunt et turres, quae
 cubacula sua habent et zetas. Praeterea coenationes, quae uel latissima maria uel
 longissima littora, uel uiridissimos colles montes quae, uel amoenissimos campos, uel
 placidissimos amnes prospiciant. Quidam etiam fructibus rusticis seruietes in eorum
 5 uestibulis **stabula**, hoc est diuersoria, habent, et (f° 92v) tabernae; item in aedibus
cryptas ad fructus seruandos magis quam ad elegantiae decorem. Sunt praeterea **culinae**
 in aedibus, hoc est coquinae, dictae quod locupletiore in his ignem colimus,
 ut **Marcellus** sentit, uel á colluue, ut inferius docebimus. Quidam et **torcular**, quod
 etiam **torculum** dicitur, domi habent, quod significat tam locum in quo uuae calcatae
 10 premuntur quam instrumentum ipsum quo premuntur, á torquendo dictum, si coclea
 sit; alioquin **praelum** á praemendo uocatur; siue, ut quidam uolunt, á praeluendo.
 Item **trapetum**, locus in quo est mola olearia, et ipsa mola; dictum á terendo.
Virgilius: Venit hyems teritur Sicionia baca trapetis. Item **putei**, de quibus supra diximus,
 et **cisternae**, quae ita inter se differunt quod putei aqua uiua constant, cisternae (c.
 15 147) imbris colo purificatis implentur, dictae, ut **Pompeio** placet, quod cis insint
 infra terram.

167 Item **scalae** sunt, per quas gradatim ab inferioribus partibus ad superiores
 ascenditur, quae, cum rotundae sunt et per circuitum scanduntur, á coclearum
 similitudine **coclides** appellantur, quemadmodum **torcularia** ad similitudinem
 coclearum facta **cocleae** nominantur. Coclides etiam gemmae sunt in Arabia, quae
 5 fiunt repertis ingentibus glebis, melle excoctis septenis diebus noctibus quae sine
 intermissione. Ita enim omni terreno puluere decusso, purgatam ingenio artificum
 glebam uarie distribui in uenas ac macularum ductus tantae interdum magnitudinis ut
 aliquando equis regum pro faleris adhibuerint. **Coclea** autem id animal est quod alio
 nomine, á limo in quo uiuit, limacem uocamus, quamuis proprie **limax** sit quae sine
 10 testa est; coclea uero, quae testam habet. **Coclearum** aliae **marinae** sunt, aliae **ter-**

165,11-13 cf. Cic. *ad Q. fr.* 3,1,2 uar. | 13 cf. Plin. *epist.* 2,17,11 uar.? | 166,1 cf. Plin. *epist.* 2,
 17,9 | 1-4 cf. Plin. *epist.* 2,17,12 | 4-6 cf. Vitruv. 6,5,2 | 6-8 cf. Non. 55 (Varro) | 8 cf. c. 901,60-61 |
 8-9 cf. Non. 47 | 10-11 cf. Vitruv. 6,6,3 + Isid. *orig.* 20,14,12 ? | 11 cf. Pap. uel Balb. | 11-12 cf. Tort.
diph. | 12-13 cf. Varro *ling.* 5,138 | 13 Verg. *georg.* 2,519 | 13 cf. 1,328 | 14-15 cf. Vlp. *dig.* 43,22,
 1,4-5 ? | 15-16 cf. P. Fest. 43 | 167,2-3 cf. Isid. *orig.* 15,2,38 ? | 4-8 cf. Plin. *nat.* 37,194 uar. | 8-9
 cf. P. Fest. 116 + Varro *ling.* 7,64 | 10-11 cf. Plin. *nat.* 9,101 ?

165,11 dicitur uaporarium v || 12 promoueri -mo- U²p.c. || esse a || 13 cubiculo] -um v || tempera-
 tius hypocaustum v || 17 á. τ. á. om. ov spatio relicto á. τ. ἀποδύειν a || appellatur ova || 166,2
 maria] muria o rura a || 5 uestibus ova || et in tabernae o || 167,1 sunt scalae v || 6 artificium o || 10
 est U: sit ova || testem o

restres. Vtraque tamen pro pisce estur, adeo in delitiis apud ueteres habitae, ut earum uiuaria instituerit **Fuluius Lupinus** in Tarquinensi paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio Magno actum est, genera que illarum distinxerit ut essent **albae** quae in Reatino agro nascuntur; **Illyricae**, quibus magnitudo praecipua; **Africanae**, quibus fecunditas; **Olitanae**, quibus nobilitas ex **Olito**, scilicet Africae oppido; item **Astypaleicae**, ex alio oppido cui nomen **Astypale**. Sunt praeterea **Siculae**, quae **modicae** dicuntur; **Balearicae**, quas **cauaticas** uocant, quia in speluncis nascuntur; et **aceratae**, quae latae sunt, multifariam nascentes. Saginare quoque eas commentus est sapa et farre, ut **cocleae** quoque **altiles** essent, cuius artis gloria in tantam magnitudinem perducta est, ut scribat **Varro** octoginta quadrantes singularum calices cepisse. Á coclea **cocleare** dictum, instrumentum notum quo cocleae et alia huiusmodi uescendo sumuntur. **Martialis**: Sum cocleis habilis, sed non minus utilis ouis. Nunquid scis potius cur cocleare uocer? Et **cochleca** lapis ex flumine rotundus, ad cochleae similitudinem.

168 Scalas numero tantum plurali dici oportere Valla et alii quidam existimarunt, (f° 93r) moti autoritate **Salustii** ita scribentis: Deinde ubi unae atque alterae scalae communitae sunt, qui super steterant afflicti sunt. Sed numero quoque singulari **scala** frequentissime reperitur. Proprie tamen singulari numero ea significatur quae ex teretibus lignis aut funibus, alia ue simili materia constans, huc atque illuc transferri potest. Plurali uero ea quae latiores habet gradus et immobilis ac fixa permanet. De hac **Plynius**: Etiamnum scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur. De illa **Caius** iuris consultus: Vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum. **Cornelius Celsus**: Necessaria est scala lignea quae crassitudinem duorum digitorum habeat, longitudine ab ala ad digitos perueniat. **Idem**: Si brachium deligatum super scalae gallinae gradum posuerit. **Romanus Aquila**: Malo enim ascensum quam scalam aut gradiculos, ut quidam dixere. Aliquando tamen haec apud autores confunduntur.

169 Gradus autem ii sunt ex quibus scalae constant, et per quos ad aedificiorum altiora conscenditur, á **gradiendo**, hoc est eundo, dicti, quod per eos eatur. **Virgilius**: Aerea cui gradibus surgebant limina. Interdum gradus est gradientium pedum uicissitudo. **Idem**: Gradibus que sonare compositis. Á quo **gradarii** [a]equi dicuntur, qui sine succusatura molliter quiete que incedunt. Interdum etiam gradus est ipsa firmitas standi. **Cicero**: Nec tumultuantes de gradu deiiciuntur. Hinc **gradum facere** dicimus, non transitum facere, sed ex aliqua re gradum et quasi scalam ad aliam facere, quod á quibusdam **gradum iacere** dicitur, ut si in arborem tectum ue scandere uelim ex saxo aut scanno, aliqua ue alia re gradum facio. **Cicero**: Hunc quasi gradum quandam atque aditum ad caetera iactum intelligetis. **Gradus** quoque **cognationis Paulus** iurisconsul-

167,12-15 cf. Plin. *nat.* 9,173 uar. | 16-18 cf. Plin. *nat.* 30,45-46 uar. | 18-21 cf. Plin. *nat.* 9,174 (cf. Varro *rust.* 3,14,4) | 23-24 cf. P. Fest. 39 | **168,1-3** cf. Valla *eleg.* 3,13 [+ Varro *ling.* 9,63; Prob. *app. gramm.* IV,195,25 et al.] (Sall. *Iug.* 60,7) ex Quint. *inst.* 1,5,16 | 6-7 Plin. *nat.* 14,9 | 7-8 Gaius *dig.* 47,2,55 [54],4 | 8-9 cf. Cels. 8,15,3 | 9-10 cf. Cels. 8,15,5 | 10-11 cf. Aquila *rhet.* 40 | **169,1-2** cf. Non. 316 | 3 Verg. *Aen.* 1,448 ap. Non. 316 | 3-4 cf. Non. 316-317 (Verg. *georg.* 3,191-192) | 4-5 cf. Non. 17 (cf. Lucil. 476) | 5-6 cf. Non. 317 (cf. Cic. *off.* 1,80) | 6-10 cf. Valla *eleg.* 5,26 (Cic. *leg. agr.* 2,38) | 10-12 cf. Paul. *dig.* 38,10,10

167,15 olitinae *ov* || 17 balnearicae *v* || 18 et *om.* *v* || 19 est] e a || 20 octinginta *o* -genta *va* || 21 coepisse *ova* || 23-24 et cochleca— similitudinem *add. in mg. U*² || cochleca *U*: coclea *ova* || **168,2** auctoritate *U a.c.* || 3 supersteterant *ov* || 9 habebat *v* || **169,1** ii *U*: hi *ova* || 4 equi gradarii *v* || aequi *U* || 4-5 sine succusatura *U*² *p.c.* || 5 quieta *v* || incendunt *a*

tus affir- (c. 148) mat dictos esse ad similitudinem scararum locorum ue decliuum, quos ita ingredimur ut á proximo in proximum, idest in eum qui quasi ex illo nascitur, ueniamus. Quapropter graduum huiusmodi alios superioris ordinis esse **Caius** scribit, alios inferioris, alios ex transuerso siue latere. Superioris ordinis, ut sunt parentes; inferioris, ut liberi; ex transuerso siue latere, ut fratres et sorores, liberi que eorum.

170 Á gradum fit **gradatim** aduerbium, quod significat per gradus, et ordinate et lente. Item apud Rhetores **Gradatio**, quam Graeci ἐπιπλοκὴν uocant, quae ex prima sententia secunda oritur, ex secunda tertia, atque ita deinceps complures. Nam, quemadmodum in cathena multi inter se circuli conuincti uinciuntur, sic in hoc schemate complures sententiae inter se connexae continentur. **Lysias**: Constat igitur, iudices, Simonem domo sua á suis diis penatibus ui cum summa iniuria esse exturbatum. Nam Cheremenes cum hominibus armatis ad eum uenit; quum uenisset, sine ulla reli- (f° 93v) gione domum eius expugnauit, expugnata ui domo familiam abstraxit; abstractam tormentis omnibus excruciauit; cruciatam uinxit; uinctam in publicum proiecit, ne suum maleficium tacitum lateret. Sed, quum praetereuntes prostratam familiam uiderent et ab iis rem gestam audirent, simul et oculis et auribus scelus illius animaduertent. Item á gradu siue gradior **grallatores** appellati sunt pantomimi qui, ut saltatione imitarentur Aegipanas, adiectis perticis furculas habentibus atque in iis superstantes, ad similitudinem crurum eius generis gradiebantur, utique propter difficultatem consistendi. **Plautus**: Vinceretis cursu ceruas et grillatorem gradu.

171 Graduum que á gradiendo dictum quidam existimant, quod in bello ultro citro que gradiatur. Est enim **Gradius** Mars, belli deus, Iouis filius ex Iunone, uel, ut quidam sentiunt, Iunonis filius sine patre. Nam, quum Iuno animaduertisset Iouem maritum percusso capite sine muliere emisisse Mineruam armatam, uersus Oceanum profecta est ut scrutaretur quo pacto et ipsa parere posset sine uiro. Sed cum itinere fatigata ante hostium deae Florae, uxoris Zephyri consedisset, interrogata ab ea dicitur quam ob causam ad Oceanum pergeret. Qua cognita, facturam se uoti compotem deam pollicita est, si id Iuno Iouem caelaret. Quod quum facturam se Iuno iureiurando affirmasset, mox illam Flora monuit in campis Oleniis florem esse quo tacto repente sine uiro conciperet. Id experta, Iuno Martem concepit, deinde peperit. Quapropter Flora apud Ouidium loquitur: Mars quoque, si nescis, per nostras aeditus artes; Iupiter hoc et adhuc nesciat usque, precor. Hinc Graduum quidam non á gradiendo, sed á **graminea corona** in re militari maximae est dignitatis. Alii á uibratione hastae dictum Graduum uo[lo]lunt, quoniam Graeci κραδαίνειν uibrare dicunt. Sunt qui Graduum nec

169,13-15 cf. Gaius *dig.* 38,10,1 | 170,2-11 cf. Rut. Lup. 1,13 (*Lysias frg. or. Att.* p. 212) | 11-14 cf. P. Fest. 97 (cf. Plaut. *Poen.* 530 uar.) | 171,1-2 cf. P. Fest. 97 | 2-12 cf. Tort. *Gradius* ex *Ou. fast.* 5,231-258 (*Ou. fast.* 5,229-230 uar.) | 12-15 cf. P. Fest. 97 | 15-17 cf. Tort. ex *Isid. orig.* 8,11,52

169,14 inferiores *ov* || 170,4 coniuncti *ova* || 8 expugnata *om. ova* || 11 animaduertent *a* || Item grillatores gradu siue gradior *v* || siue gradior *add. in mg. U²* || 12 particis *v* || iis *U*: his *ova* || 171,2 gradientur *a* || 4 sine] siue *ov* || 5 possit *ov* || 7 causam *om. U add. s.l. U²* || 8 facturum *v* || 12 quidam Graduum *v* || 15 uo- lolunt *U*

graecum esse nec latinum uocabulum uelint, sed thrax, significare que bellicosum et fortem.

172 Mars uero ideo uocitatus est quod maribus in bello praesit, siue quod á Sabinis acceptus est, apud quos **Mamers** uocatur, unde **Mamertus** apud eos praenomen est. Á quo **Mamertini** in Sicilia dicti qui Messanam habitabant. Veteres etiam **Marspitrem**, hoc est Martem patrem appellauerunt. Á poetis **Mauors** quoque uocatur. **Ouidius**: Sic ego, sic posita dixit mihi casside Mauors. Hinc **Martius** siue **Mauortius** dicitur, quod aliquando significat quicquid ad Martem pertinet, ut **Martia** auis, hoc est Martis auis. **Idem**: **Martia** picus auis gemino pro stipite pugnat. Et **Martia** proles, hoc est filii Martis. **Idem**: **Martia** ter senos proles adoleuerat annos. Hinc **Martius mensis** dictus est primus anni mensis, quoniam Romulus (f° 94r) primum anni mensem genitori suo Marti dicauit. **Idem**: Á te principium Romano dicimus anno: Primus de patrio nomine mensis erit. Et **Martius campus**, quod Marti consecratus sit. (c. 149) **Liuius**: Ager Tarquiniorum, qui inter urbem et Tyberim erat consecratus Marti, Martius deinde campus fuit. Ab hoc **Martialis campus** in Celio monte appellatus est, quod in eo Equiria solebant fieri, si quando aquae Tyberis campum Martium occupassent. Aliquando **Martius** bellicum significat, ut **Martius furor**, **Martia arma**; aliquando bellicosum, ut **Martiae gentes**, **Martius populus**, si quidem et **mars** pro bello ponitur. **Ouidius**: Saeuo contendere Marte. **Liuius**: Aliquandiu ibi marte incerto, uaria uictoria pugnatum fuit. **Martius** etiam aliquando proprium nomen est, ut in **Q. Martio**, qui iussus á Senatu aquarum ductus Anienis reficere, nouam á nomine suo **aquam martiam** appellatam, cuniculis per montem actis intra praeturae suae tempus adduxit. **Martialis** quoque á Marte deducitur, et modo natum sub Martis stella significat, modo uiri cognomen est, ob id praecipue foelix quod ab hoc quem interpretamur poeta illustratum est, cuius causa fit fiet que indies latina lingua locupletior.

173 Á gradior etiam **gramen** deriuatur, herba uulgatissima, ita appellata quod geniculatis internodiis mirifice serpat, crebro que ab iis et ex acumine nouas spargat radices. Non est herba gratior iumentis, siue uiridis sit, siue in foeno siccata. Gramen capiti circumdatum sanguinis é naribus fluxiones sistit. Est genus eius aculeatum quod **dactylon** uocant, eo quod digitis medeatur, et paronychias ac pterygia unguium, carnem quoque quae unguibus excreuerit tollat. Gramen tamen generali uocabulo quamcunque herbam uocant, unde **graminea corona** dicta est quae ab uniuerso exercitu seruato seruatori datur, hoc est á milite imperatori, quae et á liberatis obsidione castris **obsidionalis** appellatur. Dabatur haec uiridi é gramine decerpto

172,1-2 cf. Varro *ling.* 5,73 | 2-3 cf. P. Fest. 131 | 3-4 cf. Gell. 5,12,5 | 4-5 cf. P. Fest. 147 | 5 Ou. *fast.* 3,171 | 7 Ou. *fast.* 3,37 | 8 Ou. *fast.* 3,59 | 10 Ou. *fast.* 3,75-76 | 11-12 cf. Liu. 2,5,2 | 12-14 cf. P. Fest. 13 | 16 cf. Verg. [non Ou.] *Aen.* 9,518 | 17 cf. Liu. 1,33,4 | 18-20 cf. Plin. *nat.* 36,121 ap. Tort. *Rhoma* | 173,1-3 cf. Plin. *nat.* 24,178 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 24,183 | 4-6 cf. Plin. *nat.* 24,182 | 7-10 cf. Plin. *nat.* 22,7-8

172,2 apud eos *om. ova* || 3-4 Marspitrem u. etiam v || 4 Marspitrem v Maspitrem a || Mauros a || 6-7 hoc est martis auis *om. ova* || 7-8 martia proles — Idem *om. ova* || 18 reficere] -e- U² p.c. || 173,2 spargit ova || 5 ptergia U a.c. || 6 quoque U : -que ova || 7 unde] une U a.c. || corona bis ov || 8 libertatis v

10 inde ubi obsessos aliquis seruasset, quodcunque id genus herbae foret. **Plynius**: Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore. Sed quaecunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotae que, honorem nobilem faciebant.

174 Item á gradior **grassor** deducitur, uerbum frequentatiuum. Est autem **grassari** aliquando **gradi**, ambulare. **Neuius**: Saepe hac eadem **grassatus** uia. **Afranius**: Consimili **grassantur** uia, á quibus hic est omnis cultus. Á quo **oggrassari** simili modo pro **gradi usurpamus**. **Plautus**: Nisi cum **pedicis** didicistis **oggrassari** gradu. **Grassari** etiam est **gradiendi** saeuire. **Caesar**: **Grassari** in hostes uetat. Hinc **latrones** quoque uias **obsidentes grassari** dicuntur. Á quo **grassatores** dicti qui **hostiliter gradiuntur**. **Callistratus**: **Grassatores**, si **praedae** **musa** id faciunt, **proximi latronibus** habentur.

175 Á **gradior** **composita** fiunt **tardigradus**, qui **tarde graditur**. Vnde **testudinem tardigradam** dicimus. Et **spissigradus**, qui **tardo passuum motu** in ambulando utitur. Á quo **spissigradior** et **spissigradissimus**. **Plautus**: **Homines spissigradissimos** **tardiores** quam **corbitae** sint in tranquillo mari. **Spissum** enim, ut **inferius dicemus**, **ueteres** aliquando pro **tardo** usurparunt.

176 **Aggredior**, quod **proprie** est **insulto**, **inuado**, seu **uerbis** seu **factis insultes** aliquem aut **inuadas**. (f° 94v) **Iustinus**: Quos ex **improuiso aggressus** facile **fudit**. **Virgilius**: Talibus **aggreditur** **Venerem** **Saturnia** **dictis**. **Ennius** **aggretus** **fari** **scripsit** pro eo quod est **aggressus fari**. **Transgredior**, **transeo**. Hinc apud **Rhetores** **Transgressio** dicitur **quod ab ea sententia** quam **proposuimus** **conuertimus sermonem** ad **aliquam personam** aut **rem** aut **fortunam**, et **tanquam praesentem appellamus**. **Myron**: Haec **mulier** **nuper** fuit **locuples** et **potens** in **amore** atque **delitiis** **necessariorum**; **ornatus** eius **opibus** **abundabat**, **magnus ancillarum** quae **sequebantur comitatus**, **appellabatur**. **Nunc** **contra**, **subito** et **graui casu** **afflicta**, **uix mediocris ancillulae dignitatem** **retinet**. Ó **fortuna**, quam **uehementer** te **rerum uarietas** **oblectat**, et **quam magno odio** est **tibi** **beatae uitae** **perpetuus** et **constans fructus**. **Egredior**, **exeo**, á quo **egressus** et **egressio** **deriuantur**. **Progredior**, **procedo**. Vnde **progressus** pro **processu** **accipitur**. **Interdum praegredior**, hoc est **antecedo**. **Pacuius** (c. 150): **Extremum** **intra** **carcerem** **ipsum** **progredditur** **Parthenopeum**. **Praeteregredior**, **praetereo**. **Apuleius**: **Quem** **que** **stabulum praeteregressus** **fuissem**, **re cognita** **coepi** **retrocedere**.

177 **Ingredior**, **modo intro**, quod et **introgredior** dicimus. **Cicero**: **Cum paulo** **ante rostra ingressus** **consedisset**. **Modo gradior**, **eo**. **Virgilius**: **Continuo** **pecoris** **generosi** **pulus** in **aruis** **Altius** **ingreditur** et **mollia** **crura** **reponit**. **Cicero**: **Si dormis**, **expergiscere**; **si stas**, **ingredere**; **si ingrederis**, **curre**; **si curris**, **aduola**. **Supergredior**, **superius** **eo**; **subtergredior**, **subter** **eo**. **Digredior**, **discedo**. Á quo **digressio** pro **discessu**. **Regredior**, **reuertor**.

173,11-12 **Plin. nat.** 22,14 | 174,1-3 cf. **Non.** 316 (cf. **Nouuius** [non **Naeu.**] **Atell.** 74; **Afran. com.** 135 uar.) | 4 **Plaut. Poen.** 514 uar. | 4-5 cf. **Non.** 315 ? | 5 **Caes.** ? | 5-6 cf. **P. Fest.** 97 | 7 cf. **Call. dig.** 48,19,28,10 | 175,1-2 cf. **Pacuu. trag.** 2 ap. **Cic. diu.** 2,134 | 3 cf. **Plaut. Poen.** 506-507 | 4-5 cf. **Non.** 392 | 4 cf. c. 591,51-59 | 176,2 cf. **Iust.** 22,3,1 + **Vell.** 2,32,4 ? | 3 **Verg. Aen.** 4,92 | 3-4 cf. **P. Fest.** 6 (**Enn. ann.** 588) | 5-10 cf. **Rut. Lup.** 2,1 uar. (**Myron**) | 12-13 cf. **Non.** 64-65 (cf. **Pacuu. trag.** 48-49 uar.) | 13-14 **Apul. ? fr. inc.** 42 | 177,1-2 **Cic. ? fr. inc.** 23 [ex **Phil.** 2,85 ?] | 2-4 cf. **Valla eleg.** 5,39 [= **Tort. s.d. N**] (**Verg. georg.** 3, 75-76; **Cic. Au.** 2,23,3)

174,1 deducitur **grassor** v || 3-4 Á quo — gradu **add. in mg. U²** || 7 **musa U** : **causa ova (recte)** || 175,1-5 **tardigradus** — **usurparunt add. in mg. inf. U²** || 1 **post** qui **del. tarde gradus** qui **U²** || 2 **tardo U² p.c.** : **frequenti U² a.c. ova** || 3 **tardiores v** || 5 **tardo U** : **-e ova** || 176, 1-2 seu **uerbis** — **inuadas add. in mg. inf. U² om. ova** || 3-4 **Ennius** — **fari add. in mg. U²** || 6 **Mycon a** || 7 **locuples (-s U p.c.)** -**ex a** || **abundat a** || 13 (qum) -**m U p.c.** || 14 **praeteregressus** -**s U² p.c.** -**m U² a.c.?** || 177,2 **concedisset v** || 3 **cura v**

Á quo **regressus** et **regressio** pro reditu. **Congredior**, manus consero, dimico. **Gellius**: Qui ter cum hoste congressus uictor rediit. Á quo **congressus** pro pugna accipitur. **Salustius**: Multi in eo congressu perierunt. Interdum simul **gradior**. **Varro**: Omnes que in unam domum congressi, simul discubere. Praeterea á **gradior** tardigradus, qui tarde
 10 ambulat. **Pacuius** de testudine: Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera, capite breui, ceruice anguinea, aspectu truci, euiscerata, inanima, cum animali sono.

178 Fenestrae quoque in aedibus sunt, aliae amplae, aliae minores; partim ad lucem reddendam factae, et ἀπὸ τοῦ φαίνεiv, quod est lucere, nomen habentes; partim ut uenientes auras accipiant transmittant que, ne aere pigro et manente locus ingrauescat. Ab hoc fit **fenestro** uerbum, quod est aperio, perforo, et ueluti fenestras
 5 facio. **Plautus**: Nulla est fenestratio domus. Ab hac **fenestella** et **fenestricula** per diminutionem deducuntur; et, per detractionem mediae syllabae, **festra**, quod est hostium minusculum in sacrario.

179 Item **latrinae**, de quibus supra diximus, quae ita constitui in domibus debent, spiraculis etiam quibusdam adhibitis, ut foetorem reddere non possint. Item **lauatrinae**, in quas lotura proicitur, quae et **aquaria** et **aquariola** dicuntur, nec in culina tantum, sed in tricliniis quoque et cubiculis et coenationibus cum dignitate et
 5 elegantia fiunt. Ad haec in parietibus aedium **armaria** inseruntur et **armamentaria**, (f° 95r) non minus utiliter quam eleganter. Armaria proprie sunt in quibus libri reponuntur; armamentaria, in quibus arma bellica et naualia ac caetera domus instrumenta. Illa ab armis dicuntur, haec ab armamentis. **Plynius**: Laudatus et Chtesipho Cnosius, aede Ephesiae Dianae mirabiliter fabricata, et Philon Athenis armamentario mille nauium.

180 Arma quidam affirmant proprie dici bellica instrumenta, nec omnia, sed ea tantum quae ab humeris dependent, hoc est armis, ut scutum, gladius, pugio, sica; ea uero quibus procul praeliatur **tela** esse, non arma. Cuius sententiae est **Pompeius**. **Seruius** uero arma dicit esse quae armos tegunt, quod sanè uidetur absurdum, quasi ocreae, caligae, lanceae, scorpiones, balistae caetera que huiusmodi bellica instrumenta arma non sint. At
 5 **Varro** arma uocari existimat omnia bellica instrumenta quibus arceri hostes possint, ideo que non ab armis, sed ab arcendo hoste appellata. Qua propter et fustes et lapides et alia huiusmodi arma esse **Caius** iuris consultus affirmat, quotiens iis ad hostes arcendos utimur. Nos arma dici putamus non tantum bellica, sed omnium generum instrumenta. Quapropter **Virgilius** non ita simpliciter scripsit Arma uirum que cano, sed hoc
 10 modo scriptum reliquit: At nunc horrentia Martis Arma uirum que cano, quamuis priores uersus ab his qui emendare opus imperfectum uoluerunt, propter humilitatem principii detracti fuerint. Erunt ergo Martis arma instrumenta omnia quibus in bello

177,7 Gell. ? | 8 Sall. ? fr. inc. 5 [26 Oliver] [ex Jug. 59,3 + Caes. ciu. 1,46,4 ?] | 8-9 Varro ? fr. inc. 11 | 10-11 Pacuu. trag. 2-4 ap. Cic. diu. 2,134 | 178,2 cf. Non. 36 [et al.] | 3-4 cf. Plin. epist. 2, 17,19 | 5 Plaut. ? fr. inc. 62 | 6-7 cf. Macr. sat. 3,12,8 | 179,1 cf. 1,176 | 5 cf. Plin. epist. 2,17,8 | 6-7 cf. Valla eleg. 1,6 | 8-9 cf. Plin. nat. 7,125 uar. | 180,1-3 cf. P. Fest. 3 | 3-4 cf. Seru. Aen. 4,495 | 6-7 cf. Varro ling. 5,115 | 7-8 cf. Gaius dig. 50,16,41 | 9-10 cf. Seru. Aen. 2,99 potius quam Isid. orig. 18,5,1 | 10-13 cf. Seru. pr. Aen. 1 | 10 Verg. Aen. 1,1 | 11 Verg. Aen. 1,4*-1

177,9-11 Praeterea — sono add. in mg. inf. U² || 10 de testudine add. in mg. U² || 11 animale ov || 178,4 uerbum fenestro v || 5 est om. v || 6-7 et per — sacrario add. in mg. inf. U² || 179,3 ne a || 4 culmina v || 5 armamentaria] armentaria v || 7 armamentaria] armentaria o || 8 armentis U : armentis ova || Cresipho o Ctesipho va || 9 Gnosius ova || 180,1 affirmat v || 3 praeliamur a || 8 iis U² p.c. : his ova

utimur. Vnde fraudes quoque et consilia insidiantis arma uocantur. **Virgilius:** Et
 15 quaerere conscius arma. Arma uero rusticorum rastra, ligones, quali, crates, fiscinae et
 alia huiusmodi uillatica instrumenta. **Idem:** Cerealia que arma. Et alibi: Colligere arma
 iubet. Item alibi: Dicendum et quae sint duris agrestibus arma. Arma coquinaria: lebes, patella,
 tripus, olla, ueru et similia. (c. 151) **Plautus:** Quam eleganter instructum coquinariis armis.
 Arma studiosorum: stilus, pugillares, calami, libri, lucerna caetera que huiusmodi.
 20 **Plynius:** Cui arma erant non uenabulum et lancea, sed stilus et pugillares. Dicta autem arma
 existimamus non ab arcendo, ut **Varro** sentit, sed ab armis, ut **Pompeius** et **Seruius**,
 non quia ab armis dependente aut armos tegant, ut ipsi affirmant, sed quod armis oneri sint
 dum geruntur. Sic omnia instrumenta arma dici iure optimo possunt; quin etiam ipsa
 consilia, qum per translationem humeros etiam ad cogitationes et consilia referamus.
 25 **Horatius:** Sumite materiam uestris, qui scribitis, aequam Viribus, et uersate diu quid ferre recusent,
 Quid ualeant humeri. Hinc Laurentum legibus sancitum erat Ne pomum ex alieno legatur
 in armum, idest quod humeri onus sit; et **armata uirgo** dicebatur sacrificans cui
 lacinia toga reiecta in humerum erat; et **armillae** uocitatae sunt (f° 95v) quas uiri
 30 **armos** appellabant; et **armillum**, uas uinarium in sacris, quod armo, idest humero
 deportetur.

181 Ab arma autem deriuatur **armo** uerbum, quod est armis instruo. **Salustius:**
 Armati fores obsidebant. **Virgilius:** Tunc quoque fas nobis Graios armare fuisset. Ab hoc
armamenta dicuntur, quae ad instruendum aliquid pertinent, ut in nauibus arma-
 5 menta sunt, non solum arma, sed remi, uela, antennae, rudentes, clauus et alia
 huiusmodi. Item ab arma **armipotens** dicitur; et **armiger**, qui in praelio arma
 domini sui gerit; et **armitenens**, qui arma tenet. Et **inermis**, modo qui armatus non
 est, modo qui supplex erat, quod ex historia tractum est, quia qui se dedunt inermes
 supplicant. Et **armilustrium**, festum apud Romanos quo res diuinas armati faciebant
 et sacrificantes canebant tubis. Item locus in quo huiusmodi ludi fiebant. **Varro**
 10 tamen non ab armis, sed ab ambitu lustrum armilustrium dictum existimat, quod ibi circum metas
 fertur pompa et equi currunt.

182 Item ab arma **armentum** deducitur, quod armis aptum atque idoneum sit. Et
 enim equi praeliis intersunt, boues ac maiora animalia armant ex coriis. Armenta
 quippe proprie maiorum animalium co(n)gregationes dicuntur, ut puta camelorum,
 boum, equorum, asinorum, sicut greges minorum, ut ouium, porcorum, caprarum.
 5 **Ouidius:** Mille greges illi, totidem que armenta per herbas Pascebant. **Virgilius:** Haec satis
 armentis. Superat pars altera curae, Lanigeros agitare greges hirtas que capellas. Quidam tamen ar-

180,14-15 cf. Seru. et *Aen.* 2,99 | 16 Verg. *Aen.* 1,177 | 16-17 Verg. *Aen.* 5,15 | 17 Verg. *georg.*
 1,160 | 18-19 Plaut. ? *fr. inc.* 63 | 20 cf. Plin. *epist.* 1,6,1 | 20-21 cf. Varro *ling.* 5,115 | 21-22 cf. P.
 Fest. 3 et Seru. *Aen.* 4,495 | 22-23 cf. P. Fest. 4 | 23 cf. Seru. *Aen.* 2,99 | 25-26 Hor. *ars.* 38-40 | 26-
 28 cf. P. Fest. 4 | 29-30 cf. P. Fest. 25 | 30-31 cf. P. Fest. 2 | **181,2** Sall. ? *fr. inc.* 6 [23 Oliver] [ex
hist. 3,100 ?] | cf. Verg. *Aen.* 8,397 uar. | 5-6 cf. Tort. *s.d. R.* ex Valla *eleg.* 6,1 | 8-9 cf. P. Fest. 19 |
 9-11 cf. Varro *ling.* 5,153 | **182,1** cf. P. Fest. 4 | 2 cf. Seru. *Aen.* 3,540 | 2-15 cf. Valla *eleg.* 4,42 (cf.
Ou. met. 4,635-636; cf. Verg. *georg.* 3,286-287)

180,20 cuius *ova* || 28 uocitatae sunt *armillae* v || **181,1** *armo* uerbum deriuatur v || 3 dicuntur
armamenta v || 3-4 *armenta* o || 5 *armipotens* ab *arma* v || 6-8 et *inermis* — supplicant *add. in mg.* U²
 || **182,3** *cogregationes* U (*uide* 184,9-10)

menta non ab armis, sed ab arando dicta affirmant, quasi aramenta, et de bobus tantum dici proprie uolunt. **Virgilius** de ceruis dixit armentum: Hos tota armenta sequuntur, ut non sit mirandum gregem quoque de bobus eundem dixisse: Aut aliquam in magno sequitur grege. Tamen ad distinctionem addit magno, sicut **Horatius** adiecit mugientium: Aut in reducta ualle mugientium prospectat errantes greges, quasi **grex** generalius nomen sit, armentum uero spetialius, et illud sine apposito de pecoribus minutis intelligatur, cum apposito possit etiam ad maiora transferri. **Cicero**: Fudit apothecas, cecidit greges armentorum. **Ennius** feminino genere **armentas** dixit. Ab armento **armentarius** dicitur custos armenti.

183 Illud obiter addendum est armos ab humeris differre. **Humeri** enim proprie eorum sunt qui recti in caelum spectant, unde soli homini inter mortalia humeros esse dicimus. **Virgilius**: Os humeros que deo similis. **Armi** uero sunt proprie brutorum, quamuis et de hominibus aliquando dicantur. Humeros ab humo deductos existimant, quia humeri, sicut humus, ferendis oneribus apti sunt.

184 Á grege uero fit **gregatim**, quod significat per diuersos greges; et **gregarius** ex grege, uulgaris. Vnde gregarius miles dicitur non electus, sed tumultuarie undecunque collectus. Et **egregium** excellens, (f° 96r) quasi ex toto grege electum. Et (c. 152) **egregie** aduerbium, excellenter, quamuis aliquando ponitur pro ualde nimis. **Terentius**: Horum ille nihil egregie praeter caetera studebat. Veteres etiam **exegregie** dixere. Et **aggrego**, quod est addo, adiungo, et quasi in gregem duco; dicimus que 'aggrego te in nostrum ordinem', uel 'in nostrum numerum'. **Abgrego**, ammoue<o> et quasi ab grege duco. **Disgrego**, separo, disiungo. **Segrego** similiter, cuius contrarium est **congrego**, hoc est coniungo, unio. Á quibus **disgregatio**, **segregatio** et **congregatio** deriuantur.

185 Item **domum parietes** cingunt diuidunt que, quemadmodum urbem siue oppidum **muri**. Á pariete **parietinae** dicuntur muri ueteres ac semiconsumpti. **Plynius**: **Astericum** herba est folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis parietinis que. Et **parietaria** á pariete deriuatur herba alia de qua supra diximus. Item in aedibus sunt **pauimenta**, hoc est ipsa solidamenta domorum, dicta á feriendo, quod, dum fiunt pauimenta, pluribus simul diebus feriuntur, hoc est percutiuntur uirgis seu marculis, ut solidiora sint nec rimas faciant. Veteres quippe **pauire** pro ferire dicebant, quod á Graecis sumptum est, qui $\pi\alpha\iota\epsilon\iota\nu$ dicunt percutere. Ab hoc **depuire** tractum est, quod est caedere. **Lucillius**: Palmis que misellam depuuit me, hoc est uerberauit. Item **oppuure**, unde **oppuua** uerbera dicuntur. **Afranus**: Oppuuis pueri coercentur. Et **pauisia**, oliuae genus quod non nisi pauiendo, hoc est tundendo oleum emittat. **Pauisa**

(Verg. *Aen.* 1,185; *ecl.* 6,55; *Hor. epod.* 2,11-12; *Cic. Phil.* 3,31 uar. ap. Seru. *ecl.* 6,55) | **182**, 15 *Enn. ann.* 598 ap. P. Fest. 4 | **183**, 1-2 et 3 cf. *Isid. orig.* 11,1,62 ? | 3 *Verg. Aen.* 1,589 | 4-5 ? | **184**, 1 cf. *Valla eleg.* 6,20 | 3-5 cf. *Don. et Andr.* 58-59 | 5 cf. P. Fest. 80 | 6 cf. P. Fest. 23 | 6-7 cf. *Valla eleg.* 3,45 (cf. *Cic. Mur.* 16) | 7-8 cf. P. Fest. 23 | **185**, 1-2 cf. *Valla eleg.* 4,8 | 3 cf. *Plin. nat.* 22,43 uar. | 4 cf. **119** | 5-7 cf. P. Fest. 191 an *Isid. orig.* 19,10,25 ? [et *Cato agr.* 18,7 ?] | 7 cf. P. Fest. 244 | 7-9 cf. P. Fest. 70 (*Lucil.* 1245 uar.) | 10 cf. P. Fest. 191 et ? *Afran.* ? [cf. P. Fest. 191] | 11 cf. *Seru. georg.* 2,86 | 11-13 cf. *Non.* 158

182, 10 addidit a || 14-15 armentarius ab armento v || 15 dicitur o || 4,5 Veteres — dixere *add. in mg. U²* || 6 abgrego v || *post in del. eodem (?) U²* || duco *U² p.c.* || 7-8 abgrego — duco *add. in mg. U²* || ammoue *U²* abmoue v || **185**, 1 domum a : murum *U ov* || 3 asteridium v || ozimo ova || nascentes v || 4-5 pauimenta item in ae. s. v || 6 pauimanta *U* || 7 nec v || pauire ueteres quippe v || **7-186**, 1 quod a — etiam *add. in mg. U²* || 9 quod *U* : hoc ova || *cedere ov* || *depuuit ov* || 10 oppuuis] -is v || 11 oliuae genus pauisia v

uero dicitur requies alicuius rei. **Actius**: Sed iam eum huc uadere cerno, et nobis datur pausa loquendi. **Lucillius**: Haec ubi dicta dedit tibi pausam ore loquendi. Ab hoc **pauso** uerbum, quiesco. Á quo **repauso**, quod est requietem capio. Deducuntur autem á graeco

15 παύομαι, quod significat desisto ab opere, requiesco.

186 Á pauio etiam **tripudia solistina** dicebantur auguria quae fiebant quotiens offa quae pullis dabatur aliquo modo cadebat in solum. Ita enim á solo solistinum ut á medio **mediastinum** dicimus. Solebant quippe in auspiciis apud ueteres adhiberi non passim omnes sed ii tantum qui essent periti. Peritos enim oportebat esse eos qui quid silentium foret intelligerent. **Silentium** id in auspiciis dicebatur quod omni uitio careret. Rogabat hunc augur an adhuc silentium esset. Respondebat statim silentium sibi esse uideri. Tum illae si pascerentur petebat, aut ubi, non quod ad auspicia pertineret utrum pascerentur nec ne pulli quos **pullarius** attulisset (ita enim nominabant eum qui pullos in caueam ferebat), sed quia, quum pascebantur, necesse erat aliquod ex ore decidere et terram pauire: hoc **terripauium** primo, post **terripudium**, deinde **tripudium** est dictum. Quum igitur offa iam ex ore pulli ceciderat, tum auspicanti tripudium solistinum um nuntiabatur. Extabat decretum collegii uetus omnem aem tripudium facere posse. Derisit hunc augurandi modum **Flaminus**. Nam, quum tripudium auspicaretur pullarius, diem que committendi praelii propterea differret, tum Flaminus ex eo quaesiuit si ne postea quidem pulli pascerentur quid faciendum censeret. Quum ille quiescendum censeret, 'Praeclara uero', inquit Flaminus, 'auspicia: si esurientibus pullis res geri poterit, saturis nihil geretur'. Itaque signa conuelli et se sequi iussit. Tripudium etiam saltatio dicitur, similiter á pauienda terra, quod scilicet saltando terra pauitur. **Liuius**: Ferre ac per urbem ire cum tripudiis solenni que saltatu iussit.

187 Á pauimentum fit **pauimento** uerbum, et passium eius **pauimentor**. Á quo **pauimentata** loca dicuntur, in quibus strata sunt pauimenta. **Plynius**: Ergò pauimentandum ubi sata sit censent, ut lachryma non absorbeatur. Apud ueteres primo (f° 96v) facta sunt **pauimenta** quae **barbarica** siue **subtegulanea** uocantur, ex testis tusis, rudere et calce. In Italia uero festucae subiiciebantur, propter quod **cannea** uocitata. Inuenta deinde sunt á Graecis elaborata arte picturae quae **asarota** dicta sunt, quod uerri non debeant, ἀπό τοῦ α (priuatiua particula est), et σαρῶ quod est uerro. Solebant (c. 153) quippe purgamenta coenarum quae **analecta** uocantur in pauimento quoque euerri, dum subtegulanea pauimenta in usu erant. Postea uero, asarotis inuentis, cessauit usus scoparum et manibus colligi purgamenta coeperunt, pauimenta uero spongiis mundari. **Martialis**: In pretio scopas testatur palma fuisse. Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.

(cf. Acc. *trag.* 289-290; cf. Lucil. 18) | **186**,1-2 cf. Cic. *diu.* 2,72 | 2-3 cf. Cic. *diu.* 1,28 uar.? | 3 cf. Prisc. *gramm.* II,80,13 uel III,481,23 | 3-13 cf. Cic. *diu.* 2,71-73 | 13-18 cf. Cic. *diu.* 1,77 | 18 cf. Valla *eleg.* 5,103 | cf. P. *Fest.* 244 [an *Fest.* 363 ?] | 19-20 cf. Liu. 1,20,4 ap. Valla *eleg.* 5,103 | **187**,2-3 Plin. *nat.* 27,15 | 3-5 cf. Plin. *nat.* 36,185 uar. | 5-6 et 7-8 cf. Plin. *nat.* 36,184 | 11 Mart. 14,82 uar.

185,13 tibi pausam dedit a || 14 requiem a || **186**,1 ante tripudia del. A p... U || solistina U (et lemma) p.c. : -ma U a.c. ova (= Cic.) || 2 ossa ... dabantur... cadebant v || post dabatur del. tres (?) uoces (ab...) U || solistinum U a.c. ova || 3 mediastinum U lemma : -mum U va mediassimum o || 4 ii U : hi ova || 6 esset U p.c. || 7 ille a || 10 hoc] hoc est v ex hoc a || 12 solistinum Charlet (uide 1-2) : -mum U ova || 14 differet v || 18-20 tripudium — iussit add. in mg. inf. U² || **187**,1 pauimento u. a pau. fit v || 7 est¹ om. a || 10 et om. v

Testatur hoc **Lucillius** poeta: Arte pauimenti atque emblemate uermiculato. Hoc pauimenti genus laudat **Papinius** in uilla Tyburtina **Manlii Vopisci**: Calcabam nec opimus opes, nam splendor ab alto Defluus et nitidum referentes aera testae, Monstrauere solum, uarias ubi picta per
 15 artes Gaudet humus superat que nouis asarota figuris. Clarissimus in hoc pauimenti genere **Zenodorus** fuit, qui Pergami strauit asarotum paruis é restulis tinctis in uarios colores, ubi mirabilis columba bibebat aquam, umbra capitis infuscans, alia sibi escam abripiete.

188 Sculpturata etiam pauimenta fuerunt, in quibus picturae radendo fiebant, quo modo nunc **sculpturata albaria** in exteriori parte parietum ac murorum facimus. Inuenere et alia pauimenta Graeci quae, quoniam sub dio sunt, **subdialia** nuncupantur; his domos contegebant facilibus locis atque tepentibus, quod nunc
 5 Neapoli et per omnem Campaniam faciunt. Fallax genus ac minime durabile ubicunque imbres gelant. Huiusmodi pauimenta maxime idonea facienda sunt, quod contignationes humore crescentes aut siccitate decrescentes, seu pandationibus sedentes mouendo se faciunt uitia pauimentis. Praeterea gelicidia et pruinae non patiuntur integra permanere. Itaque, si necessitas coegerit ut minime uitiosa fiant, sic erit
 10 faciendum. Primum obseruandum est, ut aequalis et solida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremor fabricae titubantis excutiat. Deinde, ut axes quernae cum esculeis non misceantur. Nam quercus humore concepto, qum se coeperit siccare, torquetur et rimas in pauimento facit. Esculus uero sine uitio durat. Sed, si quercu suppetente esculus desit, subtiliter quercus secetur et binae per diuersum coaxationes
 15 substernantur, capita earum praefigantur frequentibus clauis, ne possint torqueri. De cerro aut fago diutissime tabulata durabunt, si stratis desuper paleis uel silice humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat. Postquam coaxatum fuerit ruderi nouo tertia pars testae tusae addatur, deinde rudus in quo duae (f° 97r) quintae calcis misceantur pedali crassitudine festucetur. Tunc nucleo crasso sex digitos inducatur, et é
 20 testa grandi non minus alios duos digitos struatur fastigium uero seruetur in duos pedes et sescuncem, et cote diligenter despumetur. Quod si nigrum facere pauimentum uoles, solo festucato iniiciatur rudus, aut testaceum pauimentum sabulo, calce ac fauilla mixtis carbonibus, spisse calcatis, crassitudine semipedali, tum cote depoliat. Hoc **pauimentum graecanicum** dicitur, quod et nigrum est et, si qua ex poculis
 25 funduntur, uelociter rapta defugit.

189 Alio quoque genere pauimenti uti Romani sub Sylla coepere. **Lithostratum** uocant quale Praeneste fuisse in Fortunae delubro memoratur. Paruulis id crustis constat, ideo que lithostratum appellatur; hoc á nostris dicitur sectile: λιθοϛ enim la-

187,12 Lucil. 85 uar. ap. Plin. *nat.* 36,185 | 13-15 Stat. *silu.* 1,3,53-56 uar. | 15-18 cf. Plin. *nat.* 36,184 uar. | **188,1** cf. Plin. *nat.* 36,185 uar. | 3-4 et 5-6 cf. Plin. *nat.* 36,186 uar. | 6-10 cf. Vit. 7,1, 5 uar. | 10-14 cf. Pallad. 1,9,2-3 | 14-15 cf. Plin. *nat.* 36,186 | 16-17 cf. Pallad. 1,9,3 | 17-21 cf. Plin. *nat.* 36,186-187 uar. | 21-24 cf. Plin. *nat.* 36,188 | 24-25 cf. Pallad. 1,9,4 | **189,1-3** cf. Plin. *nat.* 36, 189

187,13 opinus *ova* (= *Stat.*) || **16** é restulis *U* : erestulis *o* errestulis *v* crustulis *a* || in uarios] Iuarios *v* || **18** arripiente *ova* || **188,1** scapturata *U a.c.* || **2** albaria sculpturata *v* || **10** faciendum *v* || **11** axes] *a-U p.c.* || quernae *va* || **13** torquatur *o* || **16** salice *ov* || **19-20** inducatur — digitos *om. ova* || **23** mixtis *U* : -*ta ov* mista *a* || carbonius *a* || **189,1** lithostrotum *U a.c.* *ly-ov* || **3** lithostrotum *U a.c.* *ly-ov*

pis dicitur; στρωτῶν autem stratum. Caesarem tradunt in expeditionibus tessellata
 5 etiam **pauimenta** circumtulisse, de quibus inferius dicemus. Marmoreis etiam tabulis
 sterna domus coepere. Á quo **poenica pauimenta** dicta sunt numidico marmore
 strata, deinde etiam lateribus. Pauimenta uero quae lithostrata dicebantur humo pulsa
 in cameras transiere. **Camerae** testudines dicuntur, quasi camurae, hoc est curuae.
Camurum enim curuum significat. **Virgilius**: Et camuris hirtae sub cornibus aures. Vnde
 10 **Camerinum** Piceni urbs praeclara, á curuitate situs ita appellata. Ab ea uero **Camer-**
tes dicti, quos **Liuius** scribit **Publio** quondam **Scipioni**, in armanda classe quam in
 Africam duxit, cohortem unam sex- (c. 154) centorum militum armatorum praeuisse. Hinc
 etiam **concamerata** loca dicimus testudinea, hoc est quae fornicibus constant.
 15 Huiusmodi pauimenta lapideis siue figulinis crustis constant uitro tectis atque encausto
 pictis; inuentum **Agrippe** in thermis quas Romae aedificauit. Vulgo id opus nunc
 musaicum uocant. **Museacum** autem dici debet, quoniam pumices, hoc est lapides leues
 amne erosos, in aedificiis **musea** uocant, dependentia, ut **Plynius** inquit, ad imaginem specus arte
 reddendam.

190 Item in aedibus **andron** est spatium illud quod est inter duos parietes, in quod
 pluuiia descendit. **Plynius**: Tam alti abditi quae secreti illa ratio est, quod interiaccens andron
 parietem cubiculi orti quae distinguit atque ita omnem sonum medii inanitate consumit. Sunt etiam
 plerunque in domibus fontes, uel uiuis aquis ibi scaturientibus, uel per tubos aut
 5 fistulas aliunde deductis. **Fons** á fundendo dictus est; unde é terra funditur aqua uiua.
 Á quo etiam **fistula** dicta est, per quam fusa aqua deducitur, sicut **tubi**, seu per
 diminutionem **tubuli** á tumore, et cannales á canna, quod ad earum similitudinem
 facti sint. Á fonte **fontana** aqua dicitur, quae ex fonte est. **Plynius**: Fontanae aquae
 cyathos duos. Et **Fontanalia** fontium sacra dicuntur. Et **Fontinalis porta** urbis
 10 **Romae**, ob propinquitatem scaturientium fontium; eadem, ut quidam putant, **Capena**
 uocabatur. **Iuuenalis**: Substitit ad ueteres arcus madidam quae Capenam. **Liuius**: Censores uiam
 sternendam á porta Capena ad Martis aedem locauerunt. **Idem**: Aediles alteram porticum ad portam
 Fontinalem ad Martis aram, qua (f° 97v) in campos iter esset, perduxere.

191 **Romulus** in constructione Vrbs tris tantum portas statuisset dicitur. **Car-**
mentalem primam appellatam á **Carmente** matre **Euandri**, quae ibi prius habita-
 uerat erat quae ei id nomen á carminibus quibus dabat responsa, quae proprie **Nicos-**
trata uocaretur. **Virgilius**: Et Carmentalem Romano nomine portam. Postea uero **scelera-**
 5 **ta** uocata est, quod per eam sex et trecenti **Fabii** cum clientibus quinque milibus
 egressi aduersus Etruscos ad amnem **Cremeram** omnes interfecti sunt. **Ouidius**:
 Carmentis portae dextro est uia proxima Iano. Ire per hanc noli, quisquis es: omen habet. Illa fama re-

189,4-5 (cf. 461) cf. Suet. *Iul.* 46,2 | 6-7 cf. P. Fest. 243 | 7-8 cf. Plin. *nat.* 36,189 | 8-9 cf. Tort.
 ex Plin. *nat.* 36,189 (Verg. *georg.* 3,55) | 11-12 cf. Liu. 28,45,20 | 14-15 cf. Plin. *nat.* 36,189 | 16-18
 cf. Plin. *nat.* 36,154 uar. | **190,2-3** cf. Plin. *epist.* 2,17,22 | 5 cf. P. Fest. 84 | 5-6 cf. Varro *ling.* 5,
 123 | 8-9 Plin. ? | 9-11 cf. Tort. *Rhoma* ex P. Fest. 85 | 11 Iuu. 3,11 | 11-13 cf. Liu. 38,28,4 uar. et
 cf. 35,10,12 ap. Tort. *Rhoma* | **191,1-8** cf. Tort. *Rhoma* ex Plin. *nat.* 3,66 et P. Fest. 335 (Verg.
Aen. 8,338 uar.; Ouf. *fast.* 2,201-204)

189,4-5 etiam pau. tess. v || 5-6 marmoreis — marmore *add. in mg.* U² || 7 strata — lateribus U²
in ras. || quae — dicebantur *add. in mg.* U² || 9-13 Camerinum — etiam *add. in mg.* inf. U² || 12 *post*
praebuisse del. Imperat iis hoc tempore U² || 13 dicimus test. conc. loca v || constat v || 14 lapideis
 U² p.c. || siue figulinis *add. in mg.* U² || crustis U² p.c. || 17 amne U: mire ova || **190,8** fontana aqua
 a fonte v || 9 fontanalia: a¹ U p.c. || fontium sacra fontanalia v || 11 ueteres: aures v || **191,2** Carmenta
 ova

fert Fabios exisse trecentos. Porta uacat culpa, sed tamen omen habet. Sic **sceleratus campus** Romae appellatus est, proxime portam Collinam, in quo uirgines uestales quae incestum fecerant defossae sunt; et **sceleratus uicus** Romae, in quo, qum **Tarquinius Superbus** interficiendum curasset **Seruium** regem, socerum suum, corpus eius iacens filia carpento superuecta est, properans in possessionem domus paternae. Haec omnia scelerata dicta sunt, hoc est polluta.

192 Et enim **scelerare** polluere est. **Virgilius**: Parce pias scelerare manus. Interdum tamen sceleratum capitur pro nocente. **Idem**: At sceleratum exquirere frigus difficile est. Quidam scelerosum et sceleratum ita distinguunt ut **scelerosus** sit autor sceleris, **sceleratus** uero, in quo scelus sit constitutum aut commissum. **Terentius**: Vbi ego illum scelerosum. Haec á **scelus** deducuntur, quod significat flagitium, facinus. Á quo **scelestus**, idem quod sceleratus; et **scelere**, **scelerate** ac **sceleste** aduerbia; et scelerator, contaminator. Á graeco autem haec deducuntur, quippe Graeci σκελετὸν scelestum indicunt.

193 Secundam **portam** instituit Romulus **Pandanam**, quod ad res quae in urbem ferebantur panderetur; eadem et á libertate **Libera** dicebatur. Tertiam, **Mugoniam**, á mugitu, quod per eam uenale pecus intraret; haec et **Trigonia**, hoc est trium angulorum, cognominata. Addita praeterea ab eodem intra Urbem **Ianualis porta** est, á Iano dicta, et ideo ibi positum Iani signum, et institutum á Pompilio, ut esset clausa semper, nisi qum bellum foret. Cuius rei causa haec fertur. Qum bello Sabino, quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam, quae sub radicibus collis Viminalis (c. 155) erat, claudere festinarent, quia hostes in eam irruerant, postquam clausa fuerat, mox sponte patefacta est, qum que iterum ac tertio idem contigisset, quoniam claudi non poterat, armati pro limine plurimi appositi sunt custodes, qum que ex alia parte acerrimo praelio certaretur, subito fama pertulit fusos Tatio Romanos. Quam ob causam, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. Qum que Sabini per portam patentem irrupturi essent, magna uis torrentium ex aede per eam portam dicitur erupisse, multas que perduellium cateruas aut exustas feruenti aut deuoratas rapida uoragine deperiisse. Ob eam rem placitum (f° 98r) est belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto deo, fores reserarentur. Hinc **Patultius** et **Clusinus** dictus est Ianus, quia bello portae eius patent, pace clauduntur.

194 Dictus est etiam **deus geminus**, quasi utriusque Ianuae caelestis potens, quod sol sit, et exoriens aperiat diem, occidens claudat. Vnde et simulachrum eius fingi solebat manu dextera trecentorum, et sinistra sexaginta et quinque numerum tenens, ad demonstrandum anni dimensionem. Item **deus bifrons**, quod et praeterita sciuerit

191,8-12 cf. P. Fest. 332 | 192,1 cf. Seru. et Aen. 3,42 | 2 cf. Seru. et georg. 2,256 | 3-5 cf. Don. et Eun. 643 | 193,1-2 cf. P. Fest. 220 | 2 cf. Tort. Rhoma | 2-3 cf. Varro ling. 5,164 | 3-4 cf. Tort. Rhoma | 4-6 cf. Varro ling. 5,165 | 6-17 cf. Macr. sat. 1,9,16-18 | 194,1-4 cf. Macr. sat. 1,9,9-10 | 4-5 cf. Macr. sat. 1,9,4

192,1 pollucere v || 5 facinus v || 6-8 et scelerator — indicunt add. in mg. U² || 8 indicant ova || 193,1 Romulus om. ova || 8 hoste o || 14 perduellum o || 16 patuleius va

5 et futura praeviderit, uel quia superum atque inferum Ianitor est. Et **Ianus pater**, quasi deorum deus; et **Ianus Iunonius**, quasi non solum Ianuarii, sed mensium omnium ingressus tenens: in ditione quippe Iunonis sunt omnes kalendae. Vnde et **Varro** scribit Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. **Ianus consuius** á conserendo, hoc est á propagine humani generis, quae Iano autore conseritur.

10 **Ianus Quirinus**, quasi bellorum potens ab hasta quam Sabini **curim** uocant.

195 Aliae quoque deinde diuersis temporibus portae additae fuerunt, inter quas celebriores sunt **Flumentana**, quam Tyberis urbem intrans in sinistra ripae parte relinquit, dicta quod Tyberis quandoque in eam influerit, quod in aliam fieri non poterat. **Liuius**: Praedicta die in Petilinum lucum extra portam Flumentanam, unde conspectus in

5 Capitolium non est, concilium populi indictum. **Collatina**, quae per eundem circuitum ad sinistram Tyberis partem proxima est, á **Collatia** appellata oppido prope Romam, in quod aliarum urbium opes collatae fuerunt. Post eam **Gabusia**, quae recta in Gabios ducebat. Subsequens, **Quirinalis**, ita uocata uel quod ea itur in collem Quirinalem, uel quod proxime eam Quirini Sacellum erat. Eadem **Aegonensis**, ut quidam existimat, uocabatur, quod mons ipse Quirinalis prius **Aegonus** cognominatus est.

196 Hinc **porta Collina** ab eodem colle ad quem alia uia iter erat. Huic portae propinquum fuit Erycinae Veneris templum. **Ouidius**: Tempa frequentari Collinae proxima portae Nunc decet; á Siculo nomina rege tenet. Eadem nunc **Salaria** uocatur, quod nomen uiae quoque est in quam exit. **Cornelius Tacitus**: Tertium agmen per Salariam Collinae

5 portae appropinquabat. Per eam sal Sabini deferebant: ideo Salaria uocitata. Deinde **Viminalis**, quae ad Viminalem collem ducebat, appellatum á silua uiminum quae ibi dicitur fuisse. Eadem **Numentana**, á **Numentana uia** quae in Salariam intrat; haec uero a **Numentano agro**, de quo inferius dicemus. Post haec **Exquilina**, quae in Exquilias ducit. **Tyburtina** etiam, dicta aliquando Taurina, á capite tauri quod illic insculptum erat.

197 **Exquiliae** sunt gemini in urbe montes, dictae, ut (f° 98v) **Varro** affirmat, uel ab excubiis regis, uel quod excultae á rege Tullo essent. In altero eorum nunc arcus extat quem litterae indicant appositum honori Galeni Imperatoris fuisse. In altero sunt Dioclitiani thermae, et duo equi marmorei ingentes, cum uiris seminudis lora tenentibus,

5 miro artificio insignes, quorum unus inscriptum latinis litteris habet: opus Praxitelis; alter: opus Phidiae. Constat hos a **Tyridate** Armeniorum rege Romam delatos, quem **Nero** ut laute exciperet, Theatrum Pompeii unius diei opera totum inaura-

(c. 156) uit.

194,5 cf. Gaius Bassus ap. Macr. sat. 1,9,13 | 5-10 cf. Macr. sat. 1,9,16 (Varro frg.) | 195,2-4 cf. Tort. Rhoma ex P. Fest. 89 | 4-5 cf. Liu. 6,20,11 ex Tort. Rhoma | 5-7 cf. Tort. Rhoma ex P. Fest. 37 | 7-10 cf. Tort. Rhoma ex P. Fest. 255 et 10 uar. | 196,1-3 cf. Tort. Rhoma (Ou. fast. 4,871-872 uar.) | 3-4 cf. Tort. Rhoma | 4-5 cf. Tac. hist. 3,82 ex Tort. Rhoma | 5-10 cf. Tort. Rhoma ex P. Fest. 327 et 377 | 8 cf. ? | 197,1-2 cf. Varro ling. 5,49-50, ex Tort. Rhoma ? | 2-3 cf. Tort. Rhoma | 4-8 cf. Tort. Rhoma ex Sexto Ruffo et Plin. nat. 33,54

194,6 ianuariis v || 7 dictione v || 10 Quirius v || quam] qam U a.c. || 195,4 Flumentanam U a.c. || 5 concilii ov || 6 in om. v || 7 post] postea v || gabusia U : Sabusia ov gabinia a || Sabios ov || 196,1 Collina porta v || 9 tauri] tauri v

198 Tum **Neuia**, á Neuio qui ea loca tenuit. Et **Celimontana**, á Celio monte. Et Latina, quod in Latium duceret. Et **Trigemina**, per quam trigemini fratres Horatii exierunt. Sed tertius qui superstes fuit porta Capena rediit. **Liuius**: Minutius extra portam Trigeminam boue aurato donatus est. Eadem **Ostiensis** appellatur, quod per eam iter sit Ostiam profici<ci>scientibus. **Aurelia**, ab Aurelio qui eum tenuit locum. **Querquetulana**, quod quercum intra muros iuxta se habebat. **Lauernalis**, á **Lauerna** dea, cuius in obscuro atque abdito luco fures praedam furta que inter se partiri soliti erant. Et ideo **Lauerniones** uocabantur, quod sub tutela deae Lauernae essent, cuius aedes erat iuxta portam Lauernalem.

199 **Rauduscula**, quod aerata esset. Aes **raudus** á ueteribus dictum. Vnde in uenditionibus mancipum scriptum erat '**raudusculo** libram ferito'. Proprie autem **rudus** siue raudus dicitur res **rudis**, aspera et imperfecta; ideo hominem imperitum rudem nominamus. Á quo fit **erudio**, quod est doceo, instruo; et **eruditio**, doctrina; et **erudite** aduerbium, docte; et **ruditas**, imperitia et obtusitas ingenii. Et **rudis** impolita uirga dicitur, á quo fit **rudiculus** diminutium. **Plynius**: Non est opus in hoc usu lanas rudiculis esse curatas. **Idem**: Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure uersatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Quoniam autem gladiatores iam aetate ingrauescentes, dum libertate á praetore donabantur ne gladiatoriam amplius exercerent, uirga donari solebant, factum est ut pro libertate et pro fine rudis aliquando metaphorice ponatur. **Iuuenalis**: Ergo sibi dabit ipse rudem. Hinc **nouum rudus** et **uetus rudus** dicimus. Nouum rudus est materia pauimenti, hoc est saxa de nouo contusa seu testae fractae ad pauimentum faciendum. Vetus uero rudus est materia ueterum pauimentorum et diruptorum aedificiorum quae lapidibus et testis confractis calce que harena commista constat. **Plynius**: Complanatae ueteri rudere erant uiae. Hinc **runderatus** ager dicitur qui ueterum aedificiorum materia scatet, hoc est lapidibus confractis, harena, calce. **Plynius**: Rosam siccis locis quam humidis odoratiorem constat nasci. Serendam nec pinguis nec ar- (f° 99r) gillosis locis, contentam raris proprie que ruderatum agrum amare. De rudere nouo **Vitruuius**: Tunc superstratum duces rudus, hoc est: saxa contusa duabus partibus et una calcis temperante constitues. Rudo uero facticium uerbum est, proprie que de asinis dicitur, sicut hinnio de equis. **Persius**: Findor, ut Arcadiae pecuaria rudere credas. Hinc rudentes asini dicuntur. **Virgilius**: Sera sub nocte rudentum. Rudentes etiam appellantur nautici funes, quoniam cum uento agitantur rudere uidentur. **Idem**: Insequitur clamor que uirum stridor que rudentum.

200 Item **Rutumena porta**, quae á nomine cuiusdam aurigae cognominata est prope eam habitantis. Et **Catularia**, quod non longe ab ea, ad placandum Caniculae

198,1-9 cf. Tort. *Rhoma* ex P. Fest. 168 et Liu. 1,26,2 (cf. Liu. 4,16,2) et ex P. Fest. 260 et 117 | 199,1 cf. Tort. *Rhoma* | 1-2 cf. Varro *ling.* 5,163 | 2-4 cf. P. Fest. 264 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 29,39 uar. | 7-8 Plin. *nat.* 34,170 | 11 Iuu. 7,171 | 15-16 Plin. ? | 17-19 cf. Plin. *nat.* 21,20 uar. | 19-20 ex Vitr. 7,1,3 | 20-21 cf. Seru. *Aen.* 7,16 ? | 21-22 Pers. 3,9 (ap. Seru. ?) | 22-23 Verg. *Aen.* 7,16 | 23-24 cf. Non. 51 | 24 Verg. *Aen.* 1,91 | 200,1-5 cf. Tort. *Rhoma* ex P. Fest. 275 et 45

198,5 profiscentibus *U* || 6 habeat *a* || 7 loco *a* || 199,5 imperita *v* || 7 rudiculus *v* || patinis] pannis *a* || 15 commixta *U a.c. ov* || 19 Vetruius *ov* || 20 temperate *ov* || 20-24 Rudo — rudentur *add. in mg. inf. U²* || 21 que *om. v* || *post* equis *del.* unde ruditus fit *U²* || 23 quum *U*: quae *ov* cum *a* || 24 rudentur *U²* || 200,1 Rutumenta *a* (*Ratumenna Fest.*) || 2 prope *v*

sidus inimicum frugibus, rufae canes imolabantur ut fruges ad maturitatem perducerentur. Et **triumphalis porta**, per quam triumphantes imperatores pompam agebant. Erat et in urbe illa porta quae ab Roma **Romanula** dicebatur, habens gradus in naualia ad Volupiae sacellum. Item alia in Palatio Mutionis appellata á mugitu, quod ea pecus exigebatur.

201 Á fonte etiam **fonticulus** deducitur, hoc est paruus fons. **Plynius**: Vbicunque moueris humum fonticuli scatent. Fons graece πηγή dicitur, unde plures simul domus rusticae, hoc est plures uillae, **pagus** uocantur, quod circa fontes condi huiusmodi uillae consueuerunt. Hinc **pagani** dicti, quasi ex eodem fonte potantes, hoc est uillani. Hinc **paganus uicus**, hinc **semipaganus**, quasi semiuillanus. Lapis in quem aqua scaturiens colligitur modo **crater**, modo **labrum**, modo á gustando **gustatorium** appellatur; crater á similitudine (c. 157) uasis huiusmodi.

202 Est enim **crater** siue **cratera** uas rotundum amplum. **Virgilius**: Crateras laeti statuunt et uina coronant. **Idem**: Crateres que duos statuam tibi pinguis oliui. Et alibi: Fuso crateres oliuo. Nam quod **Marcellus** ait Crateras dici uasa uinaria, crateres uero uasa olearia, falsum est. Magnum atque amplum esse, idem **Virgilius** ostendit: Sed magnum metuens se post cratera tegebat. Graecum uocabulum est κρατήρ et á capacitate, hoc est ἀπὸ τοῦ κρατεῖν, deducitur, quod est tenere, capere. Quidam scribunt tris urnas continere. **Vrnam** uero **quartarium** dici manifestum est, quod quatuor **sextarios** capiat. Ab huius uasis similitudine **crater** in monte Aetna appellatus est foramen illud per quod ignis cinis que euomitur; quod qum aliquando duobus in locis fieri uideatur, duos esse huiusmodi crateres dixere. **Strabo**: Ipsa uero montis Aetnae cacumina flagrantibus incendiis multipliciter mutari manifestum est. Nunc quidem unum in craterem collabatur ignis, nunc diuisus egreditur; modo igniti defluunt riui, modo flammae aut fumus fuligo ue consurgunt; aliquando ardens lapis exundat. **Ouidius** de raptu Proserpinae: Et pronos currus medio cratere recepit.

203 Exigua fistula ex aere siue marmore aut alia materia ex qua aqua exilit é fonte, et propter signa quae fieri in ea solent, **persona** aliquando uocatur, proprie **sipunculus** dicitur. **Plynius**: Aqua uelut expressa cubantium pondere sipunculis effluit, cauato lapide súscipitur, gracili marmore continetur.

204 Item **Baptisteria** in domibus sunt, hoc est ueluti lacus quidam ex ligno aut marmore alio ue genere lapidis aedificati. In quibus lauandi gratia mergimur, dicta ἀπὸ τοῦ βαπτί(ε)ιν, quod mergere est. Haec in cellis aedificari solent, hoc est secretioribus locis, in hunc usum factis, (f° 99v) quarum aliae **caldariae** sunt, in quibus calda lauamur, aliae **frigidariae**, in quibus lauamur frigida. **Plynius**: Cella frigidaria, in qua est baptisterium amplum et opacum. Sunt etiam **piscinae** in areis, in quibus natari la-

200,5-7 cf. Varro *ling.* 5,164 | 201,1-2 Plin. ? [cf. *epist.* 5,6,40 ?] | 2-5 cf. Seru. *georg.* 2,382 | 202,1 cf. Seru. *Aen.* 1,724 ? | 1-3 cf. Non. 545-546 uar. (Verg. *Aen.* 7,147; *ecl.* 5,68 uar.; *Aen.* 6, 225) | 4-5 Verg. *Aen.* 9,344 | 5-6 cf. Isid. *orig.* 20,5,3 | 6 cf. Pap. et al. | 9-10 cf. Sol. 5,9 ? | 10-13 cf. Strabo [cf. G.G.] 6,2,8 | 13 Ou. *met.* 5,424 | 203,1-2 cf. Vlp. *dig.* 19,1,17,9 ? | 3-4 Plin. *epist.* 5,6,36 uar. | 204,5-6 et 6-7 cf. Plin. *epist.* 5,6,25

200,5 ab U : a ova || 201,2-5 fons — semiuillanus *add. in mg. inf. U* ² || 3 uocatur ova || 7 cratera a || 202,2 crateres²] -is a || 11 quidam v || unum *om. ova* || 204,5 frigida] frigidaria o

tius possit. Piscinae ab initio dictae sunt in quibus uiui pisces coercentur, quod nomen ipsum facile indicat. In his quoniam natate etiam solebant, inualuit consuetudo ut omnes in hunc usum collectae aquae, siue frigidae sint, siue calidae, siue tepidae, piscinae dicantur. **Martialis:** Piscinam peto, non licet natate. **Cicero:** Latiores, inquit, piscinam uoluissim, ubi iactata brachia non offenderentur. **Plynius:** Si natate latius aut tepidius uelis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus astringi. Quin etiam uasa lignea ampliora ad tenendam aquam, et ipsa baptisteria aliquando piscinae uocantur. **Idem:** Decoquitur in aqua et in piscinas lignas funditur. Eadem generali uocabulo **natatoria** et **natationes** appellantur.

205 Á piscina **Cicero piscinarios** uocat Lucullum, Philippum et Hortensium piscinas habentes. Piscina á pisce dicitur, á quo diminutium **pisciculus**. **Terentius:** Olera et pisciculos minutos. Et **piscor** uerbum, quod est pisces uenor. Á quo **expiscor**, quod proprie est diligenter, ubi nam pisces lateant, quaero. Metaphorice tamen expiscari pro indagare accipimus. **Terentius:** Perinde expiscare, quasi non noris. Item pro lucrifacere. **Plautus:** Tandem que nescio quid ab eo expiscatus. Et **adipiscor**, quod significat acquiri. Veteres **appiscor** dicebant. **Lucillius:** Magnam inde appiscatus infamiam. Quod si adipiscor cum persona iungatur, significat peruenio; et in praerito facit **adeptus**. **Cicero:** Nam medio itinere eum adeptus amplexus sum, hoc est: quum medio itinere ad eum peruenissem. **Idem** accidit in **nanciscor**, quod, quum similiter acquiri significet, si tamen cum homine iungatur, frequentissime capitur pro inuenio. **Cicero:** Eum tu hominem teneto, si quem eris nactus istis mortis aut exilii minis. Ab hoc ueteres **renanciscor** dixere pro eo quod est reprehendo; et **indipiscor**, quod (c. 158) similiter significat assequor. Dicitur que etiam in actiuo **indipisco**. **Plautus:** Neque partem tibi adeo indipisces, neque furem excipies. Ab **indipiscor** fit **indeptus**, á quo **indepto** frequentatium. **Varro:** Nec partem aliquam indeptauit haereditatis.

206 Á piscor **piscator** deducitur, qui piscatur; et piscatus ac piscatio pro ipso actu piscandi. **Plynius:** Quos uenatus, aucupia piscatus que alebant. Et **piscatorium**, quod ad piscatorem pertinet, ut piscatorius hamus, piscatoria scapha, piscatoria fiscina, piscatorium tugurium. Et **piscosum**, quod modo significat piscibus plenum, modo in quo piscari facile est, quod et **pisculentum** ueteres dixerunt. **Cato:** Fluuium magnum, pulchrum, pisculentum. **Piscatorii ludi** dicebantur qui pro quaestu piscantium fiebant. Item **piscariae**, loca in quibus pisces uenduntur; et **piscarii**, qui pisces uendunt. **Varro:** Nullus in piscaria piscis erat. Inter piscarios nemo uendebat.

207 **Idem** et **cetarii** dicuntur, quamuis cetarii potius sunt qui magnos pisces et salsos uendunt. **Cete** enim maiores pisces in mari sunt, non ouum, sed animal parien-

204,7-8 cf. Gell. 2,20,7 | 10 Mart. 3,44,13 | 10-11 Cic. ? fr. inc. 24 | 11-12 Plin. epist. 5,6,25 | 14 cf. Plin. nat. 34,123 | **205,1** cf. Macr. sat. 3,15,6 (cf. Cic. Att. 1,19,6 uel 1,20,3) | 3 Ter. Andr. 369 | 3-5 cf. Don. et Phorm. 382 uar. | 6 Plaut. ? fr. inc. 64 [ex Cic. fam. 9,19,1 ?] | 7 cf. Non. 74 uel P. Fest. 11 | Lucil. ? fr. inc. 2 | 9 Cic. ? fr. inc. 25 | 11-12 Cic. ? fr. inc. 26 | 12-13 cf. P. Fest. 276 | 13-14 cf. P. Fest. 106 | 14-15 cf. Plaut. Aul. 774-775 uar. ap. Non. 129 | 15 cf. P. Fest. 106 | 16 Varro ? fr. inc. 12 | **206,2** Plin. nat. 8,44 | 5-6 cf. Non. 151 (cf. Cato orig. 97) | 6 cf. P. Fest. 211 | 8 Varro ? fr. inc. 13 | **207,1-2** cf. Don. (et Eugraph.?) Eun. 257 ? | 2 cf. Non. 49 | 2-3 cf. Plin. nat. 9,78

204,11 tepidus va || **205,2** pisciculus diminutium v || 7 appiscor] r U p.c. || dicebant appiscor v || 12 teneto] tereto o || 12-16 Ab hoc — haereditatis add. in mg. inf. U² || 14 que om. ova || **206,1-2** et piscatus — alebant add. in mg. U² || 3 hamus om. ov || fuscina v || **207,1** idem v || 2-3 parturientes ov

tes, quod nulli ex paruis accidit, praeter quam ranae. **Virgilius:** (f° 100r) Immania cete. Cetarii etiam piscatores magnorum piscium dicuntur, ut puta thynnorum et aliorum huiusmodi. **Varro:** Aduertis cetarios, qui uidere uolunt in mari turmas ascendere in malum, alti ut penitus per aquam perspiciant. Hinc **cetariae** dicuntur loca iuxta mare stagnante lacu, in quibus thynni et alii huiusmodi pisces capiuntur et iuxta saliantur. **Plynius:** Cartiae in cetariis assuetus quidam polyopus exire, atque ibi salsamenta populari. **Idem:** Scombris in aquis sulfureus color, extra qui caeteris. Hispaniae cetarias hi replent thynnus non commeanibus.

208 Pisces aliquando á terrestrium animalium similitudine nomen habent, ut **uitulus, scorpius, anguilla**. Aliquando á similitudine auium, ut **passer, hirundo**. Non nunquam ab aliquo inanimato, ut á testa **testudo**, ab acu **acus**, qui et **belone** dicitur, quod Graeci βελόνην acum nominant. **Plynius:** Acus siue belone unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. Á partu callescit uulnus, quod et in cecis serpentibus tradunt.

209 Interdum á colore, ut **aurata** á colore auri et **mullus** á colore mulleorum calceorum, quibus primo reges Albani, postea patricii usi sunt. Erant autem purpurei coloris, á millando, hoc est suendo, dicti. Vnde **millus** collare canum uenaticorum, consutum factum que ex corio clauis ferreis eminentibus aduersus impetum luporum. **Scipio** Emilianus ad populum: 'Nobis', inquit, 'rei que publicae praesidio erit is, quasi millus cani. Mullus piscis est marinus maximae nobilitatis et gratiae, magnitudinis modicae: raro enim binas libras ponderis superat. **Martialis:** Nolo mihi ponas Rhombum mullum que bilibrem. **Mutianus** tamen tradidit mullum octuaginta librum in mari Rubro semel captum fuisse. Vescitur alga, ostreis, limo et aliorum piscium carne. Barba gemina insignitur inferiori labro, propter quod Veneti **barbonem** uulgo nominant; á Graecis **trigla** dicitur, quo nomine in presentia utuntur Romani. Hinc **trigles** lapillus dictus, quod nulli colorem habeat, sicut **carcinias**, quod cancri marini, **echites**, quod uiperae, **Scorpites**, quod scorpionis, **Scarites**, quod scari. Vilissimus inter eos est quem **Lutarium** nominant. Hunc semper comitatur **Sargus**, alius piscis; et, illo coenum fodiente, hic excitatum pabulum deuorat. **Asinius Celer** Claudio principe mullum unum septem milibus nummum mercatus traditur. **M. Apicius** in sociorum Garo, de quo alibi dicemus, mullos necandos putauit et ex iecore eius alecem excogitauit. Mullum expirantem multiplici quadam colorum uarietate spectare proceres gulae praeclarum putabant, praesertim si uitro esset inclusus. **Seneca:** Parum uidetur (f° 100v) recens mullus, nisi qui in conuiuiae manu moritur. Vitreis ollis inclusi afferuntur, et obseruatur (c. 159) morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu uertit. **Idem:** Ante illa audiebamus: 'Nihil est melius saxatili mullo'. At nunc audimus: 'Nihil

207,3-6 cf. Non. 49 (Verg. *Aen.* 5,822; Varro *Men.* 209 uar.) | 7-8 cf. Plin. *nat.* 9,92 | 8-9 cf. Plin. *nat.* 9,49 | **208,1-2** cf. Isid. *orig.* 12,6,4-5 ex Varro *ling.* 5,77 | 4-5 Plin. *nat.* 9,166 uar. | **209,1** cf. Isid. *orig.* 12, 6,6 | 1-2 cf. Fenestella ap. Plin. *nat.* 9,65 | 2-3 cf. P. Fest. 143 | 3-6 cf. P. Fest. 151 (cf. Scip. *min. or. frg.*) | 6-7 cf. Plin. *nat.* 9,64 | 7-8 Mart. 3,45,5 uar. | 8-9 cf. Plin. *nat.* 9,68 (Mutianus) | 9-10 cf. Plin. *nat.* 9,64 | 11 cf. Tort. | 12-13 cf. Plin. *nat.* 37,187 | 14-15 cf. Plin. *nat.* 9,64-65 | 15-16 cf. Plin. *nat.* 9,67 uar. | 16-19 cf. Plin. *nat.* 9,66 (Apic.) | 17 cf. ? | 20-22 Sen. *nat.* 3, 17,2 | 22-26 cf. Sen. *nat.* 3,18,4-5

207,3 immania] in maria *ov* || 8 quidam *om. ova* || **208,5** utero] uero *a* || coalescit *ov* calescit *a* || **209,4** que *om. v* || 8 mullum¹] malum *a* || 10 germina *v* || 12 habet *ova* || 16 Claudia *o* || 18 colorum *o*

est moriente formosius. Da mihi in manus uas uitreum, in quo exulter'. Vt multum et diu laudatus est, ex illo perlucido uiuario extrahitur. Tunc, ut quisque peritior est, monstat: 'Vide quam exarserit rubor
 25 omni acrior minio! Vide quas per latera uenas agat! Ecce sanguineum putes uentrem! Quam lucidum quidam ceruleum sub ipso tempore effulsit! Iam porrigitur et pallet et in unum colorem componitur'. Non tempero mihi quin utar interdum temerarie uerbis et proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam dentibus et uentre et ore contenti, oculis quoque gulosi sunt. Mulli nunc praestantissimi capiuntur in mari Tyrrheno iuxta Corniculum et Tarquinius.

210 Habent enim et pisces sua loca, sicut **Carpio** in Benaci lacu, **Salmo** in Rheno ac Rhodano, qui duo pisces omnibus ferè marinis praeferruntur; **Attilus** in Pado; **Zeus**, qui et **faber** appellatur Gadibus; **Mustellae**, in lacu Retiae Brigantino, murensis ferè similes; et caeteros omnes pisces nostra aetate excedentes pretio, quas á
 5 lambendis petris uulgo nunc **Lampetras** nominant. Circa Ebusum **Salpa**, obscenus alibi, et qui coqui non potest, nisi ferula uerberatus.

211 Plerunque nomen trahunt pisces ab ingenii aut morum similitudine, ut **canes** siue **caniculae** á morsu. Hae enim graui periculo urinantes infestant, ob id stilos praecacutos lineis adnexos habent, quia nisi perfossae non recedunt. Atrox cum his dimicatio est. Inguina et calces omnem que candorem corporum appetunt. Salus una
 5 in aduersas aedi: sic enim territae retrocedunt pauent que hominem aequae ac terrent. Verum ubi ad summa uentum est, ibi periculum, adempta facultate eundi contra, dum conantur emergere; omnis spes salutis in sociis est: nisi praeceleri ui repente rapiant, absumi spectant. Omnis cura ad speculandum hoc malum adhibetur antequam mergatur. Certissima est securitas conspexisse ibi planos pisces, quia nunquam ubi
 10 sunt caniculae uersantur. Quade causa urinantes **sacros** eos appellant.

212 Item **lupi** á uoracitate, unde á Graecis hic piscis λάβραξ dicitur, hoc est uehementer edax. $\lambda\alpha$ enim intensiua particula est, $\beta\alpha\rho\delta\varsigma$ edax dicitur. Á quo Picientes mei **uarolum** nominant, Romani uulgo **lupam**. **Laneus** siue **lanatus lupus** dicitur á candore ac mollicia carnis. Tales enim inter eos laudatissimi sunt. **Martialis**: Laneus
 5 Euganei lupus excipit ora Timauí, Aequoreo dulces cum sale pastus aquas. **Varro lupus** (nº 101r) **Tyberino** palmam tribuit his uerbis: Ad uictum optima fert ager Campanus: frumentum, Falernum uinum; Cassinas, oleum; Thusculanus, ficum; mel, Tarentinus; piscem, Tyberis. Optimi inter duos pontes lupi capiebantur, propter urbis latrinas et cloacas, quas insectantes maxime pinguescunt; quae res praecipua causa est ut é mari nantes inter fluminum
 10 hostia meliores sint, ut pote pinguiore. Refert **Macrobius** Lucillium acrem et uehementem poetam ostendere se scire hunc piscem egregii saporis esse qui inter duos pontes captus esset, eum que quasi liguritorem appellare catillonem. Proprie autem **catillones** dictos gulosos, quasi catillorum liguritores, et praecipue eos qui ad pollutum Herculis ultimi conueniebant, quod catillos liguribant.

209,27-28 Sen. nat. 3,18,7 | 210,1-2 cf. Plin. nat. 9,68 | 2 cf. Plin. nat. 9,44 | 3 cf. Plin. nat. 9,68 | 5-6 cf. Plin. nat. 9,68 | 211,1-2 cf. Isid. orig. 12,6,5 | 2-10 cf. Plin. nat. 9,151-153 | 212,1 cf. Isid. orig. 12,6,5 ? | 3-4 cf. Plin. nat. 9,61 | 4-5 Mart. 13,89 | 5-8 cf. Macr. sat. 3,16,12-13 (Varro frg.) | 10-13 cf. Macr. sat. 3,16,17 uar.

209,23 famosius ov || Vt multum om. ova || 26 quiddam a (recte) || 29 croniculum o || 210,3 brigantino retiae a || 5 obsenus o obsenus v || 211,6 summam a || 212,3 lupum va || 12 liguriorum v || 13 conueniebat o

213 Á catino per diminutionem **catillus** dictus. **Catinum** autem á capiendo putant deductum. Vas est escariae mensae, ubi pulsem aut aliquid iurulenti ponebant. **Catillatio** graue opprobrium obiiciebatur hominibus generosis, si qui prouintias amicas populi Romani expoliassent, quod bona eorum ligurisse uiderentur. **Lucillii** uersus hi sunt: Fingere praeterea afferri, quod quisque uolebat. Illum sumina ducebant atque altilium lanx. Hunc pontes Tyberinos inter captus catillo. **Caium** quoque **Titium** ita scripsisse commemorat : (c. 160) Quin potius potamus mulsum mistum uino graeco; edimus turdum pinguem bonum que piscem, Lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.

214 Refert **Aristoteles** mugilem et lupum perpetuo inter se odio conflagrare. Nos certe Puteolis saepe numero congrum cum murena, cum lupo mullum acriter pugnantem Bessarione nostro praesente animaduertimus, mugilem que in metu, cum caput occultasset, totum se absconditum esse existimantem, propter quod **cephalum** á Graecis uocari uerisimile est. **Galenus** quoque excellens medicus de eo sic scribit: Λάβρακα οὐ θεάσαι γεννώμενον ἐν γλυκέσιν ὕδασι, ἐκ μέντοι τῆς θαλάσσης ἐπαναβαίνοντα ποταμοῖς ἢ λίμναις ἐώρακα. Διὸ καὶ μοχθηρὸς ὀλιγάκις ἀύρισκεται, καθάπερ ὁ κέφαλος πολλάκις. Οὐ φεύγει δὲ οὐδὲ τὰς λιμνοθαλάσσης καὶ τὰ στόματα τῶν ποταμῶν, καί τι γε πελάγιος ὢν. Τοῦτ' ἄρ' τούνομα τίθενται τοῖς αἰς τὸ βᾶθος ἀποχοροῦσιν. Lupum, **inquit**, in dulcibus aquis natum non uidimus, sed ex mari in flumina ac lacus ascendentem conspeximus, propter quod parumper limosus inuenitur aliquando, quemadmodum cephalus. Non fugit autem stagna salsa nec ostia fluminum, quamuis in profundo maris uersari sit solitus.

215 Constat autem á lupo quadrupede animali appellatum hunc piscem fuisse, cuius tanta uarietas est ut cibo alio deficiente terra uescatur. Luporum uisus creditur homini noxius esse, uocem que ei quem priores uiderint adimere. **Virgilius**: Nunc (n° 101v) oblita mihi tot carmina, uox quoque Merim iam fugit ipsa: Lupi Merim uidere priores. Hinc factum est **proverbium** 'lupus est in fabula', quotiens, superueniente eo de quo sermo erat, necesse est tacere. Homines in lupos uerti rursus que restitui sibi usque adeo uulgi animis infixum est ut hinc **uersipellis** contumeliosum nomen ortum putetur. Hi enim dicuntur Versipelles qui modo unum, modo aliud ostendunt et quo libet se fraudulentem commutat. **Lucillius**: At libertinus Tricorius Syrus iste ad mastygias, quicum uersipellis fio et commuto omnia. **Plautus**: Versipellem se facit quando lubet. Scribit **Varro** Archadas quosdam sorte ductos stagnum quodam eius regionis tranare uestitu in quercu suspenso, atque abire in deserta transfigurari que in lupos, et cum similibus feris per nouem annos uicitare. Quo in tempore si humana carne abstinerint, rursus ad idem stagnum reuerti et, cum tranauerint, priorem effigiem habitum que recipere, nouem annorum aetate addita. Et quia nullum tam impudens mendacium est ut

213,1-2 cf. Varro *ling.* 5,120 | 2-4 cf. P. Fest. 44 | 4-6 cf. Macr. *sat.* 3,16,17-18 (Lucil. 1174-1176 uar.) | 6-8 cf. Macr. *sat.* 3,16,14 et 16 (C. Titius) | 214,1 (et 2 ?) cf. Arist. *hist. anim.* 9,2 610 b ap. Plin. *nat.* 9,185 | 6-9 cf. Gal. *alim. fac.* 3,24 t. 6, p. 714 | 215,2 cf. Plin. *nat.* 8,83 | 2-3 cf. Plin. *nat.* 8,80 | 3-6 cf. Seru. et ecl. 9,53-54 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 8,80 | 8-10 cf. Non. 38 (cf. Lucil. 669-670; Plaut. *Amph.* 123) | 10-19 cf. Plin. *nat.* 8,81-82 (Euanthes, uel Varro teste Aug. *ciu.* 18,17)

213,1 catillus per diminutionem v || 2 Vas] Fas ov || iurulenti v iurulenti a || 4 liguris se ov || 5 summa ova || 7 putamus a || mixtum U a.c. ov || 214,4 existimante v || 6-9 (locus Galeni) ineptias ov || 6 γυνῶνον ο γηνῶμενον v γενόμενον a || γλύκεσιν U a γλυκεσιν ο γλύκεσιν v || χθηρὸς post θαλάσσης del. U || 9 τούνομα U τουννομα ο τουννοπω v || τιθεται ο τιτιωπται v τίθεται a || ἀποχοροῦσιν U αποχωρουσιν v || 10 lacus om. v || 215,2 uarietas U p.c. || 3 Hunc o || 7 est om. v || 10 iubet v || 11 quoddam ova (recte) || 13 ueritare v || abstinerit o || 15 ut] quod v

teste careat, nominatim exprimit **Demenetum** quendam in sacrificio quod Archades imolato puero facere deo suo Lyceo solebant, quum humana exta degustasset, statim in lupum conuersum et anno decimo in figuram pristinam restitutum; hunc pugillatuse exercuisse et olympiaco uicisse certamine. Nec ob aliam causam **Varro** existimat in Archadia **Panem Lyceum** et **Iouem Lyceum** nominatos, quam propter
 20 hanc hominum in lupos mutationem. **Lupus** enim graece λυκος dicitur.

216 Á quo **Lupi** nomen deriuatur, et simili modo **Lyceum** Archadiae montem appellatum, qui Pani deo sacer est, quod magis mihi placet quam quod scribit **Seruius** Lyceum dictum quod lupos non sinat in oues saeuire. **Lupi caudae** uulgu existimat **amatorium** uirus inesse in exiguo uillo, eum que qui capiatu statim
 5 abicere, nec uim habere uillum nisi uiuenti detrahatur. Á lupo **ceruarius lopus** dicitur, aliud animal uulgo notum, cuius tanta obliuio est, ut maxima etiam in fame mandens, si respexerit, non recordetur cibi, sed digressus alium quaerat.

217 Item á lupo **Lupercal** dictum, locus siue spelunca sub Palatino monte sacrata ab Euandro Pani deo Archadiae qui Lyceus uocatur, quamuis alii ita appellatum uelint uel quod lupa ibi Remum et Romulum nutriuerit, uel quod ibi per caprum
 5 luebatur, hoc est sacrificabatur, ut sit dictio ex tribus (c. 161) orationis partibus composita. Hinc **Lupercalia** sacra quae in eo loco fiebant appellata, et **Luperci** á Romanis dicti, quasi ex illorum mysteriorum semine exorti, siue, ut **Varro** putat, quod Lupercalibus in Lupercali sacra facerent.

218 Á lupo etiam meretrices **lupae** appellatae, quod, ut illi cibi, ita hae uel libidinibus uel quaestus appetentes sint. Vnde turpia earum loca **lupana**- (c. 102 r) **ria** uocantur; et **lupari**, scortari ac meretricari est. **Actius**: Qui cum meretrice per uias habitu nostro lupantur. Hinc datum fabulae locum uolunt, ut Remus ac Romulus expositi á lupa
 5 nutriti esse dicantur, quod, quum uagientes in ripa Tyberis iacerent, á nescio qua meretrice primum collecti fuisse, et primas eius mamillas suxisse putentur, deinde ad **Faustulum** peruenisse pastorem. Alii tamen existimant hanc non fabulam, sed historiam esse, et geminos infantes á lupa uere fuisse nutritos, quod Marte geniti essent, in cuius tutela lupi esse dicuntur, ut ideo lupa paruulis ubera admouisse
 10 credatur, quia filios esse dei sui Martis agnouerat.

219 **Lupata** quoque, genus freni asperrimi, á lupinis dentibus nomen sumpsere, quia inaequales sunt et propterea morsus eorum asperrimus. **Virgilius**: Pressi que negabunt Vulnera dura pati, et duris parere lupatis. **Lupinum** dicitur quicquid ad lupum
 5 pertinet, ut lupini dentes, lupini oculi, lupina rabies. **Plynius**: Masurius palmam **lupino adipi** dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali

215,19-21 cf. Aug. *ciu.* 18,17 (Varro *frag.*) | **216**,1-3 cf. Seru. *Aen.* 8,343 | 3-5 cf. Plin. *nat.* 8,83 | 5-7 cf. Plin. *nat.* 8,84 | **217**,1-4 cf. Seru. *Aen.* 8,343 | 5-6 cf. Aug. *ciu.* 18,17 | 7 cf. Varro *ling.* 5, 85 | **218**,1-2 cf. Gloss. V,29,38 ? | 2-3 cf. Aug. *ciu.* 18,21 | 3-4 cf. Non. 133 (cf. Atta [non Acc.] *com.* 3) | 4-10 cf. Aug. *ciu.* 18,21 | **219**,1-3 cf. Seru. et cf. *georg.* 3,207-208 | 4-5 Plin. *nat.* 28,142 | 5-6 cf. Seru. auct. *Aen.* 4,458

215,17 im(m)olato] immolatu v || **216**,4 quo om. v || 5 uim] enim a || 7 degressus v || **217**,1 dictum Lupercal v || 2 appellatim o || 5 appellati o || 6 Romanas o || **218**,5 nutriti o || **219**,1 a om. ov || 2 quia] qui a (= Seru.) || 3 lupum] -em o || 4 lupini rapies v

medicamenti inferretur. **Lupinus** quoque leguminis genus appellamus, quod non minus terram appetat uorax que illius sit quam lupus. Hoc unum coli non uult, seritur que non arato, et tellurem adeo amat ut, quamuis frutetoso solo coniectum inter folia uepres que, ad terram tamen radice perueniat. Quotidie, cum sole circumagitur, 10 horas que agricolis etiam nubilo die demonstrat, ter floret. Ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum est. Maceratum calida aqua in cibo est homini.

220 Lupus etiam instrumentum est aduncum, quo uasa quae in puteum forte ceciderint extrahuntur. **Harpax** graeco uocabulo et **harpago** nominatur, quod rapax interpretari potest, ἀπό τοῦ ἀρπάζειν, quod est rapere. Item **lupus** genus aranei est, de quo supra diximus, á Graecis λύκος appellatus; et herba, quae asparagi uice mandi 5 solet, quae et **lupus salictarius**, quod salices ad similitudinem uitis ascendat, et uulgo **lupulus** dicitur ex aculea torum genere. Germani ex ea **ceruisiam** faciunt admixta frugibus. Haec genus potionis, quo pro uino utuntur, quale est in Aegypto **zithum**, **celia** et **cerea** in Hispania. Horum omnium spuma cutem foeminarum in facie nutrit.

221 Á lycos etiam **Lycus** deducitur, proprium uiri nomen. Multi autem hoc nomine clari fuerunt. Vnus Troianus. **Virgilius**: Fata Lyci. Alius Thebanus, ignobilis genere, qui, cum á Creonte, Herculis socio, in exilium missus fuisset, Hercule deinde cum Pirithoo ad inferos profecto, regnum Thebarum occupauit. Item alius Thebarum 5 rex. Alius, Pandionis filius, qui á se Lyciam nominauit. Item á lycus **Lycaon**, Calystonis pater, Arcadiae rex, qui, cum solitus esset hospites necare, id que in Iouem hospitem moliretur, in lupum ab eo conuersus est. Fuit et alius hoc nomine, Priami filius, pater Pandari. Et **Lycastus** urbs Cretae, á luporum quae ibi est multitudine. Et **Lyciola**, pastoris nomen. Et **Lycimnius** frater Astioches. Et **Lycinus**, proprium nomen. Et **Lycomedes**, Creontis filius, et **Lycopa**, urbs Aetholiae. Et **Lycan**, 10 Pythagoricus philosophus; alius Socraticus; tertius poeta; quartus epigrammatum scriptor. Et **Lycophron**, Periandri Corinthiorum tyranni filius, qui patri, quod mater occiderat, nunquam conciliari potuit; cum que patris aetate iam graescente in successionem tyrannidis uocaretur, respondit se nunquam Corinthum patre uiuente 15 rediturum. Et **Lycopolis**, urbs Aegypti. Et **Lycetus**, oppidum Cretae sub Idomenei imperio, á (c. 162) quo Idomeneus **Lycetus** est dictus. Et **Lyctonia**, similiter urbs Cretae.

222 Et Lycurgus, Lacedaemoniorum rex philosophus que clarissimus, qui Lacedaemoniis leges sanctissimas condidit, astrictis que ciuibus iuramento quod tam diu eas intemerate obseruarent donec ipse rediret, et é patria nunquam rediturus migra-

219,7-10 cf. Plin. *nat.* 18,133-134 uar. | 10-11 cf. Plin. *nat.* 18,135-136 | **220,1-3** cf. Isid. *orig.* 20,15,4 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 29,85 | 4 cf. 1,250 | 4-5 cf. Plin. *nat.* 21,86 | 6 cf. Gloss. III,547,42 an 584,26 ? | 7-9 cf. Plin. *nat.* 22,164 | **221,1-5** cf. Tort. (*Verg. Aen.* 1,222; ex Sen. *Herc. f.*; ex Mela 1,80) | 5-8 cf. Tort. ex Ou. *met.* 1,218-239 | 8 cf. Tort. ex Hom. *Il.* 2,647 | 9-10 cf. Tort. *Lycida*, *Lycimmus*, *Lycinius*, *Lycomedes*, *Lycopa* | 10-12 cf. Tort. ex Diog. Laert. 5,69 | 12-15 cf. Tort. ex Herod. 3,50-53 | 15 cf. Tort. ex Diod. 1,88,7 | 15-16 cf. Tort. ex Seru. *Aen.* 3,401 | 16-17 cf. Tort. | **222,1-2** cf. Tort. | 2-4 cf. Iust. 3,3,11-12 ex Tort.

219,10 omnibus *om.* v || **220,6** lupulus] lupus v || aculentorum *U* aculentarium *o* || ceruisiam v || 7 haec *U* : hoc *ova* || zythium *o* zithium v || **221-222** *add. in mg. inf. U²* || **221,9** Lycinus] -nius v || 11 aepigramatum *o* epigrammaton *a* || 13 patris *U²p.c.* : ab eo *U²a.c.* || 14 successione v || 15 Lycopolis] Li- v Lycophelis *o* || **222,1** Lacedaemonum *o* -monium v || 3-4 emigravit *ova*

uit, quo leges á se aeditae perpetuo obseruarentur. Fuit et alius Lycurgus, Nemeae regionis rex. Item alius, rex Thracum, qui, cum Bacchum deum esse negaret, uitem amputare conatus, sibi crura praecidit; unde eum tradunt abstemium fuisse. Et **Lycisca**, nomen habens compositum á lupo et cane, hoc est ἀπό τοῦ λύκος καὶ σκύλας. Est enim canis natus ex commistione canum luporum que. **Virgilius**: Multum latrante Lycisca. Et lynx, et Lycius Apollo, et lux, de quibus inferius dicemus.

223 Item **urticae** dicuntur, quod uredinem tactu excitent. Graece hoc genus ἀκαλήφη uocatur. Piscis est carnosae frondis; nocte uagatur; uescitur carne; contrahit se primo, mox praenatante pisciculo frondem suam spargit complectens que deorat. Dum admoueri sibi manum sentit, mutat colorem et contrahitur; uis pruritu mordax, nam tacta uredinem mittit instar terrestri herbae quae ab urendo **urtica** dicitur, quod folia eius (c. 102v) tacta acerrime urant, quamuis genus urticae est quod **ono-nium** uocant, multo caeteris mitius, et foliis ferè nihil mordentibus. Constat, si quis decocto urticae pedes hyeme lauerit, eo die non frigere. Si equae marem non admittant, et urtica infricetur natura, libenter coitum pati. Phantias physicus utilissimam esse urticam scripsit in cibis coctam conditam ue lyeni, duritiae uentris, intestinorum animalibus, articularibus et podagricis morbis, arteriae, tussi, uentris distillationi, stomacho, panis, parotidi, permionibus. Pectus praeterea purgare, urinam ciere, sanguinem narium sistere, calculos rumpere, uam reprimere.

224 Nonnunquam etiam á figura pisces nomen accipiunt, ut **solea**, quae crepidae similis est, quam soleam uocamus ex planorum piscium genere. Et **Rhombus**, commendatus patinis. Á solea et **passere** situ tantum corporis differens. Etenim dexter Rhombo resupinatus est, soleae et passeris leuus. Rhombi mentionem facit **Iuuenalis**, quem fingit Domitiani temporibus incredibili magnitudine captum fuisse: Quam iam semianimum laceraret Flauius orbem Vltimus, et caluo seruiret Roma Neroni, Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi Ante domum Veneris, quam Dorica substinet Ancon, Impleuit que sinus. Rhombos tradunt optimos esse Rauennae, sicut lupos inter duos pontes Romae. **Rhombus** graeca uox est, significat que proprie figuram quadratam solidam, cuius latera omnia sunt aequalia, anguli uero omnes obliqui hoc modo: \diamond . Hic rhombus, si in terra iactetur, uoluitur ad similitudinem ferè cylindri. Vtebantur eo maleficae mulieres, quibus maxime Thessalia abundat, ad deducendam lunam. **Martialis**: Quae nunc Thessalico lunam deducere rhombo. **Idem**: Numerare quis pigri damna possit somni, Dicere quot aera uerberent manus urbis, Quam secta Colcho luna uapulat rhombo. Solebant quippe ueneficae mulieres ad deducendam lunam noctu aera percutere. **Ouidius** de anu lunam deducente: Themesea que concutit aera. **Themes** enim antiquum oppidum Cypri est, in quo repertum primo

222,4-6 cf. Tort. ex Seru. *Aen.* 3,14 | 6-9 cf. Tort. ex Seru. ex Plin. *nat.* 8,148 [?] (Verg. *eccl.* 3,18) | 9 cf. 671 et c. 768,16-53 | 223,2-5 cf. Plin. *nat.* 9,146-147 | 5-6 cf. Isid. *orig.* 17,9,44 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 21,93 uar. uel 22,37 uar. | 8-9 cf. Plin. *nat.* 22,36 | 9-13 cf. Plin. *nat.* 22,35-36 | 224,1 cf. Isid. *orig.* 12,6,6 ? | 1-4 cf. Plin. *nat.* 9,72 | 5-7 Iuu. 4,37-41 | 7-8 cf. Plin. *nat.* 9,169 | 12-13 Mart. 9,29,9 | 13-14 cf. Mart. 12,57,15-17 | 15-16 cf. Ou. *fast.* 5,441 | 16 cf. Hom. *Od.* 1,184

222,7 post est del. λυκ U² || 8 post natus del. est U² || 9 post apollo del. de U² || 223,1 uredine v || 2 contrait U a.c. || 3 praenatet é v || 7 mordentius ova || 8 de costo v || frigescere ova || 9-13 Phantias — reprimere add. in mg. inf. U² || 10-11 intestinis animalium a || 12 ciere] eiicere v || 13 uarium a || 224,3 Á om. v || 13 post uerberent add. ut v || 14 uapulat] uolupat a

aes; ab eo sumpsit cognomen. **Theocritus** in Egloga quam Pharmaceutriam inscripsit, mulierem maleficam inducit amore adolescentis captam, inter multa alia quibus allicere sibi amantem conabatur, hoc rhombo usam fuisse: ἄως δινεῖθ' ὅδε ῥόμβος
 20 χάλκεος ἐξ Ἀφροδίτας, ὡς κείνος δινοῖτο ποθ' ἀμετέρῃσι θύρῃσιν. Vt rhombus iste, **inquit**, aeneus uertitur, ita uertatur meus amans ad me. Est etiam **rhombus** cylindrus, item torques, et instrumentum illud quo uertendo mulieres nent lanam, utuntur que eo similiter in Thessalia mulieres maleficae. Ῥομβεῖν Graeci dicunt uertendo (c. 163) fundam lapidem iactare.

225 Quandoque nominantur ab effectu, ut **Torpedo**, quae limo mersa occultat sese, et pisces supra natantes torpentes facit; postquam uero obtorpuere, deorat. Et **Squatina**, ex planorum piscium genere, quod propter squalorem, hoc est asperitatem cutis, ligna ea et ebur poliantur. Haec in aqua mira solertia pinnas exertas mouet, ut
 5 (f° 103r) Rhombus, ut spetie uermiculorum assultantes pisciculos attrahat, quos prope accedentes assiliat.

226 Et **Echeneis**, quod nauem retineat: ἔχειν enim tenere est, ναῦς ἅ Graecis dicitur nauis. Magnus nostri saeculi et superioris error circa hoc uocabulum fuit, omnibus pro echeneis echinus apud **Lucanum** legentibus: In mediis echinus aquis. In quo, praeter sensum etiam uersus ipse corrumpitur, qum echinus primam syllabam
 5 correptam habeat. Echeneis igitur, non echinus legendum est, hoc modo: Non puppim retinens Euro tendente rudentes In mediis echeneis aquis, oculi que draconum. Est autem piscis admodum paruus in petris uiuens, qui adhaerens carinis naues retardat; ideo ἔχενηϊς dictus ἅ Graecis. Ἄ quibusdam uero ἑ nostris latinis **remora** appellatus, quod naues remoretur. Hunc **Plynius** scribit ob eam causam amatoris ueneficii infamem esse, tum propter iudiciorum ac litium moram. Sed haec crimina una laude compensat, quod fluxus grauidarum utero sistit, partus que ad puerperium continet. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitrat
 10 **Aristoteles**; **Mutianus**, muricem esse latiore purpura, neque aspero neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplici concha utroque latere sese colligente, quibus adhaerentibus, plenam uentis stetisse nauem portantem nuntios ἅ Periandro ut nobiles pueri castrarentur. Alii pedalem
 15 esse tradiderunt, et crassitudine quinque digitorum naues morari. **Plynius** de hoc elegantissime scribit in hunc modum: Quid uiolentius mari uentis ue et turbinibus ac procellis? Quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est quam uelis remis que? Addatur his et reciproci aestus inenarrabilis uis, uersum que totum mare in flumen. Tamen omnia haec pariter que eodem impellentia, unus ac paruus admodum pisciculus Echeneis appellatus in se tenet. Ruant uenti licet, et
 20 saeuiant procellae, imperat furori uires que tantas compescit et cogit stare nauigia, quod non uincula

224,19-20 Theocr. 2,30-31 uar. | 225,1-2 cf. Plin. nat. 9,143 | 3-4 cf. Plin. nat. 9,40 (et 78?) | 4-6 cf. Plin. nat. 9,143-144 | 226,1-2 cf. Isid. orig. 12,6,34 | 3 Lucan. 6,675 uar. | 5-6 Lucan. 6,674-675 | 6-8 cf. Plin. nat. 9,79 | 8-9 cf. Plin. nat. 32,6 uar. | 9-15 cf. Plin. nat. 9,79 (Arist. hist. anim. 2, 14 505b)-80 uar. (Mucianus; Trebius Niger [= alii]) | 16-36 cf. Plin. nat. 32,1-6 uar.

224,20 ante χάλκεος add. ο ον ὅ α || ὦ U ω σ ον ὡς α || π. ἅ. θύρῃσι α ποτ' ἀμετέρῃσι θύρῃσιν U ineptias ον || 21 ad me] ad meas fores α || 22 lanam om. ova || 225,1 torpedos v || quo U || 4 exertat v || 226,1 ναῦς U α ναυς ον || 2 hoc om. ον || 5 legendsi v || 6 rudentis α || 9 ob eam] ab ea v || 10 hae v || 16 ac om. ova || 17 nulla α || 18 inerrabilis v

ulla, non anchorae pondere irreuocabili faciunt. Infrenat impetus et domat mundi rabiem, nullo suo labore, non retinendo aut alio modo quam haerendo. Haec tantilla est satis contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur uelut
 25 ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse praetorium nauim **Antonii** properantis circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam, ideo que Caesariana classis impetu maiore protinus uenit. Tenuit et **Caii principis** ab Astura Antium remigantis, ut res est, etiam auspicalis pisciculus, siquidem nouissime (f° 103v) tum in Vrbem reuersus ille imperator suis telis confossus est. Nec
 30 longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta, quum é tota classe quinqueremis sola non proficeret, et exsiliantibus protinus qui id quaerent, circa nauim inuenere adhaerentem gubernaculo ostenderunt que Caio indignanti hoc fuisse, quod se reuocaret, quadringentorum que remigum obsequio contra se intercederet. Constat etiam peculiariter miratum quomodo adhaerens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus, qui tunc postea que uidere eum, limaci magnae similem esse dicunt. Quidam é Graecis autoribus hunc alio nomine **odinolyontem** appellauere ὀπὸ τοῦ λύειν τὰς
 35 ὠδίννας, hoc est á partu soluendo. Quippe sale asseruatum et alligatum grauidis partum soluere prodide- (c. 164) runt.

227 Echinus uero piscis est calicem habens echinatum instar castanae, propter quod echinus est dictus. Graeci enim ἐχίνον hirtum uocant; spinas pro pedibus habet. Ingredi huic est in orbem uolui. Itaque detritis saepe aculeis inuenitur. Ex hoc genere **echinometrae** appellantur, quorum spinas longissimae, calices minimi, nec omnibus
 5 idem rufus et uitreus color. Circa Turonem candidi nascuntur. Saeuitiam maris praesagientes, operiunt sese, ut mobilitatem stabiliant pondere, ne nimia uoluntate atterant spinas, quod aspicientes nauatae, pluribus mox anchoris nauigia firmant. Oua omnium amara sunt, quina numero; ora in medio corpore in terram uersa. Vidi ego, et saepe piscatus piscem hunc in scopulis quibusdam maris nostri aqua contectis apud
 10 Antii reliquias et iuxta Baias, purpureo colore, ceruleo ac uiridi misto, usque adeo grata oculis ea uarietate, ut, si colores durarent, nulla esset cum gemmis comparatio, sed mortuo pisce colores tabescunt. Scinditur leui percussu hirta testudo, in duas que partes diuiditur; abiicitur altera, altera uero leuiter aqua abluitur. Decidunt sordes quae in iis pro uisceribus sunt, remanent quinque partita oua subrufa ad stellae
 15 imaginem formata. Haec cruda sumuntur, sapore non iniucundo, quamuis nescio quid amaritudinis habeant. Praestant qui Miseni nascuntur. **Horatius**: Ostrea Circeiis, Miseni oriuntur echini.

228 Saepe etiam á uitae consuetudine uocantur. Vnde **mullum lutarium** dicimus, quod in luto uersetur; et terrestrem testudinem **chersinam**, quod χέρσος apud Graecos dicitur continens. **Martialis**: Femineam nobis cherson si credis inesse, Deciperis: pelagi mascula turba sumus.

227,1 cf. Isid. *orig.* 12,6,57 ? | 2-8 cf. Plin. *nat.* 9,100 | 16-17 Hor. *sat.* 2,4,33 uar. | **228**,1 cf. Plin. *nat.* 9,64 ? | 2 cf. Plin. *nat.* 9,38 | 3-4 Mart. 14,88 uar.

226,21 irreuocabili pondere *oua* || 24 ad ictus] dictus *ov* || 25 praetoria *v* || 28 tum] tamen *a* || 29 quinquere mis *o* cumque remis *v* || 33 postea que (-eaque *ov*)] posteaquam *a* || 35 ὠδίννας *U* ὠδίννας *o* ὠδίννας *v* || asseruatam *v* || 36 pandiderunt *v* || **227**,2 ἐχίνον *ov* ἐχίνων *a* 1517 χῖνον *a* 1526 || 9 *post* piscatus *add.* sum *a* || 10 mixto *U a.c. ov* || 16 Misceni... Misceni *ov* || circeis *oua* || **228**,2 χερσός *U a* χερσός *ov*

229 Saepe etiam ab ipsorum piscium spetie, ut **nautilus**, quod nauigantis effigiem habeat. *Ναυτίλλομαι* enim apud Graecos significat nauigo. Hic piscis est qui ab aliis **Pompilus** nominatur. Supinus in summa aequorum peruenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, uelut exoneratus sentina facile nauiget. Postea, prima duo (f° 104r) brachia retorquens, membranam inter illa mirae tenuitatis extendit, qua uelificante in auras caeteris brachiis subremigans, media se cauda ut gubernaculo dirigit. Ita per altum uadit, liburnicarum imagine ludens, et, si quid pauoris interueniat, hausta aqua se mergens.

230 Item **polypus** á pedum multitudine, quasi multiples. Piscis est ex mollium genere, multos habens pedes, quos modo brachia, modo crines uocamus. Item caudam, quae bisulca est et acuta. Fistulam praeterea in dorso, qua mare transmittit eandem que modo in dextram, modo in sinistram partem transfert. Natat obliquus in caput. Per brachia uelut acetabula quaedam dispersa habet, quibus haurit quodammo-
 5 do, cui adhaesit; et ita tenet, ut nequeat diuelli. Comprehensum hominem in terram deiicit. Exit in siccum duntaxat asperum; leuia odio habet. Colorem mutat ad similitudinem loci. Captus olim fuit in Hispania tantae magnitudinis, ut caput eius **Lucullo** ostensum quindecim amphorarum capax fuerit; crines, qui uix utroque brachio complecti possent; acetabula siue caliculi, instar peluuum urnam aequauerint; reliquiae eius miraculo asseruatae septingenta pondo pependerit. Ex polyporum genere est **omnigena**, dicta graui capitis odore, propter quod Murenæ maxime eam consecantur. Polypi semper ferè tabe pereunt, feminae celerius. Auidissimi sunt concharum: illae ad tactum comprimuntur brachia eorum praecedentes, ultro que escam ex
 15 praedatore capiunt. Carent conchae uisu omni que alio sensu, quam cibi et periculi. Insidiantur polypi apertis, imposito que lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur, securi praedam faciunt et deuorant carnes. Illae se contrahendo discuaeantur. Negant aliqui ullum esse atrocium animal ad conficiendum hominem in aqua. In naufragos urinantes ue maiorem in modum impetum (c. 165) facit. Ab huius similitudine
 20 **polypus** etiam narium **morbis** dicitur, á quo eum morbum patientes dicuntur **polyposi**. **Martialis**: Nasutum uolo, nolo polyposum. Crescit caruncula modo alba, modo subrubra, quae narium ossi inhaeret, et modo ad labra pendens narem implet, modo retro per id foramen, quo spiritus á naribus ad fauces descendit, ita crescit ut post uam conspicui possit. Strangulat hominem, Austro praesertim atque Euro flantibus. Ferro in modum spatæ facta ab osse resolutur, adhibita diligentia, ne cartilago
 25 ledatur, in qua difficilis curatio est.

231 Est etiam quando pisces nomina habeant quorum nulla ratio reddi possit, ut **Torsio**, piscis delphinorum similitudinem habens, nisi quod tristior est, caret que

229,1 et 2-8 cf. Plin. *nat.* 9,88 | 230,1-2 cf. Plin. *nat.* 9,83 | 2-7 cf. Plin. *nat.* 9,85 | 7-8 cf. Plin. *nat.* 9,87 | 8-11 cf. Trebius Niger ap. Plin. *nat.* 9,93 | 11-19 cf. Trebius Niger ap. Plin. *nat.* 9,89-91 | 21 Mart. 12,37,2 | 21-25 cf. Cels. 6,8,2 | 231,2-3 cf. Plin. *nat.* 9,34

229,5 illam *ov* || 230,4 dexteram *a* || 5 et 10 acetabula *o* acceptabula *a* || 7 Exiit *v* || 9 fuit *o* || qui uix] quid uis *o* || 10 peluim *ov* || 11 perpenderit *v* || 12 omnigena] *ozena a (= Plin.)* || post dicta *add. a a* || 14 ille *ov* || 16 palpitatus *ova* || 19 urinantis *ov* || in modum] *immodum ova* || 20 uarium *v* || 21 carnicula *ov* || 24 post uam] postquam *v*

illa lasciuia, rostris caniculae similis. Et **Attilus**, piscis satis grandis, qui in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras captus est cathenato hamo, (f° 104v) nec nisi boum iugis extractus. Et **Carpio**, piscis notus qui capitur in Benaco.

232 **Piscis** quoque caeleste signum est. Duo hoc pisces constituunt: alter **Notius**, alter **Boreus** appellatur. Boreus inter aequinoctialem et aestiuum circulum sub Andromedae brachio collocatus et arcticum polum spectans constituitur; Notius in Zodiaco circulo positus est, spectans ad occasum. Tradunt Venerem aliquando cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Euphratem uenisse; eodem repente superuenisse unum ex gigantibus nomine Typhona, cuius aspectu territam Venerem sese cum filio in flumen proiecisse, et in piscium figuram esse mutatos; ita demum periculo liberatos fuisse. Quapropter Syros ea loca incolentes ab esu et captu piscium postea destitisse, ne numina sua laedere uiderentur uel edendo uel capiendo. Hos pisces in propriam deinde effigiem reuersos, eam imaginem in caelo collocasse.

233 Fuere etiam qui lacus et stagna in domibus habuerint, ut **Nero** princeps, qui marinas atque Albulas aquas domi habuit; item stagnum maris instar, circumseptum aedificiis ad urbium spetiem. Quid **stagnum** sit, diximus superius. **Lacus** uero á stagno, ut **Vlpianus** inquit, ita differt, quod lacus est qui perpetuum habet aquam, stagnum uero, quod temporalem aquam habet ibidem stagnantem, quae plerunque hyeme colligi solet, aestate siccari. In stagnis hyeme cygni, anseres, anates, onocrotali, grues, fulicae aliae que aquaticae aues mira uoluptate spectantur, et uariis aucupiorum generibus capiuntur. Est etiam lacus fontium siue fluuiorum receptaculum. **Virgilius**: Iam que domum mirans genitricis et humida regna, Speluncis que lacus clausos. Item uas in quo uua calcatur ac mustum defluit. **Plynius**: Ipse uindemias colligo, si tamen colligere est, nonnunquam decerpere uuam, torculum inuisere, gustare de lacu mustum. **Tibullus**: Nec spes destituit, sed frugum semper aceruos Praebeat, et pleno pinguia musta lacu. **Lacus** etiam trabs est in aedificiis planus, á quo fit diminutiuum **lacunar**, á quo **lacunarium**, et per antistichon **laquear** et **laquearium**. **Virgilius**: Dependent lychni laquearibus aureis. **Iuuenalis**: Doctus spectare lacunar. Item á lacu, quando aquae receptaculum significat, deriuatur **lacuna**, quae aquae collectio est, quam alii **lamam**, alii **lustrum** nominant. **Virgilius**: Praesertim incertis si mensibus amnis abundans, Exit et obducto late tenet omnia limo, Vnde cauae tepido sudant humore lacunae. **Lacuna** etiam dicitur fossa ad siccandos agros parata. **Idem**: Et totae solidam in glaciem uertere lacunae. **Lacus** á graeco sumpsit nomen: Graeci enim λάκκον lacum nominant.

234 **Piscis** graece ιχθύς dicitur, á quo **Ichthyophagi** dicti sunt populi montanas regiones Indorum habitantes, quos subactos Alexander Magnus iussit á piscibus absti-

231,3-5 cf. Plin. nat. 9,44 | 232,1-4 cf. Hyg. astr. 3,29 | 4-9 cf. Diognetus ap. Hyg. astr. 2,30 | 10 cf. Hyg. astr. 2,41 ? | 233,1-3 cf. Suet. Nero 31,2-3, ap. Tort. Rhoma ? | 3 cf. 71 | 4-5 cf. Vlp. dig. 43,14,3-4 | 8-9 cf. Seru. et georg. 4,363-364 | 10-11 cf. Plin. epist. 9,20,2 | 11-12 Tib. 1,1,9-10 | 13-14 cf. Seru. et Aen. 1, 726 | 14-15 Iuu. 1,56 | 15-16 cf. P. Fest. 117 | 16-18 Verg. georg. 1,115-117 | 18-19 cf. Seru. et georg. 3,365 | 234,1-4 cf. Tort. ex Sol. 54,3

231,3 et om. v || grandis satis a || 233,3 sit om. v || 6 onocrotali U a.c.? || 12 plana ova || 13 lacunar diminutiuum v || antistichon U a.c. || 16 in certis ova || 17 amnis]ferè annus U || 18 totae] rotae o || 234 add. in mg. inf. U 2

nere, qum antea solis piscibus alerentur, á quibus habent nomen: ἰχθῦς enim piscis est, φαγῶ edo.

235 Sunt praeterea in aedibus **Sphaeristeria**, loca rotunda, uariis lusibus et uariis ex- (c. 166) ercitationum generibus apta. Item **exedrae**, loca spatiosa (f° 105r) quasi triclinia, quae ferè ad occidentem uersae esse solebant. **Cicero**: Tunc dedita opera quiescentibus aliis, in eam iam exedram uenisse, in qua Crassus posito lectulo requieuisset. Sunt **Oeci**, in quibus duntaxat matres familias cum lanificis sedent, qui locus etiam **Gynoecium** dicitur et **gynoeco<ni>tis**. **Aemilius Paulus**: Mater familias apud Romanos primum locum tenet aedium, atque in celebritate uersatur. Quod multo aliter fit in Graecia. Nam neque in conuiuium adhibetur, nisi propinquarum, nec sedet, nisi in interiore parte aedium quae gynoecionitis appellatur.

236 Haec autem ἀπὸ τοῦ οἰκῶ, hoc est ab oeco, deducuntur, quod significat habito. Vnde **oecos** domus dicitur. Á quo **oeconomus**, administrator rei familiaris; et **oeconomica**, quae ad rem domesticam ac familiarem pertinent; et **oeconomia**, administratio rei domesticae; et **oeconomos**, uillicus; et **oeconomo**, uillicor. Et διοικῶ, hoc est **dioeco**, quod significat administro. Á quo διοίκησις, hoc est **dioecesis**, administratio dicta. Hinc pontificum dioeceses dicuntur, in quas administrandi officii sui liberam habent potestatem, propter quod á quibusdam nouo quidem, sed non inepto uocabulo **dioecesani** uocantur. **Oecumenicus** autem uniuersalis dicitur, et ad totum orbem pertinens; unde **oecumenicum concilium** dicimus. Nam Graeci οἰκουμένην orbem terrarum appellant.

237 Et á xenos, quod significat hospes, hospitalia ipsa xenodochia dicuntur, quasi hospitum receptacula. Item ab eodem Proxenetá deducitur, quod proprie significat eum qui inter aliquos est conciliator et medius, ut qui in uendendo aliquid aut emendo medius est. Item Xenodotus nomen proprium. Fuit hoc nomine excellens apud Graecos historicus, patria Troezenus. Et Xenocrates, uir Calcedonius, Agathonis filius, Platonis auditor, qui in Academia Speusippo successit, scholam tenuit XXV annis, obiit secundo et octogesimo aetatis suae anno, qum forte in sartagine offendisset. Et Xenophanes, uir Colophonius, ut **Apollodorus** refert, Octomenis filius, qui, qum esset uiginti annorum, patria pulsus fuit; scripsit elegias contra Hesiodum et Homerum. Fuit et alter Xenophanes, Lesbios poeta, iambici carminis scriptor.

238 Xenophon, philosophus et dux insignis, patria Atheniensis, Grylli filius, Socratis discipulus, Platonis emulus, qui omnium philosophorum scripsit historiam, et ex ultimis Babyloniae finibus exercitum asperis itineribus in patriam reduxit. Septem fuisse Xenophontes leguntur. Primus et secundus, Athenienses philosophi; tertius,

235,1-2 cf. Plin. *epist.* 5,6,27 | 3 cf. Vit. 6,7,3 | 3-4 cf. Cic. *orat.* 3,17 uar. ap. Non. 107 | 5-6 cf. Vit. 6,7,2 | 6-9 cf. Nep. [Aemilius Probus ?] *praef.* 6-7, ap. Tort. *gynaecionitis* ? | 237,2-4 cf. Tort. ? | 4-5 cf. Tort. | 5-8 cf. Tort. ex Diog. Laert. 4,6 et 14 | 8-10 cf. Tort. ex Diog. Laert. 9,18 (Apollod.) | et 20 | 238 cf. Tort. ex Diog. Laert. 2,48 et 59

234,4 φαγῶ *U a* φαγῶ ο φαγῶν || 235,1 Sphaeristeria aedibus v || 3 quasi *post* quae *add.* *ova* || *ferre* v || 4 in eam] *meam* *ov* || 5 *sedet* *o* || 5-236,10 qui — appellant *add.* in *mg.* *U*² || 6 dicitur gynoecium v || gynoecionitis *U lemma* *ova* : gynoecotis *U*² || 8 propinquorum *a* || 236,1 hoc est ab oeco *om.* *a* || *ante* quod *del.* hoc (?) *U*² || 2 οἶκος *a* || 4 oeconomos *U*² : -es *ov* -us *a* || 5 hoc est dioeco *om.* *a* || 6 *post* quas *del.* *min* *U*² || 6 officium sui *ov* officium suum *a* || 237-238 *add.* in *mg.* *inf.* *U*² || 237,1 á xenos] *exant* *a* xenos *o* à ξένος *a* || 6 uiginti quinque *ova* || 8 Apollodorus *ov* || 10 Lestrius *ov* || 238, 3 exercitum] *exaratum* *ov*

- 5 Cous; quartus, qui Annibalis historiam scripsit; quintus, qui prodigiosa quaedam et fabulosa commentus est; sextus, Paphius sculptor egregius; septimus, antiquae comoediae scriptor.

239 Graecorum aedes, praeter haec quae diximus, etiam **hospitalia** habent, hoc est domunculas quasdam dextra ac sinistra constitutas, quae proprias ianuas, triclinia et cubicula habent, item cum penu cellas. Mos enim Graecorum erat primo die ad coenam hospites inuitare. Postero mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquas que res
5 agrestes. Ideo pictores ea quae mittebantur hospitibus pictura imitantes **xenia** appellauerunt. Nam ξένος graece hospes uocatur. Hinc **Martialis** tertium decimum librum operis sui, in quo eiusmodi munera distichis describit, xenia nominauit, quod uersus ipsos pro xeniis mitteret. Hinc per diminutionem xeniola dicuntur. **Apuleius**: Com-
10 modum meridies accesserat, et mittit mihi xeniola porcum optimum et quinque gallinulas et uini cadum in aetate praetiosi. **Martialis**: Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello Constabit nummis quatuor empta tibi. Quatuor est nimium? poterit constare duobus, Et faciet lucrum bibliopola Triphon. Haec licet hospitibus pro munere disticha mittas, Si tibi tam rarus quam mihi nummus erit.

240 Inter hospitalia et porticus siue peri- (c. 167) styllia aedium itinera sunt quae **mesauli**, hoc est μέσσωλοι, dicuntur á Graecis, quod inter duas aulas, hoc est inter duo atria sint interposita. Nostri **andronas** appellant, nec graeco nec latino uocabulo. Graeci enim andronas uocant loca in quibus bina triclinia ponuntur et uirilia conuiuia
5 fiunt, quod in his mulieres non interessent. Post haec in aedibus sun<t> **horti**. Horum alii in solo sunt, alii pensiles, hoc est supra aedificia constituti, quales á te, **Federice** princeps, supra regiae tuae amplissima praesepia aedificati sunt tanto artificio, decore, sumptu, ut stuporem potius quam admirationem spectantibus afferant. In inferioribus hortis **dietae** sunt, modo paruae, modo maiusculae, in quibus etiam
10 cubicula fiunt.

241 Sunt **stibadia**, hoc est paruae coenationes, in quibus scriptum esse solebat quot conuiuas coenatio caperet. **Martialis**: Stibadium. Accipe lunata scriptum testudine signum, Octo capit; ueniat quisquis amicus erit. **Plynius**: In capite Stibadium candido marmore uite
5 protegitur. Fiebant etiam Stibadia é tabulis quae ebore atque auro ornabantur transferebantur que de loco ad locum, pro ut libido animi ferebat. De hoc locutus est **Martialis** qum inquit: Et testudineum mensus quater hexaclinon, Ingemuit (f° 105v) atrio non satis esse suo. Hexaclinum uocat stibadium sex capiens conuiuas.

242 Sunt **Hippodromi**, hoc est loca ad cursus equorum disposita, quae statim intrantium oculis tota simul offeruntur, hinc atque hinc platanos aut buxos aut cupressos aut alias arbores perpetuo uirentes habentia, et á cursu equorum appellata.

239,1-6 cf. Vitr. 6,7,4 | 8-10 cf. Apul. met. 2,11,1 | 10-12 Mart. 13,3,1-6 | 240,1-5 cf. Vitr. 6,7,5 | 9-10 ex Plin. epist. 2,17,15 ? | 241,2-3 Mart. 14,87 uar. | 3-4 Plin. epist. 5,6,36 | 6-7 Mart. 9,59,9-10 | 242,1-3 cf. Plin. epist. 5,6,32-33

238,5 Cocis ov || 239,9 mihi] nihil v || gallinulos v || cladum ov || 10 in!] iam a || Martialis add. in mg. U² om. ova || 240,2 μεσσωλοι U a μεσσωλοι ov || 4 uocant andronas v || 5 sun U || 7 amplissimae ov || 241,7 hexaclinum U p.c. heraclinum a || 242,1 aequorum deposita v

Graeci enim ἵππον equum uocant, δρόμον cursum. Sunt **xysti**, hoc est loca exercitationi corporis accommodata, quas Graeci **paradromidas** uocant. Á Latinis etiam **ambulationes** dicuntur. **Plynius**: Ante Cryptoporticum xystus est uiolis odoratus. **Cicero**: Sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et **auiarium**. **Idem**: Qua basis uillae erat, qua intercolumnia ambulationis. **Ambulacra** etiam appellantur. **Plynius**: Tum fora atque gymnasia et pro suis extenta porticibus ambulacra miremur. Graeci tamen **xystum** uocant porticum ampla latitudine, in qua athletae per hiberna tempora exercentur. **Xenophon**: Εἰ ἐν τῷ ξυστῷ περιπατοῖν. Á quo **xystici** dicuntur athletae in xystis pugnantes. **Suetonius**: Nec tamen eo minus aut xysticorum certationes aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit. Significat enim ξυστός spiculum, hastam, telum. Item adiectiuum est, et dicitur ornatus, tersus, politus. Et **sedilia** in hortis uariis locis disposita sunt, quae ambulatione fessos ut cubiculum ipsum iuuant; á sedendo **sedilia** appellata. Haec maxime in hypodromo xysto que constituuntur.

243 Sunt praeterea in ortis **topiaria**, hoc est opera ex arboribus aut fruticibus aut herbis facta ad decorem, ut sunt testudines, camerae, naues, columnae, auiculae alia que huiusmodi, quae ex sansuco, libanotide, hedera, buxo, aliis que herbis atque arboribus fieri conspicimus, dicta ἀπὸ τῶν τόπων, hoc est á locis quae in iis uaria constituuntur. **Cicero**: Topiarium laudauit: ita omnia conuestiuit hedera. **Plynius**: Accedit in Topiario opere lauri genus, quae taxa dicitur, exrescente in medio folio paruula ueluti lacinia. **Idem**: Ramos spargit á radice topiarii ac coronarii operis. Hinc **Topiarii** dicuntur, qui topiaria faciunt, sicut coronarii, qui faciunt coronas. **Idem**: Satiuae myrti genera topiarii faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo senis foliorum uersibus. Item **ars** ipsa faciendi huiusmodi operis **Topiaria** uocatur. **Cicero**: Vt denique illi topiariam facere uideantur et hederam uendere.

244 Extra urbem uero **ager** est, dictus, ut **Varro** existimat, quod in eo aliquid agatur, quamuis aliqui á graeco potius deriuatum uelint, quod est ἀγρός. Est autem ager modo territorium quod urbi circumpositum est, ut ager Romanus, ager Campanus, ager Leontinus; modo locus (n° 106r) in rure, quem colimus si- (c. 168) ue arando, siue conserendo. Et is qui seritur frumentis ab arando dicitur **aruum**. Primus ager plurali caret, dum tantum loquimur de singularium urbium territoriis, et complectitur nemora, saltus, pascua, montes, lacus, flumina, caetera que huiusmodi. Quod si dicamus Romanos agros, Campanos, Leontinos, priuatim ciuium agros intelligimus, in quibus haec includuntur; si uero Romanum, Campanum ac Leontinum agros, profecto territoria, significamus ideo que omnia illa complectimur.

242,4-6 cf. Vitr. 5,11,4 uel 6,7,5 | 6 cf. Plin. *epist.* 2,17,17 | 7 et 7-8 Cic. *ad Q. fr.* 3,1,1; cf. 3,1, 5 | 8-9 Paneg. [non Plin.] 2 [12],21 | 9-10 cf. Vitr. 6,7,5 | 11 cf. Xen. *oecon.* 11,15 | 12-13 Suet. *Aug.* 45,6 | 14-15 et 16 cf. Plin. *epist.* 5,6,40 | 15 cf. Varro *ling.* 5,128 | **243,5** Cic. *ad Q. fr.* 3,1,5 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 15,130 uar. | 7 cf. Plin. *nat.* 15,131 uar. | 8-9 cf. Plin. *nat.* 15,122 uar. | 10-11 cf. Cic. *ad Q. fr.* 3,1,6 | **244,1-2** cf. Varro *ling.* 5,34, ap. Tort. *agricola* ? | 2-10 cf. Valla *eleg.* 4,55 = Tort. *agricola*

242,5 corporibus v || παραδρομίδας a || 8 etiam] et o || 9 tamen] autem o || 11 αἱ ἐν τῷ ξυστῷ περιπατοῖεν U εἰντιο ξιστω πριπατοιν o ειντο ξυστω περίπαιοεν v ἐν τῷ ξυστῷ περιπατεῖν a || 16 maxima ova || **243,3** libaontide a || 4 iis U : his ova || 5 Accidit a || 8 statue ov || 9 filiorum v || 10 ipse v || **244,3** ager campanus om. ova || 6 singularum a || 10 profecto] prorsus a

245 Ab agro fit **agricola**, hoc est cultor agrorum. Et **agrestis**, qui siluestrem uitam agit ac feram, sicut apud Graecos agrios dicitur ferus. Vnde in compositione **onager** dictus est asinus ferus, de quo alibi dicemus. Item **agreste**, quod ad agrum attinet, unde **agreste** uocamus quod in agris, non in hortis, nascitur aut fit, sicut **campestre**, quod in campis, ut **agreste olus**, **agreste opus** et similia. Et **agricultor**, qui agrum colit, et á colendo etiam **colonus** dicitur. Et **peragro**, quod est inquirendo circum eo. **Virgilius**: Illa fuga siluas saltus que peragrat. Á quo fit **peregrinus**, idest aduena et aliena loca peragrans; et **peregrinatio**, itio per alienas terras; et **peregrinor** uerbum, quod est per aliena loca proficiscor. Vnde **peregrina sacra** dicta sunt quae ex aliis urbibus religionis gratia sunt aduecta. Et **peregre** aduerbium, hoc est peregrinando. **Terentius**: Peregre profectus.

246 In hoc enim differt Peregrinus ab hospite quod peregrinus simpliciter eum significat qui in sua ciuitate non est; **hospes** uero eum qui in aliena ciuitate est. Hospites ergò uocantur qui siue in priuato siue in publico hospitio sunt, et tam qui recipiunt quam qui recipiuntur. **Ouidius**: Non hospes ab hospite tutus. **Cicero**: Per dextram istam quam hospes hospiti porrexisti. Sed proprie hospes dicitur qui priuatim et amicitie causa uel recipit uel recipitur, unde et pro amico externo capitur, et **hospitium** pro amicitia. **Idem**: Fuit mihi cum illo uetus hospitium, hoc est amicitia et familiaritas, uel me hospitante apud illum, uel illo apud me contracta. Hospitium etiam diuersorium significat. **Idem**: Ex hac uita discedo tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diuersorium, non habitandi dedit.

247 Ab hospes deriuatur **hospitor**, quod est stabulor, diuerto. Et **hospitium**, de quo diximus. Et **hospitale**, hospitum domus, de qua superius diximus. Et **hospitalis** adiectiuum, quod modo significat liberalem et facile suscipientem hospitio aptum que ad seruiendum hospiti, modo ad hospitem pertinentem, ut hospitalis lex. Et **hospitalitas**, ipsa facilitas et, ut ita dicam, benignitas in recipiendo. Et **hospitaliter** aduerbium, benigne, faciliter. Et **hospita**, quae facile suscipiunt; unde hospitam terram dicimus, in qua facile suscipimur, et hospita aequora siue hospita flumina, per quae nauigari aut transiri potest. **Virgilius**: Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris. Aliquando etiam hospita pro eo quod est uicina accipimus, quia nihil esse nobis hospitio uicinius potest.

248 Inter agrum, fundum, aruum, praedium et possessionem hanc esse differentiam tradunt: **ager** est, ut diximus, locus in rure quem colimus; **aruum**, ea pars agri quae sementi datur. **Salustius**: Quia Numidae pabulo pecoris magis quam aruo student. **Quintilianus**: Pauper et diues in agro uicini erant, uinctis hortulis. Sed ex omni parte circum uectus

245,2 cf. Pap. *agros* ? | 3 cf. c. 841,45-53 | 6 cf. Aug. *ciu.* 10,1 ? | cf. Hug. *ager* ? | 6-7 cf. Seru. et Aen. 4,72 | 9-10 cf. P. Fest. 236 | 11 Ter. ? ex *Phorm.* 970 potius quam 243 ? [= Vulg. *Matth.* 21,33 uel *Marc* 12,1 uel 13,34 uel *Luc.* 15,13, ex Balb. ?, et al.] | 246 cf. Valla *eleg.* 4,82 (Ou. *met.* 1,144; cf. Cic. *Deiot.* 8; ex Cic. *fam.* 13,19,1 uel 13,36,1; cf. Cic. *Cato* 84 uar.) | 247,2 cf. 246; 239 | 3-4 cf. Seru. *georg.* 3,362 | 6-7 cf. Verg. *Aen.* 3,539 | 8-9 Verg. *georg.* 3,362 | 248,1-6 cf. Valla *eleg.* 6,41 (Sall. *Iug.* 90,1; cf. Ps. *Quint. decl.* 13,3)

245,2-3 sicut — dicemus *add. in mg. U*² || 2 *agrius om. ov* ἄγριος *a* || 9 *post loca add. peragrans ov* || dicta sunt sacra peregrina *v* || 10 et *om. v* || 11 *profectus U* || 246-247 *add. in mg. inf. U*² || 246,7 et] uel *ova* || 247,2 *hospitum*] -ium *a* || 4 ad seruiendum hospiti *add. postea U*² || 6 *hospitam*] -em *v* || 7 *suscipiunt v* || 8-9 *palustris v* || 9 etiam] et *v* || 9-10 nihil nobis h. u. esse *ova* || 248,4 *iunctis ova (= Quint.)* || *circunstas o*

5 diuitis ager; uix tenuem ad gressus meos semitam dabat. Quid agimus? Vndique uallo diuitiarum clausi sumus. Hinc horti locupletis, hinc arua, inde uineta, hinc saltus. Ab aruo **aruales fratres** dicti sacerdotes quos Romulus primus instituit, se que inter illos duodecimum fratrem appellauit, ut arua fruges ferrent, ei que sacerdotio **Acca Laurentia**, quae postea Populum Romanum haeredem instituit, Romuli nutrix, tribuit albas infulas et spiccam coronam pro religiosissimo in- (c. 169) signi, quae prima apud Romanos corona fuit; et hic honor non nisi uita finitur, exules que et captos comitatur. **Fundus** etiam pars agri est. Singula enim prata, singulae uineae, singuli horti, singula oliueta, pomaria, arbusta, pascua, salicta, nemora, aucupatoria, uenatoria, piscatoria loca, siue uillam atque aedificium siue piscinam siue uiuaria habeant, siue non habeant, singuli
15 fundi sunt, et hoc in agro duntaxat. Nam in urbe, oppido, uico, castello, quicquid tale est **praedium** dicitur, á praestando, sicut **praedes**, ut **Varro** uult. Vt alii, á prius dando siue ualde dando. Sunt tamen praedia etiam in agro. Itaque diffinire possumus fundum esse rusticam (n° 106v) possessionem, praedium uero et rusticam et urbanam. Vnde **anteurbana praedia** uocabantur quae urbi erant propinqua. **Possessiones**
20 generale nomen est: nam et tabernae et hospitia et horrea in urbe possessiones dicuntur, et simpliciter omnia bona quae uulgo uocantur immobilia. **Cicero**: Possessiones notabat et urbanas et rusticas. **Idem**: Et enim isti callidi aestimatores prata et agros magis aestimant quod ei generi possessionum minime noceri potest. Dicitur tamen etiam possessio non ipsa proprietas, sed usus et actio possidendi. **Modestinus**: Quicquid enim apprehendimus cuius proprietas ad nos non pertinet aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus.

25 **249 Fundum** á funda dictum quidam existimant, unde extant ridiculi uersus Ciceronis: Fundum uero uocat quo possit mittere funda, Ni lapis exciderit qua caua funda patet. Alii á **fundo**, quod est ima pars uni<us>cuiusque rei, quod scilicet fundus sit ac fundamentum pecudum atque pecuniae, uel quod fundit quotquot annis multa, uel quod sit planus ad similitudinem fundi uasorum.

5 **250 Campus** obiter est planicies terrae ampla et grandis, ideo que spetiosae plateae siue areae campi uocitantur, ut Romae campus Martius. Dicitur que á capiendo, quod animalium seu rerum multitudinem facile capiat, siue quod ueteres principio ex agro tantum plano fructus capiebant. **Collis** est exiguus monticulus, siue per se sit á monte separatus, siue pars montis, ita uocatus quia colles post campos coeperunt colere. Ab hoc **Collatina dea** dicta, quae collibus praest. Hinc urbs Roma septemcollis dicta est, quod septem habeat colles: Palatinum, Quirinale, Auentinum, Celium, Viminale, Exquilinum et Ianicularem. **Iugum**, ipsa montis procliuitas et, ut ita dicam, prona supinitas, qualis est in colle **cliuus**, quamuis cliuus ponitur etiam pro

248,6-11 cf. Varro *ling.* 5,85 + cf. Plin. *nat.* 18,6 uar. + cf. Gell. 7,7,7-8 | 11-16 cf. Valla *eleg.* 6,41 = Tort. *agricola* | 16 cf. Varro *ling.* 5,40 | 16-17 ? | 17-19 et 19-25 cf. Valla *eleg.* 6,41 (Cic. *Phil.* 5,20; cf. *parad.* 51; Iau. [non Modest.] *dig.* 50,16,115) | **249,1-3** cf. Valla *eleg.* 6,41 (cf. Cic. *car.* *frg.* 13,1 uar. ap. Calp. Ter. *Haut.* 1,1,16) | 3-4 cf. Varro *ling.* 5,37 | 4-5 cf. P. Fest. 89 | **250,1-2** cf. Valla *eleg.* 4,55 | 3-4 cf. Varro *ling.* 5,36 | 4-5 cf. Valla *eleg.* 4,43 | 5-6 cf. Varro *ling.* 5,36 | 6 cf. Aug. *ciu.* 4,8 | 7-8 cf. Seru. *Aen.* 6,783 | 8-14 cf. Valla *eleg.* 4,43

248,8 larentia a || 13 pomeria U a.c. || 14 uinaria v || 16 á²] et o || 22 uocabat v || 23 existimant o || **249,3** ima] una ov || unicuiusque U || **250,1-2** planetae v || 6 dicta om. ova || 6-8 Hinc — Ianicularem add. in mg. U² || 6 ante urbs del. colle U² || 7 est om. ova || 9 in colle] incolae ov || ponatur a

10 colle mitiore, uelut cliuus Capitolinus, cliuus qui ducit ad Ianiculum, quos in urbe Roma scimus colles esse, propter quod dicitur **septicollis**, et apud ueteres festa quaedam fiebant **septimontialia**. **Liuius**: Quantum in altitudinem egrediebantur magis magis que siluestria et pleraque inuia loca excipiebant. Vt uero iugis appropinquabat, quod rarum in aliis esset, adeo omnia contenta nebula ut haud secus quam nocturno itinere impedirentur.

251 Dictus autem cliuus á **clino**, quod est inclino; et iugum á iungendo, quod iungatur et in acutum artetur. Ab hoc **Iugantinus** deus, qui praest iugis, et **iugosum** dicitur quod in iugum acuitur; et **decliuus**, inclinatus atque incuruus, et **accliuis**, erectus et in cliuum acuminatus. Á quo **accliuitas**. **Caesar**: Ab eo flumine pari accliuitate collis nascebatur. Item **cliuium** ueteres difficile dicebant. Vnde **cliuia** auspicia uocabantur quae aliquid fieri prohibebant.

252 **Montes** diffiniunt esse terrarum tumores altissimos. Diminutium montis est **monticulus**, hoc est paruus mons, sicut **colliculus**, paruus collis, quum per duplex .ll. scribitur. Nam si per simplex .l. scribatur, significat exiguum ac tenerum braccicae caulem. Diuiditur autem mons in radices, latera, (f° 107r) iugum, uerticem pro qualitate locorum. Interdum que mons pro saxo ponitur. **Virgilius**: Prensantem que uncis manibus capita aspera montis, Ferro inuasisset. Sicut aliquando saxum pro monte. **Idem**: Saxi de uertice pastor. Á monte deriuatur **montanus**, ut montani imbres, montanae nebulae. Et **montuosus**, ut montuosa regio, montuosa loca. Et **montiuagus**, qui per montes uagatur. Et **montigena**, qui in montibus genitus est. Et **septimontium**, locus septem montes habens, unde **septimontialia** dicta. Ab eminendo quidam montem appellatum existimant, quasi eminentem, propter quod omne quod eminent dici mons potest. **Virgilius**: Praeruptus aquae mons. **Promontorium**, quasi praeminens mons dictum: significat enim montem in mari prominentem. **Plinius**: Promontoria aperiuunt mari et rerum natura agitur in planum. **Idem**: Adiuncta que insula Euboea et excurrente uelut in altum promontorium Attica terra.

253 **Vallis** dicitur id spatium concauum quod est inter duos montes uel colles, siue quascunque rupes altiores, quod hinc atque hinc uallata sit. Cuius diminutium est **uallicula**. Á ualle **Vallonia dea** dicta, quae uallibus praest. Item **conuallis**, quae, nostra sententia, est arcta uallis et quasi coniuncta, quales sunt quas metaphoricè **fauces** appellamus, quamuis ab aliis dicatur esse planities ex omni parte comprehensa montibus uallibus ue. Vnde **conuallis** appellatur scissio terrae manu facta ad deducendam aquam. **Plinius**: Flumina ad lauandam hanc materiam iugis montium duxere. **Corrogos** uocant á corriuatione. Praecipisse libramento oportet, ut fruaris quando influat. Itaque altissimis partibus ducitur conuallis, et interualla substructis canalibus iunguntur.

(cf. Liu. 40,22,2 et 4 uar.) | 251,1 cf. Balb. uar. ? | 1-2 cf. Isid. *orig.* 14,8,20 ? [et al.] | 2 cf. Aug. *ciu.* 6,9 uar. | 4-5 Caes. *Gall.* 2,18,2 | 5-6 cf. P. Fest. 64 | 252,1 cf. Isid. *orig.* 14,8,1 | 5-7 cf. Seru. *Aen.* 2,308 et *Aen.* 6,360-361 ex Seru., et *Aen.* 2,308 | 9-10 cf. Varro *ling.* 5,41 ? | 10-11 cf. Isid. *orig.* 14,8,1 | 12 Verg. *Aen.* 1,105 | 13-15 cf. Valla *eleg.* 4,43 = Tort. *s.d. N* (Plin. *nat.* 36,2; cf. Liu. [non Plin.] 36,15,8) | 253,1 et 2-3 cf. P. Fest. 42 (uar.?) | 3 cf. Aug. *ciu.* 4,8 | 5-6 cf. P. Fest. 42 | 7-9 cf. Plin. *nat.* 33,74 uar.

250,11 Roma *om. ova* || 13 rarum] mirum *ov* || 251,5-6 Item — prohibebant *add. in mg. U* ² || 252,2 paruus²] -um *o* || 3 *post* scribatur *add. colis a* || 5-6 prensantem] presentem *U a.c.* praesentem *v pensantem a* || 8 ut] et *ov* || 13 praeminens *ova* || 15 promontorio *a* || 253,3 dicta *om. ova* || 9 dicitur *a*

254 **Vallare** firmare est atque munire, et quasi uallum facere. Á quo fit **circunvallare**. **Vallum** est munitio castrorum quod ex uallis fiat. **Vallus** sudis est siue palus cui uitis alligatur. **Virgilius**: Et uallos primus sub tecta referto. **Solebant** autem milites sudes secum gestare, quibus castra muniebant. **Idem**: Quadrifidas que sudes et acuto robore uallos. Á uallo ueteres **uallesit** pro perierit dixere quod qui uallo eiiciuntur pro perditis habentur. Item á uallus **interuallum**, hoc est spatium quod inter palos est uallum castrense constituentes. Á quo omne spatium interuallum est nuncupatum. Á uallum uero **Vallarum Corona**, qua donari solebat qui primus uallum hostium fuisset ingressus. **Vallus** etiam per diminutionem fit ab eo quod est **uannus**. Cereale hoc cribrum est, dictum, ut **Varro** putat, á uolatu, quod inde dum iactatur leuia uolent. **Virgilius**: Et mystica uannus Hyachi. In hoc etiam ob capacitatem coloni frugum primitias congerere solebant, ut Libero sacrificarent. Ideo poeta mystica dixit. Quippe mysticum Graeci dicunt omne id quo in arcanis deorum sacris utimur, qualia erant Bacchi orgia, quae noctu clam á solis mulieribus celebrabantur. Et mysteria arcana sacra appellabantur. Hinc non sine mysterio fieri dicimus quod occulta aliqua quasi sacrorum ratione perficitur.

255 Á uannus fit uerbum **Vanno**, á quo **Euanno**, quod est uentilo, moueo. Cuius passium est **Euannor**, sicut **uannor** á uanno. **Lucillius**: Nunc molere illa aut ut frumentum euannetur uis. **Varro** de re rustica: Vt quod leuissimum est in ea atque appellatur acus ac palea, uannatur foras extra aream. **Euanne** Martis filia fuit, ex Thebe, uxore Asopi, uxor que Capanei, quae, cum maritum apud Thebas raptum audiuisset, in mortis stuporem dirigit; deinde, cum funus eius celebraretur, se in rogam proiecit. **Ouidius**: 'Accipe me, Capaneu, cineres miscebi[b]imus', inquit.

256 **Rupes** sunt praeuertae partes terrae propter altitudinem ac procliuitatem inaccessae. Hinc á rumpendo dictas existimant, quales sunt quae ui torrentium fiunt. Vnde fluminum quoque altiores atque inaccessas, ut ita dicam, ripas rupes appellamus. Nam **ripae** planae sunt, quas **Vlpianus** diffinit esse quae (c. 171) flumen continent, naturalem cursus sui rigorem tenens. Vnde **ripariae** hirundines dictae quae in ripis nidos faciunt. Nam **littus** maris proprie dicitur, diffinitur que á **Celso** quousque maximus fluctus á mari peruenit, id que **M. Tullium** aiunt primum constituisse quem arberit fuisset electus. Poetae littus aliquando capiunt pro terra mari uicina. **Virgilius**: Cui littus arandum. Interdum etiam pro ripa littus usurpant. Est praeterea littus locus circa aram pedes duodecim á litando dictum, quamuis lito primam syllabam correptam habeat. Á littore **littoreum** et **littorale** deducitur, ut littorea harena, littoralis plaga. Et á linendo dicitur littus quod fluctibus oblinatur.

254,2 cf. Isid. orig. 15,9,2 ? | 2 et 4-5 cf. Seru. et georg. 2,25 | 3 cf. Seru. et georg. 2,409 | 5-6 cf. P. Fest. 377 | 6-7 cf. Varro frg. Cassiod. gramm. VII,151,4, inde Isid. orig. 15,9,2 ? | 8-9 cf. Tort. stemma ? | 9-12 cf. Seru. et georg. 1,166 et cf. Varro ling. 5,138 uar. ex Seru. | 255,1 et 2-4 cf. Non. 19 (cf. Lucil. 278 uar.; cf. Varro rust. 1,52,2) | 4-7 cf. Tort. (Ou. ars 3,21) | 256,1-2 cf. Hug. uel Balb. | 4-5 cf. Vlp. dig. 43,12,1,5 | 5-6 cf. Plin. nat. 30,33 | 6-7 cf. Cels. dig. 50,16,96 (cf. Cic. top. 32) | 8-9 cf. Seru. Aen. 1,3 (Verg. Aen. 4,212) | 9 cf. Seru. Aen. 3,390 ? | 9-10 cf. Seru. Aen. 2,557 uar. | 12 ex Isid. orig. 14,8,41 uar. ?

254-255 add. in mg. inf. U² || 254,1 post munire del. unam uocem s.l. U² || 3-4 post alligatur del. Virgilius et add. in mg. Virgilius — Idem U² || 5 uallesit o -scit a || eiiciuntur] ob-ov || 6 post uallus del. uallar U² || 8 Corona Vallaris v || 11 ob] hoc v || 13 Graeci d. mysticum v || quo] quod ov || 255,1 uanno á quo add. s.l. U² || 4 Aesopi v || 5 que om. ov || 7 miscebibimus U² || 256,4 planae] dianae v || 6 maris pr. d. littus v || diffinitum ov definitur a || 7 id] idem v

257 **Silua** proprie dicitur quae caedua est, hoc est (nº 107v) quae habetur in eum usum ut ex ea materia caedatur. Quod si succisa sit, nihilominus silua dicitur, quoniam rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. Silua á graeco dicitur ὕλη, quod significat materiam. Quapropter materia denotat omne lignum, quum **tigna** dicantur duntaxat ea materia quae aedificiis apta est. Á quo **contignatio** deducitur, hoc est strues é lignis in domo habitandi gratia facta, unde superior contignatio et inferior contignatio dicitur. Hinc **materiaris** faber, hoc est lignarius dicitur; et **materiaris** f[r]abrica lignaria; et **materiari**, lignari. Hinc etiam siluam uocant subitum illud scribendi genus quod quadam festinandi uoluptate defluit, est que uelut prima materia, quales sunt **Papinii** Siluae, de quibus ipse sic scribit: An hos libellos qui mihi subito calore et quadam festinandi uoluptate fluxerunt, quum singuli de sinu meo prodissent, congregatos ipse dimitterem. **Quintilianus**: Diuersum est huic eorum uitium qui primo decurrere per materiam stilo quam uelocissimo uolunt et sequentes calorem atque impetum ex tempore scribunt: hanc siluam uocant. Repetunt deinde et componunt quae effuderant, sed uerba emendantur et numeri; manet in rebus temere contextis quae fuit leuitas.

258 Materiam quidam existimant á matre dictam esse. Est enim **materia** ex qua aliquid fit, ut materia libri est membrana et atramentum. Item materia libri ipsa hypothesis. **Horatius**: Sumite materiam uestris, qui scribitis, aequam Viribus. Materia domus: calx, cementa, tigna, tegulae. Quapropter non immerito materiae appellatione ligna comprehenduntur, siue quod ex iis diuersa aedificia fiant, seu quod Graeci ὕλην pariter et siluam et materiam uocent. An hoc fit **materiale**, quod materiae est, et **materialiter** aduerbium. Materialiter enim summi aliquid dicitur quum non forma rei, sed materia significatur. A silua **siluestrem** et **siluaticum** dicimus incultum moribus atque asperum; et **Siluanum**, siluarum deum quem Graeci **Pana** uocant; et **silueculam** ac **siluulam**, paruam siluam; et **siluicolam**, siluarum habitatorem; et **siluium**, quod in silua ortus fuerit.

259 **Lucus** nequaquam caeduius est ut silua, quin potius manu consitus, religiosus que ac alicui deo uel alicuius hominis cineribus consecratus; ideo que aut circa delubra deum aut circa sepulchra positus est. Et á luce sacrificiorum lucus appellatus. **Saltus** silua est non facile peruia, ideo a saltando dictus, in quo pasci et aestiuare pecudes solent et, si locus atque aer patiatur, hyemare. Á quo **saltuarii** huiusmodi siluarum custodes dicuntur, sicut **insularii** insularum custodes. **Pomponius**: Dominus proprietatis, etiam inuito usufructuario, fundum uero aedes per saltuarium uel insularium custodire potest.

260 **Nemora** uoluptatis causa comparata sunt et plena amoenitatis, dicta ἀπό τοῦ νέμω pasco, quod in iis greges atque armenta depasci soleant. Á nemore **nemorale**

257,1-3 cf. Gaius *dig.* 50,16,30 | 3-4 cf. Seru. *Aen.* 8,601 = Isid. *orig.* 13,3,1 | 4 cf. Isid. *orig.* 19,19,4 | 4-5 cf. Gaius *dig.* 41,1,7,10 uel 50,16,62 uel Vlp. *dig.* 47,3,1,1 | 10-12 Stat. *silu.* 1 *epist.* uar. | 12-15 Quint. *inst.* 10,3,17 uar. | 258,1 cf. P. Fest. 127 uel Isid. *orig.* 19,19,4 | 3 Hor. *ars* 38-39 | 4-6 cf. 257,3-5 | 259,1-3 et 4-5 cf. Valla *eleg.* 4,56 = Tort. *agricola* | 3 cf. Seru. *Aen.* 1,441 uel Schol. Stat. *Ach.* 1,593 uel Isid. *orig.* 14,8,30 uel 17,6,7 | 7-8 cf. Pompon. *dig.* 7,8,16,1 | 260,1 cf. Valla *eleg.* 4,56 = Tort. *agricola* | 1-2 ex Varro *ling.* 5,36 ?

257,1 c(a)edia *ov* || 4 materia] *matera U a.c.* -riam *v* || 5-7 Á quo — contignatio dicitur *add. in mg. U²* || 7 *materiaris*] *materia ov* || 8 *fabrica U lemma ova* : *frabrica U²* || 10 *quale v* || 14 *manent v* || 258,2-3 Item — Viribus *add. in mg. U²* || 5 *iis U* : *his ova* || 7 *sumi v* || 9 *siluarum d. siluanum v* || 11 fuerit] *fuit ov* || 259,5-8 Á quo — potest *add. in mg. U²* || 6 *post* dicuntur *del. Pomponius U²* || *post* custodes *del. hoc...* quibus... aquae *U²* || 260,2 *iis U* : *his ova* || *nemorale a nemore v*

dicitur quod nemoris est, ut nemoralis umbra, nemorale frigus. Item, **nemorensis**. **Suetonius**: Nemorensi regi quod multos iam annos potiretur sacerdotio, ualidiorem aduersarium subornauit. **Nemus** appellabatur lucus qui- (c. 172) dam (P^o 108r) haud longe ab Aricina, in quo lacus est quod **Speculum Dianae** [dianae] dicitur. Item **nemorensis lacus** et nemorensis ager et nemorense, sicut Thusculanum, et **nemorensis Rex** qui Dianae Arricinae sacrificiis praeerat. **Suetonius** de Caesare: Villam in Nemorensi á fundamentis incohatam magno que sumptu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruit. Nunc eo in loco exiguum oppidum quod incolae ueteri loci appellatione Nemus appellant. Quidam **dumum** á nemore non distingunt. Graece δρυμός, hoc est drumus, dicitur. Hinc **dumosum** frondosum dicimus, et **dumetum**, locum nemoribus consitum, qui et **dusmosus** locus á ueteribus dicebatur. Interserebant enim frequenter S litteram, **cosmittere** pro committere dicentes, et **casmenas** pro camenas.

261 Prata sunt ex quibus foenum colligitur. Vnde **pratium Vlpianus** appellat in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est, ex eo dictum quod sponte sua paratum sit ad fructum faciendum, quapropter et fructus ipse **foenum** uocatur á foenore, quoniam id ipsum manens quotannis nouum parit; á quo **festuca** appellatur, et á foeno **foenisex**, qui foenum secat; et **foenisecium**, sectio et ueluti messis foeni; et **foenariae**, falces quae apertae sunt, sicut **arboriae**, quae non apertae et **lumariae**, quibus lumeta, hoc est spinas, secamus: **luma** enim genus spinae est quae in pratis nascitur, dicta quod agricolae eam é terra luunt, hoc est soluunt, á quo **lumeta**, loca lumis plena.

262 Et **scirpiculae**, quibus in scirpandis, hoc est ligandis uineis utimur ad amputanda superflua ligamentorum. **Scirpi** fragiles palustres que sunt, nec in fruticum ueprum ue aut caulium siue herbarum genere numerantur. Ex his teguntur domus et tegetes fiunt. Item, detracto cortice, candelarum luminibus et funeribus seruire olim consueuerunt. His uelificans in Pado nautici et in mari piscatores Afri, praepostero more uela intra malos suspendentes. Mauri quoque mappalia sua hoc genere tegunt. Hinc factum est **prouerbium**: Nodum in scirpo quaeris, de his qui in rebus claris atque apertis difficultatem faciunt. Ab hoc **scirpo** uerbum deriuatur, quod est uincio, ligo. Hinc **scirpita** dicuntur dolia quassa, qum alligata sunt. Item **Scirpea**, quae uirgis scirpatur, hoc est colligando implicatur, in qua stercus aliud ue aliquid simile uehitur iumentis.

263 Sunt etiam **praeliares falces**, quibus Caesar Venetos superauit. Sunt item **uineaticae falces**, quibus putantur uites; et **siluaticae**, quibus siluae caeduntur; et **rusticariae**, quibus passim ad diuersa opera utuntur rustici. Á falce **falcarii** dicun-

260,4-5 Suet. *Cal.* 35 uar. | 6 cf. Seru. *Aen.* 7,516 | 8-10 cf. Suet. *Iul.* 46,2 | 11-14 cf. P. Fest. 67 [uar.?] | 261,1-3 cf. Vlp. *dig.* 50,16,31 | 3-4 cf. P. Fest. 86 | 5-262,1 cf. Varro *ling.* 5,137 | 262,2-6 cf. Plin. *nat.* 16,178 | 7 Ter. *Andr.* 941 potius quam cf. Plaut. *Men.* 247 | 8-9 cf. Varro *ling.* 5,137 | 9-11 cf. Varro *ling.* 5,139 | 263,1 cf. Caes. *Gall.* 3,14,5 | 2-3 cf. Cato *agr.* 11,4

260,5 quidem o || 6 Dianae dianae U || 7 et¹ om. v || 11-14 Quidam — camenas *add. in mg.* U² || 11 drumus] dumus a || 13 et om. ova || *post et del.* dusmus locus [*add. s.l.*] á ueteribus dicebatur U² || dumosus v || 261,3 uocatur foenum v || 4-5 foenifex ov || 6 arboreae U a.c. || 262,2 ligamentorum U² p.c. || 10 qua] quo v || 263,1-3 Sunt item — rustici *add. in mg. inf.* U²

tur qui falces gestant, hoc est messorum; et **falciferi**, falcem ferentes, et **falcitati**
 5 **currus**, falcibus instructi. **Macrobius**: Inducebat etiam currus cum falcibus et elephantos cum
 turribus. Et **falcariae cotes**, quibus falces acuuntur, siue illae oleariae sint, siue
 aquariae. Et **falcatum**, quodcumque in falcis formam arcuatum est. **Plinius**: Falcatae
 siliquae sunt. Et **falcare** ac **defalcare**, quod significat tollere, amputare. Et **falcones**,
 quorum digiti pollices in pedibus intro sunt curuati ad similitudinem falcis.

264 Á quo et falcones aues, ex accipitrum genere, appellatae, inter quas praestant ii
 quos Graeci *ίερακας*, hoc est sacros uocant. Apud Thuscos ueteres falco **Capis** uo-
 cabatur. Vnde **Capuam** urbem Campaniae á se conditam Capuam uocitauerunt, quod
 uiso falconis augurio eam condidissent. Sunt tamen qui uelint eam á locis campestri-
 5 bus in quibus sita est appellatam. Ab hac ea regio **Campania** dicta est, á qua
Campani, nisi malumus Campaniam quoque, quod campestris regio sit, á campis
 uocitatum.

265 Et **Falcidia Lex**, quae falcat, hoc est amputat, legata, quando saltem quarta
 pars bonorum non supersit haeredibus. Ea est (f° 108v) huiusmodi: Quicumque Cuius
 Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, quantum cuique Romano pecuniam iure publico
 dare legare uel uolet, ius potestas que est, (c. 173) dum ita detur legatum, ne minus quam quartam
 5 partem hereditatis eo testamento haeredes capiant. Eis quibus ita datum legatum uel erit, eam pecuniam
 sine fraude sua capere licet, is que haeres qui eam pecuniam capere iussus damnatus que erit, eam
 pecuniam iam debeto dare quam damnatus est. Falcem á farre dictam supra demonstraui-
 mus. In Campania, á secundo **secula** appellatur. Á prato fit **pratense**, quod prati est, ut
 pratensis herba, pratensis fungi.

266 **Hortus** est, siue in urbibus atque oppidis, siue in uillis ruri que, locus in quo
 arbores et olera oriuntur. Apud ueteres omnis uilla hortus dicebatur, quod ibi qui
 arma capere possent orientur. Ea autem ratione á quibusdam aspiratur, ut differat ab
 ortus, quando natum siue natiuitatem significat. Quidam ita distinguunt ut hortus tam
 5 in singulari quam in plurali hortum olitorium, hoc est herbarium, significet, cuius
 diminutiuum est **hortulus**; in plurali uero duntaxat arborarium, qui á nostris
pomarium, á Graecis *παράδεισος*, hoc est paradisi, uocatur. **Olitor** est qui olerum
 hortum exercet. **Olus** enim dicitur omnis herba foliis intubo similis, cuius foliis et
 caule in edulium utimur. Inde **horti olitorii** dicuntur horti herbarum, et **hostia**
 10 **olitoria** hostia horticorum huiusmodi. **Plinius**: Est lactucae genus adeo lati caulis ut hostiola
 olitoria ex iis factitari prodiderint. **Theophrastus**: Olera enim uocamus quae in usu cibario sunt, ut
 intubum, Aphaca, porcellia, senecio, atque in totum quaecumque intubacea sunt propter foliorum simili-

263,5-6 Macr. 2,2,2 = Gell. 5,5,3 | 6-7 cf. Plin. nat. 34,145 ? | 7-8 cf. Plin. nat. 15,95 | 8-9 cf. P.
 Fest. 88 | 264,2-5 cf. Seru. Aen. 10,145 (cf. Liu. 4,37,1) | 5-7 cf. Isid. orig. 15,1,54 et Ps. Acron
 sat. 2,8,56 | 265,2-7 cf. Paul. dig. 35,2,1 | 7-8 cf. Varro ling. 5,137 | 266,1-2 cf. Valla eleg. 1,6 ? ex
 Varro frg. Char. gramm. p. 103,8 B | 2-3 cf. P. Fest. 102 | 3-4 ex Vel. gramm. VII,68,19 an Isid. diff.
 1,414 ? | 4-6 ? | 7-8 cf. Valla eleg. 1,6 | 10-11 cf. Plin. nar. 19,125 | 11-13 cf. Theophr. [cf. Th. Gaza]
 hist. plant. 7,7,1

263,6 sunt *oua* || 8 et *2 om. v* || 9 in *om. v* || 264 *add. in mg. inf. U²* || 1 *aues om. v* || 2 ii] *hi ov*
 || *ίερακας U ιερακας o ιερακας v* || *sacras ov* || 3 *urbem C. Capuam v* || 5 *dicta est Campania v* ||
 6 *malimus ov malimus a* || 265,6 *sine] sane v* || 8 *secula a secundo v* || 266,8 *post herba del. satia*
et add. in mg. foliis — *similis U²* || 11 *iis U* : *his oua* || 11-15 *Theophrastes* — *reperio add. in mg.*
inf. U² || 12 *porcellia a*

tudinem. **Plynius**: Gemina betis natura et oleris et capite ipso exilientis. **Idem**: Vsus betis et cum lente ac faba idem que qui oleris. **Idem**: Olus caules que quibus nunc principatus hortorum apud Graecos in honore fuisse non reperio.

267 **Villa** non ager est, sed domus in agro. **Plynius**: Modus hic probatur, ut neque fundus uillam quaerat, neque uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuersum eadem aetate exemplum **L. Lucullus** et **Q. Sceuola**, quum uilla Scaeuolae fundus careret, uilla Luculli agro. Hinc domus quae in urbe est **urbana domus** dicitur; uilla uero, hoc est domus quae ruri est, **domus rustica**, quae Poenorum lingua **magar** appellatur, uide uillae **magalia** dicuntur. **Mapalia** uero eadem poenica lingua agrestes casae et furnorum similes appellantur. **Virgilius**: Et raris habitata mapalia tectis. Dicta autem uilla est á uehendo, hoc est trahendo, quasi uehilla, quod in eam fructus conuehebant ex agris, et uehebant, quum eos uendebant. Sicut **uia**, quod per eam uehebant, propter quod á principio uocabant **ueham**, non uiam, et **uellam**, non uillam, et, qui uecturis uiuebant, **uellaturam** facere dicebantur. Quidam tamen uiam quasi iam dictam existimant, quod per eam itur, ut supra diximus.

268 Á uilla fit **uillula** diminutiuum, hoc est parua uilla. Item **uillicus** et **uillica**, qui uillae praesunt; et **uillicari**, quod modo est rusticari (**Pomponius**: Ego rus eo, ut aliquot diebus uillicer); modo uillae praeesse. **Idem**: Longe ab Vrbe uillicare, quo herus rarerent uenit. Non uillicari, sed dominari mea est sententia. Á quo **uillicatio** ipsa, ut ita dicam, **negocia rustica**; et **uillaticum**, quod uillae est, uide **uilla-** (f° 109r) **ticae pastiones** dicuntur alimenta quae pertinent ad animalia muta quae ruri nutriuntur, ut puta ad peduces, aues, feras, pisces. **Apuleius**: Modesto uero hospiti quies uillatica omni que denique prouintiae uoluptarii secessus sumus. Et **uillanus**, qui in uilla habitat, sicut **paganus**, qui in pago; unde **semiuillanus** et **semipaganus** dicuntur, hoc est semirusticus. **Per-** **sius**: Ipse semipaganus ad sacra uatum carmen offero nostrum.

269 Sunt qui **uile** quoque á uilla dictum uelint, una littera abiecta, quod omnia in uilla uiliora sint, hoc est: minori pretio uendantur quam in urbe. Vile enim proprie dicitur quod parum ualet, cuius contrarium est carum. **L. Piso**: Romulum dicunt ad (c. 174) coenam uocatum, ibi non multum bibisse, quia postridie negocium haberet. Ei dicunt: 'Romule, si istuc omnes homines faciant, uinum uilius sit'. Is respondit: 'Imo uero carum, si quantum quisque uolet bibat. Nam ego bibi quantum uolui. Hinc uile etiam pro abundanti ponitur, quia quicquid nimis abundat uile est, hoc est: paruo uenditur pretio. **Virgilius**: Vilem que fase-lum. Ab hoc fit **uilitas** et **uilito**, quod est uile facio, et **uilesco**, uile fio, et **uiliter** aduerbium, hoc est: exiguo pretio et quasi cum contemptu.

270 **Rus** locus dicitur extra urbem, ubi agri sunt et uillae; dictum quod in agris quotquot annis rursus eadem fiant, ut rursus capias fructum. Hinc **ruro** fit, et **ruror**

266,13 cf. Plin. nat. 19,134 | 13-14 cf. Plin. nat. 19,133 uar. | 15-16 Plin. nat. 19,136 | 267,1-3 cf. Plin. nat. 18,32 uar. | 5 cf. Seru. Aen. 1,421 uel Isid. orig. 15,12,4 | 6-7 cf. Seru. Aen. 4,259 (Verg. georg. 3,340) et Hier. in Am. praef. p. 990 A ap. Tort. | 7-11 cf. Varro rust. 1,2,14 | 11-12 cf. 47 | 268,2-4 cf. Non. 185-186 (cf. Turpil. [non Pompon.] com. 170 + 82 ?; Pompon. Atell. 45-46 uar. | 5 cf. Varro rust. passim | 7-8 cf. Apul. met. 2,19,6 | 9-10 cf. Schol. et Pers. prol. 6-7 | 269,1-2 cf. Isid. orig. 10,278 uar. | 3-6 Calp. hist. 36 uar. ap. Gell. 11,14,2 | 6-8 cf. Seru. (georg. 1,227) | 8 cf. Non. 185 | 270,1-2 cf. Varro ling. 5,40 | 2-4 cf. Non. 164

267,1 ager est] agrum v || 3 uilla²] uilli v || qui v || 4 hoc om. v || 5-7 quae — tectis add. in mg. U² || 8 uehebant] ue- v || 10 Veheam oa || 10-11 facere uellaturam v || 268,7 uillicata v || 269,1 uile] Villae v || uilla] uile v || 2-3 proprie enim dicitur Vile v || 3-6 cuius — Hinc add. in mg. inf. U² || 4 Eij] Si v || 5 si¹] sic o || 6 uile etiam U² p.c. || 7 post pretio add. et quasi cum contemptu causa v || 8 et² om. v || et³ om. v

et **rusticor** eiusdem significacionis, hoc est ruri dego. **Plautus**: Dum rurant homines quos liguriant. **Varro**: Dum in agro studiosus ruror. **Plynius**: Qum simul aestate rusticaremur. Et **rusticus**, modo qui ruris est, ut domus rustica; modo, uita et moribus incultus, quasi semibarbarus. Vnde ueteres **rustice** pro barbare usurpabant; et **rusticanus** adiectiuum, á quo aduerbium **rusticane**. Item **rusticatim** pro rustice. **Pomponius**: Ego rusticatim tangam, **urbanatim** nescio. Et **rusticitas**, contraria urbanitati. Est autem **urbanitas** qua significamus proprium quendam, ut supra diximus, gestum urbis et sumptam ex conuersatione doctorum tacitam eruditionem. Et **rustica uinalia**, quae quartodecimo Kal. septembris celebrabantur, quo die primum in urbem unum deferrebant. Et **rusticula**, auis perdici similis, nisi quod rostrum longius habet. **Martialis**: Rustica sum perdix. Quid refert si sapor idem? Carior est perdix; sic sapit illa magis. Et **rurigena**, qui ruri gignitur; et **ruricola**, qui rus colit. Et **rurestris**, idem quod rusticus. **Apuleius**: Rurestri uocabulo uulgus indoctum rosas laureas appellat. Et **rusci**, uirgulta quibus uites ligantur. **Virgilius**: Nec non et aspera rusci Vimina per siluam. Frutex est, ex quo nunc scopae fiunt, Graeci χαμαιμυρσίνην και ὄξυμυρσίνην nominant, hoc est: humilem myrtum et acutam myrtum. Folia quippe myrto similia, sed acutiora et rigidiora habet, producit que bacas rufas ad cerasiorum similitudinem. Item **ruspor**, quod est diligenter scrutor et quasi rus quoque perquiro. **Actius**: Vacantes ruspantur (nº 109 v) siluas. Proprie autem ruspantur gallinae, hoc est scalpunt. Ab hoc fit compositum **corruspor**, quod significat examino, inquiror. **Plautus**: Corruspare tua consilia in pectore.

271 Agrorum diuersae speties sunt. Est **ager cultus**, á colendo dictus, siue, ut **Varro** sentit, quod ibi cum terra semina coalescant; et **ager incultus**. Item **ager consitus**, in quo satae arbores sunt; et **inconsitus**, ubi non sunt arbores. **Ager restibilis**, qui restitui ac reseritur quotannis. **Plynius**: Ordeum in nouali et in agro, quod restibile possit fieri. **Idem**: Vbertatis tamen tantae sunt, ut sequente anno sponte restibilis fiat seges impressis uestigio seminibus. **Columella**: **Pastinum** uocant agricolae ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Vnde etiam **repastinari** dictae sunt uineae ueteres quae refodiebantur: haec enim propria appellatio restibilis uineti erat. Nunc antiquitatis impudens consuetudo, quicquid emoti soli uineis praeparatur, **repastinatum** uocat. Et ab hoc **repastinatio** dicta. **Ager noualis** é contrario, qui intermittitur ut nouetur. Noualis, inquit **Paulus**, est terra proscissa quae anno cessat. Et **Plynius**: Nouale, inquit, est quod alternis annis seritur. **Virgilius**: Alternis idem tonsas cessare nouales, et segnem patiére situ durescere campum. Hic et **nouatus ager** dicitur. **Cicero**: Vt agro non semel subacto, sed nouato. Accipitur tamen etiam **nouale** siue noualis ager seu **noualis** feminino genere pro aruo primo proscisso. **Quintilianus**: Mox uigentibus lacertis humum fodere, Segnem futuris noualibus eruere siluam. **Hieronymus**: Nouale est

(Plaut. *Capt.* 84 uar.; cf. Varro *Men.* 457) | 270,4 Plin. ? | 6 cf. Gell. 13,6,2 | 7-8 cf. Non. 166 (cf. Pompon. *Atell.* 7) | 8-10 cf. Quint. *inst.* 6,3,17 | 9 cf. 113 | 10-12 cf. P. Fest. 264 | 13 Mart. 13,76 uar. | 15 cf. Apul. *met.* 4,2,8 | 15-16 cf. Seru. et *georg.* 2,413-414 uar. | 16-19 cf. Plin. *nat.* 23,165-166 | 19-21 cf. Non. 166 (cf. Acc. *trag.* 441) | 22 cf. P. Fest. 62 (Plaut. *frag.* 23) | 271,1-2 cf. Varro *ling.* 5,36 | 3-4 cf. Varro *ling.* 5,39 ap. Valla *eleg.* 6,42 | 4-5 Plin. *nat.* 18,164 | 5-6 Plin. *nat.* 18,162 uar. | 6-9 Colum. 3,18,1 | 9-12 cf. Valla *eleg.* 6,42 (cf. Gaius [non Paul.] *dig.* 50,16,30,2 uar.; Plin. *nat.* 18,176; Verg. *georg.* 1,71-72) | 13 cf. Cic. *orat.* 2,131 | 13-16 cf. Valla *eleg.* 6,42 (cf. Seru. *ecl.* 1,70; cf. Ps. Quint. *decl.* 3,4; ex Vulg. *praef. psalm.* ?? [cf. Seru. *georg.* 1,71; Isid. *orig.* 15,13,12] et al.)

270,5 qui modo *oua* || 14 et ²*om.* v || 16 et *U*: etiam *oua* (= *Verg.*) || 21-22 Ab hoc — pectore *add. in mg. U* ² || 271,2 *post* sentit *add. ager a* || et ager incultus] et incultus *a* || 4 nouali *U p.c.*: na - a || 6 seminibus] seminudis *ov* || 9 repastinatum] -natum *o* -natiuum *a* || 11 annis *om. oua* || 12 Hinc *a* || 14 seu noualis *om.* v || 14-15 nigentibus *a*

ager nunc primum (c.175) proscissus. **Virgilius**: Impius haec tam culta noualia miles habebit. **Ager aruus**, qui aratur. Agri apud ueteres Romanos binorum duntaxat iugerum erant. Nulli que maiorem modum **Romulus** tribuit. **Iugerum** uocabatur quod uno iugo boum in die exarari potuisset. **Actus**, in quo boues agerentur, quum aratur, uno impetu iusto. Hic erat centum uiginti pedum, duplicatus que in longitudinem iugerum faciebat.

272 In domo rustica eadem ferè partes esse possunt quae in urbana, sed in rustica loco atrii cors est. Sunt autem cortes uillarum intra maceriam spatia. Est etiam in domo rustica aedificium prope aream ex una parte apertum, in quod nubilo tempore reponi tota messis potest, dum tritura instat, quod ex ea parte fenestras habet, unde commodissime perflari possit; id á nubibus nubularium appellatur.

273 STAGNA NERONIS. Habuit Nero, ut supra diximus, in domo sua stagnum maris instar, circumseptum aedificiis ad urbium spetiem.

274 ERANT. **Sum**, es, est uerbum est substantium ita dictum, quia per se substat nec indiget alio. In ipsum uero caetera uerba resoluuntur, ut 'ego lego', id est: ego sum qui lego. 'Tu dicebas', hoc est: tu es qui dicebas. 'Ille intelliget', hoc est: ille est qui intelliget, et in hunc modum caetera. Propter quod huiusmodi uerbum saepe numero, praepositis pronomibus demonstratiuis, non positum intelligitur. **Virgilius**: Hic Caesar et omnis Iulia progenies. **Idem**: Tu ne ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae. **Idem**: Nam Polydorus ego. Saepè etiam, demonstratiuis aduerbiis positus, non est necesse huiusmodi uerbum ponere. **Idem**: (f° 110r) Ecce tibi Ausoniae tellus. Item, nomine substantiae posito, idem uerbum frequentissime deficit. **Lucanus**: Quis furor ó ciues, quae tanta licentia ferri ? **Virgilius**: Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus ? Quos ue dabas gemitus ? Qualis quoque et quantus si addantur in oratione, desunt aliquando uerba substantiua. **Iuuenalis**: Ó qualis facies et quali digna tabella.

275 Copulat autem substantium uerbum aliquando similes casus. **Virgilius**: Rex erat Aeneas nobis. Aliquando genitiuo adiungitur. **Idem**: Grates persoluere dignas Non opis est nostrae. Non nunquam datiuo. **Idem**: Sunt mihi bisseptem praestanti corpore nymphae. Interdum ablatiuo uel accusatiuo cum praepositione in, uel sub, uel apud, uel alia huiusmodi, ut 'ius est in armis', 'omnes sub caelo sumus', 'non est hoc apud Persas, non penes Aegyptios', 'praetor, quum haec agerentur, pro tribunali erat'. Aliquando etiam ablatiuo sine praepositione, ut 'magno animo sum'. Plerumque duobus datiuis, ut 'sum tibi impedito', 'hoc mihi curae erit'. Saepè etiam aduerbio. **Virgilius**: Hic illius arma, Hic currus fuit. Item infinitiuo alterius uerbi, ut 'animi fortitudo est aduersa contemnere'. Interdum nullum post se casum habet, ut 'quae sunt, quae fuerunt, et quae post facta sequentur'.

(Verg. ecl. 1,70) | 271,17 cf. Varro ling. 5,39 | 17-18 cf. Plin. nat. 18,7 | 18-21 cf. Plin. nat. 18,9, ex Tort. agricola ? | 272,2 cf. Non. 83 | 3-5 cf. Varro rust. 1,13,5 | 273 (cf. 233) cf. Suet. Nero 31,2 ap. Tort. Rhoma | 274,1-2 cf. Prisc. gramm. II,414,14-16 ? [et al.] | 6 Verg. Aen. 6,789; 1,617 | 7 Verg. Aen. 3,45 | 8 Verg. Aen. 3,477 | 9-10 Lucan. 1,8 | 10-11 Verg. Aen. 4,408-409 | 12 Iuu. 10, 157 | 275,1-2 Verg. Aen. 1,544 | 2-3 Verg. Aen. 1,600-601 | 3 Verg. Aen. 1,71 | 9 Verg. Aen. 1,17

271,16 post proscissus add. unde ov || 17 post aruus add. dicitur ova || post agri add. enim ova || 272 add. in mg. inf. U² || 1-2 cors in rustica l. a. v || 273,2 aedificii a || 274,1 est² om. v || 3 dicebas hoc U : dicebas id ova || 3 et 4 intelligit o || 9 positum ova || 275,1 Virgilius U² p.c. || 10 aduersa om. v || 11 fuerint, quae mox uentura trahantur a (= Verg. georg. 4,393)

276 Ab huius uerbi infinitiuo, quod est esse, fit **essentia**, quae idem quod esse significat, quando esse nominaliter accipitur, quale apud **Persium**: Et nostrum illud uiuere triste. Et alibi: Velle suum cuique est, nec uoto uiuitur uno. Item alibi: Vsque adeo ne Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Quod genus loquendi apud Graecos frequentius est, qui infinitiuo tanquam nomini apponunt articulum et praepositionem, infinitiua non planè uerba, sed uerborum nomina esse dicentes. Vt ergo uelle ipsum idem est quod uoluntas, et scire ipsum, quod scientia, et posse ipsum, quod potentia, et uiuere ipsum, quod uita, ita ipsum esse, quod essentia. A quo **essentiale** dicimus quod ipsius essentiae est, et **essentialiter** aduerbium, quo non nulli utuntur, secundum essentiam. **Aurelius**: Sicut enim ab eo quod est sapere uocatur sapientia, sic ab eo quod est esse, uocatur essentia, nouo quidem nomine quo usi ueteres non sunt latini sermonis autores, sed iam nostris temporibus (c. 176) usitato, ne deesset etiam linguae nostrae quod Graeci appellant οὐσίαν; hoc enim uerbum é uerbo expressum est, ut diceretur essentia. Item ab eodem **ens** et **entia** deducuntur.

277 Praeterea composita fiunt **assum**, quod non significat praesens sum, ut quidam putant, sed prope sum. Propter quod **Virgilius**, cum presentem significare uellet, addidit coram libro primo Aeneidos: Coram quem quaeritis assum Troius Aeneas. Hinc ueteres assas uocabant nutrices, quod assint iis quos nutriunt, nec ab eis uel exiguo tempore diuellantur. Et asseclae serui, quod omnibus dominorum imperiis assint, hoc est: praesto sint. Huius contrarium est **absum**, hoc est: longe sum, quod ex ipsa componentium praepositionum si- (f° 110v) gnificatione percipitur. Ad enim prope significat, unde admouere dicimus aliquid propius facere; ab uero, longe, unde amouere aliquid longius facere. Declarat praeterea hoc **Cicero**: Inter hominem et belluam, hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sensu mouetur, ad id solum quod adest quod quae praesens est se accommodat. 'Quod adest', inquit, hoc est: quod prope est. Alioquin non addidisset 'quod quae praesens est'. Hoc idem ipse declarat, mox subiungens: Paululum admodum sentiens praeteritum aut futurum, idest: sentiens tantum quod adest, hoc est, quod mox abiit uel mox futurum est. Assum per duplex ss, et non per d scribi debere declarat **Plautus**: MILPHIO: Assum apud te, eccum. AGORASTOCLES: At ego elixus sis uolo.

278 **Persum**, ualde sum. **Gellius**: Platoni et Socrati perfruit familiaris. **Exum**, extra sum. Sic enim lictor in quibusdam sacris clamitare solebat: 'Hostis, uictus, mulier, uirgo exesto', hoc est: non introito, quia scilicet ingredi ea sacra prohibebantur. **Intersum**, praesens sum, et quasi in re sum: ex in enim et re et sum componitur, ut supra diximus. **Obsum**, quod est noceo, quasi contra et aduersus te sum. Cuius contrarium est **prosum**, hoc est iuuo, quasi pro te sum. Veteres aliquando pro oberit **obescet** scripsere; aliquando etiam pro eo quod est aderit.

276,2-3 cf. Pers. 1,9 | 3 Pers. 5,53 | 3-4 Pers. 1,26-27 | 10-13 Aug. *ciu.* 12,2 | 277,1-2 cf. Valla *eleg.* 5,51; Tort. *s.d. B adfore* | 3 Verg. *Aen.* 1,595 | 4-6 cf. Non. 57 | 9-11 Cic. *off.* 1,11 | 12-13 cf. Cic. *off.* 1,11 | 15 Plaut. *Poen.* 279 | 278,1 cf. Gell. 2,18,2 | 1-3 cf. P. Fest. 82 | 3-5 (cf. 1,233) ex Prisc. gramm. III,159,7 ? | 6-7 cf. P. Fest. 190

276,4 frequentissimus a || 12 usitatio v || 277,3-6 Hinc — sint *add. in mg. inf. U² || 4 iis*] his *ov* || 6 Huius] cuius *U a.c.* || 8 dicimus admouere v || 8-9 amouere v || 10 abest v || 11 Alioqui a || 12 que *om. a* || *post ipse add. Cicero ova* || 13 abest v || 15 Nilphio *oa* Nihilo v || 278,1-3 Persum — prohibebantur *add. in mg. U² || 3* prohibeantur v || 6 uiuo v || 6-7 Veteres — aderit *add. in mg. U² || post Veteres del. tamen U² || 7* obesset *ova*

279 **Praesum**, uel ante alios sum, ut 'homo caeteris animantibus praest', hoc est superat, antecedit; uel praefectus sum. **Cicero**: Hi, qui portui faciendo praecerant, ab eo subornati fuere. Ab hoc fit **praesens**, quod significat non eum qui praefectus est, sed qui coram, hoc est: ante nos et in conspectu nostro, est. Á quo **presento** uerbum, quod est offero et in medium adduco; et represento, hoc est: rursus praesento; interdum etiam in mentem reuoco. Et **praesentia** ipsa, ut ita dicam interuentio. Et duo aduerbia **inpraesentia** et **impraesentiarum**, quae significant praesenti tempore, hoc est: quod uel praesens est, uel praesens fuit, uel praesens erit, ut 'inpraesentia disputandum non est'; et 'qum á Cicerone quaereretur quid esset uirtus, respondit non esse in praesentia de uirtutis nomine disceptandum'; et 'si quis tibi difficultatis aliquid obiecerit, differendum tibi in posterum diem erit potius quam in praesentia respondendum'. Item **praesens** eodem modo accipitur, hoc est: non tantum significat quod huius temporis est, sed etiam alterius aut praeteriti aut futuri. **Cicero**: Ego incolumitati ciuium primum, et postea dignitati, ille praesenti potius quam futurae dignitati consulebat. De mortuo loquitur, ergò non nunc praesenti, sed tunc. **Horatius**: Pleraque sed differat, et praesens in tempus omittat, hoc est: in suum tempus. Capitur tamen aliquando **inpraesens** pro **impraesentiarum**. **Idem**: Laetus inpraesens animus quod ultra est Oderit curare et amare lento Temperet risu: nihil est ab omni parte beatum. **Praesens** quoque pro subito capitur, et non dilato in alterum tempus. **Virgilius**: Praesentem que uiris intentant omnia mortem. **Iuuenalis**: Poena tamen praesens, et praesens ultio. Vnde **praesentaneum** uenenum et **praesentissimum** dici- (c. 177) mus, quod statim occidit uel liberat. Et quoniam (f° 111 r) ea quae praesentem uim atque effectum habent praestantiora ac potentiora caeteris uidentur, ideo **praesens** accipere solemus pro efficacax, fortis, potens, ut praesens uirus, idest potens. **Virgilius**: Nunc si cui uirtus animus que in pectore praesens. Hinc praesens etiam pro propitio accipitur. **Idem**: Et uos, agrestum praesentia numina, Fauni. **In rem praesentem** non tempus, sed locum significat, quasi in locum differentiae. **Cicero**: Vt si constitueris cuiquam te in rem praesentem esse uenturum, idest ad locum de quo controuersia est. **Liuius**: Responderi legatis utriusque partis placuit missuros se in Africam qui inter populum Carthaginensem et regem in re praesenti disceptarent. **Idem**: Eodem anno inter populum Carthaginensem et regem Masinissam in rem praesentem disceptatores Romani de agro fuerunt. **Valerius**: Q. Labeo arbiter á Senatu finium constituendorum inter Nolanos et Neapolitanos datus, qum in rem praesentem uenisset, tum utrosque nominatim monuit. **Veteres praesente** pro praesentibus dixerunt. **Pomponius**: Qui id apud forum praesente testibus mihi uendidit. **Nouius**: Dona pulchro donare uolumus praesente omnibus.

280 **Praesum** et **praesideo** differunt. Et ab hoc fit **praeses**, sicut ab illo praesens. Praesidere enim est duntaxat ad opem praestandam praeesse, quam praes-

279,2-3 Cic. ? fr. inc. 27 | 12-24 cf. Valla *eleg.* 4,112 (cf. Cic. *Phil.* 2,38 uar.; cf. Hor. *ars* 44; *carm.* 2,16,25-28; Verg. *Aen.* 1,71; Iuu. 1,142) | 24 Verg. *Aen.* 5,363 | 24-25 cf. Seru. et *georg.* 1,10 | 25-32 cf. Valla *eleg.* 4,112 (cf. Cic. *off.* 1,32; Liu. 34,62,15; cf. 40,17,1; cf. Val. Max. 7,3,4) | 32-34 cf. Non. 154 (Pompon. *Atell.* 168 uar.; cf. Nouius *Atell.* 57) | 280 cf. Valla *eleg.* 5,65

279,2 faciendi v || 5-6 et represento — reuoco *add. in mg.* U² || 6 etiam U²: et ova || et² om. v || 10 tibi om. va || 15 sed² om. ova (= Hor.) || 17 amara ov || 18 capitur U p.c. || et om. v || 19 que] a v || 20 uenenum praesentaneum v || 21 statit U || 24 animus U p.c. :-is U a.c.? || 25 proprio v || 27 in rem om. v || 30 Carthaginensem U p.c. || Masimissam U o || 32 qum (c-) qui v || 33 Qui id] Quid v || 34 Nonius va || pulchra ov

tant proprie uel dii precantibus hominibus, uel homines ipsi aliis hominibus iniuriam patientibus uel in discrimen adductis. Aliquando tamen indifferenter accipitur. **Suetonius** de Tyberio: Praesedit et Actiacis ludis, hoc est: praefuit. **Cicero**: Noli animos eorum ordinum qui praesunt iudiciis offendere. **Idem**: Quamobrem uos, dii et patrii penates qui huic urbi atque imperio praesidetis. **Quintilianus**: Nam et beniuolum auditorem inuocatione deorum quas praesidere uatibus creditum est, et intentum proposita rerum magnitudine et docilem summa celeriter comprehensa facit. **Idem**: Quem praesidentes studiis deae propius audirent? Hinc tam dii quam homines praesides dicti sunt, illi in suo quisque nomine sua que ui; hi uero, in sua quisque prouintia á rege uel populo sibi commissa. **Quintilianus**: Quod omnia sic egerit, ut genitus praeside bellorum. **Vipianus**: Praeses is est qui maius in prouintia imperium habet omnibus post principem. Aliquando tamen praeses pro auxiliatore ponitur. **Liuius**: Dii deae que qui Capitolium incolitis, siccine nostrum militem ac praesidem sinitis uexari ab inimicis? **Hinc praesidium** dictum principale auxilium, ut milites qui in tutela alicuius oppidi collocati sunt praesidium dicuntur. **Subsidium** uero, quod in auxilium succedit.

281 Quemadmodum autem á praesum fit praesens et praesentia, ita ab absum fit **absens** et **absentia**, dicimus que **absente** pro (f° 111v) absentibus, sicut praesente pro praesentibus. **Plautus**: Absente nobis id actum est. **Afranius**: Si hanc absente nobis inuenerit puer. **Terentius**: Nescio quid profecto absente nobis turbatum est.

282 **Desum**, deficio. **Seneca**: Foelix est cui nihil deest ad bene beate que uiuendum. Á quo dextans dicitur, quia assi deest sextans, quemadmodum deunx et duodeuiginti. **Insum**, quod significat in aliqua re sum, ut 'inest mihi discendi cupiditas', hoc est: in me est. In quo notandum quod 'inest huic rei' dicimus, et 'inest in hac re'. **Quintilianus**: Verum hoc melius faciet natura ipsa duce, sed naturis ipsi ars inerat. **Cicero**: Illud honestum, quod saepe diximus, si in alio cernimus, tamen nos mouet atque illi in quo id inesse uidetur amicos facit. **Subsum**, quod proprie est infra sum. **Plynius**: Suberant tecto abiegnae trabes. Aliquando tamen subesse accipimus pro latenter inesse. **Virgilius**: Quppe solo natura subest.

283 **Supersum**, quod interdum est affluo, abundo. **Virgilius**: Auxilio que urbes Italiae populi que supersunt. Interdum resto, reliquus sum. **Ennius**: Inde sibi memorat unum superesse laborem. Aliquando superstes sum. (c. 178) M. Asinius **Pollio** ad Ciceronem: Neque deesse rei p. uolo, neque superesse. Nonnunquam uinco, superior sum. **Cicero**: Nec uero scientia iuris maioribus suis Q. Laelius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit. **Virgilius**: Florentis que secant herbas, fluuios que ministrant, Farra que ne blando nequeant superesse labori, hoc est: uincere et superare laborem. Quandoque superfluous ac superuacuos sum. **Gellius**: Memini ego praetoris docti hominis tribunali me forte assistere atque ibi aduocatum non in-

280 (Suet. *Tib.* 6,4 uar.; cf. Cic. *Sulla* 64 et cf. 84 uar.; Quint. *inst.* 10,1,48 et 91; cf. Quint. *inst.* 3,7,5; cf. Vlp. *dig.* 1,18,4; cf. Liu. 6,16,2) | 281,2-3 et 3-4 cf. Non. 76 (Afran. *com.* 6 uar.) | 3 Plaut. ? *fr. inc.* 65 [ex *Amph.* 400 ap. Non. 76 ?] | 4 Ter. *Eun.* 649 | 282,1 Sen. ? [ex *epist.* 119,5 + *dial.* 7,16,3 uel *epist.* 9,13 uel 85,17, an ex Cic. *parad.* II ?] | 2 cf. P. Fest. 73 | 4-7 cf. Valla *eleg.* 3,45 (cf. Quint. *inst.* 9,4,120; cf. Cic. *off.* 1,55 uar.) | 7 Plin. ? | 8-9 cf. Seru. et *georg.* 2,49 | 283,1-2 cf. Seru. et cf. *Aen.* 11,420 | 2-17 cf. Gell. 1,22,3 et 6-9 et 12-13 et 16 et 19 uar. (Enn. *ann.* 158; Pollio Cic. *fam.* 10,33,5; Cic. *fr.* 1 H. uar.; Verg. *georg.* 3,126-127 uar.; cf. Gell. 1,22,6)

280,4 indifferenter *U p.c.* || 9 Quem] Quae a || 12 praesidio *ov* || 14 militem *U p.c.* || 15 princ. aux. praes. dict. v || 282,1-2 Á quo — duodeuiginti *add. in mg.* *U*² || 3 discendi *om. a* || 4 et *om. v* || 283,1 que *om. ova* || 3 Assinius Pollo *o* || 5 iuris] *uiris o uiris v* || 8-10 non — aduocatum *om. ova*

10 celebrem sic postulare ut quam causam diceret, rem que quae agebatur non attingeret. Tunc praetorem ei
 15 cuius res erat dixisse aduocatum eum non habere, et quum is qui uerba faciebat reclamasset, 'ego illi
 supersum' respondisse praetorem festiuit, 'tu planè superes, non ades'. Superes, inquit, hoc est:
 superfluis, superuacaneus es. Plerunque longius ac diutius duro. **Virgilius**: Primus ego
 in patriam necum, modo uita supersit. Aliquando etiam supersum reperitur pro nimis et
 supra necessarium modum abundo. **Cicero**: Non grauarer, Laeli, nisi et hos uelle putarem et
 ipse cuperem te quoque aliquam partem huius nostri sermonis attingere, praesertim quum heri ipse
 dixeris te nobis etiam superfuturum, uerum id quod fieri non potest, Ne desis, omnes te rogamus.
 Graeci in eisdem ferè omnes sensus περιεῖναι accipiunt.

284 Possum quoque á porro, hoc est ualde, et sum componitur. Valde enim esse
 uidentur qui ualidi ac potentes sunt, quamuis aliqui possum á potis et sum compo-
 situm malint. Ego á possum potius deriuatum esse **potis** existimo, quod et **potē**
 neutrum habet. Significat autem eum qui potest. **Virgilius**: At non Euandrum potis est uis
 5 ulla tenere. **Propertius**: Qua pote quisque, in ea conterat arte diem. Ab hoc fit aliud uerbum
potessum. **Terentius**: At pol ego ama- (f° 112 r) tores audieram mulierum eos esse maximos,
 sed nihil potesse. Á possum deriuatur **potens**, qui potest, cuius contrarium est **impotens**,
 hoc est inualidus. Á quibus **potentia** et **impotentia** et **potenter** atque **impotenter**
 10 pro **potentia**. **Cicero**: Qui nihil metuant, nihil agant, nihil concupiscant, nulla impotentia efferantur.
 Item **potestas**, quod **Paulus** iuris consultus inquit, plura significat: In persona mag-
 istratum imperium; in persona liberorum, patriam autoritatem; in persona seruorum dominium. At,
 quum agimus de noxae deditioe cum eo qui seruum non defendit, praesentis corporis copiam ac facultatem.
 Item **potestates** dicuntur principes potentes, quos Graeci **Dynastas** uocant, et ii
 15 qui magistratus gerunt et iudicii praesunt. Vnde non inepte nec parum latine praetores
 urbium uulgo nunc potestates appellamus. **Plynius**: Pingue draconis in pelle dorcadum
 neruis ceruinis adalligatum in lacerto, uictoriam iudiciorum conferre existimant, primum spondylum
 aditus potestatum mulcere. **Apuleius**: Sed iussit potestas officialem suum magna seueritudine
 20 coerceri, ubi notandum est **officialis** quoque non inelegans uocabulum esse pro ministro
 magistratus. **Idem** alibi: Iam enim faxo scias quemadmodum sub meo magisterio mali debeant
 coerceri, et profusa in medium sportula iubet officialem suum super pisces inscendere ac pedibus
 suis totos obtetere. **Potestam** quoque ueteres pro potestate usurparunt. **Plautus**: Neque
 desidia in ocio operam dedisse, neque potestam sibi fuisse; adeo arte cohibitum esse á patre.

285 Item á possum **possibile** et **impossibile**, quod fieri potest aut non potest,
 quibus uerbis usi ueteres non fuere, nunc autem passim omnes utuntur. Item **impos**,
 qui alicuius rei potis non est. **Compos**, qui uel habet aliquid, uel suo studio assecutus

283 (Verg. *georg.* 3,10; Cic. *rep.* 3,21,32 uar.) | **284**,2-3 cf. Hug. et Balb. | 4-5 Verg. *Aen.* 11, 148 | 5 Prop. 2,1,46 | 6-7 Ter. *Eun.* 665-666, ex Prisc. gramm. III,507,7 ? | 9-11 cf. Non. 129 (Cic. *Tusc.* 5,17 uar.) | 11-14 cf. Paul. *dig.* 50,16,215 | 16-18 cf. Plin. *nat.* 29,67 uar. | 18-19 Apul. ? *fr. inc.* 43 | 20-22 Apul. *met.* 1,25,4 | 22-23 Plaut. *Merc.* 62-64 uar. | **285**,2 cf. Quint. *inst.* 3,8,25 ?

283,12 superfluis a || 14 grauitate laedi v || 17 omnes sensus U² || **284**,7 Potens A possum d. v || 9-11 Impotens — efferantur *add. in mg.* U² || 14 principes — *et add. in mg.* U² || 16 urbis a uulgo *ov* || 23 operum v || **285**,1 possibile a possum v || et impossibile *om. ova*

est. Accipitur que et in bonam et in malam partem. **Cicero**: Omnium desideriorum suorum compos factus. **Plautus**: Cedo manum. Accipe erumnarum et miseriarum compotem, hoc est qui simul tecum erumnas ac miserias habet. Sic enim compotem mentis, compotem rationis dicimus, hoc est qui mentem et rationem habet; et impotem, qui non habet. **Cicero**: Nam quomodo uictores di- (c. 179) cimus uoti compotes qui quicquid uolunt faciunt? Sic uictos é contrario uoti impotes, qui non possunt facere quod uolunt.

286 Item **possideo**, quasi in posse, hoc est in potestate mea, habeo. Á quo **possessor**, qui possidet, cuius femininum est **possestrix**. **Afranius**: Possestrix ita dicitur, ita tonstrix, ita impulsatrix, ita curatrix, ita planctrix, ita assestrix. Et **Possessio**, quod modo actum ipsum possidendi significat, modo bona quae uulgo uocantur immobilia, quomadmodum superius diximus. Et **possessorium** iudicium, quod non super re principali, sed super possessione est. Et apud grammaticos **possessiuum** nomen, quod aliquid significat quod possidetur, ut 'Euandrius ensis', qui Euandri est, et 'regiae aedes', quae regis possessio est.

287 Item **potior** et **potius** comparatiua, hoc est melior et melius, quasi potentior et potentius, et **potissimum** superlatiuum pro optimo. Praestant enim, hoc est potentiora sunt quae meliora sunt. Item **potius** et **potissimum**, et, quo iuniores quidam utuntur, **potissime**, aduerbia quae significant magis et maxime. Potius enim de duobus, potissimum siue potissime de pluribus dicitur, ut 'hoc potius quam illud elegi', et 'ex omnibus hoc potissimum elegi', idest magis et maxime elegi, et quasi pro meliori atque optimo elegi. Item á pote **utpote** aduerbium deducitur, quod confirmantis est et quasi causatiuum. **Cicero**: Me incommoda ualetudo, qua iam emersem, utpote qum sine febris laborassem, tenuit. **Idem**: Ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus, quod perinde est ac si dixisset: quia, uel quoniam, uel quando quidem sine (n° 112 v) febris laborassem, et quia, uel quoniam, uel quando quidem nihil contemnere solemus. **Salustius**: Antonius procul aberat, ut pote qui magno exercitu locis aequioribus expeditus in fugam sequeretur. Aliquando sine qum et sine relatiuo reperitur, ut 'Antonius aberat á bello, ut pote aeger ac iacens'.

288 In eadem forma reperitur et **quippe**. **Quintilianus**: Si alienum et ignotum, tanquam communis omnium mortalium quippe sub uno parente naturae cognatio est, hominem cibo forte iuuissem, poena dignum uideretur seruasse perituram animam. **Titus Liuius**: Notam iudici fabulam petitur, quippe apud quem auctorem argumenti peragit. **Profecto** quoque et **utique** eodem modo affirmant. Sed utique nunquam ferè apud **Ciceronem**, apud posteriores frequenter reperitur. **Quintilianus**: Solent huiusmodi negociatores aliquid proprium ac priuatum stipulari, utique qum rem alienam uendant. Profecto potius ad responsionem adhibetur.

285,4 cf. Non. 456 | 4-5 Cic. ? fr. inc. 28 | 5 Plaut. Epid. 559 uar. ap. Non. 456 | 6-7 cf. Valla eleg. 3,34 | 8 Cic. ? fr. inc. 29 | 286,1 cf. Pap. ? | 2-3 cf. Afran. com. 204 + cf. Non. 150 uar. | 5 cf. 248 | 6-8 cf. Prisc. gramm. II,68,15-17 | 287,1-4 cf. Prisc. gramm. III,68,16-18 ? | 7-10 cf. Valla eleg. 2,27 (cf. Cic. Att. 5,8,1 uar.; 2,24,4) | 12-288,16 cf. Valla eleg. 2,27 (Sall. Catil. 57,4; cf. Ps. Quint. decl. 9,15; cf. Liu. 3,44,9; cf. Ps. Quint. decl. 12,25)

285,6 habet ova || 7-286 et impotem — possessio est add. in mg. sin. et inf. U² || 286,3 impulsatrix a || curstrix a || et om. v || 4 possidentis v || 5 iudicium possessorium v || 6 nomen possessiuum v || 287,1 comparatiua potior et potius v || 7 utpote a pote v || 8 qua U : quia ova

Cicero: Quis haec renuntiat ? Is profecto qui interfuit. Quod etiam per **certe** facimus. **Idem:** Tantam sollicitudinem bonorum, tantum amorem omnium in quo meminimus ? Certe in nullo. Et per **nimirum**. **Quintilianus:** Demus, id quod nullo modo fieri potest, idem ingenii, studii, doctrinae pessimo atque optimo Viro: uter melior dicetur orator ? Nimirum qui homo quoque melior. Et per **nempe**, quod usitatus est. **Cicero:** Apud quem haec dico ? Nempe apud eum qui, cum hoc sciret, me tamen antequam uidit Rei pu.^{cae} reddidit. Aliquando sine interrogatione ponitur **nempe**. **Horatius:** Nempe hoc quaesisti. **Persius:** Nempe hoc assidue, iam clarum mane fenestras Intrat. **Quintilianus:** Nempe enim in hoc plurimum laboris exhausimus, ut rhetoricam ostenderemus benedicendi scientiam et utilem et artem et uirtutem esse. Veteres nem quoque aliquando pro nempe scripserunt, quamuis et pro nisi etiam quandoque sumpserunt.

289 Sanè quoque aliquando affirmatiua est, ut **ita sanè**, sanè uero. Nonnunquam pro ualde ponitur, ut homo sanè nobilis, iungitur que interim superlatiuo. **Suetonius:** Bellum sanè difficillimum gessit. Quandoque permissiue accipitur. **Quintilianus:** Tulerit sanè filius noster merito poenas, dederit spiritum supplicio. Nihil de praeteritis loquimur, quasi esto, ita sit, ut tu uis. **Certe** quoque modo affirmat, modo pro saltem (c. 180) accipitur, ut 'si non tangere, at certe potero uidere'. Adiungitur autem illud at, quomodo iungitur sed, cum tamen alterum eorum sufficeret. Quippe at non nunquam idem significat quod saltem. **Virgilius:** At Messapus erit. Certe coniuncta cum conjunctione et semper affirmat. **Cicero:** Et certe contra Caesarem est ingressus armatus. Eodem modo sanè. **Quintilianus:** Et sanè quis concipiat uel declamantis habitum, uel orantis uocem incessum pronuntiationem, illum denique animi et corporis motum ? Certe coniuncta cum scio et similibus uerbis e in o solet mutare. **Cicero:** Et si certo scio.

290 Item á potis fit **potior** uerbum, quod est modo teneo et (f° 113 r) quasi in potestate habeo, modo obtineo et in potestatem uendico. In primo significato, ferè genitiuum semper requirit, ut 'Lacedaemonii rerum diu potiti sunt', idest: rerum imperium diu tenuerunt. In secundo significato, frequentius habet ablatiuum, ut 'potitus sum uictoria', 'potitus sum amica', idest: pugnando uel laborando obtinui uictoriam uel amicam. Aliquando etiam potior pro fruor accipitur. **Cicero:** Quod si his uoluptatibus bona aetas fruitur libentius, primum paruulis fruitur rebus, ut diximus, deinde iis quibus senectus, etiam si non abunde potitur, non omnino caret. Pro eodem posuit fruitur ac potitur. Hoc uerbum non modo quartae, sed etiam tertiae coniugationis reperitur. **Ouidius:** Tu que tuis armis, nos te poteremur, Achille.

291 Á potens quoque fit **omnipotens**, á quo **omnipotentia**; et **armipotens** et **bellipotens**, qui armis et bello potens est. Et **uiripotens**, mulier quae coire iam cum uiro per aetatem potest. Et **uniuersipotens** dicitur deus, quod uniuersa possit;

288 (Cic. ? ex leg. agr. 2,22 [+ Verr. II,2,23 ?] ?; cf. Phil. 1,37; Quint. inst. 12,1,9; cf. Cic. Lig. 7; Hor. ? [epist. teste Valla; ex sat. 1,10,1 ?]; cf. Pers. 3,1-2; cf. Quint. inst. pr. 8,6) | 16-17 cf. P. Fest. 163 | **289** cf. Valla eleg. 2,27 (Suet. Iul. 35,1; Ps. Quint. decl. 6,9; Verg. Aen. 11,429; cf. Cic. Lig. 9; cf. Quint. inst. 1,2,31; cf. Cic. Cato 2) | **290** cf. Valla eleg. 3,34 (cf. Cic. Cato 48; Ou. met. 13,130)

288,9 bonorum] a bonorum v om. o || 16-17 Veteres — sumpserunt add. in mg. U² || **289,9** est] et v || **290,1** et om. ova || 2 et 4 significato U p.c. || 7 paruulus v || iis] his ov

á quo **uniuersipotentia** deriuatur. **Possum**, quando caret apposito, modo accipitur pro potens sum (**Plautus**: Non hic ut possit edit, sed posse cupit ut edat), modo pro eo quod diuinari ab aliis malo quam exprimere, quale est apud **Terentium**: Amatores mulierum audieram eos esse maximos, sed nihil potesse.

292 Item ab est, tertia huius uerbi persona, fit **ambest**, quod significat circum est, nullam que aliam habet declinationem. Praeter haec, á sum **sumo** uerbum deriuatur, quod proprie est multum et penè nimium mihi tribuo, et quasi sum mihi. **Cicero**: Quoniam non tantum mihi sumo, iudices, neque arrogo. Ponitur tamen pro accipio, tollo. **Salustius**: Epistolam super caput temere positam sumit. Aliquando pro eligo. **Horatius**: Sumite materiam uestris, qui scribitis, aequam Viribus. **Plautus**: Sumat aliquem ex populo monitorem officii sui. Interdum pro conduco. **Cicero**: Quoad enim peruentum, quo sumpta nauis est, non domini est nauis, sed nauigantium. Veteres etiam sumo pro impendo accipiebant.

293 Ab hoc **sumum** deriuari quidam falso existimant. Summum enim per syncope fit á supremum, ut inferius ostendemus. Nam significat quod est omnium altissimum. **Virgilius**: Summo que ulularunt uertice nymphae. **Cicero**: Summam aquam attinget inectus siti Tantalus. Modo extremum. **Virgilius**: Venit summa dies et ineluctabile tempus Dardaniae. Aliquando laudabile, gloriosum. **Idem**: Me ne igitur socium summis adiungere rebus, Nise, fugis? Hinc **summates** appellati sunt principes ciuitatis, qui et **optimates** dicuntur. Et **summitas** altitudo, ex quo altior pars montis summitas dicitur. Et **summa**, quae est sententiae alicuius aut rerum de quibus uerba fiunt collectio. **Virgilius**: Haec summa est, hoc est: praecepti mei succincta collectio. Hinc **summatim**, ad **summam**, in **summa**, (P^o 113 v) **sumum**, ad **summum**, de quibus supra diximus. **Summitudo** quoque apud aliquos pro summitate reperitur. Et **summula**, parua summa; et **summe**, maxime, excellenter. **Sum** pro eum **Ennius** et plerique alii ex ueteribus posuere. **Summanalia** appellantur liba farinacea in modum rotae facta.

294 Item á sumo dicitur **sumptus**, hoc est impensa, quod pecunia impendatur uel exponatur. **Plinius**: Qui eam domum magno sumptu aedificauerat. Ab hoc fit aliud uerbum **sumptifacio**. **Plautus**: Si nunc me suspendam, meam operam luserim et praeter operam restim sumptifecerim. Item **sumptuosus**, qui prodige pecuniam expendit et magnos sumptus facit. Et **sumptuariae leges**, quae de moderandis sumptibus latae sunt, quae **Cato cibarias** appellauit. Prima omnium de coenis lata ad populum **lex Orchia** fuit, quam tulit **C. Orchius** Tribunus plebis de Senatus sententia, tertio post anno quam Cato censor fuerat. Haec numerum tantum conuiuiarum praescribebat iubebat que ut patentibus ianuis coenitaretur, quo obseruatio eius uideri posset. Post haec, quum plures praescripto in conuiuia uocarentur, ideo que auctoritatem nouae legis

291,5 Plaut. ? fr. inc. 66 [ex Capt. 463 ?] | 6-7 Ter. Eun. 665-666 uar. | 292,1-2 cf. P. Fest. 4 | 2-3 cf. Valla eleg. 6,3 (cf. Cic. Planc. 3 uar.) | 4-5 cf. Non. 395-396 (cf. Sall. Jug. 71,4) | 5-6 Hor. ars 38-39 | 6-8 cf. Non. 396 (Sall. [non Plaut.] Jug. 85,10; cf. Cic. off. 3,89) | 8 cf. Don. Ad. 854 | 293, 1 cf. Pap. | 2 cf. c. 427,4 sqq. | 2-6 cf. Non. 401-402 (Verg. Aen. 4,168; cf. Cic. Tusc. 1,10; Verg. Aen. 2,324-325; 9,199-200) | 9 Verg. Aen. 4,237 et cf. Seru. | 10 cf. 107 et 1,412-414 | 12 cf. P. Fest 299 (cf. Enn. ann. 98 uel 131 | 13 cf. P. Fest. 349 | 294,1 cf. Don. Ad. 854 | 2 Plin. ? | 3-4 Plaut. Cas. 424-425 | 6 cf. Macr. sat. 3,17,13 | 6-19 cf. Macr. sat. 3,17,2; 1; 3-5 uar.

291,4 quando caret Possum v || 292,1-2 Item — declinationem add. in mg. U² || 1 circa v || 2 et 8 sumo U p.c. : summo U a.c. || 2 uerbum sumo v || 293,6 ciuitatis om. v || Virgilius om. v || 10 summa] -um v || ad summum] ad -am v || 11 et om. v || 294,2 exponatur U² p.c. || 2-4 fit — Item add. in mg. U² || 2-3 sumptifacio ab hoc fit aliud uerbum v || 7 quem v || 10 conuiuio ova

aucta necessitas imploraret, post annum uigesimum secundum legis Orchiae, **Fannia** lex lata est anno post urbem conditam quingentesimo octauo, neque eam praetores aut tribuni, ut plerasque alias, sed ex omnium bonorum consilio et sententia ipsi consules pertulere, qum Res pu.^{ca} luxuria conuiuiorum maiora quam credi posset detrimenta pateretur. Quippe eò redacta res erat ut plerique ingenui pueri pudicitiam et libertatem suam uenditarent, plerique ex plebe Romana uino madidi in comitium uenirent et hebrii de Rei pu.^{cae} salute consulerent. Haec non conuiuis tantum, ut Orchia, sed sumptibus etiam modum imposuit, assibus centum praescriptis, propter quod á **Lucillio** lepidissimo poeta centussis appellata est.

295 Fanniam legem post duodeuiginti annos secuta est **lex Didia**, cuius ferendae duplex ratio fuit: prima, ut non sola urbs Roma, sed uniuersa Italia lege sumptuaria teneretur. Secunda, ut non modo qui conuiuia maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad ea uocitati essent atque omnino interfuissent, poena legis tenerentur. Post Didiam lata est **Licinia**, á P. Licinio Crasso diuite, cuius ferendae tantum studium ab optimatibus impensum est ut Senatus consulto iuberetur, et tantummodo promulgata antequam trinundino confirmaretur, ita obseruaretur ab omnibus quasi iam populi sententia comprobata esset. Haec lex nihil á Didia seu Fannia differebat; autoritas tantummodo per eam quaesita est, exolescente metu antiquioris, quemadmodum olim de decem tabulis factum fuerat, quarum antiquitas qum contemni coepisset, eadem illa quae iis legibus cauebantur in alia legum latorum nomina transierunt. Legis autem Liciniae summa haec erat: Vt (f° 114r) kalendis, nonis, nundinis liceret cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere, caeteris uero diebus ne amplius apponeretur quam carnis aridae pondo tria et salsamentorum libra, et quod ex terra, uite, arbore ue natum esset. Harum omnium legum causa fuit nimia luxuria. Quippe uetus **prouerbium** est: Leges bonae ex malis moribus procreantur.

296 Post has secuta est **lex Cornelia**, quam **Cornelius Sylla** dictator tulit. In ea, non conuiuiorum luxuria prohibita est nec gulae modus impositus, sed minora rebus facta sunt pretia, ea opinor ratione ut gulae seruire etiam qui paruis essent facultatibus possent. Sylla mortuo, **Lepidus** consul legem tulit sumptuariam quae **Lepidiana** dicta est. Paucis deinde interiectis annis, aliam legem ad populum tulit **Antius Restio**, quae **Antia** nominata; licet optima esset, luxuriae tamen obstinatione nullo abrogante obliterata est. Propter quod Restionem ipsum latorem legis tradunt quamdiu postea uixit foris non coenasse ne legem á se latam contemni uideret.

297 Á sumo composita fiunt **assumo**, quod aliquando significat accipio. **Cicero**: Neque id onus inuitus assumpsit. Modo nimium tribuo. **Idem**: Si id mihi assumo, uideor id mihi

(cf. Lucil. 1172) | 295 cf. Macr. sat. 3,17,6-10 | 296 cf. Macr. sat. 3,17,11 et 13 | 297,2 Cic. ? fr. inc. 30 | 2-3 cf. Cic. off. 1,2

294,11-12 lata est Fannia lex v || 14 Respuca o || 17 conuiuii ova || 295,1 Diadia v || 3 secundo ova || 7 ita U p.c. || 8 auctoritas U p.c. || 11 Legis] Leges v || 296,2 conuiuiorum v

meo iure quodammodo uendicare. Ab hoc **assumptio** deriuatur. **Transumo**, ex alio sumo. Vnde quae ex primis tabulis transcripta sunt, solennitate iuris adhibita, dicuntur
 5 transumpta, et actus ipse (c. 182) **transumptio**. Item transumptio figura est apud
 rhetores quam Graeci μετάρησιν uocant, cum rem ex alio ad alium transmouemus.

Demosthenes: Quum bellum Phocense conflatum esset, Et non per me: nondum enim ego ad Rem
 pu.^{cam} accesseram. **Cicero**: Referctum tribuniciis legibus, exhaustum á quibus sit, ipsi sciunt.

Absumo et consumo, notae significationis. **Plinius**: Sarcophagus lapis est fissili uena;
 10 corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra quadragesimum diem. Ideo nomen habet á
 carne edenda: σὰρξ enim caro est, φαγῶ edo. Quidam **Sarcophagum** pro sepulchro
 usurpant. **Idem**: Mitior est autem seruandis corporibus nec absumendis **chemites** ebori simili-
 mus, in quo Darium conditum ferunt. **Solinus**: Sunt etiam in Lycia saxa quae uiuentium quoque
 corpora adalligata consumunt. Ab his **consumptio** et **semiconsumptum**, hoc est: magna

15 ex parte consumptum, et **absumptio** deriuatur. Item aliud **consumo**, primae coniu-
 gationis, quod significat perficio. Á quo **consumatum** opus dicimus perfectum et
consumatio perfectio, quod quae perfecta sunt omnia sibi sumpsisse uideantur.
Martialis: Quod magni Thraseae consumati que Catonis.

298 Resumo, rursus sumo. **Plinius**: Resumptis post longam aegritudinem uiribus.
Praesumo, ante capio. **Apuleius**: Qui aetatis meae flosculos praesumpsisti. Hinc rhetores
 praesumere pro praecoccupare accipiunt et **praesumptionem** dicunt quam Graeci
 uocant πρόλησιν, quum id quod uel in aduersarii causa uel in iudicis opinione contra-
 5 rium (f° 114v) nobis esse aut fore arbitramur, praecoccupamus dicere et cum ratione
 dissoluere. **Demosthenes**: Atque ego illum, iudices, arbitrator Lycurgum laudatorem producturum
 scilicet qui sit testis eius pudori ac probitati. Sed ego Lycurgum uobis praesentibus hoc unum
 interrogabo: uelit ne se similem esse illius factis et moribus; quod si negarit, satis factum uobis esse de
 ueritate nostra debet. **Lysias**: Hac oratione saepius apud me utebatur, et orabat ut suarum
 10 erumnarum misererer, inopiae subuenirem. Quid multa? Commotus humanitate, precibus deprecantis
 quod petebat dedi solus soli, quo minus nota calamitas hominis esset. Sed, ut paratus uenisse
 uidebatur, iam se negabit accepisse et flens uobis supplicabit ut se á calumniatoribus eripiatis. Vos
 autem, quum eum ita agentem uideritis, facitote ut et illius et mei memineritis.

299 Á sum postremo fit esto, quod modo futurum est imperatiui, modo aduerbium
 concedentis. **Virgilius**: Esto: aegram nulli quondam flexere marii. Item sum in praeterito
 facit fui, á quo ueteres fuam pro sim frequentissime usurparunt. Item fore, quod,
 licet declinatione praesentis sit temporis, significatione tamen est futuri. **Cicero**: Quos
 5 puto iam tecum esse uel propediem fore. Et eodem modo affore. **Ouidius**: Esse quoque in fatis
 reminiscitur, affore tempus. **Stadius** tamen uidetur affore in significatione praesentis tem-

297,6-8 cf. Aquila *Rhet.* 16 (Demosth. *Cor.* 18; Cic. *or. frg.* A VII,34) | 9-10 cf. Plin. *nat.* 36,131
 | 10-11 cf. Isid. *orig.* 16,4,15 ? | 11-12 cf. Non. 4; Tort. [et al.] | 12-13 Plin. *nat.* 36,132 uar. | 13-14
 cf. Plin. [non Sol.] *nat.* 36,131 | 18 Mart. 1,8,1 | **298,1** Plin. ? [ex *nat.* 24,28 an *paneg.* 5[8],8,3 ?] | 2
 Apul. ? *fr. inc.* 44 | 4-13 cf. Rut. Lup. 2,4 uar. (Demosth. *frg. or. Att.* p. 256; Lysias *frg. or. Att.* p.
 213) | **299,1-2** cf. Seru. et *Aen.* 4,35 | 3 cf. Non. 111 | 5 Cic. ? *ex fam.* 16,9,2 ? | 5-6 Ou. *met.* 1,256 |
 6-8 cf. Valla *eleg.* 1,26

297,3 modo *om. ov* || deriuatur *assumptio v* || 4 *ex primis U a.c.* || 9 *fiscili ov* || 11 *φάγω U a*
φαγω φων v || *post edo add.* Quodque || 11-12 Quidam — *usurpant add. in mg. U²* || 12 *eboris*
v || 14 *ad alligata ov* || 15 *Idem ov* || 17-18 *quod — Catonis add. in mg. inf. U²* || **298,1** *Resumptus v*
 || 3 *praecoccupate v* || 4 *id quod uel om. v* || 6 *proditurum ov* || 8 *uobis factum ova* || *post esse add.*
illius factis et moribus ov || 13 *eum] se U a.c.* || **299** *add. in mg. U²* || 3 *ueteres fuam] suam u. v* || 4
est tamen ov || 5 *affere o* || 6 *infatis o* *infantis v*

poris accepisse: Sensit manifesto numine ductos Affore, quos nexis ambagibus augur Apollo.

300 MOLES. Magnitudo. Proprie enim **moles** dicitur res magna ac magni ponderis. Vnde **molestus** dicitur qui alicui grauis est nec sinit eum quiescere. Á quo **molestia**, sollicitudo et grauitas; et **moleste**, grauiter; et **molesto**, ango, sollicito et quasi molem affero. **Apuleius**: Totiens quoque molestatus obmutui. In hunc sensum molem accepit **Virgilius**: Totam que infusa per artus Mens agitat molem, hoc est: magnitudinem mundi. Quoniam uero quae magna sunt difficilia esse consueuerunt, capitur aliquando moles pro difficultate. **Idem**: Tantaē molis erat Romanam condere gentem, hoc est: tantaē difficultatis. Item in mari moles dicitur quotiens excluditur aqua. Accipitur etiam aliquando pro motu. **Virgilius**: Inde Gyan ipsam que ingenti mole Chimeram Consequitur. Et á mouendo dicitur moles. (c. 183)

301 Á quo fit **molior**, quod significat uel ingenio uel corpore moueor ad aliquid agendum, et pro uarietate appositi uarie exponitur. Et enim **moliri classem** est parare. **Virgilius**: Classem que sub ipsa Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae. **Moliri iter** est peragere. **Idem**: Datum que molitur Iter. **Moliri habenas** est gubernare. **Idem**: Et manibus molitur habenas. **Moliri insidias** est meditari. **Apuleius**: Dum mihi moliantur insidias. **Moliri arcem** est aedificare. **Virgilius**: Moliri que arcem et manibus subuoluere saxa. Vnde fit **demoliri**, quod est diruere. **Cicero**: Demoliri ea quorum altitudo officeret auspiciis. Et **amoliri**, expellere, submouere. Á quo **amula** uas et **amuletum**, de quibus inferius dicemus. **Terentius**: Proinde hinc uos amolimini, nam mihi impedimento estis. **Moliri** etiam simpliciter positum inuenire est. **Plautus**: Aliquid moliar quo me hoc discrimine liberem. Hoc etiam **machinari** dicimus á graeco μηχανάματα, quod est inuenio, molior. Vnde μηχανήμα inuentum et molimen dicitur; et μηχανή molitio, **machina**. Á quo bellicas machinas uocamus opera fabrilis, quibus in bello utimur; item ipsa consilia quibus decipere hostem conamur. Ἀπὸ τῆς μηχανῆς etiam dicitur **Mechanicus**, quod significat fabrum, hoc est: opificem eorum operum quae ingenio simul ac manibus fiunt; et **mechanica** ars fabrilis. Vnde quidam artes diuidunt in liberales atque **mechanicas**. Á machinor **machinator**, **machinatrix** et **machinatio** deducuntur. Aliquando moliri passiuē accipitur pro retardari. **Lucillius**: Mutilamur, molimur, subducimur. Ab hoc fit **molimen** pro eo quod molimur; et **molimentum** pro conatu. **Sisenna**: Magno cum molimento ac perpetuo sono procedunt. Et **emolumentum** utilitas quam ex opera et labore et, ut ita dicam, molimine nostro assequimur. Et **molitio** ac **demolitio**, quibus autores frequenter utuntur.

(Stat. *Theb.* 1,494-495) | 300,1 cf. P. Fest. 140 | 4 Apul. ? fr. inc. 45 | 5-6 Verg. *Aen.* 6,726-727 et cf. Seru. | 6-7 cf. Seru. et *Aen.* 1,33 | 9 cf. Seru. *Aen.* 5,118 et Verg. *Aen.* 5,223-224 | 10- 301,1 ex P. Fest. 140 ? | 2-3 cf. Seru. et *Aen.* 3,5-6 | 4 cf. Seru. et cf. *Aen.* 6,477 | 4-5 cf. Seru. ? et *Aen.* 12,327 | 5-6 Apul. ? fr. inc. 46 | 6-8 cf. Non. 346 (Verg. *Aen.* 1,424; Cic. *off.* 3,66) | 9 cf. 410 | Ter. *Andr.* 707, ap. Non. 73 ? | 10-11 Plaut. ? fr. inc. 67 [ex *Bacch.* 761 potius quam *Pers.* 785 ?] | 18-19 Lucil. 294 uar. ap. Non. 346 | 19-20 cf. Non. 142 (Sisenna *hist.* 72 uar.)

299,7 nexit *ov* || 300,4 molestaras *ov* || moles *v* || 9 que *om. a* || 301,4 que *om. a* (= Verg.) || 8 uas amula *v* || 9-18 Terentius — deducuntur *add. in mg. U²* || 12 μηχανή *U a* ² μηχανή ο μηχανή *v* || 13 *post* utimur *del. idem U²* || 15 *post* significat *del. eum U²* || *post* est *del. eum U²* || 20-21 Et emolumentum — assequimur *add. in mg. inf. U²* || 19 subducimur *v* || Molimen ab hoc fit *v* || 20 cum] tam *ov* || 21 ita *om. ov*

302 Item **mola**, qua, ueluti mole quadam, frumentum, le- (f° 115r) gumina et aliae res quaecunq̄ue teruntur. Vnde **molae frumentarias, molae fabarias et molae olearias** dicimus, quanquam mola etiam far tostum dicitur sale conspersum, quo utebantur ueteres in sacrificiis. **Virgilius**: Sparge molam. Vnde fit **imolo** uerbum, quod est sacrificio et quasi molam spargo; á quo **imolator, imolatrix, imolatio**; et **Molucrum** lignum quadratum quo ueteres imolabant. Est etiam Molucrum tumor uentris qui etiam uirginibus incidere solet. **Afranius**: Virgini tam crescit uterus quam grauidae mulieri: molucrum uocatur, transit sine dolore. Est enim etiam **mola**, á molae de qua diximus similitudine appellata, in utero **mulieris** caro informis, inanima, ferri ictum et aciem respuens, quae sistit menstrua, ut partus. Et, licet iis quoque accidat quae coitu utuntur, quotiens menstrua uitiosa sunt aut semen uiri ad formandum foetum debile est atque ineptum, frequentius tamen iis accidit quae á coitu abstinent, solitae alias coire, quales uiduae sunt. Fit enim in his tumor praeter naturam et semen cum sanguine mistum indurescit in carnem, quamuis aliquando ex solo spiritu fit mola, quin maior uis caloris semen illud cum sanguine conuertit in spiritum crassiorem, quo ita saepe numero uterus intumescit, ut praegnantis spetiem prae se ferat. Mouetur mola, natura tentante eam expellere, quamuis medici motus causam assignent spiritum genitium qui inclusus est in semine mulieris, sed huic opinioni philosophi repugnant. Simile quidam et uiris in uentre gignitur, quod σκίρρον Graeci, hoc est **Scirrum**, nominant. Hoc splenis et hepatis uitio extuberat, praesertim in hydropicis, quod euenisse **Oppio Capitoni**, praetorio uiro, memoriae proditum est.

303 Item á mola fit **molo** uerbum, et **molaris lapis**, ex quo mola fit. Hunc quidam **pyriten** uocitant, uel quod ei insit plurimus ignis, quem (c. 184) πύρ Graeci uocant, uel á frumento, quod nominant πυρόν. Est tamen aliud pyritarum genus ἀπὸ τοῦ πυρός, hoc est: ab igne appellatum, quod plurimum ignis habet, et est ponderosum. Nostri modo **uiuum**, modo **ignarium lapidem** uocant, exploratoribus castrorum maxime necessarium, quoniam clauo uel altero lapide percussus scintillas aedit, quae sulphure exceptae aut fungis aridis aut foliis mira celeritate ignem trahunt.

304 Item **molares dentes**, quod cibum á caeteris dentibus confractum ipsi molunt. Hi et **maxillares** á maxillis dicuntur. Sunt enim **maxillae** in quibus fixi sunt dentes, et inferiores tantum in omni animantium genere mouentur, praeterquam in Crocodilo, qui mouet superiores. Hae per diminutionem á malis uocitae sunt. **Malae** á mali similitudine dicuntur partes illae quae homini tantum sunt inter oculos et buccas, ad mali spetiem rotundae. Has prisci **genas** uocabant. **Ouidius**: Saepae que purpureis figere labra genis. **Pacuius**: Nunc primum opacat flore lanugo genas. Hinc **lex** illa

302,3-4 cf. P. Fest. 140 | 4 Verg. *ecl.* 8,82 | 6-8 cf. P. Fest. 140 (Afran. *com.* 336) | 9-10 cf. Plin. *nat.* 7,63 | 10-13 ex Plin. *nat.* 10,184 ? | 19-20 et 21 cf. Plin. *nat.* 7,63 | 303,1-2 cf. Plin. *nat.* 36,137 | 3 et 4-7 cf. Plin. *nat.* 36,138 | 304,1-2 cf. Isid. *orig.* 11,1,52 [et al.] | 2-3 cf. Valla *eleg.* 4,52 [= Tort. *s.d. R mala*] | 3-4 cf. Plin. *nat.* 11,159 | 4-6 cf. Valla *eleg.* 4,52 [= Tort. *s.d. R mala*] ex Plin. *nat.* 11,157 et Isid. *orig.* 11,1,44-45 | 6-7 Ou. ? *fr. inc.* 4 | 7 Pacuu. *trag.* 362 ap. P. Fest. 94 | 7-9 lex XII tab. ap. Cic. *leg.* 64 ex Valla *eleg.* 4,52

302,3 etiam mola *ov* || 4-8 Vnde — dolore *add. in mg.* *U*² || 6 timor *v* || 7 uterus] tumor *v* || 8 enim *add. s. l.* *U*² || molae] mole *ov* || 10 his *ov* || 12 his *ov* || 13 uide *o* || 14 mixtum *U a.c.* *v* || 15 uix *v* || 16 gerat *v* || 17 assignant *v* || 19 quiddam *ova* || 303,1 molo *u.* a mola fit *v* || 2 pyrite *v* -em *a* || πύρ *U* πυρ *o* πύρ *v* || 3 pyritarium *ov* || 6 aedit] dedit *v* edit *a* || 304,2 a maxillis *d.* maxillares *v* || 6 uocabant *genas v*

duodecim tabularum erat: Mulieres genas ne radunto, ne ue lessum funeris ergò habento. Dicuntur tamen etiam genae quae superius inferius que ambiunt oculum.

- 10 **Ennius**: Pandite, quæso, genas et corde relinquite somnum. **Plynius**: Aqua- (f° 115v) tilia dormire existimant, non oculorum argumento, quia non habent genas, sed ipsa quiete placida ceu soporata. Extremus ambitus superioris genae **cilium** dicitur. Vnde **supercilia** appellata. Cilium uulnere aliquo diductum non coalescit. Quadrupedi superiores tantum genae sunt, uolucris inferiores, et quibus molle tergus, ut serpentibus et quadrupedibus, quae oua pariunt, ut lacertae. Strutio camelus alitum sola utrinque genas habet
- 15 et palpebras.

- 305 Palpebrae** sunt capilli quos in genis homines utrinque habent, dictae uel á palpitando, ut quidam dicunt, hoc est tremendo, uel, ut ego sentio, á palpando, hoc est praetentando obiecta. Ob hoc enim natura palpebras homini dedit, ut ceu uallum quodam uisus esset, et prominens munimentum circa occurrentia animalia aut alia
- 5 fortuito incidentia. **Palpare** siue **palpari** (utroque enim modo dicitur) proprie est leuiter et quasi tentando tangere. Vnde pro adulari frequenter accipitur, et **palpatores** ex eo dicuntur adulatores. **Plautus**: Vt palpator nullus est, quando occipit blandior. Hic **palpo** etiam dicitur. **Idem**: Palpo percusis. Quidam etiam palpum pro blanditiis usurparunt. Á palpo fit frequentatiuum **palpito**, quod est leuiter ac frequenter moueor, et quasi palpando. Vnde palpitare cor dicitur ob frequentem motum. **Plynius**: Palpitat certe cor et quasi alternatim mouetur. Á palpo fit compositum **expalpo**, quod est elicio. **Plautus**: Quid faciam ? Exora, blandire, expalpa. **Idem**: Nunc seruus argentum á patre expalpabit. **Pomponius**: Siquid expalpare possum ab illo. Defluere palpebras tradunt abundantibus uenere. Praeter hominem et Strutiocamelum, nulli animali sunt, nisi quibus
- 10 et in reliquo corpore pili.

- 306 Strutiocamelus** maxima auium est, si tamen auis est dicenda, qum pennas duntaxat habeat ut adiuent ad currendum, caetero uolucris non sit nec á terra tollatur. In Africa altitudinem equitis equo insidentis excedit, celeritatem uincit. Vngulas habet ceruinis similes bisulcas, comprehendendis lapidibus utiles, quos in
- 5 fuga contra sequentes pedibus ingerit. Concoquit quaecunque deuorat sine aliquo delectu. Mira in eo stoliditas est: et enim in tanta corporis altitudine, si colla frutice occultauerit, latere se putat. Oua eius in pretio sunt propter amplitudinem pro quibusdam uasis habita. Item pennae, quia conos bellicos et galeas uariis coloribus infectae adornant.

307 Conus proprie á Graecis uocatur nux pinea, propter quod geometrae eiusmodi figuram conum appellant. (c. 185) Hoc autem differt á **meta** siue **pyramide**

304,9-10 cf. P. Fest. 94 (cf. Enn. ann. 532) | 10-12 cf. Plin. nat. 10,209 | 12-16 cf. Plin. nat. 11, 157 et 155 ex Valla *eleg.* 4,52 | **305,1** cf. Plin. nat. 11,154 | 1-2 cf. Varro ap. Hier. *tract. in psalm.* II p. 7,11; Seru. *Aen.* 4,30; Isid. *orig.* 11,1,39, et al. | 3-5 cf. Plin. nat. 11,154 | 7 Plaut. *Merc.* 169 uar. | 8 cf. Non. 163 (Plaut. *Merc.* 153) | 11 cf. Plin. nat. 11,181 | 11-13 cf. Non. 104 (Plaut. *Poen.* 357; cf. Plaut. *uid. frg.* 18; cf. Pompon. *Atell.* 32) | 14-16 cf. Plin. nat. 11,154-155 | **306** cf. Plin. nat. 10,1-2 | **307,1** cf. Seru. auct. *Aen.* 3,468

304,8 ve lesum o uel lesum v -ue laesum a || 9 dicantur o || 11 placita ova || seu ova || 11 diductum U p.c. o : de- va || calescit ov || 15 solo o solum v || **305,1** habeat o || 4 quoddam va || aut] ut v || 6 accipitur] a capitur o || 8 Hinc U a.c. a || percusit ov || 8-9 Quidam — usurpauit add. in mg. U² || 9 palpito fr. v || 11 mouet v || expalpo compositum v || 13 Destruere v || **306,1** qum U : quo o cum va || adornauit v || **307,2** appellant conum v

quod meta lateribus constat, conus rotunditatem habet sine lateribus. Hinc conus appellatur curvatura quae est in summitate galeae, super qua cristae ponuntur. Et
 5 **coniferae** arbores dicuntur quae conos ferunt, hoc est: nuces pineis similes. **Ouidius**: Et coniferae cyparissi. Quicquid praeterea tali forma est **conoides** dicitur. Vnde cupressus foemina co- (f° 116r) noides est, quae in fastigium conuoluitur. Nam mas spargit extra se ramos, deputatur que et uitem accipit. Graeci etiam κωνοφόρους, hoc est **coniferos**, uocant eos qui in Bacchi exercitu, dum in Indiam proficisceretur,
 10 thyrsos ferebant, quod thyrsi pineae nucis spetiem habeant. Ob hanc causam, mulieres postea in Bacchi sacris conos, hoc est pineas nuces gestare consueuerunt, siue quod hic fructus cordis similitudinem habeat. Graeci autem humano cordi existimant Bacchum praesse, quoniam cor hominis, in quo mens habitat, uino accenditur.

308 Á molendo praeterea **moletrina** deducitur, quod **pistrinum** olim dici solebat, quo tempore tundeantur frumenta, non molebantur. Quidam etiam **molendinum** uocant. Á quo **molendinarii** opifices ipsi dicuntur. Item **molendinarium**, quicquid ad molendinum pertinet. Vnde molendinariam molam et molendinarios asinos dicimus. **Paulus** iuris consultus Asinam molendinariam et molam negat ea appellatione contineri. **Idem**: Est autem meta molendinaria, inferior pars molae, catyllus superior. Pistrinum autem á pisendo dicitur. **Pisere** enim tundere est. **Varro**: Nec pisorem ullum nossent, nisi eum qui in pistrino piseret farinam. Vnde **pisores** siue **pistores** ueteres uocabant tam eos qui frumenta pisebant quam qui panes coquebant: iidem
 5 quippe erant utriusque rei artifices. Ab eodem etiam **pistillum** dicitur, quo quid in mortario pisitur; et **pistura**, actus ipse pisendi. **Plynius**: Pistura non omnium facilis. Quippe et Etruria spicam farris tosti pisente pilo praeferrati festula ferrata et stella intus denticulata, nisi intenti pisant, concidantur grana ferro que frangantur.

309 Secundum quosdam **mol[1]<a>e**, quod res molendo fiant molliores; quidam molam non á mole, sed á Graeco dictam existimant, quod est μύλος; unde μύλος ἐλαιῶν **mola olearia** nuncupatur, quam nos **trapetum** diximus appellari. Ab hac deducitur **amylum**, quod sine mola fiat ex omni tritico ac siligine; optimum uero ex
 5 trimestri fit, inuentum primo in insula Chio. Id ita fit. Madescit triticum aqua dulci in uasis lignae, ita ut totum tegatur. Quinquies indie mutatur aqua, ita ut misceatur pariter. Emollitum antequam acescat linteum que aut sportis siccatum tegulae infunditur, quae illita sit fermento, atque ita in solo densatur. Probatum leuitate, leuore, candore, recentia. **Molossa** autem pars Epiri est, á Molosso, Pyrrhi et Andromaches filio, sic nominata. Ab ea uero fit **Molossus** adiectiuum. Molossus etiam pes est, ab eius patriae saltatione ita nominatus.

307,3-4 cf. Seru. *Aen.* 3,468 uel Isid. *orig.* 18,14,2 | 6 cf. Verg.[non Ou.] *Aen.* 3,680 et cf. Seru. | 7-8 cf. Plin. *nat.* 16,141 | 8 et 10-13 cf. Suidas K,2279 | **308,1** cf. Non. 63 | 2 cf. Isid. *orig.* 15,6,4 | 2-3 cf. Tort. *horologium* | 4-7 cf. Paul. *dig.* 33,7,18,2 [uar.?] (Neratus) et 5 ap. Tort. *horologium* | 7 cf. Varro *ling.* 5,138 ? | 7-9 cf. Non. 152 (cf. Varro *Men.* 527; cf. *frag.*) | 11-13 cf. Plin. *nat.* 18,97 uar. | **309,1** cf. Seru. auct. *Aen.* 4,517 potius quam Varro *ling.* 5,138 [uar.?] | 1-2 cf. Gloss. passim | 3 (cf. 166) cf. Varro *ling.* 5,138 + Seru. *georg.* 2,519 | 4-9 cf. Plin. *nat.* 18,76-77 uar. | 10-11 cf. Isid. *orig.* 1,17,6, ex Tort. ?

308,1-13 post pistrinum *del.* dicimus : Item et olim — frangantur *add. in mg. U²* || 2-3 Molendinum Quidam etiam v || 6 autem est *ova* || meta || eta v || 7 post superior *del.* Item á mola *U²* || pinsendo *U² a.c.* v piscendo o || Pinsere *U² a.c.* v Piscere o || 8 pinsorem *U² a.c.* || pinseret *U² a.c.* pisceret o || pinsores *U² a.c.* || 9 post panes *del.* farre *U²* || 11 pinsitur *U² a.c.* || post pisitur *del.* Item á mola *U²* || 11 piscendi o || 12 piscente o || **309,1** molle *U* mole *ov* molae dictae sunt a || 1-2 non a mole Molam v || 2 μύλος (*bis*) *U* a μύλος *ov* || 3 nuncupatur mola olearia v || 4 amydon va || 7 emollitum *ov* || 9-11 Molossa — nominatus *add. in mg. inf. U²*

310 VENERABILIS. Digna ueneratione, sicut amabilis, dignus amore. Nomina enim quae in bilis desinunt á uerbis uenientia, aliquando infinitiuum passiuum eius uerbi significant cum dignus, ut **spectabilis**, dignus spectari; **formidabilis**, dignus formidari; **admirabilis**, dignus qui admirationi sit. Aliquando infinitiuum uel actiuum uel passiuum cum potest uel natura aptum est, ut **risibilis**, qui potest uel natura aptus est ridere; **hinnibilis**, qui potest uel natura aptus est hinnire. Item **penetrabilis**, qui potest uel natura aptus est penetrari; **parabilis**, qui potest uel natura aptus est parari; **stabilis**, qui potest uel natura aptus est diu stare. **Possibilis** dicitur qui fieri potest, nec aliorum regulam seruat: propterea id nonnulli cum suo composito, quod est impossibilis, tanquam parum latina respuerunt. **Venerabilis** á ueneror deriuatur, quod est colo, significat que eum qui cultu et ueneratione dignus est. **Plynius**: Vir grauis et ipsa iam senectute uenerabilis. Idem et **uenerandus** dicitur. **Seneca**: Vocem aestimatione dignam et omni saeculo uenerandam. (c. 186) Poetae **ueneratum** quoque aliquando pro uenerabili seu uenerando posuerunt. **Virgilius**: Cursus que dabit uenerata sacerdos. **Veneror** autem compositum existimant á uenia et oro, ut sit uenerari quasi ueniam orare. Ab eo fit **ueneratio** pro honore et cultu, et **ueneranter** aduerbium. **Apuleius**: Et ab eo ueneranter exceptus, paululum quieui. Quidam etiam **uenerabiliter** usurparunt.

311 CONSPICVI. Clari, spectandi. **Specio** uerbum in usu apud ueteres (^o 116v) fuit pro aspicio, uideo. Vnde augures **specere**, hoc est inspicere, **aues** dicebant; et **Specionem auium** pro contemplationem et inspectionem. **Ennius**: Vos Epulo postquam spexit. Et **uestispici**, custodes uestium serui, quod frequenti diligentia uestes inspiciebant. **Plautus**: Tum familia tota, Vestispici, unctor, auri custos. **Afranius**: Noui non insciam ancillulam uespere et uestispicam.

312 Ab hoc fit frequentatiuum **specto**, quod interdum uideo significat. **Virgilius**: Heu magnum alterius frustra spectabis acruum. Interdum inspicio, caueo. **Plautus**: Spectandum ne tibi anulum det neque roget. Aliquando approbo. **Terentius**: Spectandae an exigendae sint uobis prius. **Cicero**: Non igitur ex singulis uocibus philosophi spectandi sunt. Non nunquam tendo, ut 'hic ad mortem spectat', hoc est: quasi respiciendo tendit. **Cicero**: Ad extremum, si ad perniciem patriae res spectabit, patriae salutem antepones saluti patris. **Quintilianus**: Et, quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse uidearis. Hinc **spectabilis** dicitur spectatione dignus et quasi admirabilis. **Apuleius**: Iubet construi pulchrum ac spectabilem currum. Et **spectatus**, probatus, cuius scilicet spectata iam uirtus est. **Virgilius**: Sunt nobis fortia bello Pectora, sunt animi et rebus spectata iuuentus. Et **spectatores**, qui ad ludos spectandi causa conueniunt. **Plautus**: Nunc spec-

310,8-10 cf. Quint. *inst.* 3,8,25 | 12 Plin. ? [ex *epist.* 8,24,3 ?] | 13 Sen. ? *fr. inc.* 18 [ex *suas.* 6, 17 ?] | 13-15 cf. Non. 188 (Verg. *Aen.* 3,460 uar.) | 15 cf. P. Fest. 374 | 17 Apul. ? *fr. inc.* 47 | 17-18 e.g. Macr. 7,11,10 uel Val. Max. 5,1 ext. 5 | **311,1-4** cf. Varro *ling.* 6,82 [et P. Fest. 2 ?] (Enn. *ann.* 421 uar.) | 4-6 cf. Non. 12 (cf. Plaut. *Trin.* 251-252 uar.; cf. Afran. *com.* 386-387) | **312,1-4** cf. Non. 402 (Verg. *georg.* 1,158; cf. Plaut. *As.* 778; Ter. *Andr.* 27; Cic. *Tusc.* 5,31) | 5-8 cf. Valla *eleg.* 3,96 (cf. Cic. *off.* 3,90, ex Non. 402 ?; Ps. Quint. *decl.* 15,9) | 9 Apul. ? *fr. inc.* 48 | 9-11 cf. Seru. auct. et *Aen.* 8,150-151 | 11-12 Plaut. *Amph.* 1146

310,3 uerbis v || 7-8 parabilis — parari *om. ova* || 10-11 a Veneror deriuatur Venerabilis v || **311,2** dicebantur a || 3 inspectionem *U p.c.* || 5 iunctor *ov* || **312,6** patris] patri v

tatores, Iouis summi causa clare plaudite. Item generaliter quicumque aliquid aspicit, eius rei spectator dici potest. Et **spectaculum**, quod modo significat id quod spectatur. **Virgilius**: Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane. Modo ipsam spectationem. **Cicero**: Ó graue acerbum que spectaculum! Aliquando locum qui ad ludos spectandos aedificatur, quem supra diximus pluratio numero **foros** appellari. **Suetonius**: De spectaculo excitatus descendit. **Liuius**: Tum primum circo qui maximus dicitur designatus est locus, diuisa loca patribus equitibus que, ut spectacula sibi quisque faceret; fori appellati.

- 13 Item á spectro composita fiunt **aspecto**, quod est frequenter aspicio; et **circumspecto**, in omnem partem aspicio. Á quo **circumspectus** dicitur, non qui circumspicitur (hunc enim **conspicuum** uel **circumspicuum** uocamus), sed qui circumspicit et in omnem partem spectat, hic est prudens et sagax. **Plinius**: Quis eo acutior? Quis circumspectior? **Expecto** praestolor, quia, dum uenturum aliquem praestolamur, an ueniat frequenter aspiciere solemus. **Plautus**: Domi te expecto. Aliquando tamen expectare accipimus pro moram trahere. **Virgilius**: Tyria Carthagine, qui nunc Expectat. Non nunquam pro desyderare. **Idem**: Expectate uenis. **Cicero**: Nihil unquam expectatus fuit. Hinc fit **expectatio**, quae modo praestolationem, modo moram, modo desyderium significat. In expectatione enim esse aliquem dicimus, dum eum cum spe et desyderio expectamus. **Prospecto**, prospicio. **Despecto**, deorsum (f° 117r) aspicio. **Apuleius**: In puteum forte despectans. **Suspecto**, modo sursum aspicio, et tunc á sursum componitur. **Martianus**: Oculis que suspectans sydera. Modo deorsum aspicio, et tunc á sub deducitur. **Martialis**: Sed suspectat oculis deuorantibus draucos.

- 1314 Item á specio fit **specimen**, quod est argumentum quodam et probatio siue exemplar. **Seneca**: Virtutis specimen et patriae ornamentum. **Virgilius**: Tale dabit specimen. Et **speties**, quae modo formam significat et ueluti effigiem rei, est que uocabulum messum. **Idem**: Neque enim spetie (c. 187) fama ue mouetur, hoc est: nec praesenti deformitate nec rumore mox futuro. **Spetiosus** tamen semper in bonam partem accipitur, hoc est pro pulchro, quemadmodum **formosus**, licet **forma** messum uocabulum sit. **Virgilius**: Ó formose puer, nimium ne crede colori. **Vlpianus** tamen spetiosas personas dici affirmat clarissimas personas utriusque sexus; item eorum qui ornamentis Senatoriis utuntur. Modo speties pro aspectu et re uisa accipitur. **Virgilius**: Non tulit hanc spetiem furiata mente Corebus. Modo diffinitur quod dicitur de pluribus differentibus numero, quomodo **genus**, quod dicitur de pluribus differentibus spetie, ut puta animal genus est, quod de homine, elephanto, equo, auibus, piscibus, reptilibus aliis que spetie differentibus praedicatur. Homo uero est **speties**, quoniam de Socrate, Platone, Aristotele, Fabio, Catone, Cicerone aliis que, non spetie sed numero diffe-

312,13-17 cf. Valla *eleg.* 4,39 (Verg. ? *Anth.* 256,1 Riese uar.; cf. Valla ex Cic. *Verr.* II,5,100; cf. Valla ex Suet. *Cal.* 35,3 ?) | 16 cf. 1,174 | 17-18 Liu. 1,35,8-9 uar. | 313,2-4 cf. Valla *eleg.* 1,30 | 4-5 Plin. ? | 5-6 ex Varro *ling.* 6,82 ? | 6 cf. Plaut. *Poen.* 362 | 7-8 Verg. *Aen.* 4, 224-225 | 8 cf. Don. *Andr.* 34 (Verg. *Aen.* 2,283) | 8-9 Cic. ? *fr. inc.* 31 | 12 Apul. ? *fr. inc.* 49 | 13 Mart. *Cap.* ? [ex 6,582-583 ?] | 14 cf. Mart. 1,96,12 | 314,1 et 2 cf. Seru. [241] et auctus [238] et *georg.* 2, 241 | 2 Sen. ? *fr. inc.* 19 | 4-5 Verg. *Aen.* 4,170 | 7 Verg. *ecl.* 2,17 | 8-9 cf. Vlp. *dig.* 50,16,100 | 9-10 Verg. *Aen.* 2, 407, ap. Non. 386 ? | 11-15 ex Boeth. *Porph. isag.* p. 26 an *herm. sec.* 2,6 p. 119 an Cassiod. *art.* 3 p. 1169 b

312,13 id *om. v* || 17 primo *v* || 313,1-2 et circumspecto — aspicio *om. ova* et circumspetto *add. post* aspectu *va* || 12-14 Suspecto — draucos *add. in mg. U* 2 || 314,1 quoddam *ova* || 4 et 6 messum | medium *a*

15 rentibus dicitur, ob eam rationem ita appellata quod multorum collectio una quasi uisione comprehendatur. Hinc **spetiale** et **specificum** pro particulari accipiuntur. Et **spetialiter** ac **spetiatim**, pro particulariter, quod quidam etiam **specifice** dicunt.

315 Et **speculum**, in quod aspiciamus ac spetiem, hoc est effigiem, nostram contemplantur quod datum nobis á natura fuit, non ut pilos é superciliis aut barba uelleremus, non ut faciem inficeremus coloribus, non ut rugas traheremus, sed ut nos met ipsos nossemus, et formosi deuitaremus infamiam, deformes redimendum
 5 sciremus esse uirtutibus quicquid corpori deesset, propter quod **Socrates** hortari adolescentes solebat ut sese frequenter in speculo intuerentur. Nam si, inquit, formosi estis, elaborandum est ut digni ea spetie sitis; sin autem deformes, ut eam deformitatem uirtute ac bonis artibus tegatis, quamuis aliae quoque sint speculi utilitates longe praestantiores. In primis enim, quid pulchrius est quam naturam eius speculari et rerum ad id pertinentium rationes inquirere ? Cur concauum maiorem uera effigiem reddat, conuexum minorem, planum aequalem ? Cur concauum modo intra, modo extra spetiem representet, modo rectam, modo conuersam; conuexum uero planum que, semper eandem et eodem modo ? Cur concauum non lucem tantum ac radios conuersum ad solem reflectat, sed etiam calorem emittat talem ut facilius accendatur
 10 quam aliquis alius ignis; planum uero, lucem tantum reflectat sine calore; conuexum, nec lucem nec calorem ? Ad haec, quia imbecilli oculi, quod sustinere comminus solem non possent, formam eius habitum que et uerum illum igneum colorem contemplari non ualebant, inuentum est ope (f° 117v) atque adiumento speculi non modo orientem occidentem que illum conspiceret, uerum etiam supra nos stantem, et nullo rubore perfusum, sed candida luce fulgentem. Praeterea duorum syderum occursum, quem **defectum uel defectionem solis**, siue graeco uocabulo **eclipsin** nominamus, quo interpellari aliquando dies solet, quis unquam cernere potuisset aut causam eius comprehendere, nisi liberius in speculo solis lunae que imagines uideremus ? Taceo quod iuuenis in speculo se uidens admonetur flore aetatis tempus illud discendi esse et fortia audendi; senex uero, ut quae canis indecora sunt deponat, et de morte imminente iam cogitet. Quid quod Viri fortes cicatrices suas, si quas in facie habent, speculis contemplantes memoria uirtutis excitantur ?

316 Audiui ego saepenumero, **Federice** princeps, te, quotiens faciem tuam in speculo contemplaris, nullo ammissi luminis desyderio affici, sed, laeto ac sereno uultu, modo uerba illa proferre: θαρροῦ, φεδερίκε, καὶ σαυτὸν βλέπε φανερώς, ἵνα τῆς ἀρετῆς καθημέραν μνημονεύης, hoc est: bono animo sis, Federice, te que ipsum manifeste as-

315,1 cf. Varro *ling.* 6,82 ? | 5-8 cf. Diog. Laert. 2,33 | 13-14 cf. Plin. *nat.* 2,239 ?

315-317,5 NOTA in *mg.* U || 315,1 in *om.* v || specie v || 5 deesset] debet v || 14 accendat a || 16 communis on || 21 eclipsim a || 25 audiendi a || 316,3 θαρροῦ ο θαρῶρου v θάρρει a || φεδερίκε on φεδέρικε a || σαυτὸν U σαυτον on || ἵνα U ινα on

5 pice, ut uirtutis tuae continue memineris; modo ita dicere: 'Dii boni quos ego uel uirtutis uel fortunae socios habeo, Philippos, Horatios, Annibales, Sertorios, Expergiscere, expergiscere aliquando, Federice, et illos non mo- (c. 188) do unius luminis orbitate, sed factis etiam ac rerum gestarum gloria aequiperare contende'. Haec nobis ab aliis relata sunt. Illud uero ex me ipso uideor augurari: te, quando peruigilem istum tuum oculum in speculo contemplaris, non mediocri laetitia affici, quod scias per omnem iam Italiam prouerbii loco haberi: Plus unum Federicum unico oculo uidere quam caeteros omnis principes duobus. Illa praeterea **Sertorii** uerba frequenti tecum usurpare sermone: 'Alii non semper uirtutis suae insignia secum ferunt, sed hastas, torques, coronas domi relinquunt. Ego uero rei militaris insignia mecum
10 assidue porto, eosdem que et uirtutis meae et fortunae habeo spectatores'.

317 Ad haec igitur comparata est materia excipiendarum imaginum potens, et inuenta sunt specula ex ferro, plumbo, argento, crystallo, uitro mistis que materiis. Quin etiam natura ipsa nobis specula parauit quae semper essent in promptu. Fons cuique perlucidus et quiescens aqua ac leue saxum imaginem reddit. **Virgilius**: Nec sum adeo informis: nuper me in littore uidi, Qum placidum uentis staret mare. Á speculo **specularis lapis** dictus, quod ad speculi similitudinem luceat atque imaginem reddat; finditur in tenuissimas crustas. Hunc olim tantum citerior Hispania mittebat, postea Cyprus et Sicilia et Africa misere. Est et in Bononiensi agro breuis, maculosus, complexu silicis alligatus; nunquam uisus est quinque pedum longitudine amplior.
10 Humorem hunc terrae existimant crystallo modo (f° 118r) glaciari in lapidem que concresecere. Huius olim ramentis Cyrcum Maximum ludis cyrcensibus strauere, ut esset commendatio candoris.

318 Item á specio **specula** dicta, de qua aliquid conspiciamus. **Virgilius**: Specula Misenus ab alta. Á quo fit **speculor** uerbum, quod proprie est indago, perquiro, et ueluti é specula prospecto. Á quo **speculatores** dicti, qui uel é speculis aspiciunt, uel in bello ante exercitum explorandi gratia mittuntur. Et **praespeculor** uerbum, ante
5 speculor. **Suetonius** de Caesare: Exercitum neque per insidiosa itinera duxit unquam, nisi praespeculatus locorum situs. Per metaphoram tamen speculari accipimus pro scrutari et exacte consyderare; á quo **speculatio**, consyderatio.

319 **Specus** quoque á specio deriuatur, quod locus sit, ut **Vlpianus** diffinit, ex quo despicitur, uel quod uox in eo repercuta hominem ibi alterum uideri faciat. Dicimus que hic specus, haec specus et hoc specus; item hoc **specu** et in plurali hae specus. Item Specium, cuius diminutiuum est **Specillum**, á specio deducitur, instrumentum
5 teres ac paruum, quo medici ad tentandam uulnerum aut fistularum uiam uel profun-

316,12-15 cf. Plut. *Sert.* 4,4 | 317,4-5 Verg. *ecl.* 2,25-26 | 5-6 et 7-12 cf. Plin. *nat.* 36,160-162 uar. | 318,1 cf. Varro *ling.* 6,82 | 1-2 Verg. *Aen.* 3,239 | 4 cf. Varro *ling.* 6,82 ? | 5-6 Suet. *Iul.* 58,1 uar. | 319,1 cf. Balb. | 1-2 cf. Vlp. *dig.* 43,21,1,3 | 2 cf. Pap. | 3 cf. Prisc. *gramm.* II,171,7-8 [et III,445,13-15 ?] | cf. Seru. *georg.* 4,417 uar.?

316,5 modo ita] monita v || 6 Hannibalis v || 8 orbitate *om. ova* || 11 unico] uno a || 317,2 specula *add. in mg. U²* || 3 naturam v || 11 armentis v || 318,2 fit *om. ova* || uerbum speculor v || 3 dicti speculatores v || 4 uerbum praespeculor v || 319,2 dispicitur v || 4 Specium — est speci *add. in mg., postea speci del. U²*

ditatem utuntur. **Pacuuus**: Vt medici faciunt, qui prius specio uulnus tentant. **Cornelius Celsus**: Ante omnia autem dimitti specillum in fistulam conuenit, ut quo tendat et quam alte perueniat scire possimus. Hinc oricularium **specillum** dicitur, quod curandis auribus adhibetur.

320 Á specu siue specilli similitudine **spiculum** telum dicitur ad similitudinem sagittae. Item ipsa **sagitta**, á quo **spiculator**, configo, et **Spiculator**, carnifex, et **Spica**, quod ad spiculi similitudinem acuta sit, dicitur que et masculino et neutro genere **spicus** et **spicum**. Est enim proprie quum per culmi folliculum, id est extremum tumorem, aristae adhuc tenues in modum spiculi eminent. Abusue tamen et de maturis frugibus haec uocabula dicuntur. Á spica siue spico fit **spico** uerbum, quod significat spicas emitto. Item **inspico**, quod est ad spicarum et aristarum similitudinem incido uel fodio. **Virgilius**: Ferro que falces inspiciat acuto. Et **spiceus**. **Idem**: Spicea iam campis quum messis inhorruit. Item ab eodem **Spina**, hoc est sentis, quod ad spiculi similitudinem acuta sit; á quo **Spineum**, quod ex spina est, ut corona spinea; et **spinusum**, spinis abundans. Et **spinus**, pirorum arbor, quod spinis referata sit. **Idem**: Et Spinosa pruna ferentes.

321 Item á spica composita fiunt **aspicio**, quod est uideo. **Virgilius**: (c. 189) Aspice bissonos laetantes agmine cygnos. Á quo fit **aspectus**, idest intu->tus atque effigies cuiusque animalis, ut horridus aspectus, hoc est: uisu horribilis et qui effigiem habet horrendam. Transfertur que etiam ad inanimata. **Plinius**: Praerupta rupes et aspectu horrida. **Despicio**, quod proprie est deorsum aspicio. **Quintilianus**: Nullam ego res humanas despiciere prouidentiam reor, hoc est: rerum humanarum curam habere. Quoniam uero ea quae contemnimus quasi deorsum et ad pedes nostros projecta aspiciere solemus, capitur despicio pro contemno. **Cicero**: Despectus ab omnibus ac pro nihilo habitus. Ab hoc fit **despicus**, hoc est intentus, uigil, cuius exempla apud Apuleium frequentissima sunt; et **despicientia** et **despectus** quartae declinationis pro contemptu.

322 Expicio, cuius frequentatiuum est expecto, quod proprie significat obseruo, quasi diligenter aspicio. **Terentius**: Expecto quid uelis. Quoniam uero aspicientes aliquid diligenter manere diutius eodem loco solemus, expecto aliquando pro maneo usurpatur. **Virgilius**: Tyria Carthagine, qui nunc Expectat. **Martialis**: Expectant curae que catenati que labores. Item pro desydero, quoniam quae desyderamus cum uoluptate aspiciamus. **Idem**: Expectate uenis. Et pro spero, quoniam quae speramus quasi in praesentia aspiciere uidemur. **Idem**: Sed illos Expectata seges uanis elusit aristas. Ab hoc expectabundus et expectatio deducuntur.

319,6 Pacuu. ? fr. inc. 3 [Prete 3] | 7-8 Cels. 5,28,12 c | 320,3-4 cf. Seru. georg. 1,111 | 4-6 cf. Seru. georg. 1,314 | 7-8 cf. Seru. et georg. 1,292 | 8-9 Verg. georg. 1,314 | 9 cf. Seru. georg. 4,145 ? | 12 Verg. georg. 4,145 | 321,2 Verg. Aen. 1,393 | 4-5 Plin. ? | 5 et 6-8 cf. Valla eleg. 5,56 ? | 5-6 cf. Quint. inst. pr. 6,4 | 8 cf. Cic. epist. frg. III,10 ap. Non. 436 | 9 cf. Non. 155 | 9-10 Apul. ? fr. inc. 50 | 322,1-2 cf. Non. 301 (Ter. Andr. 34) | 3 cf. Non. 301 ? | 4 Verg. Aen. 4,224-225 | 4-5 Mart. 1,15,7 | 5-6 cf. Don. Andr. 34 (Verg. Aen. 2,283) | 6 et 7 cf. Non. 301 (Verg. georg. 1,225-226)

319,6 Pacuuus — tentant *add. in mg. U² || 7 tendit ov || 8 specillum o || 320 add. in mg. inf. U² || 1-2 post spiculum del. sagitta dicitur et add. s.l. telum — sagitta U² || 6 maturibus o || 8 falx o falax v faces a || Spicea] -ca v || 10 Spisseum o || ex] est o || 12 Spinus v || 321,1 specio] spi- v || 2 intu- tus U² intutus o || 6 rerum om. o || 7 et add. s.l. U¹ || 8 ac] hoc est v || 9 despicius a || 322 add. in mg. inf. U², sed non indicauit quod inserendum esset || 3 post aliquid del. manere U² || post expecto del. aspicio U² || 6 in U: cum ova*

323 Suspicio, sursum aspicio. **Virgilius**: Et fastigia suspicit urbis. Ab hoc fit **suspicator**, notae significationis, dictum quod cum timore quodam ea uidemur aspicere de quibus dubitamus. **Virgilius**: Suspecta que dona Praecipitare iubet. Hinc fit **suspicio** quod, si cum uenio iungatur, semper passiuè accipitur, ut 'ueni in suspicionem', idest: factus sum suspectus. Et **suspiciosus**, tam qui suspicatur quam qui suspectus est. **Prospicio**, longe uideo, quasi porro specio. Vnde fit **prospectus**, hoc est: libera et non impedita prospectio. Item **prospicientia**, hoc est cura, prouisio: nam et prospicio pro curo et prouideo capitur. **Plynius**: Nam et rebus illius non minus quam meis prospiciebam. Et **prospicus**, intentus ac uigil. **Praespicio**, ante uideo. **Inspicio**, cerno. **Introspectio**, introrsum aspicio.

324 Respicio, retro aspicio siue rursus aspicio, (f° 118v) siue aspicio; á quo fit **respectus**, quod modo ipsam, ut ita dicam, respectioem significat. **Plautus**: Et me respectu terruit. Modo rationem, qua ad aliquid agendum mouemur. **Plynius**: Nanque eo respectu commotus abscesserat. **Conspicio**, cerno; unde fit **conspectus** pro aspectu. **Virgilius**: Vix é conspectu Siculae telluris in altum Vela dabant laeti. Et **conspicium** instrumentum quod adhibemus oculis ut res maiores uideantur. **Plautus**: Vitrum cedo. Necessè est conspicio uti. Et **conspiciuus** adiectiuum, quod modo significat sagacem, perspicacem, acutum. **Quintilianus**: Conspiciuus, sagax, callidus. Modo clarum et qui ab omnibus conspicitur, quemadmodum hoc loco **Martialis** conspiciuum amphitheatrum appellat. **Dispicio**, pro uideo, discerno. Hinc **dispicientia**, hoc est discretio, consyderatio.

325 Perspicio, intueor, animaduerto; á quo **perspicax**, hoc est consyderatus, acutus, unde **perspicaciter** aduerbium, quod est consyderate, acute. Item **perspicuus**, clarus, translucidus, ut aqua, uitrum, crystallum, alii que translucetes lapilli; á quo aduerbium **perspicue**, hoc est clare; unde **perspicuum** quoque orationem dicimus, hoc est: claram atque apertam. Et **perspicuitas** á quibusdam sicut **perspicacitas** usurpatur: illud splendorem ac facilitatem, hoc consyderationem et acumen significat.

326 Praeter haec aruspex, á uictimis in ara aspiciendis. Is enim est aruspex qui, inspectis extis, futura praedicit, qui et **extispex** dicitur; á quo **aruspicium** inspectio extorum, sicut **extispicium**. Et ars ipsa **aruspicina**, quae **extispicina** quoque dicitur. Item **auspicium**, ab inspiciendis auibus, quum per inspectionem auium futura colligimus. Sed, quia consul antequam iret in expeditionem captabat auspicium, hinc factum est ut dicamus auspicia ductum atque (c. 190) principium, quae á solo duce capiuntur; á quo fit **auspicari**, quod non modo significat auspicium capere, sed eti-

323,1 cf. Non. 400 (Verg. *Aen.* 1,438) | 3 Verg. *Aen.* 2,36-37 uar. ap. Non. 400 | 5 cf. Gell. 9, 12,1 | 8-9 Plin. ? | 9 cf. Non. 155 | 324,1 cf. Non. 442 ? | 2-3 Plaut. *fr. inc.* 68 | 3-4 Plin. ? [ex *epist.* 7,27,6 ?] | 5 Verg. *Aen.* 1,34-35 | cf. Non. 84 ? | 6-7 Plaut. ? *fr. inc.* 69 | 7-8 ex Valla *eleg.* 1,30 ? | 8 Quint. ? | 9 cf. Mart. *spect.* 2,5 | 326,1 cf. Gloss. IV,21,25 uel 486,2 ? | 1-2 cf. Isid. *orig.* 8,9,18 = *diff.* 1,291 | 4-17 cf. Tort. *magus*, ex Seru. *Aen.* 3,374 ?

323,8 pro uideo *ov* || 9 prospiciuus *va* || 324,3 tenuit *a* || ratione *v* || 5-6 instrumentum *consp.* *v* || 10 Despicio *a* || prouideo *ov* || discerno: hinc *U p.c.* || 325,1 á quo] et *v* || 4 hoc *U p.c.* || 326,1 á uictimis Aruspex *v* || araspiciendis *o* ara spiciendis *v* || 2 dicitur Extispex *v* || 4 ab i. a. Auspicium *v* || 4-5 auium — expeditionem *om. ova* || 5 captabant *a*

am incipere, nec in bonam tantum partem accipitur, quod frequentissimum est, sed etiam in malam. **Plinius**: At homo infeliciter natus, manibus pedibus que deiunctis, animal caeteris imperaturum á supplicii uitam auspicatur. Nam, quando non est uerbum ferè semper in bonam partem accipitur. **Terentius**: Haud **auspicato** huc me attuli, idest non foeliciter et quasi repugnantibus auspiciis. **Quintilianus**: Itaque apud illos Homerus, sic apud nos Virgilius **auspicatissimum** dederit exordium, hoc est foelicissimum. **Auspex** dicebatur qui nuptiis praerat celebrandis, quia auspiciu[m] pro nuptiis capere solebant. Adhibebatur que hic pro parte mariti, sicut **pronuba**, quae praest et ipsa nuptiis celebrandis, pro parte uxoris. Aliquando etiam pro eo ponitur qui dux militiae est. **Horatius**: Nil desperandum te uero duce et auspice. **Virgilius** auspiciu[m] pro potestate posuit: Communem hunc ergo populum, paribus que regamus auspiciis; ab eo quod (f° 119r) praecedit id quod sequitur, quod iisdem auspiciis creati consules parem habent potestatem.

327 Inter **auspicium** et **augurium** quidam hanc differentiam faciunt, ut auspiciu[m] sit auium conspectio et quod ex uolatu auium et uocibus significatur. Augurium uero, quod rerum omnium coniecturas prudenter ac diligenter complectitur. Et tamen augurium quoque ab auibus ac gerendo dicitur, quasi auigerium, siue ab auium garritu. Hinc **augur**, qui futura prauidet; et **auguro** atque **auguror**, uerbum eiusdem significationis, quamuis aliqui ita distinguant ut auguro dicamus quom praesagio mentis futura colligimus. **Virgilius**: Et si quid ueri mens augurat opto. Auguror uero, quom futura ueris captamus auguriis. Ab eodem **auguraculum** ueteres dicebant quam nos arcem uocamus, quod ibi augures publice auspicarentur. **Augustum** quoque inde dictum opinantur: est enim proprie augustum tectum augurio consecratum, sed per metaphoram ponitur pro nobili et sacro ac maiestatis pleno. Vnde Augusti dicti sunt omnes Romani imperatores post Iulium Caesarem ab Octauiio Augusto, qui primus meruit hoc cognomen, sicut á Iulio Caesare dicti sunt caesares; et omnes Albani reges dicti sunt Siluii, á Siluio Ascanio, Aeneae filio; et Aegyptii reges dicti sunt **Ptolemaei**; Persae, **Arsacidae**; Latini, **Murrani**. Augustum quidam ab auium gestu, alii á gustatu dictum putant, quia aues pastae id ratum fecerunt.

328 ERIGITVR. Eleuatur, aedificatur, in altum tollitur, de quo supra diximus. **AGER**: qui in aedibus Neronis erat inclusus cum siluis atque nemoribus. **SVPERBVS** : ingens, magnificus, excellens. **Superbus** á superbiendo dicitur. **Superbio** autem á super eundo. Vnde quicquid in aliqua re excellit superbum dicere possumus, quasi super alia iens. **Virgilius**: Cecidit que superbum Ilion, hoc est nobile, magnificum. Hinc aliquando pro elato ponitur atque alto. **Idem**: Et gressus glomerare superbos. **Idem**: Quinque adeo magnae positis incudibus urbes Tela nouant, Aruina potens, Tybur que superbum. Ali-

(cf. Plin. *nat.* 7,3 uar.; Ter. *Andr.* 807 uar. ap. Prisc. *gramm.* II,68,30; cf. Quint. *inst.* 10,1,85; cf. Varro *Seru.* auct. *Aen.* 4,45; cf. Hor. *carm.* 1,7,27) | 326,17-19 cf. *Seru.* et *Aen.* 4,102-103 | 327,1-3 cf. Non. 429 | 4-5 cf. P. *Fest.* 2 | 5-8 cf. Plin. *frg.* *Seru.* et *Aen.* 7,273 | 8-9 cf. P. *Fest.* 18 | 9-11 cf. *Seru. georg.* 4,228 | 11-15 cf. *Seru. Aen.* 6,760 uel 12,529 et *Isid. orig.* 9,3,12-15 | 15-16 cf. P. *Fest.* 1 | 328,1 cf. 20 | 2 cf. *Suet. Nero* 31,1 | 3-4 cf. Hug. uel Balb. *ex Isid. orig.* 10,248 ? | 5 *Verg. Aen.* 3,2-3 et *Seru.* | 6 cf. Non. 391 (*Verg. georg.* 3,117) | 7 cf. *Verg. Aen.* 7,629-630 ex Non. 391

326,9 natus *om.* v || *post* manibus *add.* que *ova* || pedibus que *om.* v || 10 uita v || 11 appulli o appulli v attulit a || 12 *post* quasi *add.* non v || 16 Nihil a || 17 te uero U : teucro *ova* (= *Verg.*) || 18 ego v || quod² *om.* v || 327,6 auguror v || 8 aguris. Auguraculum Ab eodem v || 9 augures U : aues *ova* || 10 est enim] etenim *va* || augustum tectum proprie v || 14 Siluii] -ui *ov* || Aegyptum v

quando pro ornato. **Idem**: Barbarico postes auro spoliis que superbi. Interdum pro opulento. **Idem**: Simul ense superbum Ramnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis extractus. Hinc fit
 10 quod superbum aliquando etiam pro arroganti ac truculento accipimus. **Idem**: Stirpis Achilleae fastus iuuenem que superbum. **Idem**: Te, Turne, superbum Caede noua quaerens. Et pro uitabili. **Idem**: Foribus que affixa superbis Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. Et pro iniquo. **Idem**: Quos illi bello profugos egere superbo. Antiqui etiam superbos propter pompam funeris, quemadmodum supra diximus, mortuos dixere. **Plautus**: Faciam ego hodie
 15 te superbum, nisi hinc abis; et mox addit: Auferere, non abibis. Item (f° 119v) á superbio, quod est efferor, extollor, **Superbia** deriuatur, quae diffinitur supergre- (c. 191) diens elatio mentis, ex qua nascitur arrogantia. Nam, nisi praecesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia. Item **superbe** aduerbium, hoc est elate, arroganter. Et **superbiloquens**, qui superbe loquitur; á quo **superbiloquentia**,
 20 elatus atque erogans sermo. **Cicero**: Ob scelera animi que impotentiam et superbiloquentiam. **Ennius** pro superbe **superbiter** scripsit.

329 **TECTA**: domos quas Nero incendi fecerat ut domos suas aedificaret. **Tectum** proprie pars domus est, ea scilicet quae domum tegit. Ponitur tamen frequentissime pro domo, ut hoc loco, et generaliter pro omni loco in quo tecti homines possunt habitare: unde speluncae, tuguria, praesepia, casae, et generaliter omnia
 5 aedificia tecta dicuntur. Vnde **Architecti** et **architectores** dicti qui aedificandi scientiam habent; et **architectura** aedificandi scientia, quae et **machinalis scientia** dicitur. **Plynius**: Grande et Archimedi machinalis scientiae testimonium. Hinc fit **architectari**, quod est componere, machinari. **Cicero**: Vt optime possit architectari uoluptates.

330 Á tegendo autem tecta appellantur. **Tegere** proprie operire est, cuius contrarium est **nudare**, **detegere**. **Plynius**: Hae plantae palustri harundine per hyemem tegendae sunt. Per metaphoram tamen tegere pro caelare accipimus. **Martialis**: Quod tegitur maius creditur esse malum. **Virgilius**: Vix adeo agnouit pauitantem et dura tegentem Supplicia.
 5 Quemadmodum é contrario nudare pro indicare usurpamus. **Idem**: Traiecta que pectora ferro Nudauit. Á tego etiam fit **tegmen**, quod etiam **tegimen** dicitur; **tegmentum** que pro quacunque re aliquid tegente; et **tegulum**, eiusdem significationis. **Plynius**: Tegulo enim aquaticarum harundinum domos suas Septentrionales populi operiunt. Item tectum, ouium genus quod maiori lana opertum sit. **Idem**: Ouium summa genera duo, **Tectum** et **colonicum**. Illud mollius, hoc in pascuis delicatius, quippe cum tectum rubis uescatur. Colonicum
 10 loca magis culta appetit, unde habet nomen. Praeterea **toga** uestimenti genus, de quo inferius dicemus, quod corpus tegat; cuius diminutiuum est **togula**. Et **tegulae**, quod domos tegant, ex quibus, quae ad balneas adhibentur, á laxitate dicuntur **mammatae**,

328,8-13 cf. Non. 391 (Verg. *Aen.* 2,504; 9,324-326; 3,326; 10,514-515; 8,196-197; 8,118) | 13 et 14-15 cf. Non. 171 (Plaut. *Amph.* 357; 358) | 14 cf. 1,225 | 20 Trag. inc. 116 ap. Cic. *Tusc.* 4,35, ex Non. 175 ? | 21 cf. Prisc. gramm. III,71,3-4 (Enn. [non in Vahl.]) | 329,7 cf. Plin. *nat.* 7,125 | 8 Cic. *fin.* 2,52 ap. Non. 70 | 330,2-3 Plin. ? | 3 et 4-6 cf. Seru. et *Aen.* 6,498-499 (*Aen.* 1,355-356) | 3-4 Mart. 3,42,4 | 7-8 cf. Plin. *nat.* 16,156 | 9-10 cf. Plin. *nat.* 8,189 uar. | 12 cf. 408 sqq. | cf. Varro *ling.* 5,114; Non. 406; Isid. *orig.* 19,24,3 [et al.] | 12-13 cf. Isid. *orig.* 15,8,15 = 19,10,15 | 13-14 cf. Plin. *nat.* 35,159

328,12 floribus a || 15 hinc om. ova || addidit ova || á om. v || 20 Ob U : o ov O'a || 21 superbo superbiliter v || 329,6 quae — scientia om. ova || 330,4 cognouit v || dira a || 6 A tego fit etiam t. ova Tegmen A tego f. e. v || 8 Item a || 10 cum] qui in ov || 11 Toga praeterea v || 13 balenas v || laxitate U p.c.

aliae **coctiles** appellantur. Et **tugurium**, quasi tegurium, rustica habitatio ita uocatur tecta ex ulua palustri.

331 Tuguriis uti ab initio coeperunt mortales priusquam ad meliorem uitae cultum se transferrent: quippe aut de frondibus facere tecta, aut speluncas fodere sub montibus, quae é graeco uocabulo, unde originem habent, **spelea** dicuntur (**Virgilius**: Certum est in siluis inter Spelea ferarum Malle pati), aut, hirundinum (f° 120r) nidos imitantes, de luto et uirgultis sibi habitacula facere solebant. Tum obseruantes aliena tecta et cogitationibus suis res nouas quottidie adiicientes, **casas** efficere coeperunt, á facile cadendo ita appellatas. Quippe á **cado** fit frequentatiuum **caso**; á quo **casito**, aliud frequentatiuum. **Paulus**: Si antea ex tegula casitauerit stillicidium, postea uel ex tabulato, uel ex aliqua materia casitare non potest. Primum enim, furcis erectis et uirgultis interpositis, luto parietes texere. Alii luteas glebas arefacientes struxere muros, et, addita materia quo imbres uitarent et aestus, harundinibus texerunt et fronde, postea stramentis et ulua palustri. Deinde paulatim ingenii solertiam exercendo, ad fabricationes aedificiorum gradatim progressi, non casas modo, sed etiam domos fundauere é lateritiis parietibus, siue é lapide structas materia que, et tegula perficere tecta coeperunt, quae, ut hibernis temporibus imbres sustinerent, *f* astigia facientes proclinatis tectis stillicidia deduxere.

332 Lutei aedificii inuentor Doxius fuit, Celii filius, exemplo ab hirundinibus sumpto. Laterarias domos constituerunt primi Eurialus et Hyperbius fratres Athenis. Oppidum Cecrops á se appellauit Cecropiam, quae nunc est arx Athenis. Quidam tamen Argos á Phoroneo rege ante conditum uolunt, quidam et (c. 192) Sicyonem. Aegyptii multo ante apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cinyra, Agriope filius, et metalla aeris, utrunque in insula Cypro, item forcipem, marculum, uectem, incudem; puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Graeciam; lapidicinas Cadmus Thebis, Archeophrasius Phoenice; Thrason muros; turres, ut **Aristoteles** refert, Cyclopes; ut **Theophrastus**, Phoenices. Aerariam fabricam alii Chalybas putant inuenisse, alii Cyclopas; ferrum in Creta eos qui uocati sunt Dactyli Idei; ferrariam fabricam Cyclopas.

333 Quae ergò nunc ueteri more ita aedificantur ut nec parietes habeant, nec luto crustata sint, sed stramentis aut harundinibus aut ulua alio ue simili genere tegantur, tuguria dicuntur, olim **teguria** uocitata; á tugurium diminutiuum fit **tuguriolum**. Quod sit arctius atque angustius, **gurgustium** nominatur, á **gurgulione** uerme qui in horreis nascens frumentum absumit. Eius diminutiuum est **gurgustiolum**. **Apuleius**: Ergo breuitatem gurgustioli nostri ne spernas peto. Sis contentus lare paruulo. Item á tego

330,14 cf. Isid. *orig.* 15,12,2 | 15 cf. Vitr. 2,1,5 | 331,1-2 cf. Varro *rust.* 3,1,3 ? | 2-3 cf. Vitr. 2,1,2 | 3-4 cf. Seru. (?) et *ecl.* 10,52-53 | 4-6 cf. Vitr. 2,1,2 | 8-9 cf. Paul. *dig.* 8,2,20,4 | 9-11 cf. Vitr. 2,1,3 | 11-12 cf. Vitr. 2,1,5 | 12-14 cf. Vitr. 2,1,6-7 | 15-16 cf. Vitr. 2,1,3 | 332,1-5 cf. Plin. *nat.* 7,194 uar. | 5-9 cf. Plin. *nat.* 7,195 uar. (Arist. *frg.* 479; Theophr.) | 9-10 cf. Plin. *nat.* 7,197 (cf. Hesiod. *frg.* 14 G.) | 10-11 cf. Plin. *nat.* 7,198 | 333,3 cf. Isid. *orig.* 15,12,2 | 4 cf. P. Fest. 99 | 6 cf. Apul. *met.* 1,23,4 + 6

331,1 teguriis a || uitae U p.c. || 3 é U : a ov à a || dicuntur Spelea v || 4-5 mutantes ov || 15 stastigia U || 332 add. in mg. inf. U² || 1 Celii] Gelli v Gellii a || 1-2 exemplo — sumpto add. in mg. U² || 1 harundinibus v || 4 et Sicyonem] a Sicyone v || 5 ipsos U : eos ova || 333,3 teguria] tu- v || diminutiuum f. t.] Tuguriolum diminutiuum v || 5 Gurgustiolum eius diminutiuum est v

tectorium deducitur, quod modo adiectivum est: nam et tectorium opus dicimus; modo substantivum. Est autem illud quo aedificatus paries incrustatur supra, quod postea illinitur, quod uocatur **albarium** nisi pingi tectorium oporteat. Et enim, quum pingendum est, non illinitur albarium. In aedilitate **Murenæ** et **Varronis**, excisum Lacedaemone é lateritiis parietibus opus tectorium fuit propter excellentiam picturae, et inclusum ligneis formis. Romam deportatum ad comitium exornandum, quod opus, quum per se mirum esset, translatum tamen maiori miraculo fuit.

334 Item **teges**, straguli genus é scirpo aut sparho, quo uiliores utuntur. **Martialis**: Nec est amici filius ue uicini, sed in grabatis tegetibus que concepti. **Varro** de re rustica: Sic quae fiunt de cannabi, lino, iunco, palma, scirpo, ut funes, restes, tegetes. **Plynius**: Nec in fruticum nec in ueprum caulium ue, nec in herbarum aut alio ullo quam suo genere nominentur iure scirpi fragiles palustres que ad tegulum tegetes que. **Ouidius mattam scirpeam** uocat: At dominus 'discedite' ait; plastro que morantes Sustulit, in plastro Scyrpea matta fuit. **Iuuenalis**: Ausa Palatino tegetem praefere cubili. (f° 120v) Hanc uulgo nunc **storia**m uocant, quo uerbo etiam ueteres usi fuere ἀπό τοῦ στρωμνύειν, quod Graeci sternere dicunt. **Plynius**: Cadiua mala separari oportet, et stramentis, storiis, paleis ue substerni. **Hircius**: Storias autem ex funibus anchorariis tres fecerunt. Et **tegillum**, paruum tegmen. **Varro**: Ob aquam é nubibus tortam indicat fore ut tegillum pastor sibi summat. **Tignum** quoque, cuius diminutivum est **tigillum**, á tegendo dictum esse quis dubitet? Significat enim proprie trabem cui tectum imponitur. Sed **Vlpianus** putat tigni appellatione contineri omnem materiam ex qua aedificium constat; unde **contignatio**, textura ipsa trabium ac tignorum, sicut **coassatio** assium dicitur. Quidam etiam putant tegulam et lapidem et calcem et harenam tignorum appellatione nominari. Item quaecunque uineis necessaria sunt, ut pedamenta, perticae et similia. Est etiam **tegillum** cuculli uinculum é scirpo. **Plautus**: Tegillum mihi aret; id si uis, dabo.

335 Corticem quoque á tegendo quidam dictum arbitrantur, quasi corium tegens. Est enim **cortex** ueluti corium cuiuscunque rei, ut in arboribus liber et in caeteris rebus ueluti crusta quaedam ad tegendum data. Nam **corium** proprie animalium est, praesertim eorum quae crassiorem pellem habent ac duriore, quod et **scortum** dicitur. Vnde **scorta** appellatae sunt meretrices, uel quod sicut pelliculae subigantur, quum solum calciamentorum omnibus subiectum sit, uel quod in grabatulis pelles stratas tenere consueuerunt. Et **scorteum** quicquid ex pelle est; et **scortor** meretricor; et **scortes** arietinorum testium pelles. Quidam etiam scranteum dictum á scorto existimant pellem in qua sagittae reconduntur, sed scortum á graeco tractum est: σκῦτος enim pellis est; unde scutica, flagellum ex pelle, cuius diminutivum

333,10-13 cf. Plin. nat. 35,173 | **334**,2 Mart. 6,39,3-4 | 2-3 Varro rust. 1,22,1 ap. Non. 414 | 3-5 cf. Plin. nat. 16,178 | 5-6 Ou. fast. 6,679-680 uar. | 7 Iuu. 6,117 | 9 cf. Plin. nat. 15,59 uar. | 9-10 cf. Caes. ciu. 2,9,5 | 10-11 cf. Non. 179 (cf. Varro Men. 464) | 11-12 et 13-14 et 15-17 cf. Vlp. dig. 47, 3,1,1 | 17-18 cf. P. Fest. 366 (Plaut. Rud. 576) | **335**,1 cf. Isid. orig. 17,6,15 | 2 cf. Gloss. V,185,40 ? | 5 cf. P. Fest. 331 | 7 et 8 cf. P. Fest. 331 | 8-11 cf. P. Fest. 332

333,7 ded. tectorium v || 8 substantivum *Up.c.* || 10 Albari v || 12 lineis v || Comam v || 13 quum *U*: quod *ova* || post esset *add.* et v || **334**,2 est amici] ex emici v || tegibus *o* tegibas v || 3 sic quae *U*: sicque *ova* || 5 uocant v || 6 palustro... palustro v || 7 ansa *a* || uocant st. v || 8 στρωμνέειν *o* στρωπων v στρωμνέειν *a* || Plinius *U a.c. va* || 9 peleis *a* || 9-10 Hircius — fecerunt *add.* in *mg. U*² || 10 par. tegm. Tegillum v || 11 tigillum v || 12 tigillum] te- *a* || dubitat *ova* || enim *om. ova* || 14-15 coaxatio axium *U a.c.* || tegula v || 18 caret *a* || **335**,1 tegens] teges *o* || 2 cuiusque *ova* || 7 ex pelle *om.* v || 8 arietinorum *a* || 8-14 Quidam — cernitur *add.* in *mg. inf. U*² || 8-9 post etiam *del.* scorteum (?) et *add. s.l.* scranteum — existimant *U*² || 9 post pellem *del.* uocitant (?) *U*² || 10 unde] *vd o* ut v

est scuticula, et scutum, quod non sine pellibus fit. Á quo scutulæ dictæ, quasi parua scuta; et scutulata uestis, de qua mox dicemus; et scutra id ipsum uasis genus quod et scutula dicitur. **Horatius**: Vilia uendentem tunicato scutra popello. Et scutilum tenac ac macrum, in quo tantum exilis pellicula cernitur. Ponitur tamen corium pro quacun-
 15 que pelle, etiam rerum inanimatarum; á quo fit **excorio**, hoc est: corium detraho, sicut á cortice **decortico**, hoc est: detraho corticem; et ab eisdem **excoriatio** et **decoriatio**.

336 Corium etiam **tergus** dicitur. **Virgilius**: Tergora diripiunt costis et uiscera nudant. Nam **tergum** dorsum est. Vnde á **tergo** dicimus á parte posteriori membranae siue papyri aut alterius cuiuscunque rei. **Iuuenalis**: Scriptus et á tergo, nec dum finitus Horestes. Hinc fit **postergo** uerbum, hoc est: posthabeo, relinquo, postpono et quasi post terga
 5 iacio; á quo **postergator** et **postergatio**, et **tergiuersor**, quod est fallo et dicta muto, aliquando etiam contradico, quasi terga uerto. Nam **uertere terga** proprie fugere est, quod et **terga dare** dicimus. **Plautus**: Quid expectas? Quid tergiuersaris? Proprie tamen tergiuersari est eorum qui, terga uertentes, adhuc tamen pugnant nec sese uictos rationibus uolunt agnosci. **Cicero**: Et huc atque illuc tergiuersantem testimonium contra
 10 se dicere cogo. **Liuius**: Monebant Consulem hæc. Sed tergiuersari res cogebat, idest: quibuscunque rationibus poterat ueritatem dissimulare et quasi subterfugere. Hinc **tergiuersator** dicitur qui tergiuer- (f° 121r) satur; et **tergiuersatrix** femininum; et **tergiuersatio**, ipse actus. Ponitur tamen aliquando tergum pro terгоре. **Virgilius**: Obstupuere animi tantorum ingentia septem Terga boum plumbo insuto ferro que rigeabant, quod de
 15 pellibus intelligi **Papinius** indicat: At dum nigrantia plumbo Tegmina cruda boum. Vnde, quoniam scuta pellibus tegi solent, tergum non nunquam pro scuto accipitur. **Virgilius**: Dentibus infrendens et tergo decutit hastas. Á terendo autem **tergum** et **tergus** dicuntur, quoniam uehendis oneribus teruntur.

337 Á pellis **pellio** dicitur, de quo post dicemus, et **pellicula** diminutiuum; et **pelliceum**, quod ex pelle est; et **uersipellis**, fallax, de quo dicemus inferius. **Plautus**: Versipellem se facit quando lubet. Á pellendo autem dicitur **pellis**, quod externas iniurias tegendo repellat. Hæc, postquam concinnata est ad calceos et caetera opera
 5 facienda, **aluta** dicitur. **Varro**: **Pasceolus** sacculus est ex aluta factus. **Cato**: Pueris in ludo pasceolos furare. Ab aluta **alutamen** siue **alutamentum** ueteres dixere opus ex concinnatis pellibus factum. Item **alutarii**, sicut **coriarii**, hoc est: pellium et coriorum concinnatores. **Plautus**: Hic alutarius cerdo. Proprie tamen alutarii tenuiorum pellium dicuntur, coriarii crassiorum.

338 **Pella** autem urbs Macedoniae fuit in littore Aegei maris, illustrata maxime natalibus Philippii Macedonum regis et Alexandri, eius filii; unde uterque **Pelleus**

335,12 cf. 425 | 13 cf. Hor. *epist.* 1,7,65 | 13-14 cf. P. Fest. 328 | 336,1 et 2 cf. Non. 414 et Verg. *Aen.* 1,211 ex Non. | 3 cf. Iuu. 1,6 | 5-6 cf. Non. 41 | 7 Plaut. ? *fr. inc.* 70 [ex Cic. *Planc.* 48 ?] | 8-11 cf. Valla *eleg.* 6,50 (Cic. *Q. Rosc.* 37; cf. Liu. 2,27,3) | 14 Verg. *Aen.* 5,404-405 | 15 Stat. *Theb.* 6,732-733 uar. | 16-17 cf. Non. 414 (Verg. *Aen.* 10,718) | 337,1 cf. 354 | 2 cf. c. 374,53-55 | 3 Plaut. *Amph.* 123, ap. Non. 38 uel 41 (?) | 3-4 cf. Isid. *orig.* 11,1,78 | 5-6 cf. Non. [non Varro] 151 (cf. Cato *or. frg.* 49; ex Lucil. 446 uar.) | 8 Plaut. ? *fr. inc.* 71 | 338,1-4 cf. Tort.

335,11 scutum] -ton v || a U²; de ova || 13 scutra] scruta v || 16 eosdem v || 336,1 deripiunt o || 2 sine v || 3 á U: a ov in a || 4 Postergo uerbum. Hinc fit v || 7 est] cum v || 8 se v || 11 et om. v || 16 solent U p.c. || 337,1 post dicemus U p.c. || 2 dicemus inferius U p.c. || 4-338,9 Haec — habent add. in mg. inf. U² || 337,6 Alutamen Ab aluta v || 7 sicut add. s.l. U²

uocitatus est. **Iuuenalis**: Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis. **Lucanus**: Illic Pellei proles uesana Philippi. **Peleus** uero Eaci regis et Aeginae filius fuit, maritus Thetidis et Achillis pater, á quo Pelides dictus est Achilles. **Pelias** Neptunni filius fuit ex Cyto filia Salmonei regis, quae fuit uxor **Critei**, cui **Esonem** genuit, patrem **Iasonis**. **Pelion** mons est Thesaliae, ab orientali parte, in cuius uertice pineta abundant, in reliquis partibus quercus. **Ouidius**: Pelion Emoniae mons est obuersus in austros; Summa uirent pinu, caetera quercus habent.

339 Item á pelle **pellirem** galerum dixerunt, quod fieri solebat ex pelle. Est autem genus clipei; á quo **Galerita** auis, de qua supra; et **galerus** masculino ac **galerum** neutro genere dicitur. **Virgilius**: Et temperat astra galero. **Idem**: Nec Archadii bene protegit umbra galeri. Et **palear**, quasi **pelllear**. Sunt enim **palearia** pelles pendentes ex gutture, quales in bobus uidemus. **Virgilius**: Et crurum tenuis á mento palearia pendent. Et **pallor** secundum quosdam, (c. 194) quasi **pellis** lior, á quo **pallidus** et **palleo** uerbum; á quo **pallesco**, quod significat pallidus fio, et **expalleo**, á quo **expallesco**. Pallorem etiam ueteres pro uetustate et negligentia posuerunt. **Lucilius**: Ocium, inertia, pallor eum ad pauperiem redegit.

340 Pelle quoque siue corium alio nomine **cutem** uocamus, á Graecis sumpto uocabulo, qui **κὺτιν** nominant. **Plynius**: Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. Vbi-cunque per se ac sine carne est uulnerata non coit, ut in bucca cilio que. Ab hoc fit **cuticula** diminutiuum, et **recutiti** dicuntur Iudaei, hoc est: circumcisi et cute, hoc est preputio, priuati. Et **intercus aqua** quae inter carnem et cutem est. Item morbus, de quo supra diximus; et **intercutaneum** siue **subcutaneum** siue **subtercutaneum**, quod intra cutem, siue sub cute, siue subter cutem est; et **cicatrix**, quasi circa cutem. Est enim cicatrix signum quod ex uulnere remanet; unde **cicatricare** dicimus cicatricem inducere.

341 Item **cicuta**, quod ueluti cutem circum circa habeat, intus autem uacua sit. Est enim cicuta quod inter cannarum nodos est. **Virgilius**: Est mihi disparibus septem compacta cutis Fistula. Vnde et **cicuta herba** appellatur, caule uiridi et geniculato ac uacuo, ut calami, altiore saepe binis cubitis, et in cacumine ramoso, foliis coriandri tenuioribus, graui odoratu, semine anisi crassiore, radice concaua, nullius usus; semini et foliis refrigeratoria uis quae, cum enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedium est, prius quam perueniat ad uitalia, uini natura excalfactoria; sed in uino pota, irremediabilis est. Hac extinctus est **Socrates**. Fit ex ea ad refrigerandum stomachum malagma. Cohibet Epiphoras omnes, dolorem in pleuresi super-

(Iuu. 10,168; Lucan. 10,20) | 338,4-5 cf. Tort. | 5-6 cf. Tort. | 7-9 cf. Tort. (Ou. *fast.* 5,381-382) | 339,1 cf. P. Fest. 204 | 2 cf. 1,302 | 2-3 cf. Seru. *Aen.* 7,688 potius quam Char. gramm. 1,80,5 | 3 Stat. [non Verg.] *Theb.* 1,305 | 3-4 Stat. [non Verg.] *Theb.* 7,39 | 4-5 cf. Isid. *orig.* 12,1,30 + cf. Seru. et *georg.* 3,53 | 6 ? | 7-8 cf. Non. 462 | 8-9 Lucil. ? *fr. inc.* 3 | 340,1-2 cf. P. Fest. 51 potius quam Isid. *orig.* 11,1,78 | 2-3 Plin. *nat.* 11,227 | 5 cf. Non. 37 | 5-6 cf. 1,311 | 8-9 cf. P. Fest. 65 | 341,1-2 cf. Seru. et *ecl.* 2,36-37 | 3-8 cf. Plin. *nat.* 25,151 uar. | 8-11 cf. Plin. *nat.* 25,153-154

338,3 inueni v || 4-5 maritus — filius fuit *om. ova* || 5 Cyto *U*² : Cito *ov* Tyro *a* (= *Tort.*) || 6 Salmonei v || uxor fuit *ova* || Critei *ova* || 339,1 Item *o* || pelle¹] pello *U o* || galerum dixerunt *Pellirem* v || 4-9 Et *palear* — redegit *add. in mg. U*² || 4 quasi *pelllear* *Palear* v || 340,2 κωδιον ο κωδιων v κώδιον *a* || 8 cicatricare v || 341,6 necat *ov* || 8 uino] *fere* unio *U* || pota *U p.c.* || 9 dolorem *U p.c.* || 9-10 supposita *a*

10 posita mirifice sedat. **Anaxilaus** tradit mammas á uirginitate succo cicutae illitas semper stare; compertum est, si testibus circa pubertatem illinatur, uenerem extingui.

342 Item á tego **texo**, quod (f° 121v) quae textuntur magna ex parte teguntur. Ab eo **contexo**, compono; **detexo**, dissoluo; **intexo**, simul texo. **Retexo**, interdum aperio, dissoluo, interdum rursus texo. **Praetexo**, quod interdum significat antetexo; á quo praetexta, de qua inferius dicemus; interdum contego, abscondo, excuso, quasi
5 aliud quam sit ostendo. Vnde **praetextum** dicimus illud quo moueri nos ostendimus ad aliud agendum, quum tamen alia causa moueamur. **Suetonius**: Et praetextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit; causas autem alias fuisse opinantur. **Virgilius**: Non tamen Anna nouis praetextere funera sacris Germanam credit. **Tibullus**: Quamuis praetextens picta ferrugine caelum, Venturam amiciat imbrifer arquis aquam. **Textile**, quod texendo factum est, ut textilis corona, textile opus. Et **textor** ac **textrix**, uir et mulier qui texunt. Et á **textrix** **textricula** per diminutionem deducitur. Et **textura**, opus et actus ipse textoris siue textricis. Et **textrina** locus in quo textitur. Et **textim**, texendo.

343 Item á tego composita fiunt **circumtego**, hoc est: circum circa operio, á quo **circumtectum**, amictus genus quod circum habeat purpuram. **Obtego**, **intego**, **contego**, quae ferè á simplicis sui significatione non differunt. **Protego**, quod est foueo, tueor; unde **protector** et **protectio** deducuntur. **Retego** et **detego**, quae pro
5 denudo et aperio capiuntur.

344 **MISERIS**: infoelicibus, calamitosus, qui propriis domibus expulsi fuere. **Miser** proprie dicitur flebilis ac calamitosus. **Virgilius**: Stridenti miserum stipula dispergere carmen. **Plautus**: Studeo hunc lenonem perdere, ut meum herum miserum macerat. **Cicero**: Ó miserum atque infoelicem hunc diem. Sunt qui existimant miserum dictum quasi missum, hoc est: dimissum et derelictum ab omnibus. Aliquando miser pro aegroto ponitur:
5 nam et aegritudo genus est infoelicitatis. **Plautus**: Miseram esse praedicat buccam sibi, fortasse medicos non esse putat. Á miser **miseria** fit, hoc est infoelicitas. **Idem**: Seruire amanti miseria est, (c. 195) qui praesertim quod amat caret. Item **miseritudo**, eiusdem significationis. **Actius**: Qui foelix miseritudine factus est aliena. Et **misellus** diminutiuum. **Plautus**:
10 Censen misello mali aliquid facturum? Et **miseror** ac **miseror** uerba, quae ita distinguuntur quod misereri passiuum affectum habet: est enim corde anxium esse ex alicuius miseria; miserari uero actiuum, est que uerbis aut lachrimis aut ope dolorem, quem ex alicuius miseria habemus ostendere. Ab illo fit **misericordia**, quae est aegritudo cordis ex miseria alicuius iniuste laborantis suscepta. Nam dolor ex
15 parricidae aut proditoris aut alterius scelerati supplicio susceptus, mollicies quaedam animi, non misericordia est. Ab hoc fit **miseratio**, quae est significatio misericordiae

(Anaxilaus) | 342,4 cf. 409 et 412 | 6-7 Suet. *Iul.* 30,2 | 7-8 Verg. *Aen.* 4,500-501 | 8-9 Tib. 1,4, 43-44 | 343,2 cf. Varro *ling.* 5,132 | 344,1-3 cf. Seru. et *ecl.* 3,27 | 3 Plaut. *Poen.* 818 | 3-4 cf. Cic. *Sull.* 91 | 4-5 cf. Hug. et Balb. [ex Cic. *Tusc.* 1,5 ap. Isid. *orig.* 10,173 ?] | 6-7 cf. Plaut. *Poen.* 1003-1004 | 7-8 cf. Plaut. *Poen.* 820 | 8-9 cf. Non. 136 uar. | 9 Acc. ? *fr. inc.* 2 [ex *trag.* 185 ?] | 10 Plaut. ? *fr. inc.* 72 an *Cist.* 268 ? | 10-13 cf. Non. 445 ?

342,2 absoluo *ov* || 3 Praetexo [-exto v] *transulerunt ante* contego [4] *ov* || 3-4 quod — interdum *add. in mg. U* 2 || 8 Tibullus *om. ov* Ouidius *a* || 10 quae *ov* || 344,2 disperdere *ova* || 6 et *om. v* || 9 foelix | infelix *a* || diminutiuum Misellus *v* || 12 est | eum *v* || 13 miseria alicuius *a* || 15 supplicio *v*

qua ex alicuius (f° 122r) infoelicitate mouemur. Item á miserando fit **misericors**, qui ex alicuius calamitate dolore animo suscipit; á miserando **miserator**, qui opus aliquod misericordiae exhibet in eum cuius miseretur.

345 Item á miser uerbum aliud impersonale deducitur **miseret**, quod simili modo passiuum habet affectum. Idem est enim 'miseret me illius' et 'miseror illius': quippe utrunque significat 'ex illius me miseria angorem suscipere'. Exemplis plena sunt omnia. **Cicero**: Miseret me infoelicis familiae. **Virgilius**: Miserere animi non digna ferentis.
 5 **Idem**: Num lachrimas uictus dedit aut miseratis amantem est? Quod perinde est ac si dixisset: num saltem lachrimis ostendit se amantis misereri? Veteres **misereor** pro **miseror** dicebant, et **miseror** pro **miseror**, et é contrario **miseretur** pro **miseret**. **Ennius**: Miserete manus, date ferrum quo me anima priuem. **Actius**: Atque ita de illis merui ut iure haec nunquam miserarent mala. **Turpilius**: Nunc patris me miseretur magis. **Pacuius**: Vt accepisti
 10 me cum isto uerbo: miseretur me tui. Á miseror fit **miserabilis**, hoc est: miseratione dignus; et **miserandus**, miseratione prosequendus. Et á misereor, quo ueteres utebantur, **miseresco**, hoc est: moueor misericordia. **Apuleius**: Commodum omnes miserescimus. **Virgilius**: His lachrimis uitam damus et miserescimus ultro.

346 Item á miser fit aduerbium **misere**, quod interdum infoeliciter significat. **Cicero**: Neque moueri eius desyderio non possum, qui tam misere periit. Interdum ponitur pro ualde. **Terentius**: Eam misere amat. **Miserum** quoque aliquando dolentis interiectio est, ac si diceremus nefas. **Virgilius**: Cecropidae iussi (miserum!) septena quotannis, Corpora
 5 natorum. **Miserabiliter** etiam aliqui usurpant. **Apuleius**: Oppido quam miserabiliter illachrimans. Item á miseratione **commiseratio** fit. Est autem commiseratio quum uel aspectu alicuius uel oratione uel etiam cogitatione adducimur ut eum miseremur. Et á misericorde fit aduerbium **misericorditer**, et á misero **miseriter**. **Laberius**: Mens incorrupta miseriter corrumpitur.

347 **THERMAS**: balneas publicas. **Thermae** dictae sunt ab aquarum caliditate: Graeci enim θερμὸν calidum dicunt. Vnde **Thermopylae** dictus est mons longissimus qui mediam Graeciam diuidit, ut Apenninus Italiam, incipiens á Leucade in
 5 occidente et in Egeum mare, haud longe á Demetriade protendens, fauces habens angustissimas, iuxta quas calidae aquae scaturiunt; ideo á caliditate portarum nomen inditum. Nam πύλας Graeci portas appellant. Hic locus plurimorum ducum facinoribus inclutus est, sed in primis memorabili morte Leonidae et sexcentorum commilitonum, nec tam grandi quam turpi strage Persarum.

348 Mos ueterum fuit singulis diebus lauari. Itaque omnes ferè ditiores priuatas in do- (f° 122v) mibus suis balneas habebant. Erant praeterea aliae in publicum usum

345,1-2 cf. Prisc. gramm. II,392,6-8 et 16-17? | 4 Cic. ? ex Verg. *Aen.* 9,786-787? | Verg. *Aen.* 2,143 | 5 Verg. *Aen.* 4,370 | 6-10 cf. Non. 474 (cf. Enn. *trag.* 168-169 uar.); 470 (*Acc. trag.* 195); 477 (*Turpil. com.* 55; cf. Pacu. *trag.* 353 uar.) | 12 Apul. ? *fr. inc.* 51 | 13 Verg. *Aen.* 2,145 ap. Non. 472 | 346,2 Cic. ? *fr. inc.* 32 | 2-3 cf. Don. *Andr.* 520 | 3 Ter. *Haut.* 190 | 3-5 Seru. et *Aen.* 6,21-22 | 5-6 Apul. ? *fr. inc.* 52 | 8-9 cf. Non. 517 (*Laber. mim.* 149) | 347,2-8 cf. Tort. ex Liu. 36,15,6-9 | 348 cf. Tort.

345,1 miser]-reor v || 5 ac om. ov || 8 Miserere v || 11-12 Miseresco utebantur v || 346,1 Misere ad. a. m. fit v || 3 quoque om. ova || interiectio om. ova || 7 deducimur v || misereamur ov || 8 Misericorditer aduerbium v || Liborius ov || 347,1 post *Thermae add.* onim o enim v || 2 dicitur ov || 4 occidentem a || 7 inclutus U p.c.

aedificatae; hae thermae uocabantur. In primis celebres Romae fuere **Agrippinae**, **Neronianae**, **Titi**, **Vespasiani**, **Domitiani**, **Antonianae**, **Alexandrinae**, **Gordianae**, **Seuerianae**, **Dioclitiani**, **Aurelianae**, **Constantinianae**, **Nouatianae**.
 5 Hae, crescente principum luxuria, magno sumptu ac splendore aedificabantur, ita ut lauacra (c. 196) saepe instar urbium uiderentur.

349 Erant in his areae amplissimae; erant porticus; in porticibus exedrae spatiosiores, habentes sedes in quibus philosophi, rhetores, reliqui que qui studiis delectantur sedentes solebant disputare; tum peristyllia quadrata siue oblonga ambulationis circuitum habentia, quam Graeci uocant **Diaulam**. Vna ex quatuor porticibus, quae ad meridianas regiones spectabat, duplex solebat esse, uti, quum tempestates uentosae essent, non posset aspergo in interiorum partem peruenire. In duplici porticu **ephoebium** in medio erat, hoc est: exedra amplissima cum sedibus, tertia parte longior quam latior. Proxime **conisterium**, quod et **apoditerium** uocitant, ubi uestes deponebantur. A conisterio in uersura porticus frigida lauatio, quam Graeci **lytron** uocitant. Ad sinistram ephoebei, **eleothesium**, quod nostri **unctuarium** dicunt; iuxta id eleothesium, **frigidarium**. É regione frigidarii, **concamerata sudatio**; ex aduerso, **caldia lauatio**. Atque haec omnia non in solo tantum, sed etiam pensilia erant.

350 Tum quae dicebatur **palestra**, in qua exercebantur athletae. In palestra peristyllia erant qualia supra diximus. Extra tres porticus disponebantur: una ex peristyllio exeuntibus, duae dextra atque sinistra stadiatae, ex quibus una spectans ad septentrionem perficiebatur duplex amplissima latitudine. Altera simplex ita facta ut in partibus quae essent circa parietes atque etiam quae ad columnas margines haberent, in semitis non minus pedum denum medium quae excauatum, uti gradus essent marginibus in descensum sesquipedes ad planitiem, quae planities foret non minus pedes duodecim, ut uestiti circum margines ambulantes á cunctis se exercentibus minime impedirentur. Haec porticus **xystos** apud Graecos, ut supra diximus, uocitatur, quod athletae per hiberna tempora in tectis stadiis exercentur. Inter porticus siluae erant, aut **platanones**, aut **daphnones**, hoc est: loca platanis uel lauris consita, quae **plataneta** quoque et **laureta** dicuntur, in quibus perficiebantur inter arbores ambulationes, quas á nostris etiam **xystos** et **ambulacra** diximus appellari. Quidam etiam neutro genere **xysta** nominarunt. Graeci **paradromidas** uocant. In quas per hyemem sereno caelo athletae é xysto prodeuntes exercebantur. Post xystum **stadium** erat ita figuratum ut possent hominum copiae cum laxamento athletas certantes spectare.

348 (7 ex Amm. 16,10,14) | **349**,1-3 cf. Vit. 5,11,2 | 3-6 cf. Vit. 5,11,1 | 6-8 cf. Vit. 5,11,2 | 9-10 cf. Vit. 5,11,2 | 11-12 cf. Vit. 5,11,2 | **350**,1-11 cf. Vit. 5,11,2-4 | 9 cf. **242** | 12-13 cf. Vit. 5,11,4 | 14-17 cf. Vit. 5,11,4

348,3 In imprimis v || 6 Haeae v || **349**,4 habent *U a.c. ova* || 6 aspergo] a tergo v || 8 comsterium o const- v || 9 comsterio o const- v || 10 λουτρον a || Eleothesion v ελαιοθήσιον a || **350**,10 tectas v || 11 daphnonas v || 12-13 ambulatione v || 14 παραδρομίδας a

351 Stadium graeca uox est: στάδιον enim Graeci (f° 123r) dicunt; latine appellatur **curriculum**, in quo equi currunt et certant athletae. Dictum ἀπὸ τῆς στάσεως, hoc est á statione, quod Hercules eo spatio uno spiritu confecto constitisset. Institutum quippe ab Hercule stadium tradunt, eum que pedibus suis metasse id stadium, quod est
 5 Pisis apud Iouem Olympium, fecisse que id longum pedes ducentos. Inde postea caetera stadia in terris Graeciae ab aliis instituta pedum quidem simili modo ducentorum, ueruntamen aliquantulum breuiora, ex quo collegisse **Pythagoras** philosophus dicitur plantam Herculis tanto fuisse quam aliorum proceriorem, quanto Olympicum stadium caeteris longius foret, comprehensa que pedis mensura secundum naturalem
 10 membrorum omnium proportionem statuisse, tanto fuisse Herculem corpore caeteris excelsiorem quanto Olympicum stadium alia pari numero anteiret. Continet autem stadium octauam mille passuum partem.

352 Ex quo institutum ut terrarum spatia uiae que in stadia diuiderentur, ante quam Romani millepassus inuenirent. Hinc **Eratosthenes**, in omnium litterarum subtilitate solertissimus, uniuersum **orbis circuitum** ducentorum quinquaginta duorum millium stadiorum esse prodidit, quae mensura secundum Romanam computationem
 5 efficit trecentis quidecies centena milia passuum. **Hipparchus** addidit stadiorum paulo minus XXV milia. **Dionysiodoro** uero, qui Geometriae scientia nobilissimus fuit, uita fun- (c. 197) cto, inuenta est in sepulchro eius epistola Dionysiodori nomine ad superos scripta. Peruenisse eum á sepulchro ad infimam terram esse que id spatium stadiorum quadraginta duorum millium, ex quo Geometrae interpretati sunt
 10 á summo terrarum orbe, unde missa erat epistola ad pilae medium esse longissimum spatium, et ex eo consequi ut in circuitu sint ducenta quinquaginta quinque millia stadiorum. Cui mensurae harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit stadiorum septem milia terram que nonagesimam sextam, millesimam totius mundi partem constituit. Efficit autem nunc stadium centum uiginti quinque nostros passus, hoc est: **pedes** sexcentos uiginti quinque. **Possidonius**
 15 non plus quadraginta stadiorum altitudinem esse in qua nubila ac uenti nubes que perueniant arbitratur. Inde purum liquidum que et imperturbatae lucis aerem esse; sed á turbido ad lunam uicies centum stadiorum; inde ad solem quinquies millies. Persae non stadio, sed alio mensurae genere utebantur, quod uocant **parasangen**; id uerbum
 20 apud historicos frequentissimum est.

353 Praeter haec nemora erant, prata, saltus, natatoria, aedificiis superbissimis fornicibus camerata, columnae marmoreae diuersorum colorum immensae, insignia pauimenta, testudines auro referctae, aliae que delitiae, quibus non mirum est si prin-

351,1-2 et 3 cf. Tort. *stadium* | 3-11 cf. Plut. *Herc. frg.* 7 ap. Gell. 1,1 | 11 cf. Isid. *orig.* 15,16,3 ? | 352,2-14 cf. Plin. *nat.* 2,247-248 uar. | 14-18 cf. Plin. *nat.* 2,85 | 18-19 cf. P. Fest. 222 an Plin. *nat.* 6,124 an Isid. *orig.* 15,16,1 ?

351,3 á *om. a* || constituisse v || 352,6 uigintiquinque *ova* || 11 sit v || 11 quinque *om. ova* || 13 terrarum *ova* || 14 nunc autem *ova* || 19 genere mensurae *ova* || parasanguē v parasangem a

cipes quoque ad frequentem thermarum usum alliciebantur. **Commodum** imperatorem septies in die lauasse frequenter que in thermis coenitasse (f° 123v) memoria proditum est. Successorem uero eius **Pertinacem**, quamuis in multis esset modestissimus, in balneis tamen publico die natalis urbis Commodianis ministris lauasse. **Gordianum** iuniorem ita lauandi fuisse cupidum ut bis hyeme, quater et quinquies aestate Thermas adire consueuerit. **Galenum** iuniorem hyberno tempore ter in die, aestiuo septies lauasse. Hunc, qum in hortos proficisceretur, uniuersa officia sequi solita, isse cum eo praefectos et magistratus omnes, adhibitos que conuiuuiis et natationibus simul cum principe lauasse. Saepe etiam admitti solitas mulieres formosas et puellas, et cum iis commistas aliquando deformosissimas anus, quod ioci causa á se fieri dicere principem consueuisse.

354 Vsqueadeo autem thermarum usus promiscuus erat, ut frequentissime principes cum populo lauarentur. Tradunt **Hadrianum** in primis hoc facere solitum. Is, qum aliquando ueteranum quendam notum sibi in militia conspexisset in balneo dorsum ac posteriores partes corporis parieti atterentem, percontatus eum fuisse dicitur cur se marmoribus distringendum dedisset, qum que ille idcirco hoc á se fieri respondisset quod seruis careret, et seruis eum et pecunia liberaliter donauit. Paucis uero interiectis diebus, qum complures senes ad prouocandam principis liberalitatem eodem uenissent, se que parieti identidem attererent, euocari eos iussit, et alium ab alio mutuo confricari. **Heliogabalus bratteariorum**, hoc est eorum qui **bratteas** siue per diminutionem **bratteolas**, hoc est tenuissimas ex auro uel argento uel alio metallo laminas faciebant, quorum ars **brattearia** uocatur, et quod bratteis tegitur **bratteatum** dicitur, et **uirariorum** et **pellionum**, hoc est eorum qui uestes pelliceas et alia ex pellibus opera faciunt, et **claustrariorum**, idest eorum qui clauces et caetera quae ad claudenda hostia pertinent laborant, et argentariorum et aurificum aliarum que artium uectigal maximum instituit, ex eo que iussit thermas tam á se fundatas quam á superioribus principibus factas, populi usibus exhiberi, siluas in thermis publicas deputauit. **Tintinnabulum** ammouit. Hoc instrumentum aeneum erat, quo populus lauandi hora uocari solebat; uulgo nunc campana uocatur. **Martialis**: Redde pilam, sonat aes thermarum. Ludere pergis? Virgine uis sola laetus abire domum. De huius sono **tintinnire** et **tintinnabunt Neuius** scribit. Oleum praeterea lu- (c. 198) minibus thermarum addidit, qum antea non ante auroram paterent et clauderentur ante solis occasum. Ipse thermis frequentissime usus est cum populo, aestate maxime, et saepe uisus est cum **balneari ueste** domum reuerti.

353,4-5 cf. Lampr. *Comm.* 11,5 ex Tort. *Thermae* | 7 cf. Capitol. *Pert.* 12,8 | 8-9 cf. Capitol. *Gord.* 6,6 ex Tort. | 9-14 cf. Treb. *Gall.* 17,4 et 8-9 ex Tort. | 354,1-9 cf. Spart. *Hadr.* 17,5-7 | 9 et 13 et 14-17 cf. Lampr. *Alex.* 24,2 et 5-6 ex Tort. | 10-11 cf. Isid. *orig.* 16,18,3 | 19 Mart. 14,163 uar. | 20 cf. P. Fest. 365 (cf. Naeu. *com.* 114) | 20-22 cf. Lampr. *Alex.* 24,6 ex Tort. | 22-23 cf. Lampr. *Alex.* 42,1 ex Tort.

353,3-4 princeps... alliciebatur v || 5 lauasse a || 6 est om. v || 9 consueuerat ov || 10 senties v || 11 esse a || 11-12 nationibus v || 13 commixtas U a.c. ov || 14 principe v || 354,1-2 princeps... lauaretur v || 3-4 dorsum U p.c. || 9-10 bratteas o : brateas U, sed brattea lemma in mg. bratteas va || 10 bratteolas U a.c. ova || 12 et¹ om. v || 14 argentatorum v || 16 á om. a || 17-18 Tintinnabulum quo populus — solebat ammouit U a.c. del. ammouit et add. ammouit — erat post Tintinnabulum U² in mg. || 18-20 uulgo — scribit add. in mg. inf. U² || 19 laetus] lotus a (= Mart.) || 20 praeterea add. s. l. U²

355 É contrario, **Alexander** promiscua balnea haberi in Vrbe prohibuit. Item **M. Aurelius Antonius**, á quodam philosopho monitus, lauacra mista traditur submo-
 5 uise ea lege qua et defluentes matronarum mores composuit, et sederi in ciuitatibus
 equis uehiculis ue prohibuit. Facete **Diogenes** philosophus, qum aliquando balneas
 exiret, interrogatus an in iis multi homines essent, paucissimos esse respondit, rursus
 que rogatus an turba multa, confessus est. Idem in balneis pedes unxerat, á capi- (f°
 124r) te in aerem spirare unguentum dictitans, á pedibus uero in nares prodire.

356 MVNERA. **Thermas** inquit appositue munera, hoc est: dona data populo.
Donum, munus et praemium sic separat **Donatus**, quod donum et munus tam ante factum
 quam post factum dari dicit; praemium, non nisi post factum. Donum uoluntarium esse, praemium
 5 deberi; donum diis dari, munus hominibus, praemium uiris fortibus; donum á liberali homine,
 praemium á praeclaro. **Terentius**: Quod uis donum á me et praemium optato. At **Martianus**
 inter dona et munera hanc differentiam facit, quod munus est id quod necessario subimus
 lege, more, imperio eius qui iubendi habet potestatem; donum autem, quod nulla necessitate iuris, sed
 sponte prestatur; et, si non praestatur, nulla reprehensio, et, si praestatur, plerunque est laus. **Paulus**
 10 uero munus tribus modis accipi putat: uno pro dono, unde munera dari ac mitti dicuntur; alio pro
 onere, quod, qum remittitur, uacationem militiae praestat, unde **immunitas** appellatur; tertio pro
 officio, á quo **munera militaria** uocantur, et milites quidam **munifici**, et **municipes**, qui in
 ciuitatem recepti munera nobiscum faciunt, de quibus supra diximus.

357 Munus certe mea sententia proprie est donum, dictum, ut **Varroni** placet,
 quod, qui mutuo animo sunt, id dant officii gratia, nec á dono differt, nisi qum per meta-
 phoram uel pro officio ponitur, quoniam officia aut á principibus aut á Rebus Pu.^{cis}
 5 muneris loco dari consueuerunt, uel pro ludis qui á principe populis quasi muneris
 loco exhibentur. **Martialis** de muliere leonem in ludis necante: Prisca fides taceat: nam
 post tua munera, Caesar, Haec iam feminea uidimus acta manu. Vel pro onere, quia munera, hoc
 est officia, sine labore atque onere exerceri non possunt.

358 Á munere **munerale** lex appellata, qua **Cincius** cauit ne cui liceret munus
 accipere. **Plautus**: Nec muneralem legem neque lenoniam rogo; fuerit nec ne flocci existimo.
Munem officiosum ueteres dicebant. Item eum qui onera populo soluit, unde **munia**
 5 dicuntur obsequia lege debita et officia. Item **immunis**, qui ab huiusmodi onere liber
 est; et **immunitas**, exemptio ab onere. **Munusculorum dies** appellabantur quin-
 quatriis idibus Iuniis, quia is dies festus erat tibicinum colentium Mineruam. Quin-
 quatriis proprie dies festus erat Mineruae Martio mense, quo tempore matronae inter

355,1 cf. Lampr. *Alex.* 24,2 ex Tort. *Thermae* | 1-4 cf. Capitol. *Aur.* 23,8-9 | 4-6 cf. Diog. Laert. 6,40 | 6-7 cf. Diog. Laert. 6,39 ex Tort. | 356,2-5 cf. Don. uar. et *Eun.* 1057 uar. | 6-8 cf. Marcan. *dig.* 50,16,214 ap. Valla *eleg.* 6,39 | 9-12 cf. Paul. *dig.* 50,16,18 + [1. 12] Vlp. *dig.* 50,1,1 ap. Valla *eleg.* 6,39 | 12 cf. 109 et 111 | 357,2 cf. Varro *ling.* 5,179 | 5-6 Mart. *spect.* 6b,3-4 uar. | 358,1-3 cf. P. Fest. 143 (cf. Plaut. *frag.* 30) | 3-4 cf. Isid. *orig.* 15,2,10 | 5-7 cf. P. Fest. 148 uar. | 7-8 ex Plaut. *Mil.* 691 sqq. ?

355,1 haberi *om. ova* || 2 mixta *U a.c. ov* || 4 ue] -que *va* || 5 his *ova* || esse *add. s. l. U²* || 6 uin-
 xerat *a* || 356,5 Quoduis *o* quouis *v* || 5 optato — *Martianus om. ov* || 6 inter *om. o* || dona] -um *a* || 8
 et¹ *om. v* || 10 uacationem *v* || 357,1 certe *om. a* || mea] in ea *ov* || 6 foemineam *v* || 358,3-4
 obsequia l. l. d. et o. *Munia* dicuntur *v* || 5 *Munusculorum dies*] *Munuscula U a.c.* || 7 mensae *o*

se inuicem munera missitabant et coenas seruis apponebant, ut uiri Saturnalibus. Item á munere fit **munero** uerbum, quod est dono. **Macrobius**: Ianus, qum Saturnum classe proeuctum excepisset hospitio, et, ab eo edoctus peritiam iuris, ferum illum et rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Ab hoc fit **remunero**, idest retribuuo, redono.

359 Et **munificus**, liberalis, quasi munera large praebens; et **munificentia**, liberalitas; et **munifice**, liberaliter; et **munerarius**, quem Graeci Agonothetam uocant, qui ludos gladiatorios populo praebet, unum que uel plura paria gladiatorum ad spectacula pugnatura (f° 124v) producit; quae res **munus gladiatorum** appellatur, quia populo tanquam munus donatur. Et qui fa- (c. 199) miliam gladiatorum habet gladiatores que domi instruit ac postea uendit, á laniando dicitur **lanista**.

360 **Gladiatores** generaliter dicuntur omnes qui gladiis pugnant, etiam discendi gratia, ante quam in ludum producantur. Spetialiter uero inter gladiatores sunt **retiarrii**, qui aduersus mirmillonem pugnant, dicti á rete quod sub scuto gerebant ut mirmillonem inuoluerent. **Mirmillones** dicebantur gladiatores, qui genere quodam galleicae armaturae utebantur, quod **mirmillonem** nominabant, unde **Galli** ante non mirmillones nominabantur, in quorum galeis piscis effigies erat. Solebant autem Retiarii aduersus Mirmillonem pugnantes hec uerba cantare: 'Non te peto, piscem peto; quid me fugis, Galle? Cuius ludi inuentorem fuisse tradunt **Pyttacum** Mityleneum, unum ex septem sapientibus. Hic enim, qum de finibus inter Athenienses et Mityleneos contentio esset, creatus imperator, cum **Phrinone** Atheniensium duce, qui pancratiastes fuerat, singulari certamine pugnauit. In quo qum rete secum sub clypeo gestasset, Phrinonem eo, dum non cauet, inuoluit, eo que perempto tutatus est agrum, quamuis postea orta rursus de eo contentione, electus controuersiae iudex **Periander** Atheniensibus adiudicauerit. Digna certe memoratu est illa **Pedonis** urbanitas de Mirmillone. Nam, qum retiarium consequeretur nec feriret, 'Viuum', inquit, 'capere uult'.

361 Item á munis fit **communis**, qui omnium est, quasi omnibus consentiens; á quo **communitas** et aduerbium **communiter**, pro quibus ueteres **munitas** et **muniter** usurparunt, si quidem apud ueteres **munes** et **munifici** non á largitione, quae ignota erat, dicebantur, sed ita appellabantur consentientes ad ea quae amici uellent. **Pacuius**: Nam, quia tum largitio multis ignota erat, munificus nemo putabatur, nisi pariter uolens. **Lucillius**: Munifici comes que amicis nostris uideamur uiri. Á munis fit **munico** uerbum, quo antiqui utebantur; et á communis **communico**, á quo **communio** et **communicatio** deducuntur, quando quod est aut esse potest priuatim fit uniuersorum, et actus

358,9-11 cf. [?] *Macr. sat.* 1,7,21 [uar.?] | 359,2 et 3-6 cf. *Valla eleg.* 4,16 | 2 cf. *Gloss.* II,218,9 uel III,362,56 [et al. ?] | 360,4-8 cf. *P. Fest.* 284 [= *Fest.* 285] | 8-14 cf. *Diog. Laert.* 1,74 [potius quam *Tort. Pittacus*], ex *P. Fest.* 284 | 14-16 cf. *Quint. inst.* 6,3,61 (*Pedo*) | 361,2 cf. *Gloss.* III, 457,2 = 485,41 | 3-6 cf. *Non.* 23 uar. ed. 1476 (cf. *Pacuu. trag.* 160 + *Sall. Iug.* 103,6; *Lucil.* 664) | 6-7 cf. *P. Fest.* 152

359,1 largae o || 2-3 quem — uocant *add. in mg.* U² || 3 paria] parua a || 4 produnt ov || 360,1 dicuntur generaliter ova || 4 dicebant v || 6 non om. a || 11 pugnant ov || 12 canit ov cauit a || 15 Vinum ov || 361,5 tam ov

ipse communicandi. Vnde in communione bonorum eos esse dicimus qui simul uiuunt, et redditus suos ac lucra communicant, hoc est: communia faciunt. Item á munus per diminutionem fit **munusculum**, hoc est paruum munus; et **munio** uerbum, quod est proprie instruo, orno, et quasi muneribus compleo, á quo compositum **communio**.

362 Et **moenia** et **murus**, de quibus supra diximus. Et **monile** ornamentum gutturis, quamuis aliqui hoc á monendo potius deductum uelint, ut inferius dicemus. Hoc etiam **segmentum** uocatur, quod quibusdam bratteolis quasi praesequinibus constat. Vnde **segmentatae uestes** dicuntur bratteolis argenteis aureis ue depictae.

5 **Iuuenalis**: Segmenta et longos habitus. **Plautus**: Quam pulchre segmentatam uestem ! Vnde (f° 125r) **opera** quoque ex ligno uermiculatim depicta **segmentata** dicuntur. **Iuuenalis**: Et segmentatis dormisset paruula cunis. Segmentatis inquit, hoc est praesequinibus, idest tenuissimis ligneis ramentis ac uersicoloribus depictis, quamuis etiam intelligere liceat segmentatis, hoc est: segmento tectis.

363 Item ornamentum eorum á collo in pectus praependens, et **mundus**, hoc est ornatus, **muliebris**, quasi munitus, quamuis alii á mouendo hunc dictum uolunt, quod mundus id genus ornatus sit quod summitur ac deponitur. **Mundum** etiam neutro genere ueteres dixerunt. **Lucillius**: Legauit quidam uxori mundum omne penum que. Ab hoc **mundus** adiectiuum, hoc est purus, tersus, politus; á quo **immundus**, impurus, obscenus; et **mundo** et **mundifico** uerba, hoc est depuro, detergo; et **munditia**, quae et **mundities** dicitur, hoc est lautitia; et contrarium eius **immunditia** siue **immundicies**; et **munde** atque **immunde** aduerbia. **Vlpianus** Mundum muliebrem esse dicit quo mulier mundior fit, contineri que eo speculum, matulas, un-

5 hoc **mundus** adiectiuum, hoc est purus, tersus, politus; á quo **immundus**, impurus, obscenus; et **mundo** et **mundifico** uerba, hoc est depuro, detergo; et **munditia**, quae et **mundities** dicitur, hoc est lautitia; et contrarium eius **immunditia** siue **immundicies**; et **munde** atque **immunde** aduerbia. **Vlpianus** Mundum muliebrem esse dicit quo mulier mundior fit, contineri que eo speculum, matulas, un-

10 unguentaria, et si qua similia sunt; unguenta autem, quibus unguentur ualitudinis causa, mundo muliebri non contineri.

364 Item ab hoc mundo caelum ipsum appellatus est **mundus**. Nam, sicut Graeci **cosmon**, quod apud eos ornatum significat, ita nos á perfecta absoluta que elegantia uocauimus mundum, et ab hoc quatuor elementa et quicquid caeli ambitu continetur simili appellatione mundum nominamus, á quo **mundanum** dicimus quod mundi est.

5 Vnde interrogatus Philosophus cuius esset, mundanum se esse respondit. **Mundum** gentiles ter in anno **patere** putabant: postridie Vulcanalia, et ante diem tertium nonas Octobris, et ante diem sextum idus Nouembris. Inferiorem enim eius partem consecratam diis Manibus arbitantes, clausam omni tempore existimabant, praeter eos dies qui supra scripti sunt; quos dies etiam religiosos iudicauerunt, ea de causa, quod his

10 diebus, quae occulta et abdita religionis deorum Manium essent, in lucem proferentur

362,1 cf. 116 | 1-2 et 3 cf. Seru. *Aen.* 1,654 | 2 cf. Isid. *diff.* 1,382 [et al.] | cf. 460 | 4 et 5 et 7 cf. Seru. *Aen.* 1,654 = Isid. *orig.* 19,31,12 (Iuu. 2,124; 6,89) | 5 Plaut. ? *fr. inc.* 73 | 363,1 cf. P. Fest. 139 | 2 cf. P. Fest. 143 | 3-4 cf. Gell. 4,1,3 (Lucil. 519) | 9-11 cf. Vlp. *dig.* 34,2,25,10 et 12 | 364,1-3 cf. Plin. *nat.* 2,8 | 3-4 ex Plin. *nat.* 2,10-13 ? | 5 cf. Cic. *Tusc.* 5,108 | 5-13 cf. P. Fest. 156

362,2 quamuis — dicemus *add. in mg. U²* || moniendo *ov* || uolunt *ov* || 3 hoc *U p.c.* || 3 et 4 bracteolis *U a.c. a* || 6 segmenta *v* || 9 tectis *add. s. l. U²* || 364,1 mundum *v* || 2 κόσμον *a* || 4 dicimus Mundanum *v* || 5-6 gentiles Mundum *v* || 6 annos *v* || tertiam *ov* || Nonarum *a* || 7 Iduum *a* || 10 iis *a* || manium] inanium *o*

nihil eo die in re Pu.^{ca} geri uoluerunt. Itaque per hos dies non cum hoste manus conserebatur, non exercitus scribebatur, non comitia habebantur, non aliud quicquam in Re Pu.^{ca}, nisi quod ultima necessitas coegisset, administrabatur.

365 Á **cosmus** uero graeca uoce **Cosmographia** deducitur, hoc est mundi descriptio, sicut **Geographia** dicitur terrae descriptio, et **Topographia**, loci descriptio. Item **cosmeta**, quod latine ornator siue ornatrix interpretatur. **Iuuenalis** : Ponunt cosmetae tunicas. Item **microcosmus**, paruus mundus, quo uerbo frequenter utitur Aristoteles pro homine. **Cosmus** etiam excellens unguentarius fuit, á quo unguenta dicta sunt **Cosmiana**. **Idem**: Et Cosmi toto mergatur aeno. **Petronius**: Affer nobis, inquit, alabastrum Cosmiani.

366 Item á munio fit **praemunio**, quod significat antemunio uel ualde munio; et **munimen**, **munitio** ac **munimentum** eiusdem significationis, quum scilicet castra, oppida, turres, alia ue huiusmodi contra aduentum hostium muniuntur siue uallo et fossa, seu alio quo uis modo. Nam **monumentum** á monendo deriuatur, significat que quicquid mortui causa aedificatum est, uel quicquid ad memoriam alicuius est factum. Vnde sepulchra, statuae, tituli, libri, caetera que quae nos rei alicuius praeteritae moneant monumenta dicuntur. **Virgilius**: Veterum monumenta uirorum. **Idem**: Nostri monumentum et pi- (f° 125v) gnus amoris. Per metaphoram tamen monumenta aliquando dicuntur caellae meretricum, quod quasi sepulchra sint. **Martialis**: Abscondunt spurcas et monumenta lupas.

367 **VELOCIA**. Repentina, quia diuus **Titus** Thermas iuxta amphitheatrum mira celeritate aedificauit. **Suetonius**: Amphitheatro dedicato thermis que iuxta celeriter extractis, munus aeditit apparatusimum largissimum que. **Velox** celer dicitur á uolando, quasi uolox; á quo **uelocitas**, celeritas; et **uelociter**, celeriter. Item comparatiua et superlatiua **uelocior**, **uelocissimus**, **uelocius**, **uelocissime**.

368 **Volo** autem proprium est alas habentium, sed per metaphoram et naues et eos qui celeriter currunt uolare dicimus. **Virgilius**: Humilis uolat aequora iuxta. **Idem**: Ecce uolat calcem que terit iam calce Dioces. **Terentius**: Ne frustra illic expectet, uola. Hinc **ueliuolum mare** dictum, quod per id uelis uolatur. **Virgilius**: Respicens mare ueliuolum. Item **ueliuolae naues** dicuntur, quod uelis uolant. Volare et **nare** reciproce ponuntur. **Virgilius**: Velorum pandimus alas. **Idem** de apibus: Nare per aestatem liquidam, quum nare proprium piscium sit.

369 Á quo fit frequentatiuum **natare**, unde composita sunt **adnatare**, quod est alabi; **circumnatare**; **obnatare**, idest contra natare. **Tranatare**, quod et tranare dicitur, idest natando transire. **Enatare**, hoc est extra natare. **Praenatare**, ante natare.

365,3-4 cf. Tort. (Iuu. 6,476-477) | 4-5 ex Isid. nat. 9,2 ? | Arist. ? | 5 et 6 cf. Tort. (Iuu. 8,86 uar.) | 6-7 Petron. ? frg. 18 Ernout = fr. inc. 1 | 366,2-7 cf. Valla eleg. 4,75 [= Tort. s.d. N] ex Non. 32 + P. Fest. 139 | 7 cf. Verg. Aen. 3,102 potius quam 8,356 | 8 cf. Verg. Aen. 5,538 = 572, ap. Non. 32 ? | 9-10 Mart. 1,34,8 | 367,1-2 cf. Cald. | 2-3 Suet. Tit. 7,3 corr., ex Cald. | 3 cf. Hug. uola ? | 368,1-3 cf. Non. 414-415 (Verg. Aen. 4,255; 5,324; Ter. Hec. 438 uar.) | 3-7 cf. Seru. et cf. [?] Aen. 1,224 [uar. ?] (cf. Enn. trag. 74 potius quam ann. 381; Verg. Aen. 3,520; georg. 4,59)

365 add. in mg. inf. U² || 3 post latine add. orator siue v || 4-5 Item — homine add. s. l. U² || 6 Perionius v || 366,3 aliae ova || 4 a monendo Monu. v || monumentum a || 7 et 8 et 10 monumenta a || 8-10 Per metaphoram — lupas add. in mg. U² || 367,4-5 uelocior uelocissimum comp. et sup. v || 6 uelocissime om. o (sed uelocissime lemma in mg.) v

Innatare; subnatate; supernatare, supra undas sto, non mergor. **Renato**, rursus
 5 (c. 201) nato, uel natando reuertor. **Connato**, simul nato. Nare quoque aliquando
 pro trepidare accipitur. **Virgilius**: Condit que natantia lumina somnos. Et ab eo composita
 fiunt **anno** (**idem**: Huc pauci uestris annauimus oris) et **inno** (**idem**: Et fluiuium uinclis innaret
 Cloelia ruptis) et **trano**, de quo supra diximus, et **conno**, simul nato; á quo **connatio**
 10 dicitur, sicut á connato connatio. **Plautus**: Connationis nostrae conscius, hoc est: quod
 eandem adiremus mulierem. **Idem**: Connatat nobiscum, hoc est: rualis est.

370 Á nando etiam **Neptunus** dictus, ut **Ciceroni** placet; et **amnis** á circum nando,
 hoc est fluendo, ut quidam putant. **Varro** tamen ab ambiendo dictum amnem affirmat,
 quod amnes, hoc est flumina, omnia circum eunt, propter quod cornuta á ueteribus pingebantur.
 Ab amnis **antemna**, ut quidam existimant, quasi ante amna, et **Interamna**,
 5 **Vmbriae** urbs, quod inter duos amnes sit constituta. Item á nando **natrrix**, serpentis
 genus, quod in aqua quoque uenenum spargit. **Cicero**: Vt natricum uiperarum que.
Lucanus: Et natrrix uiolator aquae. Item natrrix herba est, cuius radix euulsa uirus hirci
 redolet; hac in Piceno utuntur, ut abigant á mulieribus faunos siue fatuos, quorum
 ludibria pati eas per noctem opinantur. Nec mirum id uideri debet: purgat enim eo
 10 humore quo labefactata mens nocturnis uisis decipi solet. Natrrix quoque dici potest
 mulier natans, sicut **natatrix** et **natator** mas.

371 Natate aliquando ueteres pro nauigare accipiebant, á quo **natinatio** dicebatur
 negociatio et **natinatores** ex eo negociosi uocabantur. Et **nassa** á natando appellata,
 uasis genus quo qui intrauerit piscis exire non potest. **Plautus**: Nunquam ex ista nassa
 hodie escam petam. **Nasamones** populi sunt Libyae, nauium Syrtibus inuolutarum spo-
 5 liatores. **Lucanus**: Hoc tam segne solum raras tamen exirit herbas, Quas Nasamon, gens dira,
 legit, quae proxima ponto Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis Syrtis alit: nam littoreis
 populator harenis Imminet, et nullos portus tangente carina Nouit opes; sic cum toto commercia mundo
 Naufragiis Nasamones habent. Item **naricam** á nando quidam dictam putant, quod est
 genus piscis minuti. Nam **Naritia** insula est in mari Egeae, quae fuit **Vlyssis**. Item
 10 **natatus** á natando fit pro ipso actu natandi, qui et **natatio** dicitur, (f° 126r) quamuis
 natatio etiam pro piscina siue lauacro accipitur, ut supra ostendimus.

372 Sunt qui **nares** etiam ac **nasum** á nando deriuata existiment, quod per ea
 innatet atque enatet spiritus. Natate enim uidetur propter humorem in his existentem,
 qui ueluti purgamentum quodam é cerebro defluit. **Nasus**, quod et **nasum** dicitur, ea
 5 pars capitis est quae é superciliorum confinio oriens et quasi aequali porrecta iugo
 utranque aciem simul et discernit et munit, et superius quidem usque ad medium so-
 lida formata est. Inferius uero cartilagine adhaerente mollita, ut ad usum digitorum

369,5-6 cf. Non. 353 (cf. Verg. *georg.* 4,496) | 7 Verg. *Aen.* 1,538 | 7-8 Verg. *Aen.* 8,651 ap.
 Non. 353 | 8 cf. 369,2 | 9 Plaut. ? *fr. inc.* 74 [12 Oliver] | 10 Plaut. ? *fr. inc.* 75 [13 Oliver] | 370,1 cf.
 Cic. *nat. deor.* 2,66, ap. Tort. *Neptunus* ? | 2-4 cf. Tort. (cf. P. Fest. 16; cf. Varro *ling.* 5,28; ex
 Seru. *Aen.* 8,77) | 4-5 cf. Varro *ling.* 5,28 | 5-7 cf. Non. 66 (cf. Cic. *ac.* 2,120), et Isid. *orig.* 12,4,25
 ? | 7 Lucan. 9,720, ex Isid. *orig.* 12,4,25 | 7-8 (et 9-10 ?) cf. Plin. *nat.* 27,107 | 371,1 cf. Seru. *Aen.*
 1,538 ? | 1-2 cf. P. Fest. 167 | 2-4 cf. P. Fest. 168 (Plaut. *Mil.* 581) | 4-8 cf. Tort. (Lucan. 9,438-444
 uar.) | 8 et 9 cf. P. Fest. 167 | 8 ? | 9 cf. Tort. ? | 11 cf. 204 | 372,1-2 cf. Lact. *opif.* 11 uel Isid. *orig.*
 11,1,47 potius quam Fest. 166 [et al.] | 3 cf. Non. 215 ?

369,6 somnus *ova* (= *Verg.*) || 6-7 Anno comp. fi. v || 9 connatio] -natio v || 370,1-5 Neptunus
 — nando *add. in mg. U*² || 5 Natrrix s. g. a nando v || *post* natrrix *del.* dicitur *U*² || 7 hirci *ov* herci *a* ||
 371,4-8 Nasamones — habent *add. in mg. inf. U*² || 6 Syrtis *ova* (= *Lucan.*) || 9 insula est in m.
 aegaeo *Naritia* v || *Vlixis* o *Vlyxis* v || 11 accipitur *om. ova* || 372,2 innaret v || 3 quae *ov* ||
 quoddam *va* || quod] qui *a*

posset esse tractabilis. Duo autem eius spiramina gemini que hiatus, quos ueluti quidam paries per medium ductus intersepit. Nares dicuntur ideo duplices á natura datae, ut altera spiritum ducere, altera odorem capere, utraque cerebri purgantia
 10 sine impedimento dimittere fas esset. Hae soli homini eminent: auibus, serpentibus, piscibus foramina tantum sunt ad olfactus sine naribus. Notatum est aliquando aurium et narium foramina septimo mense genitis defuisse.

373 Á naso Simorum ac Silonum cognomina sunt de quibus supra diximus. **Hunc** maiores nostri subdolae **irrisioni** dicauere, quoniam scilicet deridentes naso obstrepunt et quendam ueluti stertentis sonum emittunt, qui **ronchus** facticio nomine dicitur. **Martialis**: Maiores nusquam ronchi: iuuenes que senes que Et pueri nasum Rhinocerotis
 5 habent. Á quo fit **ronchisso**, quod est sterto. **Plautus**: Cyathissat, dum coenat, dum dormit, ronchissat. Quidam hoc á Graecis tractum existimant, apud quos **ρίγχος** ro- (c. 202) strum, et **ρίγχενα** nasuta dicuntur. Ponitur autem ronchus pro derisione, uel quia deridentes rostra labiis effingimus in acutum extendentes, uel quia, quemadmodum propter somnum, ita propter nimium risum nasus humore impletur, plenus hunc sonum
 10 reddit, quod notari ex epigrammate potest quod adolescentes ex Phedro lusimus.

374 Mercurium hospitio mulieres duae
 Illiberali et sordido receperant.
 Quarum una in cunis paruam habebat filium,
 Quaestus placebat alteri meretricius.
 Ergo, ut referret gratiam officiis parem, 5
 Abiturus et iam limen excedens, ait:
 'Deum uideatis; tribuam uobis protinus
 Quod quaeque optarit'. Mater suppliciter rogat
 Barbatum ut uideat natum quamprimum suum;
 Moecha, ut sequatur sese quicquid tetigerit. 10
 Volat Mercurius; intro redeunt mulieres.
 Barbatus infans ecce uagitus ciet.
 Id quum forte meretrix ridet ualidius, (nº 126v)
 Nares repleuit humor, ut fieri solet.
 Emungere igitur se uolens, prendit manu 15
 Traxit que ad terram nasi longitudinem,
 Et alium ridens, ipsa ridenda extitit.

375 Ob hanc causam nasus quoque aliquando pro acrimonia et dicacitate ponitur. **Plynius**: Primus Lucillius condidit stili nasum, hoc est: scripsit satyram, quae acerbiteretam quandam et acrimoniam stili habet in uitiiis insectandis. Nam, ut **Quintilianus** inquit, Primus Lucillius in satyra insignem adeptus est laudem. **Martialis**: Non cuiusque datum est habere nasum, hoc est: acrimoniam ad deridendum et dicacitatem. Á quo **nasuti** dicuntur dicaces ac derisores. **Idem** : Nil nasutius hac malignius que est. Et **nasute** dicaciter,

372,10-373,1-2 cf. Plin. nat. 11,158 | 373,1 cf. 1,13 | 4-5 Mart. 1,3,5-6 | 5-6 Plaut. ? fr. inc. 76 [uide Amph. 303] | 6-7 ? | 374 Perotti epit. [7] = Phaedr. app. 4 | 375,2 cf. Plin. nat. praef. 7 | 4 cf. Quint. inst. 10,1,93 | 4-5 Mart. 1,41,18 | 6 Mart. 2,54,5 uar.

373,7 **ρίγχαίνα ο** **ρίγχαίνα ν** **ρίγχαίνα α** || 7-8 deridentis *ov* || 374 **distinctio uersuum in U** *ov*, **non in a** || 8 **supplet ov** || 13 **cum a** **quumque o** **cunquę ν** || 15 **pr(a)ehendit ova**

et per diminutionem **nasutule**. **Apuleius**: Nasutula mulier ac dicacula. Hinc uetus prouerbium est in eos qui dicaces sunt, hoc est cum risu aliquos incessunt: **Nasus Rhinocerotis**, quia scilicet **Rhinoceros** cornu unum in nare habet, unde ei est nomen.

376 Apud Graecos enim ρὶν narem significat, κέρας cornu. Animal est hostis elephantii; cornu prius ad saxa limato cum eo pugnat. In dimicatione aluum maxime petit, quia hanc intelligit suis ictibus peruiam esse. Longitudo ei quanta elephantio; crura multo breuiora. Colorem buxeum habet. Ludi Pompeii Magni primo hoc animal ostenderunt. Minores feras animi quadam generositate contemnit, nec nisi irritatus in eas fertur. **Martialis**: Sollicitant pauidi dum Rhinocerotata magistri, Se que diu magna colligit ira feræ, Desperabantur promissi praelia Martis. Sed tamen his rediit cognitus ante furor. Nanque grauem cornu gemino sic extulit ursum, Iactat ut impositas taurus in astra pilas.

377 A naso etiam **nasiterna** dicta, uas aquarium ansatum et patens. **Varro**: Vt ex aere aena, urceos, nasiternam et alia. Item **nasturtium**, quod nasum torqueat dum estur propter saporis acrimoniam. **Plynius**: Nasturtium nomen accepit a narium tormento. Hinc factum est **prouerbium** ad excitandum torporem: ἔσθι κάρδαμον, hoc est: **ede nasturtium**, quod perinde est ac si diceremus expurgiscere, excitare. Haec herba erucæ contraria: quippe illa uenerem prouocat. **Virgilius**: Et uenerem reuocans eruca morantem. **Columella**: Et quæ frugifero seritur uicina Priapo, Excitet ut ueneri tardos eruca maritos. Haec uero cohibet et exacuit animum. Commotas mentes sedat ex aceto sumpta; omnia intestinorum animalia expellit.

378 Anserem quoque et **anatem** ab adnatando dicta existimant. Sunt enim ex aquaticarum ac palmipedum genere, et in aqua coeunt, praeter eas quæ domi continentur. Anser peruigil est, noctu que excubias facit, cuius rei factum est periculum, defenso Capitolio silentibus canibus; propter quod institutum est ut anseres pu- (f° 5 127r) blice alerentur et cibaria earum censores in primis locarent. **Martialis**: Haec seruauit auis Tarpei templa Tonantis. Miraris? Non dum fecerat illa deus. Ferunt **Lacydi** philosopho anserem fuisse, qui tanquam perpetuus comes ei semper adhaesit, nusquam ab eo neque in (c. 203) publico neque in balneis, neque noctu neque interdiu digressus. **Iecur anseris** proceres gulæ saporis bonitate commendant. Fartilibus crescit mira amplitudine et, quod mirabilis est, exemptum quoque lacte et mulso augetur. 10 **Martialis**: Aspice quam tumeat magno iecur anseris maius! Miratus dices: hoc rogo, creuit ubi? Quis primus tantum bonum inuenerit, **Scipio** ne an **Metellus** uiri consulares, an **M. Sesseius** eadem ætate eques Romanus, in quaestione est. Illud sanè constat **Messalinum Cottam**, Messalæ oratoris filium, palmas pedum ex iis torrere atque patinis

375,7 Apul. ? fr. inc. 53 | 8-9 (cf. 373,1-5) cf. Mart. 1,3,6 | 376,1 cf. Isid. orig. 12,2,12 ? | 1-5 cf. Plin. nat. 8,70-71 + Sol. 30,21 | 6-8 Mart. spect. 22,1-6 uar. | 377,1 cf. P. Fest. 168 | 1-2 cf. Varro rust. 1,22,3, ap. Non. 546 ? | 2-3 cf. Varro Men. 384 ap. Non. 12 + cf. Isid. orig. 17,10,17 | 3 Plin. nat. 19,155 | 3-5 ex Plin. nat. 19,155 | 5-6 cf. Plin. nat. 19,154 | 6-7 [Verg.] Moret. 86 | 7-8 Colum. 10,108-109 | 8-9 cf. Plin. nat. 20,127-128 | 378,1 cf. Isid. orig. 12,7,51-52 uar. ex Varro ling. 5,78 [et al.] | 2 cf. Plin. nat. 10,162 ? | 3-5 cf. Plin. nat. 10,51 | 5-6 Mart. 13,74 | 6-10 cf. Plin. nat. 10,51-52 | 10 Mart. 13,58 | 12-15 cf. Plin. nat. 10,52 uar.

375,9 est] et o || 376,8 lactat v || 377,1 Nasiterna A naso e. v || 2-3 nasturtium — acrimoniam om. ova || 5 nasturtim v || 378,13 Sessius ova || 14 his ova

15 cum gallinaceorum cristis condire coepisse. Velluntur iis plumae bis anno; rursus plumigeri uestiuntur; ea mollior pluma est quae corpori proxima. Laudatissimi uero in Germania, ubi qui candidi sunt, uerum minores, **ganzae** uocantur. É pluma non modo ceruicalia, sed totos faciunt lectos, adeo que deliciae processere ut sine hoc instrumento durare iam uirorum ceruices non possint. Syriae pars quae **Commagene**
20 uocatur, adipem anseris in uase aereo cum cinnamo niue multa obrutum ac rigore gelido maceratum ad usum praeclari medicaminis utitur, quod á gente dicitur **commagemum**.

379 Ex anserum genere sunt **penelopes**, á molliori pluma ita uocitati: πηνία enim Graeci uocant fila molliora. Item **chenalopeces**, quibus pro lautissimis epulis utuntur Britanni. Sunt autem minores anseres habentes pennas nigrigantes ad similitudinem uulpinae pellis, propterea χηνάλωπεκες dicti: et enim Graeci χήνα anserem
5 uocant, ἄλωπεκα uulpem. Item **erythrotaones**, in quibus nitor eximius absoluta que nigricia, et in superciliis cocci rubor, dicti ἀπὸ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τῶνος, hoc est á rubro et pauone. Est aliud genus, uulturibus maius, quorum et concolorem reddit. Gignuntur in Alpiibus et tota septentrionali regione, nec est ulla auis maior, excepto Struciacamelo; intantum que carne augentur ut saepe in terra praehendantur immo-
10 biles. In auariis perdunt saporem.

380 Ab anserem **anserinum** deriuatur. **Plynius**: Tubera efficacissime anserino adipe curantur. De Anate locutus est **Martialis**: Tota tibi ponatur anas, sed pectore tantum Et ceruice sapit; caetera redde coco. Hinc **anataris** custos dicitur, et anatariae plumae, et **anataria aquila**, quae anates circa lacus uenatur.

381 **Nanum** quoque uas aquarium á natando dictum quidam existimant, nos á paruitate potius appellatum putamus: est enim breue uas ac latum, quod uulgo situlum barbatum appellatur. Graeci autem νάνους, hoc est nanos, uocant breui atque humili corpore homines paulum supra (f° 127v) terram extantes, quos nostri **pomiliones**
5 appellant. Sed **nani** uocabulum nostri quoque ueteres usurparunt, nec de hominibus tantum, sed de equis mulis que, ac etiam sensu carentibus. **Heluius Cinna**: At nunc me genu nana per salicta, Bigis rheda rapit citata nauis. Vnde nunc quoque **mala nana** appellamus, quae alio nomine **melimela** dicuntur.

382 Item á uolo fit **uolito** frequentatiuum. **Plynius**: Super aquas assidue uolitans. Interdum tamen capitur pro discurro. **Cicero**: Qui per forum uolitant. Et uolaticus, uolans, ad uolandum aptus. **Plautus**: Sexaginta hominum uno die uolaticorum manibus occidi meis. Et **uolucres**, quaecunque uolant, nec aues solum, sed illae quoque minutiores bestiae, ut
5 apes, uespae, tabani, et reliqua ex pennatis quae **insecta** dicuntur. Sunt enim insecta

378,15-17 et 18-22 cf. Plin. nat. 10,53-55 uar. | 379,1 et 2-3 et 5-6 et 7-10 cf. Plin. nat. 10,56 uar. | 380,1-2 cf. Plin. nat. 30,107 | 2-3 cf. [?] Mart. 13,52 [uar.?] | 3-4 cf. Plin. nat. 10,7 | 381,1 et 2-3 cf. P. Fest. 176 | 2 ? | 3-7 cf. Gell. 19,13,2-5 (cf. Cinna *carm. frg.* 1), ex Tort. *nanus* ? | 382,1 Plin. ? | 2 cf. Valla *eleg.* 6,5 (cf. Cic. *dom.* 49) | 3 Plaut. *Poen.* 473-474 uar. | 4-5 cf. Valla *eleg.* 4,45 | 5-7 cf. Plin. nat. 11,1

378,15 coepisset o || iis U : his ova || 20 multa om. v || 21 agente v || 379,2 chenalopoces v || 3 autem om. v || nigricantes o nigrantes v nigricanteis a || 4 enim] etiam ov || 7 Est] et ov || 8 signuntur o || 9 augetur ov || 380,2 tibi] quidem a || 381,2-3 barb. Sit. appellant v || 4-5 appellant Pom. v || 5 de] pro v || 6 At] ac v || 7 geni ov || quoque nunc ova || 8 dicuntur Melimela v || 382,2-3 et uolaticus — meis add. in mg. U², sed non indicauit quo inserendum esset : om. ova || 5-6 aliqua insecta v

aliqua terrestria, ut scolopendrae, stelliones; alia uolucra, ut apes, uespa; alia utroque modo, ut formicae; alia et pennis et pedibus carentia, ut **tineae**, quae in homine nascuntur, tricenum aliquando pedum et plurimum longitudine. Putant haec nec nervos habere, nec ossa nec spinas nec cartilaginem nec pingua nec carnes nec crustam fragilem, nec quae iure dicatur cutis, sed mediae cuiusdam inter haec omnia naturae corpus; nihil intus, nisi quam paucissimis intestinum implicatum, propter quod diuisi uiuunt et singulis partibus palpant, quia in his ratio uitalis non certis mem-
 10 (c. 204) bris, sed toto corpore inest, minime que in capite: hoc enim solum non mouetur, nisi cum pectore simul auulsum. Dicta autem sunt insecta ab incisuris, quae
 15 nunc ceruicium loco, nunc pectorum sunt atque alui. Cupido etiam propter alas quae gerere fingitur **uolucer** dicitur. Et aliquando ponitur pro celer, facit que comparatiuum uolucrior. **Martialis**: Et uolucrem longo porrexit uulnere pardum.

383 Item á uolo **uolatus** fit; et aliud uerbum **uolo uis**, quod animus in quo uelle est talis sit ut puncto temporis peruolet quo uult. Ab hoc deriuatur **uoluntas** et **uolentia** eiusdem significationis, hoc est: quae quid cum ratione desyderat. **Salustius** tamen uolentia plebi pro placencia plebi scripsit, hoc est quae plebs uellet: Multis
 5 que suspicionibus uolentia plebi facturus uidebatur. Á uolentia **beniuolentia** et **maliuolentia** deriuantur pro amore et odio, quasi bona et mala uoluntas; et **beniuolus** ac **maliuolus**; et **beniuole** ac **maliuole** aduerbia. Hinc **maliuoli Mercurii signum**, hoc est statuam, appellabant, ideo quia in nullius tabernam spectabat, hoc est: in nullius lucrum. Á uoluntate uero dicitur **uoluntarius**, qui sponte sua aliquid uult; et **uoluntarie**
 10 et **uolenter** aduerbia.

384 Item á uolo **Volones**, quod bello Punico, cum deessent qui scriberentur, serui ad octo milia pro dominis pugnuros se polliciti in ciuitatem recepti sunt, et uolones quia hoc sponte uoluerunt appellati. Item **uoluptas**, quae diffinitur praeter modum elata laetitia opinione praesentis alicuius magni boni. In qua **Epicurus** summum
 5 bonum constituit. Hinc, quaecunque aliqua delecta- (f° 128r) tione animum demulcent uoluptates dictae, quod ea maxime uelimus; unde fit **uoluptuosum** et **uoluptarium**, hoc est: plenum delectationis; et **uolup** adiectiuum pro uoluptuoso et delectabili. **Plautus**: Hic senex, si quid clam uxore sua animo fecit uolup. Et Volupia, uoluptatis dea, quae et Angeronia á tollendo animi angore appellatur. Et **uoluptabile**, gratum, uoluptuosum. **Plautus**: Voluptabilem mihi cum aduentu tuo attulisti.

385 **Vultus** quoque á uolendo dictus, significat que proprie uoluntatem hominis quae pro motu animi in facie ostenditur, cum **facies** sit ipsa oris species. **Salustius**: Prorsus in facie uultu que uecordia inerat. Ab hoc fit **uultuosus**, hoc est tristis. **Cicero** : In

382,7-8 cf. Plin. *nat.* 11,113 | 8-14 cf. Plin. *nat.* 11,9-10 | 14-15 cf. Plin. *nat.* 11,1 | 15-16 cf. Valla *eleg.* 4,45 | 17 Mart. *spect.* 15,7 | **383,1-2** cf. Varro *ling.* 6,47 | 4-5 cf. Non. 186 (cf. Sall. *hist. frag.* 4,42) | 7-8 cf. P. Fest. 160 | **384,1-3** cf. Macr. *sat.* 1,11,30 + P. Fest. 370 | 3 cf. Hug. *uolo* ? | 4-5 cf. Gell. 9,5,2 an Macr. *sat.* 2,1,8 ? [et al. ?] | 8 cf. Plaut. *As.* 942 uar. ap. Non. 187 | 8 et 9 cf. Macr. *sat.* 1,10,7-8 | 10 cf. Plaut. *Epid.* 21 uar. | **385,1-3** cf. Non. 426-427 (Sall. *Catil.* 15,5) | 3-4 Cic. *or.* 60 ap. Non. 188

382,6 aliqua] re- a || 17 **Martialis** — pardum *add. in mg. U²* || **383,1** Volo uis aliud uerbum v || 2 Voluntas deriuatur v || **384,4** opinionem v || 7 et uolup] et uoluptuosus o (*sed uolup lemma in mg.*) Voluptuosus v || 8-10 & Volupia — attulisti *add. in mg. U²* || 8 Voluptia ov

quo, qum effeceris ne quid ineptum sit aut uultuosum. Quidam existimant faciem, non os
 5 tantum et oculos ac genas dici, quod Graeci πρόσωπον uocant, sed formam omnem et
 modum et facturam quandam corporis totius, á faciendo dictam, sicut ab aspectu
spetiem et á fingendo **figuram**, quod praeclare ostendisse **Plautus** uidetur dum in-
 quit: Sed earum nutrix qua sit facie, mihi expedi. Statura non magna, corpore aquilo. Ipsa est. Spetie
 uenusta, ore atque oculis pernigris; quamuis autem uultus proprie ad animum, facies ad
 10 corpus referatur, ut maesto uultu, irato uultu, longa facie, breui facie. Est tamen
 quando utroque uti liceat foedata facie, foedato uultu, scissa facie, scisso uultu, con-
 uersa facie, conuerso uultu.

386 Item á uolo compositum fit **nolo**, quasi non uolo; pro quo ueteres **neuolo**,
 neuis, neuult dicebant. **Plautus**: Filiam meam tibi desponsatam esse audio. Nisi tu neuis. **Ti-**
tinnius: Ipus quidem hercle ducem neuult. Et **malo**, quod significat magis uolo. **Plautus**:
 Mori mauult quam in seruitute uitam agere.

387 **Volumen** quoque á uolendo dictum non nulli opinantur, quod in uolumini-
 bus, hoc est libris, scribentium uoluntas appareat. Sed melius sentiunt qui uolumen á
 uolendo nominatum existimant, quod maiores nostri in libris arborum, hoc est
 codicibus, scribebant, et libellos illos quo ferrent commodius complicabant, ideo que
 5 uolumina appellarunt libellis similiaora quam libris. Est enim proprie uolumen pars
 codicis, ut puta Metamorphoseos liber in quindecim uolumina distinctus est. **Oui-**
dus: Sunt mihi mutatae ter quinque uolumina formae. Hinc et **euoluere** librum di- (c. 205)
 cimus, quasi complicatum explicare.

388 Item á uolando **uulpes**, ut **Varro** existimat, dicta, quod uolat pedibus; á quo
uulpinari deducitur, hoc est: fraudibus atque mendaciis uera peruertere siue
 effugere, tractum ab intorto uulpium cursu. Et **uulpinum**, modo quod uulpis est.
Suetonius: Vbi leonis pellis deficit, uulpina insuenda est. Modo astutum. **Plautus**: Vulpinus
 5 animus ne quid molliatur mali. Et **uulpecula** diminutium, hoc est: parua uulpes. Ver-
 sutum hoc animal est, et semper fallax. Vnde tractum est illud prouerbium: Vulpes
 pilos mutat, mores non mutat. Solertem in primis habet auditum: in Thracia, locis
 rigentibus, amnes gelatos lacus que ad pastus transit. Obseruatum est eam, aure ad
 glaciem apposita, gelu crassitudinem coniectare.

389 Item á uolo **aduolo**, **circumuolo**, **interuolo**, notae significationis; **obuolo**,
 contra uolo; **peruolo**, uelociter uolo; **transuolo**, ultra uolo; **abuolo**, uolando disce-
 do; **prouolo**, procul uolo; **praeuolo**, ante uolo; **deuolo**, deorsum uolo; **euolo** modo
 uolo, modo extra uolo; **inuolo**, irruo, insilio. **Terentius**: Vt ego unguibus facile illi in
 5 oculis inuolem. Aliquando rapio, suffuror, et tunc á uola de- (f° 128 v) ducitur, ut sit

385,4-9 cf. Gell. 13,30,2 et 6 (Plaut. *Poen.* 1111-1113 uar.) | 9-12 cf. Valla *eleg.* 4,13 | **386**,1-3
 cf. Non. 144 (Plaut. *Trin.* 1156 uar.; Titin. *com.* 105) | 4 Plaut. ? *fr. inc.* 77 [ex *As.* 121 an *Bacch.*
 519c an *Vid.* 110 ap. Non. 138 ?] | **387** cf. Valla *eleg.* 6,43 potius quam Tort. *bibliotheca* (cf. *Ou.*
trist. 3,14,19) ex *Isid. orig.* 6,13,2 | **388**,1 cf. *Varro ling.* 5,101 (Aelius) | 2-3 cf. Non. 46 | 4 cf.
 Phaedr. [non Suet.] *app.* 25 tit. | 4-5 Plaut. ? *fr. inc.* 78 | 6-7 cf. Suet. *Vesp.* 16,3 | **389**,4-5 et 5 cf.
 Non. 32 (Ter. *Eun.* 648)

385,4 quid] quia v || 5 omnem *om. ova* || 6 dictum *ov* || 8 si facile v || Staturam... magnam v || 10
 irato uultu *om. v* || **386**,2 dicebant *om. ova* || 3 Ipsius *va* || **387**,6 Metamorphoseon *a (recte)* || **388**,4
 Vulpinus *U p.c.* || 5 molliatur *a* || et *om. v* || 5-9 Versutum — coniectare *add. in mg. inf. U²* || 8 *post*
 eam *add. rem v* || 9 opposita *va* || **389**,1 Aduolo a uolo v || 5 rapior *ov* || á *om. v*

inuolare quasi intra uolam tenere: est enim **uola** media pars manus siue pedis, á quo Galli **uolema** appellat pira bona et grandia eo quod impleant palmam. **Subuolo**, latenter uolo siue latenter rapio. **Reuolo**, reuertor, retro uolo. **Conuolo**, simul uolo.

390 Item á uolo **sis** ueteres dixerunt pro si uis, et **sultis** pro si uultis. Item ab eodem, ut quidam existimant, **uoluo** deriuatur: uolando enim quasi uolui alae uidentur. Ab hoc **uoluens** dicitur qui uoluit; **uolubilis**, qui facile uoluitur; **uoluto**, quod proprie significat uoluo. Vnde **uolutabra** dicuntur loca in quibus se apri uolunt. **Virgilius**: Saepe uolutabris pulsos syluestribus apros Latratu turbabis agens. Aliquando tamen uolutare capitur pro eo quod est mente uoluere et cogitatione perquirere. **Idem**: Id quidem ago, et tacitus, Lícida, mecum ipse uoluto. Á uoluo etiam tolutus, quasi uolutus; et tolutim, quasi uolubiliter, deducitur, de quibus inferius dicemus.

391 **Volua** seu **uulua** appellata est, quae non significat naturam muliebrem, ut uulgius existimat, sed **utriculum** qui in feminis uescicae iunctus est. Á quo **uterus** dictus, quem alio nomine **locos** appellant, uulgo falso **matricem**, qum **matrix** sit femina quae foetus gratia tenetur. **Columella**: Nam et octies anno pullos educat, si est bona **matrix**. **Idem**: Igitur cui placebit sequi nostra praecepta, consideret oportet primum quam multas secundum cuiusmodi parere debeat matricis. **Idem**: Sint ergo matricis robusti corporis, quadratae, pectorosae, magnis capitibus. Est que uterus duntaxat in mulieribus. Nam quod **Virgilius** de equo inquit (Vterum que armato milite complet), ideo fecit quia dicturus erat foeta armis. Apud **Cecilium** **uter** pro uterus legitur: Nunc uter crescit, non potest celari. Dicta autem **uulua** est quod foetus inuoluat. **Vulua** suum qua uescimur enecto partu melior est quam aedito; **eiecticia** uocatur illa, haec **porcaria**. Illa amplior est; idcirco inquit **Horatius**: Nil melius turdo, nil uulua dulcius ampla. **Volua** quoque in fungis dicitur tunica illa quae fungum inuoluit. **Plynius** de boleto: Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in uolua ceu in ouo est luteum. Nec tunicae minor gratia in cibo infantis boleti.

392 Item á uoluo fit **aduoluo**, quod est agglomeratio; et **circumuoluo**, notae significationis; et **deuoluo**, deorsum uoluo; et **reuoluo**, explico. Et **inuoluo**, quod proprie significat glomero; per metaphoram tamen aliquando pro implico capitur. **Cicero**: Sed quod uideret nomine pacis bellum inuolutum fore. **Varro**: Adest fax inuoluta incendii. Aliquando pro impono. **Virgilius**: Scilicet atque Ossae frondosum inuoluere Olympum. Interdum pro tego. **Idem**: Vertitur interea cae- (c. 206) lum et ruit oceano nox, Inuoluens umbra magna terram que polum que. Hinc **inuolucrum** dicitur, quod modo pro glomere capitur, modo significat quicquid aliquid tegit. **Cicero**: Qum uerborum quibusdam inuolucris uteretur. **Idem**: Scite enim Chrysippus, ut clypei causa inuolucrum uaginam autem gladii, sic praeter mundum caetera omnia aliorum causa esse generata. Et **conuolo**, simul uoluo; á quo **con-**

389,6 cf. Isid. *orig.* 12,7,4 (ex Non. 33 [et ? 416] et P. Fest. 370 ?) | 7 cf. Seru. et auct. *georg.* 2,88 | 390,1 cf. P. Fest. 50 uel 296 | cf. P. Fest. 300 uel 342 | 2 ? | 3 cf. Seru. *Aen.* 1,234 | 3-4 cf. Non. 420 | 4-5 cf. Seru. et *georg.* 3,411-412 | 6-7 cf. Non. 420 (Verg. *ecl.* 9,37) | 8 cf. Non. 4 | cf. c. 670,27-35 | 391,1 et 2-3 cf. Plin. *nat.* 11,209 | 4-5 Colum. 8,8,9 | 5-6 cf. Colum. 8,2,6 | 6-7 cf. Colum. 8,2,8 uar. | 7-8 cf. Seru. et cf. *Aen.* 2,20 | 9 cf. Non. 188 (Caecil. *com.* 94-95) | 10-11 cf. Plin. *nat.* 11,209 uar. | 12 Hor. *epist.* 1,15,41 | 13-14 Plin. *nat.* 22,93 | 392,3 cf. Non. 90 ? | 3-7 cf. Non. 328 (cf. Cic. *epist. frg.* IV,9; Varro *Men.* 486 [= Enn. *trag.* 48] uar.; Verg. *georg.* 1,282; *Aen.* 2,250-251) | 8-9 ex Cic. *orat.* 1,161 ? | 9-10 Cic. *nat. deor.* 2,37

390,3 qui uoluit *om. ov* || 6 tamen *om. a* || 7-8 etiam — dicemus *add. in mg. U²* || 391,3 falso *U² p.c.* || 3-7 qum — capitibus *add. in mg. inf. U²* || 6 debebat v || 8 facit v || 10 enecto] eiecto v secto a || 11 haec — Illa *om. v* || 12 uulua nil a || 392,2 reuolo v || 7 capitur] ponitur a || 10 post et *del. aliquot uoces U* || 10-11 conuoluus *U p.c.*

uoluolus uermis, qui et **uoluo**x dicitur, de quo inferius dicemus.

393 **Vulgus** quoque á uoluendo deductum quidam existimant, quod stulte huc atque illuc uoluatur. Est enim proprie uulguis, et masculino (f° 129r) et neutro genere, ignobilior multitudo. **Virgilius**: Saeuit que animis ignobile uulguis. Vnde **uulgarem** dicimus uilem ac communem; et **uulgo** ac **diuulgo** uerbum, hoc est omitto ac uile et
 5 quasi commune omnibus facio. **Plautus**: Cuique me absente corpus uulgauit suum. **Virgilius**: Quid me alta silentia cogis Rumpere et obductum uerbis uulgare dolorem? Et promulgo, quasi prouulgo; unde promulgari leges dicuntur quum primum in uulguis educuntur. Hinc uulgator, diuulgator, promulgator, uulgatio, diuulgatio, promulgatio, uulgatrix, diuulgatrix, promulgatrix deducuntur. Et **uulgo** aduerbium, quod significat passim,
 10 ubique, cateruatim. **Virgilius**: Hinc laetis uituli uulgo moriuntur in herbis. **Vulgo conceptos** appellat **Modestinus** qui patrem demonstrare non possunt, uel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet, qui et spurii appellantur.

394 Item á uoluo **uulga**, quod nummos alias que res inuoluat. Est enim uulga, quam etiam **bulgam** ueteres dixere, sacculus scorteus siue ex alia materia, in quo ferre uel pecuniam uel alia uiae necessaria solemus. **Lucillius**: In uulgam penetrare pilosam. **Varro**: Vt uiaticum ex arcula adderem in uulgam. Est etiam uulga siue bulga folliculus ad brachium pendens gerendae pecuniae gratia. **Lucillius**: Cui neque iumentum est nec seruus nec comes ullus, bulgam et quicquid habet nummorum secum habet, cum bulga coenat, dormit, lauat. Item bulgam aliquando pro uulua, hoc est matrice, posuere. **Idem**: Ita ut quisque nostrum é bulga est matris in lucem aeditus. Et é contrario **uulua** pro sacco ponitur.

395 Item á uoluendo **uulnus**, quod uoluendo, hoc est uibrando, fiat. Distat que ab ulcere quod **ulcus** per se nascitur, dictum, ut quidam putant, ab olendo, est que tecta et clausa malignitas. **Virgilius**: Quam si quis ferro potuit rescindere summum Vlcis os, alitur uitium uiuit que tegendo. Á quo fit **ulcero**, dilanio et quasi ulcus facio. Et **exulcero**,
 5 quod proprie est ulcus dilanio. Per metaphoram tamen capitur pro exaspero, exacerbo. **Cicero**: Ita mihi animum exulcerauit. Item **ulciscor**, quod est uindico, unde **ulctio**, quod uindictam significat. Et **ulcerariae herbae** dicuntur quae ulcera excitant, ut **marrubium**, herba notior quam indicari oporteat, quae exulcerare uesicam existimatur. Graeci **prasion**, alii **linostrophon**, quidam **philopeda**, non nulli **philochares** nominant. **Vulnus** autem est hians patens que apertura corporis ictu facta.
 10 **Virgilius**: Pressi ue oculos aut uulnera laui ueste tegens. Ab hoc fit **uulnero**, quod proprie est saucio; transfertur tamen ad animum, et significat angus; unde et uulnus animi pro angore accipimus; aliquando etiam pro damno. **Plynius**: Maximum illi fortuna uulnus intulerat, duobus filiis immatura morte sublati. Á uulnero fit **conuulnero** et **uulnerarius**
 15 **medicus chirurgus**, quod uulnera curet.

392,11 cf. c. 387,1-7 | 393,1 cf. Pap. | 2 et 3 cf. Seru. et *Aen.* 1,149 | 4-6 cf. Non. 182 (cf. Plaut. *Amph. frag.* 16; Verg. *Aen.* 10,63-64) | 6-7 cf. P. Fest. 224 | 9-10 cf. Seru. et *georg.* 3,494 | 10-12 cf. Modest. *dig.* 1,5,23 | 394,2 cf. P. Fest. 35 | 3-4 Lucil. 73 et Varro *Men.* 492 corr. ap. Non. 187 | 4-7 cf. Non. 78 (cf. Lucil. 243-245) | 7-8 Lucil. 623 ap. Non. 78 | 395,1-2 et 2-4 cf. Non. 434-435 (Verg. *georg.* 3,453-454) | 2 cf. Isid. *orig.* 4,8,19 | 6 Cic. ? ex *Scaur.* 35 an *Deiot.* 8 ? | 6-7 cf. Gloss. IV,194,32 et 47 uel 297,14 et 28 [et al.] | 7 cf. Ps. Apul. *herb.* 45 ? | 8-10 cf. Plin. *nat.* 20, 241 et 244 | 10 et 11 cf. Non. 435 (Verg. *Aen.* 9,487-488) | 13-14 Plin. ? [uide Quint. *decl.* 270 p. 108,19 ?]

393,1 stultae v || 6-9 & promulgo — deducuntur *add. in mg.* U² || 7 promulgare *ov* -gatae a || 394,1 Vulga a uoluo v || 3 alia auiae o || Lucilius U a.c. a Lucil. v || 395,9-10 philochares U a.c. a || 14 sublatu v

396 Praeter haec á uolatu tardo **uultur** dicta, nota auis, et propter magnitudinem corporis tarde uolans. Nidificat in excelsissimis rupibus. Fetus eius ferè bini conspiciuntur. Quidam auem hanc parere tradunt oua tria, uno ex iis reliqua oua nidum que lu- (f° 129v) strare, mox abiicere. Sunt qui existiment uulturem triduo (c. 207) ante
 5 aut biduo uolare ubi futura sint cadauera. Ab hoc fit **uulturinus** adiectiuum, ut uulturina caro. Romani augures **Immusulum** uulturis pullum esse existimauerunt, sicut **Sanqualem** ossifragae, de qua inter aquilarum genera dicemus. Alii tamen immusulum putarunt aquilae pullum dici prius quam albicare cauda incipiat. **Vultur** etiam Apuliae mons est notissimus.

397 Item á uolando **uulturum** deriuatum putant. Ventus est qui ab oriente hiberno spirat. Graeci misto nomine, quod inter notum et eorum sit εὐρόνοτον, hoc est **euronotum** nominant. Et **loligo**, ut **Varro** existimat, quasi uoligo. Volitat enim hic piscis, extra aquam se efferens, quod et pectunculi faciunt sagittae modo. É mollium
 5 piscium genere est, sicut sepiæ et polypus. Iis caput inter pedes et uentrem, pediculi octoni omnibus. Saepiae et Loligini pedes duo ex iis longissimi et asperi, quibus ad ora admovent cibos et in fluctibus se uelut anchoris stabiliunt. Caeteri autem cirri sunt, quibus uenantur. Loliginem nunc uulgo calamarium uocant, á thecae calamariae similitudine: habet enim ossicula duo, quasi cultrum et calamus; item cruorem
 10 grum atramenti modo, quod ubi sensit se apprehendi effundit atque ita infusata aqua cerni non potest. Á loligo fit **loliguncula** diminutiuum. **Plautus**: Emitto sepiolas lepidas, loligunculas.

398 Et **Miluu**s secundum quosdam, á molli uolatu, quamuis alii facticium potius hoc nomen á uoce uelint. Auis est nota ex accipitrum genere. Notatum est eam, quamuis rapacissima sit et semper famelica, nihil esculenti rapere unquam ex fune-
 5 rum ferculis. Eadem uidetur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura quod opus esset in profundo. Latet hibernis mensibus, et solstitiis afficitur podagra. Á miluus fit **Miluinus** adiectiuum. Ab huius auis similitudine, et piscis miluus appellatur, subiens in summa maria et uagando aliorum piscium praedam agens.

399 Vulcanum quoque plerique nominatum existimant, quod canus, hoc est candidus, uolet. Volat enim flamma et candida est. **Vulcanus** autem ignis est. Deum hunc et Iouis filium fuisse ex Iunone Veteres finxerunt, qui, cum deformis natus esset nec ei Iuno arrisisset, praecipitatus á Ioue fuit in insulam Lemnon, ubi á Thetyde et Euthimone, Oceani filia, susceptus ac nutritus est, uno claudus pede ex casu factus. Alii á
 5 simiis educatum uolunt. Deorum hic faber fuit, et Ioui fulmina ac caeteris diis arma

396,1-2 cf. Isid. *orig.* 12,7,12 | 2-5 cf. Plin. *nat.* 10,19 uar. (Vmbricius) | 6-7 et 7-8 cf. Plin. *nat.* 10,20 (Masurius) | 7 cf. c. 851,24-30 | 397,1 cf. Hug. [et Pap. et Balb. *uultur* ?] | 1-2 cf. Gell. 2,22, 10 | 3 cf. Varro *ling.* 5,79 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 9,84 | 4-8 cf. Plin. *nat.* 9,83 | 10-11 cf. Prisc. *gramm.* II,108,19-21 (Plaut. *Cas.* 493) | 398,1 cf. Isid. *orig.* 12,7,58 | 1-2 cf. Pap. [et al. ?] | 2-6 cf. Plin. *nat.* 10,28 uar. | 6-7 cf. Plin. *nat.* 9,82 | 399,1-2 cf. Isid. *orig.* 8,11,39 potius quam Seru. *Aen.* 8,414 | 3-4 et 5-6 cf. Seru. *ecl.* 4,62 uar. | 4-5 cf. Hom. *Il.* 18, 398-399

396,3 autem v || iis U : his ova || 5 aut] ut v || futura sint U : sunt futura o sunt va || Vulturinus Ab hoc fit v || 397,3-398,8 add. in mg. inf. U² || 397,2 mixto v || 3 et om. v || 4 pectunli v || Emollium ov Ex mollium a || 5 his ova || 6 his ova || 7 cirri] curti a || 11 Loliguncula A loligo fit v || 12 lepidas om. ova || 398,1-2 hoc nomen potius ova || 5 mensis v || 6 miluus] -uis ov || 7 in summaria v

contra gigantes fabricauit; fecit monile Hermiones, coronam Ariadnes, arma Achillis et Aeneae, alia quae complura quae supra ingenium humanum fuisse existimata sunt. Non tamen ob haec ad deorum mensam admissus est et, quum Ioui supplicasset ut saltem Mineruae nuptiis iungeretur, ab ea spretus est. Vnde **Virgilius**: Cui non risere
 10 parentes, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. Post haec, Venerem habuit uxorem. **Cicero** praeter hunc alios duos Vulcanos commemorat, alterum Coeli filium, alterum Nili, qui ab Aegyptiis Aegypti custos existimatur. Á Vulcano fit **Vulcanius** adiectiuum, unde Vulcaniam tellurem et Vulcanias insulas dicimus.

400 Item á uolo deducitur **uelum**, quod uela uentis agitata uolitare uideantur. **Varro** tamen á uellere dictum mauult, quod ex ouium uelleribus fierent uela, quibus homines tegebantur, quamuis nauium uela ex lino aut sparto fierent. Item ea quibus theatra tegebantur, quae et **uelaria** uocabantur. **Papinius**: Iam uelaria linea pluebant.

401 Á uelo **Velabrum** dictum, locus in urbe Roma iuxta Auentinum montem, quod ratibus ac uelis eò ueheremur. Quidam tamen non á uelo, sed á ueho Velabrum, sicut **uelaturam** pro uectura uocari existimant. Item **Auentinum**. Nam olim mons iste paludibus erat ab reliquis disclusus; itaque eò ex urbe aduehebantur ra- (c. 208) tibus, ut **Varro**
 5 testatur. Sunt tamen qui Auentinum dictum ab aubus putent, quae sese é Tyberi in eum locum recipiebant, uel á Rege Auentino Albano, quod ibi sit sepultus, uel ab aduentu hominum, quod commune latinorum omnium ibi Dianae templum sit constitutum. **Ouidius**: Luna reget menses: huius quoque tempora mensis Sciuit Auentino Luna colenda iugo.

402 Ab hoc fit **uelo** uerbum cum suis deriuatiuis, (f° 130r) de quibus supra diximus, quae sunt **uelatus**, **ueles**, **uelitaris**, **uelitor**, **uelitatio**, á quo **aduelitatio**, **uelitatum**. **Reuelo**, á quo **reuelatio**. Et praeter ea **uelamen**, quod modo pro ueste accipitur, modo pro quacunque re aliquid uelante. Et **uexillum**, quasi paruum
 5 uelum, pro signo quo in exercitu aut classe imperatores utuntur; unde **uexilliferi** et **uexillarii** dicuntur signiferi.

403 **Vestem** quoque á uelando dictam **Varro** existimat, quod corpus uelet, siue indumentum significet (**Virgilius**: Nec non Threicius longa cum ueste sacerdos), siue barbam: unde **inuestes** imberbes appellamus, uel sicut quidam uolunt impuberes, ut é contrario **uesticeps** dicitur puer qui iam uestitus est pubertate. Ab hoc fit **uestiari-
 5 rium** locus in quo uestes uel seruantur uel uenduntur. Et **uestiarius**, qui uestiario praest ac uestes uendit. Et **uestiplicia** mulier quae complicat uestes. Et **uestio** uerbum; et **uestitus**; et **uestispicus** ac **uestispica**, seruus siue ancilla custodiens uestes.

399,9-11 cf. Seru. (ecl. 4,62) | **12-13** cf. Cic. nat. deor. 3,55 | **14** cf. Cic. nat. deor. 3,55 ? | **400**, 1 cf. Pap. uel Hug. | **2** cf. Varro ling. 5,54 uel 130 uar. ? | **4** Stat. silu. 1,6,10 uar. | **401**, 1-2 cf. Varro ling. 5,43 et Ps. Acron ars 67 | **2-3** cf. Varro ling. 5,44, ap. Tort. Rhoma ? | **3-4** cf. Varro ling. 5,43, ap. Tort. ? | **5-8** cf. Varro ling. 5,43, ap. Tort. ? | **8-9** Ou. fast. 3,883-884 uar., ap. Tort. ? | **402**, 1-2 cf. 1,152-153 | **4-5** cf. P. Fest. 377 uel Seru. Aen. 8,1 uel Isid. orig. 18,3,5 | **403**, 1 cf. Varro ling. 5,130 uar. | **2-3** Verg. Aen. 8,645 et cf. Seru. | **3** cf. Non. 45 et P. Fest. 368 [et al.] | **3-4** cf. P. Fest. 368 | **5-6** cf. Valla eleg. 1,6 ? | **7** cf. Non. 12

399,7 coronas o || 9 ut om. v || **401,2** ueherentur va || 4 discussus ov || 5 é] in v om. a || **402,3** uelitatim add. s. l. U² || **5-6** et uexillarii add. in mg. U² || **403,1** existimant o || 2 significat ov || 3 uel om. ov

404 Et uestigium, quod ueluti indumentum sit pedis. Est enim proprie uestigium impressio pedis, idest signum quod á pede relinquitur. **Virgilius**: Et gradiens ima uerrit uestigia cauda. Vestigium etiam significat extremam partem inferioris pedis. **Idem**: Vestigia primi alba pedis frontem que ostentans arduus albam. Item uestigium pro indicio ponitur cuiuscunque rei, quod scilicet uestigia indicio sint illic eum affuisse cuius uestigia sunt. **Liuius**: Pecuniam ex thesauris Proserpinae noctu clam sublatam, nec ad quos pertineat facinus uestigia ulla extare. Hinc fit uestigo uerbum, quod est quaero, quasi uestigia indago. Et peruestigo atque inuestigo, quae significant quaerendo inuenio. **Cicero**: Ipsa tractatio et quaestio quotidie ex se gignit aliquid, quod cum desidirosa delectatione uestiges. **Idem**: Nosse regiones intra quas uenias et peruestiges quod quaeras. **Terentius**: Nihil est tam difficile quod quaerendo inuestigari non possit. Hinc uestigabundus, uestigator, peruestigator et inuestigator deducuntur.

405 Et uestimentum, quod ita á ueste differt quod uestis generaliter dicitur, ut Stragula, forensis, muliebris; uestimentum uero particulariter, ut palium, tunica, penula. Iuris consulti uestem definiunt esse quicquid induendi, praeciungendi, amiciendi, instemendi, tegendi, accubandi gratia paratum est. Alii nihil existimant uestem á uestimento differre, et uestimenta dicunt esse non modo lanae, lineae, bombycinae, sericae, sed etiam scortea, frondea, scirpea, palearia et ex quacunque materia facta sint ad corpus tegendum. Multa earum genera sunt: **uirilia**, quibus soli uiri utuntur; **muliebricia**, quibus solae mulieres; **puerilia**, quae solis pueris conueniunt; **familiaria**, quibus utuntur serui atque ancillae; **scenica**, quibus comoedi; **tragica**, quibus tragoedi; **citharedica**, quibus citharedi; **histrionica**, quibus histriones; **parasitica**, quibus parasiti, et huiusmodi alia penè infinita. Aliquando, quod á barbaris sumpta sint, barbara habent nomina, ut quae á Parthis sumpta sunt **Saraballa** dicuntur fluxae uestes et sinuosae; quae á Germanis, **Renones**, uestes pelliceae quibus in castris utuntur; quae ab Hispanis **Strigia** (**Plautus**: Nudus est, iurat se triobolo strigium oppignerasse); quae á Sardis, **Mastruca**. **Idem**: Mastrucatus et plenus puluere.

406 Item quaedam interius sumuntur, ut **subucula** dicta, quod ea subter induamur; quae- (c. 209) dam exterius, ut **suparus** siue **suparum** (utroque enim modo dicitur), quod eo super induamur. Est autem togae genus leuis atque angustae. **Afran-nius**: Puella non sum, suparo si induta sum. **Lucanus**: Supara nudatas cingunt angusta lacertos. Ponitur tamen aliquando suparum pro sinu et rugatura pannorum. **Idem**: Ima que pandens supara uelorum perituras accipit auras. **Indusium** quoque interius uestimentum erat, quod mox supra subuculam sumebatur, dictum quasi intustum (**Plautus**: In- (f° 130 v) dusiata, patagiata), sicut **pallium** et **palla** uocata sunt quod palam sint et foris.

404,1 cf. Pap. uel Hug. uel Balb. | 1-4 cf. Non. 420 (Verg. *georg.* 3,59; *Aen.* 5,566-567) | 4 cf. Seru. *georg.* 2,258 an Gloss. IV,425,46 ? | 6-7 cf. Liu. 31,12,1 | 7-11 cf. Valla *eleg.* 5,45 (Cic. *orat.* 3,88; cf. 2,147; cf. Ter. *Haut.* 675) | **405**,1-3 cf. P. Fest. 368 | 3-5 cf. Vlp. *dig.* 34,2,23,1 uar. | 7-8 cf. Vlp. *dig.* 34,2,23,2 | 9-10 cf. Call. *dig.* 50,16,127 | 12-14 et 15 cf. Isid. *orig.* 19,23,1-2 et 4 | 14 Plaut. ? *fr. inc.* 79 [16 Oliver] | 15 Plaut. ? *fr. inc.* 80 [17 Oliver] [ex *Poen.* 1313 ?] | **406**,1-2 cf. Varro *ling.* 5,131 | 2 et 3-4 cf. P. Fest. 311 uel Non. 540 (Afran. *com.* 123) | 4 Lucan. 2,364 | 5-6 cf. Lucan. 5,428-429 uar. | 6-8 cf. Non. 539-540 potius quam Varro *ling.* 5,131 (Plaut. *Epid.* 231 uar.) | 8 cf. Varro *ling.* 5,131

404 add. in mg. inf. U ² || 2 uertit v || 7 extare — uestigia om. ova || 8 tractatio] cunctatio o contatio v || **405**,12 sunt om. v || 14 oppignorasse U a.c. a || **406**,7 intusium a || 8 quod palam sint om. ova

407 Supra indusium siue subuculam, **tunica** erat, uestis apud Romanos quidem breuior et sine manicis. Nam, iis quae manicas habent longiores propè usque ad digitos et propterea graeco uocabulo **chiroditae** nominarentur uti, Romae atque in omni Latio, uiros indecorum fuit. Solis feminis id genus longe late que diffusum conuenire existimabant, ad ulnas crura que aduersus oculos protegenda. Viri subcrispas tantum ac breuis tunicas sumebant citra humeros desinentes, quod genus Graeci uocant ἔξωμίδας. Tunicas illas longas et manicatas, quasi femineas, Cicero et Virgilius reprobrant. **Cicero**: Manicatis ac talaribus tunicis. **Virgilius**: Et tunicae manicas et habent redimicula mitrae. **Plautus**: Manuleatam tunicam habere hominem decet? **Horatius**: Malcius tunicis demissis obambulat; est qui Inguem ad obscenum subductis usque facetus. **Quintilianus**: Cui latus clausus non erit, ita cingatur ut tunicae prioribus oris infra genua paululum, posterioribus ad medios poplites usque perueniant: nam infra mulierum est, supra centurionum. Erat et aliud genus tunicarum quibus antiqui Romanorum utebantur, quas **colobia** uocitabant, quod manicis essent mutilata: nam Graeci κολοβὸν truncum ac mutilatum dicunt. Item alia tunica **adasus** dicta, quae ab humeris non erat consuta. Á tunica fit **tunico** uerbum, hoc est uestio. **Varro**: Haec lanigeras detonderi docuit tunicare que homulum. Eius passium est **tunicor**, unde **tunicati** dicuntur modo qui tunicas induti sunt, modo expediti et nullam aliam supra tunicam uestem habentes, quales dum ruri sumus incedere solemus. **Iuuenalis**: Tunicati fuscina Gracchi. **Martialis**: Ó soles, ó tunicata quies. Dicta autem tunica est, ut **Varro** sentit, quod corpus tueatur. **Amphimala** tunicae erant gausapinae ex utraque parte uillos habentes, quae et **gausapa** dicebantur, Pataui ex lanis eius regionis, quae mediocres sunt, texti olim solita. **Recta tunica** ita contexta erat ut ueluti rigens staret; hac tirones et nouae nuptae simul cum toga pura induebantur. Prima hanc contexuit **Tanaquil**, quae et **C. Cecilia** uocitata est, cuius lana cum colo et fuso in templo Anci Martii longo tempore durasse tradit **Varro**. Ideo que á Romanis institutum ut nubentes uirgines comitaretur colus compta et fusus cum stamine. **Chalasis** tunicae genus erat, ut quidam putant, quod Graeci χάλασσαν uocant á laxitate. Alii dicunt nodum esse tunicae muliebris, quo connexa circa ceruicem tunica submittitur.

408 Supra tunicam uaria uestimentorum genera sumebantur: in primis toga propria Romanorum, á qua Romani **togati** dicuntur. **Virgilius**: Romanos rerum dominos gentem que togatam. Vnde anteambulones, hoc est ii qui principes ciuitatis in forum officii gratia deducebant ac deinde domum reducebant, quoniam id togis amicti faciebant, togati uocabantur. **Iuuenalis**: Turbae rapienda togatae. **Martialis**: At tibi non multum est, unum si praesto togatum. Hi per diminutionem etiam **togatuli** uocabantur. Item á to-

407,2 cf. Non. 536 ? | 2-7 cf. Gell. 6,12,1-3 | 7-8 cf. Gell. 6,12,6 | 8-9 Cic. *Catil.* 2,22 et Verg. *Aen.* 9,616 [et ap. Gell.] et Plaut. *Pseud.* 738 uar. ap. Non. 536 | 9-10 cf. Hor. *sat.* 1,2,25-26 | 11-12 cf. Quint. *inst.* 11,3,138 | 13-14 cf. Seru. *Aen.* 9,613 et ? Tort. *colobium* | 15-16 cf. Non. 182 (Varro *Men.* 242) | 19 Iuu. 2,143 | Mart. 10,51,6 | 20 cf. Varro *ling.* 5,114 | 20-22 cf. Plin. *nat.* 8,193 | 22 et 23-27 cf. Plin. *nat.* 8,194 uar. (Varro *frg.*) | 27 et 28-29 cf. P. Fest. 51 | 408,2-3 Verg. *Aen.* 1,282 | 5 Iuu. 1,96 | 5-6 cf. Mart. 1,108,7 | 6 cf. Mart. 10,74,3

407,2 his *ova* || 3 nominarentur Chiroditae v || 5 cura v || 10 dimissis *ova* || ambulat *ova* (= Hor.) || 12 infra *add. in mg.* U² || 12-15 Erat — consuta *add. in mg. inf.* U² || 21 gausapa U : -ia *ova* || Patauii *oa* || 24 lana U || 27 calasis U *a.c.* || 408,3 ii U : hi *ova* || 6-12 Hi per — sedentes *add. in mg. inf.* U²

ga **epitogium** dictum, pallii genus quod supra togam ferebatur, compositum nomen é latino et peregrino, sicut **epirhedium**, é duobus peregrinis, hoc est ἐπί (c. 210) graeca praepositione et **rheda**, uocabulo gallico, quod significat uehiculum. **Cicero**: Quod si tuam heri rhedam non habuisses, uarices haberem. **Iuuenalis**: Trito ducunt epirhedia collo. Non dissimile huic est aliud uehiculi genus quod eadem lingua gallica **Benna** appellatur, unde **combennones** dicuntur in eadem Benna sedentes. Item **togatae** uocatae sunt comoe- (f° 131r) diae quae scriptae sunt secundum ritus et habitum hominum togatorum, hoc est Romanorum, sicut graecas fabulas ab illorum habitu **palliatas** appellamus. Et enim Graeci supra tunicam pallium ferebant, Romani frequentius togam, propter quod á tegendo **toga** uocitata est, **pallium** quod palam sit et foris, quum sub eo tunica esset. Quoniam uero in pace duntaxat togae usus erat (nam in bello, deposita toga seu pallio, chlamydem aut lenam aut aliud militaris uestimenti genus sumebant), factum est ut toga interdum metaphorice pro pace sumatur, sicut arma pro bello. **Cicero**: Caedant arma togae, concedat laurea linguae. **Plinius**: Vt dubium sit toga ne an bello praestantior fuerit. In foro autem maxime togis uti uiri solebant. Nam principio communis haec uestis fuerat tam marium quam feminarum. **Varro**: Quas nunc in foro, prius etiam in lecto habebant togas. Ante enim fuit commune uestimentum, et diurnum et nocturnum, et muliebre et uirile. Postea uiris tantum relictus est togae usus, solae que adulterii damnatae mulieres ignominiae ergò eam induere cogebantur. **Iuuenalis**: Talem Non sumet damnata togam. **Martialis**: Coccina formosae donas et ianthina moechae. Vis dare quae meruit munera ? Mitte togam.

409 Togarum uaria genera erant. In primis toga **praetexta**, quae á uirili distinguebatur quoniam praetexta duntaxat adolescentes utebantur ferè usque ad sextum decimum annum, deinde uirilem togam sumebant. **Seneca**: Quantum credis me accepisse gaudii, quum deposita praetexta sumpsisti uirilem togam ? **Cicero**: Ego autem á patre ita eram deductus ad Sceuolam, sumpta uirili toga, ut, quoad possem et liceret, á senis latere nunquam discederem. Fuit tamen tempus quo praetexta non adolescentes, sed uiri qui magistratum gerent utebantur. Quippe **Tullus Hostilius**, Romanorum Rex tertius, debellatis Etruscis, Sellam curulem, lictores et togam pictam atque praetextam, quae insignia magistratuum Etruscorum erant, Romam transtulit. Sed postea **Tarquinius**, Demarati filius, quintus Romanorum Rex, quum de Sabinis egisset triumphum, quoniam eo bello filius eius annos quatuordecim natus hostem manu percusserat, et pro contione illum laudauit, et praetexta ac bulla aurea donauit, insigniens puerum supra annos fortem praemiis uirilitalis et honoris. Nam sicut praetexta magistratuum, ita bulla triumphantium gestamen erat. Genus sanè togae erat praetexta, cui purpura praetexebatur.

408,7-9 cf. Quint. *inst.* 1,5,68, ex Tort. *epiredium* | 9-10 Varro [non Cic.] *frg.* ap. Non. 167 [potius quam 26] et Iuu. 8,66 ap. Tort. | 11-12 cf. P. Fest. 32 | 12-16 cf. Diom. gramm. 1,489,16-18 | 16 cf. Varro *ling.* 5,114; Non. 406; Isid. *orig.* 19,24,3 [et al.] | cf. Varro *ling.* 5,131 | 17-19 cf. Isid. *orig.* 19,24,4 ? | 20 Cic. *car. frg.* 10 ap. Ps. Sall. *in Tull.* 6 uel Quint. *inst.* 11,1,24 | 20-21 Plin. ? [ex *paneg.* 60,5 ?] | 22-24 cf. Non. 540-541 (cf. Varro *frg.*) | 25 Iuu. 2,69-70 | 25-26 Mart. 2,39 uar. | 409,1-3 cf. Isid. *orig.* 19,24,16 ? | 3-4 cf. Sen. *epist.* 4,2 | 4-5 Cic. *Lael.* 1 | 6-14 cf. Macr. *sat.* 1,6, 7-9

408,8 ex ova || 11 est huic ova || 25 eam] causam a || inducere v || 26 famosae ova || 409,7 Tullius hostilus v || 13 magistratum ov

410 **Bulla** autem, insigne aureum, uasculi forma, quod triumphantes ante pectus gerebant, inclusis in eo remediis quae aduersus inuidiam et omnia ueneficia putabant ualentissima esse. Hoc genus remedii Graeci ἀλεξικακον á depellendis malis dicunt, quemadmodum Hercules **Alexicacos** uocitatus est ab eo quod defensor esset hominum. Nos á praebendo, ut sit tutus qui id in collo gerit, praebium et, ab amula, **amuletum** uocamus: **amula** quippe uasculi genus est quod religionis et expiandorum malorum gratia gestatur, dictum quasi amola, ab amoliendis peri- (f° 131v) culis. **Plynius**: Infantibus alligatur Succinum amuleti ratione formam uasculi habens. **Idem**: Vua taminia pro amuleto utuntur. **Idem**: Cyclamini radix contra serpentes omnes; folia habet minima quam hedera, nigrio- (c. 211) ra et tenuiora sine angulis, in quibus albicans maculae, caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum uideri possit, cortice nigro; nascitur in umbrosis. Á nostris **tuber terrae** uocatur herba in omnibus serenda domibus, si uerum est, ubi sata sit, nihil nocere mala medicamentum. Haec est quam uulgo **panem porcinum** uocant, representans hebrietatem; propterea ea ad pisces capiundos utuntur, radice tusa in annem que coniecta. **Idem**: Fel canis nigri masculi amuletum esse dicunt domus totius. **Idem**: Scarabeorum cornua grandia denticulata adalligata infantibus amuleti naturam obtinent. **Idem**: Corallium religiosum inprimis esse gestamen existimant amoliendis periculis. Bullam ergò amulam esse manifestum est, dictam á similitudine eius bullae quae spiritu in aqua excitatur, praecipue dum bullit, figura rotundae; á qua, quoniam mox deficit, notissimum illud uerissimum que **prouerbi- um** factum est: **Homo bulla**. Nulla certe fieri uerior comparatio potuit ad uitae humanae fragilitatem ostendendam. Nam, quod aliqui bullam ἀπὸ τῆς βουλήs, hoc est: á consilio, deductam uolunt, plenum insaniae est.

411 Ab hac bulla fit **bullo** uerbum, quod est bullas facio. **Plynius**: Mala signa sunt urinae bullantis et crassae. Et **bullula** diminutiuum; et **bullio** uerbum, quod est ferueo; et **ebullio** eiusdem significationis, á quo **ebullitio**, feruor.

412 Praetextae igitur et bullae gestandae mos á Prisci Tarquinii filio deductus est. Alii tradunt eundem Priscum, qui statum ciuitatis ordinaret, instituisse ut patriciorum filii bulla aurea uterentur et toga quae purpura praetextitur, ii tantum quorum patres curulem magistratum gessissent; caeteris praetextam tantum indulsisse usque ad eos quorum parentes equo stipendia iusta meruissent. Interiecto deinde tempore, etiam libertinis concessum qui ex iusta duntaxat matre familias nati fuissent ut praetextam et lorum in collo pro bullae decore gestarent.

413 **Lorum** proprie corigia est ex corio, quam Graeci ἱμάντα uocant. Ideo ponitur pro cingulo. Vnde poetae Balteum Veneris qui **cestus** dicitur lorum appellat. Hinc **loripes** uocatur qui pedem in modum lori tortum habet. **Iuuenalis** : Loripedem

410,1-3 cf. Macr. sat. 1,6,9 | 4-5 cf. Varro ling. 7,82 | 5 cf. Varro ling. 7,107 | 7 cf. Varro ap. Char. gramm. I,105,9 ? | 8 cf. Plin. nat. 37,50 | 8-9 cf. Plin. nat. 23,19-20 | 9-13 cf. Plin. nat. 25, 114-115 | 15 cf. Plin. nat. 30,82 | 15-16 cf. Plin. nat. 30,138 | 16-17 cf. Plin. nat. 32,23 | 17-18 cf. Isid. orig. 20,8,2 | 20 cf. Varro rust. 1,1,1 uel Schol. Pers. 2,10 | 21-22 cf. P. Fest. 36 | 411,1-2 cf. Plin. nat. 28,68 uar. | 412,1 cf. Macr. sat. 1,6,10 | 2-5 cf. Macr. sat. 1,6,11-12 | 5-7 cf. Macr. sat. 1, 6,14 | 413,1 cf. Schol. Ter. p. 151,29 | cf. Gloss. II,124,28 et al. | 2 cf. Mart. 6,21,9 | 3 cf. Gloss. V,506,43 et al. | 3-4 Iuu. 2,23

410,3-5 *post malis del. unam uocem et add. in mg. inf. dicunt* — praebium et U² || 7 ab amoliendis U : amoliendis ov ab amolendis a || 8 aminea o tanimia va || 10 siue v || 13 *post medicamenta del. aliquot uoces U* || 14 que om. ova || 15 Scarabeorum U p.c. || 16 denticula v || 17 a moliendis ov || 19 quoniam U : quum o cum va || que om. ova || 20 factum om. ova || 411,2 & 3 U p.c. || 412,3 togae v || hi ova || 4 ciuilem ov || indulsisse U a.c. || 413,1 est add. s.l. U² || ἱμάντα U v ἱμάντα o || 3 loripedes ov || uocantur o || pedum o || tardum ova || habent o

rectus derideat, Aethiopen albus. **Lora** etiam habenas uocamus et retinacula iumentorum.

- 5 Item zonas ac uolumina ex corio bubulo, quibus pugiles utebantur. **Papinius**: Et nigra gerebat lora manu. Praeterea, quaecunque ligamina lora dici possunt; et **loramenta**, ligamenta etiam quae ex tabulis fiunt. **Hieronymus**: Loramento ligneo circumdatum aedificii fundamentum non dissoluetur. Ab hoc, lo- (f° 132r) rum etiam pro corrigia accipitur qua homines uerberantur. Vnde **lorarii** dicebantur qui in scenicis fabulis parebant iis qui ludis erant praefecti, et uel uinciebant uel caedebant eos quos iussi erant uincire uel caedere. Tortores quoque lorarios uocatos inuenimus. Item lora dicuntur corrigiae quibus lecti et sellae instruuntur, super quibus tomenta uel culcitrae imponuntur. **Martialis**: Nouis linteis loris que. Hinc etiam funiculus aureus argenteus ue qui collo gestari solet lorum appellatur.

414 Á loro **lorica** dicitur munimentum corporis, quale in imperatorum antiquissimis statuís uidemus. Quod si Lorica in numine sit, **Egis** egidos dicitur, habet que in medio caput Medusae. Quippe ueteres é loris de corio crudo pectoralia faciebant.

- 5 **Virgilius**: Cui pellis latos humeros erepta iuueno Pugnatores operit. Postea ex anulis tunica ferratam instituere. Á lorica fit **lorico** uerbum, quod est lorica induo; capitur etiam pro armo. Ab eo fit compositum dilorico, quod est diloricando. **Cicero**: Qui in causa peroranda non dubitauit reum excitare consularem et eius diloricare tunicam.

- 415 **Lora** uero feminino genere genus potionis est quam Graeci **deuteriam** appellant, quasi secundariam: nam **δεύτερον** apud (c. 212) eos secundum dicitur. Non potest iure uocari uinum, quamuis inter uina operaria numeretur. Tria eorum genera. Primum, decima parte aquae addita quam musti expressa sit, et ita nocte et die madefactis uinaceis, rursus que praelo subiectis. Secundum, tertia parte eius quod expressum sit addita aquae, expresso que decocto ad tertias partes. Tertium, fecibus uini expressum, quod **fecatum** Cato appellat.

- 416 Sunt qui existiment á Romulo ingenuis pueris tributum ut cordis figuram in bulla ante pectus adnecterent, quam inspicientes ita demum se esse homines cogitent si corde praestarent. Togam uero praetextam ea ratione adiunctam ut ex purpurae rubore ingenuitatis pudorem prae se ferrent. Á praetexta **praetextati** dicti qui praetexta utuntur, sicut é toga togati. Praetextati autem sunt quamdiu uirilem togam non sumpserunt. Hi pro malefactis non solebant multam, sed **anguil<l>arum tergoribus** uerberari solebant. Nefas autem iis erat obsceno uerbo uti; ideo que praetextum appellabant sermonem qui nihil obscenitatis haberet. Praetexta pulla nulli alii licebat uti quam ei qui funus faciebat.

413,5-6 Stat. ? ex *Theb.* 10,546 ? [cf. *Ou. met.* 2,145; *am.* 1,13,10 an 3,2,72 ?] | 7-8 cf. *Vulg. Sirach* 22,19 | 9-11 cf. *Gell.* 10,3,19 | 13 cf. *Mart.* 2,57,6 | 414,1-3 cf. *Seru. Aen.* 8,435 uel *Tort. Aegis* ex *Seru.* | 3 cf. *Varro ling.* 5,116 | 4 *Verg. Aen.* 11,679-680 uar. | 6-7 cf. *Non.* 101 (cf. *Cic. orat.* 2,124) | 415,1-2 et 2-7 cf. *Plin. nat.* 14,86 (cf. *Cato agr.* 153) | 416,1-4 cf. *Macr. sat.* 1,6,17 | 5-6 cf. *Isid. orig.* 19,24,16 ? | 6-7 cf. *Plin. nat.* 9,77 (ex *Verrius frg.* 4 E.) | 7-8 cf. *P. Fest.* 244 | 8-9 cf. *P. Fest.* 236

413,4 iuuenorum v || 9 uerberarentur a || in *om.* v || 10 iis] his *ov* || 414,1 dicitur Lorica v || 1-2 quale — uidemus *add. in mg. U²* || 2-3 si — quippe *add. in mg. U²* || 2 Lorica *om. ova* || aegidis *ova* || 3 post medusae *del. hic U²* || quippe *om. ova* || 4 erepta *om. v* || 4-5 tunicam *om. ova* || 6-7 Ab eo — tunicam *add. in mg. U²* || 6 compositum *f. ova* || 7 excire *ov* || deloricare *o* || 415,5 praelo v || 416,3 adiunctam *o* || 4 Praetextati A praetexta v || 6 anguillarum *U*, sed anguillarum tergora *lemma in mg.* || 7-9 nefas — faciebat *add. in mg. inf. U²* || 7 his *ova* || que *om. ov* || 7 praetextatum a

417 Primus autem Praetextati cognomentum adeptus est Papirius puer. Mos olim senatoribus erat in curiam cum praetextatis filiis ingredi quotiens in Senatu de re aliqua acturi essent; quod si in posterum diem prolata res foret, placuit ne quis rem super qua sermo habitus foret nuntiaret, priusquam decreta esset. Mater Papirii qui cum patre in curia fuerat, quid nam in Senatu actum á patribus foret filium rogat. Ille nefas esse id dicere respondit. Fit illa cognoscendi quid actum esset audior filium que importunius urget. Tum ille actum in Senatu confingit utrum Rei pu.^{cae} utilius uideretur unus ne ut duas uxores haberet, an ut duobus una nupta esset. Ea re intellecta, mulier domo egreditur, rem caeteris narrat. Postridie magnus matrum familias numerus ad Senatum confluit, omnes que fluentibus lachrimis obsecrant Vna potius ut duobus nupta sit, quam ut unus uir duas habeat uxores. Admiratur Senatus rei nouitatem ac stupet. Tum puer Papirius rem aperit. Senatus fidem atque ingenium pueri exosculatus consultum facit (f° 132v) ne quis posthac puer cum patre curiam introeat praeter unum Papirium, ei que publico decreto Praetextati indit cognomen ob tacendi loquendi que in praetextae aetate prudentiam. Id postea cognomen in omnem eius familiam translatum fuit.

418 Item á praetexta praetextae dictae sunt fabulae. Horatius: Vel qui praetextas uel qui docuere togatas. Togatarum enim fabularum speties tot penè sunt quot palliatarum. Prima speties praetextae dicuntur in quibus imperatorum negocia agebantur et publica, Reges que Romani uel duces inducebantur, personarum dignitate penè tragoediis similes; dictae praetextae quod in iis ferè regum aut magistratum acta comprehendunt, qui principio praetexta toga utebantur. Secunda speties est togatarum quae tabernariae dicuntur, humilitate personarum et similitudine argumentorum comoediis pares, in quibus non magistratus reges ue, sed humiles homines et priuatae domus inducuntur. Vocatae tabernariae quod olim tabulis domus communiter tegeantur. Tertia speties Atellanarum fabularum est, quae á ciuitate Oscorum Atellana, in qua primum coeptae sunt, Atellanae sunt dictae, argumentis dictis que iocularibus, similes satyricis fabulis graecis. Quarta speties est planipedes; graece dicitur mimus. Ideo enim latine planipes uocatur, quia actores pedibus planis, idest nudis, proscenium introibant, non, ut Tragicis actores, cum coturnis, neque, ut comici, cum soccis, quod olim non in suggesto scenae, sed in plano orchestrae positis instrumentis mimicis actabant.

419 Togata praetexta á tra- (c. 213) goedia differt quod in tragoedia heroes introducuntur, ut Pacuius tragoedias heroicis nominibus inscripsit Horestem, Chrysen, et his similia. In praetexta autem introducuntur magni uiri, inscribuntur que Brutus, Decius, Marcellus, et huiusmodi. Togata tabernaria á comoe<dia> differt quod in comoedia graeci ritus inducuntur, graecae que personae, in illa uero latinae.

417 cf. Macr. sat. 1,6,19-26 | 418,1-16 cf. Diom. gramm. I,489,21-490,7 | 419,1-5 cf. Diom. gramm. I,490,10-16

417,5 quod o || 14 inditum v indidit a || 15 praetexta ova (= Macr.) || 418,2 paliatarum U a.c. || 3 Primae ova || agebant v || 5 his ova || 8 ue] -que a || 10 est om. v || 12 est om. ova || 13 mimus] munus o, sed mimi lemma in mg. || latinae o || 14 non] tamen v || 419,2 Horestem v Orestem a || 4 comoe- U (sic, in uersus fine)

In hac maxime excellisset **Afranius** nisi argumenta foedis puerorum amoribus inquinasset. Atellana á Satyrica differt quod in Satyrica ferè satyrorum personae introducuntur, aut si quae sunt ridiculae similes satyris; in Atellana, obscenae turpes quae personae. **Mimus** est sermonis cuiuslibet sine reuerentia uel factorum cum lasciuia imitatio, dictus quasi solus imitetur, ἀπὸ τοῦ μιμοῦμαι imitor. Nam, etsi alia poemata idem faciant, solus tamen mimus, quasi priuilegio quodam, quod fuit commune possedit. **Mimus** etiam histrionem significat, quod mores, gestus ac naturas hominum imitetur.

420 Togae praeterea alia quoque genera erant. **Toga regia**, quae et **undulata** dicebatur, qua **Seruius Tullius** Romanorum Rex usus fuit, facta primo á C. Cecilia, et dicta undulata ab undarum similitudine, quemadmodum supra diximus. **Toga pura**, quae non erat obsita, non fuliginosa, non maculam habens; induebantur quae ea sacerdotes ad sacrificium et nouae nuptae et tirones, qum sacramento militiae obstringebantur. **Toga picta**, in qua aliquae figurae (f° 133r) intextae seu pictae erant. Nam picturam Homeri temporibus fuisse indicio est quod pictarum uestium mentionem facit **Homerus**: Τὴν δ' εὖρ' ἐν μεγάρω· ἡ δὲ μέγαν ἰστὸν ὕφαινεν, Δίπλακα μαρμάρειον, πολέας δ' ἐνέπασεν ἀέθλη Τρώων θ' ἰπποδάμων καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων. Hanc, inquit, inuenit in atrio; haec magnum uelum texebat, duplex marmoreum; multa autem pingebat certamina Troianorum domitorum equorum et Achiuorum aeneas habentium uestes. Qui picturam uolunt Homeri tempore non fuisse in usu ἐνέπασεν exponunt non pingebat, sed intexebat. **Toga Soriculata**, quae uariis conserta coloribus erat. **Varro**: Vermiculatam ac soriculatam uestem. Dicta á conserendo. Nam et **15 sorilla nauigia** Istrica uocantur, quod lino ac sparto conserantur et condensentur.

421 Toga rasa phrygia que, quae nullos habeat uillos, acu que textitur. Et á Graecis feminino genere γαλβάνη, á nobis neutro **Galbanum** dicitur á colore albo ac subulcido. **Iuuenalis**: Et galbana rasa. Á quo **Galbanatus** dicitur Galbano indutus; et **Galbinus**, mollis, lasciuus. **Martialis**: Galbinos habet mores. Et **galbaneus**, mali odoris; et **galbeum**, genus ornamenti muliebris. **Galbanum** arbor est Syriae in Amano monte, similis ferulae, resinam producens puram, translucidam, similem Amoniaco candore, quae lomento et sagapeno, hoc est: lachrima ferulae, ob nitoris similitudinem adulterari solet. Acu facere huiusmodi uestes Idaei Phryges inuenere; ideo que appellatae sunt **Phrygiae**, et qui eas faciebant **Phrygiones** dicti. **Plau-**

419,6-7 cf. Quint. *inst.* 10,1,100 | 7-9 cf. Diom. *gramm.* 1,490,18-20 uar. | 9-12 cf. Diom. *gramm.* 1,491,13-18 | **420,1-2** cf. Plin. *nat.* 8,194 | 3 cf. 1,422 | 4-5 cf. P. Fest. 248 | 5 cf. Plin. *nat.* 8,194 | 7 cf. Plin. *nat.* 8,195 | 8-9 cf. Hom. *Il.* 3,125-127 | 13 cf. Plin. *nat.* 8,195 uar. | 14 Varro ? *fr. inc.* 14 | **421,1** cf. Plin. *nat.* 8,195 uar. et ? 196 | 3 Iuu. 2,97 uar. | cf. Mart. 3,82,5 uar. | 4 Mart. 1,96,9 | 5 cf. P. Fest. 96 | 5-8 cf. Plin. *nat.* 12,126 | 8-9 cf. Plin. *nat.* 8,196 | 9 cf. Seru. *Aen.* 3,484 ?

419,10 solus solus o || ἐπὶ τοῦ ὄμ. ova || **11** Mimmus U a.c. || **12-13** Mimus — imitetur add. in mg. U² || **420,1** Toga] Togata v || **2** Tullius o Tullus a || **7** pictarum U p.c. pictura v || **8** Τὴν om. v || εὖρ' ἐν U αὐρεν ον εὖρεν a || μεγάρω U μεγαρω ον || **9** ἐνεπασσεν o ἐνεπασσεν v ἐνέπασσεν a (= Hom.) || ἀέθλοισι o ἀέθλους a (= Hom.) ἀέθλη— χαλ. om. v || Τρώων U o || **10** uelum U : te- ova || **13** pingebant on || intexebant v || **14** dictam v || et om. v || **421,1** phrygia U p.c. || **2** ac om. v || **4** Et om. v || **7** candorae o

- 10 **tus**: Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius. Hae in usu esse diui Augusti temporibus coepere. Phrygia minoris Asiae prouintia est, á Phrygio amne qui illam á Caria diuidit sic cognominata, uel (ut alii uolunt) á Phrygia, Cecropis filia. In hac est Dardania, á Dardano Iouis filio appellata; á quo Dardanidae. Postea á Troe nepote, hoc est filio Erictonii filii Dardani, Troia nuncupata.

422 **Toga crebra papauerata** aliquanto antiquior fuit, siquidem á **Lucillio** poeta in Torquato notata est. Dicta crebra á spissitudine; papauerata á colore candido. Genus est papaueris albi, satiui, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos edebatur, et eo panis rustici crustae cum ouo infundebantur. Hoc praecipuum quendam candorem lina et lanae contrahunt. Eadem **toga** et **spissa** dicebatur. **Toga rara**, contraria crebrae. **Martialis**- (c. 214) **lis**: Lis nunquam, toga rara, mens quieta. Eadem per diminutionem et **ralla** dicebatur. **Plautus**: Toga ralla, tunica spissa.

- 423 Erat et alia **toga regia**, auro et purpura intexta, qua soli Reges et augures utebantur, eadem que **trabea** uocabatur. **Virgilius**: Ipse Quirinali lituo parua que sedebat Succinctus trabea, leua que ancyle gerebat. Et **Regilla** ac **Basilica**, quibus similiter Reges utebantur. **Plautus**: An regillam, an basilicam induam, an mediculam? **Toga triumphalis**, qua imperatores triumphantes utebantur; haec picta erat et togae Iouis similis. Et **palmata** siue **palmaris** dicebatur, quod ea uterentur qui palmam, hoc est uictoriam, meruissent. **Martialis**: Pal- (f° 133v) matae que ducem, sed cito redde togae. Flaminea toga siue flammariis, qua boni omnis gratia sponsae utebantur, ut inferius dicemus. **Attalica toga**, in qua aurum erat intextum, quod **Attalum** regem in Asia inuenisse constat, ex quo sumpsit nomen. **Toga babylonica**, in qua diuersi erant picturae colores, quam Babylon maxime celebravit.

424 **Toga polymita**, quae plurimis liciis contexta est. Graeci μίτων filum uocant, quod nos licium dicimus; á quo μονόμιτα dicuntur quae uno licio constant, δίμιτα quae duobus, τρίμιτα quae tribus, πολύμιτα quae pluribus. Hoc genus togae Alexandria primum instituit. Alterum eius genus est quae **cubicularia polymita** dicitur, de qua **Martialis**: Haec tibi Memphitis tellus dat munera: uicta est Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

- 425 **Toga scutulata**, quae Istriae Liburniae que et aliis huiusmodi pilis potius quam lanis texta erat, et scutulis quibusdam distincta, undulatae similis. Hanc primo Gallia inuenit. **Scutula** aliquando serpentis genus est in Africa, aliquando uasculi genus rotundi, concaui. **Martialis**: Sic implet gabatas paropsides que Et leues scutulas cauas que lances. **Lucillius**: Et scutulam ligneam in cerebrum fixit. Huius diminutiuum est **scutella**. **Cicero**: Collocemus in culcitra plumea, psaltriam adducamus, demus scutellam dulciculae potionis,

421,10 Plaut. *Aul.* 508, ex Seru. *Aen.* 3,484 ? | cf. Plin. 8,195 | 11-14 cf. Tort. | 422,1-2 cf. Plin. *nat.* 8,195 (cf. Lucil. 1144) | 3-4 cf. Plin. *nat.* 19,168 | 4-6 cf. Plin. *nat.* 19,21 | 6-7 Mart. 10,47, 5 | 7 cf. Plaut. *Epid.* 230, ap. Non. 539 ? | 423,1-3 cf. Plin. *nat.* 8,195 ? et cf. Seru. et *Aen.* 7,186-187 | 3-4 cf. Non. 539 (cf. Plaut. *Epid.* 223) | 4-5 cf. Plin. *nat.* 8,195 | 6-7 cf. Seru. *Aen.* 11,334 = *Isid. orig.* 19,24,5 | 7 Mart. 7,2,8 | 7-8 (cf. 601) cf. P. Fest. 89 | 9-11 cf. Plin. *nat.* 8,196 | 424,1 et 4 cf. Plin. *nat.* 8,196 | 4 Mart. 14,150 uar. | 425,1-3 cf. Plin. *nat.* 8,191 et 196 | 3 ex Plin. *nat.* 32,54 uar. ? | 4-5 Mart. 11,31,18-19, ap. Tort. *scutulata* ? | 5 cf. Lucil. 223-224 uar. ap. Prisc. gramm. II, 115,9-11 | 6-7 cf. Cic. *Tusc.* 3,46

421,10 haec *ova* || esse *om. ova* || 11-14 Phrygia — nuncupata *add. in mg. inf. U²* || 12 Cecropis a || 13 filio *om. v* || est *add. s. l. U²* || 13-14 Erictoni v || 14 Dardania v || 422,1 aliquando a || 7 et Ralla per dim. v || 423,6 utebantur *ova* || 7 Flaminea *U p.c. flammea ov* || 8 flammariis *U p.c. : flammans o flammas va* || hominis v || 424,1 liciis] locis a || 3 Alexandria *U p.c.* || 5 Pictine v || 425,1 quae *om. v* || 2 lani texa v || distincta *U² p.c. om. ova* || prima *ova* || 3-14 Scutula — rasa *add. in mg. inf. U²* || 5 lanceas v || et scutulamque *ova* || 5-7 Huius — cibi *add. in mg. U²* || 6 in] ut v || adducam addemus v

aliquid prouideamus et cibi. Non nunquam significat hastam teretem qua lina tunduntur. Quapropter et exigua hastula in qua Lacedaemonii membranam inuoluentes litteras scribebant scutula uocabatur. Id genus erat furtiuarum litterarum: nam reuoluta ex trunco membrana, litteras truncas mutilas que reddebat, membra que earum spargebat in partes diuersissimas adeo ut non nisi implicata in eodem surculo membrana legi possent. Huiusmodi epistolam Lacedaemonii σκυτάλην, hoc est scutulam, uocant. A scutula igitur, quando uasis genus est, scutulatae uestes appellatae, quod orbibus quibusdam quasi scutululis depictae sunt: Cerulea indutus scutulata aut galbana rasa.

426 Toga forensis, quam ad forum proficiscentes sumebat. **Apuleius**: Forensi toga indutus accumbebat. Haec et neutro genere **forensia** uocabantur. **Idem**: Sumpsit pallium, forensia domi reliquit. **Suetonius** de Augusto: Forensia et calceos nunquam non intra cubiculum habuit. **Toga triclinaris**, cum qua discumbere in conuiuiis solebant; haec et **coenatoria** dicebatur. **Martialis**: Coenatoria mittat aduocato. **Idem** de coenatoriis: Nec fora sunt nobis, sed nec uadimonia nota. His opus est pictis accubuisse thoris. Vocabantur etiam **recidipna**, composito ex utraque lingua uocabulo: **recinium** enim apud nos est uestis antiquissima, quadrata, ut **Varro** refert, cuius mediam partem retrorsum iaciebant, unde **reciniani mimi** dicebantur; δειπνος uero apud Graecos coenam significat. Itaque **Recidipna** dictae sunt uestes quas uocant coenatoria. **Iuuenalis**: Rusticus ille tuus sumit recidipna, Quirine. Eadem etiam **triclinaria** dicuntur. **Plynius**: Metellus Scipioni triclinaria Babylonica sestertium octuaginta milibus uenisse iam tunc ponit in capitalibus criminibus, quae Nero[ro]ni principi quadringentis milibus sestertium nuper stetero.

427 Praeter togam alia quoque (c. 215) uestimentorum genera in usu fuere. **Pallium** supra tunicam sereno tempore sumebatur. Vestis erat honestior longe late que diffusa, et uiris mulieribus que conueniens. Cuius diminutium est **palliolum**, quod significat breuius pallium ad caput tegendum; unde **palliolatim** aduerbium. **Plautus**: Palliolatim amictus sic incesi ludibundus. Et **palliolutus**, huiusmodi palliolo indutus; et **palliastrum**, rude pallium et uile. **Apuleius**: Ecce Socratem contubernalem meum conspicio; humi sedebat, scissili palliastro semiamictus. Et **pallio** uerbum, (f° 134r) quod pro caelo accipitur. **Apuleius**: Nec palliari tam aperta res potest. **Palla** uero duntaxat muliebri uestimentum est ad uestigia usque demissum. **Virgilius**: Pro longae tegmine pallae Tigridis exuuiæ per dorsum á uertice pendent. **Idem**: Pallam signis auro que rigentem. **Plautus**: Pallam ad phrygionem fert confecto prandio. In Gallia tamen uiri quoque palla utebantur, sed breuiore. **Martialis**: Dimidias que nates gallica palla tegit.

428 Nubilo uero seu pluuio tempore, pro pallio **penulam** supra tunicam sumebant. **Pomponius**: Penulam in caput induce, ne te noscat. **Quintilianus**: Galba penulam ro-

425,8-12 cf. Gell. 17,9,6 et 11-15 | 14 Iuu. 2,97 uar. | 426,1-2 Apul. ? fr. inc. 54 | 2-3 Apul. ? fr. inc. 55 | 3-4 cf. Suet. Aug. 73 | 5 Mart. 10,87,12 | 6 Mart. 14,136 uar. | 7-8 cf. P. Fest. 275 | 8 cf. Varro ling. 5,132 | 9 cf. P. Fest. 275 | 10-11 Iuu. 3,67 uar. | 11-13 cf. Plin. nat. 8,196 uar. | 427,4 cf. P. Fest. 276 ? | 5 Plaut. Pseud. 1275 | 6-7 Apul. met. 1,6,1 | 8 Apul. ? fr. inc. 56 | 8-10 cf. Seru. et Aen. 11,576 (Verg. Aen. 1,648) | 10-11 Plaut. Men. 469, ap. Non. 537-538 ? | 12 Mart. 1,92,8 uar. | 428,1-2 cf. Non. 537 (Pompon. Atell. 94-95) | 2-3 Quint. inst. 6,3,64

426,4 in conuiuiis U conuiuiis a || solebat v || 5 dicebantur o || 6-7 uocabatur... recidipnum U a.c. || 9 reciniani v || δειπνος U Δειπνος o Δειπνος v || 10 Recidipna... sunt U p.c. || 12 imponit ova || 13 Nero-roni U || 427,2 longae latae v || 6 paliastro U a.c. || 7 paliastro U a.c. || 10 dorsum U p.c. || 11-12 In gallia — tegit add. in mg. U² || 11-12 breuiorem v || 428,1 Nebulo ova || 2 Galbae o

ganti: 'non possum commodare', inquit, 'domi maneo', quum coenaculum eius perplueret. **Idem**: Galba penulam roganti respondit: 'non pluit, non est opus tibi; si pluit, ipse utar'. Haec si é pellibus esset, **scortea**, ut supra diximus, uocabatur: scorta enim ueteres pelles nominabant. **Martialis**: Ingrediare uiam caelo licet usque sereno, Ad subitas nunquam scortea desit aquas. Erat etiam **penula gausapina** candida ac uillosa, qua per aestum utebantur. **Idem**: Is mihi candor inest, uillorum gratia tanta est Vt me uel media summere messe uelis. Abusue tamen penula ponitur pro omni eo quod tegit. **Penularium** quasi theca est et uagina penulae, siue locus in quo penulae reponuntur.

429 Peniculamentum uero non á penula dicitur, sed á pene quod proprie caudam significat, propter quod pudenda uiri honestiore uocabulo **penem**, quasi caudam, appellamus. Est autem peniculamentum pars uestis quae terram attingit. **Ennius**: Pendent peniculamenta unum ad quenque pedum. Á pene etiam **penitam offam** dicimus offam porcinam cum cauda; et **peniculos** siue **penicillos**. Item neutro genere **penicula** et **penicilla**, quibus calciamenta detergunt. Item quibus pingunt, quoniam ex caudarum extremitatibus fiunt. Item quibus albarium tectorio inferunt, qui dicuntur **tectorii Penicilli**. **Plynius**: Setarum ex iis é penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus. Item quibus uulnera stipantur, uel ideo ne claudantur, uel ut aperiantur magis, ut sunt penicilli ex linteolis concerptis, ex medulla sambuci et ex spongia. **Idem**: Tum penicillo uulnus apertum. Omne praeterea quo ad aliquid mundandum illinendum ue utimur, peniculum seu penicillum uocamus, praesertim si ex spongia factum sit. **Terentius**: Quid ignaue? Peniculum pugnare, qui istuc huc portes, cogitas? **Plynius**: Esopum que cum myrrha calidum penicillo illitum.

430 Item spongiae genus est mollissimum qui **penicillus** appellatur, ex quo fiunt penicilli. Tria enim genera **spongiarum** sunt: Spissum ac praedurum et asperum, quod **tragos** uocatur. Quidam has feminas putant maioribus fistulis; Spissum et minoribus fistulis ac mollioribus, quos credunt mares, et **achilleum** nominatur, quod 5 usus eo in uulnere curando fuerit Achilles; et mollissimum, qui dicitur **penicillus**. Spongiae antiqui in delitiis habuerunt, strigilum uice linteorum que illis utentes ad distrin- (f° 134v) genda ca mundanda corpora. Qua propter purpura tingebant eas, alias cura candidas faciebant tinctas per aestatem salis spuma ad lunam et pruinas sternentes inuersas ut candorem biberent. Mensas etiam his tergere mos erat. **Martialis**: Haec tibi sorte datur tergendis spongia mensis Vtilis, expresso quum leuis imbre tumet. Animal hoc esse ex aqua- (c. 216) tilium genere existimant, ali que conchis et pisce et limo. Intellectum in iis esse apparet, quoniam, ubi auulsores sentiunt, contrahuntur et multo difficiliter abstrahuntur ex petris in quibus nascuntur omnes; auulsae, relin-

428,4 Quint. *inst.* 6,3,66 | 4-5 cf. P. Fest. 331 | 5 cf. **335** | 6 Mart. 14,130 | 7-8 Mart. 14,145 uar. | 8-9 cf. Non. 448 | 9 cf. Non. 148 | **429,1-2** et 2-3 cf. P. Fest. 208 = 231 | 3-4 cf. Non. 149 (Enn. *ann.* 394) | 4-5 et 6 et 7 cf. P. Fest. 331 | 8-9 cf. Plin. *nat.* 28,235 | 10-11 Plin. ? | 13 Ter. *Eun.* 777 uar. | 13-14 cf. Plin. *nat.* 29,115 uar. | **430,1** cf. Plin. *nat.* 31,125 | 1-3 cf. Plin. *nat.* 9,148 | 3 cf. Plin. *nat.* 31,123 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 9,148 | 4 cf. Plin. *nat.* 31,123 | cf. Plin. *nat.* 9,148 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 31,125 | 6 cf. Plin. *nat.* 31,123 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 31,131 uar. | 7-9 cf. Plin. *nat.* 31,123 | 10 Mart. 14, 144 | 11-15 cf. Plin. *nat.* 9,148-149

428,4 si pluet a || 7 gausapana v || 8 uellus U a.c. ? || 9 ponitur om. ova || penulae] -a o -arum v || **429,4** Penitam offam A p. e. v || 5-6 Penicula et Penicilla neutro g. v || 8 penicilli] -culi ov || cinus v || 9 ne] nec va || 11 quo] a quo v || illuendum v || 13 huc om. v || **430,1** peniculus v || 2 peniculi v || 5 peniculus v || 9 candora v || his etiam v || 10 sorta v || tergendis U p.c. || 11 aliiqve v alitur a || pisces a || 12 his ova || 13 abstrahuntur om. ova

15 quunt in petris ueluti cruoris uestigium atque ex iis quasi radicibus molliores penicilli
 20 rescescunt. Pessimum genus earum est quae **aplysiae** uocantur, quia erui non
 possunt: aplysiarum enim illotum dicimus, ab a priuatiua particula et πλύνω lauo, á quo
Plynio Veronensi inditum nomen putamus. Viuunt longissimo tempore, et ob hoc
 maxime prosunt corporibus, quia nostro suum miscent. Vsus earum ad abstergenda,
 fouenda, operienda in fomentis, praesertim dum aliud remouetur, aliud imponitur.
 Infinitae penè earum utilitates sunt. **Polybius** scribit penicillos super aegrum suspen-
 sos quietiores facere noctes.

431 Impluuia quoque uestis erat qua sacerdotes per imbrem utebantur. **Pluuia-**
le nunc uulgo appellatur. **Varro**: Salius quoque sereno tempore impluuia amictum fuisse
 criminabantur. **Lanerum** uestimenti genus erat ex lana sucida confectum, unde habet
 nomen. **Amictorium**, uestimentum puellare, candidum ac subtilissimum ex lino, de
 5 quo **Martialis**: Mammosam metuo, tenerae me trade puellae, Vt possint niueo pectore lina frui.

432 Chlamys uestis militaris est, pallio penè aduersa, qum breuior multo atque
 arctior sit. **Plautus**: Puer, cape chlamydem et da pallium. Tamen chlamydem hanc tene, ut, si haec
 uera non sint, rursus deposito pallio, eam sumam atque inceptum hoc itiner perficere exequar. **Idem**:
 Cape, sis, puer hoc pallium, et da chlamydem, ut abeam. Ab hoc fit **chlamydule**. **Idem**: Tu,
 5 sume chlamyduleam. Primus **Numa** Romanorum Rex chlamydem in usum recepit. Nam,
 qum legati Isaurorum ad eum uenissent, uisis illorum uestibus, sumpsit chlamydem,
 coniunxit que uestem Regiam cum Senatoria, non foris, sed intus purpura posita, ut
 ex utraque una conficeretur. Translata postea haec uestis fuit in usum militarem.
Virgilius: Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo. De hac celebre **prouerbium** est:
 10 **Silosontis chlamys**, quod de iis dicitur qui iactant se magnificentia uestimentorum,
 quoniam Siloson, qum in exilio esset, uestem habebat insignem ac sumptuosam, quam
 qum Dario nondum regi dono misisset, is postea regno potitus ac beneficii memor,
 natali solo eum restituit. Á chlamyde **chlamydat** dicitur. **Plautus**: Quis hic homo
 chlamydat

15 est aut non est aut quem quaeritat? Peregrina facies uidetur homi- (f° 135 r) nis atque
 ignobilis.
433 Pallium nostri **palludamentum** uocant, quamuis hoc etiam pro ornamentis
 militaribus capiatur. **Salustius**: Eodem tempore Lentulus duplici acie locum in aeditum multo
 sanguine suorum defensus, postquam é sarcinis palludamenta obstare animaduertit. **Plynius**: Coc-
 cum Imperatoriis dicatum palludamentis. Vnde **palludati** dicuntur qui uel imperatoriam
 5 chlamydem uel alia eius ornamenta gestant. **Cicero**: Antonius gemens ante lucem palluda-
 tus. **Salustius**: Dum palludatus incederet, inire quam primum praelium cogitauit. **Auleum** quo-
 que genus uestis esse manifestum est peregrinum, et quasi militare palludamentum.

430,15-16 cf. Plin. nat. 9,150 uar. | 17 cf. Plin. nat. 9,150 | 18 cf. Plin. nat. 31,124 | 18-19 cf.
 Plin. nat. 31,125 | 20-21 cf. Plin. nat. 31,131 (Polybius) | **431,1** ex Plaut. Epid. 224 ?, ap. Non. 548
 ? | 2-3 Varro ? fr. inc. 15 | 3 cf. P. Fest. 118 uar. | 5 Mart. 14,149 uar. | **432,2-3** ex Plaut. Merc. 912-
 913 | 4 Plaut. Merc. 922 + ? ex 921 ? | 4-5 Plaut. ? fr. inc. 81 [ex Merc. 921 ?] | 5-8 cf. Suidas X 333 |
 9 Verg. Aen. 4,137, ap. Non. 539 ? | 9-13 cf. Suidas X 333 [cf. Paroem. gr. 1,251,9-11 uel 2,724,
 8-10] | 13-15 cf. Plaut. Pseud. 963-964 | **433,1-2** cf. P. Fest. 252 | 2-3 cf. Sall. hist. frg. 106 uar. ap.
 Non. 538 | 3-4 Plin. nat. 22,3 | 5-6 cf. Cic. epist. frg. IV,25 ap. Non. 539 | 6 Sall. ? fr. inc. 7 [28
 Oliver] | 6-9 cf. Non. 537

430,14 his ova || quasi om. v || 16 illorum v || et om. v || 18 ab a || 20 penicillo o || **431,3** cri-
 minabant v || genus uestimenti ova || **432,2** post tamen add. hoc ov || 3-4 transtulerunt pallio ante
 pallium ov || 4 habeam ov || Chlamydule Ab h. f. v || 7 intus] timus v || 9 chlamydem U p. c. ? || 10
 his ova || 11 Silon v || **433,3** defessus v || 3-4 Coceum ov Coceum a

Varro: Quod ex haereditate Attalica aulea, chlamydes, pallae aureae. **Virgilius**: Purpurea intexti tollant aulea Britanni. Sunt etiam aulea uela picta quibus aulae teguntur, de quibus supra diximus. **Patagium** aurea chlamys est, quae pretiosis tunicis superindui solet; unde qui ita induti sunt **patagiati** dicuntur, et **patagiarii**, qui huiusmodi uestes faciunt. **Apuleius**: Vberes enim crines leniter emissos et ceruice dependulos ac deinde per colla dispositos, sensim que sinuato patagio, residentes paulisper ad finem conglobatos in summum uerticem nodus astrinxerat.

434 Laena similiter uestis genus est militaris, uillorum crassitudine calfaciens chlamy- (c. 217) dem. Utuntur hac hyeme, ac supra omnia uestimenta induunt. **Virgilius**: Tyrio que ardebat murice laena. **Varro** laenam á lana dictam putat. Ego potius ἀπὸ τῆς χλαίνης laenam deductam existimo, detractioe primae litterae. **Chlaena** autem ἀπὸ τοῦ χλαίνειν deductur, quod tepefacere est. Item **Abolla** uestis est militaris ac etiam grauiorum ac magnorum uiuorum. **Varro**: Toga tracta est et abolla data est. **Iuuenalis**: Atque audi facinus maioris abollae. **Idem**: Rapta properabat abolla Pegasus.

435 Sagum quoque est militare uestimentum. **Salustius**: Occurrere duci et ad praerium accedere adeo uti Metello in sagum, Herculeio in brachium tela uenirent. **Virgilius**: Virgatis lucent sagulis. Hac ueste utpote latiori et quadrata homini supposita iactare eum in altum excutiendo solebant. **Martialis**: Ibis ab excusso missus in astra sago. **Suetonius**: Ferebatur et uagari noctibus solitus atque inualidum quenque obuorum uel potulentum corripere ac distento sago impositum in sublime iactare. Hinc quidam saccum deductum existimant, hoc est culeum, quod ad sagi similitudinem á parte superiori et inferiori aequaliter latus sit. Saccus hordearius siue frumentarius est quo hordeum siue frumentum geritur. Saccus niuarius, quo aquae ex niuibus. Saccus uinarius, quo uini feces colantur. Sacculus diminutium est á sacco et significat marsupium.

436 Stola ueteres dixerunt quicquid corpus tegeter, et apud Graecos στολή indumentum significat, unde Stola est deductum. **Varro**: Mulierem aliam cerneret cum stola obsita. Postea ad honestae tantum matronae uestem hoc nomen translatum est, quae usque ad imos pedes demissa erat, et extremam eius partem ambita instita assuta, quae tenuissima fasciola erat. (f° 135v) Hanc notat **Horatius** quum inquit: Nil medium est: sunt qui nolunt tetigisse nisi illas Quarum subsuta talos tegit instita ueste. Contra alius nullam, nisi olenti in fornice stantem. Et **Ouidius** in libro de Tristibus, quum uellet ostendere se libros de arte amandi non scripsisse grauioribus feminis, postquam uersus illos repetiit: Este procul, uitae tenues, insigne pudoris, Quae que tegis medios instita longa pedes! mox addit: Ecquid ab hac omnes rigida submouimus arte, Quas stola contingi sumpta que uita uetat. Hinc stola pro matronis et honestis mulieribus ponitur. **Papinius** : Omnis plebeio teritur praetexta tumultu:

(cf. *Varro frg.* uar.; *Verg. georg.* 3,25) | 433,9-10 cf. 11 | 10-11 cf. P. Fest. 221 | 12-14 cf. *Apul. met.* 2,9,7 | 434,1 et 2-3 cf. Non. 541 (*Verg. Aen.* 4,262) | 3 cf. *Varro ling.* 5,133 | 3-4 ex P. Fest. 117 uar. | 5 et 6 cf. Non. 538 (*Varro Men.* 223) | 7 *Iuu.* 3,115 | *Iuu.* 4,76-77 | 435,1-3 cf. Non. 538 (cf. *Sall. hist. frg.* 59; *Verg. Aen.* 8,660) | 3 cf. *Isid. orig.* 19,24,13 ? | 4 *Mart.* 1,3,8 | 4-6 *Suet. Otho* 2,1 | 6 et 7 cf. *Tort. s.d. C* 19 *Mart.* 14,104 lemma | 436,1 et 2-3 cf. Non. 537 (cf. *Varro Men.* 229) | 3-7 cf. *Ps. Acron et sat.* 1,2,28-30 uar. | 8-9 *Ou. trist.* 2,247-248 | 9-10 cf. *Ou. trist.* 2,251-252 uar. | 11-12 *Stat. silu.* 1,2,234-235 uar.

433,11 dicuntur Patagiati v || 13 modus v || 434,1 calfaciens va || 3 muricae o || 4 χλαίνης U p.c. χλαίνας U a.c. ova || 5 χλαίνειν U va χλαίνεν o || 435,1 militare est ova || 2 Herculeo v || 4 solebant U p.c. || 6-10 Hinc — marsupium add. in mg. inf. U² || 9 uini om. v || 436,3 honesta v || 5 post erat del. paulo plus quam unum uersum U || 6 uolunt v || 8 repetit a || 9 uitae U p.c. uitae v || 10 uita v

Hinc eques, hinc iuuenum coetu stola mixta laborat. Et **stolatum** matronalem atque honestum dicimus. **Martialis**: Quis Floralia uestit et stolatum permittit meretricibus pudorem ?

437 Limbus etiam muliebre uestimentum erat, purpuram in imo consutam habens. **Plautus**: Textores **limborarii**. Quidam tamen limbum putant fasciam esse quae ambit partem uestis extremam quam institam dici supra ostendimus. **Virgilius**: Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo. **Peplum** proprie palla est feminea picta et Mineruae consecrata. **Virgilius**: Interea ad templum non aquae Palladis ibant Crinibus Iliades sparsis peplum que ferebant. **Plautus**: Tunc uenio qum peplum inferitur. **Lacerna** pallii genus est fimbriati, dicta quod capito minus sit, á lacerando. **Lacerum** enim dicimus quicquid corpore imminutum est. Haec uestis utrinque indui potest et ex utraque reiici parte.

438 Capitium capitis tegmen est, á capite appellatum, uel, sicut **Varro** inquit, quod capiat, hoc est: comprehendat, pectus. **Capitulum** quoque dicitur. Item **cucullus** operculum est capitis; unde penulae gallicae genus, si cucullum non habet, **bardiacus** dicitur, si cum cucullo est, **Bardocucullus** uocatur. **Martialis**: Gallia Santonico uestit te bardocucullo; Cercopithecorum penula nuper erat. Item **caliptra** genus est uestimenti quo capita operiuntur.

439 Rica quadratum uestimentum est fimbriatum, purpureum, quo pro palliolo utebantur Flaminicae. Alii ex lana succida fieri solitum dicunt alba, quod con- (c. 218) ficiebant uirgines patrimae et matrimae ciues, ut inficeretur luteo colore, quo indui flaminicas mos erat. Est etiam rica ueli genus quo mulieres capita tegunt, dictum, ut **Varro** sentit, á ritu, quod Romano ritu sacrificia feminae qum faciunt capita uelant. **Serenus**: Aut zonulam, aut acum, aut ricam. Eius diminutium est **ricula**, quae pro sudario accipitur. **Flaminium** tegmen quo matronae capita tegebant. **Plautus**: **Flaminarii**, uiolarii, carinarii. Item **flammeum**, genus ueli lutei nuptialis, de quo inferius dicemus. Suffibulum, uestimentum album, praetextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Vestales uirgines sacrificantes habebant, id que fibula comprehendebatur. **Reticulum**, tegmen capitis á rete dictum, quod capillum contineat; **rete**, ut **Varro** sentit, á raritate.

440 Strophium fascia est pectoralis quae uir- (f° 136r) ginalem tumorem cohibet papillarum. **Turpilius**: Me miseram, quod inter uias epistola excidit mihi: Infelix inter tuni- culam ac strophium collocaram. **Martialis**: Fascia crescentes dominae compece papillas, Vt sit quod capiat nostra tegat que manus. Strophia etiam tenuiores coronae, á ueteribus dictae ab insigni quod ponebatur in capitibus sacerdotum, quod ἀπὸ τοῦ στρέφειν, hoc est á uertendo, **strophus** uocabatur. Hinc nota sunt **strophiola** quibus in sacris utebantur.

436,13 Mart. 1,35,8-9 | 437,1-2 cf. Non. 541 (Plaut. *Aul.* 519) | 2-4 cf. Seru. et *Aen.* 4,137 | 4-6 cf. Seru. et *Aen.* 1,479-480 uar. (cf. Plaut. *frg. dub.* 3) | 6-7 cf. *Isid. orig.* 19,24,14 | 7-8 cf. P. Fest. 118 | 438,1 et 2 cf. Non. 542 | 2 cf. *Varro ling.* 5,131 | 4-5 Mart. 14,128 | 5-6 cf. P. Fest. 47 | 439,1-3 cf. P. Fest. 288 | 5 cf. *Varro ling.* 5,130 | 6 Sept. *Ser. frg.* 1 ap. Non. 539 | 6-7 cf. Non. 539 potius quam P. Fest. 276 | 7-8 cf. Non. 541 (cf. Plaut. *Aul.* 510) | 8-9 cf. 601 | 9-11 P. Fest. 349 | 11 cf. Non. 542 | 11-12 cf. *Varro ling.* 5,130 | 440,1-3 cf. Non. 538 (cf. *Turpil. com.* 196) | 3-4 Mart. 14,134 | 4-5 et 6 cf. P. Fest. 312 | 6 cf. *Plin. nat.* 21,3

436,12 mista a || 437,5 sparsis] passis a || 438,1 capitis tegmen Capitium v || 2 comprahendit ov || 3 cucullium v || 4 est om. ova || 439,4 flammical ov flamminicas a || 5 quod] quo U a.c. || 8 uiolarii U p.c. || 9-11 Suffibulum — comprehendebatur add. in mg. inf. U² || 440,6 uocabatur Strophus v

441 Calantica, tegmen muliebre, quod capiti innectitur. **Cicero**: Tu ne, quum mentirentur pedes fuscī, quum calanticam capiti accommodares. **Ventrale** seu **semicinctum** uestimentum est uentrem contegens. **Plinius**: Patris mei memoria coepere amphimalia nostra, sicut uillosa etiam uentralia. **Martialis** de Semicinctio: Det tunicam locuples: ego te praecingere
5 possum. Essem si locuples, munus utrunque darem. **Plaga** grande erat lineum tegmen candidum, quod sindonem uocant; quale est quo nunc utuntur mulieres Romanae, olim passim in usu erat. **Varro**: Chlamydes, plagae, uasa aurea. Huius diminutium est **plagula**.

442 Nam **Iodices** linteoli sunt quibus in lecto utimur, et frequenter eos lauamus, unde á polluendo Iodices appellatos non nulli putant. **Iuuenalis**: Modo sub Iodice relictis uteris in turba. **Martialis** de Iodicibus: Nudo stragula ne thoro paterent, Iunctae nos tibi uenimus sorores. **Caesitium** quoque linteolus erat purus et candidus, dictus quod caedendo ad candorem perueniret, uel quod oras circuncisas haberet, ut supra diximus. **Plautus**:
5 Linteolum caesitium. **Exoticum** peregrinum uestimentum dicebatur. **Idem**: Basilicam aut exoticam induam. **Mollicina uestis** á mollicina nomen sumpsit. **Nouius**: Mollicinam, chiroditam, Recinium. **Succentonem** quoque legimus meretriciae uestis genus apud ueteres fuisse. Item **encumbomata** et **parnacidas** uestes appellatas puellares. **Cato**: Vt puellae habeant potius in uestitu chlamydas, encumbomata et parnacidas quam togas. **Calassis**
10 quoque uestis genus est quod Graeci κάλασσον dicunt. Alii dicunt nodum esse tunicae muliebris quo connexa circa ceruicem tunica submittitur. Item **cyclas** uestis genus superius arcta, ampla inferius, á circuli rotunditate ita appellata. **Iuuenalis**: Tenui sudant in cyclade. Et **Exomides** comici uestitus sunt exertis humeris.

443 Synthesis uestis erat breuis et expedita ex diuersis lanarum coloribus composita, quales sunt quibus nunc milites in castris utuntur, propter quod synthesis dicta est, quod apud Graecos compositionem significat. Hac ueste in Saturnalibus, sumpto pileo et toga deposita, uti Senatoribus quoque atque equitibus mos erat. **Martialis**:
5 Synthesis dum gaudet eques dominus que senatus, Dum que decent nostrum pilea sumpta Iouem. **Idem**: Dum toga per quinas gaudet requiescere luces, Hos poteris cultus sumere iure tuo. Alii temporibus uti synthesis seruire atque ignominiosum erat, propter quod **Nero** princeps notatus est quod **Synthesiatus** aliquando ac **discalciatus** in publicum prodierit. **Sceuola** (c. 219) iuris consultus de synthesis sic scribit: Semproniae piae hoc amplius co-
10 pertoria tabiana et tunicas tres cum pallioli quae elegerit dari uolo: quaero an ex uniuersa ueste, idest an ex synthesis, tunicas singulas et (f° 136v) palliola Semproniam eligere possit. Respondeo: si essent tunicae singulae cum pallioli relictae, ex iis duntaxat eligi posse. Quod si non essent, haeridem uel tunicas et palliola ex synthesis praestaturum uel ueram aestimationem daturum. Ex quo manifeste

441,1-2 cf. Non. 537 (cf. Cic. or. frg. A XIII,24) | 3-4 Plin. nat. 8,193 uar. | 4-5 Mart. 14,153 | 5-6 et 7-8 cf. Non. 537 (Varro frg.) | **442**,1 cf. Tort. 12 cf. ? | Iuu. 6,195 ex Tort. | 3-4 Mart. 14,148 | 4-5 et 5-6 cf. Non. 539 (Plaut. Epid. 230) | 5 cf. 1,357 | 6-7 cf. Non. 540 (ex Plaut. Epid. 232) | 7-8 cf. Non. 540 (cf. Nouius Atell. 71 uar.) | 8-9 ex Non. 541 [uar. ?] | 9-10 cf. Non. 542-543 uar. (cf. Varro [non Cato] frg. [Cato]) | 10-12 cf. P. Fest. 51 | 12-14 cf. Tort. (Iuu. 6,259) | 14 cf. P. Fest. 81 | **443**,5 Mart. 14,1,1-2 uar. | 6 Mart. 14,142 [141] | 7-8 cf. Suet. Nero 51,2 | 9-13 cf. Scaeu. dig. 34, 2,38,1 uar.

441,1-2 metirentur v || 2 semicinctum ova || 4 semicincto va || 5 dare v || **442**,2 unde — putant add. in mg. U² || 2 nonnullos o || 3 ne thoro) oro v || 6 Linteolus U a.c. || caesitium o || 7 Nonius ova || 8 ecinum v || 9 et 10 encumbomata ova || 10-14 Calassis — humeris add. in mg. inf. U² || 10 Calasis U²a.c. || 14 cycladae a || **443**,4 equitibus v || 7 temporibus) partibus v

apparet **synthesinam** á communi ueste distingui, quod etiam **Martialis** ostendit: Sic tua suppositis perlucet praela lacernis, Sic micat innumeris arcula synthesibus. Synthesis etiam uas genus fictilis ex diuersis uasis compositi. **Martialis**: Septennaria synthesis Saguntii. **Papinius**: Vnam mittere synthesin - quid horres? - Alborum calicum atque cacaborum.

444 Item **multitia indumenta** dicebantur minutissimis filis contexta, unde á multis filis et propterea subtilibus nomen inditum, uel á mulcendo, quoniam carnem demulceant; et tantum pluratiuo numero declinatur. **Iuuenalis**: Quaero an deceant multitia testem. Item **clauata uestis** siue **clauus** uestimenti genus erat, uelut quibusdam clauis aureis distinctum, quod et á plumarum similitudine **plumatile** uocabatur. Quod si latior ipsa uestis erat, **latus clauus** dicebatur. Hac soli Senatores ac patricii induebantur; aliquando etiam sacerdotibus ac pontificibus dabatur. **Syllius**: Sacrificam lato uestem distinguere clauo. Tradunt **Mecenatem** in equestri dignitate sponte perman-
 5 sisse, qum utique sumendi lati clauis potestas ei pateret. **Martialis**: Dum proauos attauos que refers et nomina magna, Dum tibi noster eques sordida conditio est, Dum te posse negas nisi lato, Gellia, clauo Nubere, nupsisti, Gellia, cistigero. **Quintilianus**: Notatur interim negligentia latum habentium clauum. Modus est ut sit paululum cinctura submissior. **Horatius**: Nam ut quisque insanus mediis nigrum impedit crus Pellibus, et latum demisit pectore clauum, Audit continuo : 'quis homo hic, quo patre natus?' Hinc **laticlauis** dicebantur patricii. **Suetonius** de Nerone: Á laticlauo, cuius uxorem attractauerat, caesus. Coepit latus clauus Vespasiani ferè tempo-
 10 ribus in modum Gausape texti, unde **Martialis**: Et lato uariata mappa clauo. **Praeclauum** pars uestis erat quae ante clauum tangebatur. **Afranius**: Tertium diem praecclauum unum texere. Hinc á clauis etiam **clauata** dicuntur, uel uestimenta clauis intexta, uel calciamenta clauis confixa; et **clauati socci**, quod sola habeant clauis prefixa.

445 **Clauus** á claudendo dicitur: ob id enim figitur, ut claudat siue contineat aliquid. **Clauis annales** appellabantur qui figebantur in pariete templi per annos singulos, ut per eos numerus annorum colligeretur. Erat enim lex priscis litteris ac uerbis scripta ut qui praetor maximus esset idibus septembris clauum pangeret. Nam,
 5 quia rarae per ea tempora litterae erant, notae numeri annorum clauis fuere. Mineruae autem templo ea lex dicata erat, (f° 137r) quod numerum Mineruae inuentum putabant esse. Volsiniis quoque clauis indices numeri annorum in templo Nortiae, Etruscae deae, fuisse traduntur. Á consulibus deinde ad dictatores, quia maius imperium erat, solenne **clauis figendi** translatum est. Sed, qum hic mos intermissus fuis-
 10 set, seuiente post multos annos in Vrbe pestilentia, repetitum ex seniorum memoria dicitur pestilentiam quondam clauo á dictatore fixo sedatam fuisse. Qua propter, ea religione adductum, Senatam Dictatorem clauis figendi causa dici iussisse. Dictum que **L. Manlium Imperiosum**, qui **T. Pinnarium** magistrum equitum dixit. Adeo

443,14-15 Mart. 2,46,3-4 uar. | 16 Mart. 4,46,15 | 17 cf. Stat. *silu.* 4,9,44-45 | **444,2-3** cf. Balb. | 3-4 Iuu. 2,76 | 4-5 ?, et 5 cf. Non. 540 | 7-8 Sil. 3,27 | 8-9 cf. Vell. 2,88,2 | 9-11 Mart. 5,17 | 11-12 Quint. *inst.* 11,3,139 | 12-14 Hor. *sat.* 1,6,27-29 uar. | 15 cf. Suet. *Nero* 26,2 | 15-16 cf. Plin. *nat.* 8,193 | 16 Mart. 4,46,17 | 16-18 cf. Non. 64 (cf. Afran. *com.* 229) | 18-19 cf. P. Fest. 56 | 19 cf. Isid. *orig.* 19, 34,13 uar. ? | **445,2-3** cf. P. Fest. 56 | 3-9 cf. Liu. 7,3,5-8 | 10-13 cf. Liu. 7,3,3-4

443,14 *synthesim o, sed Synthesina uestis lemma in mg.* || 15 *praela om. ov* || 17 *synthesim ova* || quod *ova* || **444,3** *plurali v* || 5 et *om. v* || 6 *hanc U a.c.* || 11 *interim*] *inter in v* || 13 *impediit ov* || 17 *Tertium U* : *tortum ov totam a* || 18 *prefixa U* : *intexta, uel calciamenta clauis confixa ova* || **445,4** *pangeret*] *figeret v* || 6 *inuentum om. ova* || 10 *somniorum ov*

haec per se digna res uisa est propter quam dictator crearetur. **Clauum** etiam nauis
 15 gubernaculum dicimus, quod eam dirigat rectam que contineat. **Cicero**: Ille autem
 clauum tenens quietus sedeat in puppi. **Virgilius**: Clauum que ad littora tor- (c. 220) quet. Item
 ab huius clauis similitudine clauus appellatur tuberculi genus callosi quod in diuersis
 corporis partibus nascitur, maxime tamen in pedibus, et precipue ex contuso, quamuis
 20 interdum aliter. Dolorem que, etiam si non alias, tamen ingredienti mouet. Arbores
 quoque clauum huiusmodi patiuntur, qui et **fungus** dicitur et **patella**. Nihil que aliud
 est quam solis exustio.

446 Á clauo per diminutionem **clauiculus** dicitur. Item **claua**, quae proprie
 fustis est teres, ex una parte capitatus ad clauis similitudinem. **Plynius** de lino: Iterum
 deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua, tectum que rursus tunditur clauis, semper iniuria
 melius. Hinc **claua Herculis** dicta, id genus quo Hercules utebatur. Hanc eo loco quo
 5 cum ea Cacum occiderat post primas templi eius ualuas fuisse locatam tradunt in foro
 boario, ubi templum ei á **Sylla** iussu Sybillae aedificatum fuit. **Ouidius**: Altera pars
 cyrci custode sub Hercule tuta, Quod deus Euboico carmine munus habet. **Idem**: Si titulos quaeris,
 Sylla probauit opus. Huius clauae odore non immerito absterreri canes et muscae opinan-
 bantur, quod scilicet nec muscae nec canes aedem Herculis in foro boario intrarent.

447 **Claudo** uero et **clauis** á caelando, ut quidam existimant, deducuntur. Nos á
 Graecis potius sumpta existimamus, apud quos κλειώ claudio dicitur, et κλείς clauis, et
 κλειδίον diminutiuum **clauicula**, et κλειδοποιός **clauicularius** faber, et κλειθρον
 5 **claustrum**, quod et **clausuram** dicimus. Clauiculae etiam dicuntur paruae clauae,
 hoc est paruae sudes. **Plynius**: Clauiculae quoque ipsae, quibus repunt uites, tritae et ex aqua
 potae sistant uomitionum consuetudinem. Item á clauis fit clauiger, qui clauem fert. **Oui-**
dius: Clauigeram uidit Vulcani occumbere prolem. Et **conclauae**, de quo supradiximus, dic-
 tum quod una clauis claudatur; unde locus **conclauatus** dicitur una clauis clausus, á
 uerbo **conclauo**, cuius passiuum est **conclauor**. Et á clauo **claustrinum** uoca-
 10 mus, quod claustrum est; et claustrarium, de quo supradiximus; et claustrituum, qui
 claustris ianuae praest.

448 **Claudere** interdum significat includere. **Virgilius**: Aut intus clausus saturata
 praesepia seruat. Interdum arcere, obsistere. **Idem**: Ecce maris magna claudit nos obice pontus.
 Aliquando circumire. **Idem**: Claudite, nymphae; Dicteae nymphae, nemorum iam claudite saltus.
 5 **Vlpi-** (f° 137v) **anus clausos** pro uinctis accipit, si modo ita uincti sint ut omni modo erumpere
 non possint. Clauium claustrorum que tutelam penes **Portunnum** esse ueteres
 existimabant, qui portuum deus esset, et clauum manu tenere fingebatur. Nam et clauis

445,14 cf. Liu. 7,3,8 | 14-15 cf. Isid. orig. 19,2,12 ? | 15-16 Cic. Cato 17 | 16 Verg. Aen. 5,177 |
 17-19 cf. Cels. 5,28,14c | 20-21 cf. Plin. nat. 17,223 | 446,2-4 Plin. nat. 19,18 uar. | 4 cf. P. Fest. 62
 | 4-6 cf. Sol. 1,11 | 6-7 cf. Ou. fast. 6,209-210 | 7-8 Ou. fast. 6,212 uar. | 8 cf. Sol. 1,11 | 9 cf. Plin.
 nat. 10,79 | 447,1 ? | 1-2 ex P. Fest. 56 | 5-6 cf. Plin. nat. 23,5 uar. | 7 Ou. met. 7,437 | cf. 159 | 7-8
 cf. P. Fest. 38 | 8 cf. P. Fest. 58 | 10 cf. 354 | 10-11 cf. Gell. 12,10,5 | 448,1-3 cf. Non. 265 (cf.
 Verg. georg. 3,214; Aen. 10,377; ecl. 6,55-58) | 4-5 cf. Vlp. dig. 29,5,3,6 | 5-6 cf. P. Fest. 56

445,16 tenet v || 446,1 dicitur Clauiculus v || 2 fustis U p.c. || ex om. v || limo a || 4 id U p.c. || 5
 locatum v || 447,1 caelando U : cel- ov cal- a || 3 κλειδίον U a κλειδίονο κλειδοιον v || ante
 diminutiuum add. et ov || et¹ om. v || 4 quod om. v || 4-6 Clauiculae — consuetudinem add. in mg.
 inf. U² (:// post dicimus et ante clauiculae) : transtulerunt post prolem (l. 8) ova || 5 tritae] terrae ov
 || 6 sistant ov || 6-7 clauiger — prolem & add. in mg. U² : & om. ova || 8 una² add. s.l. U² || 9 Claus-
 trinum a clauo v || 10-11 et claustrarium — praest add. in mg. U² || 10 claustrarium] -strinum v ||
 claustrinum o claustrum v claustrituum a || 11 ante praest del. praest (?) U² || 448,2 portus o || 3
 circuire ova || dicteae v

claudi portus consuevere. Clauim mulieribus donare mos erat ad significandam partus facilitatem. Clauis inuentorem **Theodorum Samium** fuisse commemorant.

449 À claudo **clausula** dicitur, quasi breuis conclusio, et **claudus**, quasi pedibus clausus, hoc est impeditus, prohibitus; á quo **claudico** uerbum, hoc est: claudus incedo et, per metaphoram, erro. Et **Claudius**, proprium nomen, á quo aliud proprium **Claudianus**, et **Claudiana tonitrua**, quia Claudius Pulcher instituit ut in ludis post scenam collectus lapidum ita fieret ut ueri tonitruui spetiem representarent: nam antea leues admodum parui sonitus fiebant, qum clauī et lapides in labrum aeneum coniiiciebantur.

450 Veteres pro claudo **cludo** dixerunt. Vnde in ueteribus numismatibus legimus : Ianum clusit. Ab hoc composita fiunt **circumcludo**, hoc est: undique claudo. **Intercludo**, iter impedio et quasi intra claudo. **Virgilius**: Interclusit hyems et terruit auster euntes. **Introcludo**, in interioribus claudo. **Seneca**: Qui domi introclusus ociabatur. **Ocludo**, claudo. **Plautus**: Ocludit hostium ancillae. **Excludo**, eiicio. **Terentius**: Exclussit, reuocat. Et per metaphoram accipitur pro libero. **Actius**: Qua uirtute hic se seruitute excluderit. Excludere etiam est incubando ex ouis pullum emittere. **Plynius**: Quaedam galli- (c. 221) nae omnia gemina oua pariunt et geminos interdum excludunt, alterum maiorem. Alioquin negant omnino geminos excludi. **Idem**: Incubationi datur initium post nouam lunam. Celerius excluduntur calidis diebus. **Idem**: Columbae excludunt uigesimo die. **Praecludo**, claudo. **Intercludo**, impedio. **Includo**, intus claudo, introcludo. **Virgilius**: Includos utero Danaos. **Subtercludo**, notae significationis. **Recludo**, aperio, detego. **Idem**: Veteres tellure recludit Thesauros. **Secludo**, seorsum claudo. **Concludo**, simul claudo; á quo **condulus** anulus dicitur, et **condalium**, similiter anuli genus, quod digitum concludat. Et per metaphoram peroro, hoc est: termino orationem. Vnde **conclusio** dicitur, quam Graeci ἐπίλογον, nostri modo **perorationem**, modo cumulum uocant.

451 Nam **cumulus** proprie acruus est, et in conclusione omnia quasi in unum acruum colliguntur. Á cumulus fit **cumulo** uerbum, quod est augeo, coaceruo, super addo; á quo **cumulator** et **cumulatus** et **cumulatior** ac **cumulatissimus**; et **accumulo**, quasi ad cumulum addo; et **cumulate**, **cumulatius**, **cumulatissime**, hoc est abundanter, abundantius, abundantissime; et **cumulatim** aduerbium, acruatim. **Virgilius** cumulum pro altitudine et quasi cacumine aquae posuit: Insequitur cumulo praeruptus aquae mons. Eodem modo **Stattius** acruum posuit pro cumulo aquae: Horruit ingenti uenientem Ismenon acruo. **Ismenus** fluuius est Boetiae ab Isme- (f° 138r) no, Pelasgi filio, cognominatus. Ab acruus fit **coaceruo** uerbum, quod est congero, cumulo, addo (acruus enim congeries est cuiuscunque rei); á quo **coaceruatio** et **coaceruatim**.

448,7-8 cf. P. Fest. 56 | 8 cf. Plin. nat. 7,198 | 449,1 cf. P. Fest. 56 | 1-2 cf. Pap. ? | 4-7 cf. P. Fest. 57 uar. | 450,1 cf. Ps. Acron ars 154 ? | 2-4 cf. Valla eleg. 5,69 (Verg. Aen. 2,111) | 4 Sen. ? fr. inc. 20 [cf. Ps. Quint. decl. exc. Monac. 6 p. 364,15 ?] | 5 ex Plaut. Most. 425 ? | 5-7 cf. Non. 301 (Ter. Eun. 49; cf. Lucil.[non Acc.] 715) | 7-9 cf. Plin. nat. 10,150 (ex Corn. Cels.) | 9-10 cf. Plin. nat. 10,152 | 10 cf. Plin. nat. 10,159 | 11-12 Verg. Aen. 2,258 | 12-13 Verg. Aen. 1,358-359 | 14 cf. P. Fest. 38 | 16 cf. Quint. inst. 6,1,1 | 451,6 et 6-7 cf. Seru. et Aen. 1,105 | 8 Stat. Theb. 1,40 | 8-9 cf. Tort. ex Diod. 4,72 | 10 cf. Albin. gramm. VII,296,3 uel Valla eleg. 4,49

448,7 Clauim] -ium v || 9 falsitatem v || commemorat ov || 449,6 labrum U p.c. || 450,3 terruit U p.c. || 4 in om. v || 8 oua gemina omnia a || pariunt U p.c. || Alioqui a || 13 Thesauros U p.c. || 13-14 á quo — concludat add. in mg. U² || 13 concludus o -clusus v || 14 concludium ov || 15 oratione v || 451,2 uerbum Cumulo v || 4 ad accumulatum a || 8 Boetiae a || 9 Pelagi v || acruus] -uo ov

452 **Endromis** genus uestis erat hirsutae et uilli longioris, quo in balneis precipue ac gymnasiis utebantur. Mittebatur ex Gallia. **Iuuenalis**: Endromidas Tyrias et femineum ceroma. **Martialis**: Hanc tibi Sequanicae pinguem textricis alumnam, Quae Lacedaemonium barbara nomen habet, Sordida sed gelido non aspernenda decembri Dona, peregrinam mittimus
5 endromida. **Idem**: Pauperis est munus, sed non est pauperis usus, Hanc tibi pro togula mittimus endromida. Propterea autem Endromis dicitur, quod ἐν δρόμῳ, hoc est : in cursu, ea utebantur. **Idem**: Siue leui cursu uincere quaeris athla. Ridebis uentos hoc munere tectus et imbres. Quidam hanc **balnearem uestem** appellant, quod ea in balneis uteretur.

453 **Texta** quoque fasciola erat qua capillum in capite alligabant; et **capital**, quod sacerdotulae gestabant in capite. **Zona**, qua cingimur. **Martialis**: Longa satis nunc sum, dulci sed pondere uenter Si tumeat, fiam tum tibi zona breuis. Haec et **lorum** dicitur et **Balteus**, quamuis balteus sit etiam á quo arma dependent; et **cinctus** ac **cingulum**, á cingendo,
5 quorum alterum uiris, alterum mulieribus attributum **Varro** scribit. Alii cingulum neutro genere hominum esse existimant, feminino uero genere **cingulas** brutorum, utputa equorum, mulorum, asinorum. Cinctum etiam pro uestitu accipimus. **Virgilius**: Cinctu que Gabino. Quamuis aliqui **cinctum Gabinum** dicunt esse togam sic in tergum reiectam ut una eius lacinia reuocata hominem cingat. Hoc genere uestimenti consul
10 Romanus utebatur bellum indicturus. Quae consuetudo inde tracta est quod, cum Gabini aliquando sacrificiis uacarent, subito exortum est bellum. Tunc itaque ciues togis suis cinctis in bellum profecti sunt et uictoriam adepti. **Gabini** á **Gabiis** dicti sunt. Haec Volscorum urbs fuit, septuaginta milibus passuum ab urbe distans, á Galacto et Bio Sculis fratribus condita, unde nomen habet. Item **cincta flaminica**
15 dicebatur ueste uelata.

454 Cingere proprie circuire est, dictum quasi circumagere. **Plynius**: Cum eum saltum uenatores cinxissent. Hinc **cinctura** dicta actus ipse cingendi; et **cingulum** anulus, quod digitum circuat; et **cinguli** homines qui in his locis ubi cingi solent satis sunt tenues. Et (c. 222) **Cinuiligium**, quo noua nupta praecingebatur; id uir in lecto
5 soluebat, factum ex lana ouis, ut, sicut illa in domum sublata coniuncta inter se sit, sic uir eius cinctus cum ea uinctus que esset. Hoc **Herculano nodo** ligatum omnis gratia uir soluebat, ut sic ipse foelix esset in suscipiendis liberis ut fuit **Herculanus**, qui septuaginta liberos reliquit. Hinc **Cinxiae Iunonis** nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio coniugii solutio cinguli erat quo noua nupta erat cincta. **Clingo**
10 etiam pro cingo usurpant, á graeco κικλεῖν.

455 Á cingo Cinciorum cognomen Romae deductum, á quo Cincia, locus Romae ubi Cinciorum monumentum fuit. Item ab eodem composita fiunt **accingo**, quod est

452,2-3 Iuu. 6,246, ap. Tort. *endromys* ? | 3-5 Mart. 4,19,1-4 | 5-6 Mart. 14,126 uar. | 7 Mart. 4,19,8 uar. et 11 | 8 cf. Lampr. *Alex.* 42,1 et 4 | 453,1-2 cf. Varro *ling.* 5,130 | 2-3 Mart. 14,151 | 4 cf. Seru. *Aen.* 5,313 potius quam Isid. *orig.* 19,33,2 | 4-5 cf. Varro *ling.* 5,114 | 5-6 cf. Seru. *Aen.* 9, 357 = Isid. *orig.* 20,16,4 | 8-14 cf. Tort. *Gabii* (cf. Seru. et *Aen.* 7,612; cf. Sol. 2,10) | 14-15 cf. P. Fest. 65 | 454,1-2 ex Plin. *nat.* 19,11 ? | 3-4 cf. P. Fest. 43 | 4-9 cf. P. Fest. 63 | 9-10 cf. P. Fest. 56 uar. | 455,1-2 cf. P. Fest. 57

452,2 mittebantur a || 3 sequanice a || 5 non om. v || 6 δρόμῳ U o δρομῶ v || 7 atham o || 8 balnearum v || 453,7 Virgilius] Viri v || 8-14 Quamuis — habet *add. in mg. inf.* U² || 11 Gabini v || 13 á om. v || 14 Item U p.c. || 454,1 eum] enim v || 2 dicta om. v || 4 cinuiligium a || id uir] a uiro v || 6 iunctus ov || herculaneo U a.c. || omnis v || 7 gratia om. v || Herculanus U lemma (= P. Fest. mss.): herculanus U (sed anus eras.) Hercules ova || 10 κικλεῖν o κικλεῖν v κικλεῖν a || 455,1-2 Cinciorum — eodem *add. in mg.* U² || 1 cognomen Cinciorum v || 2 monumentum a

cum studio et diligentia paro. **Virgilius**: Paribus que accingitur armis. Vnde **accinctos** industrius dicimus, sicut é contrario **discinctos** negligentes. **Idem**: Discinctos Mulciber
 5 Afros. Accinctum etiam pro parato, instructo, armato frequenter accipimus. **Circumcingo**, notae significationis. **Procingo**, apparo, á quo **procinctus** apparatus bellicus et expeditio dicitur. **Ouidius**: Haec in procinctu (f° 138v) carmina facta puta. **Plynius**: Vinum curas uigorem que animi impedit ad procinctum tendentibus. Veteres etiam **endoprocinctu** dicebant, quod significat qum ex castris in praelium exitum est. Et **procincta**
 10 **classis** uocabatur qum exercitus cinctus erat gabino ritu, confestim pugnaturus. Veteres enim et populi et militum et nauium multitudinem **classem** uocitabant; hanc flumini diali non licebat uidere.

456 **Praecingo**, modo praeparo, unde **praecinctos** strenuos et expeditos dicimus; modo cingo. **Suetonius** de Caesare: Vsum ferunt lato clauo ad manus fimbriato, nec ut unquam aliter quam super eum cingeretur, et quidem fluxiore cinctura; unde emanasse Syllae dictum optimates saepius admonentis: ut male praecinctum puerum cauerent. **Incingo**, cingo uel intus
 5 cingo. **Succingo**, aliquando alligo, ut 'succingo mihi ensem' et 'succinctus sum ense', hoc est: alligatum ad cingulum habeo ensem. **Virgilius**: Succinctam pharetra et maculosae tegmine lincis. Vnde **succingulum** balteum dicimus; et, quo non nulli utuntur, **succinctorium**, uestis genus breuissimae, quo uenter et tantum ferè uelanda corporis teguntur, ut supra diximus. Id et **semicinctum** uocatur, quod medium hominem
 10 cingat, hoc est uestiat. **Martialis**: Det tunicam locuples: ego te praecingere possum. Essem si locuples, munus utrunque darem.

457 **Semis** enim dimidium significat, ut **Semihomo**, **Semideus**, **Semimortuus**, **Seminex**, **Semiuiuus**, **Semestris** sex mensium, **Semesum** semicomestum, **semetrum** media mensura, **Semianimis** quasi exanimatus, **Semicirculus** medius circulus, **Semiferus** non prorsus ferus: semifera enim animalia dicimus ceruum,
 5 damam et similia. **Semimares** imperfecti uiri, ut sunt spadones, galli, eunuchi. **Seminudus** dimidia parte nudatus. **Semiobolus** dimidius obolus. **Semiuncia** dimidia uncia. **Selibra** dimidia libra. **Semiquinaria** diuisio, qum in scandendo quinque pedes per medium diuiduntur, ut ultimae dictionis supersit, ut 'arma uirum que cano'. **Semiseptennaria** diuisio, qum id fit in sex pedibus, ut 'arma uirum que cano
 10 Troie'. **Semipes** dimidius pes, á quo **semipedalis**. **Semiplenus**, non perfecte plenus. **Semiplagium**, paruum rete. **Semiruta**, ex parte diruta ac dissipata. **Semispithium**, breuior ensis. **Semita**, arcta, quasi dimidia uia. **Semissis**, dimidium. **Semiuir**, spado, eunuchus, timidus. **Semiustus**, dimidia parte combustus. **Sesterium** dipondius et semis, de quo superius diximus. **Sesquialtera** proportio quae tan-

455,3 et 3-5 cf. Seru. *Aen.* 1,210 (Verg. *Aen.* 8,724) | 3 Verg. *Aen.* 6,184 | 5 cf. Seru. *Aen.* 9,73 ? | 6-7 ex P. Fest. 77 ? | 7 cf. Ou. *Pont.* 1,8,10 | 8 cf. Plin. *nat.* 23,41 uar. | 8-9 cf. P. Fest. 77 | 9-11 cf. P. Fest. 225 | 11-12 cf. P. Fest. 248 | 456,1 cf. P. Fest. 77 ? | 2-4 cf. Suet. *Iul.* 45,3 uar. | 6-7 cf. Seru. (?) et *Aen.* 1,323 | 7 cf. P. Fest. 303 | 9 cf. 441 | 10-11 Mart. 14,153 | 457,8-9 et 9-10 Verg. *Aen.* 1,1 | 12 cf. Seru. *Aen.* 4,405 | 13-14 cf. Varro *ling.* 5,173 | 14 cf. 1,280

455,3 accingimur *ova* || 3-4 ind. Acc. v || 8 uiuorem v || 8-9 Endop. et. v || endoprocinctum a || 11 Veteres enim et populi et militum et U p.c. || uoc. clas. v || 456,2 Vsus fertur *ova* || ut om. *ova* || 3 nunquam v || quam] quasi *ov* || 8 uenter et *add. s.l. U* || ferè *add. in mg. U* || 9-458,6 Id et — uideatur *add. in mg. inf. U* || 10-11 Martialis — darem *add. s.l. U* || 10 Det *U* : Et *ova* || tun. locuplex v || 457,2 sexmensium] Semensium v || 3 Semetrum] -am a || 4 dic. anim. *ova* || 5 gali a || 7 Semilibra *U* a.c. || librae v || 8 dimidium *ova* || ut ... [*duae (?) uoces deletae sunt*] ultimae dictionis supersit *U* p.c. s.l. : Semiseptennaria d *U* a.c. ut om. *ova* supersint *ov* supersunt a || 11-12 Semispatium *U* a.c. || 13 combustus *U* : ustus *ova*

15 tandem et dimidium habet. **Semitogium**, breuis et quasi dimidia toga; á quo **semitogatus** et eius diminutium **semitogatulus**. Semis autem á graeco deducitur ἑμις, sicut ab ἕξ sex.

458 Á quo **hemicyclus** semicirculus dicitur; **hemisphaerium** dimidia sphaera. **Hemina**, mensurae genus quae dimidium sextarii continet, unde **heminaria** pro (c. 223) mediocri accipitur. **Hemistichion**, dimidius uersus, qui et **hemistichon** dicitur. Et **Hemiolius**, quum ex duobus numeris maior habet totum minorem et praeterea eius medietatem, ut sunt tria ad duo. Et **hemitritaeum**, febris genus de quo inferius dicemus, quod tertianam unam et dimidium continere uideatur.

459 Aliquando succingere est cinctura uestes ita colligere ut breuiores uideantur, fiat que homo ad agendum expeditior. Vnde **succinctam orationem** breuem dicimus, et **succincte** aduerbium breuiter.

460 **Segmentatae uestes** dicuntur quae segmentis, hoc est bratteolis argenteis aureis ue laboratae atque depictae sunt. Segmenta enim proprie segmina, hoc est sectiones, dicuntur á secando. Vnde partes et, ut ita dicam, membra mundi in quae uniuersa terra digeritur, quae nostri **circulos**, Graeci **parallelos** appellant, **seg-**
5 **menta** dicuntur. **Plynius**: Plura autem sunt segmenta mundi. Principium habet Indiae pars uersa ad austrum; patet que usque Arabiam et Rubri maris accolat. **Idem**: Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactria, Hiberia, Armenia et reliqua. **Idem**: Quod superest terrarum tribus assignatur segmentis. Et, quoniam ornamentum colli quod monile uocatur, de quo supra diximus, ex iisdem segmentis fieri solet, **segmentum** etiam appellatur. **Valerius**:
10 Datum est mulieribus ut segmenta aurea gestarent. **Iuuenalis**: Segmenta et longos habitus et flammea sumit. Hinc, quicquid ex tenuissimis segmentis uermiculatim compositum est, etiam si segmenta lignea sint, **segmentatum** dicitur. **Idem**: Et segmentatis dormisset paruula cunis, hoc est: uermiculato emblemate pictis.

461 Hoc in pauimentis **tessellatum** dicitur, quod tessellis, hoc est: paruis quadratis lapillis, intextum sit. **Suetonius** de Caesare: Munditiarum lauticiarum que studiosissimum multi proderunt, quamuis enim tenuem adhuc et obaeratum; in expeditionibus tessellata et sectilia pauimenta circumtulisse; Britan- (^o 139r) niam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem
5 conferentem interdum sua manu pondus exegisse. **Tessera**, cuius diminutium est **tesella**, id est quod omni ex parte quadratum est.

462 Tradunt Geometrae **punctum** corpus esse indiuiduum in quo neque longitudo neque latitudo neque altitudo deprehenditur. Vnde pro breuissimo ac minimo tempore ponitur. **Terentius**: Tum temporis mihi punctum ad hanc rem est. Item pro minima cuiusque rei particula accipitur. **Cicero** : Nam, quod questus es, plures te testes habere quam

457,16-17 cf. P. Fest. 292 | 458,1-4 cf. Tort. *hemicyclus*, *hemisperium*, *hemina*, *hemistichos* | 4-5 cf. Gell. 18,14,3 | 5-6 cf. c. 675,7-10 ? | 460,1-2 cf. Isid. *orig.* 19,22,18 et 31,12 = Seru. *Aen.* 1,654 | 3-5 cf. Plin. *nat.* 6,211 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 6,211-212 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 6,216 uar. | 7-8 cf. Plin. *nat.* 6,219 uar. | 8-9 (cf. 362) cf. Seru. *Aen.* 1,654 = Isid. *orig.* 19,31,12 | 10 cf. Val. Max. 5, 2,1 | 10-11 Iuu. 2,124 ex Seru. uel Isid. 19,31,12 | 12 Iuu. 6,89 ap. Seru. uel Isid. 19,31,12 | 461, 1-2 cf. Isid. *orig.* 19,14 | 2-5 cf. Suet. *Iul.* 46,2-47 | 5 et 6 cf. Isid. *orig.* 18,63 | 462,1-2 cf. Macr. *somn.* 2,2,4 | 2-5 cf. Valla *eleg.* 6,41 (Ter. *Phorm.* 184; cf. Cic. *Planc.* 54)

457,15 *post* dimidium *add.* assis *a* || habeat *ova* || toga *U*² *p.c.* || 17 ἡμισί ο hμισί v ἡμισί *a* || 458,2 *heminaria U lemma*] emi- *U*² || 3 *hemistichon*] *mistichion v hemistichion a* || 6 *uidetur ova* || 460,6 *post* usque *add.* ad *a* || 7 *capsi v* || 12 *sunt ova* || 461,3 *enim om. ova* || 462,4 *quam U* : qui *ova*

- 5 quot in ea dubii puncta tuleris. Aliquando etiam punctum pro suffragiis et fauore accipitur, quoniam **lege** quae **tabellaria** dicta est ueteres suffragia non scribebant, sed puncto notabant. Vnde **expuncti** dicebantur uiles, eiectionis, indigni siue priuati fauore. **Horatius**: Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci, hoc est: solus suffragia iudicum tulit qui et utile et dulce scripsit, quoniam et prodesset et delectaret. **Geometricum** uero **punctum**, quod in nullas partes diuidi potest, protractum **lineam** efficit, idest corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto, et duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminamus, alterum mathematicum corpus efficitur quod duabus dimensionibus extruitur: longo lato que, sed alto caret. Punctis autem quattuor continetur, per singulas scilicet lineas
- 10 binis; et hoc Graeci ἐπίπεδον, nostri **planum** siue **superficiem** uocant. Á quo **superficiarius** appellatur, ut **Paulus** iurisconsultus ait: Qui in alieno solo superficiem ita habet ut certam pensionem praestet. Et **superficiarias aedes** **Caius** appellat quae in conducto solo positae sunt, quarum proprietates et ciuili et naturali iure eius est cuius et solum. Quod si hae duae lineae fuerint duplicatae ut subiectis duabus duae superponantur, adicietur profunditas; et hinc **solidum corpus** efficitur, dictum á Graecis στερεόν quod sine dubio octo angulis continetur (c. 224) et sex latera habet. Huiusmodi figuras Graeci **cubos**, nostri **quadrantalia** dixere, quamuis uasis etiam genus sit quadrantal, pedis quadrati octo et quadraginta sextarios capiens. **Plautus**: Anus haec sitit. Quantillum sitit? Modica est: capit quadrantal.

- 463 Tales sunt, ut **Varro** inquit, tesseræ quibus in aluelo luditur, ex quo ipse quoque appellantur κύβοι, qui cum iaciuntur quancunque in partem incubuerint, dum sunt intacti, immotam habent stabilitatem. Hinc **cybium** dictum piscis genus, de quo inferius dicemus, quia piscantes id uelut alea ludunt, siue quod ita scissum est ut medium eius aequè pateat in omnes partes, hoc est ad similitudinem tessarum. Magnus est error multorum nostri temporis qui talos pro tesseris accipiunt, sed maior insania unius qui id etiam litteris mandare, ut est omnium impudentissimus, non eru- (f° 139 v) buit, cum pueri quoque et uix iam fari incipientes apud Graecos sciant ἀστράγαλον talum esse, κύβον uero, hoc est cubum, id esse quod nos tesseram dicimus: **Varro**,
- 5 **Vitruuius**, **Gellius**, **Macrobius**, **Pompeius** et ipse cuius testimonio utitur **Pollux** sole clarius ostendant. Deceptus est homo rudis et crassus, ratione nominis quod tessera appellatur, cum Graeci tessera quattuor dicant; nec intelligere potuit non ideo tessera uocari quod quadratam figuram habeat, quod genus nostri **quadrata** appellant, sed quod omni ex parte quadrata sit, quod genus **quadrantalia** nominamus.

462,5-7 et 8-9 cf. Ps. Acron et Porph. (Hor. ars 343) | 9-15 cf. Macr. somn. 2,2,4-6 | 15 cf. Gell. 1,20,1-2 | 16-17 Paul. dig. 6,1,74 | 17-18 Gaius dig. 43,18,2 | 18-22 cf. Macr. somn. 2,2,7 (et 1,5,9-10?) + cf. Gell. 1,20,3 | 22-24 cf. P. Fest. 259 (Plaut. Curc. 110 uar.) | 463,1-2 cf. Varro ap. Gell. 1,20,4 | 2-3 cf. Vitr. 5 praef. 4 | 3 et 4-5 cf. P. Fest. 52 | 4 cf. ? | 5-14 contra Cald. Mart. 14,14 et 15 | 9 cf. Varro ap. Gell. 1,20,4 | 10 cf. Vitr. 5 praef. 4; Gell. 1,20,3-5; Macr. somn. 1,5,10-11 et 2,2,7; P. Fest. 52; Pollux 9,94-95 et 10,150

462,8 dulci *U p.c.* || 9 et ²*om. ova* || 11 est enim *U*: enim est *ov* enim est quod *a* || sine alto *om. o* || et] de *v om. a* || 14 Punctus *v* || 463,1 ipsae *ova* (*recte*) || 2 κύβος *o* κύβο *v* κύβοι *a* || 8 *qum*] quem *va* || 9 κύβον *o* κύβον *v* κύβον *a* || 11 ostendunt *a* || 12 tessera *U a.c. ov* τέσσαρα *a* || 13 figuram *om. o*

464 **Talos** proprie ossis genus est in articulo pedis uentre eminentis, concaua in uertebrâ, ligatum solidissimis neruis, quadratum forma, altera parte concauum, altera ferè planum; est que in posteriori suffragine duntaxat, nunquam in prioribus pedibus; nec est homini aut aliis animalibus habentibus digitos nec solidas habentibus ungulas, sed tantum bisulcis. Hinc fit **talipedare** uerbum, quod est uacillare pedibus et quasi supra talos consistere. Hoc genere ossiculi ludere ueteres consueuerunt, quod nostra quoque aetate quibusdam locis obseruari animaduertimus. Situs ipse tali numerum facit, eum que pro lateris differentia diuersum. Latus quod unitatem significat **canis** siue **canicula** appellatur, in quem conuerso talo deponetur ab eo qui iactauerat numus unus, aut quantum inter se pacti fuerant, sine aliquo lucro; idcirco damnosa **canis** uocabatur. **Ouidius**: Quid ualeant tali, quo possis plurima iactu Figere, damnosas effugas que canes. **Persius**: Damnosa canicula quantum Raderet. Eius oppositum **Venus** dicitur siue **Cous**, significans septennarium numerum, et is qui talorum iactu hunc numerum reddidisset sex lucrificiebat, praeterea quicquid esset caniculae iactu erasum. Alia duo latera **Chius** et **Senio** dicuntur, ternarium ille, hic quaternarium significans. Nam binarius et quinarius numerus in talis non erat. **Chius** tris nummos lucrabatur, **senio** quatuor. Ideo **dexter**, hoc est foelix et propitius, dicebatur. **Persius**: Quid **dexter** **senio** ferret Scire erat in uoto. Quod si pluribus positus talis eadem facies erat, pro uno accipiebantur; diuersitas numerum augebat. Duo **seniones** quatuor lucrificiebant; **chius** et **senio** septem. Fuit etiam aliquando in talis octonarius numerus, quem **stesichoritem** uocant à sepulchro **Stesichori** poetae, quod talorum octo figura conditum fuit. **Euripides** Athenis, tempore principum quadraginta qui post triginta imperarunt, numerum talorum usque ad quadraginta auxit, eum que **Euripideum** appellauit. Aliae quoque in hoc ludi genere differentiae fuere, ut ferè in caeteris ludis accidit. Nam et uultorios habebant et **Herculeum basilicum**. **Plautus**: Talos poscit sibi in manum, prouocat me in aleam. Iacit uultorios quatuor. Talos arripio; **Herculeum** iacto **basilicum**. Quapropter ab **Augusto** scriptum legimus: Talis iactatus, ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos (f° 140r) talos singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat uniuersos, qui Venerem iecerat. Nec me latet **Pollucem** de chio aliter sentire, sed nostrorum in hoc sententiam sequi malumus, qui de hac re longe apertius scripsere. Vtebantur autem talis ueteres aut naturalibus aut ex ebore alia ue materia factis, qui per diminutionem etiam taxilli dicuntur.

465 À tali quadem similitudine **taleam** dictam putant, quae est frustum ligni praecisum ex utraque parte aequabiliter serendi gratia. Praecisis enim lignis uel pedali uel cubitali magnitudine non nullae arbores seruntur, id que lignum ita praec-

464,1-2 cf. Plin. nat. 11,255 uar. | 3-5 cf. Plin. nat. 11,254 | 5-6 cf. P. Fest. 358 | 7-9 cf. Pollux 9,99-100 | 10-11 cf. Isid. orig. 18,66 ? | 11-12 Ou. trist. 2,473-474 uar. | 12 Pers. 3,49-50 | 16 cf. Pollux 9,100 ? [et al.] | 18 Pers. 3,48-49 | 20-24 cf. Pollux 9,100-101 [uide etiam Eustath. II. 1289,53 sqq.; Schol. Plat. Lys. 206e; Suet. frg. p. 327 Reif.] | 25-26 Plaut. Curc. 354-355 + 357-358 + 358-359 | 27-29 cf. Epist. imp. Aug. Suet. Aug. 71,2 | 29 cf. Pollux 9,100 | 31-32 cf. Isid. orig. 11,1,45 | 465,1 et 2 cf. Varro rust. 1,40,4

464,5 talipedare o || 9 appellantur a || 10 numus U p.c. || 11 uocatur ov || 13 his v || 14 luci faciebat U a.c. || 18 facies erant v || 21 Stesichori] -cori U a.c. || 22 principium v || 23 Euripidium oa Euripidum v || 24 quoque U : que ova || 25-26 Nam — basilicum add. in mg. U² || 30 malumus ova || 31-32 qui — dicuntur add. in mg. U² || 465,1 quidem ova

sectum graece generali nomine ξύλον, latine talea dicitur. **Plynius**: Ficus omnibus aliis
 5 modis nascitur praeterquam talea. **Idem**: Seruandum in taleae satu ante omnia ut taleae ex feracibus
 fiant arboribus, ne curuae ne ue scabrae aut bifurcae, ne tenuiores quam manum impleant, ne minores
 pedibus, ut ilibato cortice, atque ut sectura inferior ponatur semper, et quod erit ab radice accumule-
 tur que germinat terra, donec robur planta capiat. **Cato**: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus
 10 eris, tripodaneas facito; quas in seminario saturus eris, pedales facito. Qum taleam demittis, pede taleam
 opprimito; si parum descendat, maleo aut mateola adigito, caueto que ne librum scindas.

466 Á talea, ut **Varro** sentit, **taliari** uulgo dicitur lignum dum scinditur, et **in-**
taliari dum praecidendo formatur; et, qum ramus ex utraque parte aequabiliter com-
 planatur ut numerus aliquis in eo describatur, dicitur **talea**. **Talia** uero folliculus
 5 cepearum est, et **Talus** Sabinorum praenomen. Sicut autem frustum ligni quod in
 terra seritur talea uocatur, ita id quod inseritur ramo **calamus** et **tessera** dicitur, seu
 potius per diminutionem **tessella**, quod instar tesserae fit. **Plynius**: Quod si longius
 afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire succum arbitrantur. **Idem**: Quidam huic
 generi miscuere fissuram in uitibus, exempta cortice tessella surculo á latere plano adigendo. Item
 10 **Tessera** lignum est utrinque complanatum, in quo numeri describuntur, quod et
talea dicitur. **Plautus**: Suam uterque tesseram habet; ratio constat. Hoc et **tesserula** dici-
 tur. **Plynius**: Frumenti rationem tesserialis ostendebat. Item **Tessera** Symbolum bellicum
 quod in pugnam exeuntibus datur. **Virgilius**: Itur bello, fit tessera signum. **Liuius**:
 Caeteris omnibus tesseram dari iubet.

467 **Talum** quoque á Latinis aliquando appellatam inuenimus eam partem quae in
 hominibus uno pede utrinque extuberat prope calcem; Graeci Sphyrá uocant. Vnde et
 pro calce aliquando talum usurpant. Hinc **talaris** tunica appellatur praelonga et usque
 ad talos descendens; et **subtel** dictum est concauum pedis, sicut uola, quod scilicet sub
 5 talo sit.

468 Á secundo autem **segmentum** dicitur, et **segmen**, quasi ramentum. Vnde et
praesegmen amputatio rei superfluae dicitur; hinc quae ex **unguibus** eminulis scin-
 duntur **praesegmina** uocantur. **Plautus**: Quin ipsi pridem tonsor ungues dempserat; Colle-
 git; omnia abstulit praesegmina. Eiusdem significationis (f° 140v) est **resegmen**. **Plynius**:
 5 Nec pauci apud Graecos singulorum uiscerum membrorum que etiam sapes dixere, omnia persecuti
 usque ad resegmina unguium. Á seco autem omnia haec deriuantur.

469 **Secare** proprie est excidere. **Cicero**: Id totum secuit in duas partes. Et, quoniam
 dum iter facimus quodam modo uiam diuidere uidemus, **Secare** per metaphoram
 modo pro ducere usurpamus. **Virgilius**: Ille uiam secat ad naues. **Idem**: Arboribus positus
 secto uia limite quadret, hoc est: ducto limite. **Tibullus**: Et secet ad Phrygios uilia membra mo-

465,4 cf. Plin. nat. 17,123 | 5-8 cf. Plin. nat. 17,124 | 8-10 Cato agr. 45 uar. ap. Plin. nat. 17,
 125 | **466,2-3** cf. Varro rust. 1,40,4 | 3-4 cf. P. Fest. 358 | 6-7 Plin. nat. 17,114 | 7-8 Plin. nat. 17,
 119 uar. | 10 ex Plaut. Poen. 1047-1052 ? | 11 Plin. ? | 11-12 cf. Seru. et cf. Aen. 7,637 | 13 Liu. 7,
 35,1 | **467,2** cf. Gloss. III,312,21 | 3-4 cf. Isid. orig. 19,22,7 | 4 cf. Tort. s.d. B sub, ex Prisc.
 gramm. II,147,9-10 ? | **468,2-4** cf. Non. 151-152 (Plaut. Aul. 312-313) | 5-6 Plin. nat. 28,5 uar. |
469,1 cf. Non. 404 ? | Cic. ? ex ac. 1,27 ? | 3-4 cf. Seru. et georg. 2,278 | 3 Verg. Aen. 6,899 | 4-5
 Tib. 1,4,70

465,7 pedabilibus a || secuta v || 9 demittis U p.c. || **466,2** qum add. s.l. U² || 10 post talea add.
 uulgo a || 12 pugna ova || **467,2** sphyrón o σφυρόν a || 3 talum] taliara ov || 3-5 Hinc — sit add. in
 mg. inf. U² || 4 subtal ova || **468,1** dic. Segm. v || 2 eminulis U : animalis ova || 3 Qum o

5 dos. Modo pro sequi. **Virgilius**: Quae cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem. Hinc **sectores** dicti emptores uenditorum bonorum exulis, quod empta sua prosequuntur. Item qui ex damnatione eius qui accusatus est dimidium bonorum expectant aut certe aliquam partem, et id persequuntur. Et **Sectarius** uerueus, qui gregem agnorum praecedens du- (c. 226) cit. Et **Sectio**, modo concisio, modo persecutio iuris. Et
 10 **Secespita**, cultrum ferreum, oblongo manubrio, eburneo, rotundo, solido, iuncto ad capulum argento auro que fixo, clauis aeneis, aere Cyprio, quo flamines, Flamini-
 cae, uirgines Pontifices que ad sacrificia utebantur. Et **Secium** libum, quod secespita secabatur.

470 Et **sicilicus**, scrupuli sex, quod semiunciam secet. Et **sicilices**, hastarum spicula lata. Et **Sicilio** uerbum, cuius significatum ostendit **Plynius**: Prata quotiens secta sunt, sicilire oportet, hoc est quae fenisece praeterierunt secare. Est enim in primis inutile enasci herbas sementaturas. Et **Varro**: In pratis herba, quae crescere desiit et aestibus arescit, subsecari
 5 falcibus debet, et, quoad perarescat, furcillis uersari; quod peraruit, de his manipulos fieri ac uehi ad uillam; tum de pratis stipulam rastellis eradi atque addere foenisicio cumulum. Quo facto, sicilienda prata, idest falcibus consecanda quae foenisece praeterierunt ac quasi herba tuberosum reliquit
 10 campum; á qua sectione arbitror dictum sicilire pratum. Á siciliendo **Sicilia** appellata herba quam alio nomine foenograecum diximus uocari, quod nullus ferè inexcultus fit, sed tantum siciliter, hoc est secatur. Huic enim, quod mirum est, prodest negligentia, et quanto peius tractatur, tanto prouenit melius. Item Sicilia insula, quod olim Brutio agro cohaerens, mox interfuso mari resecta atque auulsa est, propter quod et oppidum é regione in margine Italiae situm **Rhegium** uocatum est ἀπὸ τοῦ ῥηγνύω,
 15 quod est auello; quamuis aliqui Siciliam á ducis nomine Sicelo appellatam uelint, quemadmodum inferius latius disseremus. Item á seco **secale** frugis genus quod Taurini sub Alpibus Asiam uocant, deterrimum et tantum ad arcendam famem utile, fecunda sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere praecipuum.

471 Et **secula** falx, de qua supra diximus; et **securis**, á qua diminutiuum **securicula**, qua ligna secabantur; utebantur tamen ea Lictores atque carnifices, milites quoque frequenter in bello. Huius inuentricem fuisse tradunt **Panthesileam** amazonem. Quidam securim dictam putant quasi semiquirin, ut inferius ostendemus: Sabini
 5 enim quirin hastam appellant. Et **secta**, quae á Graecis haeresis dicitur, ut sunt philosophorum sectae. **Haeresis** enim ab eligendo dicitur apud Grecos, hoc est ἀπὸ τοῦ αἰροῦμαι, quod significat eligo, opto. **Cicero**: Est que in ea haeresi quae nullum sequitur florem orationis. Ab hoc theologi nostri **haereticum** uocauerunt eum qui sectam aliquam uel instituit uel sequitur aduersus fundamenta religionis nostrae.

469,5 cf. Non. 404 uel Seru. (Verg. *Aen.* 10,107) | 6-7 cf. Ps. Asc. *Verr.* p. 172 (?) et P. Fest. 337 | 8-9 cf. P. Fest. 336 | 9 cf. P. Fest. 337 | 10-13 cf. P. Fest. 349 uar. | 470,1 cf. P. Fest. 336 corr. | 1-2 cf. P. Fest. 337 | 2-4 cf. Plin. *nat.* 18,259 uar. | 4-8 cf. Varro *rust.* 1,49,1-2 uar. | 8-9 et 10-11 cf. Plin. *nat.* 18,140 uar. | 11-12 cf. Verg. *Aen.* 3,414 sqq. et al. | 12-13 cf. Strabo 6,1,6 (Aesch. *frg.* 63); P. Fest. 271 et al. | 14 cf. Sil. 14,37-38; Sol. 5,7; Mart. Cap. 6,646; Isid. *orig.* 14,6,32 | 15 cf. c. 566,16-25 | 15-17 cf. Plin. *nat.* 18,141 uar. | 471,1 cf. 265 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 7,201 | 4-5 cf. Seru. *Aen.* 1,292 | 4 cf. ? | 6-8 cf. Tort. (cf. Cic. *parad.* 2)

469,5 Quaecunque *ova* || 11-12 Flamicae v || 12 secum o, sed secium lemma in mg. || 470 add. in mg. inf. U² || 1 sicilicus U² o lemma : siciculi oa siculus v || 3 quae U² : quod ova || f(o)enisecae ov || nasci ov || 5 quoad U² : quod ova || 7 f(o)enisices ov || reliquerunt a || 10 est² om. ova || 12 resecta] recisa (?) U² a.c. || 13 Regium U² a.c. || uoc. est Rh. v || ῥηγνύω U² p.c. -νυλω o -νυλο v || 14 post quod del. auellere significat U² || ante et post Sicelo del. unam uocem U² || 15 post seco del. semis quasi secta medietas et U² || a sero sec. o Sec. a sero v || 471,6-9 Haeresis — nostrae add. in mg. U² || 6 est U² p.c. || 9 nostrae om. ova

472 Et **sectile**, quod excidi potest; et **sectium**, quod excidi solet. Vnde **sectium** dicimus **porrum**, quod folia eius saepius secantur. Duo enim sunt porri genera: alterum **capitatum**, quod in caput latius excrescit, quod ut facerent ueteres silicem uel tegulam porro subiiciebant atque ita capita dilatabant. Huic auctoritatem dedit
 5 **Nero** princeps uescendo eo ex oleo per aestatem uocis gratia penè singulis diebus. Tradunt **Melam**, equitem Romanum, ex procuratione á Tyberio principe in iudicium uocatum, succum porri in summa desperatione ad trium denariorum pondus hausisse, confestim que sine cruciatu aliquo exspirasse. Si largius sumatur, dicunt non esse noxium. Capitatum optimum mittebat **Aricia**. **Columella**: Et mater **Aricia** porri. **Martialis**:
 10 Mittit praecipuos nemoralis **Aricia** porros: In niueo uirides stipite cerne comas. **Sectium** erat praecipuum **Tarenti**. **Idem**: Fila **Tarentini** grauiter redolentia porri Edisti quotiens, oscula clausa dato.

473 Et **sectura** pro sectione. Et **socius**, uel quod secet, hoc est diuidat, laborem alterius, uel quod eum in re laboriosa sequatur. Socius enim proprie dicitur qui in (f°
 141r) re seria ac laboriosa alicui par est. Vnde **socii populi Romani** dicebantur ita cum iis foedere coniuncti ut pacis et belli participes essent; á quo **socialis** dictum
 5 quod sociorum est, unde **socialis** perfidia et **socialis** bellum, quod cum sociis ge- (c. 227) stum est. Et **societas**, quasi participatio. **Liuius**: Infida regni societas. Veteres **Sociennum** pro socio dicebant. **Plautus**: Ibo intro atque illi socienno tuo iam interstringam gulam. Differt socius á comite et sodali. Nam **comes** est qui simul cum aliquo it et tanquam ducem sequitur. **Cicero**: Non comitem se, sed ducem praebuit. **Caesar**: Qum se
 10 uictoriae Pompeii comitem esse mallet quam socium Caesaris. Ab hoc fit **comito** uerbum, et passiuum eius **comitor**, sicut á socius socio et socior. **Virgilius**: Atque uo graditur comitatus Achate. Comitor etiam deponens inuenitur. **Plinius**: Quicumque eum comitati fuerant. Quod si imperator aut dux milites suos socios uocat, qui sibi impares sunt, facit id conciliandae beniuolentiae gratia, quasi eos sibi pares existimare uideatur, quem-
 15 admodum etiam **commilitones** uocat ut se ueluti unum ex illis faciat, qum milites ipsi inter se commilitones sint, non dux aut Imperator commilito dicatur. **Sodalis** in rebus leuioribus dicitur, et ferè in conuiuuiis. Dicti autem sunt sodales quasi simul edales, uel quod sederent simul in mensa, uel quod é suo datis uesci solerent, uel quod inter se suaderent quid commodum esset. **Quintilianus**: Et tempestiua conuiuia et
 20 peruigiles iocos aduocata sodalium turba solutus atque affluens agerem. **Cicero**: Epulabar modice cum sodalibus. Hinc **sodalicia** et **sodalitates** appellatae, hoc est collegia. **Idem**: Sodalitates enim me quaestore sunt institutae. **Caius**: Sodales, inquit, sunt qui eiusdem collegii sunt; cum quo consentire uidetur apud eundem Ciceronem **Antonius**, qui **Norbanum** quaestorem suum appellat sodalem.

472,1-2 cf. Plin. nat. 19,107 ? | 3-4 cf. Plin. nat. 19,109 uar. | 4-5 cf. Plin. nat. 19,108 | 6-9 cf. Plin. nat. 19,110 | 9 Colum. 10,139 | 10 Mart. 13,19 | 11-12 Mart. 13,18 | 473,2-3 cf. Valla eleg. 4, 38 | 6 cf. Liu. 1,14,3 | 6-8 cf. Non. 172 (Plaut. Aul. 659) | 8-10 cf. Valla eleg. 4,38 (cf. Cic. Lael. 37; Caes. ciu. 3,80,3) | 11-12 cf. Verg. Aen. 1,312, ex Valla eleg. 4,38 ? | 12-13 Plin. ? | 13-17 cf. Valla eleg. 4,38 | 17-19 cf. P. Fest. 296 | 19-24 cf. Valla eleg. 4,38 (Ps. Quint. decl. 9,10; cf. Cic. Cato 45; cf. Cic. Cato 45; Gaius dig. 47,22,4; cf. Cic. orat. 2,197)

472,1 sectium *U o lemma* : excidium *o* excidium *va* || 4 huic] hinc *a* || 7 uocatum *ova* || 473, 3 alicuius *ova* || 4 particeps *U a.c.* *v* || 8 cum aliquo simul *ova* || 10 *malet v* || 12 eum] enim *ov* || 15 etiam *om. ova* || 16-17 in rebus *le.* *Sod.* *v* || 17 autem sunt *sodales add.* in *mg. inf. U*² || 19 quid *U* : quod *ova* || 21 *sodalitates]* -litas *v*

474 Et scutum, et scutula, de quibus supra diximus. Et sica, cultrum ferreum; á quo sicarii dicti. Vnde est lex Cornelia de sicariis. Sunt autem sicarii homicidae et qui hominis occidendi furti ue faciendi causa cum telo ambulauerint, et qui in rebus capitalibus dolo malo falsum iudicauerint, falsum ue testimonium dixerint.

475 Et **secus**, quod significat aliter. Vnde **haud secus** dicimus, hoc est: non aliter; á quo **secius**, quod modo pro positio suo accipitur, modo significat minus uel tardius. **Virgilius**: Nec secius omnis in unguem Arboribus positus secto uia limite quadret. Aliquando **secus** praepositio est et significat iuxta, ut 'secus uiam', hoc est: quod immediate secat, idest sequitur uiam. Et **secundum**, quod immediate sequitur primum, idest quod secundo loco est. Quapropter et aduerbialiter accipitur pro iuxta: nam quod secundo loco est, iuxta est. **Sulpitius**: Marcum Marcellum post coenae tempus á Magio Cellione familiari eius pugione percussus esse et duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem. **Virgilius**: Dulcibus illa quidem illecebris aut plena secundum flumina. Aliquando pro post, quasi secundo loco. **Quintilianus**: Nam quod unum mihi secundum patrem fortuna uidebatur parasse praesidium, id ego sperare in illa sorte non poteram. **Cicero**: Proxime autem et secundum deos homines hominibus maxime utiles esse possunt. Capitur etiam **secundum** (f° 141v) pro eo quod est pro, ut 'secundum te litem do', 'secundum me iudica', idest: pro te et pro me. Et pro in, ut 'secundum quietem', idest: in quiete. Interdum eam uim habet quam iuxta sententiam, ut 'secundum Platonem', 'secundum Aristotelem, hoc est: iuxta sententiam Platonis, iuxta sententiam Aristotelis.

476 Item **secundum** diximus prosperum, quod ita uti uolumus secet, idest sequatur; uel quod quae adsunt prospera esse dicuntur. Vnde **praesentem** pro propitio capimus. **Plautus**: Sis praesens, obsecro, te que sine exorariet. Hinc secundam fortunam uocamus, quae uel nobis adest, uel nobis obsequitur; et res secundas, quae pro nostro desyderio sequuntur. **Virgilius**: Et seruare modum rebus sublata secundis. Et **secundo flumine** nauigat qui aqua sequente nauigat, hoc est: in eam partem fluente ad quam tendimus; sicut **aduerso flumine** nauigat qui contra aquam nititur. Ab hoc fit **secundare**, quod est prosperare. **Virgilius**: Dii coepa secudent. **Propertius**: Iam liquidum nautis aura secundat iter. Á quo **obsecun-** (c. 228) **dare**, quod est uel in melius conuertere, uel obsequi. **Terentius**: Haec me reprehendere et corrigere et obsecundare in loco. Et **secundarius**, quasi secundi ordinis. Vnde **secundarius panis** dicitur uulgaris. **Suetonius** de Augusto: Cibi minimi erat atque uulgaris ferè. Secundarium panem et pisciculos minutos et caseum bubulum manu pressum et ficus uirides biferas maxime appetebat. Item **secundo** aduerbium, quod aliquando significat ordinem, ut primo, secundo, tertio. Aliquando bis, ut 'secundo eum monueram', idest: bis monueram; et 'secundo consul', idest: bis

474,1 cf. 335 | 1 et 2 cf. *Isid. orig.* 18,6,8 ? | 2-4 cf. *Marcian. dig.* 48,8,1,0-1 | 475,1-2 cf. *P. Fest.* 296 | 2-3 cf. *Seru. et georg.* 2,277-278 | 4 cf. *Quint. inst.* 8,2,20 uar. | 6-15 cf. *Valla eleg.* 2,46 (cf. *Sulp. Ruf. Cic. fam.* 4,12,2 uar.; *Verg. georg.* 3,217 + cf. 143-144; cf. *Ps. Quint. decl.* 9,4; *Cic. off.* 2,11) | 476,1-2 cf. *P. Fest.* 337 | 3 *Plaut. ? ex Most.* 1175 potius quam *Poen.* 360 ? | 5 *Verg. Aen.* 10,502, ap. *Non.* 389 ? | 8-9 cf. *Non.* 169 (cf. *Verg. Aen.* 7,259; *Prop.* 4,21,14) | 9-10 cf. *Don.* et cf. *Ad.* 994 | 12-13 *Suet. Aug.* 76,1 uar.

474 *add. in mg.* U² || 2 *post* sicarii del. ... omnes U² || 3 homines ova || 475,11 *patrem*] partem v || 476,3 fortunam Secundam v || 14 eum] cum v

consul. Non nunquam rursus. **Cicero**: Semel hominem allocutus fueram: an secundo mihi redeundum esset ignorabam. Et **secundae** plurali numero tantum membrana illa qua partus obuolutus utero prodit, dictae quod nascentem infantem sequantur; hae nisi cum partu exeant mulier male torquetur. **Χόριον** eas appellant Graeci; quidam é nostris **uolucrum** dixere. **Plinius**: Brassicae semen contra ardorem febrium facit et stomachi uitia et ad secundas.

477 Item á seco **insecta**, de quibus supra diximus. Et saucius, de quo inferius dicemus, quasi secius. Et **serra**, dentatum instrumentum quo ligna et lapides secantur. Item instrumentum ligneum similiter dentatum quo trahentibus bobus homines torquebantur. Vnde serrati dentes dicuntur qui inter se distincti sunt, ad similitudinem dentium serrae; et **serratum** quicquid eodem modo dentatum est. **Serra praeliari** dicitur quum assidue acceditur receditur que nec ullo tempore consistitur, ut serra facit, dum aliquid secatur. Serrae inuentorem fuisse Dedalum tradunt, qui et fabricam materiarum inuenit; et **asciam**, notum instrumentum, ab ascendendo dictam, cuius diminutium est **asciola**; et **perpendiculum**, instrumentum fabri materiarum siue cementarii, quo plumbo á filo et gnomone pendente (f° 142r) rectitudo siue obliquitas operis perpenditur, hoc est examinatur; et **terebram**, instrumentum ad perforandum, á terendo dictum, á quo fit uerbum **terebro**, quod est terendo perforo, et **exterebro**, quod est extorqueo et scrutor. **Plautus**: Exterebra prorsus atque excute. Dicimus etiam neutro genere **terebrum**, á quo fit diminutium **terebellum**. Et **Glutinum**, quod Graeci **collam** nominant, quo ligna ferruminantur. Et **lithocollam**, hoc est glutinum quo lapides coniunguntur.

478 Item **sector**, quod est sequor. Á quo fit **insector**, persequor; et **consector**, sequor; et **assector**, comitor non in itinere aut nauigatione aut militia, sed ferè per urbem. **Cicero**: Quum aedilitatem Crassus peteret eum que maior natu et consularis Sergius Galba assectaretur. Et **assecla**, communis generis, qui continue aliquem sequitur. Veteres tamen asseclas nutrices dicebant, quod semper iis assint quos nutriunt, nec exiguo ab iis tempore diuellantur. Item á seco deducitur **sequor**, eiusdem significationis. Á quo **sequitor**, qui sequitur, cuius femininum est **sequitrix**; et **sequax**, trium generum, quod modo significat id quod sequitur. **Seneca**: Caeteros que Aristippi sequaces. Modo quod se spargendo dilatat. **Persius**: Quorum imagines lambunt Hederae sequaces. **Vergilius**: Sonitum que metum que Miscebant operi flammis que sequacibus iras. Et **sequela**, consecutio. Et scurra, qui turpiter iocando domos aliorum sectatur.

479 Et **sequester**, apud quem plures eandem rem de qua controuersia est deposuerunt, dictus, ut **Modestino** placet, quod occurrenti et quasi sequenti eos qui contendunt committitur. Est autem

476,16-17 Cic. ? fr. inc. 33 | 17-18 cf. Pap. uel Balb. [et al. ?] | 20-21 cf. Plin. nat. 20,89 uar. | 477,1 cf. 382 | 1-2 cf. c. 687,58-59 | 4 cf. Plin. nat. 11,160 ? | 5-6 cf. P. Fest. 345 | 7-8 et 9 et 11 et 14 et 15 cf. Plin. nat. 7,198 uar. | 8-9 cf. Isid. orig. 19,19,12 | 9-11 cf. Pap. ? | 12 ex Isid. orig. 19,19,14 ? | 12-13 cf. Non. 62 | 13 Plaut. ? fr. inc. 82 [18 Oliver] [ex Astr. frag. 14 ap. Non. 63 ?] | 478,2-4 cf. Valla eleg. 5,77 = Tort. s.d. D (cf. Cic. orat. 1,239) | 4 cf. Isid. orig. 10,16 ? | 4-5 ex Non. 57 | 6 cf. Non. 404 uel Seru. Aen. 10,107 | 8 Sen. ? fr. inc. 21 | 9 Pers. prol. 5-6 | 10 Verg. Aen. 8,431-432 | 11 cf. Isid. orig. 10,255 | 479,1-2 cf. Modest. dig. 50,16,110

476,17 redeundo ov || 19-20 Vol. quid. e n. v || 20 semeti U ov || februm v || 477,1-2 Et saucius — secius add. in mg. U² || 6 assidue U p.c. || constituitur a || 8 materiarum U p.c. || asciam U p.c. || dictum ov || 478,2 in om. v || 4 comm. g. Asse. v || 6 diuellatur o || sequor U p.c. || 7 sequitrix U lemma : secutrix U oa sequitrix v || 8 Caeteris ov || 9 dilatat o || 11 Et — sectatur add. in mg. U² || post et del. seq. U² || 479,2 concurrenti o || committuntur v

sequester quasi medius inter duos altercantes. Quapropter **Virgilius pacem sequestram** indutias appellavit, quod media sit inter bellum praeteritum et futurum: 5 Bissenos pepigere dies, et pace sequestra Per silvas Teucris misti que impune Latini Errauerunt iugis. Hinc fit **sequestro** uerbum, quod est: apud sequestrum depono; et passium eius **sequestror**, á quo **sequestrata res** et actus ipse **sequestratio** dicitur. Item **sequestror** aduerbium. **Cato**: Per deum immortalem nolite uos sequestro ponere. Veteres pro sequestrum (c. 229) **sculnam** usurpauerunt, quasi sequulam, quo uerbo usus est **Varro**.

480 Et **sequens**, quod trahentem facile sequitur, ut cera et glutinum. Item á sequor composita fiunt **Pedisequus**, hoc est famulus qui pedes domini sequitur. Et **pedisequa** ancilla quae sequitur dominam. Et **odorisequus** canis qui odorem sequitur. **Assequor**, adipiscor. **Obsequor**, morem gero, nec solum de minoribus dicitur erga maiores, sed etiam de maioribus erga minores. **Plautus**: Ego sanè cupio 5 obsequi gnato. Hinc **obsequia** dicuntur officia quae alter alteri exhibemus. **Terentius**: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Á quo **obsequiosus**, qui obsequens et moriger est; et **obsequela**, ipsa morigeratio. **Plautus**: Omnes parentes, Libane, liberis suis, qui mihi auscultabunt, facient obsequelam. **Persequor**, modo insector. **Plautus**: Quid me miseram atque 10 innocentem persequeris? Modo perseuero, exequi quod agere coeperam. **Plynius**: Qui mihi omnes suaderent ut coeptum opus persequi festinarem.

481 **Exequor**, persequor, absoluo. **Apuleius**: Neque enim in tenebris, sed in pro- (f° 142v) patulo iussa domini exequabar. Hinc **exequiae** dictae, funebre officium, quod scilicet in funere exequimur; á quo **exequiari** uerbum quod est in exequiis conuiuari et epulari. **Varro**: Ipsum propter ius liberti semitracti exequiantur. Exequias quidam ita ab aliis 5 separant ut exequiae sint dum cadaver effertur, postquam sepultum est, reliquiae, **inferiae** sacra mortuorum, quae inferis fiunt. **Virgilius**: Totidem quos educat Vfers Viuentes rapit inferias. **Parentalia** etiam dicebantur; et **parentare** est sacra mortuis facere, uel quod ita parentem mortuis qui ita uiuentes iusserant facere, uel quod filii parentibus hoc praestarent. Eadem **iusta** uocabantur, quod iure fierent iis qui de nobis uiuentes bene meriti fuerant, de quibus **Virgilius**: Qui que sui memores alios fecere merendo. 10

482 **Prosequor**, cum affectu aliquo animi sequor; et ferè semper habet ablatiuum, ut 'prosequor te oculis, caritate, odio, honore, uersibus, cantu, conuitiis'. Ab hoc fit **prosequium**, sicut ab **obsequor** **obsequium**. **Insequor**, persequor. **Quintilianus**: Quum eum maledictis insequeretur. **Subsequor**, statim sequor. **Consequor**, modo 5 sequor. **Cicero**: Ex quo intelligi potest illum mentis agitatione inuestigatione que earum rerum quas cogitando consequeretur neque ociosum neque solum unquam fuisse. Non nunquam adipiscor.

479,3-5 cf. Seru. et *Aen.* 11,133-135 | 7-9 cf. Gell. 20,11 (cf. *Cato or. frag.* 10,3; *Varro frag.*) | 480,3-4 cf. Seru. *Aen.* 4,132 potius quam Liu. Andr. (?) ap. Ter. Maur. 1938 | 4-6 cf. Non. 454 (*Plaut. As.* 76) | 7 Ter. *Andr.* 68 ap. Non. 215 | 8-9 *Plaut. As.* 64-65 ex Non. 215 | 9 cf. *Valla eleg.* 5, 32 | 9-10 *Plaut. ? fr. inc.* 83 | 10 cf. *Valla eleg.* 5,32 | 10-11 *Plin. ?* | 481,1-2 *Apul. ? fr. inc.* 57 | 3-4 cf. Non. 107 (cf. *Varro Men.* 47) | 4-5 cf. Seru. *Aen.* 2,539 uar. = *Isid. orig.* 11,2,35 | 5-7 cf. Seru. et *Aen.* 10,518-519 | 8 cf. *Pap.*; *Hug.*; *Balb.* et al. | 10 *Verg. Aen.* 6,664 | 482,1-2 cf. *Valla eleg.* 5,32 | 4 *Quint. ?* | 4-7 cf. Non. 270 (cf. *Cic. off.* 3,4)

479,3 sequester *U p.c.* || 5 mixti *va* || 6 uerb. *Seq. v* || 8 nolito *ova* || 9-10 sequestre *ov -tro a* || 480,6 quae — exhibemus *om. ova* || 7 qui obsequens *om. ov* || 8-9 et obsequela — obsequelam *add. in mg. inf. U²* || 8 nae *ova* || 481,2 domini *v* || 3 exequari *ov* || in *om. v* || 4 exequantur *ov* || 7 est *om. a* || 8 facere *add. in mg. U²* || 482,2-3 Ab hoc — obsequium *add. in mg. U²* || 6 neque] *ne U a.c.*

Idem: Tunc quum ea quae es á Senatu summo cum honore tuo consecutus. Ab hoc **consequentia** deducitur, quae ex praecedentibus infertur.

483 Á seco quoque composita fiunt **circumseco**, quod est circumcido. **Interseco** quasi medium seco. **Perseco** perfecte seco. Proseco idem quod seco, unde prosecta dicuntur exta seu uiscera quae sacrificiis adhibentur. **Ouidius**: Cuius ut imposuit prosecta calentibus aris. Item prosicium, quod prosectum proicitur. **Deseco** ex aliquo seco. **Execo** excido. **Praesecco** praecido. **Subsecco** succido. **Diseco**, modo dilanio modo diuido; á quo diuisiones patrimoniorum inter consortes **dissectiones** sunt appellatae. **Reseco** rescindo. Et **foenisex**, qui foenum secat, de quo supra diximus, á quo **foenisecium** ipsa sectio foeni; unde apud M. Catonem de foenisecio scribitur.

484 Est praeterea genus intimae uestis, quae ferè ex lino fit, **subucula** appellata. Item **sucula**, quamuis sucula paruam quoque suem significet. **Plautus**: Post est sicula argenteola et duae connexae maniculae, et sucula. Quin tu i dierecta cum sucula et cum porculis. **Creputundia** sunt non modo uestes, sed bullae, ensiculi, securiculae, crepitacula et puerilia ornamenta, á crepando, hoc est tinniendo, dicta, quoniam infantes huiusmodi crepitaculis maxime gaudent. **Martialis**: Si quis plorator collo tibi uernula pendet, Haec quatiam tenera garula sinistra manu. **Plautus**: Sunt creputundia ? Ecce uideo. Qua facie sunt ? Ensiculus aureolus primum litteratus. Post altrinsecus securicula ancipes, item aurea litterata. Post est sicula argenteola et duae connexae maniculae, et sucula, et bulla aurea est, pater quam dedit mihi (c. 230) natali die.

485 Item **castula** palliolum erat quo puellae nudae infra papillas praecingebantur. **Varro**: Castulam mulier sumpserat pro sucula. Item **femoralia** sunt, quibus pudendae partes corporis teguntur, dicta á femore. Item á fe- (f° 143r) mine feminalia: nam **femur** exterior pars sub coxendice dicitur, **femen** interior; uel femur pars posterior, **femen** anterior. **Liuius**: Quosdam et iacentes uiuos succisos feminibus poplitibus que inuenerunt. Eadem **subligacula** á subligando dicuntur. **Cicero**: Scenicorum quidem mos tantam habet uetere disciplina uerecundiam ut in scenam sine subligaculo prodeat nemo. Et **subligaria**. **Plynius**: At hercle Alexandriae, ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici. **Martialis**: Tecta tamen non hac qua debes parte lauaris, si pudor est, transfer subligar in faciem. Sunt etiam qui á succingendo **succinctoria** nominent. Item **campestria**, quod iis in gymnasiis et palestris, hoc est in campis, uterentur; á quo qui campestria induti sunt dicuntur **campestrati**.

486 Ad haec sunt candidissimae simul ac subtilissimae uestes ex lino Aegyptio factae, quae plurimum pulchritudinis ac lucri, minimum firmitatis habent. Hae magno uulgi errore bombicinae dicuntur. **Xylinae** autem debent appellari, siue **gossipinae**

(Cic. *epist. frg.* III,1) | 483,2-3 cf. Non. 220 ? | 3-4 Ou. *met.* 12,152 | 4 cf. P. Fest. 225 | 7 cf. 261 | 8 Varro [non Cato] *rust. ind. capit.* p. 6,2 [= 1,49,2] | 484,1 cf. P. Fest. 308 + 311 ? | 2-3 cf. Plaut. *Rud.* 1169-1170 uar. | 6-7 Mart. 14,54 | 7-9 Plaut. *Rud.* 1154; 1155; 1156 uar.; 1158-1159; cf. 1168-1169 uar.; 1171 | 485,1-2 cf. Varro ap. Non. 548 mss. (ex Varro *frg.*) | 2-3 cf. Isid. *orig.* 19, 22,29 ? | 4-6 cf. Valla *eleg.* 4,57 (Liu. 22,51,7 uar.) | 6-7 cf. Non. 29 (Cic. *off.* 1,129) | 8-9 Plin. *nat.* 12,59 uar. | 9-10 Mart. 3,87,3-4 | 10 cf. Isid. *orig.* 19,33,5 | 11-12 cf. Aug. *ciu.* 14,17 potius quam c. *Pelag.* 1,16,32 | 486,1-2 et 3-5 cf. Plin. *nat.* 19,14 | 3 cf. Plin. *nat.* 11,76

483,2-4 Proseco — proicitur *add. in mg. inf. U²* || 5 modo *add. s.l. U²* || 6-7 modo — appellatae *add. in mg. U²* || 8 foenisecium *U a.c.* || foenisecio *U a.c.* || 484,2 Post *om. ova* || sucula *ova* || 3 Quin tu i] Quint. v || Directa v die recta a || 5 tinnienda o || 6 quatiet *ova* || 8 est *U*: haec *ova* || 9 quam pater va || 485,3 femine *U*: foemine *ov* foemina a || 8 Alexandria *ova* || 9 non] ob v || 10 Succinctoria a succingendo v || 11 gymnasis o || 12 Campestrati d. v

seu gossampinae. Quippe **Gossipion** siue **xylon** seu gossampinus frutex est ex
 5 superiori parte Aegypti quae in Arabiam uergit, allatus nunc etiam in quibusdam
 locis Italiae nascens; ex quo **lina** fiunt quae **Gossipina** siue **xylina** seu gossampina
 dicuntur. Paruulus est, similem que barbatae nuci defert fructum plenum lanugine.
 Nec ullum genus lini in candore huic mollicia ue praefertur. Iuris consulti inter lanas
 10 potius adnumerant, dicunt que **lanam ligneam** á Graecis appellari. Vestes inde
 sacerdotibus Aegypti gratissimae fiunt. Quidam etiam huiusmodi linum cottonum
 uocant, quod frutices id ferentes quibusdam in locis folia habent uitium foliis similia,
 nisi quod minorata sunt, ferunt que cotonei mali similitudine cucurbitas quae matu-
 15 ritate ruptae lanuginis pilas emittunt. Cotoneam uero Veneti uocant herbam quam
 Galli halum nominant, similem cunilae bubulae, cacuminibus thymo, dulcem et sitim
 sedantem.

487 Sunt item **uestes sericeae**, leuitate omnibus praestantes, multiplici colorum
 uarietate infectae. Mittunt has **Seres**, Scytharum populi, á quibus nomen habent. In-
 nascitur arborum frondibus lanugo nobilis, quae **sericum** dicitur. Hanc ueluti quam-
 5 dam frondium canitiem aqua perfusam depectunt. Geminus hinc feminis labor est:
 redordiendi fila, rursus que texendi. Aliae quoque gentes **lanigeras arbores** habent,
 sed omnibus iam nomen **Seres** dedere, si quidem et **bombicinas** nunc á sericeis
 non distinguunt. **Bombix** animal est ex insectorum genere. Tria eorum genera sunt:
 primum in Assyria proueniens, uespae maius, nidos luto figit et parieti applicat seu
 10 alicui lapidi duricia tanta ut spiculis perforari uix possint. In his ceras largius quam
 apes faciunt, deinde maiorem uermiculum. Aliud fit ex grandiore uerme, qui ueluti
 gemina protendit cornua, sui que generis est primum toto immutato **Eruca**; deinde
bombylis appellatur, ex quo **Necydalus**. Ex hoc in sex mensibus bombices telas
 araneorum modo texunt ad uestem ac luxum uirorum ac feminarum, quae **bombici-**
 15 **na** appellatur. Prima eas in filum retorquere ac inde texere in **Co** insula **Pamphila**,
 Platis filia inuenit, á quo huiusmodi uestis **Cois** appellata est. (nº 143v) **Horatius**:
 Altera nihil obstat Cois tibi. Tertium genus in eadem **Co** insula primo inuentum tradunt,
 floribus quarundam arborum imbre decussis et terrae halitu animatis factos primo
 papiliones paruos nudos que, mox frigorum impatientia uillis inhoruisse et aduersus
 20 hyemem instaurasse sibi tunicas densissimas, pedum asperitate foliorum lanuginem
 radentes in uellera; quam unguium carminatione subigentes mox traxerunt in ramos,
 et ueluti (c. 231) pectine tenuarunt; postea apprehensam inuoluerunt corpori, facto
 sibi nido uolubili. Sic ab homine sublatis sunt, fictilibus que uasis tepore, et furfurum
 esca nutriti. Ita subnatos alios sui generis bombices. Deinde in Italiam quoque trans-

486,6-8 cf. Plin. nat. 19,14 | 8-9 cf. Vlp. dig. 32,70,9 ? | 9-10 cf. Plin. nat. 19,14 | 10 ? | 11-13
 cf. Plin. nat. 12,38 | 13-15 cf. Plin. nat. 26,42 | 487,1 et 2-5 cf. Plin. nat. 6,54 | 5-6 cf. Plin. nat. 12,
 38 (et 17 ?) | 7-15 cf. Plin. nat. 11,75-76 uar. | 16 cf. Hor. sat. 1,2,101 | 16-23 cf. Plin. nat. 11,77-78
 uar.

486,4 seu gossampinae add. in mg. U² || seu gossampinus add. s.l. U² || 6 seu gossampina add.
 in mg. U² || 9 connumerant ova || 10-15 Quidam — sedantem add. in mg. U² || 11 foliis om. ova || 14
 cunilae] culmae v || 487,3 dic. Ser. v || 4 perfusa ova || 8 uespa a || 9 tanta duritia ova || 11 immutato]
 in mutato o || 14 et 16 Co a || 18 palliones ov || 20 texerunt o || 21 apprehensa v || 22 tempore v

latos tam gratos mulieribus ut non fictilibus iam uasis, sed pectoribus ac mammis
 25 ipsi foueant alant que ferè foliis mori. Horum lanificia humore lentescunt, excerpta
 mox in fila exiguo fuso tenuantur et uestes fiunt tam mulieribus iam quam uiris, omni
 quidem tempore, sed praesertim aestate gratissimae.

488 Sunt item **Byssinae uestes** ex lana mollissima, colore luteo nigricante ac
 splendorem auri reddente. Est conchae genus quod **pinna** dicitur. Nascitur in limo-
 5 sis, subiecta semper, nec unquam sine comite quem **pinnoterem** uocant, alii **pin-**
nophilacem. Hic in aliquibus paruus est pisciculus cui nomen **Squilla** est. Cicero:
 10 Duabus grandibus obsita conchis, cum qua paruus pisciculus Squilla dictus societatem coit. In
 aliquibus cancer, dapis assectator. Aperit sese pinna atque orbum luminibus corpus
 minutis pisciculis praebet; assultant illi protinus et, ubi per licentiam audacia creuit,
 implent pinnam. Hoc tempus speculatus cancer leui morsu significat. Illa ore com-
 presso quicquid inclusit exanimat, partem que socio prebet. Hanc, ut plerasque alias
 15 conchas, uenatur polypos, quam ut sine discrimine comprehendat, Lapillum extra
 carnem imponit, ne claudi et brachia eius incidere possit. Aduenientem ergo
 peruigil socius speculatur, id que leui morsu indicat pinnae. Illa clausis testis saluti
 suae consulit. Haec pauxillum intra se lanae habet conchae adhaerens, colore luteo ac
 perlucido, quae **byssus** dicitur. Fiunt ex eo pretiosissimae uestes byssinae appellatae;
 15 et **byssinum** eiusmodi color uocatur, qui aliquando etiam dicitur byssus. Hoc fit si
 cocco tinctum Tyrio tingatur.

489 Est etiam byssinum lini genus praetiosi quod circa Elin in Achaia gigni sole-
 bat, dictum á similitudine huius quod diximus byssini, et mulierum maxime delitiis
 conueniens. Huic lino inter caetera genera principatus est, eo excepto quod **uiuum**
 5 appellat, nec ullis ignibus absumitur. Ardent ex eo mappae in focus conuiuiorum et
 igne exustae magis splendescunt quam si aquis (f° 144r) abluerentur. Fiunt hinc
funebres regum **tunicae** quae fauillam corporis, dum crematur, ab reliquo cinere
 separant. Nascitur in desertis ac sole adustis Indiae locis, ubi imbres non cadunt,
 assuescit que uiuere ardendo, rarum inuentu et textu difficile propter breuitatem.
 Rufus alioquin color igni maxime splendescit. Qum inuentum est, aequat pretia mar-
 10 garitarum. Vocatur á Graecis **asuestinum** propter calcis similitudinem, quae igni
 purificatur. Calcem enim Graeci ἄσβεστον uocant: .β. graeca littera aliquando non in
 .b. latinam, sed in .u. consonantem conuertitur, ut in Asuestinum et in Eruus. Lin-
 theum ex asuestino factum si circa arborem ponatur, caeditur arbor surdis ictibus.
 15 **Strabo** scribit ad Carystum in Euboea lapidem nasci quem pectunt, nent, texunt; conficiuntur
 inde mantilia egregie contexta. Ea ubi sordescunt, in flammis proiecta non secus emundantur quam si
 aquis maculae eluerentur.

487,25-27 cf. Plin. nat. 11,78 | 488,2-4 cf. Plin. nat. 9,142 uar. | 5 cf. Cic. nat. deor. 2,123 uar.
 | 5-9 cf. Plin. nat. 9,142 uar. | 9-11 cf. Plin. nat. 9,90 | 489,1-3 cf. Plin. nat. 19,20 | 3-10 cf. Plin.
 nat. 19,19-20 uar. | 12-13 cf. Anaxilaus ap. Plin. nat. 19,20 | 14-16 cf. Strabo [cf. G. G.] 10,1,6

487,25 ipsos ova || 26 iam om. ova || 488,5 quae v || 8 leuis ov || 9 examinat U a.c. || 11 possint
 U a.c. || Ad uenientem a || 489,2 mulierem ov || 3 Vuium o uero v || 9 alioqui a || 12 latinum ova || 13
 ceditur ov

490 Ex Hispania afferri quondam **linum** solebat faciendis plagis utilissimum, quod **zoelicum** uocatur, á ciuitate Galatiae propinqua oceano; et **Cumanum** é Campania ad piscium et auium capturam; item etiam ad faciendas **plagas** quae **Cumanae** dicebantur, apros filo ceu ferri acie concidentes. **Plagae** non funiculi sunt
 5 quibus retia astringuntur, ut **Seruius** sentit, sed retia rariora ad capiendas feras, quod praeclare **Virgilius** diffinit: Retia rara plagae, lato uenabula ferro. Nam funiculi quibus retia tenduntur circa summam et imam partem **epidromes** appellantur, quod in iis retia discurrant: ἐπι enim significat in, δρομῶ curro. Visae sunt tantae tenuitatis ut anulum hominis cum epidromibus, hoc est funiculis quibus extenduntur, transierint,
 10 (c. 232) uno tantam eorum multitudinem portante ut saltus cingere possent; nec adeo hoc mirum est quin illud sit mirabilis: singula stamina earum centeno quinquageno filo constare, quamuis illud hoc miraculum superat quod in Aegyptii quondam regis thorace, in Rhodiorum insula uisum est in templo Mineruae trecentis sexaginta quinque filis singula fila constare.

491 Est etiam lini genus quod **carbasa** dicitur, ex quo precipua fiunt uela nauium, quae et ipsa ab hoc pluratio numero **carbasa** neutro genere dicuntur, singulari feminino carbasa. Hinc **carbasa uela** dicimus siue quae ex eo genere lini sunt, siue naualia. Carbasina, hoc est naualia, uela primus in theatro fertur duxisse
 5 **Lentulus Spinter** Apollinaribus ludis. Mox **Caesar** dictator totum forum Romanum eisdem uelis textit, uiam que Sacram ab domo sua ad cliuum usque in Capitolium, quod ludo ipso quem aedidit gladiatorio mirabilis uisum fuisse prodiderunt. Deinde **Marcellus**, Octauia sorore Augusti genitus, uelis forum inumbravit ut salubrius litigantes consistenter. Quidam etiam caua aedium uelis texerunt ut (f° 144
 10 v) solem arcerent. Quin etiam tingere coloribus lina coepere ex quibus fierent uela. Talibus usus est **Alexander Magnus**, dum Indo amne nauigaret. Item **uelo purpureo** ad Actium cum **M. Antonio Cleopatra** uenit, eodem que effugit. Postea in **theatris** tantum huiusmodi **uela** umbram fecere, quod primum **Q. Catulus**, qum Capitolium dedicaret, inuenit.

492 Lino ueteres culcitrans implere ac tomento solebant, praesertim in Gallia Cisalpina. Est et lini genus quod **orthominum** appellant; fit é panicula palustris harundinis. Asia **linum é genista** facit, ad piscatoria retia praecipuum; Aethiopes Indi que é **malis**; Arabes é **cucurbitis**. Semen lini utile medicinae est, adhibetur que in
 5 rustico quodam ac praedulci Transpadanae Italiae cibo. Item eo in sacris utebantur. Virgae in aqua macerantur; tum siccatae in saxo tunduntur **stypario maleo**, quod proximum cortici est.

490,1-4 cf. Plin. nat. 19,10-11 uar. | 4-5 et 6-7 cf. Seru. et Aen. 4,131 | 8-9 et 9-14 cf. Plin. nat. 19,11-12 | 491,1-3 cf. Seru. Aen. 3,357 [et al.] | 4-9 cf. Plin. nat. 19,23-24 | 10-12 cf. Plin. nat. 19,22 | 12-14 cf. Plin. nat. 19,23 | 492,1-2 cf. Plin. nat. 19,13 | 2-4 cf. Plin. nat. 19,15 uar. | 4-7 cf. Plin. nat. 19,16-17 uar.

490,4 ante non add. et v || 8 δρομῶ ov δρέμω a || 11 quin U : qum o cum va || fit o || 13 Rhodorum ov || 491,2-3 singularis ova || 3 siue om. ov || 3-4 sunt lini U a.c. || 492,1 tomento U p.c. || 3 genesta ova

493 **Stupa** appellatur á Graeco $\sigma\tau\acute{\upsilon}\pi\lambda\omicron\nu$, quod stupam significat. Vnde **stypo** fit, quod proprie est rimas obturo, quia in hoc stupa uti solemus: est enim deterius linum quod lucernarum ferè luminibus ueteres adhibebant, et rimis maxime nauium claudendis. Vnde **stypatores** appellati qui in nauibus **stypam**, hoc est stupam, componunt. Hinc **stypare** pro densare et componere accipitur. **Virgilius**: Stypat que carinis
 5 **Ingens** argentum. Et **stypatores** dicuntur corporis nostri custodes, quos antiqui á latere **latrones** uocitabant, uel quod stypati, hoc est cateruati, corpora regum circumdabant, uel quod ipsi ferro circumdati et stypati erant. Ab hoc **styps** dicta merces quae stypatoribus et militibus dabatur. **Augustus**: Putas te stypem elephanto dare. Quamuis
 10 **Varro** stypem dictam uelit quod, qui supra as maiorem numerum accepissent, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stypabant, hoc est componebant, quo minus loci occuparet. Hinc **stypendium** aes militare appellatum á stype pendenda; et **stypendiarii** milites, quod eam stypem pendebant. **Ennius**: Poeni stypendia pendunt. Pecuniam quoque quam uel in aerarium reponebant, uel diis offe[r]rebant, **stypem** ueteres dixere. Item, quod
 15 mendicis ad sustentationem infoelicis uitae porrigitur. Hinc, qui pecuniam rogat et qui spondet **stypulari** ac **restypulari** dicitur, quod uerbum postea ad omnes rogationes quae solemniter fiunt translatum est; et **stypulatio** rogatio dicitur; et **stypulator**, qui rogat siue rogatur. Dicimus autem stypulor abs te actiue, hoc est: rogo te, peto abs te; et stypulor abs te passiue, hoc est: rogor abs te; á quo fit
 20 **astypulor**, quod significat assentior.

494 Á stypo **styparium** dicimus quicquid ad stypandum pertinet, ut styparius maleus. Et **constypo** uerbum, quod est condenso. Et **stypes**, fustis terrae defixus qui, quoniam pullulare aliquando consueuit, putant aliqui stirpem ab eo dictam: **stirps** enim feminino genere originem significat. **Virgilius**: (c. 233) Heu stirpem inuisam. Masculino arborem. **Idem**: Sed stirpem Teucris nullo di- (f° 145r) scrimine sacrum. Á quo **extirpo** deducitur, quod proprie significat radicitus euellere; per metaphoram tamen ad alia quoque transfertur, unde **extirpari** uitia dicimus, quasi funditus tolli. **Horatius** improprie, ut alii plures, feminino genere protulit: Stirpes que raptas et pecus et domos.

495 Item **stypula** á stupa deducitur, siue quod stupae instar uratur, siue quod ea quoque stypari tectorum rimae consueuerunt. Est autem stypula calamus frumenti, ut puta tritici, hordei, farris et similibus, quod scilicet continet spicam; unde, quod unam duntaxat stypulam habet, **unicalamum frumentum** dicitur. Stypulae internodia dicuntur **genicula**, et aliquando **genua**, á similitudine genuum animalis. **Plynius**:
 5 Frumenta quaedam in genu tertio spicam incipiunt concipere. **Idem**: Genicula sunt tritico quaterna,

493,1 cf. Tort. [et al.] | 1-2 cf. Seru. *Aen.* 1,433 (et 5,682 ?) | 2-3 cf. Plin. *nat.* 19,17 | 3-5 cf. Isid. *orig.* 19,27,2 ex Seru. *Aen.* 3,465 | 5-6 cf. Seru. et *Aen.* 3,465-466 | 6-8 cf. Varro *ling.* 7,52 + cf. P. Fest. 315 | 8-9 ex P. Fest. 350 ? | 9 cf. Aug. ap. Suet. *Aug.* 53,2 | 10-11 cf. Varro *ling.* 5,182 | 11-12 cf. Isid. *orig.* 16,18,8 ex Varro *ling.* 5,182 | 12-14 et 15-16 cf. Varro *ling.* 5,182 (Enn. *ann.* 265) | 18-19 cf. Prisc. *gramm.* II,387,16-388,12 uel III,275,7-16 | 20 cf. Non. 69 | 494,1-2 ex Plin. *nat.* 19,17 | 3 ? | 4-5 cf. Seru. *Aen.* 3,94 (Verg. *Aen.* 7,293 et 12,770) potius quam *Aen.* 7,99 uel 12,208 | 7 cf. Cic. *fat.* 11 | 8-9 cf. Seru. *Aen.* 3,94 (Hor. *carm.* 2,19,29) potius quam *Aen.* 7,99 uel 12,208 | 495,1 ex Isid. *orig.* 17,3,18 ? | 1-2 cf. Isid. *orig.* 17,7,56 | 2-3 ex Plin. *nat.* 18,48 uar. | 4 cf. Plin. *nat.* 18,69 | 6 cf. Plin. *nat.* 18,56 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 18,56

493,4 qui in n. stipam Stipatores a. v || 8 dicta m. Stips v || 10 aes v || 14 offerrebant U || 19-20 á quo — assentior add. in mg. U² || 494,3 ab eo d. stirpem v || 495,3 unde om. ova || 4 stypulam] sti-U a.c. v || 4-5 intermedia ova || 5 geniculi U a.c. || genua] genicula ov

farri sena, hordeo octona. Ab hoc **geniculatum** dicitur quod frequentibus geniculis constat, ut est herba quae **heliotropium** uocatur, ob id **genicularis herba** ab aliquibus nominata. Et **geniculatim** frangi aut aliud fieri dicimus, hoc est: per singula genicula. Stypula in campo remanet frumento demesso. Item, ea pars quae é frumento demesso, contusa spica, superstat, similiter **stypula** generali uocabulo appellatur. **Virgilius**: Non tu in triuiis, indocte, solebas Stridenti miserum stypula dispergere carmen ? Quam alibi auenam uocitat, qum proprie **auena** genus sit frumenti: Siluestrem tenui musam meditaris auena.

496 Verum tamen, si proprie loqui uelimus, qum per se tantum spica pisitur ad aurificum usus, **acus** uocatur; qum uero in area teritur, **palea** ad pabula iumentorum. Nam milii et panici et Sisamae purgamenta non paleam, sed **appludam** nominamus. **Neuius**: Ne Hercle appluda est hodie quam tu leuior. Dicta est ab applodendo, quod propter tenuitatem et quia minutissima est spiritu deiiciatur. Non sine errore **A. Gellius** et **Nonius Marcellus** appludam frumenti furfurem á ueteribus dictam scripsere, et **Pompeius**, Sorbitionis genus esse liquidissimum.

497 Acus autem istud quod diximus stipulae genus uocatur á similitudine acus qua suimus; acus autem ab acumine. **Acumen** et **acuo** et **acies** ab **Acone** graeco uocabulo, quam latine dicimus cotem. Dicitur autem acies cuiuscunqre rei acumen et quasi summum, unde aciem ferri dicimus, aciem oculorum, aciem exercitus. Ab **acuo** **acutus** deducitur, notae significationis, quod etiam ad incorporea transfertur, ut acutum ingenium, acutus uisus. Et **acieris** securis aerea qua in sacrificiis sacerdotibus apud ueteres utebantur. Et **Acer**, quod proprie acutum significat. **Cicero**: Acri homo ingenio. Per metaphoram tamen aliquando pro ueloci usurpatur. **Virgilius**: Calidum que animis et cursibus acrem. Aliquando pro seuro. **Cicero**: Suum igitur quisque noscat ingenium, acrem se et bonorum et malorum iudicem praebat. Interdum pro uehementi, saeuo, cruento. **Virgilius**: Acrem que molossum pasce sero pingui. **Idem**: Acri quondam regnata Lycurgo. Non nunquam pro diligenti, prouido. **Idem**: Iam tum acer curas uenientem extendit in annum Rusticus. Quandoque pro forti. **Idem**: Aut acrem dubites in praelia poscere Turnum. Ab hoc **acrimonia** deducitur, hoc est: uiuacitas animi, acumen ingenii et mentis seueritas. Et **acriter** aduerbium, acute, uehementer, fortiter, seuerè, et eorum comparatiua ac superlatiua.

498 Item **alacer** (f° 144v mg. inf.) siue **alacris** (utroque enim modo dicitur), quod modo festinum significat, quasi alis acer. **Terentius**: Quid tu es tristis, quid ue es alacris ? Modo laetum et ueluti in spem aliquam gestientem. Á quo **alacritas** dicta, quae mutatio quaedam uultus in aliquam spem gestientis. **Cicero** : Vir ergo temperatus,

495,8 ex Isid. *orig.* 17,9,83 ? 19 ex Plin. *nat.* 21,68 ? 12 Verg. *ecl.* 3,26-27 uar. | 13-14 Verg. *ecl.* 1,2 | 496,1-4 cf. Plin. *nat.* 18,99 | 4-5 cf. P. Fest. 10-11 (cf. Naeu. *com. inc.* 10) | 5-6 cf. Gell. 11,7,5; Non. 69 | 7 cf. P. Fest. 11 | 497,2-3 cf. P. Fest. 24 | 4 cf. Char. gramm. 1,156,12 | 6-7 cf. P. Fest. 10 | 7-8 cf. Cic. *orat.* 2,162 | 8-11 cf. Non. 240-241 (Verg. *georg.* 3,119; cf. Cic. *off.* 1,114 uar.; Verg. *georg.* 3,405-406) | 11-12 Verg. *Aen.* 3,14 | 12-13 cf. Non. 241 (Verg. *georg.* 2,405-406; Aen. 8,614) | 14 cf. Non. 73 | 498,1-2 cf. Ps. Ascon. *Verr.* p. 132-133 | 2-4 Ter. *Eun.* 304 et Don. | 4-5 cf. Cic. *Tusc.* 5,48 uar. ap. Non. 457

495,8 quae *om. ov* || helioreaopium *U* || 13 uocitant *ova* || proprie *U p.c.* || Auena proprie *v* || 496,1 pinsitur *ova* || 3-4 nominamus Appl. *v* || 4 Meuius *o* || 497,1-502,8 *add. in mg. inf. U²* || 497,4 didicimus *v* || 4-5 Acutus d. Ab acuo *v* || 15 adu. Acriter *v* || 498,1 siue alacris bis (f° 145r et 144v) *U² a.c.* || 2 quod *om. v* || *post* Quid del. unam uocem *U²* || *post* tristis del. es *U²* || es² *U²* *p.c.* || 4 quae *om. ova*

5 constans, sine metu, sine aegritudine, sine alacritate ulla, libidine non uexatus. Ab hoc fit **alacriter** aduerbium.

499 Item ab **Acer acerbus**, quod proprie incoctum et non dum maturum significat, unde poma acerba et acer- (c. 234) bum uulnus, idest immaturum, dicimus. Aliquando tamen ponitur pro horrendo et immiti. **Virgilius**: Et funere mersit acerbo. Ab hoc fit **acerbitas**, quod modo amaritudinem saporis, modo cruditatem, modo saeuitiam significat; et **acerbe** aduerbium, amare, immature, crudeliter, et comparatiua superlatiua que eorum. (f° [144 bis]r)

500 Item **acer** arbor, quod aegria in ea artificum ingenia exerceanur. Est enim amplissima arbor et operum elegantia ac subtilitate primum post citrum locum obtinet. **Mensae** inde **acernae** dicuntur. **Martialis** de mensa acerna: Non sum crispa quidem nec siluae filia Maurae, Sed norunt lautas et mea ligna dapes. Plura eius genera sunt. **Albium**, quod praecipui candoris **gallicum** uocatur, in Transpadana Italia et trans Alpes nascens. Alterum crispo macularum discursu, qui, quum excellentior fuit, dicitur **pauoninum**, á caudarum pauoninarum similitudine. **Martialis** de lecto pauonino: Nomina dat spondae pictis pulcherrima pennis Nunc Iunonis ales, sed prius Argus erat. Hoc in Istria Retia que praecipuum est. É uiliori genere á uenarum crassitudine **crassiuenum** uocitant. Graeci situ discernunt: campestre, candidum nec crispum **Glinon** uocant; crispus durius que, quod in montibus nascatur, **montanum**; tertium genus appellant **zygiam**, rubentem, fissili ligno, cortice liuido et scabro. Hoc alii proprii generis esse malunt et latine carpinum nuncupant. Pulcherrimum est **Bruscum**, multo que etiam excellentius **Molluscum**. (f° [144 bis]v) Tuber utrunque huius arboris, sed **Bruscum** intortius crispum, **Molluscum** simplicius sparsum, et, si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie praelatum á ueteribus citro fuisset. Propter paruitem intra pugillares tantum et lectorum laminas stetit. É brusco mense quoque factae sunt nigrescentes. Reperitur et in alno tuber nota arbore, sed tanto deterius quanto **alnus** ipsa distat ab acere. (f° 144v mg. inf.)

501 Item **acetum**, quod nihil aliud est quam acre uinum; á quo **acetosum** et **acetositas**, et **acer** pro ipsa acetositate, et **Acetaria** herbae quae ad excitandum appetitum cum aceto manduntur. Et **acidum** pro acetoso, cuius diminutium est **acidulum**. Et acetabulum, de quo inferius dicemus. Veteres **acetare** scripserunt pro commouere et quod nunc dicimus agitare. Praeterea, ab acuo fit **acupedijs**, de quo inferius dicemus; et **acinus** granum; et **acereus**, quod est unius cuiusque rei congeries in acutum elata.

502 Acus etiam piscis genus est, de quo diximus. Item genus instructae aciei, quod ea pars militum uehementissima sit ad nocendum hosti acumine telorum. Item instru-

499,1-2 et 3 cf. Non. 247 (Verg. *Aen.* 6,429 = 11,28) | 2 cf. Verg. *Aen.* 11,823; Ou. *met.* 5,62; 12,388 [et al. ?] | 500,2-3 cf. Plin. *nat.* 16,66 | 3-4 Mart. 14,90 | 4-7 cf. Plin. *nat.* 16,66 | 7-8 cf. Mart. 14,85 | 8-19 cf. Plin. *nat.* 16,66-69 | 501,2 cf. Plin. *nat.* 19,58 | 4 cf. ? | 4-5 cf. P. Fest. 23 | 5-6 cf. c. 803,3-4 | 6-7 cf. Albin. gramm. VII,296,3 uel Valla *eleg.* 4,49 ? | 502,1 cf. 208 | 1-2 cf. P. Fest. 9

499,5 nulla ova || non om. ova || 499,2 pomo U² || 500,3 inde Mensae v || 4 silua ov || 6 fuit] sit a || 8 ales U : auis ova || 10 glicon a || post uocant del. Montanum U² || 15 in tortius o in totius v || 17 lectoram o || 501,2 Acetariae v || 3 post acetoso del. Veteres acetare scripserunt U² || 4 Et — dicemus add. s.l. U² || 5 acuo] acuto v || 5-6 acupedijs — granum et add. s.l. U² || 6 gran. Ac. v || unius om. ova || 7 post elata del. duos uersus U²

mentum ad orandum caput, quod et per diminutium **acicula** dicitur. (f° 145r mg. sin.) Ab acu autem, quum paleam significat, fit **acero** uerbum, quod est paleis inficio. Itaque **acerosum frumentum** dicimus immundum et non sine paleis; á quo et **panis** qui ex eo fit **acerosus** dicitur, et **aceratum lutum**, quod paleis immistum est ad tuguria facienda. Et **obacero**, quod est loquendo alterius sermonem molesto, impedio, quasi paleas ori obiiciendo. (f° 145r)

503 Item á stupa **Stupeo** deriuatur, á quo **stupor**, quae est quaedam alienatio sensuum, quod scilicet sensus constypentur. Hinc **stupefacio** et **stupefio** et **stupidus** quod modo stupefactum significat, modo insensatum. Vnde stupentia siue stupida membra dicuntur quando uel paruum uel nullum habent sensum. Item **obstupeo** et **stupesco** et **obstupesco** et **substupeo** et **substupidus** et **obstupefacio** et **obstupefio** notae significationis.

504 Item á stupa **stupeum** dicitur quod ex stupa est, sicut á lino **lineum** quod ex lino. **Linum** graeca uox est: Graeci enim λίνον nominant. Ab hoc, qui lini artem exercet **linarius** á nobis dicitur, á Graecis λινοπλόκος. Et **lin-teum**, hoc est pannus lineus, quod graece λινούν dicitur, á quo fit diminutium **lin-teolum**, et **lin-amentum** quoque significat, quod est filum ipsum quod ex lino uoluendo trahitur. **Plynius**: Delphini adipe (f° 145v) linamenta accensa excitant uuluae strangulatu op- (c. 235) pressas. Et, quo ueteres usi fuere, **linio** linionis, qui á Graecis λινουρκός appellatur. Nam λινού-φον uocant lini textorem, λινούχον retiarium, et λινόσπερμον lini semen. Item á lino **licium** dictum filum quo in tela textrices implicant stamen; á quo **licio** uerbum cum eius deriuatiuis atque compositis, de quibus inferius dicemus. Et **Linus** proprium nomen, quamuis primam corripit. Hic Mercurii ex Vrania musa filius fuit, ut Hermodorus affirmat. **Virgilius** tamen ab Apolline genitum dicit.

505 Et **linea**, quae proprie significat filum illud quo fabri materiarum utuntur ad signandam materiam, quod ex lino fiat; á Graecis dicitur στάθμη et, quoniam ab hac, si rubrica uel alio colore intincta fuerit, figura designatur longa sine latitudine atque altitudine, ea quoque figura á Graecis γραμμή á nostris linea dicta est. Item ea quam non colore describunt, sed animo imaginantur geometrae, de qua paulo superius disseruimus. Antiqui pictores penicillo tenuissimam lineam ducere pulchrum putabant. Tradunt **Apellem** excellentissimum pictorem, cum aliquando Rhodum ad **Protogenem** alium pictorem audis cognoscendi opera eius adnauigasset, quoniam fama tantum hominem prius cognouerat, statim officinam illius petiisse. Aberat tum ipse, relicta domi anicula quae tabulam unam satis amplam ad pingendum paratam custodiebat. Hanc rogatam foris esse Protogenem respondisse interrogasse que á quo

502,3 cf. Valla *eleg.* 1,5 = Tort. ex 'Seru. in Donat' [?, cf. Gloss. V,560,8] | 5-8 cf. P. Fest. 187 [et 20 ?] potius quam Non. 445 | 504,3-4 cf. Gloss. II,361,19 et 22 | 6 Plin. *nat.* 32,129 uar. | 7-8 cf. Gloss. II,361,23 et 24 et 26 et 21 | 10 cf. 768-775 | 10-12 cf. Tort. ex Hermod. 'lib. pr. disciplinarum' [?; cf. Hygin. *fab.* 161] et ex Verg. *ecl.* 4,57 | 505,2 cf. Isid. *orig.* 19,18,3 | cf. Gloss. II,436,27 | 3-4 cf. Gell. 1,20,7-8 ex Varro | 5-6 cf. 462 | 7-23 cf. Plin. *nat.* 35,81-84

502,3 diminutionem *ova* (*recte*) || 6 immixtum v || 8 *post* impedio *del.* quasi uerborum U² || 503,2 stupefactio v || 504,1 Stupeum a stupa v || 2 λίνον U a λίνον o || 5 quoque] quodque on || est— trahitur U² p.c. || 7-8 λινούφον U λινουφον on λινύφον a || 8 λινοπλώμων o λινοππμον v λινόσπερμα a || 9 licitum v || 9-12 á quo — dicit *add. in mg.* U² || 11 corripit a || 505,2 στάθμη U a σταθμη v || 5 describunt *om. ova* || 7 ad U p.c.

quaesitum illi referret. Ab hoc Apellem dixisse, arrepto que penicillo lineam per
 tabulam duxisse ex colore summae tenuitatis. Reuersum deinde Protogenem et re uti
 gesta fuerat ab anicula cognita, operis subtilitatem contemplatum uenisse Apellem
 15 dixisse, et ipsum tunc alio colore tenuiorem in illa ipsa lineam duxisse, et abeuntem
 praecepisse aniculae ut, si ille redisset, ostenderet diceret que hunc esse quem quae-
 rebat. Reuersum post haec Apellem, quoniam uinci erubescerat, tertio colore lineas
 secuisse, nullo subtilitati loco relicto. Confessum Protogenem se ab eo uictum, in
 portum ut hospitem quaereret deuolasse. Tradita deinde posteris haec tabula magno
 20 omnibus miraculo fuit, nihil aliud continens quam lineas uisum effugientes, et tamen
 omni opere nobilior habita. Consumpta est priore incendio domus Caesaris in palatio.
 Fuit Apelli perpetua consuetudo nunquam tam occupatam diem agendi ut non lineam
 ducendo artem exerceret. Ex quo natum est **prouerbiu** qum significare uolumus
 non esse frustra tempus terendum: **Nulla sit dies sine linea**. Item: **Nec lineam**
 25 **hodie duxi**, hoc est: nihil feci. Á linea fit **lineo** uerbum, quod est lineam duco; et **li-**
nearis, ad lineam pertinens, unde **linearis pictura** uocata est quam primus **Philo-**
cles Aegyptius uel **Cleanthes** Corinthius inuenit, lineis circum umbram hominis
 deductis.

506 Sic enim inuentam primo picturam constat ab Aegyptiis, ut non nulli pu-
 tant, ut alii á Graecis uel apud Sicyonios uel apud Corinthios. Primi enim eam exer-
 cuere **Arđices** Corinthius et **Telephanes** Sicyonius sine ullo colore, spargentes ta-
 men lineas intus: itaque γράφειν, (f° 146r) hoc est scribere, dicti sunt; et γραφή tam
 5 scripturam quam picturam significat, et γραφεύς tam scribam quam pictorem, et
 γραφεῖον stilum, et γραφιοθήκη **graphiarium**, hoc est theca in qua stili reponuntur,
 quibus et scribere simul et pingere solebant antequam penicilli et colores inuenirentur.
 Latini quoque Graecos secuti huiusmodi linearem picturam **graphidem** nomina-
 uere. **Plynius**: Graphidis uestigia extant in tabulis ac membranis, ex quibus proficere dicuntur
 10 artifices.

507 Item ab hac linea **lineamenta**, hoc est extremitates ipsae et quasi lineae
 quaedam corporum per quas hominis forma dignoscitur, á lineari pictura tracta, in
 qua per solas lineas effigies hominis cognoscebatur. Item **lino** uerbum, quod proprie
 est leuiter aliquid induco et quasi lineam du- (c. 236) co. Vnde **interlinere** dicimus
 5 super inducto atramento aut alio liquore scripturam aliquam picturam ue destruere.
Cicero: Tabulae sunt in medio, se corruptas atque interlitas esse clamant. Hinc talis inductio
litura dicta. Á lino **littera**, quod in scribendo illinitur, hoc est: leuiter inducitur,
 atramentum, quamuis alii litteram quasi legiteram dictam uelint, quod legenti iter
 prebeat.

508 Item á lino littus, de quo supradiximus. Et **lido** uerbum, ut quidam putant,
 quo ueteres utebantur pro eo quod est confringo, deleo. Á quo fit **allido**, hoc est im-

505,24-25 cf. Paroem. gr. 2, p. 670,44c | **26-506,4** cf. Plin. nat. 35,15-16 | 4-6 cf. Gloss. II, 265,13 et 10-11 et 9 et 8 et 12 | 9-10 Plin. nat. 35,68 uar. | **507,1-3** cf. Pap. *liniamenta* ? [et al.] | 6-7 et 8-9 cf. Tort. s.d. *T littera* (cf. Cic. Verr. II,2,104; ex Prisc. gramm. II,6,12 [et al.]) | **508,1** cf. **256** | 1-2 cf. ? [ex Lucr. 5,1001 uar. ?]

505,14 anicula] ancilla *ov* || **24** Item *om. ova* || **25** Lineo u. A linea fit *v* || **506,4** γράφειν *U*
 γράφειν *ov* || **5** scripam *U a.c.* || **507,2** tracta *U p.c.* || **4** interlinire *ova* || **508,1-509,2** del. Item ab eo
 et *add.* Item — inuenit in *mg. inf. U²* || **508,2** doleo *ov*

pingo, et **elido**, quod proprie significat effringo, exprimo, dissipo. **Virgilius**: Elisos oculos et siccum sanguine guttur. **Plautus**: lubeo oculos elidere. **Lucillius**: Iniuriatum hunc in fauces inuasisse animum que elisisse. **Virgilius**: Geminos que premens eliserit angues. **Cicero**: Qui rebus his egritudine eliditur, potest tamen esse non miser. **Idem**: Vt auriga inductus é curru trahitur, dilaniatur, eliditur. Et **illido**, quod est infringo. Et **collido** confringo, á quo **collisio** deducitur, quae est duorum aut plurium corporum mutua, ut ita dicam, confractio atque confractio.

5 **509** Item á lino linio; á quo delinio, quod est mulceo, irreto. Vnde fit delinimentum. **Afranius**: Mala aetas nulla delinimenta inuenit. Composita fiunt **illino**. **Plynius**: Fimum caprinum ex melle illitum epiphoris prodesse putant. **Virgilius** lita pro illita posuit: Et paribus lita corpora guttis. **Oblino**. **Plynius**: Fel quoque eius cum axungia oblitum mirifice prodest. Ab hoc, ut quidam arbitrantur, obliuiscor deducitur, quod nouis in mentem inductis, hoc est: menti oblitis, uetera abolentur. Hinc obliuio fit et obliuiosus, qui facile obliuiscitur. Item ab obliuo oblitero, sicut á lino littera: obliterare enim est obscure facere, delere. Alii tamen hoc uerbum ab obliuione deriuatum putant, alii á littore, quod ibi notata aequari fluctibus solent et tolli. Hic notandum quod obliuio si
10 cum uenio et similibus iungatur, semper passiuè accipitur. **Cicero**: Vt si fuerint excellentissimi, certe iam uenerint in obliuionem. **Allino**. **Plynius**: Sunt qui leporino coagulo mel addant et hoc saepe allinant dentem. **Circumlinio**. **Idem**: Fit ex succo cicutae ad refrigerandum stomachum malagma; praecipuus tamen est ad cohibendas epiphoras aestiuas oculorum que dolores sedandos circumlitus, hoc est: circum circa leuiter inductus. **Sublino**. **Cornelius Celsus**: Idem
15 quoque umbilico sublimum facit.

510 Dicitur praeterea **linea** filum omne ex lino et quicumque tenuis funiculus. **Columella**: Ligato pede longa linea gallina custoditur. **Plynius**: Stemmata uero lineis discurrebant ad imagines pictas. **Idem**: Murenae deuorant hamum admovent que dentibus lineas atque ita erodunt. **Idem**: Infixum hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato spina que lineam praeseare.
5 Inuenitur etiam filum positum pro linea. **Varro**: Sumpto que atramento sutorio filum duxit. Proprie enim **filum** est quod ex lino lana ue trahendo ducitur, hoc est linamentum. **Lucillius**: Surge mulier, duce filum non malum. Á quo fit **filo** uerbum, quod est filum duco, quod et **neo** dicitur, quorum composita sunt filor et neor; á filo fit compositum **efilo**: **efilatam** enim dicimus quod extra uestimentum filo contextum est, quod
10 **enetum** quoque á quibusdam dicitur.

508,3-5 Verg. *Aen.* 8,261; cf. Plaut. *Rud.* 659 uar.; cf. Lucil. 57-58 uar.; Verg. *Aen.* 8,289 ap. Non. 291-292 | 6-7 cf. Cic. *Tusc.* 5,16 uar.; cf. *rep.* 2,68 ap. Non. 292 | **509**,1 cf. Seru. auct. *Aen.* 1,66 ? | 2 Afran. *com.* 382 ap. Non. 2 | 3 cf. Plin. *nat.* 28,172 | 3-4 cf. Seru. et *georg.* 4,99 | 4-5 ex Plin. *nat.* 28,177 (et 32,89 ?) ? | 5 ex Prob. *gramm.* IV,203,29-30 ? | 8-9 cf. P. Fest. 187 | 10-11 cf. Ps. Cic. *in Sall.* 5 | 11-12 ex Plin. *nat.* 28,178 ? | 12-14 cf. Plin. *nat.* 25,153 | 14-15 Cels. ? | **510**,1 cf. Isid. *orig.* 19,18,3 | 2 cf. Colum. 8,11,15 | 2-3 Plin. *nat.* 35,6 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 32,13 uar. | 4 cf. Plin. *nat.* 32,13 uar. ex Ou. *hal.* 46 | 5 Varro ? *fr. inc.* 16 | 6-7 cf. Non. 313 (cf. Lucil. 816) | 9 cf. P. Fest. 83 | 10 ? ex P. Fest. 83 uar. ?

508,3 significet *a* || 6 indutus *ova* || 7 et collido confringo *om. o* (*sed collido lemma in mg.*) Et collido q. est i. a quo v. q. est i. et collido á quo a || 9 *post* confractio *del.* ... Litare enim proprie est leuiter gustando sacrificium deos placare. Virgilius. Sacris que litatis. Hoc est: diis sacrificio placatis. Hinc lituum quidam existimant appellatum ut alibi disseruimus [cf. c. 814,61-815,2] U² || **509**,1 lino U² p.c. || 3-4 Virgilius — guttis *add. in mg.* U² || 4 Ply(n). *va* Idem [= Plynius *a.add.*] U² || 5-11 Ab hoc — obliuionem *add. in mg.* U² || 6 hoc — oblitis *add. s.l.* U² || *post* uetera *del.* oblinunt ? U² || 7 Oblittero ab Obl. v || 8 dolere *ov* || 9 littore] liuore *ov* || 11 Ply(n). *va* Idem [= Plynius *a.add.*] U² || 13 collubendas *o* || **510**,4 scit *a* || 5-10 Inuenitur — dicitur *add. in mg.* U² || 5 sutorio *ova* || 8 composita] passiuu *va* (*recte*) || á filo U² p.c. : á quo U² a.c. *ova* || 10 erectum *ova*

511 Á lino etiam ligo uerbum deriuari quidam existimant, quasi lino ago, quod lino omnia ligentur. Propter quod Graeci λίνον, hoc est linum, uocatum putant ἀπό τοῦ λινέω, antiquo uerbo quod est teneo, quia lino omnia tenentur. Ab hoc ligamen deriuatur, et ligamentum et ligaculum, quo aliquid ligatur; et subligar et subligaculum, de quibus supra diximus. Et ligellum, breue domicilium et tuguriolum.

Plautus: Tu á ligello fuisti, qua exis foras.

512 Et Lictor, qui populo et magistratibus ministrat, uel quod uirgarum fasces ligatos gerebant lictores, uel quod, qum magistratus populi Romani uirgis quemquam uerberari iussissent, crura eius ac manus ligare lictores solebant. Tiro tamen, Cice- (c. 237) ronis libertus, (f° 146v) á lino uel litio appellatus scripsit: Litio enim ex transuerso qui ministrabant cincti erant. Plutarchus litorem absque .c. scribendum esse existimat, et ita á ueteribus scriptum fuisse, tractum á graeco: Graeci eum λιτοργόν, hoc est populi ministrum dicunt. Nam λευτόν populum uocant, ἐργαστήν ministrum. Erant Consuli lictores duodecim, caeteris uero magistratibus, quales sunt proconsules, praesides, praetores, sex. Hi fascem uirgarum alligatum cum securi gerebant. Id circo duodecim fasces modo pro consule, modo pro consulatu ponimus, et fasces pro magistratu. Causam autem cur duodecim lictores Consuli essent hanc tradunt, quod hunc morem seruabant Etrusci, á quibus sicut toga praetexta et sella curulis, ita et apparitores et lictores sumpti sunt. Hunc uero numerum habuerunt Etrusci quod ex duodecim populis communiter creato rege, singulos singuli populi lictores dabant. Sunt etiam qui ab numero auium quae augurio regnum Romulo portenderunt hunc numerum secutum putent, quemadmodum in minoribus magistratibus sex tantum lictores datos, á numero sex uulturum quas conspexerat Remus.

513 Item á ligo ligatura dicitur; et ligo ligonis rusticum instrumentum quod á radicibus quae sub terra sunt ligetur, quamuis alii á legendo potius lignonem dictum, quasi legonem existimant, quia per latitudinem sub terra facilius legitur. Et composita: Alligo, quod est ad aliquid ligo. Circumligo, notae significationis. Obligo, deuincio, á quo obligatus et obligatio. Praeligo, ante ligo. Illigo, intro ligo. Subligo, notae significationis. Religo, modo soluo, modo ligo. **Martialis:** Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus. Colligo, simul ligo.

514 Et lingua, uel quod, sicut Varroni placet, cibum liget: haec enim cibos ui sua conglobat et deprimit ac transmittit in uentrem; uel quod ipsa dentium septis quasi muro circumuallata ac ligata sit. In hac uirtus sermonis est, hac sapores sentiuntur. Homini saepe ita constricta uenis ut intercidi eas necesse sit. Tenuissima est serpentibus, et trisulca uibrans que. Lacertis, bifida et pilosa. Vitulis marinis duplex.

511,1-2 ? | 2-3 ? | 5 cf. 485 | 5-6 cf. Non. 134 (Plaut. *Aul.* 301 uar.) | 512,1-8 cf. Tort. ex P. Fest. 115; ex Gell. 12,3,1 (Valgius) et 3 (Tiro); ex Plut. *Rom.* 26,4 | 8-10 cf. Valla *eleg.* 1,6 | 10 cf. Non. 312 ? | 11-17 cf. Tort. ex Liu. 1,8,3 | 513,2-3 cf. Varro *ling.* 5,134 | 6-7 Mart. *spect.* 7,1 | 514,1-3 cf. Lact. *opif.* 10,16-17 (Varro) | 3-4 cf. Lact. *opif.* 10,20 (et 13 ?) | 4 cf. Plin. *nat.* 11,174 | 4-11 cf. Plin. *nat.* 11,171-173 (et 8,89 ?)

511,1 Ligo u. A lino e. v || 512,2 quempiam a || 5 tranuerso U a.c. || 6 eum U : enim ova || 7 λέυτον o λευτον λιτόν a || uocant U : nominant ova || 9 ii ov || 17 conspexerit ov || 513,3-7 Et — ligo add. in mg. inf. U² || 6 Religo] De- v || 514,5 trisulcans ova

Crocodilis nulla. Leonibus, pardis, felibus aliis que eiusdem generis, imbricatae asperitatis et limae similis, attenuans que lambendo hominis cutem. Ranis, prima parte cohaerens, intimo gutture absoluta, qua uocem emittunt mares; tunc uocantur **ololy-gones**: stato enim hoc tempore euenit dum feminas ad coitum uocant. Tum si quidem inferiori labro demisso ad libramentum modicae aquae receptae in fauces palpitante sibi lingua ululatus elicitur; á quo nomen sumpsere, si quidem Graeci ὀλολύζειν **ululare** dicunt, quod est clamare et lugubrem uocem emittere, unde ὀλολυγή **ulula** est nocturnae auis genus, ὀλολυγμός **ululatus**, ὀλολύζων ululans. Apibus et cicadis praelonga est et eminens lingua; quibusdam insectis intus, ut formicis; elephanto lata; 15 pitaco ferè instar humanae.

515 Est autem lingua non solum haec de qua locuti sumus particula corporis, sed etiam differentia sermonum, unde latinam linguam dicimus, graecam, iudaicam, arabicam, chaldeam. Quin etiam in una lingua est aliquando sermonis diuersitas, quae similiter lingua dicitur, ut in lingua graeca est lingua quae communis uocatur, et attica et dorica et ionica et eolica. (f° 147r) Item **lingua** promontorii genus appellatur non excellentis, sed molliter in planum deuexi. Item instrumentum ad similitudinem coclearis, nisi quod **coclear** concauitatem habet, **lingua** plana est et oblonga in septiem linguae facta. **Plinius**: Ad sanguinem sistendum decem grana seminis ferulae bibuntur in uino trita, uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant, luna quarta, sexta, septima, 10 linguae mensura.

516 Eius diminutiuum **lingula** est, eiusdem signifi- (c. 238) cationis. **Idem**: Cera punica fit hoc modo: uentilatur sub diuo saepius cera fulua; deinde feruet in aqua marina ex alto petita addito nitro. Inde lingulis eligunt florem, idest candidissima quaeque. Eadem detracto N ligula dicitur. **Martialis**: Quamuis me ligulam dicant equites que patres que, Dicor ab indoctis ligula 5 grammaticis. Veteres tamen gladiolum quoque oblongum in spetiem linguae factum ligulam uocitauerunt. **Lingulae** dicuntur quae tibiis adhibentur, ab huius de qua supra diximus lingulae similitudine.

517 Lingua etiam, ut **Plinius** testatur, herba est quae circa fontes nascitur, cuius radix combusta et trita alopecias emendat. Est autem **alopecia** morbus in capite ex uitio humorum, qui fit cum profluuiio capillorum. Accepit autem nomen ἀπό τῆς ἀλώπεκος, hoc est á uulpe, quod id animal hoc genus morbi crebro patitur. Item **lingua bubula** 5 herbae genus est quam Graeci **buglosson** nominant, boum linguae similis, cui praecipua uirtus est quod in unum deiecta animi uoluptates auget; ob id **euphrasynum** dicta, quasi herba laetificans. Graeci enim εὐφραίνειν laetari dicunt; unde **euphrasia** exultatio dicitur, et **euphrasynae** laetitia. Est et **lingua canina** alia herba quae cy-

514,11-13 cf. Gloss. II,382,31 et 28 et 29 (et 30 uar.?) | 13-14 cf. Plin. nat. 11,173 | 15 ex Plin. nat. 10,117 an Apul. flor. 12,6 ? | 515,1-2 cf. P. Fest. 121 | 3-5 cf. Seru. Aen. 3,122 uar. [et al.] | 5-6 cf. P. Fest. 121 | 8-10 cf. Plin. nat. 20,261 uar. | 516,1-3 cf. Plin. nat. 24,84 uar. | 4-5 Mart. 14,120 uar. | 5-6 cf. Gell. 10,25,2 | 6 cf. Plin. nat. 16,171 uar. uel P. Fest. 116 | 517,1-2 cf. Plin. nat. 24,170 | 2-4 cf. Isid. orig. 4,8,1 ? | 4-5 cf. Plin. nat. 17,111 | 5-7 cf. Plin. nat. 25,81 | 8-9 cf. Plin. nat. 25,81

514,7 lunae ov || 9 uenit o ueniunt v || 10 liberamentum v || 12 quod — emittere add. in mg. U² || 13 nocturnae auis genus add. in mg. U² || 515,5 eolica] Edica ov || 7 concau. Cocl. v || 9 uino] uno v || 516,4 lingula ova || 7 linguae va || 517,5 buglossum v || 6 Euphrasynum o euphrasinum v euphrasinum a || 8 euphrasynae U lemma : -sine U Euphrasynae o Euphrasinae v Euphrasinae a

noglossos uocatur á Graecis, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Item **lingua petrea**, genus est lapilli quod inter gemmas connumeratur; **glossopetra** uocatur Graecorum lingua, humanae similis. Magi eam credunt non nasci in terra, sed deficiente luna de caelo decidere, et lenocinanti necessariam esse uentos que comprimere.

518 Á lingua **lingulaca** deriuatur genus piscis et mulier auguratrix; item multiloqua. **Plautus**: Lingulaca est, nam nunquam tacet. Et **linguax** et **lingulax**, hoc est uerbosus, de quibus superius locuti sumus. Et **elinguo**, hoc est linguam eximo. **Plautus**: Si ego hercle te non elinguendam dederó usque ab radicibus. Á quo **elinguis**, qui sine lingua est; item, qui mutus est et loqui non potest, etiam si linguam habeat. **Bilinguis**, qui uel duas linguas habet, uel modo unum, modo aliud loquitur. Eodem modo **trilinguis** et **quadrilinguis**. Bilinguem etiam pro fallaci accipimus, hoc uitium ad mentem referentes. Vnde **Brutii**, Italiae populi Lucanis uicini, bilingues uocitati sunt et **graece loqui** dicti, quemadmodum Brutii appellati quod quasi bruti et obsceni sunt.

519 **Brutum** enim dicitur quod tardum, stolidum et sine sensu est; á quo **Bruti** cognomen, qui se stolidum simulauit. Á Brutii **brutiani** dicti qui officia seruilia magistratibus praestabant, eo quod ii primum se Annibali tradiderunt, et cum eo perseuerauerunt quousque ex Italia recederet. Et **Brutianae parmae** dicta sunt scuta quibus Brutii utebantur. Brutum autem á terra deductum est, cuius epitheton est bruta, hoc est: sine sensu[a] et quasi obruta. Á brutum **brupeo** ueteres dixere pro stupeo, á quo **obrupeo** pro obstupeo. **Afranius**: Non possum uerba facere, obrupui.

520 Et **lingo**, quod proprie est lingua aliquid lambó, á quo foedissimum hominum genus **cunnilingi** dicuntur. Lingere etiam dicimur dum aliquid in ore tenentes guttatim id defluere in stomachum sinimus, quae res **linctus** dicitur, et **ecligma**. **Plynius**: Telicos gemma est quae oleae nucleo similis uidetur, et lingentium calculos frangit pellit que. **Idem**: Multi tussim ueterem linctu salis discutere. **Idem**: É semine lini utilissima fiunt ecligmata. Á **lingo ligurio** fit, quod modo significat id quod ueteres dixerunt degulo, et aide multa consumo. **Horatius**: Semesos pisces tepidum que ligurier. Vnde **liguritores** dicuntur qui, consumptis dapibus, catillos etiam lingunt. Modo paulatim et cum qua- (f° 147v) dam mora atque elegancia comedo, quasi sinendo ut per se cibus in stomachum liquefiat. **Terentius**: Quae cum amatore suo coenant liguriunt. Ab hoc **alligurio** deriuatur eiusdem significationis, et **obligurio**. **Te-** (c. 239) **rentius**: Iudem patria qui obligurierit bona. Non recte **Donatus** Ligurio á graeco deductum scribit λιγυρόν, quod suaue interpretatur.

517,10-13 cf. Plin. *nat.* 37,164 uar. | **518**,1 cf. P. Fest. 117 | 2 cf. Non. 50 (cf. Plaut. *Cas.* 497) | 3 cf. 1,389 | 4 cf. Plaut. *Aul.* 250 | 4-5 cf. P. Fest. 76 ? | 8-10 cf. P. Fest. 35 uar. ex Enn. *ann.* 496 | **519**,1 cf. Ps. *Acron carm.* 1,34,9 | 1-2 cf. *Isid. orig.* 10,28 ex Liu. 1,56,8 | 2-5 cf. P. Fest. 31 | 5-6 cf. Ps. *Acron carm.* 1,34,9 + *Isid. orig.* 10,28 | 6-7 cf. P. Fest. 187 uar. (cf. *Afran.* 418) | **520**,4-5 cf. Plin. *nat.* 37,184 uar. | 5 cf. Plin. *nat.* 31,104 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 20,250 uar. | 6-7 cf. Non. 34 (cf. *Hor. sat.* 1,3,81) | 7-8 cf. *Macr. sat.* 3,16,17 potius quam P. Fest. 90 | 8-9 et 10 cf. Don. uar. et cf. *Eun.* 936 | 11-13 cf. *Ter. Eun.* 235 et Don.

517,8-9 uoc. Cynog. v || 9 caninas *U p.c.* || **518**,1-2 item — tacet *add. in mg. U²* || 3-**519**,8 Et elinguo — obrupui *add. in mg. inf. U²* || 5 item — habeat *add. in mg. U²* || 9 graecae v || **519**,3 eo quod hi *ov* eoque hi a || 6 sensua *U²* || bruteo a || 7 obruteo a || obrupui v obrutui a (*recte*) || **520**,1 *Et om.* v || 3 guttam v || id *om.* a || 5 utilissime o || 6 Ligurio a lingo v || 7 liguriet a || 9 commode v || 11-13 et — interpretatur *add. in mg. U²* || 12 obligurierat *ova* || λιγυρόν *U²*

521 Sunt qui **lixam** quoque á liguriendo quaestum dictum uelint. Sic enim scribit **Pompeius**: Lixae sunt qui exercitum sequuntur quaestus gratia, dicti quod extra ordinem sint militiae, eis que liceat quod libuerit. Alii eos á Lixa appellatos credunt, quod et ille Herculem sit secutus. Quidam á liguriendo quaestum. At **Marcellus**: **Elixum** est, inquit, quicquid ex aqua mollitur uel decoquitur. Nam lixam aquam ueteres esse dixerunt, unde et lixae dicti qui militibus aquam ad castra uel ad tentoria solent ferre. **Varro**: In pauimento non audes facere lacunam, at in humum calceos facis elixos. Nos uero, quod utriusque pace dictum sit, **lixas** esse affirmamus eos qui uilioris quaestus gratia exercitum sequuntur, ut puta lauandi aut coquendi causa, appellatos que á cinere. **Lix** enim, ut **Varro** inquit, cinis foci est, unde **lixium** dicitur aqua in qua lauandi gratia decoctus est cinis; et **elixum**, quod cinere ollae supposito decoctum est, propter quod et **aulicocium** dicitur, hoc est: olla decoctum. Nam ueteres pro olla **aulam** dicebant, á quo Plautina fabula **Aulularia** uocitata est ab **aulula**, hoc est: parua olla in qua repositus erat thesaurus. Vnde argumentum eius fabulae est: Aulam repertam auri plenam Euclio ui summa seruat, miseris affectus modis. Huius etiam aliud diminutiuum est **auxilla**. Lixae ergo dicti quod et in depuranda supellectile et in cibis decoquendis cinerem agitent. M. autem **Varronis** uerba haec sunt: Lix cinis est foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur, ut licet uidere gladiatores, qum deluserint, hac iuuari potione. Lixam uero, ubi pro aqua **Marcellus** legerit, ipse ostendat. Attulisset certe autorem, ut mos eius est, si uspiam legisset. Nam, quod **Varronem** affert scripsisse calceos elixos, per metaphoram dictum est, quasi ita madefactos ut est caro quae elixatur. Á lixa etiam fit elixo uerbum; et **lixabundus** uocatus est qui exiguae mercedis gratia uilissimis sese obsequiis immiscet. **Plautus**: Qui famam tuam lixabundus et nomen foedas.

522 **Liguria** Italiae regio est inter amnes Varum et Macram, ab altero latere habens Apenninum, ab altero Padum, Thusciam attingens, cuius caput Genua est; á qua **Ligustica** ora appellatur, et incola eius **Ligur** et **Ligus**. **Virgilius**: Vane Ligus, frustra que animum elate superbus. Sed haec non á ligurio dicitur, sed á **Ligysto**, Phaeontis filio, cui ob suauitatem ac uarietatem uocis nomen inditum fuit: Graeci enim **ligurón** uocum uarietatem dicunt.

523 Vnde quidam **lyram** uocatam existimant instrumentum musicum, in qua quot fides sunt, tot resonant uoces, uel ἀπὸ τοῦ λύειν, quod canere est. Hinc poetae lyrici dicti, quod uariis carminibus utuntur et ad (n° 148r) **lyram** canunt; et **carmen** ipsum **lyricum** nominatur. Eandem poetae **chelim** uocant ἀπὸ τῆς χελώνης, hoc est á testudine. Tradunt enim, qum aliquando Nilus suum egressus alueum totam Aegypt-

521,1-4 cf. P. Fest. 116 | 4-7 cf. Non. 48 (cf. Varro *Men.* 531 uar.) | 7-11 cf. Non. 62 mss. (ex Varro *frag.*) | 11-12 cf. P. Fest. 23 | 14 [Plaut.] *Aul. arg.* 2,1-2 | 14-15 cf. P. Fest. 24 | 17 cf. Non. 62 mss. ex Varro *frag.* | 18 et 20 cf. Non. 48 (Varro *Men.* 531 uar.) uel 62 | 21 cf. Eutychn. gramm. V, 457,22 ? | 22 ex P. Fest. 116 ? | 23 Plaut. ? *fr. inc.* 84 | 522,1-3 cf. Plin. *nat.* 3,47-50 | 3-4 cf. Verg. *Aen.* 11,715 | 4-5 cf. Tort. *Liguria* 'teste Fabio Pictore' | 523,2-3 cf. Isid. *orig.* 8,7,4 ? | 5-9 cf. Isid. *orig.* 3,22,8 uel Pap.

521,4 molitur *ov* || 5 lixae] lixi *ov* || 6 facis] -ies *v* || 14 Eudio *U a.c.* || in *ov* || 18 hac *U p.c.* ac *v* || 21 etiam — et *add. in mg. U²* || 522,4 animis *oa* (= *Verg.*) || superbis *ova* (= *Verg.*) || 523,5 enim] cum *v*

tum inundasset, eo postea intra suos limites regresso, uarias animantes in campis fuisse relictas, inter quas remansisse testudinem. Quam cum Mercurius inuenisset, consumpta iam carne sed superstitibus neruis, percussu sonum excitasse. Qua propter ad similitudinem illius composuisse lyram, eam que Orpheo tradidisse. Alii non
 10 Orpheo, sed Apollini traditam memorant, uti supradiximus, et ab Apolline Orpheo concessam quod esset unius ex Musis, hoc est Calliopes, filius et Oeagri. Factam autem lyram ex cornibus boum Apollinis, et septem in ea cordas appositas iuxta numerum septem Atlantidum, quod Maia, mater eius, ex illarum numero esset; deinde superadditas duas, ut representarent numerum nouem Musarum.

524 Tanta autem suauitatis in mo- (c. 240) dulando fuisse perhibetur ut arbores, saxa, feras traxisse **Orpheus** dicatur, et cum ad inferos uxorem Euridicem quaerens descendisset, omnem deorum progeniem laudasse, Libero patre excepto: hunc enim obliuione ductum praetermisisset. Ob quam causam, dum paulo post Orpheus in **O-lympo monte** qui Macedoniam á Thracia diuidit, siue, ut quidam uolunt, in Pangaeo Thraeciae promontorio sedens, cantu oblectaretur, Bacchas ei Liberum obiecisse, quae eum laceraret atque discerperet. Quo facto, Musas collecta membra sepulturae dedisse, lyram uero stellis figuratam inter sydera collocasse, Apolline id permittente quod laudatus ab Orpheo fuerat, et Ioue, ut Apollini id petenti obsequeretur. Alii tradunt Venerem cum Proserpina ante Iouis tribunal de **Adoni** contendisse. Quibus Calliopen, Orphei matrem, á Ioue iudicem datam, quae, cum iudicasset Adonim utriusque esse debere et utranque dimidia anni parte eum possidere, indignatam Venerem quae totum sibi concedi uoluisset, Orpheum uniuersis Thraeciae mulieribus obiecisse ut amore illius incensae frustatim eum discerperet. Sic Orpheo dilaniato,
 10 caput eius de monte in mare proiectum in insulam Lesbos fluctuum agitatione peruenisse, sublatum que ab incolis et sepulturae traditum fuisse. Eius beneficii gratia Lesbios ad musicam artem ingeniosissimos existimari. Lyram autem á Musis, ut supradiximus, in caelum translata fuisse. Sunt qui putent Orpheum, quod primus puerilem amorem induxerit, mulieribus inuisum ab eis dilaceratum fuisse.

525 Haec **lyra** posita est contra regionem eius loci qui est inter genu et manum sinistram Engonasis. Eius testudo spectat ad Arcticum circulum; summum cacumen ad polum notium Virgine ex oriente occidere, cum Sagittario exoriri cernitur. Habet in ipsis testudinis lateribus singulas stellas, in summis cacuminibus eorum, ubi brachia sunt collocata, singulas. In iisdem mediis, quos non nulli humeros uocant, singulas. (f° 148v) In scapulis, duas. In ima parte lyrae quae ut basis totius uidetur, unam. Quae in summa nouem sunt stellae.

523,9-14 cf. Ps. Eratosthenes *Cat.* 24; Hyg. *astr.* 2,7,1-3; Avien. *Arat.* 618-625 [et Schol. Germ. 273 ?] | 524,1-9 cf. Hyg. *astr.* 2,7,1 (Ps. Eratosthenes *Cat.* 24 [et Schol. Germ. 273 ?] | 9-19 cf. Hyg. *astr.* 2,7,3 | 525,1-6 cf. Hyg. *astr.* 3,6 uar. (Ps. Eratosthenes)

523,6 ingresso *ova* || 9 que *om. ova* || 11 concessa *o* || 14 supradictas *ov* || repraesentaret *ova* || unum nomen *ov* || 524,1 peribetur *U a.c.* || 7 eum] cum *v* || 10 Adone *o* || 11 Calliopen *v* || Adoni *v* Adonin *a* || 525,4 in *om.* *v* || cacuminibus *v* || 5-6 singulas *om. ova* || 6 ima *U* : una *ova* || ut] et *o*

526 Ab huius lyrae similitudine **lyrare** dicuntur agricolae quum crate dentata uel tabula aratro adnexa quasi lyrae testudine operiunt semina. Hic enim ordo in re rustica seruatur. Primo terra aratur, quod dicunt **proscindere**. Deinde secunda aratione excitatae grandiores glebae franguntur, quod uocant **effringere**. Tertia aratione, iacto semine, boues **lyrare** dicuntur, id est quum tabellis et uomere simul et solum frumentum operiunt in porcis, et sulcant in fossas, quo pluuia aqua dilabatur. Non nulli postea, qui segetes non tam laetas habent, per sarctores **occare** solent, quod dicitur **occatio**. Ab hoc lyro primo **delyratio** dicta est, quum quis non recto sulco tendendo semen incedebat; deinde per metaphoram ad insaniam, hoc uocabulum translatum est. Vnde et **delyri** insani dicuntur, et **delyrare** insanire, et **delyre** aduerbium insane, et delyrumentum ipsa delyratio. Et fossa ipsa in quam uligo terrae descendit lyra á quibusdam uocatur. Quidam tamen existimauerunt delirare á graeco deductum, quasi apud quos ληρεῖν ineptire significat, et λῆρον deliramentum. **Aristophanes**: λῆρον ληρεῖς. Nostri etiam liras gerras et nugas uocitauerunt. **Plautus**: Nam tuae blandiciae mihi sunt quod dici solet gerrae germanae, edepol lirae lirae!

527 **Liris** fluuius est Campaniae interfluens urbem Minturnensium. **Virgilius**: Et umbrosae Liris per regna Miricae. **Horatius**: Non rura quae Liris quietam mordet. **Ligydes** populi sunt asiatici qui cum Xerxe aduersus Graecos militauerunt. **Lygdamus** nomen est uiri proprium.

528 Habent praeterea uestes á coloribus multiplicem differentiam. Sed dum de iis disserimus, operae pretium erit et colorum ipsorum quibus inficere uestes aut (c. 241) pingere solent nomina insimul commemorare. In primis est **natiuus color**, qui nulla arte fit, sed natura producitur, modo in albedinem tendens, modo in nigredinem, non tamen perfecte uel albus uel niger. **Natiuus color albus leucopus** dicitur, uilis atque uulgaris, nomen trahens á Graecis, apud quos λευκὸν dicitur album. **Plynius**: Iecur rubetae uel cor adalligatur in panno leucopo, et quartanis prodest. Hinc **leucopeati** dicuntur qui rudiori alba ueste ac uili et natiui coloris induti sunt. **Martialis**: Amator ille tristium lacernarum. Et beticatus simul atque leucopeatus Natiua laudet, habeat et licet semper. Si uero huic coloris ars addita sit, **candidae uestes** dicuntur. **Idem**: Atque unam uestire tribum tua candida possunt. Et **niueae**. **Plautus**: Puram ac niueam togam. Et **caltulae**, á calta uiola coloris albi. **Idem**: Indusiata, patagiata, caltulam ac crocotulam. Et **galbinae**: nam **galbana** albae uestes sunt de quibus supra scripsimus. Vnde et **Galbini** mores dicuntur, hoc est luxuriosi, lasciui. **Martialis**: Fuscis colores, galbinos habet mores. Et **olorinae**: nam **olorinus** color candidus est qui et cygneus dicitur. **Plynius**: Gasidanem Medi mittunt coloris olorini.

526,1-2 cf. Plin. nat. 18,180 uar. | 3-7 cf. Varro rust. 1,29,2 | 8-9 cf. Plin. nat. 18,180 | 11-12 cf. Non. 17-18 | 12-13 cf. Vel. gramm. VII,73,1-2 | 14 Aristoph. Plur. 517 | 14-15 Plaut. Poen. 136-137 uar. | 527,1-2 cf. Ps. Acron (Lucan. [non Verg.] 2,424) et carm. 1,31,7-8 | 2-4 cf. Tort. Ligydes ex Herod. 7,72 et Lygdamus | 528,7 cf. Plin. nat. 32,114 uar. | 8-9 cf. Mart. 1,96,4-5 et 8 | 10-11 Mart. 2,46,5 | 11 Plaut. ? fr. inc. 85 [ex Mart. 4,34,2 ?] | 12 Plaut. Epid. 231 uar., ap. Varro ling. 5,131 ? | 13 cf. 421 | 14 Mart. 1,96,9 | 15-16 Plin. nat. 37,163 uar.

526,5 quum U : qui ov cum a || 7 sol. Occ. v || 9 post hoc add. est a || 10 delirare U a.c. v || 11-15 et delyrumentum — lirae add. in mg. U² || 11 et¹ om. v || ante delyratio del. insan U² || 13 quasi om. ova || λῆρεῖν... λῆρον U² ληρεῖν... ληρον ov || 14 λῆρον U² ληρον ov || ante ληρεῖς del. ληρει U² || etiam] et v || liras v || Plautus] Salu. v || 15 om. lirae² ova || 527,2-3 Ligydes — proprium add. in mg. inf. U² || 3 Xerxe ova || 528,2 desserimus v || 4 fit om. ova || 5 uel¹ U : ut ova || 12 Galbanae a || 13 scripsimus] diximus va

529 Colores uero albi quibus in pictura utuntur sunt **Parethonium**, á loco Aegypti ita uocatum. Hoc spumam maris esse existimant cum limo solidatam, quapropter minutae conchulae plerunque in eo inueniuntur; fit et in Creta insula et Cyrenis; adulteratur que Romae Cimolia creta; nullum est é candidis coloribus pinguius aut tectoris propter liuorem tenacius. **Melinum** optimum in Melo insula, unde (n° 149r) nomen habet; nascitur et in Samo; raro eo pictores utuntur ob nimiam pinguitudinem; linguam tactu siccatur; pilos mirifice detrahit. **Cerussa**, de qua supradiximus; quae, si usta sit, rufescit; nec sine ea recte fieri umbrae possunt. **Eretria**, quae terrae suae nomen habet, qua praecipue usus fuisse **Parrhasius** dicitur. **Sandaraca**, quae inuenitur in aurariis et in argentariis metallis, adulteratur ex cerussa in fornace cocta. Haec, si torreatur aequa parte rubrica admixta, **Sandycem** facit, quanquam **Virgilius** herbam hanc uidetur existimasse dum inquit: Sponte sua sandyx pascentes uestiet agnos. Hinc **Sandycinus color** est dictus, sicut á sandaraca sandaracinus. **Neuius**: Sandaracino ore.

530 Albi coloris gemmae sunt primo **crystallus**, quae fit gelu uehementer concreto, ut non nulli putant; quapropter á glatie nomen habet. Graeci enim κρύσταλλον glaciem nominant. **Vas amphorale** ex ea uisum **Xenocrates** scribit. Mittit hanc Asia Cyprus que et aliae diuersae regiones, sed et in Alpium iugis et in Germania reperitur. Si quod in ea uitium est, celatura ab artifice occultatur. Purae praestantiores sunt et **asyntheta** nominantur. Inter uitia est **rubigo**, **scabricies**, **nubes maculosa**, **centrum**, quod **sal** appellatur, et **capillamentum** rimae simile. Tradunt medici, quae in corporibus urenda sunt non aliter melius fieri quam crystallina pila aduersus solis radios opposita. **Nero** princeps, ammissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira confregit, ne quis ex iis bibere posset quando ipse non poterat.

531 Postea, quod maximum in rebus humanis precium obtinet, **adamas**, colore simili modo translucido, ita incudibus respuens ictum ut ferrum utrinque dissulset. Duricia ei inenarrabilis est et ignium uictrix in quibus nunquam incalescit. Quapropter **adamas**, quasi indomabilis uocitatus est, ab α priuatiua particula et δαμάζειν, quod est domare. Est genus eius quod **Cenchron** uocant, quod sit milii magnitudine: κέγγυρος enim milium dicitur. Alius dicitur **syderites**, ferrei splendoris. Mirum est quod tanta uis ferri ignium que contemptrix sine aliquo ictu hircino sanguine rumpitur. Vsqueadeo autem cum **magnete** lapide dissidet, ut iux- (c. 242) ta positus ferrum abstrahi non patitur, aut, si admotus magnes apprehenderit, diuellat. Existimatur uanos metus á mente depellere, propter quod non nulli **achitem** uocauerunt :

529,1-5 cf. Plin. nat. 35,36 uar. | 5-7 cf. Plin. nat. 35,37 | 7 cf. 73 | 7-9 cf. Plin. nat. 35,38 | 9-13 cf. Plin. nat. 34,177 et 35,39-40 (Verg. ecl. 4,45 uar.) | 13 cf. Seru. ecl. 4,45 | 13-14 cf. P. Fest. 324 (Naeu. com. 123) | 530,1-3 cf. Plin. nat. 37,23 | 3 cf. Plin. nat. 37,27 | 3-4 cf. Plin. nat. 37,23 | 4-9 cf. Plin. nat. 37,28 | 9-10 cf. Plin. nat. 37,29 | 531,1 cf. Plin. nat. 37,55 | 1-4 cf. Plin. nat. 37,56-57 | 4-5 cf. Tort. adamas | 5 cf. Plin. nat. 37,57 | 6 cf. Plin. nat. 37,58 | 6-8 cf. Plin. nat. 37,59 | 8-10 cf. Plin. nat. 37,61 uar.

529,1 Colore a || 6 et om. v || 9 nomine v || praecipuae o || 11 admista a || facit Sandicem v || 12 existimasse v || 13-14 sicut — ore add. in mg. U² || 530,4 in² U p.c. || 5 uitium] uitrum v || 8 utenda ov || 9 radiis o || 531,4 uocitata o || 5 Est om. v || Conchron o || 6 ferrei spl. Syderitis v || 10 Achitem nonnulli v

ἄγχος enim angorem significat. Ab adamante **adamantinus** fit, sicut á uitro uitrinus. Eadem ratione herba quoque **adamantis** uocatur, Armeniae Cappadociae que alumna; qua admota Leones resupinari cum hiato laxo prodiderunt. Nominis causa est quod conteri nequeat.

532 Proximae sunt margaritae, de quibus superius disseruimus. Deinde **onyx**, candorem habens ad similitudinem humani unguis, qui graece οὐνξ uocatur. Inueniuntur tamen et nigrae onyces candidas zonas habentes. Post haec, candore caeteras excellens, **Paederos**, laudatissima in Indis, apud quos **Argenon** uocatur, proxima apud Aegyptios, ubi Senites. Item **Asteria**, inclusam lucem quandam pupillae modo continens, et opposita soli radios regerens candicantes. Et **Astrios**, crystallo propinqua, quae astris opposita fulgorem eorum rapit ac regerit. (nº 149v)

533 Ex eius genere deterior **ceraunia** uocatur; et **astroites**, quae oculis piscium similis esse perhibetur; et **betulus**, ex cerauniarum genere, et hoc á ceraunia differens quod betuli rotundae sunt, cerauniae uero oblongae. Et **iris**, crystallo similis, sic uocata quoniam, sub tecto percussa sole, speties et colores arcus caelestis in proximis parietes iaculatur; sexangula semper, ut crystallus, et huic similis. **Zeros**, alba ac nigra macula distinguente crystallum. Et **acopus**, nitro similis, pumicosa, aureis guttis stellata. Et **achates**, in magna olim autoritate, uitreae perspicuitatis, quamuis uarii saepe in ea colores conspiciantur. **Pyrrhus**, qui aduersus Romanos bellum gessit, habuisse traditur Achaten in qua nouem Musae et citharam tenens Apollo spectabantur, non artificii opere, sed sponte naturae ita discurrentibus maculis ut á Musis quoque singulis propria insignia redderentur. **Ismeniam chorauem** tradunt multis fulgentibus quae uti consueuissit, quod regum amicitiam conciliare existuntur. Multae huius gemmae speties sunt. **Phassachates**, quae colorem habet colli columbarum. Graeci enim φάσσααν columbam uocitant. **Cerachates**, quae κηροῦ, hoc est cerae. **Sardachates**, quae Sardae, de qua posterius dicemus. **Haemachates**, quae αἵματος, hoc est sanguinis. **Leucachates**, quae alba est: Graeci enim λευκὸν album dicunt. **Dendrachates**, quae est uelut arbuscula insignis: δένδρον arborem significat. **Antachates**, quae pro Achate est, myrrham redolens et ob id mulieribus grata. **Coralochates** ἀπὸ τοῦ κοράλου, hoc est á corallo, quoniam guttis aureis corali modo distincta est. In Creta **sacra** appellatur. Haec ut prosint leoninis iubis alligandae censentur, alioquin discordiales domibus esse.

534 Et **alabastrites** candore uariis coloribus intercincto. Et **allectorias**, quae dicta est ἀπὸ τοῦ ἀλεκτρυόνος, hoc est á gallo, quoniam in gallinaceorum uentriculis inuenitur crystalli spetie, magnitudine fabae. Hac **Milonem** Crotoniensem tradunt in

531,12-14 cf. Plin. nat. 24,162 uar. | 532,1 cf. 1,396 et 400-403 | 1-2 cf. Plin. nat. 37,90 ex Sudine | 2-3 cf. Plin. nat. 37,90 ex Sotaco | 3-5 cf. Plin. nat. 37,129-130 uar. | 5-6 cf. Plin. nat. 37,131 | 6-533,2 cf. Plin. nat. 37,132 ex Sudine | 2-3 cf. Plin. nat. 37,135 ex Sotaco | 3-5 cf. Plin. nat. 37,136-137 | 5-6 cf. Plin. nat. 37,138 uar. | 6-7 cf. Plin. nat. 37,143 | 7-8 cf. Plin. nat. 37,139 | 8-11 cf. Plin. nat. 37,5 | 11-12 cf. Plin. nat. 37,6 uar. | 12-13 cf. Plin. nat. 37,139 uar. | 14 et 15 cf. Plin. nat. 37,139 uar. | 15 cf. 575 | 15 et 16 et 17 et 17-18 et 18-19 et 19-20 cf. Plin. nat. 37,139 uar. | 20-21 cf. Plin. nat. 37,142 | 534,1 cf. Plin. nat. 37,143 | 1 et 2-6 cf. Plin. nat. 37,144

531,11 angorem om. v || 11-14 Ab — nequeat add. in mg. inf. U² || 12 uoc. Adam. v || 532,4 laud. Praederos v || idis v || 533,2 peribetur U a.c. prohibetur v || 2 berulus ov || 3 beruli ov || rotundi ova (recte) || 6 uitro ov || pumicosa ov || 7 auctoritate U a.c. ov auth- a || 9-10 spectabatur ova || 10 á om. ov || 12 regnum ov || 14 cerae] Caerae o Graecae v || 16 sanguis ov || 17 Dendracates U a.c. || 19-20 censentur U p.c. || 20 alioqui a || 534,2 ἀλεκτρυόνης U a ἀλεκτρυώνος o ἀλεκτρυονος v

certaminibus usum uictorem euasisse. Et **androdamas**, quae et **argirodamas** dicitur, argenti nitorem habens, ut **adamas**; ita uocata[s] quod impetus hominum et iracundias domet, ἀπὸ τοῦ ἀνδρα δαμάζειν, hoc est: á domandis uiris. Et **Arabica**, ebori simillima, et penè ebur nisi durior esset. Et **Aromatitidis** myrrhae coloris et odoris, ob hoc reginis carissima. Et **Aspilates** argentei coloris. Et **atizoe**, argenteo nitore fulgens, magnitudine trium digitorum, ad lenticulae figuram odoris iucundi.

535 Et **cepites** siue **cepocapites**, quae candida est, uenarum nodis coeuntibus candore imaginem regerens. Et **cynodiae**, quae inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidae et oblongae; et praesagire habitum maris nubilo colore aut tranquillitate dicuntur. Et **corsoides**, canicie hominis similis. Et **cissites** (c. 243) can- (f° 150r) dore insignis. Et **cepionidae**, crystallini nitoris, quae imagines reddunt, ut specula. Et **draconites** siue **dracontia**, quae fit ex cerebro draconum, sed non nisi uiuentibus ascisso gemmascit inuidia animalis mori se sentientis. Quapropter mos est amputare caput dormientibus. Qui id facturi sunt bigis uehuntur et, dracone uiso, spargunt omnia medicamenta atque ita praecidunt. Est colore translucido, nec poliri potest aut artem admittit. Et **acopus**, nitro similis, aureis guttis stellata. Et **amphitane** alba, marginibus auro rutilantibus. Et **aphrodisiace**, quae ex candida rufa est. Et **Argyptilla**, quae per album nigram uenam transeuntem habet.

536 Et **enochis**, quae diuisa fragmentis testium effigiem representat. Et **exhebenum**, qua aurifices aurum poliuunt. Et **Eristalis**, quae licet sit candida, ad inclinationes rubescere uidetur. Et **eureos**, quae nucleo oliuae similis est. Et **Galaxia** siue **Galactites**, quae sunt colore lacteo, intercurrentibus candidis uenis. Et **leucogra** et **leucographia** ac **Synephtes** appellatur. Et **Gasidanes**, quam Medi mittunt, coloris olorini. Et **xanthos**, quam Indi **Henui** uocant, é fuluo candicans. Et **indica**, **gemma** puluereo aspectu, quamuis sit alia colore subrufo; quae si atteratur, purpureus sudor emanat. Et **lepidotes**, quae squammas piscium imitatur. Et **lesbia**, quae á Lesbo patria nomen habet. Et **leucophthalmos**, quae candidam nigram que oculi spetiem continet, alias rutila. Et **Libanochnes**, quae thuris similitudinem ostendit. Et **Mesomelas**, quam albam linea nigra distinguit.

537 Et **Steatites** seui similitudinem habens, quod Graeci στέαρ uocant. Et **Geranites**, quae similitudinem habet colli gruis, quam Graeci γέρανον uocant. **Hammites**, quae ouis piscium similis est. Et **Iouis gemma**, quae ultra candorem et leuis est et tenera. Et **leucopetalos**, quae candorem niuis ex auro distinguit. Et **Liparis**, cuius suffitu omnes bestiae dicuntur euocari. Et **lysimachus**, quae Rhodio marmori similis est aureis uenis. Et **leucochrysos**, quae fit chrysolitho interalbicante. Et **mennonia**, de qua, nisi quod candida est, nihil aliud commemoratur. Et **Myrrhites**,

534,6-8 cf. Plin. nat. 37,145 | 8 cf. Plin. nat. 37,146 uar. | 8-9 cf. Plin. nat. 37,147 | 535,1-2 cf. Plin. nat. 37,152 uar. | 2-4 cf. Plin. nat. 37,153 uar. | 4-5 cf. Plin. nat. 37,154 uar. | 5-6 cf. Plin. nat. 37,156 uar. | 6-10 cf. Plin. nat. 37,158 uar. ex Sotaco | 10 cf. Plin. nat. 37,143 | 11-12 cf. Plin. nat. 37,147-148 uar. ex Iaccho | 536,1-3 cf. Plin. nat. 37,160 uar. | 3 cf. Plin. nat. 37,161 | 3-5 cf. Plin. nat. 37,162 uar. | 5-6 cf. Plin. nat. 37,163 uar. | 6 cf. Plin. nat. 37,169 uar. | 6-8 cf. Plin. nat. 37,170 | 8-10 cf. Plin. nat. 37,171 | 11 cf. Plin. nat. 37,174 | 537,1 cf. Plin. nat. 37,186 | 1-2 cf. Plin. nat. 37,187 | 2-3 cf. Plin. nat. 37,167 | 3-4 cf. Plin. nat. 37,170 | 4-6 cf. Plin. nat. 37,171-172 uar. | 6-8 cf. Plin. nat. 37,173

534,5 uocatas *U* ov || 5-6 iracundiam *ova* || 7 similis v || 8 regimini v || Aspilate argenti v || 8 Antioze a || 535,3 abutum *oa* || 4 cessites a || 6 draconias a || 7 gemma sit v || se *om. o* || 10 uitro *ov* || 536,1 Enorchis *ova* (*recte*) || 2 Cristalis o Crystallis v || 4 Galatites *ova* || 7 alio a || 9 candida nigra v || 10 specie v || 537,1 saeui ov

10 quae myrrhae colorem habet, faciem que minimae gemmae, unguenti odorem. Et **Ostracia** siue **Ostracites**, quae testacea est et achatae similis. Et **Panconus**, quae digito longior est et, ne crystallus uideatur, plurimum angulorum numerus facit. Et **paneros**, quae et **pansebastos** appellatur, cui addita fecunditas existimatur.

538 Et **Philogynos**, quem et **chrysiten** uocant, ostreae similis atticae. Et **Perileucos**, quae ab ore gemmae ad radicem usque candidum habet. Et **Natalis**, cuius speties est aquae glaciatae. Et **peantis**, quae et **grauida** dicitur, parere que et parturientibus auxilio esse existimatur. Et **solis gemma**, quae ad spetiem solis fulgentes in orbem radios (f° 150v) spargit. Et **Saurites**, quae in uentre irididis lacerti traditur inueniri. Et **Selenites**, quae candido translucet melleo fulgore, lunae imaginem continens. Et **Synodontites**, quae ex cerebro piscium est qui **Synodontes** appellatur. Et **syringites**, quae stipulae internodio similis est, ac perpetua fistula cauatur. Et **Telicos**, de qua supradiximus. Et **Zinilaces**, qui in Euphrate nascitur, in medio glaucus. Et **Zoronysius**, quae oritur in Indo flumine. Et **Scarites**, qui Scari piscis colore est. Et **Aegophthalmos**, quae est caprino oculo similis. Et **aetites**, quae aequilae colorem habet, caudae candicantis. Et **Cenchrites**, quae ueluti sparsa milii grana habere uidetur. Et **Cissites** quae est ad similitudinem folii hederae candicantis.

539 Et **pyrene**, ab oliuae nucleo dicta: Greci enim omnium fructuum partem illam interiorem ligneam πυρήν uocant. Et **chalazias**, quae grandinum colorem et figuram habet, adamantinae duriciae. Et **Astrapia**, quae ε candido discurrentes fulminis radios habet, dicta á graeco: ἀστραπή enim corruscatio est. Et **Phlegonitis**, in qua ueluti flamma ardere uidetur, dicta ἀπὸ τοῦ φλέγειν, quod (c. 244) ardere est. Et **anthracitis**, in qua ueluti scintillae discurrere uidentur: ἄνθρακα enim Graeci carbonem appellant. Et **Enydros**, absolute rotunditatis, et cum candore leuitatem habens. Et **polia** á canicie dicta: Graeci enim πολίων canum uocant. Et **Hormesion**, ex igneo colore auro radians, portante secum in extremitate candidam lucem. Et **Hyeniae**, quae tabido in uase inueniri dicuntur, et linguae hominis subditae futura praedicere. Et **gemites**, quae uelut candidas manus inter se complexas habet. Et **Ananchitides**, qua in necromantia euocari dicunt imagines deorum, sicut **Synochitidae** umbras inferorum. Et **dendris**, quae sub arbore defossa non permittit aciem securis hebetari.

540 Obscurus uero natiuus color, leucopo contrarius, proprie **pullus** uocatur, quod pulli ouium ferè eo colore nascuntur. **Virgilius**: Ne maculis infuscent uellera pullis. Hinc **pulligo** ipse natiuus color similiter uocatur. **Plynius**: Fuluas oues Tarentum habet et alias suae pulliginis. Hic color ad nigredinem tendit, alicubi plenior, alicubi diluor,

537,9 cf. Plin. nat. 37,177 | 9-11 cf. Plin. nat. 37,178 | 538,1-2 cf. Plin. nat. 37,179 uar. | 2-4 cf. Plin. nat. 37,180 uar. | 4-7 cf. Plin. nat. 37,181 uar. | 7-8 cf. Plin. nat. 37,182 | 9 (cf. 520) cf. Plin. nat. 37,184 uar. | 9-10 cf. Plin. nat. 37,185 uar. | 10-12 cf. Plin. nat. 37,187 | 12-13 cf. Plin. nat. 37,188 | 539,1 Plin. nat. 37,188 uar. | 2-3 et 3-4 et 4-5 et 6 cf. Plin. nat. 37,189 uar. | 7-8 cf. Plin. nat. 37,190 uar. | 8-11 cf. Plin. nat. 37,168 uar. | 11-14 cf. Plin. nat. 37,191 uar.-192 uar. | 540,1-2 ex Non. 549 et Seru. an cf. Balb. ? [cf. Isid. orig. 12,7,5] et cf. georg. 3,389 | 3-4 cf. Plin. nat. 8,191 uar.

537,9 similes v || 538,1 chrysitem va || 2 cuius om. o || 4 gemmam v || 6 Gelenites ov || 7 appellatur a || 8 intermedio ova || 10 Indio a || Scauri ov || 539,1 Et om. v || 3 Astropia U a.c.? || 4 Phlegonitis U p.c. || 8 πόλιον U πολίον o πολιον v || 10 hyeme U a.c.? hyemae o Hieni(a)e va || 12 dorum U a.c. || 12-13 Synochitide va (recte) || 13 defosso ov

- 5 plenior ut in Hispania. **Plynius**: Desunt etiam colorum nomina iis lanis, quas natiuas appellat. Hispania nigri uelleris praecipuas habet. **Martialis**: Non est lana mihi mendax, nec mutor aeno, Si placeant Tyriae, me mea tinxit ouis. Hinc **pullati** dicuntur uiliores personae et rudes, atque imperiti homines, hoc est: pullo colore, idest: natiuo induti. **Suetonius** de Augusto: Militem secreuit á populo, multis é plebe proprios ordines assignauit, praetextatis cuneum suum, et
- 10 proximum pedagogis, sanxit que ne quis pullatorum media (f° 151r) cauea sederet. **Plynius**: Tum commutata non plurima, sed omnia cupis, utique si latior scena et corona effusior. Nam illos quoque sordidos pullatos que reueremur. **Quintilianus**: Verum hi pronuntiatione quoque famam dicendi quaerunt. Nam et clamant ubique et omnino leuata (ut ipsi uocant) manu emugiunt multo discursu, hanelitu, iactatione gestus, motu capitis furentes. Iam collidere manus, terrae pedem incutere, ferire
- 15 pectus, frontem caedere mire ad pullatum circulum facit, hoc est: ad cumulum rudium atque imperitorum hominum.

- 541 Aliquando hic **color hispanus** siue **beticus** dicitur: quippe et **Beticam** pro Hispania capimus quod **Betis** amnis eam mediam diuidit; á quo pullati etiam **beticati** dicuntur. **Martialis**: Et beticatus simul atque leucopeatus. Cuius uocabuli ratio est quod natiuus color in Hispania, ut diximus, subnigrior est, ideo que minus uilis, sicuti Can-
- 5 nusia rutili coloris lanas habet, quas uocant **Erythras**, quia Graeci ἐρυθρὸν rubrum dicunt, unde **Erythralassa** Rubrum mare appellatur. Item Tarentum habet fuluas et sae pulliginis. Hic idem pullus **color impluuiatus** etiam uocatur, quasi fumato stillicidio implutus. **Plautus**: Impluuiatis facit uestimentis nomina. Item **suasus**. **Idem**: Sordida et suasa amictus togula. Item **mutinensis** á **mutinensibus lanis**, ex quibus natiuo colore panni fiunt. **Varro**: Nam et ludere alacrem uidimus mutinensi tunica. Aliquando tamen **pullati** dicuntur lugubrem habitum ferentes, quod hispano colore indui in luctu
- 10 mos erat; et pullum pro nigro metaphorice usurpatur. **Columella**: Atque oleris pulli radix, hoc est: oleris atri.

- 542 Hunc colorem pictores quidam é uinaceis fecere et **Stygnon** appellarunt. Graeci enim στυγνὸν tristem uocant. Fit et ex fornacium balnearum que fuligine. Item ex ebore combusto, quod **elephantium** uocant. Huic proximus est **niger color** qui et **fuscus** dicitur, et de quo supradiximus **ater**. Vnde **atrae uestes** et **fuscae**
- 5 appellatae, et **atrati** qui lugubri habitu induti sunt. Item **anthracinus color** á carbone, quem Graeci ἄνθρακας uocant, siue quod carboni similis sit, siue quod huiusmodi color é tedis fit, ligno combusto tritis que in mortario carbonibus. **Varro**: Propinqua adolescentulae, anthracino amiculo, nigello, ca- (f° 245) pillo demisso, sequebantur luctum. Hic color á pictoribus **atramentum** uocatur.

543 Gemmae nigri coloris sunt: in primis **Succinum**, quod uulgo **ambrum** dicitur, quanquam et croceum et album inueniatur. Hoc et **electrum** uocatur, quoniam

540,5-6 cf. Plin. nat. 8,191 | 6-7 Mart. 14,133 uar. | 8-10 cf. Suet. Aug. 44,2 | 10-12 Plin. epist. 7,17,9 uar. | 12-15 cf. Quint. inst. 2,12,9-10 | 541,1 cf. Non. 549 ? | 1-2 cf. Plin. nat. 3,7 | 3 cf. Mart. 1,96,5 | 4 cf. 540 | 4-5 cf. Plin. nat. 8,191 uar. | 6 cf. Plin. nat. 6,107 ? | 6-7 cf. Plin. nat. 8,191 uar. | 7-8 cf. Non. 548 (cf. Plaut. Epid. 224) | 8 cf. P. Fest. 303 | 9 Plaut. ? fr. inc. 86 [ex Truc. 271 ap. P. Fest. 303 = Fest. 302 ?] | 9 cf. Non. 548 | 10 Varro ? fr. inc. 17 | 11-12 ex Iuu. 3,212-213 | 12-13 Colum. 10,123 | 542,1 cf. Plin. nat. 35,42 uar. | 2 cf. Plin. nat. 35,41 | 3 cf. Plin. nat. 35,43 | 4 cf. 8-10 | 5-6 cf. Non. 550 | 7 cf. Plin. nat. 35,43 | 7-8 cf. Varro ap. Non. 550 | 9 ex Plin. nat. 35,41 | 543,2-5 cf. Plin. nat. 37,31

540,6 Hispana a || 7 uiliores pe. Pullati d. v || 7-8 et — homines add. in mg. U² || 9 é U : ex ov è a || 12-16 Quintilianus — hominum add. in mg. inf. U² || 14 gestu ova || 15 cadere v || 16 imperitorum v || 541,8 Impluuiatus ov || 9 tegula ov || 11 ferentis a || 542,2 et U : que ova || 3 combusta ov || 7 color é| colore v || telis ov || 9 uocatur Atramentum v || 543,2 et³ om. v

apud ueteres Graecos sol **elector** dicebatur. Putant autem sorores Phaetontis fulmine icti nimio fletu in populos arbores mutatas, lachrimis electrum omnibus annis fundere iuxta **Eridanum** amnem quem **Padum** uocamus. Alii **Electridas insulas** in Adriatico esse dixerunt, ad quas Padus dilaberetur. Quod falsum esse manifestum est, non aliter quam quod **Eschylus** in Hispania Eridanum esse scripsit eundem que appellari Rhodanum, et **Euripides** in Adriaco littore confluere Rhodanum et Padum. Quidam etiam aequo falso prodidere in extremis maris Adriatici rupibus arbores stare quae succinum fundant. **Theophrastus** in Lyguria effodi scripsit, Phaentem in Aethiopia Hammonis obisse; propterea delubrum ibi esse atque oraculum, electrum que gigni. Sunt (f° 151v) qui et in Scythia erui putent duobus in locis: in uno candidum ac cerei coloris, quod uocetur electrum; in alio fuluum, quod appelletur **Sualternicum**. Non nulli **lyncurion** id uocant, et fieri dicunt ex lyncum urina. Plerique **langurium** dixerunt, et esse in Italia bestias **langurias**. Alii **Langas** uocant, quas dicunt circa Padum inueniri; alii ex arboribus in Lyguria effluere. Alii in Britannia arbores ipsas electridas uocari. Quidam Gutonibus, Germaniae genti, aestuarium esse scripserunt nomine **Metonomon**; ab hoc diei unius navigatione insulam abesse Abalum; in ea electrum reperiri, et esse concretum maris purgamentum. Eiusdem sententiae est **Timaeus**, sed insulam **Balisiam** uocat. **Nicias** solis radiorum succum esse existimauit: hos circa occasum uehementissimos esse, et sudorem pinguem in ea parte oceani relinquere qui aestatibus in Germanorum littora eiiciatur; et in Aegypto simili modo nasci et uocari **sacal**; in Syria quoque feminas uerticillos inde facere et **Harpaga** uocare, quia folia et paleas ac uestium fimbrias rapiat. **Theophrastus**, oceano aestuante, id ad Pyrenaei promontorium eiici.

544 Multi etiam tradidere iuxta Atlanticum mare esse lacum **Cephisida**, quem Mauri uocent **Electrum**; hunc sole feruefactum electrum fluitans é limo dare. Alii Africae lacum esse **Sicyonem** appellatum, et **Cratinam** amnem in oceanum fluentem é lacu; in quo aues quas meleagridas et penelopas uocant uiuere, ibi nasci electrum. Alii iuxta Syrtim magnam **hortum Hesperidum** esse, ex quo in stagnum cadat, et ab Hesperidum uirginibus colligi. Plerique flumen esse Indis **Hypobarum**, arbores ibi electrum producere, quae **aphyrcorae** uocantur, per quod significatur praedulcis suauitas. Non nulli in Germaniae littoribus esse insulam **Cedron**, cedri genere siluosam; inde electrum in petras defluere. **Xenocrates** non succinum tantum gigni in Italia prodidit, uerum etiam **thieum** uocari; á Scythis uero **Sacrium**, quoniam et ibi nascatur; alios putare in Numidia gigni. **Socrates** ultra Indiam fieri dixit é lachrimis meleagridum auium Meleagrum defluentium.

543,5-12 cf. Plin. nat. 37,32-33 uar. (Aesch.; Eur. et cf. Apoll. Rh. 4,627; cf. Theophr. lap. 29; Chares) | 12-25 cf. Plin. nat. 37,33-37 uar. ex Philemone, Demostrato, Zenotheme, Sudine et Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timaeo, Nicia, Theochresto [-phrasto uar.], Xenocrate | 544,1-12 cf. Plin. nat. 37,37-41 uar. ex Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Xenocrate, Sophocle [non Socr.]

543,4 lachrymas a || 12 et in] e o in v || 13 appellatur ov || 15 dixerunt Langurium v || 17 Gutonibus U p.c.? || 18 diei] dici U a.c. o || 20 Basiliam v || 22 eiiciatur U p.c. || 544,2 electrum²] -on v || lima v || 3-4 fluente v || 4 meleagridas U a.c. || 7 uocatur ov || 8 in om. ov || 9 impetras v || 11 in om. a || 12 defluentium v

545 Certum est gigni in insulis septentrionalibus oceani, et á Germanis uocari **Glessium**; proinde que á nostris unam **insularum Glessariam** nuncupari, **Austrariam** á barbaris dictam. Nascitur defluente medulla ex arboribus pinei generis, quasi gummi é cerasis. Densatur rigore uel tepore, aut mari, et, qum intumescens aestus ex insulis rapuit, in littora expellitur, ita uolubile ut pendere uideatur, et per uadum deferri. Arboris succum esse etiam prisci crediderunt, ob id **succinum** appellantes. De Pado fabula hinc surrexisse uidetur quod transpadanae agrestes feminae decoris gratia, uice monilium, succina gestare consueuerunt. Tanta succini copia Neronis temporibus Romam allata fuit ut in uenatione publice aedita, **retia** po- (c. 246) pulum protegentia eo nodarentur, Ar- (f° 152r) ma uero et librilla, totus que unius diei apparatus esset é **succino**. Visa est gleba una tredecim librarum. Liquidum primo destillare argumento sunt, quae intus aliquando translucent, ut formicae, culices, lacertae, quas musteo adhaesisse credibile est, et sic indurescenti remansisse inclusas. Candida et tetra uiliora sunt, quamuis optima odore. Fuluis maior autoritas, quae tamen nimio ardore non flagrent. Summa laus iis quae ex uini colore **Falerna** dicuntur. Attritu digitorum accepta ui caloris paleas et folia arida ad se trahunt, ut magnes ferrum. Ramenta succini oleo addito dilucidius ac diutius flagrant quam lini medulla. **Nero** Popeae coniugis suae **crines** quodam carmine **succinos** appellauit. Ab infantibus succinum pro amuleto gestatur. Fuluum ab aliquibus **chrysoelectrum** dicitur.

546 Est tamen metalli quoque genus quod **electrum** uocatur: quotiens enim in auro quinta argenti portio est, electrum dicitur, quod modo naturale est, modo cura fit; quod si quintam portionem excesserit, incudibus non resistit. Magna apud ueteres autoritate electrum fuit. **Homerus** Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere scribit. Helena apud **Lindum** insulam Rhodiorum in Mineruae templo calicem ex electro sacrauit mammae suae mensura. Electri natura est ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Natium electrum uenena deprehendere existimatur. Discurrunt enim in calicibus arqus caelestibus similes cum igneo stridore.

547 **Lyncurium** lapis est similis succino, qui ex lyncis urina generatur, egestam subito bestia operiente, quoniam inuideat hominum usui. Scalpitur haec gemma, nec folia modo aut stramenta ad se rapit, sed aeris etiam ac ferri laminas, ut refert **Theophrastus**. Praeterea **antiphates**, quae in lacte decocta id myrrhae simile facit. Et **Asbestos**, coloris ferrei. Et **Apistos**, quae igni excaefacta septenis diebus calorem tenet, distinguentibus eam quibusdam rubentibus uenis. Et **belus**, quae est quasi oculi pupilla nigra é medio, auri fulgore lucente, candore circumcincta. Et **Baroptenus** siue **Botrypes**, in qua nigredo sanguineis et albis nodis alligata est. Et

545,1-7 cf. Plin. *nat.* 37,42-43 uar. | 7-8 cf. Plin. *nat.* 37,44 uar. | 8-11 cf. Plin. *nat.* 37,45-46 uar. | 11-17 cf. Plin. *nat.* 37,46-48 uar. | 18-19 cf. Plin. *nat.* 37,50-51 (Nero; ex Callistrato) | 546 cf. Plin. *nat.* 33,80-81 (cf. Hom. *Od.* 4,73) | 547,1-4 cf. Plin. *nat.* 37,52 uar.-53 (cf. Theophr. *lap.* 28) | 4 cf. Plin. *nat.* 37,145 | 5 cf. Plin. *nat.* 37,146 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 37,148 uar. | 6-7 cf. Plin. *nat.* 37,149 uar. | 8-11 cf. Plin. *nat.* 37,150 uar.

545,2 insularium Glessarium v || 4 tempore v || 6 etiam om. v || pisci U a.c. || 7 hinc fabula ova || 9 temporis a || 12 distillare a || 14 tetra] terra v || 15 Salerna v || 17 dulcidius v || 18 Pompeae U a.c. va || 546,3 ueteres U p.c. || 5 Hlena U a.c. || 8 calcibus v || 547,1 similis succino U 2 p.c. || 1-4 egestam — Theophrastus U 2 p.c. || 8 Bateptenus o Bacoptenus v || sanguinea v

botrytes, quae nigrae uuae similis est. Et **Bostrychites** crinibus mulierum similis. Et **bucardia**, bubulo cordi similis. Et **brontea**, similis capiti testudinis, quae á tonitruis decidere creditur. Et **bola**, quae nimbo inuenitur glebae similitudine.

548 Et **Cadmites**, quam ceruleae interdum bullae cingunt. Et **chamites**, pluribus spiris fumida. Et **catochites** impositam manum ueluti gummi retinens. Et **Catopyrites**, quae ex Cappadocia prouenit. Et **Ceramites**, quae in testaceum colorem tendit ex nigro. Et **Cerites**, quae ex nigro in cereum. Et **cretos**, quae nigra piri spetiem imitatur. Et **craterites**, electro nigro similis, quamuis sit et crateri- (f° 152v) tes alia inter chrysoliti et electri colorem. Et **Crocallis**, quae modo nigro, modo cereo colore est. Et **Chalcophonos**, quae illisa aeris tinnitum reddit. Et **Chelidonia**, quae hirundinum colorem habet; quaedam etiam purpureum nigris interpellantibus maculis. Et **chelonía**, testudineo oculo similis. Et **chelonitides**, similis testudini, aureis quibusdam guttis insignis. Et **Daphnia**, comitialibus morbis utilis existimata. Et **Diphris**, quamuis haec et candida aliquando reperitur. Et **Dionysias**, mistis nigro rubentibus maculis, quae in aqua trita saporem uini facit et ebrietati resistere existimatur.

549 Et **Ecardia** siue **ecardiste**, quae nigri cordis spetiem ostendit, quanquam aliud genus eius uiridi colore similitudinem cordis prae se ferat. Et **erotylos**, silici similis. Et **Eumetis**, quae capiti supposita, nocturna uisa ad oraculi similitudinem reddit. Et **Eurocias**, quae situ uidetur operire nigritiam. Et **Eusebes**, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua dii facile surgebant. Et **epimelas**, quae nigricantem colorem habet in candida gemma. Et **Geniane**, quam inimicorum poenas aiunt efficere. (c. 247) Et **Hieracites**, quae nigrinis emicans ueluti plumis alternat. Et **Idei dactyli**, qui ferreo colore humanum pollicem expriment. Et **Medea**, á Medea inuenta; habet in nigrore uenas aurei coloris; sudorem reddit croci, saporem uini. Et **Morion**, quae nigerrimo colore translucet; uocatur et **promnion**. Et **Myrmedia**, quae eminentias quasdam habet similes uerrucis. Et **myrsinites**, quae melleum colorem nigricantem habet et myrrhae odorem. Et **Mesoleucos**, quam nigram linea alba distinguit.

550 Et **Nasomonites**, quae, qum sanguinea sit, scatet nigricantibus uenis. Et **nebrides**, Libero patri sacra, á nebridum eius similitudine ita appellata. **Nebrides** enim sunt damarum pelles quibus uti ueteres in Bacchi sacris solebant: nam Nεβρῶς dama est. Est tamen genus eius omnino nigrum. Et **olea** cum nigro fuluum uiridem que et candidum habens colorem. Et **ombria**, quam aliqui **notiam** uocant. Et **Orites**, globosa spetie, á quibusdam **syderites** appellata. Et **opphicardelos**, barbaro

548,1-2 cf. Plin. nat. 37,151 uar. | 2-4 cf. Plin. nat. 37,152 uar. | 4-5 cf. Plin. nat. 37,153 uar. | 5-7 cf. Plin. nat. 37,154 uar. | 7-10 cf. Plin. nat. 37,155 uar. | 10-13 cf. Plin. nat. 37,157 uar. ex Zo-roastre | 549,1-2 cf. Plin. nat. 37,159 uar. | 2-4 cf. Plin. nat. 37,160 uar. | 4-6 cf. Plin. nat. 37,161 uar. | 6-7 cf. Plin. nat. 37,164 uar. | 7-8 cf. Plin. nat. 37,167 uar. | 8 cf. Plin. nat. 37,170 | 8-10 cf. Plin. nat. 37,173 uar. | 10-13 cf. Plin. nat. 37,174 uar. | 550,1-2 cf. Plin. nat. 37,175 uar. | 2-4 cf. Schol. Theb. 2,664 potius quam Tort. orgia | 4 cf. Plin. nat. 37,175 | 4-6 cf. Plin. nat. 37,176 uar. | 6-7 cf. Plin. nat. 37,177

548,2 catodutes ov || 9 testudinis v || 11 post quamuis add. et ov || reperiatur a || mixtis ov || 549,1 ecardistae U a.c. ov || 6 nigricantem oa nigrantem v || 7 efficere aiunt ova || nigrius ova || 9 in] a v || 13 nigra ov || 550,2 similitudinem v || 5 notiam v

nomine, in qua nigrum colorem binae lineae albae includunt. Et **obsidiana gemma**, dicta á similitudine obsidiani lapidis, uel quod ex eo fiat. **Obsidianus lapis** in India nascitur et in Samnio Italiae et ad oceanum in Hispania, maxime autem in Aethiopia, unde eum primo inuenit **Obsidius**; á quo appellatus est obsidianus. Nigerrimi coloris est, et aliquando translucidi. Gemmas quidam ex eo faciunt. Visae ex eo fuere solidae imagines diui Augusti, dicauit que ipse pro miraculo in templo Concordiae obsidianos quatuor elephantos. Visa fuit et obsidiana imago Menelai. Ab hoc lapide **uitrum** quoque eiusdem coloris **obsidianum** est uocatum.

551 Et Panchros, ita dicta quod sit aliud eius genus ex omnibus coloribus constans. Et (n° 153r) **Pontica**, quae modo nigra est, modo stellata sanguineis guttis, modo lineis distincta. Et **Samothracia**, ab insulae nomine ita appellata, nigra, sine pondere, ligno similis. Et **Borsycites**, in nigro ramosa candidis aut sanguineis frondibus. Et **Syderopoeilos**, quae nigra est multis uariantibus guttis. Et **Spongites**, á spongiae similitudine; haec tamen interdum rufa inuenitur. Et **tricus**, quae licet nigra sit, tris tamen succos refert: á radice nigrum, á medio sanguineum; á summo candidum. Et **Tephrites**, quae nouae lunae spetiem habet in cornua curuatae, nigri aut cinerei coloris. Et Veneris crines, nigerrimi nitoris spetiem crinium habentes. Et **10 Veitana**, Veiis reperta, albo limite nigram materiam distinguente. Et **Zathene** modo nigri, modo flauis electri colore.

552 Et Hepatitis, iecinori similis. Et **digitus dei**, qui á Syris colitur. Et **Trio-phthalmos**, quae in Sicyone nascitur, tres hominis simul oculos exprimens. Et **Scorpites**, scorpionis colore. Et **Aegomalias**, similitudine uilli caprini. Et **Hieracites**, á colore accipitris uocata. Et **myrmecites**, quae innatam repentis formicae effigiem habet: **5 μύρμηκα** enim Graeci formicam nominant. Et **Cantharias**, quae scarabeorum: quippe iidem Graeci **κανθαρίδας** uocant scarabeos. Et **Lycophthalmos**, quae in medio nigrum colorem habet candido cinctum ex rutilo et sanguineo, luporum oculis similis. Et **Taos**, cuius alterum genus pauoni simile est, qui graece dicitur **ταός**. Et **cyamea**, quae fracta fabae similitudinem praefert, quam Graeci **κύαμον** nominant. Et **10 Pyrites**, nigra quidem, sed attritu digitos adurens. Et **Polyzonos**, nigra, multis zonis candicantibus. Et **Melichros**, modo niger, modo flauus, á mellis colore uocatus. Et **Spartopolia**, poliae colore contraria. Et **Chalcites**, aerei aliquando coloris, sed nigrioris.

553 Caesius color dicitur qui caeli spetiem habet, dictus quasi caeluis. Graece **Glaucopis** dicitur, ab oculis noctuarum: **γλαυῆς** enim noctua appellatur, **ὄψις** uisus; unde á nostris Glaucus uocatur. Hinc **glauici equi** dicti qui felineis oculis sunt; uulgo

550,7-14 cf. Plin. *nat.* 36,196 uar.-197 + 37,177 | **551,1-2** cf. Plin. *nat.* 37,178 uar. | 2-3 cf. Plin. *nat.* 37,179 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 37,181 uar. | 4-5 cf. Plin. *nat.* 37,191 uar. | 5-6 cf. Plin. *nat.* 37,182 | 6-8 cf. Plin. *nat.* 37,183 uar. | 8-10 cf. Plin. *nat.* 37,184 | 10-11 cf. Plin. *nat.* 37,185 | **552,1-2** cf. Plin. *nat.* 37,186 uar. | 3-5 et 5 et 6-8 cf. Plin. *nat.* 37,187 uar. | 9 cf. Plin. *nat.* 37,188 uar. | 10-11 cf. Plin. *nat.* 37,189 uar. | 11-12 cf. Plin. *nat.* 37,191 uar. | **553,1-2** et 3 cf. Gell. 2,26,18-19 ex Nigidio | 3 cf. Seru. *georg.* 3,82

550,9 samo v || **551,1** eius U : etiam a om. ov || **552,4** repentis a || 5 μυρμηκα ov μύρμηκα a (recte) || 7 cinctu v || ex] et a || 8 ταός v ταός a (recte) || 9 similitudine v || **553,1** Gaesius v || 3-5 unde — caeluleus add. in mg. U² || 3 felmeis ov

Glauciosi dicuntur. **Virgilius**: Glauci que color deterrimus albis et giluo. Item **ceruleus**,
 5 quasi **cae-** (c. 248) **luleus**. Vnde caeruleum mare á caeli colore nominamus. Dicitur
 etiam **cumatilis** color, quod Graeci κύματα fluctus uocant. **Plautus**: Cumatilem togam
 aut plumatilem. Item **Cyaneus**. **Varro**: Cyanea penula amictus grassatur. Dicitur et **cyanus**.
Plynius: In nomine est et cyani colos. Graeci κυανούιν dicunt. Hinc **cyaneus** gemma
 10 appellatur ex Iaspidum genere, colore ceruleo, in qua inest aliquando et aureus
 puluis, sicut **Sapphirus** aureis aliquando punctis collucet. Ceruleae enim sunt et
 sapphiri, quamuis et candidi reperiantur, adamantini similes colore. Sed qui cyanei sunt
 mares existimantur.

554 Sunt **Iaspides** quidam Smaragdis similes, alii glauci, alii similes aeri, propter
 quod **aerizusae** uocantur. Item **boriae**, quod caelo autumnali matutino similes sint.
 Alii, quos **sphragidas** uocant, quoniam hi tantum (f° 153v) optime signent: σφραγι-
 ζειν enim Graeci signare dicunt. Alii, qui uocantur **grammae**, quod per transuer-
 5 sum alba linea praecingantur. Alii, **polygrammi**, quod pluribus lineis. Est et **ony-**
cipuncta, quae **Iasponyx** uocatur, niues imitata. Est et stellata, ueluti fumo infecta,
 quae **capnias** uocatur, quod Graeci καπνόν fumum dicunt. Et **Meroctes**, porracei
 coloris, quae lacte sudat. Et **Sagda**, quam Chaldaei eodem colore adhaerentem
 nauibus habent. Et **polytrichos**, quae in uiridi capillatur.

555 Pictores cerulei coloris diuersa genera habent. Et enim in argenti metallis
 nascitur **ceruleum**, quod proprie limus est; optimum uocatur **atticum**, quod nunc
 transmarinum nominant. Secundum, **marmorosum**. Tertium á Scyro, Aegei insula,
Scyricum. Affertur et ex Germania, quod **Germanicum** siue **lucidum** uocant.
 5 Transmarinum, qum teritur, in quatuor colores mutatur: candidiorem, nigriorem,
 crassiorem ac tenuiorem. Ex ceruleo fit quod uocatur **lomentum**; perficitur lauando
 terendo ue, et est ceruleo candidius. Cerulei sinceri experimentum in carbone est ut
 flagret. Adulteratur uiola arida decocta in aqua, succo que per lintheum expresso in
 cretam erethriam. Apportatur et **indicum** ex India, supra modum nigricans et
 10 atramenti ferè tendens colorem.

556 Fit etiam ex flore, quod in segetibus frequens nascitur, **Viridis color**, qui
 maxime recreare oculos existimatur. Á uiriditate succi foliorum porri, quae summa
 est, **prasinus** dicitur. Nam Graeci πράσον nominant porrum. Hinc uestes é uiridi lana
prasina uocantur. **Plautus**: Prasina, coccina, Tyria, focale, soccos, monilia ammisit. Item
 5 gemma quaedam é uiridantium genere, uilioris turbae **Prasius** dicitur. Et aliud eius
 genus uirgulis tribus distinctum candidis **Chrysoprasius**, paululum inclinans in
 aurum. Dicitur et á nostris **porraceus**. **Plynius** : Heliotropium nascitur in Aethiopia, Afri-

553,4 Verg. georg. 3,82-83 ex Gell. 2,26,18 uel Seru. l 6-7 cf. Non. 548 (cf. Plaut. Epid. 233) | 7
 Varro ? fr. inc. 18 [2 Pesce] | 8 Plin. nat. 21,47 uar. | 8-11 et 11-12 cf. Plin. nat. 37,119-120 | 554,1-
 2 cf. Plin. nat. 37,115 | 2 cf. Plin. nat. 37,116 | 3 cf. Plin. nat. 37,117 | 4-7 cf. Plin. nat. 37,118 uar. |
 7-8 cf. Plin. nat. 37,173 uar. | 8-9 cf. Plin. nat. 37,181 | 9 cf. Plin. nat. 37,190 uar. | 555,1-4 cf. Plin.
 nat. 33,158-159 | 5-6 cf. Plin. nat. 33,161 | 6-7 cf. Plin. nat. 33,162 uar. | 7-9 cf. Plin. nat. 33,163 |
 556,1-2 ex Plin. nat. 37,62-63 ? | 4 Plaut. fr. inc. 87 | 5-7 cf. Plin. nat. 37,113 uar. | 7-8 Plin. nat.
 37,165 uar.

553,8 κυάνουος ο κυανούιν κύανον a || 9 aspidum a || 554,2 Aeritusae ov || ante caelo add.
 eo ov || 3 Alii — tantum bis o || 7 capnias U p.c.] capnas ? U a.c. || fundum v || 555,3 Aegae v || 7
 candidus v || 8 aqua] qua v || 10 tenens a || 556,5 uiliori ova

ca, Cypro, porracei coloris, sanguineis uenis distincta.

557 Huius coloris sunt precipue **smaragdi**, omnium lapillorum uisu iucundissimi, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Praeterea soli gemmarum implent oculos nec saciant. Quin etiam fessa alia intentione acies aspectu smaragdi recreatur. Propterea scalpentes gemmas hac maxime uiridi lenitate lassitudinem
 5 mulcent. Praestantiores Smaragdi pariter et translucent et nitent, hoc est colorem expellunt et recipiunt aciem. Ferunt in Caea, Aegei maris insula, tumulo Hermiae Reguli iuxta cetarias marmoreo leoni oculos inditos é smaragdis fuisse ita radiantibus in gurgitem ut territi tynni refugerent; quod qum diu mirati piscatores fuissent, tandem causa intellecta, mutauere oculis gemmas. Tradunt **Ismeniam** choraulem Smaragdon
 10 centum (f° 154r) aureis denariis emi iussisse, qum multas alioquin fulgentes gemmas haberet; qum que ex iis comminuto pretio duo relati fuissent, aegre tulisse saeuisse que in emptorem, quoniam male curatum existimabat quod detractum esset gemmae dignitati. Fuisse autem in ea gemma sculptam **Amimonem**. Haec Danaï regis filia fuit (c. 249) quae, dum se in siluis iaculando exerceret, satyrum percussit imprudens.
 15 Qui, impetu in eam facto, uim illi uoluit inferre. Quapropter implorato Neptunni auxilio, id ab eo passa est, quod á Satyro formidauerat. Itaque praegnans facta **Nauplium** peperit, quem postea constat in Euboia regnasse. **Alexander Magnus** in Smaragdo scalpi uoluit, sed non ab alio quam á **Pyrgotele**, sine dubio in ea arte clarissimo. Inter Smaragdos sunt quidam obscuriores, quos uocant **caecos**. Alii
 20 **carchedonii** dicuntur, inter metalla aeris reperti, uilissimi minimi que; iidem fragiles, et colore incerti ac uirentium in caudis pauonum columbarum que collo plumis similes. Peculiare in iis uitium **Sarcion** est, hoc est quaedam gemmae caro. Hinc iuxta carchedonem **Smaragdites** uocatus. Est Smaragdu in Arabia quem **cholan** uocant, et aedificiorum ornamentis includitur. Est etiam inter Smaragdos **Tanos**, é
 25 Persis ueniens gemma, ingrate uiridis et intus sordida. Item **Chalcosmaragdos**, aeris uenis turbida. Scribit **Theophrastus** regi Aegyptiorum á Rege Babylonio missum Smaragdu dono, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium. Fuisse item apud eos in Iouis delubro obeliscum é quatuor smaragdis quadraginta cubitorum longitudine, latitudine uero in una parte quatuor, in altera parte duorum. Item in
 30 Tyro Herculis templo **statuam** esse solidam é **smaragdo**. Est et **pseudosmaragdu**, in Cypro inuentus, é media parte smaragdu, é dimidia Iaspis, non dum humore intotum transfigurato. Tradunt etiam quidam in labyrintho Aegypti Serapin **colosseum** fuisse é smaragdo, nouem cubitorum.

558 Proximi huic colori sunt **berylli**, qui sexangula figura artificum ingeniis poliuntur ; gignuntur in India, raro alibi reperti. Probatissimi ex iis sunt qui uiridita-

557,1-5 cf. Plin. nat. 37,62-63 | 5-9 cf. Plin. nat. 37,66 uar. | 9-13 cf. Plin. nat. 37,6 uar. | 13-17 cf. Hygin. fab. 169,1 | 17-19 cf. Plin. nat. 37,8 | 19 cf. Plin. nat. 37,68 | 20-33 cf. Plin. nat. 37,72-75 uar. (cf. Theophr. lap. 24) | 558 cf. Plin. nat. 37,76-78 uar.

557,6 Caera ov || 7 inclitos ov || 10 alioqui a || 16 formidaret ov || 18 sculpi ov || 19 Inter] Item v || 20 carchedoni o || 22 Hinc] Hic o || 27-28 fuisse. Item apud eos ov fuisse. Item apud eos est a || 31 dimidia] media a || 32 Serapin v || 558,1 hinc ov || polluntur v

tem puri maris imitantur. Proximi qui uocantur **chrysoberylli**, paulo quidem pallidiores, sed fulgore in aureum colorem exeunte. Quidam nimio pallore **hyacinthozontes**, alii **heroides**, alii **cerini**, alii á colore olei **oleagini** uocantur. Postremi penè crystallis similes ac prorsus euanidi. Indi solos Beryllos quorum longiore gaudent forma praedicant carere auro debere, et ob id perforatos alligant setis elephantorum; eos tamen quorum perfecta bonitas est non perforant, umbilicis statim capita eorum comprahendentibus. Ideo **cylindros** ex iis facere malunt quam gemmas, quoniam summa est commendatio in longitudine.

559 Similes quoque **Opalii** sunt, in India similiter geniti, et smaragdis tantum (º 154v) caedentes. Est in his carbunculi tenuior ignis, Amethysti purpura fulgens, et Smaragdi uirens mare. Magnitudo eius nucem auellanam non excedit. Ob hanc gemmam ab **Antonio** proscriptus fuit **Nonius** Senator, qui hunc é fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, Sestertium uiginti milibus aestimatum. Dubium maior ne Antonii luxuria fuerit, propter gemmam hominem proscibentis, an Nonii contumacia, proscribi potius quam unam gemmam perdere sustinentis. Hanc ob eximiam gratiam quidam **paederota** nuncupauere, quod pueri amorem significat: παῖς enim puer dicitur, ἔρως amor, quamuis et alia gemma paederos, quam supradiximus uocari **Sangenon**.

560 Viridis est etiam **Topazius**, repertus in Arabiae insula quae **Chytis** uocatur, in qua Troglodytae praedones, qum diutius fame et tempestate pressi herbas radices que effoderent, eruerunt Topazion. Alii **Topazion insulam** esse affirmant in mari Rubro, nebulosam et ideo saepe quaesitam á nauigantibus, ex ea que causa ita uocatum: τὸπάζειν enim troglodytarum lingua idem esse quod quaerere. Ex hac primum Beronicae reginae portatam fuisse Topazion á Philemone praefecto Ptolemaei regis, mire que ei placuisse; et inde factam statuam Arsinoe, Ptolemaei Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Duo eius genera faciunt: **prasoidem**, hoc est porraceum, et **chrysopteron**, similem (c. 250) chrysoprasio. Sola nobilium gemmarum limam sentit; caeterae saxo et cote poliuntur.

561 Est et **callais**, uiride pallens, quae et **augites** dicitur. Nascitur in rupibus inuiis et gelidis, praesertim Caucasi montis, oculi figura extuberans, leuiter que adhaerens, nec ut adnata petris, sed ut apposita uideatur. Optimus in his color smaragdi; inclusae auro decorantur. Sunt qui in Arabia inueniri dicant in nidis auium, quas melancoryphos nominant, inferius á nobis dicendas. Est et **Nilion**, colorem habens fumidae topazii, aut aliquando melleae. Est **Prasius** et **chrysoprasius**, de quibus iam diximus; et **Malachites**, spissius uirens, á colore maluae, quae μαλάχη

559,1-7 cf. Plin. nat. 37,80-82 uar. | 7-8 et 9-10 cf. Plin. nat. 37,84 | 9 cf. 532 | 560 cf. Plin. nat. 37,107-109 uar. | 561,1-3 cf. Plin. nat. 37,110 uar. | 1 cf. Plin. nat. 37,147 uar. | 3-5 cf. Plin. nat. 37,112 | 5 cf. 705 | 5-6 cf. Plin. nat. 37,114 | 6-7 cf. 556 | 7-8 cf. Plin. nat. 37,114 uar.

559,1 Opali ov || 4 Sanator v || omnibus suis a || 10 Sangenom ov || 560,1 Virides o || 6 Beronicae a || Tapazion U || 9 genere U || 561,1 angites ova || 5 Nilon v || 6 malleae a

graece dicitur. Et **Balanites**, subuiridis et corinthio similis aeri, secante mediam flammea uena. Et **Batrachites**, ranae uiridi similis colore atque effigie. Et **baptes**, huic similis, sed mollior. Et **Calorites**, quae herbacei coloris est. Et **choaspites**, á flumine dicta, uiridis et fulgoris aurei. Et **Diadochos**, beryllo similis. Et **eumetres**, porracei coloris, Belo deo Assyriorum sacra.

562 Et **Heliotropium**, quae porracei coloris est, sanguineis uenis distincta, ex eo trahens nomen quod deiecta in uas aquae, fulgorem solis accendentem percussu sanguineo mutat. Extra aquam uero speculi modo solem accipit deprehendit que eclypsin, subeuntem lunam ostendit (nº 155r) dens. Tradunt magi hanc gemmam si quis gerat admista herba heliotropio **inuisibilem** esse. Et **Horminodes**, quae ex argumento uiriditatis appellata est, ambiente circulo aurei coloris: ὄρμινος enim á Graecis cuiuscunque oleris circulus appellatur. Et **hexeconthalithos**, quae licet ipsa quoque uireat, in parua tamen multicolor est, ex quo nomen habet: ἑξήκοντα enim sexaginta significat, λίθος lapidem, quasi sexaginta colores habeat. Et **Thracia**, quae trium generum est: prima uiridis; secunda pallidior; tertia sanguineis guttis. Et **Echites**, uiperæ similis, colore uiridi subobscuro. Viridis color **chrysocolla** est, humor in puteis per uenas auri defluens, crassescente limo frigoribus hibernis usque in duritiam pumicis, sed laudatior est in aerariis metallis, et proxima in argentariis. Inuenitur et in plumbariis, uilior etiam auraria. Fit et artificio, sed deterior naturali, immixtis in uenam aquis tota hyeme usque in iunium mensem, deinde siccatis. Item **herba** quae appellatur **lutea** tinguitur. Sic tinctam, pictores **orobitem** uocant.

563 Praeter hos caeteri ferè omnes colores misti sunt et ex rufo compositi, sed ita diuersi prout rufum aut intendunt atque acunt, aut cum colore uiridi miscent, aut nigro infuscant, aut uirenti sensim in albo illuminant. **Rubeus** et **rufus** generalia nomina sunt ad omnia quae quomodolibet rubent: etenim fuluus, flauus, rubidus, phoeniceus, rutilus, luteus, spadix rubei seu rufi sunt, siue etiam rubri. Á rubeus fit **rubeo**; á quo **rubesco** et **erubesco** et **rubefacio** et **rubefio**, notae significationis, et **rubor** et **rubedo** et **erubescencia**, pro **rubefactione** et ipso colore rubeo, et **rubicundus**, rubore plenus, et **ruber**, idem quod rubeus. Et **robus**, rubro colore, á quo **robigo**, de qua supradiximus. Et **Robigus** deus et **robigalia** et **rubiginosus**. Et **robur** et **roboreus**, quod ex robore est; et **robustus**.

564 Item **rubus**, ex genere fruticum aquaticarum, quod uirgulta eius rubeant. Spinosa est et mora producit. Genus eius rosae similitudinem habet, quae uocatur **cynosbatos**. Item aliud genus, quod Graeci á loco appellant **ideum**. Tenuierunt caeteris, minoribusque spinis, et minus aduncis. Et **rubidus**, quod modo rubentem

561,8-10 cf. Plin. nat. 37,149 uar. | 10-11 cf. Plin. nat. 37,156 uar. | 11 cf. Plin. nat. 37,156 | 12 cf. Plin. nat. 37,160 | 562,1-5 cf. Plin. nat. 37,165 uar. | 5-6 cf. Plin. nat. 37,166 uar. | 7-8 cf. Plin. nat. 37,166 | 9-10 cf. Plin. nat. 37,183 uar. | 10-11 cf. Plin. nat. 37,187 | 11-16 cf. Plin. nat. 33,86-87 uar. | 16 cf. Plin. nat. 33,89 uar. | 563,2-5 cf. Gell. 2,26,8 | 8 cf. P. Fest. 264 | 9 cf. 1,155-156 | cf. Varro ling. 6,16 uel P. Fest. 267 | 564,1-4 cf. Plin. nat. 16,179-180

561,10 molior v || 562,2 accedentem ova || 3-4 eclypsim v || 5 admixta v || 11 uiridi] -is v || 15 in tota v || 563,1 mixti ov || 3 sensum v || elluminant o eluminant v || 5 rubei] rubet a || 564,2 quae U² p.c. : qui ova || uocatur U p.c.] -us U a.c. || 564, que om. ov || 4 post aduncis del. unum uersum et dimidium U

5 significat, modo scabrum atque asperum. Vnde scortearae ampullae rugosae rubidae dici solent. **Rubidus** etiam á scabricie dicitur **panis** secundo coctus, qui et á nautarum usu **nauticus** appellatur. **Plautus**: Exiguam bucellam rubidi panis. **Plynius**: Nauticus panis tusus atque iterum coctus sistit alium.

565 Et **rubeta**, quod in uepribus tantum et inter rubos uiuat. Genus ranae est, quam Graeci **Phrynon** uocant, grandissima cunctorum et ueneficiorum (c. 251) plena, gemina habens ueluti cornua ueneni perniciosissimi, celerius que etiam quam aspis (P^o 155v) interimens. **Iuuenalis**: Miscet sitiente rubetam. **Idem**: Ranarum uiscera nunquam Inspexi. Mira de his magi tradidere. Si in populum inferantur, silentium fieri. Ossiculo quod est in dextro latere in aquam feruentem deiecto refrigerari uas, nec postea, nisi exemptum fuerit, feruere. É sinistro uero latere ossiculo deiecto, statim feruere. **Apocynon** id uocari. Amorem eo et iurgia, si in potionem addatur, concitari. **Democritus** tradit si quis uulgaris ranae uiuenti extrahat linguam ita ut nulla alia pars corporis adhaereat, ipsa que in aqua dimissa illam mulieri dormienti supra cordis palpitationem imponat, quaecunque interrogauerit, uera responsuram. Sed haec ridicula sunt. Illud uerum esse constat: Ranarum fluuiatilum posteriores pedes gratissimos esse in cibo et contra serpentes ac scorpiones esse adiumento.

566 Et **rubia** herba tingendis lanis ac coriis idonea, uulgo nota et ubique nascens. Item **rubrica**, quam Graeci $\mu\acute{\iota}\lambda\tau\omicron\nu$ uocant, etiam Homeri tempore nobilitatam, licet nondum pictura esset in usu. Tingebantur duntaxat ea nauigia. **Homerus**: $\tau\acute{\omega}\delta\acute{\epsilon}\ \acute{\alpha}\mu\alpha\ \nu\eta\epsilon\varsigma\ \acute{\epsilon}\pi\omicron\nu\tau\omicron\ \delta\upsilon\acute{\omega}\delta\epsilon\kappa\alpha\ \mu\iota\lambda\tau\omicron\pi\acute{\alpha}\rho\eta\iota$. Nascitur per se rubra, minio proxima, praesertim in insula Lemno; nec nisi signata uenundari olim solebat, propter quod **Sphragidem** appellabant $\acute{\alpha}\pi\omicron\delta\ \tau\omicron\upsilon\ \sigma\phi\rho\alpha\gamma\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota\nu$, quod signare est. Hac minium adulterant; et á Ponto ubi nascitur dicitur pontica. Et **rubellum**, uinum subrubeum. **Martialis**: Et Veientani bibitur fex crassa rubelli. **Persius**: Veientanum que rubellum. **Rubellae** etiam **uites** appellatae, et **rubellae uineae**, quod uitium ipsarum materia rubra sit. **Plynius**: Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, quapropter quidam rubellas appellauere uineas. **Columella**: Nomentanae uineae nobilitate sequuntur Amineas, fecunditate uero etiam praeueniunt, quippe cum se frequenter impleant et id quod aediderint optime tueantur. Feracior est minor, nec ita rubet ut maior, á quo colore rubellae nuncupantur. Eaedem que fecineae, quod plus quam caeterae fecis afferant. Et **Rubi**, Italiae oppidum, á ruborum frequentia. **Horatius**: Inde Rubos fessi peruenimus.

567 Et á rufus **rufo** uerbum. **Plynius**: Eadem rufat capillum, hoc est rubefacit. Ab hoc **rufesco**, hoc est: rufus fio. Et Rufus cognomen uiri. Hinc Rufuli appellati sunt tribuni militum, non á populo, sed á consule facti, quod de eorum iure Rutilius Rufus

564,5-6 cf. P. Fest. 263 | 7 Plaut. ? fr. inc. 88 [uide Cas. 310 ex P. Fest. 263] | 7-8 Plin. nat. 22,138 | 565,1-3 cf. Plin. nat. 32,50 uar. | 4 Iuu. 1,70 | 4-5 Iuu. 3,44-45 | 5-9 cf. Plin. nat. 32,51 | 9-11 cf. Democritus ap. Plin. nat. 32,49 | 13 ex Plin. nat. 32,48 | 566,1 cf. Plin. nat. 24,94 | 2-3 cf. Plin. nat. 33,115 | 3-4 Hom. Il. 2,637 ex Plin. nat. 33,115 | 4-6 cf. Plin. nat. 35,33 | 6 cf. Plin. nat. 35,34 | 6-7 ex Plin. nat. 35,36 ? | 7-8 Mart. 1,103,9 | 8 Pers. 5,147 | 9-10 Plin. nat. 14,23 | 11-13 cf. Colum. 3,2,14 uar. | 14 cf. Seru. [potius quam Ps. Acron] georg. 1,266 (Hor. sat. 1,5,94) | 567,1 cf. Plin. nat. 23,67 | 2-4 cf. P. Fest. 260

565,2 $\phi\rho\acute{\upsilon}\nu\omicron\nu$ a || 3 ueneni *U p.c.* || etiam *om.* v || 5 inferamur *ov* || 9 siquis *U a.c.* va || 11 interrogauit *ov* || 13 ac scorpiones *om.* ova || 566,1 lanis ac coriis *U² p.c.*] lanis *U a.c.* || 1-2 *post* idonea *del.* & *et add.* uulgo — Item in *mg.* *U²* || 3 $\tau\acute{\omega}\ U$ *ov* || $\acute{\alpha}\mu\alpha$ *U* $\acute{\alpha}\mu\alpha$ *ov* || 4 $\mu\iota\lambda\tau\omicron\pi\acute{\alpha}\rho\eta\iota$ *U* $\pi\omicron\nu\tau\omicron\pi\acute{\alpha}\rho\eta\iota$ *ov* $\pi\omicron\nu\tau\omicron\pi\acute{\alpha}\rho\eta\iota$ a || 6 *Hac om.* v || 10 momentanis a || 11 perueniunt v || 12 impleat v || 12-13 maiore quo v || 13 que *U*: *quae ova* || Et] *E* v || 14 Rubos] -i a || 567,2-6 Et rufus — appellati *add.* in *mg.* *inf.* *U²* || 2 appellati sunt Ruffuli v

legem tulerit. Hi postea, mutatione unius litterae Rutuli sunt appellati. Rufi seu rutili coloris quoniam studiosae erant ueteres Romanae mulieres, rutiliae cognominatae sunt. Inde etiam uiri Rutilii sunt appellati.

568 Rubeae ergo uestes et rubrae et rufae sunt rubei coloris. **Martialis**: Roma magis fuscis uestitur, Gallia rufis. **Rutilae**, quae aliquid nigroris habent admixtum, quae et **hyacinthinae** dicuntur, de quibus supradiximus. Et **hisginae**, ab Hisge herba. Et **ferrugineae**, á ferri igniti colore (**Virgilius**: Et ferrugineus hyacinthus), quamuis aliquando ferrugineus pro rubiginoso accipiatur, et ab ipsius rubiginis similitudine pro fusco. Et **burrae**, quia ueteres burrum rubrum dicebant; unde **Burrana potio** appellatur lac sapa mistum á rufo colore, et rustici **burram** buculam no- (f° 156r) minabant, quod rostrum habeat rufum. Pari modo rubens cibo ac potione ex prandio **burrus** appellatur. Quae omnia á graeco deducuntur: nam Graeci πυρρὸν rufum dicunt.

569 Color uero qui est inter rufum et nigrum, qualem in bobus praecipue cernimus, **heluus** dicitur. Á quo **heluacia**, genus ornamenti lydii á ueteribus uocabatur. **Heluella** uero uocabant olera minuta, quoniam **helus** et **helusa** ueteres dicebant pro olus et olera. Item **Balaustinae**, á flore mali punicae qui **balaustum** dicitur, et non modo medicinis, sed etiam uestibus tingendis utilis est, quae sibi concolores fiunt. Et **color** ipse dicitur **balaustinus**.

570 Rubri coloris praeter rubricam sunt **Minium**, quod inuenitur in argentariis metallis, magnae in- (c. 252) ter pigmenta autoritatis, et olim apud Romanos religionis. Quippe simulachri Iouis facies diebus festis minio illini solebat. Item triumphantium corpora: sic enim fertur **Camillus** triumphasse, ob eam, ut arbitror, rationem ut Imperatores horribiliores uiderentur, quemadmodum **Caesar** Britannos scribit Glasto se inficere quo horridiores uideantur in bello. **Glastum** herba est plantagini similis, qua Britannorum quoque coniuges nurus qui quibusdam sacris toto corpore oblinuntur, nudae que incedunt, Aethiopum colorem imitantes. Praeterea minium unguentis coenae triumphalis ad lauandas manus addebatur; et censores Iouem minio inficiendum solebant locare. Aethiopum quoque proceres toti eo tingebantur, eum que deorum simulachris colorem adhibebant. Tradunt minium á **Callia** Atheniense primo inuentum fuisse, dum speraret ex rubente harena in metallis argenti aurum excoqui posse; harenam cocci colorem habere, hanc teri, deinde lauari farinam, et quod subsidat iterum lauari.

571 Quidam hoc magno errore cinnabarim uocant, quae proprie **cinnabaris** sit sanies draconis, morientium elephantorum pondere elisi, utriusque animalis sanguine

567,4-5 cf. P. Fest. 263 | 568,1-2 Mart. 14,129,1 | 2-3 ex Seru. *georg.* 4,183 ? | 3 cf. 1,433 | ex Plin. *nat.* 35,45 | 4 cf. Non. 549 (*Verg. georg.* 4,183 uar.) | 5-6 cf. Seru. *georg.* 4,183 ? | 6-7 cf. P. Fest. 37 | 7-10 cf. P. Fest. 31 | 569,1-2 cf. P. Fest. 99 | 3 cf. P. Fest. 103 | 3-4 cf. P. Fest. 100 | 4-6 cf. Plin. *nat.* 13,113 | 570,1-4 cf. Plin. *nat.* 33,111-112 | 5-6 cf. Caes. *Gall.* 5,14,2 uar. | 6-8 cf. Plin. *nat.* 22,2 | 9-11 cf. Plin. *nat.* 33,111-112 | 11-13 cf. Plin. *nat.* 33,113 | 13-14 cf. Plin. *nat.* 33,114 | 571,1-3 cf. Plin. *nat.* 33,116

567,4 rutili] rutuli a || 6 Rutili ov rutuli a || 568,2 nigrioris a || admixtum v || 5 accipitur ova || 7 mixtum v || buculam U a.c. va || 9-569,4 Quae — olera add. in mg. U² || 9 πυρρὸν U² a.c. a : πυρρὸν ov πυρρὸν U² p.c. || post π. del. duas (?) uoces U² || 569,2 heluacia U² p.c. || 4 punici ova || balaustum U p.c. : -strum o -stum va || 570,6 Glaustum v || plantaginis v || 8 imittes o

permisto. Constat enim elephantis frigidissimum esse sanguinem, ob id saeuente aestu á draconibus expeti; quamobrem mergi in amnes et bibentibus insidiantes proboscide inuolui atque in aurem morsum defigere, quoniam is tantum locus defendi proboscide nequeat. Sic á draconibus totos elephantos ebibi, siccatos concidere, et dracones sanguine inebriatos elidere, ac utrosque pariter commori. **Proboscis** est porrecta corporis pars inhaerens naribus, quae excepto homine in aliis ferè animantibus inuenitur. **Varro**: Inuenisse se Erycium cum proboscide. In elephanto dicitur **manus**, quod ea tanquam manu utatur. **Plynius**: Resoluunt elephanti manu draconum nodos. Est et alius dimicationis modus. Ab excelsa se arbore draco in elephantum iniicit. Ille arborum aut rupium attritum quaerit. Draco id sentiens alligat cauda; ille proboscide nodos resoluit, hic in ipsa nare caput condit et spirandi uiam auferens enecat. Interdum petit oculos, ex quo fit ut ceci plerunque elephanti fame contabescant. Proboscis ideo dicta quod ante depascat: Graeci enim *προβόσκειν* dicunt ante pascere. Mistura ergo illa ex duorum animalium sanguine cinnabaris dicitur. Nec est alius color qui in picturis magis (f° 156v) proprie sanguinem reddat. Est antidotis et diuersis aliis medicinis utilissima, qum minium, quo pro cinnabari medici quidam utuntur, sit manifeste uenenum.

572 Á minium fit **minio** uerbum quod est minio tingo, et passiuum eius **minior**. **Plynius**: Á censoribus inprimis Iouem miniandum locari. Á quo et miniari libri dicuntur, qum litterae maiores uersicoloribus fiunt. Item **miniariae** dicuntur loca é quibus effoditur minium, sicut **argentariae** et **aurariae** é quibus effoditur argentum atque aurum. Et **miniarium metallum** uocatur argentum cum quo effoditur minium. Solebant ueteres minio clariores litteras facere, uel in auro, uel in aere, uel in marmore, etiam in sepulchris.

573 Et **Sinopsis**, inuenta primum in Ponto, et á quo nomen habet **Sinope** urbe. Speties eius tres: rubra et minus rubens, et inter has media. Eam quae ex Africa uenit **cicerculum** appellant. Et **ochra**, quae fit exusta rubrica in ollis nouis luto circumlitis. Sinopidis ponticae selibra silis lucidi libris decem et melini graeciensis duabus mistis, tritis que unà per dies duodecim **leuchophorum** fit, hoc est glutinum auri qum inducitur ligno.

574 Inter gemmas autem rubeo colore sunt **carbunculi**, á similitudine ignium appellati, qum ipsi non timeant ignes; ob id á quibusdam uocati **apyrotes**. Qui ex iis languidius lucent **libycontes** appellantur. **Carchedonii** sunt minores et nigrioris aspectus, quibus signandis ceris uti solemus. Est et **anthracites** appellata, carbonibus similis. Mirum (c. 253) quod lacte uelut intermortui extinguntur, contra perfusi aqua

571,3-7 cf. Plin. *nat.* 8,34 | 8-9 cf. Non. 49 (cf. Varro *Men.* 490) | 9-10 cf. Plin. *nat.* 8,29 | 10 cf. Plin. *nat.* 8,33 | 11-14 cf. Plin. *nat.* 8,33 | 14-15 cf. Non. 49 | 15-19 cf. Plin. *nat.* 33,116 | **572,2** Plin. *nat.* 33,112 | **5** ex Plin. *nat.* 33,111 et 118 ? | 6-7 cf. Plin. *nat.* 33,122 uar. | **573,1-3** cf. Plin. *nat.* 35,31-32 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 35,35 uar. | 4-6 Plin. *nat.* 35,36 uar. | **574,1-2** cf. Plin. *nat.* 37,92 uar. | 2-4 cf. Plin. *nat.* 37,94-95 uar. | 4-6 cf. Plin. *nat.* 37,99 uar.

571,3 permixto *U a.c. v* || est *U* || **9 post** proboscide *add.* scribit *a* || Manus in elephanto dicitur *v* || **15** Mistura *U a.c. v* || **17** Est *U* : et *ov ex a* || **572,3** Miniare *v* || **6** nimio *v* || uel in aere] uelint aere *o* || **573,3** appellant Cicerculum *v* || **4** silis] salis *a* || **574,2** ignem *o*

magis exardescunt. Cognata carbunculo est **sandastros**, quam aliqui **Garamantitem** uocant. Habet uelut in translucido stellantes intus aureas guttas, et ferè hyadum numero. Quidam et **Sandasitem** nominant; **Nicander Sandaphorion**, alii **Sandareson** nuncupauerunt. Ex eodem genere et **lychnites** est, appellata á lucernarum accensarum praecipua gratia. Probatissima in India nascitur, quam quidam remissiores carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate est **Ionis**, appellata á praeclaris uiolarum floribus. Nam Graeci ἰὼν uiolam nominant. Haec, á sole aut digitorum attritu exalfecta, paleas et chartarum fila ad se rapit. Et **Carchedonius**, quae idem facere dicitur, quamquam sit multo uilior. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolae putant, imbre diuino, inuenitur quae ad repercussum lunae maxime plenae. **Potoria uasa** ex hoc lapide fieri consueuerunt, nostra quoque aetate aliquando uisa. Scalpturae contumaciter resistit, partem quae cerae retinet semper.

575 Et **Sarda**, quae é contrario signando utilissima est, gemma uulgaris et primum Sardibus reperta, - Sardis, pluratiuo numero, urbs Lydiae est, regia olim Croesi, Lydorum regis-, sed laudatissima in Babylonia. Alterum eius genus **demium** uocatur á pinguedine: Graeci enim (f° 157r) δημόν pro pingui accipiunt; **Homerus** hoc frequenter utitur; á quo δήμιον appellata. Nec fuit in usu antiquorum gemma ulla frequentior, ut **Menandri** fabulae testantur. Ab hac et onyce, de qua supradiximus, alia gemma **Sardonyx** appellata, candorem habens in sarda, quasi ungue hominis carnis imposito, et utroque translucido. Placere nostris ob id maxime coepit quod sola propè gemmarum scalpta non auferat ceram. Indi perforatis utuntur in collo. **Claudius Caesar Smaragdo** in primis uti solebat, atque Sardonyce. Primus autem Romanorum Sardonyce usus est prior Africanus, deinde Romanis celeberrima fuit. **Persius**: Et natalicia tandem cum Sardonyce albus. **Iuuenalis**: Ante pedes ideo conducta Paulus agebat Sardonyce. Hinc qui Sardonyces gestat dicitur **Sardonycatus**, sicut ab anulo **anulatus**. **Martialis**: Rufe, uides illum subsellia prima tenentem Cuius et hinc lucet Sardonycata manus. Hanc gemmam fuisse tradunt quam **Polycrates** tyrannus, quem ei omnia in uita secunda succederent nec unquam aliquid eueniret aduersi, quo semper fauentis atque ita insidiantis fortunae inuidiam expiaret, anulo ligatam, nauigio in altum mare prouectus, manu sua deiecit in profundum, saltem hoc modo in uita aliquando doliturus. At fortuna, nec flecti nec mulceri facilis, id passa non fuit. Et enim, pisce eximiae magnitudinis eo die capto regi qui in conuiuio oblato, anulus, quem dum mergere deorauerat, summo omnium qui aderant stupore restitutus est, uentriculo piscis dum scinderetur inuentus. Visa postea Romae haec gemma fuit in Concordiae delubro, cornu aureo Augusti dono inclusa.

574,6-11 cf. Plin. nat. 37,100-103 uar. (Nicander) | 12-17 cf. Plin. nat. 37,103-104 uar. | 575, 1-2 et 3-4 cf. Plin. nat. 37,105 uar. | 4-5 Hom. passim | 5-6 cf. Plin. nat. 37,106 (Menand. frg. inc. 347 M.) | 6 cf. 532 | 7-8 cf. Plin. nat. 37,86 uar. | 8-9 cf. Plin. nat. 37,88 | 10-11 cf. Plin. nat. 37,85 ex Demonstrato | 12-13 Pers. 1,16 et Iuu. 7,143-144 ex Tort. | 14-15 Mart. 2,29,1-2 | 15-22 cf. Herod. 3,41-42 et Plin. nat. 37,3-4 | 22-23 cf. Plin. nat. 37,4

574,6 Garamantidem ova || 8 sandesitem v sandasitem a || Sandaphorion a || 11 Iouis v || 12 oribus a || 12-13 exalfecta U p.c.] exalfecta v || 13 chartarum U p.c. || 575,2-3 Sardis — regis add. in mg. inf. U² || 7 Sardonyx alia gemma v || 13 Sardonyces] -nices v -em a || 15 quum] cui v cum a || 16 eueniret om. ova || 21 adderant o

576 Et **hyacinthus**, rubeo colore diluto flori á quo nomen habet oppido quam similis. Et **chrysolampis**, noctu ignei coloris, licet die palleat. Et **Eupetalos**, igneum in primis colorem habens, sed ceruleo et minii ac mali coloribus admistis. Et **Gorgonia**, quae nihil aliud est quam **corallium**, ita appellata quoniam corallium extractum aquis ex ligno durescit in lapidem, quomodo Gorgonis capite ostenso cuncta lapidescere solebant. Nota est Persei ac Gorgonis fabula, de qua inferius disseremus. Corallium in mari Rubro gignitur, et in Persico, quod uocatur **Iace**. Laudatissimum in Gallico sinu circa Orcadas insulas, et in Siculo circa Drepanum, et ante Neapolim, et ante Corniculum hoc quoque tempore. Forma ei est fruticis, color uiridis, bacae candidae sub aqua et molles. Exemptae confestim durantur et rubescunt, quasi corna satiuu. Aiunt tactu dum uiuit prorsus lapidescere, propter quod euelli retibus ac ferramento praecidi. Hac de causa corallium quasi **che-** (c. 254) **ralium** uocitatum putant, ἀπὸ τῆς χειρὸς hoc est: á manu, quod ea tactum (f° 157v) lapidescat. Quidam tamen potius ἀπὸ τῆς χειρὸς dictum uolunt, quod congestum quid ac testaceum significat. Probatissimum eximie rubet et quam ramosissimum est, nec scabrosum aut lapideum. Religiosum id gestamen putant, et infantiae pro amuleto alligatur. **Bacas** quoque ex eo faciunt, quibus et in numerandis precibus sacris, quae **sacrae bacae** siue per diminutionem **sacrae baculae** dicuntur, et in collo pro monili utuntur.

577 Et **Hepisthites**, quae speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quamquam rutila. Experimentum eius est, si feruentem aquam addita, statim refrigeret, aut si in sole posita, aridam materiam accendat. Et **Haematites**, sanguineo colore in Aethiopia principalis. Et **Meconites**, quae florem siluestris papaueris exprimit. Et **Nimpharena**, urbis et gentis Persicae nomen habens, similis hepisthitae. Et **Teli-** **cardios**, colore cordis, Persis maxime grata, quam **mulcam** appellant. Et **Carcinias**, marini cancri colore. Et **Trigilites**, colore triglae, hoc est nulli.

578 **Coccinus** uero **color** est qui exuberantiam quandam ac splendorem ruboris ostendit, dictum á cocco, quod latine granum dicitur. Est enim **coccus** ueluti granum quod uel ex arbuscula ilici simili, uel ex rubenti gramine nascitur olim in Galatia, Africa ac Lusitania, postea et in Gallia Transalpina, nunc etiam in Peloponneso atque aliis Graeciae locis. Hic et **Spadicus** et **phoeniceus** uocatur, quod non dissimilis sit fructui palmae arboris non dum sole incocto. Spadica enim Graeci nominant aulsum é palma truncum cum fructu; φοινίξ uero palma appellatur; á quo Graeci φοινικὸν phoeniceum uocant. Hinc **coccina** et **coccinae uestes** dicuntur. **Martialis**: Coccina famosae donas, et Ianthina moechae.

576,1-2 cf. Plin. nat. 37,125 | 2 cf. Plin. nat. 37,156 | 2-3 cf. Plin. nat. 37,161 | 4-5 cf. Plin. nat. 37,164 uar. | 6-7 cf. c. 777,15-46 | 7-9 cf. Plin. nat. 32,21 uar. | 9-13 cf. Plin. nat. 32,22 uar. | 14 cf. ? | 15-16 cf. Plin. nat. 32,22 | 16-17 cf. Plin. nat. 32,23-24 | 577,1-3 cf. Plin. nat. 37,166 uar. | 3-4 cf. Plin. nat. 37,169 uar. | 4 cf. Plin. nat. 37,173 uar. | 5 cf. Plin. nat. 37,175 uar. | 5-6 cf. Plin. nat. 37,183 uar. | 6-7 cf. Plin. nat. 37,187 | 578,2-4 cf. Plin. nat. 9,141 + 16,32 [et 22,3 ?] | 5-7 et 7-8 cf. Gell. 2,26,9-10 | 8-9 Mart. 2,39,1

576,1 rubro a || 3 admissis ov || 7 Iace uocatur v || 10 calidae v || 13 uocatum ov || 18 Bacchae v || 19 munili o || 577,2 rutilia v || 578,6 fructu ov || graecae o grece v || 7 truncum om. ova || post fructu add. termite ov ramum a || φοινίξ U ov

579 **Idem color et roseus á rosarum similitudine dicitur; á quo et roseus pannus et roseae uestes appelluntur. Plinius:** Asini á coitu spuma collecta roseo panno et inclusa argento uenerem stimulat. Rosa notissimus flos est, spina nascens siue rubo. Germinat primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente et in uirides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit ac sese pandit in medio calicis sui complexa luteos apices. Ex hac fit oleum quod rosaceum dicitur; fuisse que in usu á Troianis usque temporibus testatur **Homerus:** ῥόδοντι δὲ χρίεν ἑλαίω, hoc est: Roseo que unxit oleo. Item unguento quoque imponitur, de quo superius diximus, et mensarum deliciis. Quae ardentissimi coloris est, non excedens duodena folia, Milesia dicitur. Proxima, minus rubens, trachinia. Vilior, albicantibus foliis, alabandica. Viliissima pluribus et minutissimis, Sicyonia. Est quae á foliorum multitudine centifolia uocatur, quae nec odore nec specie probabilis habetur, nec coronis á ueteribus adhibebatur, praeter quam ad extremos uelut cardines. Est et quae graecula appellatur á nostris, á Graecis lychnis, non nisi in humidis proueniens, nec unquam excedens quinque folia, uiolae magnitudine, colore nullo. Alia graecula funditur é caule maleo laceo, folia oleacea habens; Muscheuton uocant: μωσχεύματα enim propagines uocantur. (f° 158r mg. inf.) Inter has media magnitudine autumnalis est quam uocant coroneolam; omnes sine odore. Á rosa Rosetum et rosarium deducuntur, hoc est: copia fructum uno loco rosas gignentium. Et roseum, unde roseus color et roseu<s> odor et roseus pannus et roseae, hoc est purpureae, genae. Et rosalia, coronae é rosis factae.

580 Rosa graece ῥόδον dicitur. Vnde Rhodinum, unguentum; et cynorhodon, lili genus rubens, quod Graeci crinon uocant. Et Rhododendros, quod ne nomen quidem apud nos inuenit latinum; rhododaphnen uocant, aut nerium. Frutex est foliis amygdalae, sed maioribus et pinguioribus, semine patenti ut cornu. Intus lana est similis hyacintho; radix oblonga, gu- (c. 255) stu salsa, angusta. Nascitur locis aquosis et humidis. Et Rhodora herba, quae caulem habet uirgae ficulneae, modo geniculatum; folia urticae; in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum ad similitudinem rosae. (f° 157v) Huius coloris inter gemmas est amethysti genus, de quo paulo mox dicemus. Et **Mitrax**, roseo colore, quamuis solis radiis opposita uersicolor sit. Et **Telirrhizos**, quae in colore coccino candidis radicibus spectatur. Reperitur tamen et coloris cinerei. Et **Rhodites**, á rosa uocata: Graeci enim ῥόδον rosam nominant.

581 **Purpureus** color est qui nigricantis rosae splendore subluet. Caeterorum omnium colorum gratissimus, et tingendis uestibus maxime expetitus, á purpura uocatus. **Purpura** enim piscis est ex concharum genere; uiuit annis septennis. Latet

579,2-3 cf. Plin. nat. 28,261 uar. ex Osthane | 3-7 cf. Plin. nat. 21,14-15 uar. | 7 Hom. II. 23,186 | 8 cf. 1,429 | 8-11 cf. Plin. nat. 21,15-16 uar. | 11-18 cf. Plin. nat. 21,17-19 uar. | 580,1 cf. Plin. nat. 13,9 ? | 1-2 cf. Plin. nat. 21,24 | 2-3 cf. Plin. nat. 24,90 | 3-6 cf. Diosc. 4,81 | 6-8 cf. Plin. nat. 24,174 uar. | 9 cf. 597 | 9-10 cf. Plin. nat. 37,173 | 10-11 cf. Plin. nat. 37,183 | 11 cf. Plin. nat. 37,191 | 581,1-2 cf. Plin. nat. 9,125-126 | 3-6 cf. Plin. nat. 9,125

579,1 et¹ om. a || 3-580,8 Rosa — rosae add. in mg. inf. U² || 4-5 fastigato ov || 7 χρίεν U² ο χρίέν v || ἑλαίω U² ελαίω ο λαίω v || 8 post oleo del. Idem U² || et] ut v || 11 Sicionio v || centi- uolia U² Rentiuolia ov || 14 prouenis o prouenit v || áquinque o || 15 malleo a || oleacia ova || 16 musceuton ov moscheuten a || μωσχεύματα U² μωσχευματα ο μωσχεύματα v || 18 odero U² || 19 roseu U² || 580,1 cynorodon v crinorrhodon a || 2 supra quod del. uocem U² || κρίνον a || 3 Rhododaphanen a || 6 post quae del. dicitur impia U²

circa canis ortum tricenis diebus. Congregatur uerno tempore, mutuo que attritu len-
 5 torem quendam ueluti cerae emittit. Sed nobilem illum succum ad tinguendas uestes
 in mediis faucibus habet; minimum liquoris est in candida uena. Reli- (f° 158r) quum
 corpus sterile est. Vias conatur capere, quia florem illum morientes cum uita euo-
 10 munt. Lingua purpurae est longitudine digitali, duritia tanta ut reliquas conchas acu-
 leo perforet. Aqua dulci et sicubi flumine mersae fuerint, facile necantur. Alioquin
 15 quinquagenis diebus uiuunt captae et saliuua sua nutriuntur. Crescunt celerrime omnes
 conchae, sed purpurae praecipue: anno magnitudinem implent. Maioribus purpuris
 detracta concha, auferunt succum; minores frangunt Tyrii, et ita eum rorem exci-
 20 piunt, qui á loco **Tyrius** dicitur, quanquam in aliis quoque locis id fiat. Dicitur etiam
buccinum, quoniam duo huiusmodi concharum genera sunt: Buccinum minor con-
 cha ad similitudinem eius buccini quo sonus editur, á quo nomen accepit quod rotun-
 ditatem oris in margine incisam habeat. Purpura rostrum habet calculatim procur-
 25 rens et clauatum usque ad turbinem, aculeis in orbem septenis, qui non sunt buccino;
 sed utrique tot orbis sunt quot habent annos. Buccinum non nisi petris adhaeret, et
 circa scopulos semper inuenitur. Purpura á pelago **pelagia** uocatur, á quo et succus
 eius dicitur **pelagium**, sicut succus buccini dicitur **tyrius**. **Pelagiarum** aliae **luten-**
 30 **ses**, á luto in quo uersantur; aliae **algenses**, ab alga; aliae **calculosae**, á calculo mar-
 is; aliae **dialutenses**, quae uario soli genere pascuntur. Vtriusque succus ab artifi-
 cibus decoquitur, atque expumatur; dein lana tingitur. Buccinum per se damnatur, quo-
 niam succum habet remissionem; pelagio admixtum, dat ei austeritatem illam nitorem
 25 que qui quaeritur roseum; sic alterum altero excitatur. Summa laus huius coloris est,
 si sanguini concreto similis sit, aspectu nigricanti. Quapropter **Homerus** πορφύρεον
 αἶμα, hoc est purpureum sanguinem, uocat. Hinc **uestes purpureae** dictae, et **ty-**
riarum, á loco ubi purpura fit, et color ipse á matre uocatur **purpura**. Á quo **purpu-**
rissum dicitur, coloris facticii genus quo utuntur pictores; fit que é creta argentaria,
 30 et cum purpuris pariter tingitur, bibit que eum colorem celerius quam lanae.

582 Et quoniam purpura graece πορφύρα uocatur, **Porphyriacus** quoque pro
 purpureo accipitur. **Ouidius**: Et porphyriaciis figere labra genis. Et **Porphyrites**, lapis in
 Aegypto rubeus, candidis interuenientibus punctis, propterea **leucostictos** appellatus
 quod λευκὸν album dicimus, στίζειν pun gere. Item **Porphyriticus**, hoc est: ex por-
 5 phyrite lapide. Et **Porphyris**, insula in laconico mari sita, quinque milibus passuum
 á Maleae promontorio distans, eadem postea **Cythara** dicta. Et **porphyrio** auis,
 quae sola morsu bibit, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum
 ueluti manu afferens; crura huic praelonga rubent et rostra. **Martialis**: Nomen habet

581,6-8 cf. Plin. nat. 9,126 | 8-11 cf. Plin. nat. 9,128 | 11-13 cf. Plin. nat. 9,126-127 uar. | 14-19
 cf. Plin. nat. 9,130 uar. | 19 et 20-22 cf. Plin. nat. 9,131 uar. | 23-25 cf. Plin. nat. 9,134 | 25-27 cf.
 Plin. nat. 9,135 (cf. Hom. Il. 17,360-361) | 29-30 cf. Plin. nat. 35,44 | 582,2 Ou. ? fr. inc. 4 uar. |
 2-3 cf. Plin. nat. 36,57 uar. | 5-6 cf. Tort. ex Plin. nat. 4,56 | 6-8 cf. Plin. nat. 10,129 | 8-9 Mart.
 13,78 uar.

581,7 corporis ova || 9 alioqui a || 12 eum U : eorum ova || 14 quando ova || duo om. ov || 18
 quod a || 20 pelagium dicitur ova || in om. ov || 21 calculosae U a.c. || 24 remissionem o || admixtum v
 || 27 Purpureae uestes v || 582,1 πορφύρα U a πορφύρα o πορφύρα v || 3 leucostictos ova || 4
 λευκός o λευκός v λευκός a || 6 postea cythera oa (recte) cythera postea v

10 magni uolucris tam parua gigantis ? (f° 158v) Et nomen Prasini Purpurionis habet. Constat sanè inter gigantes du- (c. 256) os in primis principatum obtinuisse **Porphyriorem** et **Alcioneum**. Prasinus quoque auriga cuius in Nerone **Tranquillus** mentionem facit **Prasinus Purpurio** dictus est.

5 **583 Murex** quoque genus conchae á purpura diuersum, licet similiter uerno tempore congregetur et lentorem quendam saliuet, lateat que circa canis ortum. Idem et **conchylium** per excellentiam dicitur. **Plynius** : Conchyliia et purpuras omnis ora atterit; unde **uestis** tincta murice **conchyliata** dicitur. **Idem** : In conchyliata ueste caetera eadem sine buccino. Ponitur tamen conchylium et pro ipso colore, sicut purpura murex que. **Idem** : Concharum ad purpuras et conchyliia eadem quidem est materia. Item pro genere ipso concharum á quibus nomen sumpsit. **Idem** : Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchyliia. Muricis siue Conchylii cruor grauis in succo est; color austerus in glauco et irascenti similis mari; id **ostrum** dicitur, ab ostreis. Quapropter conchylium, muricem, ostrum in eadem significatione accipimus. **Virgilius** : Tyrio que ardebat murice lena. **Idem** : Vt gemma bibat et Sarrano dormiat ostro. **Iuuenalis** : Horum ego non fugiam conchyliia, hoc est: luxuriosas uestes et murice infectas.

5 **584** Sed horum nominum ratio reddenda est. Inter pisces quidam crusta fragili muniantur, ut sunt locustae et cancri. **Locustae** sunt quae reptantium more fluitant recto meatu, si non sit metus, cornibus ad latera porrectis; pauidae uero, iisdem erectis in latera procedunt, et inter se cornibus dimicant; dictae á similitudine terrestrium ac uolucrum **locustarum**, quae oua in terra pariunt; qum pepe<re>rint, statim matres innascente circa fauces uermiculo strangulantur; eodem tempore obeunt mares. Hae serpentem quotiens libuerit singulae necant, faucibus eius morsu apprehensis. **Aristoteles** : πολλοὶ δὲ καὶ τὴν ἀκρίδα ἐωράκασιν ὅτι, ὅταν μάχῃται τοῖς ὄφεισιν, ἐπιλαμβάνεται τοῦ τραχήλου, hoc est: Multi autem et locustam uiderunt, quando aduersus serpentes pugnat, eorum fauces apprehendere. Non nascuntur locustae nisi in planis et rimosis locis. In India longitudine trium pedum esse traduntur. Cruribus earum atque feminibus, qum inauerint, pro serris utuntur. Aliquando gregatim sublatae uento in stagna seu maria decidunt. Longinqua etiam aequora transeunt, plurium dierum itinere continuato, tanto pennarum stridore uolitantes ut maiores aues uideantur. Ingentem saepenumero messibus iacturam afferunt, tactu multa adurentes, unde nomen habent, morsu uero cuncta atque etiam tectorum fores erodentes. Apuliam maxime ex Africa infestant. In Cyrenaica regione lex est ut ter anno (f° 159r) debellentur, et in eum qui cessauerit, desertoris poena sanctita est. Primo itaque oua earum obterunt; secundo foetum; tertio adultas. In insula Lemno certa mensura prae-

582,11 cf. Suet. *Nero* 22,1 | **583**,1-2 cf. Plin. *nat.* 9,125 | 3 Plin. *nat.* 9,124 uar. | 4-5 Plin. *nat.* 9,138 | 6 cf. Plin. *nat.* 9,130 | 7-8 Plin. *nat.* 9,128 | 8-9 cf. Plin. *nat.* 9,127 | 10-12 cf. Tort. *conchylium* (Verg. *Aen.* 4,262; *georg.* 2,506; Iuu. 3,81) | **584**,1-4 cf. Plin. *nat.* 9,95 | 5-8 cf. Plin. *nat.* 11,101-102 | 8-9 Arist. *hist. anim.* 9,6 612a uar. | 10-24 cf. Plin. *nat.* 11,103-107 uar.

582,9 *purpureonis ov* || 10 in primis *U* : praecipue *ova* || 12 *purpureo ov* || **583**,2 lateat] atterat *o* || 3 *conchylium U a.c.* || ore *ov* || 4 *conchyliata U a.c.* || 9 *ostris ov* || **584**,5 *peperint U* || 7 *necent v* || 8 ἑωρ. ὅτι ὅταν *U* ἐωρακασιν ἰοτι ὅταν *o* ἐῶρακασιν ἰοτι ὅταν *v* || 12 *ferris ova* || 13 *deducuntur ov* || 15 *moestibus v* || 16 *habet v* || *tactorum o* || 17 *regione om. ova* || 18 *sancita ova*

20 scripta est, quam singuli necare et ad magistratus referre debebant, habentes ob id in ueneratione graculos, quod aduerso uolato illarum exitio occurrant. In Syria quoque militari imperio necare eas mos est. Parthi eas in cibo sumunt. Vocem ab occipito emittunt, ubi in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, qui inter se terendo edant stridorem.

585 Nefas est credere diuum Ioannem, quem regis nostri praecursorem merito uocant, huius cibi impuritate usum in heremo fuisse. Causa autem erroris hinc fluxit quod Graeci ἀκρίδας modo locustas uocant, modo summitates herbarum siue arborum, hoc est: teneriores partes et quasi quosdam cauliculos qui sumi in cibo solent.

5 Vnde ἀκρίζειν Graeci dicunt, hoc est: summa decerpere. Interpres igitur pro cauliculo locustam posuit. Nec me latet ab historicis tradi gentem quandam esse in India, quae Pandore appellatur, annos ducentos uiuentem, in iuuenta candido capillo, in senectute nigro. Contra aliam quadragenos non excedentem annos, quorum uxores semel pariunt. Locustis eos ali et esse pernices. Sed ci-

10 (c. 257) bo tam immundo uixisse sanctissimum uirum mihi certe parum credibile uidetur.

586 Cancri distinguntur in camaros, carauos, astacos, paguros, heradeoticos, leones et quaedam alia ignobiliora genera. Sunt et in Phoenice hippoae uocati, tantae uelocitatis ut consequi eos impossibile sit. Octonos cancri pedes habent, omnes in obliquum flexos, bina brachia cum forcipibus denticulatis. Superior pars

5 mouetur. Inferior est prorsus immobilis. Cocleae crustam paulo duriores habent. Sunt que et aquatiles et terrestres, exerentes sese domiciliis, et quoniam oculis carent binis corniculis iter praetentantes. Firmioris uero testae pisces conchae et ostrea dicuntur. Conchae dicuntur quae testam leuem habent ac politam, siue uniformiter rugatam, siue denticulatam. Ostrea uero, quae asperam scabram que, quamuis generali nomine ostrea quoque conchae uocentur. Item quae ex uno tantum latere testam

10 habent, altero scopulis aut lapidibus aut alteri materiae adhaerent. Nam testae ipsae duriores proprie conchae dicuntur, quales sunt coclearum atque concharum. Ouidius: Ostrea que in conchis tuta fuere suis. Cicero de prima loquens: Duabus grandibus obsita conchis. Columella: Implicitus conchae limax.

587 Vnde uasis quoque genus concauum ac superius patulum ab huius conchae similitudine concham uocamus. Plinius: Puluis semper in catinis digeritur et ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur, ac rursus tunditur, deinde lauatur in con-

5 (f° 159v) chis siccatur que. Hinc etiam conchis dicta est faba cum cortice suo elixa, ad differentiam fabae frescae quae sine corticibus coquitur, á similitudine uidelicet concharum quod, confracto cortice, uelut implicita conchis suis caruncula uideatur. Martialis: Si spumet rubra con-

585,1-2 cf. Vulg. *Math.* 3,4 uel *Marc.* 1,6 | 6-9 cf. *Plin. nat.* 7,28-29 uar. | 9 contra Hier. *epist.* 38,3,1 ? | 586,1-5 cf. *Plin. nat.* 9,97 uar. | 6-7 cf. *Plin. nat.* 9,101 | 7 cf. *Plin. nat.* 9,102 | 11-12 ex *Plin. nat.* 9,102 ? | 13 *Ou. fast.* 6,174 | 13-14 cf. *Cic. nat. deor.* 2,123 | 14 *Colum.* 10,324 | 587,2-3 *Plin. nat.* 33,88 uar. | 6-7 *Mart.* 13,7,1-2

584,20 debeant ova || 21 exitio] exiguo ov || 585,1 reges a || 586,1-2 heraleoticos a || 2 Hippae ov hippiae a || 5 Cochleae U (sed Coclea lemma in mg.) o || 6 et² om. a || 7 teste v || 11 adheret o || 12 atque concharum om. a || 13 prima] pinna a || 587,3 conchas ov || 4 dicta est faba Conchis v

chis tibi pallida testa, Lautorum coenis saepe negare potes. Est autem concha graecum uocabulum: quippe Graeci κόγχην concham dicunt, κογχύλιον muricem, κογχυλεύτην muricum collectorem. Itaque purpura inter conchas potius numerabitur, murices inter ostrea ob scabriciem corticis. Quapropter et murex pro saxo aspero ponitur, dicitur 10 que ab asperitate murorum. **Virgilius:** Et acuto murice remi Obnixi crepuere.

588 Ostrea uero similiter á graeco appellata sunt. Nam sicut nos á testa **testudinem** uocamus, siue animal quod ueluti testa tectum est, siue id genus aedificii quod ex testa est compositum uel ad testudinis similitudinem factum, sic Graeci ὄστρεα ἀπὸ τοῦ ὄστράκου nominauerunt. Ostracum quippe testa á Graecis uocatur, unde **Testaceum pauimentum** uulgo nunc **ostracum** uocant. Et **ostracina suffragia** Atheniensium dicebantur, quod Athenienses ea in figulinis uasis dare consueuerunt. Hinc **ostreatum** pro duro atque aspero accipimus. **Plautus:** Itaque iam quasi ostreatum tergum ulceribus gestat. Et ostris siue oστρία uocatur arbor quae solitaria nascitur circa saxa aquosa, similis fraxino cortice et ramis et folio, pilis tamen paulo longioribus crassioribus que ac rugosis incisuris, materia dura atque firma, qua in domum illata, difficiles partus fieri, mortes que miseris ueterum superstitio existimauit. Dicuntur etiam 10 feminino genere **ostreae**. **A. Gellius:** Ostreae senescente luna inuberes, macrae, tenues, exutae sunt. Crescente luna pinguescunt. Hic cibus in deliciis semper habitus fuit, et palma mensarum hodie quoque ostreis datur. Gaudent dulcibus aquis; in petrosis tamen 15 gignuntur. Grandescunt crescente luna, sed priuatim circa initia aestatis multo lacte praegnantia. Praecipua habentur, quae spissa sunt, nec salua sua lubrica. Crassitudine potius laudantur quam latitudine.

589 Spondylus dicitur callosum illud rotundum albicans quod intus habet in medio, á similitudine spondyli quod nos uerticillum dicimus, appositum fuis ut melius nendo uertantur: nam reliqua caro circum sparsa **lacinia** dicitur. Meliora sunt quae spondylum breuem habent, nec carnosum nec fibris laciniosum, ac tota in aluo. 5 Generosiora etiam existimantur am- (c. 258) biente fibras purpureo crine. **Parata** appellantur quia cruda meliora sunt. Gaudent peregrinatione. Brundusina in Auerno meliora sunt. Contra ista et suum retinere succum, et á Lucrino adoptare existimantur. In Indico mari **pedalia** inueniri prodiderunt. Nomenclator nepotis cuiusdam inter ueteres Romanos **tridacna** ostrea appellauit, tantae amplitudinis intelligi cupiens 10 ut ter mordenda essent: δάκνειν enim mordere est.

590 Ostrea stomachum mirifice reficiunt, fastidio medentur, molliunt aluum leuiter. Cocta cum mulso tenasum qui sine exulceratione sit sanant; ue[r]sicarum ulcera repurgant. Cinis concharum (n° 160 r) dentes polit, ideo que inter dentificia numera-

587,8-9 cf. Gloss. II,351,32 et 34 et 33 | 10 et 11 cf. Seru. et *Aen.* 5,205-206 | 588,1-4 ex *Isid. orig.* 12,6,52 ? | 5-6 cf. *Isid. orig.* 15,8,11 uel 19,10,26 | 7-8 cf. *Plaut. Poen.* 398 | 8-11 cf. *Plin. nat.* 13,117 uar. | 12-13 cf. *Gell.* 20,8,3 (ex Anniano) et 5 | 13-16 cf. *Plin. nat.* 32,59 uar. | 16-17 cf. *Plin. nat.* 32,60 | 589,3-8 cf. *Plin. nat.* 32,60-61 uar. | 8-10 cf. *Plin. nat.* 32,63 | 590,1-3 cf. *Plin. nat.* 32,64-65 uar.

588,2 tectum *om.* v || 4-5 Testacium *o* || 6-11 Hinc — existimauit *add. in mg.* U² || 11-12 Ostreae etiam f. g. v || 589,1 habent *a* || 2 uerticulum *ova* || 8 inu. prod. *Pedalia* v || 590,2 uersicarum U || 3 repugnant *a*

tur: **dentifricium** enim uocamus quod fricando dentium rubiginem tollit, sicut
 5 **dentiscalpium**, quo scalpuntur dentes, ut penna, lentiscus et similia. **Martialis**:
 Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis Defuerit, dentem penna leuare potest.

- 591 Ab ostreis **ostrearius panis** dictus, quo ueteres cum ostreis uesci solebant.
 Varia sanè panis genera apud ueteres fuere. Aliquando ab obsoniis nomen habebat, ut
 ostrearius. Aliquando á deliciis, ut **artolaganus**. Nam Graeci λάγνον ganeonem,
 λαγνίαν luxuriam dicunt. Et ab hoc **lagana**, quae ex candida farina fiunt tenuissima
 5 ad patinarum usum. Quidam á laganis potius dictum artolaganum putant propter candorem.
 Non nunquam á festinatione, ut **Speusticius** ἀπὸ τοῦ σπευδέειν, quod accelerare
 significat. Hic qualis sit docet **Cato**: Speusticium panem sic facito: manus mortarium que
 bene lauato; farinam in mortarium indito; aquam paulatim addito subigito que pulchre; ubi bene sube-
 10 geris, defingito coquito que sub textu. Saepe etiam á coquendi ratione, ut **furnaceus**, qui
 in furno coquitur; **subcinericius**, qui sub cinere; **focacius**, qui in foco; **artopte-**
sius, qui in clibano: licet enim κλίβανος, hoc est **clibanus**, apud Graecos **furnum**
 significet, nos tamen clibanum uocamus instrumentum quo aliquid coquitur sub textu,
 quod ex ferro fieri solet, saepe etiam operae figulino. **Plynius**: Lini cortices clibanis et
 furnis prebent usum. Mulieres quae ita panem coquebant **artoptae** nominabantur: ἄρτος
 15 enim panis est, <ὁ>πτάω coquo. **Plautus**: Dromo, desquamma pisces; tu, Macherio, congrum,
 murenam exdorsa quantum potes; ego hic artoptam ex proximo utendam peto. Plerunque etiam ab
 iis qui eo utuntur nomen habet, ut **parthicus**, quod á Parthis aduectus sit. Alii hunc
aquaticum uocant, quoniam aquam trahit ob tenuem et spongiosam inanitatem. Item
panis militaris, quo milites in expeditione utebantur. Qualis hic esset, indicat **Ply-**
 20 **nus**: Lex, inquit, naturae certa est ut in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus
 accedat. Saepe etiam ab ordine: hinc **primarium panem** et **secundarium** dicimus.
Suetonius de Augusto: Cibi minimi erat ac ferè uulgaris: secundarium panem et pisciculos min-
 ut et caseum bubulum manu pressum et ficus uirides biferas maxime appetebat. **Horatius**: Viuit
 siliquis et pane secundo. Hinc etiam **cibarius panis** appellatur, hoc est: uulgaris et qui
 25 omnium cibus est. Non nunquam ab ipsa spetie **panis**, unde secundo coctus á scabrie
rubidus uocatur. Idem dicitur **nauticus**, quod eo utuntur nautae, quia diuturnior
 est, nec tam facile contrahit situm. Interdum etiam á tritici genere. Vnde **Sitanus**
panis dicitur ex nouo frumento, intra trimestre á tempore messis factus. Graeci enim
 (f° 160v) σῖτον frumentum dicunt; νέον nouum; hinc σιτάνιος quasi σῖτος νέος. Item
 30 **triticeus panis** ex tritico; **hordeaceus** ex hordeo; **Siligineus** ex siligine.
Fermentatus praeterea **panis** dicitur, qui fit addito fermento. Graeci ab ipso tritico
 αὐτόπυρον nominant, sicut é contrario ἄζυμον, hoc est azymum, sine fermento: ζύμη
 enim fermentum uocatur.

590,6 Mart. 14,22 | 591,1-3 cf. Plin. nat. 18,105 | 3-4 cf. Gloss. II,357,63 et 62 | 5 cf. ? | 6 cf. Plin. nat. 18,105 | 7-9 cf. Cato agr. 74 uar. | 9 cf. Plin. nat. 18,105 | 10 cf. Isid. orig. 20,2,15 | 10-11 cf. Plin. nat. 18,105 uar. | 13-14 cf. Plin. nat. 19,18 uar. | 14 cf. Plin. nat. 18,107 | 15-16 Plaut. Aul. 398-400 uar, ex Plin. nat. 18,107 ? | 16-18 cf. Plin. nat. 18,105 | 20-21 cf. Plin. nat. 18,67 | 22-23 cf. Suet. Aug. 76,1 | 23-24 Hor. epist. 2,1,123 | 24-25 cf. Non. 93 uel Isid. orig. 20,2,15 [et al.?] | 25-26 cf. P. Fest. 263 | 26-27 ex Plin. nat. 22,138 ? | 27-28 cf. Plin. nat. 22,139 | 30 cf. Plin. nat. 18,74-76 potius quam 85-88 | 30-31 cf. Plin. nat. 22,138 | 32-33 cf. Isid. orig. 20,2,15

590,5 scalpiuntur *ov* || 591,1 solent *ov* || 3 γάγνον *U a.c.* λάγνον *ov* || 4 λαγυσιαν *ov* λαγ-
 νοίαν *a* || 6 σπευδέειν *U* σφευδοειν *o* σφεδοειν *v* || 8 farina *ov* || 13 clibanus *ov* || 14 furnus *ov* || 15
 πτάω *U* πταω *ov* ὀπτῶ *a* || 17 hunc *om.* *ov* || 18 spongiam *ova* || 24 Hinc] Hic *v* || 25 coactus *v* ||
 29 σῖτον *U a* σιτον *ov* || σιτανισσ *ov* σιτάνεος *a* || σῖτος *U a* σιτος *ov* || 32 ζυμή *U a* ζύμη *o*
 ζύμη *v*

592 **Panis** autem, ut **Varro** existimat, á pascendo appellatus est. Vnde et pappa dedu- (c. 259) citur qui proprie cibus est puerorum. Vnde fit pappo uerbum, hoc est: edo, cibum sumo. **Plautus**: Ep. Nouo liberto opus est quod pappet. Pe. Dabitur; praebebo cibum. Á panis **panifex** deriuatur, qui panem facit; et **panificium**, ipsa panis factura; et **panificae**, mulieres quae faciunt panem; et **pastillus**, quasi paruus panis, per diminutionem. Panibus ueteres redimebant caput equi imolati, quando idibus octobris in Campo Martio sacrificium fiebat ob frugum euentum, et equus potius quam bos imolabatur, quod bos frugibus parandis est aptus.

593 Item á panis **pando** uerbum, ut **Varro** existimat, quod significat aperio, patefacio, quod apud ueteres, qui ope indigeret et ad asilum Cereris confugisset, panis ei dabatur. Pandere itaque dictum est quasi panem dare et, quod nunquam fanum talibus clauderetur, pandere pro eo quod est aperire usurpatum. Ab hoc **Pandana porta** Romae dicta, quod semper pateret. Et **pandi**, aperti, extensi; unde **pandi canes** appellati quorum aures languidae sunt et flacidae latius que uidentur patere. **Virgilius**: Et pandas ratibus posuere carinas. Et **Empanda**, ueterum dea, quod rebus patentibus praesesset. Et **pandiculari**, quod est toto corpore oscitare atque extendi; á quo **pandiculatio**, huiusmodi oscitatio. Et **pandicularis dies**, qui et communicarius dicebatur, in quo communiter omnibus diis sacrificabatur. Et **pantices**, fluxus uentris, quod uenter pandatur. Et composita: **expando**, notae significationis; á quo **expassum** dicimus extensum. Et **propando**, eiusdem significationis. Et **repando**, á quo **repandum** dicitur quod retrorsum patet.

594 Quidam etiam á pane panum dictum existimant, ob formam ac rotunditatem. Est enim **panus** tramae inuolucrum quo panni texuntur; á quo **panula** et **panicula** per diminutionem dicuntur. **Lucillius**: Foris subtegminis panus est. **Plynius**: É ramis picearum arborum instar panicularum nucamenta squammatim compacta dependent. Ab huius similitudine etiam tumor inguinum **panus** appellatur. **Afranius**: Quam plenam papulam, panum, tympanum. **Nouius**: Qui miserum miseriorem reddidit quam panus puerum. Pueri enim difficilium patiuntur hoc genus morbi. **Plynius**: Elaterium parotidas et panos sanat. **Parotis** apostema est secundum aurem. Nam Graeci παρα dicunt ad, ὠτα aures. Á pano autem, hoc est tramae inuolucro, **pannum** putant appellatum; á quo **pannosus** dicitur, uili ac sordida ueste indutus et panno potius tectus quam ueste amictus. **Apuleius**: Pannosus, squal[id]idus, capillatior solito. Et **panneus**, quod ex panno est, unde panneae uestes dicuntur, sicut laneae et bombycinae. Et **panniculus**, paruus pannus; á quo **pannicularia**, ut **Vlpiano** placet, appellantur ea quae in custodia receptus secum attulit, ut uestem qua indutus fuerit qui ad supplicium ducitur, aut nummos quos uictus sui causa habuerit in

592,1 cf. Non. 63 ex Varro frg. | 1-2 ex Varro frg. ap. Non. 81 | 3-4 Plaut. Epid. 727 | 4 cf. Varro ling. 5,105 ? | 5-6 cf. P. Fest. 222 | 6-8 cf. P. Fest. 220 | 593,1-4 cf. Non. 44 (Varro) | 4-5 cf. P. Fest. 220 | 6-7 Verg. georg. 2,445 | 7 cf. P. Fest. 76 | 8 et 9-10 cf. P. Fest. 220 | 10 cf. P. Fest. 248 | 594,1 ex Varro ling. 5,105 ? | 2-3 cf. Non. 149 (Lucil. 298 uar.) | 3-4 cf. Plin. nat. 16,49 | 5-7 cf. Non. 149 (Afran. com. 218 uar.; cf. Nouius Atell. 64) | 7 cf. Plin. nat. 20,4 | 7-8 cf. Isid. orig. 4,8,2 ? | 9 cf. Non. 149, et ex Varro ling. 5,114 ? | 11 Apul. ? fr. inc. 58 [ex met. 4,9,6 an Iust. 21,5,5 ?] | 11-12 ex Paul. Nol. carm. 24,327 ? | 13-15 cf. Vlp. dig. 48,20,6 ex Edict. imp. Hadr.

592,1-4 post est del. ab eo et add. Vnde — Á panis in mg. sup. U² || 3 Ep. om. ova || Pe. Dabitur U : Pl. dabitur o Ply. dabitur v Pl. pappabit a || 4 Panifex A panis v || 5 panis add. in mg. U² || 593 add. in mg. inf. U² || 5-6 & pandi — patere om. ova || 10 deis ? U² a.c. || 594,1 existimabant a || 2 Est] Et a || 3 É U : E ov á a || 4 compacta om. ova || 5 pabulam v || 6 Nonius ova || 7 Elaterum ov Et laterium a || 8 ὠτα U ὠτα o || 11 squalididus U squalidus va || capillator v || 13 appellarum a || 14 qua] quam a

15 promptu, aut leues anulos, hoc est: qui rem non excedunt aureorum quinque.

595 Sed, ut ad propositum redeamus, muricis siue Conchyli liquor, qui et ostrum dicitur, temperatura artificis adhibita, ferè purpureus fit, hoc est: in uiolaceum tendens. Sed haec apud autores saepe confunduntur, muricem et ostrum et tyrium pro purpura ponentes. Ab ostro **ostrinae uestes**, hoc est purpureae, dicuntur. **Turpilius**: Interea inspexit uirginem uectari, in capite riculam indutam ostrinam. Hic indutus suparum. Eadem **Sarranae**, hoc est tyriae, **uestes** uocantur, quod Sarra olim (f° 161r) Tyrus dicebatur. **Iuuenalis**: Aut pictae Sarrana ferentem Ex humeris aulea togae. **Virgilius**: Et Sarrano dormiat ostro. Sarnus uero fluiuus est Campaniae oriens ex Sarno monte; á quo Sarrastes populi cognominati. **Virgilius**: Sarrastes populus, et quae rigat aequora Sarnus. **Sarracum** uehiculi genus est quo ligna et lapides uehi consueuerunt. **Iuuenalis**: Longa coruscat Sarraco ueniente abies.

596 **Purpura** in uiolae colorem tendens **uiolacea** dicitur. **Cornelius Nepos**: Me iuene, uiolacea purpura uigebat. Item **uiolaris**. **Plautus**: Flamma- (c. 260) ri uiolari ueste. Á quo **uiolarii** dicuntur uiolacei coloris infectores. Huic successit **dibapha tyria**, hoc est: purpura bis tincta: δις enim bis apud Graecos significat, βαφή tincturam. Reprehensus est **Lentulus Spinter**, Aedilis currulis, quod primus hoc genere in praetexta usus fuisset. Eadem dicitur **Ianthina**. Graeci enim, qum caetera uiolarum genera propriis nominibus uocent, ut τον μέλαν uiolam nigram, τον λευκόν uiolam albam; τον ξανθόν uiolam luteam, solam purpuream generali uocabulo τον άνθος appellant, hoc est: uiolam florem. Hinc igitur **Ianthina** dicimus. **Martialis**: Coccina formosae donas et
10 Ianthina moechae. **Plynius**: Ex iis uiolis quae sponte apricis ac macris locis proueniunt, purpureae latiore folio statim ab radice carnosae exeunt, solae quae graeco nomine á caeteris discernuntur, appellatae ita ut ab iis ianthina uestis.

597 Item **amethystina** appellatur, á colore gemmae quae dicitur **amethystus**. Haec purpurea est, et colore uiolae, dicta amethystus quasi minime hebria, από του α priuatiua particula, et μεθυσθείς hebruius. Ratio autem nominis est quod, qum usque ad uini colorem accedat, prius tamen quam eum degustet, in uiolam desinit, quamuis
5 Magorum uanitas resistere hanc gemmam hebrietati promittat, ideo quae uocatam amethyston. Fulgor quidam in ea purpurae est, non ex toto igneus, sed in uini colorem deficiens, et uiolae similis. Huius coloris similitudinem tinguendo reddere officinae conantur. Alterum earum genus ad hyacinthos descendit, quem colorem Indi **Sacon** appellant, et talem gemmam **Sacondion**. Dilutior ex ea **Sapinos** nominatur; eadem
10 et **paranites**. Eas, quae excellunt colore, quidam **Paederotas**, hoc est puerorum a-

595,3-4 cf. Tort. *conchylium* | 4-5 cf. Non. 549 (cf. Turpil. *com.* 72 + Varro *Men.* 121) | 6-8 cf. Seru. (Iuu. 10,38-39) et *georg.* 2,506 | 8-9 cf. Tort. *Sarnus* ex Seru. (*Aen.* 7,738) | 10-11 Iuu. 3, 254-255 uar. | 596,1-2 Nep. *frg.* ap. Plin. *nat.* 9,137 | 2 ex Plaut. *Aul.* 510, ap. Non. 549 ? | 3 et 4-6 cf. Nep. ap. Plin. *nat.* 9,137 | 4 cf. Plin. *nat.* 9,137 | 7-8 cf. Gloss. II,332,36 et 35 et 37 et 38 | 9-10 Mart. 2,39,1 uar. | 10-12 cf. Plin. *nat.* 21,27 uar. | 597,3-4 cf. Plin. *nat.* 37,121 | 5-6 cf. Plin. *nat.* 37,124 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 37,121 uar. | 7-10 cf. Plin. *nat.* 37,122 uar. | 10 et 11 cf. Plin. *nat.* 37,123 uar.

595,1 Muricis *a* || 8-11 Sarnus — abies *add. in mg.* *U*² || 8 ex *U* : *a ov* à *a* || 8-9 populi Sarrastes *v* || 596,2 Item uiolaris *om. ova* || 3 Dibapha successit *v* || 4 bis *om. ov* apud G. s. bis *a* || 6 Ianthina dicitur *v* || 7 nocent *v* || 7-8 τον ανθος ο ιονανθος *v* τονανθος *a* || 9 Ianthina *U p.c.* || formosa *o* famosae *v* famose *a* || 10 purpurae *ova* || 12 his *ova* || 597,3 μεθυστείς *U* μεθύσθειο *o* μεθσθειο *v* || 10 quae *U p.c.*?

mores, alii **anterotas**, quasi mutuos amores, non nulli **Veneris gemmas** appellant. Hoc differunt ab hyacinthis quod ille micans in amethysto uiolaceus fulgor, in hyacintho dilutus est, primo aspectu gratus, sed ante quam satiet euanescent. De amethystina lana locutus est **Martialis**: Hebria Sydoniae quae sim de sanguine conchae, Non uideo quare sobria lana uocer. **Plynius**: Amethystinum colorem dicimus qui in uiola et ipse in purpureum micat, quem quae Ianthinum appellauimus. Est etiam alius color qui **tyrianthinus** uocatur, quando absolutus Amethystus rursus tyrio inhebraiatur; et geminata luxuria facit ex utroque (f° 161v) improbum nomen. Penitentia hoc primum inuenit dum artifex quod damnabat mutare conatur, sicut cocco tinctum tyrio tingere ueteres inuenerunt ut fieret, quod supradiximus, byssinum.

598 Est et aliud uiolaceae gemmae genus, quod uocant **Ion**, sed raro saturo colore lucet; apud Indos inuenitur. **Phycites** quoque fuci colorem habet. Item alius color est in purpuram inclinans, qui **molochinus** dicitur, quod maluae flori similis sit, quasi malachinus. Graeci enim *μαλάχην* maluam appellant. **Cecilius**: Carcasina, molochina. Hinc **molochinarios** molochini coloris infectores **Plautus** appellat. **Maluae** duo genera sunt: satiuia et siluestris. Haec folii amplitudine discernuntur; maiorem Graeci **Malopen** uocant; alteram, ab emolliendo uentre **Malachen**: *μαλάσσειν* enim utere subigere et mollire est. Hinc *μαλακός* mollis, *μαλακία* mollicia dicitur. **Martialis**: Vtere lactucis et mollibus utere maluis. Nam faciem durum, Phoebe, cacantis habes. É siluestribus, cui grande folium est et radices albae, **Althea** uocatur et á quibusdam ob excellentiam effectus **Aristalthea**, quod Graeci *ἄριστον* optimum dicunt. Folium maluae scorpionibus impositum torporem affert. Tradunt si quis quotidie succi eius cyathum dimidium sorbeat, omnibus morbis cariturum. Ideo herba haec **omnimorbia** dicitur. Constat parturientes foliis eius substratis celerius solui. Sed mox post partum reuocanda esse, ne uulua sequatur. Semen eius quae uniuersalis est aspersum cubili auditas feminarum in infinitum augere **Xeno-** (c. 261) **crates** scribit. Radice eius, si circa dentem qui doleat saepius puggeris, desinet dolor. Maluae succus mulieribus cauendus est dum sunt praegnantes, quoniam cum adipe anseris sumptus abortum facit. Item semen maluae tritum adalligant brachio eorum qui uel arrigere uel genitale continere non possunt. Illud magis mirum quod, si quis in aqua Altheae radicem posuerit, addensatur sub diuo atque elactescit.

599 Malasso uerbum, quod mollire, subigere, maturare significat, Latini quoque usurpant; á quo fit compositum commalasso, quod est exerceo, maturefacio. **Varro**: In dolore adiaphoron esse, quod philosophia commalassaret eam partem quae concuti cupiditatibus solet, ubi obiter notandum est adiaphoron indifferentem significare. Á Malasso fit ma-

597,12-13 cf. Plin. *nat.* 37,125 | 13-15 Mart. 14,154 | 15-16 cf. Plin. *nat.* 21,45 uar. | 16-20 cf. Plin. *nat.* 9,139-140 uar. | 20 cf. **488** | **598**,1-2 cf. Plin. *nat.* 37,170 | 2 cf. Plin. *nat.* 37,180 | 2-3 cf. Plin. *nat.* 37,114 | 4 cf. Caecil. *com.* 138 ap. Non. 548 | 5-7 cf. Plin. *nat.* 20,222 | 7-8 cf. Gloss. II, 364,30 et 29 et 28 | 9 Mart. 3,89,1-2 | 9-11 cf. Plin. *nat.* 20,222 uar. | 11-12 cf. Plin. *nat.* 20,223 | 12-13 cf. Plin. *nat.* 20,224 | 14-15 cf. Plin. *nat.* 20,226 | 15-16 cf. Plin. *nat.* 20,227 uar. (cf. Xenocrates) | 16-17 cf. Plin. *nat.* 20,224 | 18 cf. Plin. *nat.* 20,226 | 19-20 cf. Plin. *nat.* 20,227 | 20-21 cf. Plin. *nat.* 20,230 uar. | **599**,1-2 cf. Varro *ling.* 6,96 | 2-4 cf. Non. 82 (cf. Varro *Men.* 177 uar.)

597,12 in¹ *om. ov* || 17 *geminato ov* || **598**,4 *machinus v* || 7 *Malopen a* || *Malachem a* || 9 *Et siluestris ov* || 12 *quas v* || 14 *subtractis v* || 15 *post uulua add. esse o etiam v* || 17 *desinit v* || 19 *Idem a* || **599** *add. in mg. inf. U²* || 2 *post commalasso del. Varro U²* || 3 et 4 *adiaphoron oa (recte) adiaphoron... adiaphoron v* || 4 *indifferentem v*

5 lacia, quo Latini quoque utuntur; unde Malaciam maris dicimus quum fluctus omnino quiescunt, quod uulgus uitandi mali ominis gratia bonaciam uocat. Item mollicies illa mulierum, quum grauidae sunt et desyderio insolitum aliquid gustandi mouentur. **Plynius**: Expetitur malum punicum in grauidarum malacia. Et malagma, quo molliuntur apostemata et maturefiunt, de quo superius diximus. Et Malta, uel calx cum harena et aqua, uel pix cum cera mista, uel aliquid aliud simile. Reperitur etiam Malacisso uerbum, quod significat emollio. **Plautus**: Ah, nimium ferus es, malacissandus es.

600 Fuluus color est ex rufo ac uiridi mistus. Vnde fului leones dicuntur. Huius coloris lapilli sunt qui **Leontii** et **Pardalii** uocantur, á leonis et pantherae colore. **Luteus** est dilutior rutilus, qualis est color auri, unde luteus dictus uidetur quasi dilutus. Hinc uiolae eius coloris **luteolae** appellatae; et **lutea** herba, qua **chrysocolla** tingitur, quae naturam lini seu lanae habet ad succum bibendum; et uitellum in ouo **oui luteum** uocamus. Idem color **cerinus** appellatur, á cerae colore. **Plautus**: Pluiatile aut cumatile, cerinum aut gelinum. Et á mustela **mustelinus**. **Terentius**: Vetus, uietus, ueternosus, colore mustelino. Et á meli colore siue á Melo insula unde afferebatur, melinum, et pigmentum ipsum neutro genere **melinum**. Quidam tamen **mel[li]num** **colorem** uolunt esse medium (f° 162r) inter album et fuscum, qui dicitur **giliuus**. **Virgilius**: Color deterrimus albis et Giluo. Et á croco **croceus**; item **crocotulus**, á quo **crocotulae uestes**. **Plautus**: Patagiatam, caltalam aut crocotulam. Dicuntur etiam **crocotae**. Vnde **crocotarii** huiusmodi uestium infectores. **Plautus**: Qui incedunt infectores crocotarii. **Crocotillum** uero ueteres ualde exile dicebant. **Plautus**: Extortis cum crocotillis crusculis.

601 Idem color et **flameus** appellatur. **Plynius**: Lutei uideo honorem antiquissimum in nuptialibus flameis totum feminis concessum. Hinc **flamea** appellabant uestimenta lutei coloris quibus flaminica utebatur; á quo et uestes quibus amiciebantur nouae nuptae similiter flamea uocabantur, erant que flaminicae uestibus similes, quod boni ominis gratia institutum est, quoniam flaminicae non licebat facere diuortium. Erat autem **flaminica** flaminis uxor. Á flameis **flamearii** uocitati, coloris flamei infectores, sicut **uiolarii**, qui uiolacea tingunt. **Flamen Dialis** sacerdos erat Iouis, sic dictus quod filo assidue uelaretur, quasi filamen. Erant enim flamines capite uelato semper, caput que filo cinctum habebant. Dialis autem á di Ioue, á quo uita dari putabatur hominibus. Huic **fabam** nec tangere licebat, nec nominare, quod ea putaretur ad mortuos pertinere: nam et lemurius iacitur, laruis que et parentalibus adhibetur, et in flore eius luctus littera apparere uidetur. Hebetare quoque sensus existimatur et insomnia facere, propter quod Pythagorica sententia damnatur, uel, sicut alii tradunt, quoniam in ea sunt mortuorum animae, propter quod parentando assumitur, quod genus libi

599,8 cf. Plin. nat. 23,107 | 9 cf. 1,445 | cf. Plin. nat. 36,181 ? | 10 cf. P. Fest. 135 | 11 Plaut. Bacch. 73 | 600,1 cf. Gell. 2,26,11 (cf. Verg. Aen. 2,722 uel 4,159) | 2 cf. Plin. nat. 37,190 uar. | 3 cf. Gell. 2,26,15 | 4 cf. Colum. 9,4,4 ? | 4-5 cf. Plin. nat. 33,87 | 6-7 cf. Non. 548-549 (cf. Plaut. Epid. 233 uar.) | 7-8 cf. Ter. Eun. 688-689 uar. | 9-11 cf. Seru. et georg. 3,82-83 | 12 cf. Non. 548 (Plaut. Epid. 231) | 12-14 cf. Non. 549 (cf. Plaut. Aul. 521 uar.) | 14-15 cf. P. Fest. 52 (cf. Plaut. Cist. 408 uar.) | 601,1-2 Plin. nat. 21,46 | 2-3 cf. P. Fest. 92 | 3-6 cf. P. Fest. 89 | 6-7 cf. P. Fest. 89 | 7-8 cf. P. Fest. 87 | 9-12 cf. P. Fest. 87 | 12-14 cf. Plin. nat. 18,118

599,6-8 Item — malacia add. in mg. U² || 9 post calx del. aut U² || post harena del. unam uocem U² || 10 mixta U² a.c. ov || 600,1 mixtus ov || 2 Leonitii ov || 3-4 delutus ov || 4 Luteolae eius coloris v || 6 Item v || 7 Berinum v || 9 mellinum U (sed melinus color lemma in mg.) o || 11 item crocotulus om. ova || 14-15 Crocotillum — crusculus add. in mg. U² || 14 exile ualde ova || 601,4 flamea om. ova || similis v || hominis v || 5-6 flaminica om. ov || 7 uiolaceo ov || 9 di] δὶὸς α || 11 aruis v

- 15 **fabacia** á ueteribus uocabatur. Hinc uxor eius **Flaminica** uocitata, et ab hoc **flaminia** sacerdotula, quae (c. 262) flaminicae Diali praeministrabat, ea que patrimēs et matrimēs erat, idest patrem matrem que adhuc uiuos habebat. Item flaminia aedes, domus flaminis Dialis; et **flaminus Camillus**, puer ingenuus qui flamini Diali ad sacrificia ministrabat. Antiqui enim ministros camillos uocabant, quamuis aliqui
20 putant omnes pueros á ueteribus Camillos appellatos, quemadmodum habetur in antiquo carmine, qum pater filio de agricultura praeciperet: Hiberno puluere, uerno luto, grandia farra, Camille, metes. Item **Flaminus lictor**, qui flamini diali sacrorum causa praesto erat. **Flaminus** uero **circus** et **Flaminia uia** non á flamine, sed á Flaminio consule dicta sunt, qui ab Annibale interfectus est ad lacum Trasimenum. Quippe
25 circus Flaminius, **Varrone** teste, circum Flaminium campum aedificatus est.

- 602 Luteus color é quibusdam terris fieri á pictoribus solet. Item ex **auri pigmento**, quod in Syria foditur in summa tellure, auri colore, sed fragile ad lapidum specularium similitudinem. Ex quo **Caius Princeps**, ut aurum facere tentaret, excoqui iussit magnum pondus, et planè excellens aurum fecit, sed ita parui ponderis ut (f°
5 162v) detrimentum sentiret. Propter quod nemo postea idem tentare ausus est. Hoc colore inter gemmas Succini genus reperitur et Topazii. Item **chrysolithus**, aureo nitore translucens. Et **chryseletrus**, in colorem lutei electri declinans. Et **leucochrysus**, in qua interuenit candida uena. Et **capnias**, ueluti croco refulgens. Et **melichrysis**, quae ex India mittitur, quasi per aurum sincero melle translucens. Et
10 **xystios**, plebeia gemma. Et **aromatitis**, quae in Arabia gignitur, ita dicta quod myrrhae odorem habeat. Graeci enim ἄρωμα odoramentum uocant; á quo **aromatopolam** dicunt, quem nos **aromatarium** nominamus. Et **chrysophis**, cui uidetur aurum inesse. Et **Hammonis cornu**, quae inter sacratissimas Aethiopiae gemmas habetur, aureo colore, arietini cornu effigiem reddens. Et **Hammochrysus**, quasi auro mistas habens harenas. Et **crocias**, á croci similitudine appellata. Et **melites**, á colore mali aurei, quod melum proprie dicitur.

- 603 PARS, portio. **Partes** enim dicuntur in quas diuiditur totum. Quidam partem á pari dictam existimant, quod partes simul iunctae pares, hoc est aequales, sint toti. Alii á pario siue partu, quod pars á toto deducta et quasi parta sit. Alii á parum, quod
5 pars parum quidam sit respectu totius. Ab hoc **particula** diminutiuum, hoc est parua pars. Á quo **particularis**, qui ad partem spectat, et **particulariter** ac **particulatim** aduerbia, hoc est membratim et per partes. Et **particulones**, hoc est cohaerentes et qui partem patrimonii sumunt. Item á parte **partim** aduerbium, quod modo ex parte significat, ut 'partim subiciuit crimen, partim confessus est'; modo idem signi-

601,15 ex *Macr. sat.* 1,12,33 | 15-17 cf. *P. Fest.* 93 | 17-18 cf. *P. Fest.* 89 | 18-22 cf. *P. Fest.* 93 (*Carm. ad fil.* 1) | 22-23 cf. *P. Fest.* 93 | 23-24 cf. *P. Fest.* 89 | 25 cf. *Varro ling.* 5,154 | 602,1-5 cf. *Plin. nat.* 33,79 | 6-7 cf. *Plin. nat.* 37,126 | 7 cf. *Plin. nat.* 37,127 uar. | 7-10 cf. *Plin. nat.* 37,128 uar. | 10-11 cf. *Plin. nat.* 37,145 uel *Isid. orig.* 16,7,14 | 12-13 cf. *Plin. nat.* 37,156 uel *Isid. orig.* 16,15,2 | 13-14 cf. *Plin. nat.* 37,167 | 14-15 cf. *Plin. nat.* 37,188 | 15-16 cf. *Plin. nat.* 37,191 | 603,1-2 cf. *Isid. orig.* 18,2,8 ? | 3 cf. *Pap. ?* | 6-7 cf. *Non.* 20

601,15 et *om. v* || 16 diali] dia v || 20 putabant a || habentur a || 22 meues v || ictor v || 25 flaminus ova || 602,8 capernias v || 9 mille v || 12 nominamus Aromatarium v || 15 mixtas ov || mellites ov || milites a || 16 auri ova || 603,3-4 Alii — totius add. in mg. U² || 4 quiddam a (recte) || 8-9 modo — quod om. v

ficat quod suum nomen, ut 'partim hominum uenerunt', hoc est: pars hominum uenit.
 10 Veteres etiam **cum partim** dixere. **Cato** : Ibi pro scorto fuit, in cubiculum surrectitauit é conuiuio, cum partim illorum iam saepe ad eundem modum erat. Item á pars **expers**, quasi sine parte, sicut **expes** sine spes: **expers** enim laborum dicitur qui nullam partem laborum tulit. Aliquando etiam pro ignaro ponitur. **Apuleius**: Homo rudis et omnium bonarum artium **expers**. Quidam tamen, cum quibus nos potius sentimus, **expers** non á parte, sed
 15 ab **experior** uerbo deductum existimant, quemadmodum **experitum** quoque ueteres dixerunt pro imperito atque ignaro.

604 Item á parte deducitur **portio**, quasi partio, quod partem significat, cuius diminutiuum est **portiuicula**. **Apuleius**: Qui cum á me portiuiculam posceret. Ab hoc fit proportio, quae est duarum rerum quatenus ad quantitatem pertinet inuicem facta comparatio. Item **particeps**, qui partem capit; dicimus que 'particeps sum laborum
 5 tuorum', et 'particeps tibi in laboribus'. **Plinius**: Omnium studiorum meorum ac laborum particeps. **Quinti-** (c. 263) **lianus**: Et in plerisque ruris operibus merito particeps. **Curtius**: Quod fuisset illi in periculis particeps. (f° 163r)

605 Ab hoc fit **participium** apud grammaticos, quod ea pars orationis partem capiat nominis partem que uerbi. Et **participalia nomina**, quae licet non sint participia, similia tamen sunt participiis: nam et casus et genera sicut participia habent, et tempora ac significationes. Regunt praeterea casum more participiorum post, non
 5 ante. Nam locutio illa qua sacrarum litterarum interpretes usi sunt (In conuertendo dominus captiuitatem Syon; et In deficiendo ex me spiritum meum; et In conuertendo populos in unum et reges ut seruiant domino) inaudita et planè barbara est. Graeci enim infinitum hoc loco habent, quod ante se accusatiuum requirit. Poterat autem hoc modo eleganter transferri: dum conuerteret dominus captiuitatem Syon, dum spiritus meus mihi deficeret;
 10 et: conuertente domino captiuitatem Syon ac deficiente mihi spiritu meo. Item: in conuertendis populis in unum, uel dum populi conuerterentur in unum.

606 Hoc autem differunt **gerundia á participiis** quod ipsa rei administrationem significant sine tempore, ut 'tenet me occupatio iuris dicundi' gerundium est, nec tempus significat futurum, sed rei administrationem in iure dicundo. Illa uero tempus sine rei administratione, ut 'tenet me cura dotis numerandae': hoc enim participium
 5 est futuri significationis sine rei administratione. Praeterea gerundia duplicem significationem habent: actiuam scilicet atque passiuam. Itaque á gerenda duplici significatione gerundia, ut quidam putant, appellata sunt. Participia uero unam tantum. Sed illud notandum quod omnia gerundia, qum sociata sunt substantiuis, passiuè accipiuntur; disiuncta uero modo actiuè, modo passiuè, sed passiuè qum sine praepositione

603,9-11 cf. Gell. 10,13,1-2 (Cato *or. frg.* 57,2) | 12 cf. Isid. *orig.* 10,83 ex Non. 12 | 13-14 Apul. ? *fr. inc.* 59 [uide *Ou. fast.* 2,292 uel Gell. 13,10,1] | 14-15 cf. ? | 15-16 cf. P. Fest. 79 | **604,1** cf. Pap. | 2 Apul. ? *fr. inc.* 60 | 3-4 cf. Pap. | 4-5 cf. Valla *eleg.* 3,45 | 5-6 Plin. ? | 6-7 cf. Ps. Quint. *decl.* 3,3; et ex Curt. 7,1,3 ?, ap. Valla *eleg.* 3,45 | **605,1-2** cf. Prob. *gramm.* IV,138,27-28 uel Don. *gramm.* IV,387,18-19 [et al.] | 2-9 et 10 cf. Valla *eleg.* 1,27 (Vulg. *psalm.* 125,1; 141,4; *psalm.* 101, 23 uar.) | **606,1-5** cf. Valla *eleg.* 1,27 | 6-7 ex Pap. [et al. ?] | 8-14 cf. Valla *eleg.* 1,27

603,9 est *om. v* || 11 Item erat *v* || 12 *expers*] *expes a* || 13 et *om. v* || 14-**604,2** Quidam — posceret *U² p.c.* || **604,2-4** Ab hoc — comparatio *add. in mg. inf. U²* || **605,2** participialia *o* || 9 meus *om. ova* || **606,2** dicendi *ova* || 3 dicendo *va* || 6 Itaque *U* : Itemque *ova* || 8 substantius *a*

- 10 et sine genere in casu ablatiuo et quasi absolute ponuntur. **Virgilius**: Alitur uitium, crescit que tegendo. **Idem**: Egrescit que medendo. **Idem**: Vrit que uidendo femina. Idest: quum tegitur uitium, quum curatur aeger, quum uidetur femina. **Quintilianus**: Sed memoria excolendo sicut omnia alia augetur; hoc est: dum excolitur. **Salustius**: Pauca supra repetam quo ad cognoscendum omnia illustria magis magis que in aperto sint. Hic accusatiuo cum ad usus est, et 'ad cognoscendum' inquit, hoc est: ut cognoscantur. Praeterea gerundia etiam cum plurali numero singulari uoce iunguntur. **Plynius**: Quum illorum uidendi gratia me in forum contulissem. Item á particeps fit uerbum quo non nulli utuntur: **participo**.

- 607 Praeterea á pars fit **partior** uerbum, cuius compositum est **impartio**. Partiri est partes facere et quasi distribuere. **Virgilius**: Et socios partitur in omnes. **Quintilianus**: Partire uel gratis dum quo respiremus afferas. Impartire uero est impendere uel partem dare. **Cicero**: Huic rei aliquid temporis impar- (f° 163v) tias; hoc est impendas. **Idem**: Laboris mei laudem nemini impartio; hoc est: partem do. Aliquando mutata constructione reperitur. **Terentius**: Plurima salute Parmenonem suum impartit Gnato; eo modo quo dicitur: dono tibi hunc equum et dono te hoc equo. **Virgilius**: Sergestum Aeneas promisso munere donat. Huius passiuum est **impartior**. **Cicero**: Atque etiam uiro forti collegae meo laus impartitur. Quidam impartiri quoque pro impartire usurpant, et partire dicunt pro partiri. Licet autem dicere 'partior laborem multis negociis', et 'in multa negocia'.

- 608 Ab hoc [Ab hoc] deducitur partiarius, hoc est colonus, siue alius quisquis qui fruges fructus que siue aliud opus, utputa calcem, lateres, tegulas, cum domino aequae partitur. **Cato**: Calcem partiario coquendam qui dant. Calcarius perficit et coquit et ex fornace calcem eximit, et ligna conficit ad fornacem. Dominus lapidem et ligna ad fornacem, quod opus sit, praebet. **Idem**: Vineam curandam partiarius bene curet, fundum, arbustum, agrum frumentarium. Partiario foenum et pabulum quod (c. 264) bubus satis siet, quae illic fiant, caetera omnia pro indiuo. Item ab eodem fiunt composita dispartio siue dispartior. **Nouius**: Ut pariter dispartiantur bona patris. **Bipartio** siue **bipartior**; **tripartior**, **quadripartior**, **quinquepartior**; á quibus **bipartita** negotia et **tripartita** et **quadripartita** et **quinquepartita** dicimus. Item **multipartior** et **multipartita**. Hinc etiam **partitio** deriuatur, hoc est diuisio in partes.

- 609 Non nulli tamen existimant non partem á parum, sed á parte **parum** aduerbium deduci, quod significat modicum; á quo **paulum** et **paululum** et **parumper**, quod modo significat paruo tempore. **Plautus**: Expecta hic parumper. Modo paulatim. **Virgilius**: Pulsus que parumper Corde dolor. Et **perparum**, et **paulisper**, [et perparum] et **paulatim**; et **paucum**, á quo **pauculum**, et **pauillum**, et **pauillum** et **pauci-**

- 606 (cf. Verg. *georg.* 3,454; *Aen.* 12,46; *georg.* 3,215; cf. Quint. *inst.* 11,2,1; Sall. *Iug.* 5,3) | 16-17 Plin. ? | 607,1-7 cf. Valla *eleg.* 5,33 (Verg. *Aen.* 1,194; cf. Ps. Quint. *decl.* 12,20; cf. Cic. *Att.* 9,11a,3; ex *Sull.* 9; cf. Ter. *Eun.* 270-271) | 7-8 Verg. *Aen.* 5,282 | 8-10 cf. Valla *eleg.* 5,33 (Cic. *Caecil.* 3,14) | 10 cf. Valla *eleg.* 3,45 | 608,1-3 ex Gaius *dig.* 19,2,25,6 ? | 3-5 cf. Cato *agr.* 16 | 5-7 cf. Cato *agr.* 137 | 8-9 cf. Nouius *Atell.* 15 + cf. Afran. *com.* 2 ap. Non. 374-375 | 609,1-2 cf. ? | 2-3 cf. Non. 378 | 3 ex Plaut. *Bacch.* 794 uel *Merc.* 922 [an *Cist.* 712 ?] | 4 Verg. *Aen.* 6,382-383 ap. Non. 378

607,1 impertio ova || 3 Impertire ova || 4 impertias va || 5 impertio ova || 6 impertit ova || 8 impertior va || 9 impertitur... impertiri... impertire ova || dicunt Partire v || 608,1-7 post Ab hoc add. Ab hoc — eodem in *mg. inf. U*² || 2 togulas o || 6 bobus ova || fiat ov || 7-8 dispartio — patris add. in *mg. U*² || 7 dispertio... dispertior ova || Nonius ova || 7-8 dispertiantur ova || 8 siue om. a || 609,1-2 Item á pars ut non nulli existimant parum aduerbium deducitur U a.c. || 3-4 quod — Et perparum¹ add. in *mg. inf. U*² || 4 et perparum² U o || 5 et pauillum add. in *mg. inf. U*² om. ova

tas, et **paucies**, quod ueteres pro raro usurpabant. **Titinnius**: Vxorem meam paucies uidebo. Item á parum **paruus**, cuius diminutium est **paruulus**. Et ab eo **paruitas**; et composita **paruifacio** et **paruipendo**, hoc est sperno, contemno.

610 Et **pauper**, ut **Varro** sentit, á parua pecunia; á quo **paupertas** et **pauperies**, quae proprie dicitur damnum quod quadrupes fecit, et pro paupertate ponitur. **Horatius**: Mox reficit rates quassas, indocilis pauperiem pati. Et **paupero** uerbum, á quo **depaupero**, quod est pauperem facio. **Plautus**: Quae improba est pro mentis uitio dominum pretio pauperat. **Idem**: Quam ego tanta pauperai per dolum pecunia. **Varro**: Priusquam domum depauperaret sumptu suo. Et **paupertinus**, hoc est **pauper**. **Idem**: Quod si paupertina sint elegantia ac cum castimonia. Antiqui **paupertates** plurali numero usurparunt. **Idem**: Quod inter hos Ioues intersit et eos qui ex marmore, ebore, auro nunc fiunt, potes animo aduertere, et horum temporum diuitias, et illorum paupertates. Paupertatem quidam ab egestate ita distingunt, ut egestas sit quando ad uitam necessaria desunt; paupertas uero, quando, licet non sint opes, tamen necessaria suppetunt. **Tibullus**: Me mea paupertas uitae traducat inerti, Dum meus assiduo luceat igne focus. **Idem**: Ego composito securus aceruo dites despiciam, despiciam que famem. Á paupere per diminutionem **pauperculus** dicitur. Veteres feminino genere **pauperam** dixere, á quo **pauperula**.

611 Item á parum fit **parco** uerbum, quasi parum tango, abstineo. Proprie enim parcere abstinere est. Hinc parco aliquando ponitur pro ueniam do, hoc est: ab ultione abstineo. **Virgilius**: Parcere subiectis et debellare superbos. Aliquando (f° 164r) pro depono, quia ab iis quae deponimus abstinemus. **Idem**: Parce metu, Cytherea, manent immota tuorum fata tibi. Aliquando pro seruo, quia similiter ab iis etiam abstinemus quae seruamus. **Idem**: Argenti atque auri memoras, quae multa talenta Natis parce tuis. Interdum pro desino: nam et desinere abstinere est. **Idem**: Parce pias scelerare manus. Sic parcere errori dicimus, abstinere á castigatione erroris siue parum castigare errorem; parcere pecuniae, abstinere ab expendenda pecunia siue parum expendere pecuniam; parcere iniuriae, abstinere á uindicanda iniuria siue parum ulcisci iniuriam; parcere labori, abstinere á labore siue parum laborare; parcere lachrimis, abstinere á lachrimando siue parum lachrimari; parcere metui, abstinere á metu siue parum metuere, et eodem modo de similibus. Hinc **parcus** dicitur, qui frugi est et sumptibus parcat. Nam quod aliqui parcum dictum uolunt quasi arcae par sit omnia quae custodiat teneat que ut arca, uel quod pecuniam consumi atque impendi arceat, quasi pecuniarum penè ridiculum est. Á parcus **parcitas** deriuatur, hoc est frugalitas quaedam; et parce aduerbium frugaliter, moderate; et **parsimonia**, quae similiter pro moderatione sumptuum et parcitate, hoc est conseruatione rerum, accipitur, fit que á praeterito **parsi**,

609,6-7 cf. P. Fest. 220 potius quam Non. 157 (cf. Titin. com. 40) | 610,1 cf. Non. 43 ex Varro | 1-2 cf. P. Fest. 220 | 3 Hor. *carm.* 1,1,17-18 | 3-5 cf. Non. 157 (cf. Plaut. *Mil.* 729 uar.; *Achar. frag.* 1) | 5-6 Varro ? ex Titin. com. [Varo] 134 ap. Non. 157 ? | 6-7 cf. Non. 162 (cf. Varro *frag.*) | 7-9 cf. Non. 162 (Varro *frag.* uar.) | 10 cf. Aug. *epist.* 104,4 [et al.?] | 11-12 Tib. 1,1,5-6 | 12-13 Tib. 1,1,77-78 | 13-14 cf. Seru. *Aen.* 12,519 potius quam 3,539 | 611,1 ex Gell. 3,19,5 ? | 2-3 cf. Non. 370 (Verg. *Aen.* 6,853) | 4-5 Verg. *Aen.* 1,257-258 | 5 et 6 cf. Non. 370 (Verg. *Aen.* 10,531-532) | 7 Verg. *Aen.* 3,42 | 13-16 cf. Tort. *s.d. R.* ex Gell. 3,19,2 (Gaius Bassus *frag.* 5) et 4-5 | 18 cf. Diom. gramm. I,368,7 uel Prisc. gramm. II,120,2

610,4 pro *om. ova* || 611,5 his *ova* || 5-6 quae seruamus *om. ova* || 611,1 Parco uerbum Item a parum fit v || 4 is o

quod conseruauī significat siue abstinui. Nam alterum praeteritum pepercī accipitur
 20 potius pro ueniam dedi, (c. 265) quamuis confundi haec interdum ab autoribus solent. Et comparco uerbum. **Terentius**: Suum defraudans genium, comparsit miser. Veteres etiam **comperco** pro **compesco** scripsere.

612 Sunt qui á parco **Parcas** quoque per antiphrasim uocatas existiment, quod nemini parcant. Alii tamen, inter quos **Varro** est, á partu potius dictas putant, unius litterae mutatione, quoniam, ut scribit **Hesiodus**, hae nascentibus hominibus bonum malum que conferre censeantur. Vnde **Iuuenalis**: Haec exempla para foelicibus; at mea Clotho Et Lachesis gaudent si pascitur inguine uenter. **Martianus** non ignobilis autor has deorum scribas esse inquit, et sententias Iouis studio ueritas excipere. Tris autem esse **Parcas** finxerunt, quas Latini **Nonam**, **Decimam** et **Mortam** dixerunt: **Nonam** et **Decimam** á tempestiui partus tempore, hoc est: á nono et decimo mense in quibus secundum naturam pueri nascuntur; **Mortam** uero ab eo quod qui nascuntur ante hoc tempus uel post quasi monstra habeantur. Volunt enim septimo mense raro pueros nasci, octauo nunquam, nono saepe, decimo saepius. **Plautus**: Tum illa quam compresserat, decimo post mense exacto, hic peperit filiam. **Cicero** **Herebi** et **Noctis** has fuisse filias scribit. Et easdem fata esse existimant. Vnde est illud **Cleanthis**: Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. Fingunt uitae hominum praeesse et nendo eam ducere. Quapropter (f° 164v) **lanificas sorores** appellant. **Martialis**: Si mihi lanificae ducunt non pulla sorores **Stamina**, nec surdos nox habet ista deos. **Seneca**: Fatis agimur, credite fati. Non sollicitae possunt curae Mutare rari **Stamina** fusi. Quicquid patimur mortale genus, Quicquid facimus uenit ex alto, Seruat que suae decreta colus **Lachesis** dura reuoluta manu. **Apuleius**: Tres **Parcae**, tria fata sunt numero cum ratione temporis scientia, si potestatem earum ad eiusdem similitudinem temporis referas. Nam, quod in fuso perfectum est, praeteriti temporis habet spetiem; et, quod torquetur in digitis, momenti praesentis indicat spatia; et, quod non dum ex colo tractum est subactum que curae digitorum, id futuri et consequentis saeculi posteriora uidetur ostendere. Haec illi conditio; ex nominum eius proprietate contingit, ut **Atropos** praeteriti temporis fatum, quod ne deus quidem faceret infectum; et futuri temporis **Lachesis**, á fine cognominata, quod etiam iis quae futura sunt finem suum **Deus** dederit; **Clotho** praesentis temporis habet curam, ut ipsius adiectionibus suadeat ne causa solers rebus omnibus desit. **Lachesis** dictam uolunt ἀπό τοῦ λαγχάνειν, quod sortiri est: ipsa enim net ac filum ducit. **Clotho**, quod fustum torquendo super eo filum trahit ac colligit: **Graeci** enim κλώθειν torquere dicunt. **Atropon**, ab immutabilitate, quod scilicet inexorabilis sit. **Flecti** enim non potest quin filum truncet et humanam finiat uitam; **Graeci** ἀτρέπτον immutabilem dicunt. **Martialis**: Lanificas nulli tres exorare puellas Contigit, obseruant quae statuere diem.

613 **VLTIMA**, extrema, nouissima. **Vltimum** enim aliquando primum significat. **Virgilius** : Tu sanguinis ultimus autor. Aliquando postremum. **Cicero** : Vt turpi ambitione

611,19-20 cf. Don. *Hec.* 282 | 21-22 cf. P. Fest. 60 et Ter. *Phorm.* 44 uar. ex P. Fest. | 612,1-2 cf. Sacerd. gramm. VI,461,23 et 462,12; Don. gramm. IV,402,5; Seru. *Aen.* 1,22; Isid. *orig.* 1,37,24 et 8,11,93 [et al.] | 2-6 cf. Tort. *Atropos* ex Gell. 3,16,10 (Varro) (cf. Hesiod. *theog.* 218-219 = 905-906; Iuu. 9,135-136; cf. Mart. Cap. 1,65) | 6-10 cf. Gell. 3,16,9-11 ex Varrone et Caesellio | 10-12 cf. Gell. 3,16,1-2 (Plaut. *Cist.* 162-163) | 12 cf. Cic. *nat. deor.* 3,44 | 13 **Cleanthes** ap. Sen. *epist.* 107,11,5 | 15-16 Mart. 6,58,7-8 | 16-18 Sen. *Oed.* 980-986 uar. | 18-25 cf. Apul. *mund.* 38 [uar.?] | 30 Mart. 4,54,5-6 uar. | 613,1-2 cf. Non. 417 (Verg. *Aen.* 7,49) | 2-3 cf. Cic. *Cato* 48 ex Non. 417

611,21 genium *Up.c.* || 21-22 Veteres — scripsere *add. in mg. U²* || 22 comparco v || 612,1 anti-
 phrasin a || 4 senceantur o sentiantur v || 7-8 tempestiui partus a tempore v || 13 Dicunt v || 16 nox] nos v uox a || 21 subactum] subtractum v || 24 iis] in iis v || 25 **Lachesis** a || 26 filium o || 27 quod] quia *U a.c.?* || 28 **Electi** v || 30 quae] quem a || 613,1 enim *om. ova*

magis delectatur qui in prima cauea aspectat, delectatur tamen etiam qui in ultima. Ab **ultra** autem ultimum dictum, quod **ultra** omnia sit, siue ante respicias, siue retro. **Ultra** autem, ut supradiximus, ab **uls** deducitur, quo ueteres utebantur, sicut citra á cis. Ab **ultra** deriuatur **ultro**, quod modo eiusdem cum primitiuo suo significationis est. **Virgilius**: Et miserescimus **ultro**; idest **ultra** id quod rogauit praestitimus. **Idem**: Et **ultro** Ipse grauis grauitur que ad terram pondere uasto Concidit. Modo significat sine requisitione, ut 'ultro ad te ueni', hoc est: ueni ad te non requisitus. Cuius significationis est **sponde**, quamuis **sponde** pro naturaliter ponatur, ut 'multae arbores **sponde** nascuntur', hoc est: naturaliter et non ab homine satae. Ab **ultro**, quando **ultra** signifi- (c. 266) cat, fit **ultrocitroque**, quod significat quod uulgo dicitur huc atque illuc, et tam in factis quam in dictis. **Quintilianus**: Iu- (f° 165r) uenis, sicut solet **ultrocitroque** commeari. **Cicero**: Multis que uerbis **ultrocitroque** habitis, ille nobis consumptus est dies. Quidam in hac significatione sursum et deorsum utuntur. **Terentius**: Sex ego te totos, Parmeno, hos menses quietum reddam, ne sursum deorsum ue cursites. Tractum ab Athenis, cuius portus in imo, urbs uero in aediorij loco sita est.

614 Á **sponde** uero **spondeo** uerbum declinatur, quod ueteres usurpabant pro dico. Nam qui **spondet** **sponde**, idest uoluntate, dicit, unde **respondeo** factum est, quod est posteriore loco dico; á quo **responsum** et **responsio** deducuntur. Postea uero **spondere** usurpari coeptum pro **sponde** promittere. Vnde qui puellam **spondet** **sponsor**; quae **spondetur** puella, **sponsa**; cui **spondetur**, **Sponsus**; et, qua rogatur pecunia dotis á sponso, **sponsio**, hoc est promissio, appellatur; et dies qua puella promittitur, **sponsalis**; et **sponsalia**, ut **Florentinus** ait, mentio et repromissio futurarum nuptiarum; et **sponsus** quartae declinationis pro sponsione. **Seruius Sulpitius**: Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat stipulabatur eum in matrimonium ductum iri; qui daturus erat, itidem **spondebat** daturum. Is contractus stipulationum sponsionum que dicebatur **sponsalia**. Tum, quae promissa erat, **sponsa** appellabatur; qui **sponderat** daturum, **Sponsus**. Sed, si post eas stipulationes uxor non dabatur aut non ducebatur, qui stipulabatur **ex sponsu** agebat. Iudices cognoscebant. Inter **spondere** ac **despondere** quidam hanc differentiam faciunt ut **spondere** sit patris puellae, **despondere** patris adolescentis. **Terentius**: Placuit despondi, hic nuptiis dictus est dies. **Paulus** Iuris consultus **sponsionem** dici affirmat non solum quae per sponsi interrogationem fit, sed etiam omnem stipulationem promissionem que. Et **sponsor** aliquando ponitur pro fideiussore. **Sponde** etiam nominaliter capitur, habet que duntaxat ablatiui casum, unde **sponde** mea, **sponde** tua et **sponde** sua dicimus; á quo **spontaneus** pro uoluntario deriuatur. **Respondeo** autem licet proprie sit secundo loco dico, ut supradiximus, ponitur tamen aliquando pro consentio. **Virgilius**: Dictis respondent caetera matris. Interdum pro respicio. **Idem**: Respondet Gnosia tellus; hoc est: Athenas respicit et

613,3-4 cf. Prisc. gramm. II,98,4-5; P. Fest. 42 et al. | 4-5 cf. P. Fest. 42 | 5 cf. **96** | 5-7 cf. Seru. et *Aen.* 2,145 | 7-8 Verg. *Aen.* 5,446-448 | 8-17 cf. Valla *eleg.* 2,57 (cf. Ps. Quint. *decl.* 2,20; Cic. *rep.* 6,9; cf. Ter. *Eun.* 277-278) | **614**,1 cf. Varro *ling.* 6,69 | 1-2 et 3-4 cf. P. Fest. 328 et 342 | 4-7 cf. Varro *ling.* 6,69-70 | 7 cf. Florent. *dig.* 23,1,1 | 8-12 Seru. Sulp. ap. Gell. 4,4,2 uar. | 13-15 cf. Don. et *Andr.* 102 | 15-16 cf. Paul. *dig.* 50,16,7 | 17-18 cf. Prisc. gramm. II,189,10-11; Prob. gramm. IV,118,20 et al. | 18 ex P. Fest. 342 ? | 19-20 cf. **717** | 20-22 cf. Seru. et *Aen.* 1,585 et 6,23

614,1 uerbum **Spondeo** v || deducitur **va** || 4 **sponsori** v || 7 **promissio** o || 12 cognoscebat v || 16 Et *om.* v

contrapposita est. Non nunquam pro satisfacio. **Idem**: Illa Seges demum uotis respondet auri Agricolae, bis quae solem, bis frigora sentit. Dicimus que: respondeo tibi et ad te. **Plynius**: Qum ad eos breuissime respondissem. Item á spondeo conspondeo; unde ueteres consponso dicebant fide mutua obligatos; et consponsores coniuratores, quasi sibi inuicem spondentes.

615 AVLAE, regiae: neque enim hoc loco pro atrio capitur, qum superius dixerit: Inuidiosa feri radiabant atria regis.

616 DEFICIENTIS, finientis, terminantis. Sensus est: Vbi nunc thermae sunt, ibi erat ultima pars domus Neronianae. **Deficio** aliquando significat desum, et (f° 165v) hoc solum ab eo differt quod **deficio** exigit accusatiuum, **desum** uero datiuum. **Cicero**: Quod ea me solatia deficiunt quae caeteris quorum mihi exempla propono simili in fortuna non defuerunt. **Idem**: Dies me deficeret. Ab hoc deriuatur **defectus**, qum pro priuatione capitur, ut 'multi defectu medicorum perierunt', hoc est: quia defuerunt medici. Modo descisco ac recedo á ductu atque imperio alterius, et quasi rebello. **Q. Curtius**: Iam duae legiones ab eo defecerant. Hinc defectio dicitur recessus uel militum ab imperatore, uel ciuitatis á domino. Aliquando debilitor et uiribus exhaurior. Vnde **defecti** appellantur debilitati atque exhausti. **Martialis**: Dulcia defecta modulatur carmina lingua, Cantator cygnus funeris ipse sui. **Plynius**: Genus uini quod **Bion** uocamus prodest stomacho dissoluto aut cibos non perficienti, pregnantibus que et defectis. Hi á Graecis **Syntectici** dicuntur, quo uoca- (c. 267) bulo frequentissime utuntur nostri. **Idem**: Praecordiorum uitiiis, Syntecticis, comitialibus laser cum uino in aqua mulsa datur. Et morbus ipse á Graecis **syntexis**, á nostris **defectio** appellatur. **Idem**: Tali sorbitionis genere emendantur syntexes; hoc est: defectiones ex longis morbis sumptae. Haec autem emendatio proprie **recreatio** dicitur. **Idem**: Aqua mulsa praeclaram utilitatem habet uiribus recreandis. **Idem**: Haec et defectos mirum in modum recreat. Item deficio aliquando usurpatur pro finior, desino. **Martianus**: Tum demum id agere consilium erat qum uita defecit. Est autem deficio á de et facio compositum.

617 Facere, ut **Papinianus** inquit, omnem omnino faciendi causam complectitur, dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi, reddendi. Vnde qui ociosus sedet, si rogetur quid faciat, recte respondere poterit se nihil facere, quando quidem ociosus est; recte etiam se sedere, quoniam et sedere ipsum aliquid facere est, ut iacere, nauigare, quiescere. **Varro** tamen **facere**, **agere** et **gerere** diuersa esse scribit. Nam aliquis facit qui non agit, et aliquis agit qui non facit, ut poeta facit fabulam, non agit; contra actor agit, non facit. Imperator res gerit, hoc est sustinet, non agit aut facit. Vnde **res gestae**, non actae aut factae dicuntur. **Proprie facere** is dicitur qui rei quam facit faciem quandam imponit, unde á faciendo **facies** uocata. Qui ergo uas facit, uasis faciem illi imponit; qui

614,22-23 cf. Seru. auct. et *georg.* 1,47-48 | 23 cf. Valla *eleg.* 3,45 | 24 Plin. ? | 24-25 cf. P. Fest. 41 | 25 cf. P. Fest. 59 | **615,1** cf. **11** et **155** | 2 Mart. *spect.* 2,3 | **616,4-5** Cic. *fam.* 4,6,1 | 5 cf. Cic. *Verr.* II,4,59 uel *Cacl.* 29 uel *fin.* 2,62 | 6 et 7 cf. Valla *eleg.* 4,6 | 7-8 ex Curt. 6,6,20 an 8,2,15 an 8,5,2 ? | 8-9 cf. Valla *eleg.* 4,6 | 10-11 Mart. 13,77 | 11-12 cf. Plin. *nat.* 23,53 | 13-14 cf. Plin. *nat.* 22,105 | 15 cf. Plin. *nat.* 22,129 | 17 cf. Plin. *nat.* 22,110 | 17-18 Plin. ? | 18-19 Martianus ? | **617,1-2** Papin. *dig.* 50,16,218 | 2 cf. Pompon. *dig.* 50,16,175 | 5-13 cf. Varro *ling.* 6,77-78

614,24-26 Item — spondentes *add. in mg. inf. U* ² || **616,9** debilior *va* || 12 Synthetici *a* || 13 Synthetici *a* || 14 Syntesis *o* Synthesis *va* || 15 Synteses *o* Syntheses *va* || 17 Idem] Item *a* || 18 usurpant *ova* || finio *a* || 19 defecit] deficit *v* || **617,1** omnem *om. a* || 9 uocitata *ova*

10 uestimentum, faciem uestimenti. Agere uero existimatur qui aliquid ita operatur ut nullum
 extet opus quod sub sensum ueniat. Hinc, qui aliquid animo moliuntur, agere proprie, non
 facere dicuntur. Confunduntur tamen saepe haec uerba, et facere ad omnia trans-
 fertur. Nam et facere uerba dicimus, idest loqui; et facere uiam siue (f° 166r) iter,
 15 ire; et facere alicui timorem, terrere; et facere aliquem certiozem, reddere
 alicuius rei indubium; facere gratum; facere ludos; facere rem diuinam; facere
 sacrificium; facere solennitatem, exhibere; facere copiam; facere potesta-
 tem, praebere; facere lucrum, lucrari; facere urinam, meiere; facere stercus,
 excrescere; facere sordes, sordescere; facere pediculos, emittere. Et, quod
 mirabilius est, quum facere et pati contraria sint, facere tamen pro pati accipitur, ut
 20 feci iacturam, feci damnum, naufragium. Facere ueteres pro sacrificare po-
 suerunt. **Virgilius:** Quum faciam uitulam pro frugibus, ipse uenito. Vitulam enim, non uitula
 ablatiui casus legendum est, ut **Macrobius** sentit, et est sensus: quum sacrificabo
 uitulam. **Plautus:** Plenam faciam tibi fideliam. Item pro coire. **Martialis:** Quum dicis:
 'propero, fac, si facis', Hedyle languet. **Plautus:** Mauult ancillae facere quam liberae; hoc est:
 25 mauult cum ancilla coire quam cum libera. Item pro conuenire. **Martialis:** Non facit
 ad saeuos ceruix, nisi prima leones. Et pro conducere, prodesse. **Plynius:** Hoc et tussi facit;
 hoc est: ad tussim prodest.

618 Et pro aestimo. Vnde plurimifacio hanc rem dicimus, id est magno aestimo.
 Eodem modo multifacio, magnifacio, et é contrario paruifacio, nihilifacio,
 flocifacio, hoc est: contemno et in nulla aestimatione habeo. Flocifacio non á
 flocibus, ut quidam rudes existimant, deducitur, sed á floco. Floci enim proprie
 5 dicuntur lanarum particulae diuisae á ueleribus, inutiliter euolantes; et per diminu-
 tionem appellantur floculi. **Plynius:** Nascuntur in robore pilulae nucibus non absimiles, intus
 habentes floculos molles lucernarum luminibus aptos. Nam et sine oleo flagrant. **Idem:** Alii pira
 seruant in flocis capsis que, quas luto paleato illinunt. **Floces** autem uuarum purgamenta sunt,
 hoc est uinaceae, sicut flaces oliuarum. **Plynius:** In amurca et flacibus: hae sunt carnes et
 10 illae feces. Item pluris facio, maioris facio, minoris facio, minimi facio, nihi-
 lifacio. **Plautus:** Deos quidem quod maxime aequum est metuere eos minimi facit.

619 Sunt praeterea á facio composita: sumptifacio, quod est emo seu in aliqua re
 emenda sumptum facio. **Plautus:** Si nunc me suspendam, meam operam luserim et praeter
 operam restim Sumptifecerim, et (c. 268) meis inimicis uoluptatem creauerim. Item condocefa-
 5 cio, quod est doceo, instruo. **Cicero:** Nemo est enim qui eorum bonorum animum putet esse
 iudicem, eum que condocefaciat ut ea quae bona mala ue uideantur possit contemnere. **Commone-**

617,13-17 et 19-20 cf. Valla *eleg.* 3,75 | 20-21 cf. Non. 313 (Verg. *ecl.* 3,77 uar.) | 21-22 cf.
 Macr. *sat.* 3,2,15 | 23 Plaut. *Aul.* 622 ap. Non. 313 | 23-24 Mart. 1,46,1 | 24 Plaut. ? fr. *inc.* 89 [40
 Oliver] [ex As. 184 ?] | 25-26 Mart. 1,51,1 | 26 Plin. ? [ex *nat.* 26,27-29 ?] | 618,2 cf. P. Fest. 152 ? |
 3 cf. Don. *Eun.* 303 ? | 3-4 cf. ? | 4 cf. Balb. [et al.] | 6-7 cf. Plin. *nat.* 16,28 [uar. ?] | 7-8 cf. Plin. *nat.*
 15,65 | 8-9 cf. Gell. 11,7,6 | 9-10 cf. Plin. *nat.* 15,21 uar. | 11 Plaut. *Pseud.* 269 uar. | 619,2-3 Plaut.
 Cas. 424-426 | 3-5 cf. Non. 82 (Cic. *Tusc.* 5,87 uar.)

617,15-16 facere sacrificium *om. ova* || 19 sunt *ov* || 21 uitula... Vitula *U a.c.* || non uitula abl.
add. in mg., deinde del. abl. U² || 22 post casus del. est et add. legendum — sentit in mg. U² || 23
uitulam] cum uitula U a.c. || Plautus — fideliam add. in mg. U² || 24 Hedyle U p.c. || languet U² s.l.]
semper U a.c. || 618,2 nihilifacio v || 5 diuersae v || ueleribus U p.c. v : uelleribus oa || 8 uuarum]
uinorum v || 10 plurifacio ov || maioris facio add. in mg. U² om. ova || minorifacio v || 619,1-3
sumptifacio — Item add. in mg. U² || 2 suspensam a || 3 uoluntatem v || 5 eum] est v

facio admoneo. **Vacuefacio**, euacuo. **Calefacio**, frigefacio, **tepefacio**, notae significationis. **Candefacio**, ignitum reddo: **candens** enim, licet proprie candidum dicitur, ut apud **Virgilium** (Candentis uaccae media inter cornua fudit), quoniam tamen ea quae ignescunt candidiora fiunt, ut ferrum candet, pro ignefactum est; et candens pro ignito accipitur. **Cicero**: Candente carbone adurebat capillum. Hinc **excandescere** hominem dicimus, qui nimia ira inflammatur; et **excandefactus**, praeter modum iratus; et **excandefacio**, irritio, inflammo.

620 Assuefacio, (f° 166v) **consuefacio** et contrarium eorum **dissuefacio**, quae significant ex usu doceo et dedoceo. **Mansuefacio**, mansuetum ac mitem reddo. **Tabefacio**, corrumpo et quasi in tabem uerto. **Tabes** morbus est cuius tres species sunt. Vna, qua corpus non alitur et ita summa oritur maties et, nisi occurratur, tollit. **Atrophiam** hanc Graeci uocant. Alia est quam Graeci appellant **cacexian**, ubi malus corporis habitus est, ideo quae omnia alimenta corrumpuntur, quod fit quum longo morbo fatigata corpora refectionem non accipiunt. Tertia est species quam Graeci **phthisin** nominauerunt ἀπὸ τοῦ φθ[ε]ίνειν, quod est consumi et tabescere. Oritur ferè á capite, inde in pulmonem distillat, hinc exulceratio accedit; frequens tussis est; pus excreatur, interdum aliquid cruentum, quod proprie **tabo** nominant, est quae sanguis corruptus, et duntaxat in ablatiuo casu reperitur, ut sponte. **Virgilius**: Et terram tabo maculant. Á tabe **tabidus** fit putridus et qui tabem patitur; et **tabificus**, qui alium tabefacit. **Cicero**: Atque ut hae tabificae mentis perturbationes sunt. **Tabificabilis** quoque apud ueteres in usu fuit. **Actius**: Par neci orbifico liberorum lecto et tabificabili.

621 Orbefacio, orbitatem alicui induco et orbem liberis facio, quod et **orbifico** dicitur; á quo **orbificus**. **Orbus** proprie dicitur qui lumen oculorum ammisit, quasi ammissis orbibus, propter rotunditatem oculorum, hinc per metaphoram orbi dicti quicunque aliqua re cara priuati sunt, ut parentes liberi, quasi oculis priuati. Ab hoc fit **orbo** uerbum, quod est priuo; et **orbatus**, priuatus; et **orbitas** siue **orbitudo**, qualitas illa patrum post ammissos liberos et uxoris uiduitas post ammissum maritum. **Orbus** etiam é contrario dicitur quem uulgo graeco uocabulo **orphanum** uocant, hoc est: filius parentibus priuatus. **Terentius**: Orbo qui proximi sunt uxorem ducant. Hinc **orbitas** pro **orphanitas** accipitur, quam Graeci ὀρφανίαν nominant. **Cicero**: Deplorauit enim causam atque orbitatem Senatus. **Orbem** Latini circulum, et **orbiculum** paruum circulum, ac etiam á rotunditate mundum orbem appellauerunt. Item **orbitum** circularem. **Varro**: Vt sydera caeli circa terram atque axem uoluuntur motu orbito. Et **orbitam**, uestigium rotae; á quo **exorbito** fit, quod est á recto decedo et quasi extra orbitam eo.

619,7-8 et 9-10 cf. Non. 266-267 (cf. Verg. *Aen.* 4,61; Cic. *off.* 2,25 uar.), ap. Valla *eleg.* 6,11 ? | 10-11 cf. Valla *eleg.* 6,11 | 620,3-8 et 8-10 cf. Cels. 3,22,1-3 | 11-12 Seru. (?) et *Aen.* 3,29 | 12-14 cf. Non. 179 (Cic. *Tusc.* 4,36; cf. Acc. *trag.* 421 uar.) | 621,2-4 cf. Valla *eleg.* 4,106 ex P. Fest. 183 | 5-7 et 8-10 cf. Valla *eleg.* 4,106 (cf. Ter. *Phorm.* 125-126; cf. Cic. *orat.* 3,3) | 5 cf. et Non. 146 ? | 11-12 cf. Non. 148 (cf. Varro *Men.* 202) | 12-13 cf. Ps. Ascon. *Verr.* p. 255,9 potius quam Isid. *orig.* 15,16,13 ? [et al.] | 13 cf. Aug. in *euang. Ioh.* 47,11 ?

620,2 ex U : et *ova* || 5 *Astrophiam ov* || *Cachexian graeci appellant v* || 8 φθ[ε]ίνειν U || 10 *post cruentum add. significat ov* || 12 fit *Tabidus v* || *putridus et add. in mg. U* || *tabem U* : -es *ova* || 13 *tabescit o* || *hae ut ova* || 621,1 *indicum v* *indico a* || *orbifloro o* || 11 *orbitam ov*

622 Putrefacio, putritum reddo. **Congelefacio**, congelo. **Labefacio** et **labefacio**, maculo. **Expergefacio**, excito, quod etiam **expergisco** dicimus. **Plynius**: Vrtica lethargicos expergiscit tactis cruribus magis que fronte. Et **expergifico**. **Gellius**: Ingenio expergificando ratus idoneas. Item **expergo** reperitur, et **expergisor** passiuum. **Cicero**: Experge (f° 167r) te iam. **Idem**: Expergiscimini aliquando atque exurgite. **Experge te** **facias** etiam scripsit, pro 'te expergefacias'. **Torrefacio**, exicco. **Terrefacio**, metum incutio; á quo **terrificus** pro terribili, sicut **horrificus** pro horrendo. **Rorefacio**, aspergo. **Rarefacio**, attenuo uel rarum facio. **Pudefacio**, pudorem iniicio; unde **pudefactus**, uerecundatus. **Nigrefacio**, á quo **nigrefactus** notae significationis.

623 Fabrefacio, laboro et **fabrile** opus facio; á quo **fabrefactum** opus, hoc est: artificiose factum siue manu artificis factum. **Fabre** enim artificiose significat. (c. 269) **Plautus**: Vt apologum fecit quam fabre! Et **faber**, á faciendo dictus. Est autem omnis artifex qui labore corporis aliquod artificium facit, unde **fabrum lignarium**, **fabrum cementarium**, **fabrum ferrarium** dicimus. **Fabros** tignarios appellat **Caius** non eos duntaxat qui tigna dolant, sed omnes qui aedificant. **Fabrica** proprie est fabri lignarii officina, uerum tamen et de aliorum fabrorum officinis aliquando dicitur. **Ponitur** etiam pro arte et, ut ita dicam, fabricatione alicuius rei, unde et aedificium fabricam dicimus et etiam machinationem. **Plautus**: Nunc hoc consilium capio et hanc fabricam apparo ut filias dicas tuas. Et **fabricor** significat compono, molior, machinor. **Transfertur** que etiam ad animum. **Curtius**: Multa interea fabricatus ingenio quo modo auertere inde hostem posset. **Veteres affabrum** pro fabrefactum dixere, et **affabre** aduerbium pro eo quod est pulchre, sicut **infabre**, foede, turpiter. **Pacuius**: Barbariem, pestem nostris nauibus obtulit, noua figura factam, commissam infabre. **Tremefacio**, tremorem iniicio; á quo **tremefactus**, perterritus. **Stupefacio**, stupore afficio; á quo **stupefactus**. **Patefacio**, aperio; **patefacio**, apertus. **Imbrefacio** et **madefacio**, balneo; á quibus **imbrefactus** et **imbrificus** et **madefactus**. **Ignefacio**, ignitum reddo; á quo **ignificus**, sator discordiae.

624 Item **thurifico**, á thure; á quo instrumentum quo thurificamus **thuribulum** dicimus; et arcula in qua thus tenetur **acerra**, quamuis **Acerra** etiam urbs sit Campaniae iuxta Neapolim, quam **Clauius** amnis praeterfluit. **Virgilius**: Et uacuis **Clanuis** non aequus **Acerris**. **Sacrifico**, á quo **sacrificium**, **Sacrificus** et **Sacrificulus** rex, de quo inferius dicemus. **Magnifico**, extollo. **Plynius**: Magnificant et uituli qui non dum herbam gustauerit fimum. Ab hoc fit **magnificus** et **magnificentia** et **magnificentior** et **magnificentissimus** et **magnifice** ac **magnificentissime** aduerbia, sicut á mu-

622,3 cf. *Plin. nat.* 22,31 uar. | 3-4 *Gell.* 17,12,1 | 4 cf. *Non.* 104 ? | 5 ex *Cic. Verr.* II,5,38 ? | *Cic.* ? ex *Sall. Catil.* 20,14 ? | 5-6 ex *Cic. Verr.* II,5,38 ? | 623,3 *Plaut. Stich.* 570 | cf. *Isid. orig.* 19,6,1 | 5-6 cf. *Gaius dig.* 50,16,235,1 | 6 cf. *Valla eleg.* 4,44 ? | 9-10 cf. *Plaut. Poen.* 1099-1100 uar. | 11-12 *Curt.* ? | 12 cf. *P. Fest.* 28 | 12-14 cf. *Non.* 40 (cf. *Pacuu. trag.* 270-271 uar.) | 624,2 cf. *P. Fest.* 18 | 2-4 cf. *Seru.* et cf. *georg.* 2,225 | 5 cf. 702 | 5-6 *Plin. nat.* 28,220

622,2 *expergisor* ov || 623,1 *facio om. ova* || 3 apologiam *ova* || 3-12 Et *faber* — *dixere add. in mg. U²* || 4 aliquid v || 6 *lignarie o -riae* v || 7-10 *Ponitur* — *tuas add. in mg. inf. U²* || 10 *que om. ova* || 12-14 et *affabre* — *infabre add. in mg. inf. U²* || 13 sicut — *turpiter add. in mg. inf. U²* || 16 *baleno* v || 624,2-4 *quamuis* — *acerris add. in mg. U²* || 4 *Sacrificus add. in mg. U²* || 5-7 et *magnificentior* — *aduerbia add. in mg. U²* || 6 *gustauerit* v

nere **munificus**, de quo supradiximus, et **munificentia**. **Velifico**, do uela uentis; á quo **uelificatio**. **Foetifico**, pario, foetum facio; á quo **foetificatio**. **Mundifico** et **purifico**; á quibus **mundificatio** et **purificatio**. **Fortifico**, densifico, laetifico, **Deifico**, uiuifico, mortifico, **blandifico**, **nudifico**, **mollifico**, **iustifico**, **clarifico**, **fructifico**, **glorifico**, **luctifico**, **damnifico**, **falsifico**, quorum notae sunt significationes, et nomina quae ab iis descendunt.

625 Pacifico, á quo **pacificor** passiuum, et **pacificus** et **pacificatio**. **Aedifico**, á quo **aedificator** et **aedificium**. **Ratifico**, approbo, ratum habeo; á quo **ratificatio**. **Radifico**, hoc est radices facio; á quo **radificatio**. **Scarifico**, quod est scalpurio, hoc est scalpello aperio, quo aliquid facilius exeat. **Columella**: Post scarificationem ferro factam. **Idem**: Lasser pedum clauos circum scarificatos ferro mistum cerae extrahit. **Plynius**: Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini, scarificatis gingiuus. **Idem**: Reperitur in latere leporis acui os simile; hoc scarificari dentes in dolores suadent. **Idem**: Viri interempti dente gingiuus in dolore scarificari Apollonius efficacissimum scripsit. Scarificare etiam dolorem aliquando dicimus, hoc est: scarificando dolorem expellere. **Idem**: Praeterea in corde eorum inuenitur os dentibus caninis maxime simile; hoc scarificari dolorem putant. Ab hoc fit **scarificatio**.

626 Item gratifcor; (f° 167v) á quo **gratificatio**. **Testifcor**; á quo **testificatio**. **Modifcor**; á quo **modificatio**. **Ludifcor**; á quo **ludificatio**. Est autem ludificari per iocum ac ludum fallere, ut fauni per noctem ludificantur mulieres, hoc est: iocantur cum eis atque decipiunt; et mulieres ipsae ludificari, hoc est: per lusum falli, dicuntur. **Plynius**: Bubonis quidem oculorum cinerem inter ea quibus prodigiose uitam ludificantur acceperim. **Seneca**: Quibus saepe ludificati paenitentiam agunt.

627 Item á facio componuntur **odorificus**, hoc est: odorem faciens; et **colorificus**, faciens colorem, hoc est: aliquid colorans; et **frondificus**, quod frondibus spargitur; et **gratificus**, qui gratificatur. Et **olfacio**, odo- (c. 270) ro; á quo **olfactor** et **olfatrix**. **Plynius**: Laurus laedit cutem. Olfatrix enim intelligit. Et **calorificus**, calorem faciens; ac **frigorificus**, refrigerandi uim habens. **Gellius**: Vinum calorificum, acetum frigorificum. Et **opifex** atque **artifex**, eiusdem significationis; á quibus **opificium** et **artificium** et **artificiosum** atque **artificiose** aduerbium declinantur. Et **aurifex**, qui auri laborandi artifex est. **Plynius**: Velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis. Á quo **aurificina**, taberna aurificis. Et **panifex**, qui panem facit; á quo **panificium**, factura panis. Item **monstrificus** et **portentificus**, qui monstra et portenta dicendo aut faciendo demonstrat. **Plynius**: Inuenta in his et ratio inserendi monstrificis hominum ingeniiis. Et **squammificus**, squammis scatens. Et **lanifica**,

624,8 cf. **359** | **625,4-5** cf. Colum. 6,17,1 | 5 cf. Plin. [non Colum.] *nat.* 22,101 uar. | 6 Plin. *nat.* 32,79 uar. | 6-7 Plin. *nat.* 28,179 uar. | 7-8 Apollonius ap. Plin. *nat.* 28,7 uar. | 9-10 cf. Plin. *nat.* 28,181 uar. | **626,3** cf. Eugraph. *Eun.* 645 ? | 5-6 Plin. *nat.* 30,95 | 6 Sen. ? *fr. inc.* 22 | **627,4** cf. Plin. *nat.* 17,239 [uar.?] | 5-6 cf. Gell. 17,8,14 [= Macr. *sat.* 7,12,29] | 8 Plin. *nat.* 27,99 | 11-12 cf. Plin. *nat.* 21,26

624,8-9 Velifico — uelificatio *om. ova* || 11 mortifico *post nudifico transtulerunt ova* || **625,2** *post aedifico add. aedificatio a* || aedificator] -cor *ov* || 4 quo] quod *a* || 5 mistum *U* : inustum *ov* inustum *a* || 8 scribit *v* || 10 canis *v* || **626,1** *post gratificatio add. et va* || 5 falsi *v* || Bunonis *v* || 6 ludificari *ova* || **627,1** componuntur *U p.c.* || 2 aliquod *a* || frondibus] -di *v* || 8 Velut] Vuli *v* || aurificum] artificium *a* || alterius *a* || foliam *v* || 11 aut *U* : uel *ova* || Iuuenta *v*

mulier quae lanam exercet; unde **lanificium** pro ipsa arte, ut '**Augustus** filias lanificio erudiuit'. Et pontifex, sacer magistratus, de quo alibi dicemus, á pontibus faciendis; á quo pontificum pontificale que et pontificum deducuntur.

628 Et **carnifex**, qui hominem iussu magistratus occidit, quod ex homine carnem faciat. **Caro** enim proprie mortuorum dicitur, quod careat anima. Quidam tamen carnem á cadendo dictam existimant, quoniam cum sine anima est cadit. **Virgilius**: Bello que caduci Dardanidae. Carnificis etiam loco is apud ueteres habebatur qui se uulnerasset ut moreretur. Ab hoc fit **carnificinus**, carnificina, carnificinum, hoc est: saeuus et carnifice dignus. **Cicero**: Carnificina est ista crudelitas. **Carnificina** etiam locus est publicus in quo iussu magistratus homines occiduntur. **Plautus**: Quid si desperatis rebus carnificinam petat. **Suetonius** de Tyberio: Carnificinae eius ostenditur locus Capreis, unde damnatos post longa et exquisita tormenta praecipitari coram se in mari iubebat, excipiente classiariorum manu, et contis atque remis elidente cadauera, ne cui residui spiritus quicquam inesset. Est etiam carnificina officium ipsum carnificis. **Plautus**: Vel carnificinam hunc facere possum perpeti. Item **carnificor** uerbum, quod est: carnificis officium ago. Et carnificium, actus ipse carnificis. Haec omnia á carne etiam deducuntur, sicut **carnarium** et **Carnarius**, de quibus supra diximus; et **Carneus**, quod ex carne est; et **carnosus**, pinguis; et **carnositas**, pinguitudo; et **caruncula** et **carnicula**, quae diminutiuua sunt. Et **Carna** dea, quae uitalibus humanis praeesse existimatur, ab eadem que petitur ut iecinora et corda et caetera quae sunt intrinsecus uiscera salua conseruet. Huic pulte fabaria et larido sacrificatur, quod his maxime rebus uires corporis roborentur. Eidem deae Iunius Brutus, qui primus Romae consul factus est, pulso Tarquinio, Kal. Iunii sacrum in Celio monte uoti reus fecit, merito ei deae litans quae cordi praerant, cum ipse cordis beneficio, cuius dissimulatione brutus habebatur, rem p. tyrannide liberarit. Caro non modo de caeteris animalibus, sed etiam de piscibus dicitur, pomis que et aliis similibus. Dicitur que (f° 168 r mg. inf.) caro á graeco κρέας.

629 Á quo fit **creo** uerbum, quod significat produco, quasi carnem facio; á quo creator, creatrix, creatura et creatio; et **recreo**, quod significat instauro et quasi nouam carnem facio. **Plynius**: Sic enim defecta longis egritudinibus corpora recreantur. Á quo recreatio, instauratio. Item á **creo** **creresco**, quasi carne augeor, de quo atque eius deriuatiuus inferius dicemus. Item **excreo**, quod significat: cum quadam uiolentia et tussi expuo, et ueluti carnem ipsam spuendo emitto. **Celsus**: Et interdum aliquid purulenti excreat. Ab hoc fit **excretum**, quod significat exputum. **Screo** quoque pro **excreo** inuenitur; á quo **screatus**, quartae declinationis. **Terentius**: Gemitus, screatus, tussis, risus. Interdum fit ab **exresco**, significat que quod ualde creuit; interdum ab **excerno**, si-

627,13-14 cf. Suet. Aug. 64,2 | 14-15 (cf. 774) cf. Varro ling. 5,83 | 628,1-4 cf. Don. Hec. 441 (Verg. Aen. 6,481-482) | 4-5 cf. P. Fest. 64 | 6 cf. Cic. Sest. 135 | 7-8 Plaut. ? fr. inc. 90 [14 Oliver] | 8-10 Suet. Tib. 62,2 uar. | 11 Plaut. Capt. 132 | 14 cf. 134 | 16-22 cf. Macr. sat. 1,12,31 uar. | 23 cf. Isid. orig. 20,2,20 et al. | 629,1 ex Isid. orig. 11,1,14 [cf. 20,2,20; Pap. carnes; Hug. creas; Balb.] ? | 3 Plin. ? [ex nat. 22,67 + 24,28 ?] | 5 cf. c. 1008,10-42 | 5-6 cf. Pap. excreare ? | 6-7 ex Cels. 3,22,3 | 8 Ter. Haut. 373, ex Non. 175 ? | 9 cf. Seru. auct. georg. 3,398 ?

627,14-15 Et pontifex — deducuntur *add. in mg. U² || 14 á om. v || 15 post que del. deducuntur U² || 628,10 - 630 Est — impancratur *add. in mg. inf. U² || 13 etiam *add. s.l. U² : post omnia transtulerunt ova || 14-15 et carnosus — pinguitudo *add. in mg. inf. dext. U² || 18 fabria a || 20 iuniis a || 23 graecis a || 629,2 creator creatrix *add. s.l. U² || 6 spuendo] epuendo U² a.c. || 7 expurum ov || 7-8 Screo — risus *add. in mg. U² || 8 tussim a******

- 10 gnificat que egestum. Sunt qui **Carissam** quoque á carne deductum (c. 271) existiment, quod ueteres pro uafro usurpabant.

630 Item á creo **Ceres** appellata, quod cunctarum frugum creatrix sit. Haec enim frugum dea putabatur, Saturni et Opis filia, quae, qum Ioui fratri placuisset, ex eo Proserpinam concepit et peperit, de qua superius disseruimus. **Virgilius** Cererem pro luna posuit, sicut Liberum pro sole: Vos, ó clarissima mundi Lumina, labentem caelo quae ducitis annum, Liber et alma Ceres. Ponitur etiam aliquando pro pane, quamadmodum 5 Liber pro uino, ut est illud: Sine Cerere et Libero friget Venus. Vnde et duo **aediles** qui rei frumentariae apud Romanos praeerant **cereales** dicti, quorum creandorum autor fuit Caius Iulius Caesar. Item **Cerealia** appellata quae Graeci Thesmophoria uocant, de quibus superius diximus. Item á creas fit **impancror** uerbum, quod est inuado, quasi 10 πᾶν κρέας, hoc est: omnem carnem consumo. **Varro**: In regia arcam impancratur.

631 (f° 167v) Et **ueneficus**, qui ueneno hominem extinguit. Dicuntur etiam uenefici qui malis artibus et fascinationibus ac poculis amatorii utuntur; et **ueneficia** artes (f° 168r) eorum et actus et uenationes quaecunque. **Plynius**: Haec arbor ante atrium sata omnibus ueneficiis remedio est. Et **profecto**, quod aduerbium affirmantis est, quasi 5 profacto, et idem significat quod utique et nimirum. **Cicero**: Quis haec renuntiat? Is profecto qui interfuit.

632 Et **afficio**, quod est commoueo; unde afficere dolore, iniuria, molestia dicimus; item afficere laetitia, gaudio, uoluptate. Hinc fit **affectio**, quae secundum **Ciceronem** diffinitur animi et corporis ex tempore aliqua de causa mutatio, ut sunt gaudium, lae<e>titia, misericordia, cupiditas, metus, molestia et alia quae modo **affectus**, modo **perturbationes** dicuntur á nostris. Graeci πάθη, hoc est morbos, appellant. Hinc etiam 5 fit **affecto** uerbum, quod est nimio affectu et anxie quaero. **Cicero**: Non tam affectanda quam superiores, sed tamen adhibenda non nunquam. **Virgilius**: Viam que affectat Olympo. **Terentius**: Nam disciplina est iis munere ancillas qui ad dominam affectant uiam. Hinc **affectatus sermo** et **affectata oratio** et **affectata uerba** dicuntur nimis anxie et, ut ita 10 dicam, curiose quaesita; et **affectatio**, curiositas et nimia diligentia; et **affectate**, curiose. **Affecta** uero aedificia atque alia huiusmodi dicuntur quae non ad finem ipsum, sed proxime ad finem sunt deducta. **Cicero**: Bellum affectum uidemus et, ut uere dicam, penè confectum. **Idem**: Nam ipse Caesar, quid est quod in ea prouintia commorari uelit, nisi ut ea quae per eum affecta sunt perfecta rei p. tradat? **Affecto** etiam aliquando pro **afficio** 15 accipitur. **Plautus**: Tua flagitia aut damna quibus patrem et me te que amicos que omnis affectas.

629,11 cf. P. Fest. 44 ex Lucil. 1129 | 630,1 cf. Seru. *georg.* 1,7 [et Isid. *orig.* 8,11,59?] | 2 cf. Hygin. *fab. praef.* 3,13? [et al.] | 3 cf. 524? | 3-5 cf. Seru. et *georg.* 1,5-7 | 6 Ter. *Eun.* 732 | 6-8 cf. Pompon. *dig.* 1,2,2,32 | 8 cf. Tort. *Thesmophoria*? [cf. et Gloss.] | 9 cf. c. 366,60-61 et 573,12-14 | 9-10 cf. Non. 59 (cf. Varro *Men.* 587) | 631,3-4 ex Plin. *nat.* 21,108 | 4-6 cf. Valla *eleg.* 2,27 (Cic. ? ex *leg. agr.* 2,22 [+ *Verr.* II,2,23]?) | 632,2-7 cf. Valla *eleg.* 4,78 (cf. Cic. *inu.* 1,36; cf. Rhet. Her. 4,30) | 7 *Verg. georg.* 4,562 | 8 cf. Ter. *Haut.* 300-301 | 11-14 cf. Gell. 3,16,19 et 15,5,7 (Cic. *prou.* 19; 29 uar.), ex Tort. *s.d. D affectus*? | 14-15 cf. Non. 75 (cf. Plaut. *Bacch.* 376-377)

629,10 deductam ova || 630,4 post Lumina del. Liber et alma ceres U² || 6 duo om. v || 8-9 Item — diximus om. v || 9-10 fit — impancratur add. in mg. U² || 9 post inuado add. et va || 10 regi v regiam a || 631,3 uenatores v || 5 profecto v || et² om. a || 632,1 post dolore add. afficere ova || 2 affecto v || 4 latitia U || 10 affectare o || 12 ante sunt add. ipsum ova || 13-14 Idem — tradat add. in mg. U² : om. ova || 15 Tua] tria ov

633 Interficio, proprie occido. Transfertur tamen etiam ad inanimata. **Virgilius**: Fer stabulis inimicum ignem atque interfice messes. **Officio**, noceo. **Cicero**: Demoliri ea quorum altitudo officeret auspiciis. Interdum inficio, unde **effectores** colorum infectores dicuntur. Veteres etiam officio pro efficio usurpabant; á quo **officium** dictum. Est enim officium quod quisque efficere debet, pro suae conditione personae. In quo animaduertere oportet quid loco conueniat, quid tempori, quid rerum aut personarum dignitati. Vnde in familia bene instituta dicimus omnes in officio esse oportere, id est omnes oportere agere quae debent. Item missos ciues obuiam legatis officii gratia, id est honoris gratia quem legatis debemus: nihil enim magis decet quam merentibus uel exhibere honorem uel opem ferre. Quo factum est ut officia beneficia dicantur siue obsequia. **Cicero**: Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium, quae meminisse debet is in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. **Quintilianus**: Duxit me similis aetas, uicerunt officia, cepit fides; amantem odisse non potui. (f° 168v) Hinc **officiosus** dicitur obsequiosus et qui facile merentibus exhibet honorem; á quo fit aduerbium **officiose**, id est cum officio et, ut ita dicam, obsequiose. **Officium** etiam dicitur magistratus, uel quia (c. 272) honoris gratia institutus est, uel quia opem populo fert, uel quia ius quod cuique debetur reddit. Caeterae quoque artes actionem suam officium uocant, unde officium grammatici dicimus, officium medici, officium architecti. Ab eodem uocabulo etiam **officina** dicta est, locus in quo artifices opera sua faciunt; et hoc distat á **taberna**, quod officina est ubi opera efficiuntur, taberna ubi uenduntur. Vnde **opifices** et **tabernarii** dicuntur. **Cicero**: Opifices et tabernarios atque omnem illam fecem ciuitatum, quid est negotii concitare? Tabernas etiam antiqui casas dixere, quod ex tabulis fieri solerent.

634 Perficio, absoluo; á quo **perfecte** aduerbium, absolute, integre. **Efficio**, quod hoc á facio differt quia facere est in opere esse, efficere uero significat perfectionem; unde **effectus** et **efficientia** dicuntur; et **efficax**, quod ad agendum aliquid uim habet ac maxime conducit; á quo **efficacia** pro ui et **effecte**, quod perfecte significat. **Proficio**, procedo; á quo fit **profectus**. Idem est enim proficere et profectum facere. **Seneca**: Sic enim et audiendo et legendo Indies magis proficimus. **Plinius**: Nec minorem sub eo praeceptore profectum fecit. **Proficiscor**, iter facio; á quo **profectio** pro itinere deriuatur. Dicimus etiam proficisci uiam, hoc est: iter facere. Profecturi autem uiam Herculi aut Fauno sacra facere solebant.

635 Praeficio, praepono; unde **praefica** mulier dicitur in funere conducta ad lamentabilem cantum, quae dat caeteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praefecta. **Neuius**: Haec quidem me hercle praefica est, si mortuum collaudat. Et **praefecti** dicun-

633,1-2 cf. Non. 449 (Verg. *georg.* 4,330) | 2-3 cf. Non. 147 (Cic. *off.* 3,66) | 3 cf. P. Fest. 112 [et 192 ?] | 4-5 cf. Don. *Andr.* 236,7 [et P. Fest. 192 ?] | 6-13 cf. Valla *eleg.* 4,30 (Cic. *Lael.* 71; cf. Ps. Quint. *decl.* 9,12) | 15-18 cf. Valla *eleg.* 4,30 | 19-22 cf. Valla *eleg.* 4,44 (cf. Cic. *Flacc.* 18) | 22-23 cf. P. Fest. 12 [et Paul. *dig.* 50,16,183 ?] | 634,6 Sen. ? *fr. inc.* 23 | 6-7 Plin. ? | 8-9 cf. P. Fest. 228 | 635,1-3 cf. P. Fest. 223 (cf. Naeu. *com.* 129)

633,8-9 id est honoris gratia *om. ova* || quem] quod *a* || legatis *om. ova* || 13 caepit v caepit *a* || officiose v || 17 quique v || 18 officium *om. o* || 19 post hoc *add.* etiam v || 22-23 Tabernas — solerent *add. in mg.* U² || 23 solent *o* || 634,8-9 Dicimus — solebant *add. in mg.* U²

tur qui alicui rei agenda praepositi sunt. Et praefectos urbium graeci latini que lingua persica σατράπας, hoc est **Satrapas** uocant; magistratus que eorum **praefectura** dicitur. Primus in urbe Roma **praefectus** institutus est á rege **Tarquinio** Lucretiae pater. Idem postea saepe imperatores fecerunt, praesertim quando necesse erat eos ex urbe proficisci. Quicquid intra urbem admittebatur, ad praefectum urbis pertinebat, quicquid praeterea intra centesimum lapidem admissum fuisset. Audiebat seruos ad status confugientes, item dominos egentes et filiorum implorantes praesidium. Relegandi deportandi que in insulam potestatem habebat; de adulteriis seruorum cognoscebat; tutores dabat et curatores, eorum que rationes et acta reuidebat. Mancipia tuebatur; de iniuriis per eos dominis illatis iudicabat. Curam numulariorum gerebat, et ut res omnes iusto pretio uenirent. Hinc forum boarium, suarium, piscarium, olitorium ad praefectum pertinebat. Hinc oportebat dispositos stationarios milites ad tuendam populorum quietem habere, curare que ut, quicquid ubique ageretur, ad aures suas per delatores ue- (nº 169r) niret.

636 Praefectus uero annonae extraordinarius erat. Hic coemendi frumenti curam habebat. Aduchi undecunque et aduectum iusto pretio uenire faciebat. Si quis ultra necessitatem habebat, in medium cogeat proferre. Hanc potestatem exercens **Magnus Pompeius**, qum magna frumenti copia comparata é Sicilia soluere uellet et nautae haud committendam esse saeuienti pelago classem responderent, salutarem illam rei Pu.^{ca} uocem dicitur aedidisse: Nauigare nobis necesse est, uiuere non est necesse. **Praefectus uigilum** incendiorum praecipue causa á diuo **Augusto** institutus fuit, septem cohortibus ita dispositis ut singulae binas urbis regiones praesidio tuerentur. His praefectus uigilum praererat, qui de incensibus, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus cognoscebat, nisi tam atrox et tam famosa persona esset ut remittenda ad praefectum urbis cognitio uideretur. Hunc mos erat ad plurimam noctem uigilare, armatum cum dolabris incedere, monere omnes ut ab incendio cauerent et aquam quisque in coenaculo haberet, qua (c. 273) subito imminente ignis terrore occurrere posset. Iudex praeterea erat institutus aduersus **capsarios**, qui, pacta mercede, seruanda in balneis uestimenta suscipiebant.

637 Inficio, quod est tingo, coloro; á quo lanarum **infectores** appellati, et per metaphoram corrumpto, foedo, contamino. Á quo **infectos** dicimus qui aliqua sorde uel aliquo morbo contaminati sunt. In quos sensus et imbuo accipitur, unde imbutum litteris, imbutum bonis moribus, hoc est praeditum et ornatum et perfusum dicimus; item imbutum uitii, imbutum scelere, hoc est inquinatum. **Varro**: Quod te facere oportet litteris imbutum solis Mineruae. **Cicero**: Plerunque autem parentum praepceptis imbuti ad eorum

635,4-5 cf. Tort. *satrapa* | 6 ex Liu. 1,59,12 ? | 7-8 ex Tac. *ann.* 6,11,1 ? | 8-17 cf. Vlp. *dig.* 1,12,1,0-12 | **636**,1-2 ex Liu. 4,12,8-10 ? | 3-6 cf. Plut. *Pomp.* 50 et *apophth. Pomp.* 12 | 7 cf. Suet. *Aug.* 30 uel Paul. *dig.* 1,15,1 | 8-15 cf. Paul. *dig.* 1,15,3,0-1 et 3-5 | **637**,1 ex P. Fest. 112 ? | 3 et 5-7 cf. Non. 324 (cf. Varro *Men.* 515; cf. Cic. *off.* 1,118 uar.)

635,4-5 latini — persica *add. in mg.* U² || 5 σατράπους U p.c. -πους ov -πὰς U a.c.? || hoc est Satrapas *add. s.l.* U² || Strapas v || 7 patre a || 16 ageretur om. ova || **636**,1 *transtulit* uero *post* hic o || coemendi] cernendi ov || 4 copia frumenti ova || 5 responderunt ov -dissent a || 8 dispositi v || 10 receptoribus v || 13 terror o || **637**,3 - **638**,1 *post* sunt *del.* Item et *add.* In quos — facio in *mg.* *inf.* U² || **637**,3 in quo sensus v in quo sensu a

consuetudinem mores que deducuntur; imbuti, hoc est perfusi, infecti, intincti. **Salustius:** Auaritia pecuniae studium habet quam nemo sapiens concupiuit. Ea, quasi malis uenenis imbuta, corpus animum que uirilem effeminat; imbuta, hoc est polluta, inquinata. **Virgilius:** Illius aram
 10 Saepe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus; imbuet, hoc est perfundet, ornabit.

638 Item á facio **inficior** deponens, quod est nego; á quo fit hoc nomen **inficias**, solum habens accusatiuum casum in multitudinis numero, et duntaxat cum hoc uerbo eo iungitur. Dicimus enim inficias eo, inficias is, et deinceps. Est autem inficiari siue inficias ire uerbo negare et quasi infectum, hoc est non factum, testari: nam negare
 5 aliquando est etiam factum. Hinc **inficiator** dicitur qui negat se uel debere quod actor petit, uel admisisse quod accusator obiicit. **Cicero:** Non ne intelligebat ut, si ille inficiator probasset iudici ante petitam esse pecuniam quam esset deberi coepta? Et **inficiatio** negatio; unde **status** coniecturalis dicitur **inficialis**, in quo semper reus inficiatur. Et **infectum**, non factum. Vnde est prouerbiu illud: quod factum est, infectum reddi non
 10 potest.

639 Sufficio, quod interdum significat satis sum. **Virgilius:** Nec nos obniti contra nec tendere tantum Sufficimus. **Idem:** Nec sufficit umbo Ictibus. Interdum inficio, maculo. **Cicero:** Vt hi qui in conuiuio purpuram sufficiunt, post sanant medicamentis quibusdam. Non nunquam subministro. **Virgilius:** Ipse pater Danais animos uires que secundas Sufficit. Hinc
 5 **suffectos** consules et alios magistratus dicimus qui in demortuorum locum substituti sunt.

640 Et á fio **suffio** componitur, quod est suffumigo. **Plinius:** Hippocrates ruta uuluarum causa naturam suffi- (f° 169v) re iubet. **Idem:** Alii carnem recentem hedorum pilo suffiunt, eodem que nidore fugant serpentes. **Idem:** Quidam contenti sunt fumo huius misturae suffire uineas secundo flatu continuo triduo. **Virgilius:** At suffire timo. Hinc **suffitum** secunda declinatione
 5 dicimus suffumigatum. **Plinius:** Animum dolores capitis leuigat suffitum naribus. Quarta uero declinatione, suffumigationem significat, quamadmodum **suffimentum**. **Idem:** Et uuluarum conuersionem suffitu[m] excitant. **Idem:** Quod et suffimentis quibusdam facere consueuerunt. **Idem:** Ob has causas equidem crediderim honorem lauro habitum in triumphis potius quam quia suffimentum sit caedis hostium et purgatio. **Suffitio** etiam aliquando dicitur. **Idem:**
 10 Orpheus et Hesiodus suffitiones commendauere. **Suffitor** autem dicitur qui buccis insufflat ignem. **Idem:** Lycius et ipse pinxit puerum suffitorem. **Idem:** Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum praeceptore puerum sufflantem languidos ignes. **Suffimenta** etiam á ueteribus dicta sunt quae fieri solebant ex faba milio que molito, mulso sparso; haec diis eo tempore dabantur, quo uuae calcatae pilo imprimebantur. Eodem modo á fio **exfio**,
 15 quod est purgo; á quo **exfitus** purgatio. Veteres **exfir** quoque pro purgamento posuere.

637,8-9 cf. Sall. *Catil.* 11,3, ex Non. 521? | 9-10 cf. Seru. et *ecl.* 1,7-8 | **638,1** cf. Balb. | 1-4 et 4-7 et 8 cf. Valla *eleg.* 6,9 (cf. Cic. *orat.* 1,168 ex Non. 130) | 9-10 cf. Plaut. *Amph.* 884 [uar.?]; Hor. *carm.* 3,29,47; Tiro ap. Gell. 6,3,42; Arnob. *nat.* 5,39 et al. | **639,1-4** cf. Non. 386 (Verg. *Aen.* 5, 21-22; 9,810-811; cf. Cic. *Hort. frg.* 23 uar.; Verg. *Aen.* 2, 617-618) | **640,1-2** cf. Plin. *nat.* 20,139 | 2-3 Plin. *nat.* 28,154 uar. | 3-4 Plin. *nat.* 17,264 | 4 Verg. *georg.* 4,241 | 5 cf. Plin. *nat.* 20,187 | 7 cf. Plin. *nat.* 20,238 + 32,28 | 7-8 Plin. ? | 8-9 cf. Plin. *nat.* 15,135 | 10 Plin. *nat.* 25,12 | 11 cf. Plin. *nat.* 34,79 | 11-12 Plin. *nat.* 34,79 | 12-14 cf. P. Fest. 349 | 15-16 cf. P. Fest. 79

637,7 intincti U: iniuncti ov inuncti a || 10 post perfundet add. et ova || **638,1** inficias v || **639,3** sufficit o || **640,2** recente va || 3 Quidum a || 4 thymo ova (recte) || 5 lenigat U a.c. || 6 post suffumigationem add. uero ov || 7 uulneratum v || suffitum U || 9 Item a || 10 commendare ov || dicitur autem Suffitor v || 11 Idem¹ — suffitorem om. ov || puerum om. a || 14-16 eodem — posuere add. in mg. U²

641 Reficio, recreo. **Virgilius**: Et saltus reficit iam rosida luna. **Plynius**: Qum reficendi animi gratia id fecisset. Aliquando tamen reficere, ut **Vlpianus** inquit, est instaurare, renoua- (c. 274) re et quod corruptum est in pristinum statum reducere. **Refectio** modo pro instauratione, modo pro recreatione ponitur. **Conficio**, quod modo facio significat.

5 **Terentius**: Bonas me absente confecisti nuptias. Modo simul facio. **Cicero**: Confeci quae iussisti omnia. Aliquando interficio. **Idem**: Plagis confectum ante oculos tuos cecidisse. **Virgilius**: Nunc uulnus acerbum conficit. Non nunquam perficio. **Cicero**: Bellum, ut opinio mea fert, confectum iam haberemus. Ponitur aliquando pro frango. **Lucillius**: Malo hercle uestro confectores cardinum. **Plynius**: Nucem dentibus conficere ac plagae imponere. Et pro colligo.

10 **Cicero**: Permagnam dices ex illa re pecuniam confici posse. Et pro consumo. **Terentius**: Qum hic non uideant me, credant conficere argentum suum. **Cicero**: Nec me langoribus dedi quibus essem confectus.

642 Item á facio declinatur **facto** frequentatiuum, quod in usu non est, sed pro eo utimur altero frequentatiuo **factito**. Item **factorio**, quod est facere, hoc est coire, desydero. **Plautus**: Factorit postquam ancillam aspexit. Item **factor**, quod non significat negotiorum gestorem, hoc est eum qui gerendis negociis praestet, ut uulgo existimat, sed eum qui uel unum uel oleum facit, aut aliud simile. **Cato**: Lectum stratum, ubi duo custodes libere cubent, et tertius seruus uná cum factoribus ubi cubet. Et **facesso**, quod modo significat facio. **Virgilius**: Imperio laeti (f° 170r) parent et iussa facessunt. Modo recedo. **Liuius**: Facesse hinc Tarquinius aut Corinthum; deouluere retro ad stirpem fratri similior quam patri.

643 Et **facilis**, interdum exorabilis. **Virgilius**: Faciles uenerare Napeas. Modo sine labore, ut dictu uel factu facile, hoc est quod facile dici uel fieri potest. Cuius contrarium est **difficile**, quod non sine labore fieri potest. Difficiles terras **Virgilius** uocat quae sunt penè steriles, quia non sine difficultate ferunt fructum: Difficiles primum

5 terrae colles que maligni. Ab his **facultas** et **facilitas** et difficultas deriuata. **Facultas** proprie facilitatem agendi significat, et, quoniam qum diuites sumus facile quae uolumus agimus (Vnde **Petronius arbiter**: Quisquis habet nummos, secura nauiget aura, Fortunam que suo temperet arbitrio. Multa loquor, quod uis nummis praesentibus opta. Et ueniet. Clausum possidet arca Iouem), factum est ut **facultates** pro opibus capiamus. Item facultates dicuntur artes et disciplinae, quod per eas facile instruamur. Item facultas pro ui et potestate ponitur. **Plynius**: Si mihi facultas daretur utrum mallel eligendi. Item á **facilis** facile aduerbium, quod et **faculter** ueteres dixere. Et **facul** et **perfacul** et **persefacul**, sicut á **difficilis** **difficile** aduerbium, et **difficulter** et **difficul**.

644 Item á facio **faces** dicta, quae postea **fax** appellata est, á lumine faciendo, uel quod facile ignem faciat. Huius diminutium est **facula**. Dicitur autem fax siue **facula** incisus fustis ad lumen faciendum : fit que praecipue ex harundinibus aridis et

641,1 cf. Seru. et *georg.* 3,337 | 1-2 Plin. ? | 2-3 cf. *Vlp. dig.* 43,21,1,6 | 4-5 cf. Non. 269 (cf. *Ter. Phorm.* 258) | 5-6 Cic. ? *fr. inc.* 34 | 6-9 cf. Non. 268-269 (cf. *Cic. Verr.* II,5,140; *Verg. Aen.* 11,823-824; cf. *Cic. epist. frg.* IV,6; *Lucil.* 773) | 9 Plin. ? | 9-12 cf. Non. 268-269 (cf. *Cic. Verr.* II, 1,138; cf. *Ter. Phorm.* 839; cf. *Cic. off.* 2,2 uar.) | **642**,3 *Plaut.* ? *fr. inc.* 91 [ex *Merc.* 199 an *Mil.* 1273 ?] | 5-6 cf. *Cato agr.* 13,1 | 6-7 cf. Non. 306 (*Verg. Aen.* 4,295) | 8 *Liui.* 1,47,5, ex *Valla eleg.* 1,23 ? | **643**,1 cf. Seru. et *georg.* 4,535 | 3-4 et 4-5 Seru. et *georg.* 2,179 | 7-9 *Petron.* 137,9, v. 1-2 et 9-10 | 11 Plin. ? [cf. *Paneg.* 4[10],30,3 ?] | 12 cf. *P. Fest.* 87 | 12-13 cf. Non. 111 + *P. Fest.* 215 [= *Fest.* 214] | **644**,1 cf. *P. Fest.* 87 | 1-2 cf. *Isid. orig.* 20,10,6 ?

641,1 quin v qui a || 2 instatuere v || 3 educere a || 7 hunc ova || 8 uestros va || 11 Qum U : quid ova || dedi U : laedi ova || **642**,2 hoc coyre o || 3 ancilliam o cancellam a || **643**,3-5 Difficiles — maligni *add. in mg. U* ² || 5 Ab hic *U* ² *p.c.* || **644**,1 Faces a facio v || 2-3 incisus fustis dicitur a. f. s. f. ad ov

piceis arboribus et teda. Est autem **teda** arbuscula ex laricum genere, et quasi laricis morbus, ut teda fiat. Abundantior est succo, et flammis et lumini sacrorum grata; quam mares tantum ferunt. Facem in nuptiis praefere solebant, siue ad obseruandam antiquam consuetudinem, quod ante non nisi noctu duci nouas nuptas á Sponsis mos erat, siue in honorem Cereris, quae facem in quaerenda Proserpina gestauerat, siue ut noua nupta ignem et aquam, quae duo sunt in uita maxime necessaria, cum Viro communicare uideretur: etenim aqua quoque aspergi solebat; siue ut casta pura que ad sponsum proficisceretur. **Virgilius**: Mopse, nouas incide faces. Primam facem noctis principium uocitabant, quod tum primum uti face incipiunt. **Gellius**: Nam qum prima fax noctis et densiores esse tenebrae coepissent.

645 Item **fex**, excrementum, quod una quaeque res facit; unde **feculentus**, fecis plenus; et **feci-** (c. 275) **nea uitis**, de qua supradiximus. Et **Fecatium**, uinum quod é fecibus expressum est. Et **defeco**, quod est purifico, quasi fecem detraho. **Plautus**: Nunc defecato demum animo Egredior domo.

646 Item á **facio facies**, quae est quasi quaedam factura totius corporis, ut diximus; ponitur etiam pro spetie. **Virgilius**: Quae scelerum facies, ó uirgo, effare. **Idem**: Nec pingues unam in faciem nascuntur oliuae. Ab ea **superficies** appellata, quasi superior facies; hanc enim geometrae diffiniunt figuram quae longitudinem et latitudinem habet sine altitudine; cuius termini lineae sunt. Graeci ἐπίπεδον uocant (f° 170v) planum una tantum superficie contentum, hoc est: ipsam superficiem; á qua **superficiarius**, de quo supradiximus.

647 Praeterea á **facio Factor**, quod significat eum qui alterius manualia negocia gerit, ut qui uinum ex uuis, oleum ex oliuis exprimit, fruges domum uehit, et alii huiusmodi. **Cato**: Stratam ubi duo custodes libere cubent, et tertius seruus unà cum factoribus uti cubet. **Idem**: Leguli uolunt uti olea caduca quam plurima sit, quo plus legatur; factores, ut in tabulato diu sit, ut fracidia sit, quo facilius efficiant. Item **factum** pro re gesta. **Virgilius**: Fortia facta patrum. Á quo **factura** et **factio** et **factiosus** deriuantur. **Factura** est ipsa compositio rei quam facimus. **Factio** est diuisio ciuium in diuersa studia, qum aliqui se principes ac primarios facere in ciuitate conantur, inter quos emulatio est; et qui eos sequuntur factiosi appellantur. Ipsi uero **factionum capita** siue **factionum principes** dicuntur, per fas et nefas factiosorum multitudinem sibi conciliantes. **Salustius**: Inter bonos amicitia, inter malos factio. **Capitur** tamen factio pro opulentia et autoritate alicuius in ciuitate. **Plautus**: Ista magnas factiones. Solebant item ueteres his uocabulis honeste plerunque uti, unde histrionum quoque et quadrigariorum factiones legimus.

648 **Facinus** quoque á **facio** deriuatur, quod interdum factum significat. **Salustius**: Qui aliquo negocio intenti praeclari facinoris aut bonae artis famam quaerunt. **I<n>terdum**

644,4-6 cf. *Plin. nat.* 16,44 | 6 et 8 et 8-9 et 9-10 et 10-11 cf. *P. Fest.* 87 | 6-7 et 11 cf. *Varro ap. Seru. (ecl.* 8,29) | 12-13 cf. *Gell.* 18,1,16 | **645,1-2** cf. *Gloss.* | 2 cf. **566** | 2-3 cf. *Plin. nat.* 14,86 ex *Cato agr.* 153 | 3-4 cf. *Non.* 454 (*Plaut. Aul.* 79) | **646,1** (cf. **385**) cf. *Gell.* 13,30,2 | 2 cf. *Seru. et Aen.* 6,560 | 2-3 *Verg. georg.* 2,85 | 4-5 cf. *Macr. somn.* 2,2,6 | 6-7 cf. **462** | **647,3-4** cf. *Cato agr.* 13,1 | 4-5 *Cato agr.* 64,1 | 5-6 *Verg. Aen.* 1,641 | 7-9 et 10 cf. *Valla eleg.* 4,63 | 10-12 cf. *Non.* 304 (*Sall. Iug.* 31,15; *Plaut. Aul.* 167) | 12-13 cf. *P. Fest.* 86 | **648,1-4** cf. *Non.* 309-310 (*Sall. Catil.* 2,9 uar.)

644,5 gratia va || 12 facere v || qum U : qui ov cum a || **645,2** fecinia ova || Et om. v || 2-4 **Fecatium** — domo add. in mg. U² || **647,1-5** Factor — Item add. in mg. inf. U² || 2 alia va || 4 Item v || 5 farcida v || **648,2** Iterdum U

scelus. **Idem**: Sed in ea coniuratione fuit Q. Curius, natus haud obscuro loco, flagitiis atque facinoribus coopertus. Hinc **facinorosos** dicimus scelestos, flagitiosos. Item á facio fit **fecundus**, quod faciat fructum, significat que opimum et abundantem; á quo **fecunditas** abundantia, et **fecunde** aduerbium, copiose. Item é contrario **infecundus**, hoc est sterilis; á quo **infecunditas** et **infecunde**. Item á facio **facetus**, de quo supraddiximus, quod uerbis faciat quod uult; á quo **facetiae** dictae, et **facete** aduerbium. Quidam tamen á fando potius dictum uolunt, ut superius ostendimus. Item **factitius**, ab alicuius similitudine factus; unde **factitia uerba** dicimus, quae ab alicuius uocis similitudine facta sunt, ut **balantes** á **balando** oues uocitatae sunt. Item **faxo**, quod significat faciam. Et **fito**, quod passiuum eius uerbi significationem habet, et ferè cum iis omnibus componitur cum quibus facio, ut **commonefio**, **calefio**, **frigefio**, **tepefio** et reliqua.

649 Et **fascis**, quod est lignorum aut alterius cuiuscunque rei congeries quam ligando facimus; cuius diminutiuum est **fasciculus**. Quoniam autem lictores cum fascibus praeire solent Consules et alios magistratus, factum est ut **fasces** usurpemus pro magistratibus et honoribus qui á populo praestantur. **Virgilius**: Non illum populi **fascis**, non purpura regum flexit. Et hoc tantum in numero plurali, quia aut duodecim aut sex fascibus utebantur. Item, quia fasces lignorum siue aliarum rerum graues sunt portantibus, fascis aliquando pro onere ponitur. **Idem**: Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce leuabo. **Idem**: Iniusto (f°171r) sub fasce uiam dum carpit. Hinc **Fascelis** Diana dicta est á fasce lignorum in quo absconditum Dianae simulachrum Orestes Aritiam detulit, ut in fabula eius exponemus. Et **fascinum**, qum oculorum aut uerborum aut alicuius alterius rei maleficio homines ita ligantur ut liberi non sint, nec (c. 276) mentis compotes, saepe que ad extremam matiem deueniant; á quo **fascino** uerbum. **Virgilius**: Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Et passiuum eius **fascinor**; et **fascinatio** nomen. Sunt tamen qui **fascinum** dictum putent ἀπὸ τοῦ βασκαίνειν, quod est inuidere, et **idem** esse dicant **fascino** quod inuideo, sed falsum est. Neque enim propter inuidiam solum, sed etiam propter odium atque inimicitias homines fascinantur; et fascinare non est inuidere, sed malefice alicui perniciem moliri.

650 Á quo fit **effascinare**, quod est maleficium tollere, sicut **excantare** est incantationem rescindere siue incantatum liberare. Ponitur tamen aliquando **effascino** pro **fascino**. **Solinus**: Quaedam in terra Africa hominum familia sunt uoce atque lingua **effascinantes**; quae si impensius forte laudauerint pulchras arbores, segetes laetiores, infantes amoeniores, egregios equos, pecudes pastu atque cultu optimas, emoriantur repente. **Plynius**: Esse eiusdem generis in Triballis et Illyriis adiciit **Isigonus**, qui uisu quoque **effascinent**. **Idem** : Feminas quoque ubique quae

648 (Sall. *Catil.* 23,1) | 4-5 cf. Tort. *diph.* *faecundus* | 7-8 (cf. **113-114**) cf. Don. *Eun.* 427 | 9 (cf. 1,211) cf. Pap. *faceta* ? | 10-11 cf. P. Fest. 30 ? | 11-12 cf. Seru. *Aen.* 12,316 uel Explan. in Don. gramm. IV,557,20 | **649**,3-5 et 7-8 cf. Non. 312 (cf. Verg. *georg.* 2,495-496; *ecl.* 9,65; *georg.* 3,347) | 8-9 cf. Seru. *Aen.* 2,116 uar. = Hygin. *fab.* 261 | 10 cf. c. 498,47-499,10 | 12 ? et 13 cf. Seru. ? et *ecl.* 3,103 | 14 cf. Cloatius Verus ap. Gell. 16,12,4 uel Prisc. gramm. III,284,13-16 | 15 cf. Aug. *loc. hept.* 5,62 ? [et al.] | **650**,3-5 cf. Gell. [non Solin.] 9,4,7-8 ex Plin. *nat.* 7,16 | 5-6 Plin. *nat.* 7,16 | 6-7 cf. Plin. *nat.* 7,18 (cf. Cic. *frg. phil.* 19 Kl.)

649,5 faces v || 6 utebatur v || 8 Diana dicta est Fascelis v || 9 simulacrum *U a.c.* || 12 deueneant o || uerbum Fascino v || 16 propter *om. ov* || 17 uidere a || **650**,2-7 Ponitur — autor est *add. in mg. inf. U²* || 3 familiae *ova* || 6 Isogonus *ova* || effascinnet o || quae ubique *ova*

duplices pupillas habeant uisu effascinare, Cicero quoque apud nos autor est. Á fascino dicti sunt **fescenini uersus**, qui canebantur in nuptiis, quia fascinum putabantur arcere, quamuis alii á **Fescenio** urbe appellatos malint. Item á fio fides, quod fiat quod dictum est, quemadmodum inferius ostendemus.

10 **651 PORTICVS CLAVDIA.** Claudius inter caetera opera publica quae multa et eximia aedificauit **porticum** quoque fecit, quam ex nomine suo **Claudiam** nuncupauit. Hanc **Nero** destruxerat, ut pleraque alia, quo domum auream aedificaret. **Domitianus** uero eandem restituit sub pristino titulo.

652 EXPLICAT DIFFVSAS VMBRAS. Diffundit atque extendit. Ea enim praecipue causa porticus aedificabantur, ut supra diximus, quo et feruorem solis et repentinos imbres arcerent. **EXPLICAT:** extendit. **Explicare** enim proprie extendere est atque emittere. **Cicero:** Explica atque excute intelligentiam tuam. Quoniam autem quae extenduntur perfectius uidentur, capitur explicare pro explanare atque ostendere. **Idem** : Vt quaedam sibi concedantur quo facilius quae uolunt explicent. Item pro extrahere. **Ouidius:** Atque explicat ensem. Et pro exhibere, proferre. **Martialis:** Explicat et coenas unica mensa duas. **Idem:** Vt conuiuia sumptuosiora, Nigrae sordibus explices monetae. Ab hoc fit explicator, explicatio et aduerbium explicite: item explicator, explicatissimus, explicatius, explicatissime.

10 **653 Á plico** autem compositum est explico: nam plicare nectere est et ueluti rugas facere, tractum á graeco πλέκειν, quod nectere est; á quo **amplector** et **complector** dicta sunt, quasi circumnecto et connecto; et frequentatiua horum **amplexor** et **complexor**, et **amplexus** et **complexus** nomina. **Virgilius:** Scaeae que amplector limina portae. **Plynius:** Post dulcem mutuum que complexum ambo discessimus. **Gellius:** Eum que amplexatus atque exosculatus est. Hinc etiam **circumplector**. **Salustius:** Cum montem undique circumplexus obsideret. Et **plexa**, ligata; á quo **perplexa**, intricata atque abstrusa; et **perplexa** aduerbium, hoc est implicite, inordinate. Et **perplexabile**, figuratum, per quod aliud auditur, aliud sentitur. **Plautus:** Nec ullum uerbum facit perplexabile.

654 Plecto uero, quod significat ferio, cuius (f° 171v) passiuum est **plector**, non ἀπό τοῦ πλέκω deducitur, quod est plico, ut quidam ignari tradiderunt, sed ἀπό τοῦ πλῆκτω ferio, á quo et πληγή dicitur, hoc est plaga, et πλῆκτρον plectrum. Est autem **plaga** proprie percussio, uulnus, uerber. **Virgilius:** Plagis que peremptum, Tunsae per integram soluuntur uiscera pellem. Hinc **plagiarius** dicitur qui hominem emit quem scit liberum esse, et qui huiusmodi hominem sciens uendit aut pro seruo tenet. Item, qui liberum emit uendit ue. Item, qui seruo (c. 277) seruae ue persuadet ut á domino domina ue fugiat, uel eum eam ue, inuito uel insciente domino domina ue, caelat,

650,7-9 cf. P. Fest. 85 | 9-10 cf. Cic. *rep.* 4,7 ap. Non. 24 | 10 cf. c. 502,14-15 | **651,1** cf. Mart. *spect.* 2,9 | 3-4 cf. Cald. ? | **652,1** cf. Mart. *spect.* 2,9 | 1-3 cf. **131** et **155** | 3-4 et 5-6 cf. Non. 299-300 (Cic. *off.* 3,81; 33) | 7 Ou. ? *fr. inc.* 5 | 7-8 Mart. 1,103,8 | 8 Mart. 1,99,11 et 13 | **653,1** cf. Gloss. II,409,23 ? | 4-5 Verg. *Aen.* 3,351 | 5 Plin. ? | 5-6 Gell. ? [ex Apul. *met.* 2,13,4 ?] | 6-7 Sall. ? *fr. inc.* 8 [18 Oliver] [ex Caes. *Gall.* 7,83,2 ?] | 7 cf. P. Fest. 231 | 8-9 cf. Non. 151 (Plaut. *As.* 792 uar.) | **654,2** cf. Gloss. II,152,13 ? | 3 ex Don. *Phorm.* 220 ? | 4-5 cf. Non. 368 (cf. Verg. *georg.* 4, 301-302) | 5-6 cf. Vlp. *dig.* 48,15,1 | 6-7 ex Hadr. ap. Callistr. *dig.* 48,15,6,2 ? | 7-9 cf. Callistr. *dig.* 48,15,6,2

650,8 fescinini *ova* || 9 Fesceno *a* || maluit *o* || 9-10 Item — ostendemus *add. in mg. U²* || **651,4** eadem *va* || sub *om. v* || **652,6-10** Item — explicatissime *add. in mg. inf. U²* || **653,6** amplexatus *U* : -xus *ova* || 7 circumplexis *ov* || 7-9 et perplexe — perplexabile *add. in mg. U²* || **654,2** implico *ova* || 3 πλῆκτρον *U* πληκτου *ov* || 7 liberum *v* || 8 fugat *v* || inuito *U p.c.* fin to *v*

unctum habet, emit uendit ue. Dictus plagiarius quod **lege Fania** plagis damnatus esset. **Lex ipsa plagiaria**, crimen **plagium** uocatum. **Martialis**: Impones plagiario pudorem. Plagiarium uocat furem librorum suorum et illos tanquam suos tenentem. Per metaphoram tamen plagae maiora retia uocantur, de quibus supra diximus, quod plagis, hoc est foraminibus, plena sint. **Virgilius**: Retia rara plagae. Item spatia ampla uel caeli, uel terrae, quae etiam **tractus** uocantur, et á Graecis dicuntur **climata**.
 15 **Idem**: Aetherea quos lapsa plaga Iouis ales aperto Turbabat caelo. **Idem**: In medio dirimit plaga solis iniqui. Item plaga grande linteum est, de quo supradiximus, cuius diminutiuum est **plagula**. Aliquando etiam pars lecti est, aliquando totus lectus. **Varro**: Eburneis lectis et plagis sigillatis. **Plectrum** uero instrumentum quo fides pulsantur. **Martialis**: Feruida ne trito tibi pollice pustula surgat, Exorment docilem garula plectra lyram. Plectrum etiam dicitur
 20 calcar aeneum quod olim gallis gallinaceis addebatur dum inter se pugnarent. Á nostris aliquando **pecten** uocatur quod Graeci dicunt plectrum.

655 Á plico autem composita fiunt **applico**, quod significat admoueo ita ut haereat, hoc est adnecto. **Circumplico**, circumnecto. **Replico**, aliquando dissoluo. **Plautus**: Replica ricam atque extende. Aliquando rursus explico. **Plynius**: Quam saepius idem replicasset, tandem persuasit. **Implico**, innecto, inuoluo. **Martialis**: Implicitam uisco
 5 perdidit ille fugam. Aliquando orno. **Plautus**: Implicat ad speculum caput. **Supplico**, rogo, precor: plicari enim ueteres precando et genua eius cui precabantur attingere solebant, ac ad ea quasi adorantes manus tendere. Ab hoc **supplex** dictus qui ita precatur, et **suppliciter** aduerbium, et **supplicatio** eiusmodi precatio, et **supplicium**, quod modo pro supplicatione accipitur. **Salustius**: In suppliciis deorum magnifici. **Idem**:
 10 Non uotis neque suppliciis muliebribus deorum auxilia parantur, sed uigilando, agendo, bene consulendo, prospera omnia caedunt. Modo pro cruciatus et (n° 172r) poena, quia supplices esse in deprecanda poena homines consueuerunt. **Virgilius**: Spero etiam mediis, si quid pia numina possunt, supplicia hausurum scopulis. Quidam tamen supplico non á plicando, sed á placando dictum existimant, quasi supplaco. Vnde sub uos placo pro eo quod est sup-
 15 plico aliquando apud ueteres inuenitur.

656 **Complico**, connecto, simul plico; á quo **complex** dicitur particeps sceleris et qui in eodem crimine ueluti connexus est. Item **complicatio**, notae significationis. Item á plico fit **duplico**, **triplico**, **quadruplico**; **duplex**, **triplex**, **quadruplex**; **dupliciter**, **tripliciter**, **quadrupliciter**. Item **multiplico**, **multiplex**, **multipliciter**, et si qua alia sunt huiusmodi. Item **poples** pars pedis quae genu opposita est,
 5 dicta quod post plicetur.

657 **VMBRAS**. **Vmbra** est aer carens sole, quod fit alicuius corporis obiectu, praesertim nubium, unde quidam ἀπὸ τοῦ ὄμβρος, quod imber est, umbram uocatam

654,10 cf. Vlp. *dig.* 48,15,1 | 10-11 Mart. 1,52,9 | 12-13 (cf. 490) cf. Non. 369 (Verg. *Aen.* 4, 131) | 13-14 cf. Non. 377-378 | 14 cf. Gloss. II,595,64 ? | 15 Verg. *Aen.* 1,394-395 ap. Non. 369 | 15-16 Verg. *Aen.* 7,227 ap. Non. 378 | 16-17 (cf. 441) cf. Non. 537 | 17-18 cf. Non. 378 (Varro *Men.* 434) | 18-19 Mart. 14,167 uar. | 655,3 Plaut. ? *fr. inc.* 92 | 3-4 Plin. ? | 4-5 Mart. *spect.* 11,2 | 5 Plaut. ? *fr. inc.* 93 [ex *Most.* 266 uar. ?] | 6 cf. Valla *eleg.* 5,11 + Tort. *s.d. B sub* ? | 8-9 cf. Non. 398 (Sall. *Catil.* 9,2) | 10-11 cf. Sall. *Catil.* 52,29 | 11 et 12-13 cf. Non. 398 et Verg. *Aen.* 4,382-383 ex Non. | 13-14 ex P. Fest. 308 = 191 ? | 14-15 cf. P. Fest. 308 = 191 | 656,1-2 ex Isid. *orig.* 10,50 ? [et al.] | 5-6 cf. Pap. uel Balb. | 657,1 cf. Isid. *orig.* 13,10,13 ex Luxr. 4,368-369 | 2 cf. ?

654,10 uocatur *ova* || 13 sunt *ova* || 14 uocatur *ov* || 15 Aetheria *a* || 19 surgat] fingit *v* || 655,10 mulieribus *v* || 13 nomina *a* || 13-15 Quidam — inuenitur *add. in mg. U*² || 13 aplico si *o* a plico sed *v* || 656,1 complexo *v* || 3 duplex *om. ova* || 4 dupliciter — multiplex *om. ova*

existimant, quod omnes umbrae humidae sunt. Item umbrae dicuntur quas faciunt pictores, ut imagines quae planae sunt solidae uideantur, quod dicunt **adumbrare**, á quo adumbrare aliquando pro ornare accipitur. **Inumbrare** uero et **obumbrare** est tegendo umbram facere, et quod dicitur opacare. Per metaphoram tamen ponitur pro trueri atque defendere, quae translatio ab arboribus sumpta est. **Virgilius**: Et magnum reginae nomen obumbrat. Ab umbra **umbrosum** dicimus opacum; **umbratilem** uero, qui umbra detentus est, ut uita umbratilis dicitur umbra atque ocio marcescens. Item **Vmbrifer** lucus dicitur ab umbra ferenda. **Vmbrae** etiam inferorum imagines uocantur. **Virgilius**: Vmbrarum hic locus est, somni noctis que sopore: Corpora uiua nefas Stygia uectare carina. Item umbrae in Neptunnalibus casae frondeae dicebantur. Ab umbra dimi- (c. 278) nutium fit **umbella**.

658 Item **Vmbria**, quod ea regio propter altitudinem montium et uicinitatem Apennini umbrosa sit, quamuis aliqui ἀπὸ τοῦ ὄμβρου potius, hoc est ab imbre nominatam uolunt, quod Vmbri omnium Italiae populorum antiquissimi inundatione terrarum imbribus superfuisse credantur. Est autem Vmbria quae ab Apennino ac etiam **5** ultra incipiens usque ad sinum Adriaticum extenditur, multis praeclara uetustissimis oppidis, sed in primis **Sentino** meo et **Fano Fortunae**, quorum hoc in Adriatici littore inter Senogalliam ac Pisaurum, non longe á Metauro amne, situm est, illud ad octauum lapidem ab Apennino, propter flumen Sentinum; foelix utrunque et locorum amoenitate, et frugum copia, et hominum ingeniis. Nec immerito alterum á fortunae **10** foelicitate nomen habet, alterum ab acumine ac subtilitate ingenii. Veteres enim **sentinare** dixerunt satagere ac subtiliter periculum euitare, á **sentina** naus quam quisque ut aqua liberet euacuare contendit. **Cecilius**: Capit consi- (f° 172v) lium, postquam sentinat satis. Mihi quidem utriusque oppidi iucundissima cogitatio est. In altero conceptus, in altero natus, in utroque educatus, utriusque cuius sum, utrunque est mihi **15** natale solum, propter quod non immerito me alii Fanensem, alii Sentinatem uocant. Par mihi erga utrunque charitas est, par beniuolentia. Ab Vmbria **Vmbri** dicuntur Vmbriae populi coloni que.

659 DIFFVSAS. Sparsas. **Diffundere** enim spargere est, quod á fundo componitur. Proprie autem **fundere** liquefacere est, unde metalla dicimus **fusa**, hoc est liquefacta. **Plynius**: Fuso ac super iniecto plumbo. Et fusile, quod fundi potest, sicut ductile, quod potest duci atque extendi. Et **fusorium uas**, in quo metalla funduntur, hoc **5** est liquefiunt. Et **Fusores**, qui fundunt. Et **ars fusoria**, ars fundendi, miscendi, transmutandi que metalla, in qua multi ludibrio habiti sunt, qui, dum cupiunt ditiores fieri, ad inopiam redacti sunt, tribus tantum rebus, spe scilicet et stultitia et fuligine,

657,6-8 cf. Seru. et *Aen.* 11,223 | 8-9 cf. Valla *eleg.* 1,8 = Tort. *s.d. M* (cf. Cic. *Tusc.* 2,27) | 11-12 Verg. *Aen.* 6,390-391 | 12 cf. P. Fest. 377 | **658,2-4** cf. Tort. ex Seru. *Aen.* 12,753 potius quam Sol. 2,11 ex Antonio, + cf. Plin. *nat.* 3,112 | 10-13 cf. P. Fest. 338 (Caecil. *com.* 4) | **659,3** Plin. ?

657,5 ornare] onorare o honorare v || 10 ferenda *U p.c.* || 11 soporae o || 12 umbrae *U p.c.* Vmbrae v || **658,3** mundatione v || 4 superfissae credatur v || 13 iucundissime v || 15 natale *om. ova* || 16 ergo *ova* || utrorumque a || Vmbria] umbra *oa* || **659,2** autem] tamen v

diuites. Quoniam uero quae fusa ac liquida sunt spargi solent, fundere pro spargere frequentissime usurpamus. **Claudianus**: Et pessima fudit Vina cadis. **Apuleius**: Lachrimulam fudit. Veteres tamen **fundere et uergere** in sacris ita accipiebant ut fundere esset supina manu libare, quod fiebat in sacris superis; uergere autem, conuersa manu in sinistram partem, ita fundere ut patera conuertatur, quod inferis in sacris fiebat. Hoc autem ad explorationem uictimarum pertinebat: etenim, si non stupuissent, aptissimae iudicabantur. Fundere etiam per metaphoram pro sternere capimus. **Virgilius** 10 : Quam septem ingentia uictor Corpora fundat humi. Aliquando pro abundanter praebere. **Idem**: Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores. Non nunquam pro profligare. **Salustius**: Bis fusos milites. **Virgilius**: Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram Fudimus insidiis, tota que agitauius urbe.

660 Á fundo, quum spargo significat, **futile uas** dictum latissimi oris, ex altera parte arctum, quod statim positum effundebatur. Vtebantur eo in sacris deae Vestae. Á quo **futiles** dicti qui continere tacenda non possunt, sed ea effundunt. Et **futire**, effluere; á quo **effutire**, imprudenter et mendaciter loqui. **Apuleius**: Leuis homo et 5 futilis ac rimarum plenus. **Terentius**: Verum istoc de nomine eo perperam olim dixi ne uos forte imprudentes foris effutiretis. Item **futile et futilliter** aduerbia. **Ennius**: Vt quod factum est futile, amici, nos feramus fortiter. **Futuere** quoque obscenum uerbum hinc declinatum est, quum nihil aliud sit quam semen, hoc est genituram, effundere. **Futare** uero arguere est, unde fit **confutare et refutare**, á quibus (f° 173r) **confutatio et refutatio**, 10 hoc est: redargutio eorum quae aduersario dicta sunt. Interdum tamen ueteres confutare pro commouere posuerunt. **Titinnius**: Cocus magnum aenum, quando feruit, paruula confutat trua. Interdum pro confundere. **Terentius**: Confu- (c. 279) tauit uerbis admodum iratum patrem. Sed hec á fando potius deducta existimant, a littera in u conuersa, ut refutare sit fata, hoc est dicta, redarguere. **Cato futauit** usus est pro saepius fuit.

661 Item á fundo **infundibulum**, quod est instrumentum quo in uasa liquores infunduntur. **Idem**: In cella olearia haec opus sunt: dolia olearia et opercula; sestarium olearium unum, labellum unum, infundibula duo, spongiae duae. Et **funda**, quod modo genus retis est quod in orbem spargitur, dicitur que alio nomine **reticulum**. **Virgilius**: Funda iam 5 uerberat amnem. Modo sacculum siue marsupium in modum retis factum, in quo pecuniae et alia geruntur. **Macrobius**: Solebat descendenti á Palatio Caesari honorificum aliquod epigramma porrigere Graeculus. Id quum frustra saepe fecisset rursus que eum idem facturum uidisset Augustus, breue graecum manu sua in charta exarauit epigramma, pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu. Quum que accessisset ad sellam, de- 10 missa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit quos principi daret, adiectus hinc sermo :

659,9 Claud. ? fr. inc. 6 | 9-10 Apul. ? fr. inc. 61 | 10-14 cf. Seru. Aen. 6,244 | 14-16 cf. Non. 312 (Verg. Aen. 1,192-193 uar.; ecl. 4,23) | 17 Sall. ? fr. inc. 9 [= 15 Oliver] [cf. epist. Pomp. 1 ?] | 17-18 Verg. Aen. 2,420-421 ap. Non. 313 | **660,1** et 3 cf. P. Fest. 89 | 1-2 cf. Seru. Aen. 11,339 | 4 cf. Non. 103 | 4-5 Apul. ? fr. inc. 62 [ex Gell. 1,15,1 + Ter. Eun. 105 ?] | 5-6 Ter. Phorm. 744-746 ex Non. 103 | 6-7 cf. Non. 514 (cf. Enn. trag. 267) | 7 ex Balb. ? | 8-9 cf. P. Fest. 89 | 10-13 cf. Non. 249 (cf. Titin. com. 128; Ter. Phorm. 477) | 13-14 cf. P. Fest. 276 | 14 cf. P. Fest. 89 (cf. Cato) [et Gloss. V,22,14 ?] | **661,2-3** cf. Cato agr. 13,3 uar. | 3-5 cf. Seru. (georg. 1,141) | 6-11 et 12-13 Macr. sat. 2,4,31 uar.

659,10 fundit v || 13-14 aptissime ov || **660,6** fores v || 7 hanc o || 10 ante aduersario add. ab a || 13-14 hec — redarguere add. in mg. U² || 14 facta ov || **661,2** olearium] dearium o denarium v || 3 spongiae ov || 8 uidisset U²] ui ? U a c.

μη κατὰ τὴν τύχην σὴν, Σεβαστέ· εἰ πλέον εἶχον, πλέον εἰδίδου. Hoc est: Non secundum fortunam tuam, Auguste: si plus habuissem, plus dedissem. Secuto omnium risu, dispensatorem Caesar uocauit, et sestertia centum milia numerari Graeculo iussit. Dicitur hoc sacculi genus etiam **reticulum**. **Horatius**: Reticulum panis uenales inter onusto Forte uehas
 15 humero. Marsupium sacculum esse ad tenendas pecunias **Cato** ostendit: Et quod perspicuum est maiorem curam habere nos marsupii nostri quam uitae nostrae. Modo circulus ex auro siue alio metallo quo gemmae ita nectuntur ut aurum non nisi margines amplectatur. **Plynnius**: Heterizusa improprio uti arbitror cognomine, uelut é multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem praestantiores funda clauduntur, idest patentes, nec praeter quam margines auro amplectente. **Idem**: Funda includuntur perspicuae, caeteris subiicitur aurichalcum. Funda etiam
 20 instrumentum est é funiculo factum, quo funduntur, hoc est iactantur, lapides. **Terentius**: Nimis uellem fundam tibi dari, quo illos ex occulto caederes. Ab hac **funditores** uocitati, qui fundis magnis dimicant. **Salustius**: Ipse cum expeditis cohortibus, dehinc funditorum et sagittariorum delecta manu.

662 Item á fundo **fusum** aduerbium, hoc est sparsim. Et **fusus** quo nent mulieres, quod, dum trahitur uoluendo, quasi liquefieri uidetur. Propter quod Graeci **Cnicon** herbam, ex qua propter gracilitatem et rigiditatem caulis antiquae (f° 173v) mulieres colos facere solebant, **Atractylida** uocant, quod ex ea fusus liquetur. Graeci enim
 5 ἄτρακτον **fusum** dicunt, ὑλίειν liquari. Haec herba ex aculeatarum genere est, Italiae ignota. Aegyptii ex ea oleum faciunt. Semen eius candidum est, et grande amarum que. Item **fundus**, quia fundit quotquot annis multa. Et **fundum**, quod proprie est ima pars uniuscuiusque rei, quae aliquid in se liquoris contineat, uel ad continendum facta sit, ut dolii, nauis, aluei, fluminis, lacus, maris; á quo fit **fundamentum**, et
 10 aduerbium **funditus**, hoc est á fundo, sicut **caelitus** á caelo; et **profundus**, quod proprie imum significat, ut profundum mare, dictum quod porro habeat fundum. Aliquando tamen ponitur pro alto. **Virgilius**: Ni faciat maria ac terras caelum que profundum Quippe ferant rapidi. Ab hoc **profundior**, **profundissimus**; **profunditas**; **profunde**, **profundius**, **profundissime** aduerbia. Et **fuscina**, tridens Neptunni, hoc
 15 est telum trisulcum piscatorium, quod fundo natantia capiat. Hoc etiam retiarii in gladiatorii ludis utebantur. **Iuuenalis**: Vicerat hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi. Eius diminutium est **fuscinula**.

663 Et **fundo**, fundas, quod est firmo et quasi fundamentum facio, stabilio; transfertur que ad incorporalia. **Quintilianus**: Funda- (c. 280) tam paternis auitis que opibus domum. Ab hoc **effundare** dicimus á fundo euertere. **Cecilius**: Res p. amisso et effundato pulcherrimo, non paruam fecerat iacturam. **Fundamenta** uero **iacere** est qualicun-

661,14-15 Hor. sat. 1,1,47-48 | 15-16 cf. Non. 141-142 (Varro [non Cato] *frg.* [Cato] uar.) | 18-20 cf. Plin. nat. 37,116 uar. | 20 Plin. nat. 37,126 | 20-21 cf. Isid. orig. 18,10,1 | 22 cf. Ter. Eun. 786-787 | 22-24 cf. Non. 553 (Sall. *Iug.* 46,7) | 662,1 cf. Lib. gloss. Löwe prodrom. p. 386 ? | 2 ex Isid. orig. 19,29,2 ? | 2-4 et 5-6 cf. Plin. nat. 21,90 uar. | 7 cf. Varro *ling.* 5,37 | 7-9 cf. Valla *eleg.* 6,41 | 10-11 cf. Non. 460 [?] et P. Fest. 228 | 12-13 cf. Seru. [?] et *Aen.* 1,58-59, ex Non. 460 ? | 16 cf. Iuu. 2,143 | 663,1 et 2-3 cf. Valla *eleg.* 6,41 (Ps. Quint. *decl.* 9,10) | 3-4 cf. Non. 108 (cf. Cael. [non Caec.] *hist.* 46 + ?) | 4-7 cf. Valla *eleg.* 6,41

661,11 σὴν U a σὴν ὀ σὴν ν || σεβαστέ U σεβασο σέβαστε να || 12 post secundum del. unam uocem U² || formam ν || 15 esse om. ov || 18 in proprio ova || 19 parentes ν || 21 fundantur ov || 22 caedes ov || 23 dehinc ad huc o adhuc ν || 662,1 fusum... sparsum ov || 9 sit om. ov || 12 faciunt ν || 14-15 tridens — est add. in mg. U² || 15 telum trisulcum U² p.c. || 15-16 Hoc — ludis U² p.c. || 15 etiam] autem ν || 17 fuscinula U p.c. || 663,3-4 Ab hoc — iacturam add. in mg. U²

5 que fundamenta facere, et quasi rei dare principium. **Suetonius**: In ara Capitolina nouae domus fundamenta iecit. Sed hoc quoque ad incorporalia transfertur. **Cicero**: In quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis. Ab hoc **fundatio** deducitur, et **fundator** et **fundamen** et **fundamentum**.

664 Á fundo, fundis composita fiunt: **circumfundo**, quod est circum circa aspergo. **Apuleius**: Atque eo liquore stabulum omne circumfudit. **Offundo**, quod est inicio. **Cicero**: Hic error et haec doctorum animis offusa caligo est. **Perfundo**, conspergo. **Ouidius**: Perfudit que genas lachrimis. **Effundo**, spargo. **Plautus**: Totam que effudit fideliam; hoc est: 5 sparsit quicquid in fidelia erat. **Fidelia** enim uas erat Samium uariis aptum usibus. **Idem**: Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam. Hinc per metaphoram effundere capitur pro emittere. **Virgilius**: Ruunt que effusi carcere currus. Item pro sternere, profligare. **Salustius**: Effuso ac profligato peditatu paulatim retrocedere coeperunt. Veteres etiam **effutos** pro effusos dixere, sicut **merat** pro mersat. Profundo, supra modum expono; á quo 10 profusus dicitur qui supra modum sumptuosus est. **Terentius**: Profundat, pereat, nihil ad me atinet. Aliquando tamen profusus ponitur pro eo quod est abiectus, iacens. **Plautus**: Profusus, squallens, sordidus, ab omnibus derelictus. **Refundo**, quod est rependo. **Seneca**: Id erat non tam accipere beneficium quam refundere. Proprie tamen refundere est quod sparsum erat restituere. **Idem**: Quicquid deerit ex meo refundam. Capitur aliquando pro euo- 15 mere. **Plynius**: Quod hesterni crapula ingurgitauerat, palam refudit. **Infundo**, quod est liquidum aliquod, ut puta aquam, uinum, oleum, iniicio. **Apicius**: Oleum infundito, ad ignem liquato, piper addito. (n° 174r) **Superfundo**, liquidi aliquid superaddo. **Plynius**: Resinae momentum cum aceto superinfundito.

665 **Suffundo**, extrinsecus fundo, quum infundo potius de interiore parte dicatur. **Virgilius**: At si uirgineum suffuderit ore ruborem, Ventus erit. Hinc fit **suffusio**, qui morbus est oculorum, uulgo cataractam uocant; haec paracentesi curatur. Est autem 5 παρακέντησις quae manu fit á chirurgis dum curari aliter morbi non possunt. Inungitur prius locus. Deinde uel acus uel hamulus infigitur, id que **paracentesis** dicitur. Suffundare uero subiicere est, á quo **suffundatum** subiectum dicimus, tractum á fundamento. **Varro**: Qui in domibus lateritiis paululum modo lapidibus suffundatis, ut humorem fugerent, habitabant. **Confundo**, perturbo, confuto, opprimo. **Plynius**: Etsi misceantur 5 facile confundunt colorem. **Seneca**: Facile hoc modo aduersarium confundet.

666 Item á fundo **funis** deducitur, quod, dum trahitur atque attenuatur linum, fundi uideatur. Ab hoc fit diminutium **funiculus**, et **funalia**, hoc est cerei, quod ante usum papyri funes cera circumdatos habere ueteres solebant. Et ab hoc **funus**, quod incensi funes mortuis praeferebantur. Funus proprie est pompa illa quae fit in

663 (cf. Suet. *Cal.* 22,4; Cic. *Phil.* 1,1) | 664,2 Apul. ? fr. inc. 63 | 3 cf. Cic. *Tusc.* 5,6 | 4 Ou. ? fr. inc. 6 [ex met. 2,339 et Verg. *Aen.* 12,64-65 ?] | Plaut. ? fr. inc. 94 | 5-6 cf. Non. 543 (Plaut. *Aul.* 622) | 7 Verg. *georg.* 3,104 | 8 Sall. ? fr. inc. 10 [14 Oliver] | 8-9 cf. P. Fest. 81 | 10-11 cf. P. Fest. 228 (cf. Ter. *Ad.* 134) | 12 Plaut. fr. inc. 95 | 13 Sen. ? fr. inc. 24 [ex benef. 5,6,2 an contr. 2,5,10; 9,1,3 ?] | 14 Sen. ? fr. inc. 25 | 15 Plin. ? | 16 Apic. fr. inc. 1 [ex Cato agr. 156,5 ?] | 17-18 Plin. ? | 665,1-2 cf. Seru. et *georg.* 1,430-431 | 6-8 cf. Non. 48 (cf. Varro *Men.* 524) | 8-9 Plin. ? | 9 Sen. ? fr. inc. 26 | 666,2-4 cf. Seru. *Aen.* 1,727 | 4-5 cf. Don. *Andr.* 108

664,7-12 Item — derelictus add. in mg. sin. et inf. U² || 8 ceperunt v || 9 expono] expendo a || 11 iacens U² p.c. || 17 liquato] liquefato o liquefacito v || 18 super infundo o superinfundo v || 665,1 interiori v || 3 cataracta v || paracentosi U a.c. || 4 Iniungitur v || 5 amulus U a.c. || 6 Suffundere ova || 9 confundi ova || 666,3 cera om. ova

5 exequiis mortuorum. **Ennius**: Nemo me lacrimis decoret, nec funera fletu Faxit. Aliquando tamen ponitur funus pro morte. **Virgilius**: Nec moritura tenet crudeli funere Dido. Aliquando pro cadauere. **Terentius**: Effertur funus. Non nunquam pro sepulchro. **Virgilius**: Ergo instauramus Polydoro funus. Hinc funerare sepelire est. Et **funerae** dicuntur mulieres ad quas pertinet funus, utpote soror et mater. **Idem**: Nec te tua funera mater
 10 Protexi, pressi ue oculos aut uulnera laui. Et **funebre**, quod ad funus pertinet, unde **funerbris pompa** dicitur. **Quintilianus**: Quid sibi uelit ille funebrium longus ordo pomparum? Nam pompa graeca uox est, significat que apparatus solennem cum ostentatione, et spetie quadam (c. 281) triumphi; unde et πομπεύειν Graeci triumphare dicunt. Hinc et funerum et ludorum ac spectaculorum pompae dicuntur. **Cicero**: Sed iam á pompa in ueram aciem descendamus. Et **funeralia**, quicquid ad exequias pertinet. Et **funebres tibiae**, quibus in funere canebatur, quas flamine audire putabatur illicitum. Et **funestum**, funere inquinatum; á quo fit **funesto** uerbum, cuius passiuum est **funestor**. Et **funestata domus** dicitur quae aliquo funere affecta est. **Plautus**: Paternam funestati domum. Funestare etiam quandoque pro cruentare accipitur, et funestum pro mortifero
 20 et cruento. **Seneca**: Vox illa funesta rei publicae; hoc est cruenta, mortifera.

667 Fungor quoque non nulli quasi funus ago dictum existant. Proprie enim fungi finire est; unde uita **functus** dicitur qui finiuit uitam, hoc est: mortem obiit. Cuius significationis et ab hoc compositum est **defunctus**. **Virgilius**: Ó tandem magnis pelagi defuncte periclis; hoc est: qui finisti et euasisti pericula. **Titus Liuius**: Defuncta
 5 morbis cor- (f° 174v) pora salubriora esse incepere; hoc est: corpora quae finierunt et euaserunt morbos. Legitur et defunctus per se, hoc est: mortuus et defunctus morte, hoc est: qui mortem obiit. Accipimus tamen frequenter fungor pro eo quod est officium ac munus ago, ut fungor magistratu, fungor praetura, fungor legatione, fungor officio mihi delegato, fungor munere iudicis, et similia.

668 Fungum etiam sunt qui á funere agendo uicitatum existant, quod periculosissimum sit uescentibus, tum praesertim quum uel caligaris clauus uel calybis rubigo aut panni aliquis marcor affuerit, aut si serpens primo patescentem adhalauerit. Hinc uisus est totas aliquando familias perimere. Sic extinctum tradunt **Anneum**
 5 **Serenum**, praefectum Neronis uigilum, et tribunos ac centuriones quosque qui cum eo in conuiuio fuere, ut mirum sit tantam ancipitis cibi esse uoluptatem. Plura autem fungorum genera memorantur.

669 In primis **boletus**, ob id maxime toto orbe notissimus quod eo extinctus est **Tyberius Claudius**, dato in eo ueneno á coniuge **Agrippina**, ut quidam uolunt, quod eius cibi audissimus esset; ut alii, ab **Haloto** spadone praegustatore, dum in ar-

666,5 Enn. *frg. uar.* 17 ap. Cic. *Tusc.* 1,117 | 6 Verg. *Aen.* 4,308 | 7 cf. Seru. *Aen.* 9,489 [? et al.] | ex Ter. *Andr.* 117 [uar.?] | 7-8 cf. Seru. et *Aen.* 3,62 | 8-10 cf. Seru. et *Aen.* 9,486-487 [484-5] uar. | 11 Ps. *Quint. decl.* 5,17 ap. Valla *eleg.* 4,39 | 12-13 cf. *Isid. orig.* 18,2,2 + Valla *eleg.* 4,39 | 14-15 cf. Valla *eleg.* 4,39 (ex Cic. *or.* 42) | 15-16 cf. P. Fest. 93 | 18 cf. Seru. *Aen.* 6,216 ? | 18-19 *Plaut. ? fr. inc.* 96 | 20 Sen. ? *fr. inc.* 27 | **667,1** cf. ? | **667,2** cf. Seru. *Aen.* 11,143 uel Valla *eleg.* 5,5 | 3-6 et 7-9 cf. Valla *eleg.* 5,5 = Tort. *s.d. N fungor* (Verg. *Aen.* 6,83, ap. Non. 287 ?; cf. Liu. 3,8,2) | **668,1** cf. *Isid. orig.* 17,10,18 | 1-3 cf. *Plin. nat.* 22,94 | 3-4 cf. *Plin. nat.* 22,95 | **669,1-2** ex *Plin. nat.* 22,92 | 2-5 cf. *Suet. Claud.* 44,2 + *Tac. ann.* 12,66-67

666,8 funerae *U p.c.*] -reae ova || 10 Protexit v || 12-15 Nam — descendamus *add. in mg. inf. U²* | 12 solenne va || 16 funerem ov || 18 funesta v || **667,5** incipere a (= *Liu.*) || **668,2** tum] cum o || 3-4 adhalauerit *U p.c.* || 4 Hic a || **669,2** in *om. ov*

ce epularetur cum sacerdotibus, iussu eiusdem Agrippinae, consilio **Locustae** ueneficae, auxilio **Xenophontis** medici. **Plynius**: Optimus quidem cibus est boletus, sed immenso exemplo in crimen adductus, ueneno Claudio principi per hanc occasionem á coniuge dato Agrippina. Quo facto, illa terris uenenum alterum, sibi que ante omnes Neronem suum dedit. Optimus hic esse inter fungos á ueteribus putabatur. **Iuuenalis**: Vilibus ancipites fungi ponentur amicis, Boletus domino, sed qualem Claudius edit, Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit. **Martialis**: Dic mihi, quis furor est? Turba spectante uocata Solus boletos, Ceciliane, uoras. Quid dignum tanto uentre que gula que precabor? Boletum qualem Claudius edit, edas. Hic ita nascitur: uolua prius in terra gignitur; ipse postea in uolua, ceu in ouo luteum, et tunicae eius in cibo par gratia, dum infans est boletus; rumpitur illa hoc nascente, mox in pediculo totum corpus absumitur, oritur occidit que intra septimum diem.

670 Caeteris fungis lentior natura. Origo ferè omnibus ex pituita arborum. Tutissimi olim existimati sunt rufi, et minus diluto rubore quam boleti; proximi qui candidi sunt et in pediculo ueluti apicem flaminis habent. Post hos, qui in inferiori et cancaua parte rufescunt, posteriori parte candorem habentes; uulgo, quod in pratis nascuntur, **pratenses** appellati. Sequuntur deinde **Suilli**, genus uenenis accommodatissimum, et qui tota saepe conuiuia interemerunt. Tutiores aridi: in plerisque enim Italiae partibus siccantur. Sunt praeterea et ab oui figura **ouati** dicti; et á spongiae similitudine **Spongioli**; et á digitis **digitelli**; et á porigine (f° 175r) **poriginosi**; et (c. 282) qui sine pediculo nascuntur, quasi tuberibus similes, nisi quod sunt candidissimi, **pezicae**. Multarum praeterea arborum fungi sunt, non ita perniciosi, praesertim qui fiunt ex fico, ferula, fago, robore, cupresso, Sabuco. Castanea in primis praestant gignit, et omnium maximos, ut fungus unus pluribus sufficiat conuiuiis. **Lacinias** uocant, quod laciniosi sint, et uisu quoque uoluptatem afferant. Sed omnes odore simul ac sapore et innocentia superant qui é spinarum radicibus uere nascuntur, **spineoli** propterea á plerisque etiam **pruneoli** uocitati, ignoti prorsus ueteribus, quod certe inter tot gulae irritamenta mirandum est. Commendantur etiam qui ex cardorum radicibus autumno nascuntur, **cardeoli** ex argumento nominati, ipsi quoque inter primos innocui. Tutiores putant fieri quoscumque fungos si cum carne coquantur, aut cum pediculo piri; item, si pira confestim sumantur, uel si coquantur in aceto.

671 Est et aliud mirabile fungi genus quod ex lapide nascitur, quem **lynceum** uocant. Est inter animalia ex **luporum ceruariorum** genere quod **lynx** uocatur, maculoso tergore, de quo **Virgilius**: Et maculosae tegmine lyncis. Huius animalis urinam coire in duritiem calculi manifestum est, quod lynx praesentiens inuidia humani gene-

669,5-7 cf. Plin. nat. 22,92 uar. | 8-9 cf. Iuu. 5,146-148 | 10-11 Mart. 1,20 uar. | 11-14 cf. Plin. nat. 22,93 | 14 cf. Plin. nat. 22,93 | 670,1-3 cf. Plin. nat. 22,96 | 5 cf. Hor. sat. 2,4,20 ? | 5-6 cf. Plin. nat. 22,96 | 9-10 cf. Plin. nat. 19,38 | 10-11 cf. Plin. nat. 22,97 | 18-20 cf. Plin. nat. 22,99 | 671,3 Verg. Aen. 1,323 | 3-6 cf. Sol. 2,38

669,4-5 maleficae ova || 11 uentrique gul(a)eque ova || 670,5-6 accommodatissimi ov || 8-10 et qui — pezicae add. in mg. U² || 11 sambuco ova || 12 conuiuiis ov || 15 uocati v || 16 quod] quo ov

ris, ne ea egeries in nostrum transeat usum, egestum liquorem statim harenarum
 tumulis contegit. Inuentus hic lapis, sub terra quasi planta occultitur. In siccitate aqua
 rigatur. Nascuntur ex eo fungi paulatim crescentes plures simul et in cibo sapidis-
 simi, et dolori renum ac frangendo educendo que calculo mirifice utiles. Dum fungi
 scinduntur, pars pediculi quae fixa in lapide remanet spatio temporis lapidescit. Sic
 10 augetur continue lapis, et plures quotannis fungos germinat. Ignorauerunt hoc ueteres
 et tantum gigni ex lycnis urina lapillum quendam scripsere, utilem dolori renum,
 quem **lyncurium** uocant. **Theophrastus** lapidem hunc succino similem esse colore
 et appropinquantia similiter attrahere magno errore affirmat.

672 Agaricon quoque fungus est in arboribus nascens circa Bosphorum, colore
 candido, et in Gallia. Sed quod in Gallia nascitur infirmius habetur. Sunt etiam qua-
 rundam arborum fungi magnitudine, duricia et aequalitate quadam insignes, quibus
 pro strigilibus utuntur, praesertim qui caluam crinibus nudam gerunt. Item alii
 5 quibus utuntur aridis pro fomitibus, ignem in iis uel attritu lignorum uel excussu
 lapidum, quos ob id **igniarios** uocant, concipientes. In **lucernis** quoque atque can-
 delis oriri saepe numero **fungos** cernimus, quos futuri imbris indices esse commemo-
 rant. **Virgilius**: Nec nocturna quidem carpentes pensa puellae Nesciuere hyemem, testa qum
 ardente uiderent Scintillare oleum et putres concrecere fungos.

673 Item **fungi** saepe in **ano** nascuntur, hoc est ulcera (n° 175v) quaedam quam
 simillima fungis, humida semper et odore admodum foedo, quae, si hyems sit, egeli-
 da, si aliud tempus, frigida aqua fouentur; deinde squamma aeris cum fuligine et cal-
 ce inspergitur, et si hac ratione non tolluntur, scinduntur prius, deinde candenti ferro
 5 aduruntur. A fungo fit **fungosus** adiectiuum, quemadmodum a spongia spongiosus,
 significat que rarum et leuem ad similitudinem fungi. **Plynius**: Est calamus crassiore
 ligno et tenui foramine; hunc totum fungosa replet medulla. Ab hoc **fungositas** dicitur. **Idem**:
 Tota illa fungositas derasa.

674 REDDITA ROMA SIBI EST. Restituta est Roma in libertatem. Nam, quae
 prius Neroni subiecta erat, te praeside sua facta est, hoc est: libera nec alteri parens
 quam sibi. **Roma**, urbs Italiae, est regina urbium, totius mundi caput. Haec
 paruum ab initio oppidum fuit, a iuuentute latina **Valentia** appellatum, quod, qum
 5 **Euander** ad ea ueniens loca extendisset, seruata impositi prius nominis significatione,
Romam nuncupauit, siquidem Graeci $\rho\acute{\omega}\mu\eta\nu$ robur appellant. Alii uolunt, Tro- (c.
 283) ia capta, quosdam ex Achiuis in ea loca ubi nunc Roma est deuenisse per
Tyberim; deinde, suadente nobilissima captiuarum cui **Rome** nomen erat, incensis
 nauibus, posuisse sedes et, structo oppido, **Romen** ab ea uocasse. Non nulli tradunt

671,11 cf. *Plin. nat.* 37,52 | 11-13 cf. *Sol.* 2,39 (cf. *Theophr. lap.* 28) | **672**,1-2 cf. *Plin. nat.*
 25,103 | 4-6 cf. *Plin. nat.* 16,207-208 | 6-8 cf. *Plin. nat.* 18,357, ex *Seru.* ? | 8-9 cf. *Verg. georg.* 1,
 390-392 | **673**,1 et 2-5 cf. *Cels.* 6,18,11 | 6-7 cf. *Plin. nat.* 16,165 | 8 *Plin.* ? | **674**,4-6 cf. *Tort.*
Rhoma ex *Sol.* 1,1 | 6-9 cf. *Heraclides* ap. *Sol.* 1,2 | 9-11 cf. *Agathocles* ap. *Sol.* 1,3

671,8 que *om.* v || 11 et *om.* ov || **672**,2 infirmus v || 6 ignarios ova || 6-8 commemorat v ||
673,1 anno ov || 2 fit v || 2-3 e gelida v gelida a || 3 et *om.* ov || 4 inspergit v || 6 lenem ov || Est] Et v
 || 7 ligno U : longo ova || 8 illa *om.* ova || **674**,3 Roma¹] -am ov || est *om.* ova || 8 Romae U a.c.? ov
 || 9 et *add.* s.l. U || Romem va

- 10 Romen non captiuam fuisse, sed Ascanio natam, Aeneae neptem; hanc appellationis causam extitisse. Sunt qui á Romulo conditore uocitatam Romam existiment, ideo autem Romam potius quam Romulam appellari hunc uoluisse ut ampliori uocabulo prosperiora patriae suae ominaretur.

- 675 Fuit et aliud huic urbi latinum **nomen**, sed exprimere id arcanis cerimoni-
arum nefas habitum est. Quapropter, qum **Valerius Soranus** contra interdictum id
eloqui ausus fuisset, mox peremptus dedit poenas. Causam autem cur et urbis et eius
5 ipsi arcanum hunc morem habebant ut, cum obsiderent urbem aliquam hostium iam
que ipsam capi posse confiderent, certo carmine euocarent **tutelares deos**, uel quod
aliter capi urbem posse non crederent, uel quod, si posset, nefas existimarent deos
habere captiuos. Ideo igitur occulta esse et deorum et urbis nomina uoluere, ne quod
ipsi faciebant ab aliis paterentur. **Carmen** autem quo ipsi utebantur erat huiusmodi:
10 'Si deus, si dea est cui populus ciuitas que Carthaginensis est in tutela, Te que maxime ille qui huius
urbis populi que tutelam recepisti precor ueneror que, ueniam que á uobis peto ut uos populum
ciuitatem que Carthaginensem deseratis, (nº 176r) loca, templa, sacra urbem que eorum relinquantis,
abs que his abeatis, ei que populo et ciuitati metum formidinem iniiciatis, proditi que Romam ad me
meos que ueniatis, nostra que uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior probator que sit. Mihi quoque
15 populo que Romano militibus que meis praepositi sitis, ut sciamus intelligamus que. Si ita feceritis,
uoueo uobis templa, ludos que facturum'.

- 676 **Tutelarem Romanorum deum** alii Iouem esse crediderunt; alii Lunam, alii
Opem Consiuam, alii Angeronam, cui sacrificatur a. d. XII KL. Ianuarias, cuius
simulachrum ob hoc maxime silentium, obligato obsignato que ore fingebatur. Huius
urbis **ambitum** diuersis temporibus uarium fuisse autores prodiderunt. Scribit
5 **Plynius Diui Vespasiani** temporibus milia passuum tredecim et ducentos urbis ambitum fuisse.
Flauius autem Vopiscus tradit Aurelium imperatorem ambitum Vrbis ad triginta
milia passuum ampliasset.

- 677 **Romulus** autem á **Romula arbore** appellatus est sub qua Romulus et Remus
pueri inuenti sunt, quemadmodum superius ostendimus. Alii utrunque á robore, hoc
est ἀπὸ τῆς ῥώμης, appellatos uolunt. Á Romulo **Romulia** tribus dicta, quod ex eo
agro censebatur quem Romulus ex Veientibus ceperat. Á Roma uero **Romanus**
5 dicitur qui et á Romulo appellatur **Romulida**; et Romulea urbs ab eodem Roma
uocatur. Item **Romulea** aliquando pro Romana accipitur. **Romana porta** á Sabinis
apud Romam appellata est, quod per eam proximus eis aditus esset.

- 674,11-13 cf. P. Fest. 268 | 675,1-3 cf. Plin. nat. 3,65 uar. + Sol. 1,4-5 | 3-4 cf. Macr. sat. 3,9,
3 | 4-8 cf. Macr. sat. 3,9,2 | 8-9 cf. Macr. sat. 3,9,5 | 9-16 cf. Macr. sat. 3,9,7-8 ex Sammonico
Sereno Rer. recond. 5 ex Furio | 676,1-2 cf. Macr. sat. 3,9,4 | 2-3 cf. Plin. nat. 3,65 potius quam Sol.
1,6 | 4-7 cf. Tort. Rhoma (cf. Plin. nat. 3,66; cf. Vopisc. Aurelian. 39,2) | 677,1-2 cf. Tort. Rhoma
ex Ou. fast. 2,411-412 et Plin. nat. 15,77 | 2 cf. 1,140 | 2-3 cf. P. Fest. 267 | 3-4 cf. P. Fest. 271 | 5
cf. Ou. fast. 5,260 et met. 15,625 | 6-7 cf. P. Fest. 263

- 674,10 Romem va || 11 existimat ova || 675,13 habeatis v || post populo add. que ova || 676,1
deum om. ova || 2 Ianuarii a || 677,4 Venientibus v

678 REDDITA. Restituta. Proprie enim reddere est acceptum uel ablatum restituere. **Terentius**: Si quis quid reddit, magna est habenda gratia. Interdum tamen reddo pro do accipitur. **Plautus**: Tibi ego rationem reddam. **Virgilius**: Regnorum reddita cessit Pars Heleno. **Quintilianus**: Si uerum est post innumerabiles annos reddi rursus aliis corporibus animas; rursus reddi, hoc est: iterum dari. Hinc **Celsus** iurisconsultus: Reddendi uerbum, inquit, quanquam significationem habet retrodandi, accipit tamen et per se dandi significationem. Nam, quod aliqui dicunt 'reddo litteras' idem esse quod 'do litteras', falsum est: etenim, quum 'reddo litteras' dicimus, non 'do litteras' significamus, sed 'restituo', quoniam is cui damus litteras quasi restituere illi uidetur ad quem damus. Reddo etiam uer- (c. 284) bum sacerdotale est. **Reddi** enim **exta** dicebantur quum probata et electa arae superponebantur. **Virgilius**: Lancibus et pandis fumantia reddimus exta. Aliquando reddo capitur pro repono. **Plautus**: Tempestas uenit, constringit tegulas imbrices que. Ibi dominus indiligens reddere alias neuolt. Á reddo **redditus** dicuntur, qui proprie sunt prouentus agrorum, quamuis per translationem pro omni prouentu po- (f° 176v) nantur. Reddo á do uerbo declinatur.

679 Dare proprie tribuere est. **Virgilius**: Da propriam, Timbree, domum. Aliquando pro exhibere ponitur. **Terentius**: Nanque ei unam coenam atque eius comitibus dedi. Non nunquam facere. **Virgilius**: Tu das epulis accumbere diuum. Interdum dicere. **Idem**: Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis. Quandoque ascribere. **Cicero**: Ego quae tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum. Saepe etiam prostituere se. **Martialis**: Casta igitur nulla est? Castae sunt mille. Quid ergo Casta facit? Non dat, non tamen illa negat. Illud notandum quod dare alicui litteras tanquam tabellario per eum ad alium perferendas, dare ad aliquem, quum ad eum perferri uolumus, aliquando utrunque coniungitur. **Salustius**: Vulturtio litteras ad Caecilium dat. Is cui litterae dantur, si perfert, reddere litteras dicitur, 10 paulo ante ostendimus; is uero ad quem dantur, accipere. Item dare potestatem plus est quam facere potestatem. Etenim facere potestatem est aliquid permittere. **Cicero**: Fecit ei potestatem legendi litteras quas á Trebatio acceperat; hoc est: permisit ut legeret litteras. Dare uero potestatem est rem prorsus alterius arbitrio permittere. **Plynius**: Vt qui suarum omnium rerum potestatem auunculo dederat. **Paulus** iurisconsultus eum 15 quoque dedisse affirmat qui aliquid compensauit aut permutauit.

680 Dare fidem non est credere, ut plerique indocti existimant: hoc enim habere fidem dicimus, hoc est credulitatem. Sed dare fidem est aliquid sancte promittere. **Terentius**: Grauidia que facta fidem dat sibi uxorem fore hanc. **Virgilius**: Accipe da que fidem; hoc est : accipe promissionem á me, et tu similiter mihi sancte promitte. Aliquando

678,1-3 cf. Non. 381 (cf. Ter. *Phorm.* 56; Plaut. *Aul.* 45) | 3-4 Verg. *Aen.* 3,333-334 | 4-5 cf. Valla *eleg.* 2,56 (cf. Ps. *Quint. decl.* 4,16) | 5-7 cf. Cels. *dig.* 31,21 | 7-9 cf. Valla *eleg.* 3,36 | 9-11 cf. Seru. et *georg.* 2,194 | 12-13 cf. Non. 381 (Plaut. *Most.* 108-110 uar.) | 13-14 cf. Vlp. *dig.* 33,7, 12,12 ? | 15 cf. Hug. *do* ? | 679,1-5 cf. Non. 278-279 (Verg. *Aen.* 3,85; Ter. *Haut.* 455-456 uar.; Verg. *Aen.* 1,79; *ecl.* 1,18; cf. Cic. *diu. in Caec.* 35) | 5-6 Mart. 4,71,5-6 | 7-10 cf. Valla *eleg.* 3,36 (Sall. *Caecil.* 44,4) | 10 cf. 678 | 10-11 et 13 cf. Valla *eleg.* 4,18 | 12 Cic. ? [uide app.] | 14 Plin. ? | 14-15 cf. Paul. *dig.* 50,16,76 | 680,1-4 cf. Valla *eleg.* 5,16 (cf. Sulp. Apoll. *perioch. Andr.* 3-4; Verg. *Aen.* 8,150)

678,4 alias a || 7 aliquid v || 679,4 qui] que o || uere v || 5 se om. ova || 7 damus... damus a || 8 uolumus. Aliquando ova || 12 legendum est : Cicero fecit...

- 5 tamen accipere fidem est accipere credulitatem, hoc est: mereri ut credatur. **Martialis**: Iunctam Pasiphaen Dicteo, credite, tauro: Vidimus, accepit fabula prisca fidem. Superioris uero exemplum ponit **Quintilianus**: Fidem habes hominibus quos mentiri alius affirmat; idest: credulitatem prestat. **Plynius**: Cur enim uerbis eius non sit fides habenda? Ab aliquo uero habere fidem est habere promissionem alicuius rei fide firmatam.
- 10 **Terentius**: Ait, si fidem habeat, se iri praepositum tibi apud me; 'si fidem habeat', inquit, hoc est: si fidem accipiat á me et si ei fidem dem ac sancte promittam.

681 Alia quoque á do composita fiunt: **addo**, quod est adicio, adiungo; á quo **superaddo**. **Additus** tamen apud ueteres capiebatur pro inimico. **Virgilius**: Nec Teucris addita Iuno Vsquam aberit. **Circumdo**, circuo. **Salustius**: Circumdatos militibus saltus mox occupauit. **Obdo**, claudio. **Terentius**: Pessulo hostium obdo. **Perdo**, ammitto.

- 682 Per enim praepositio, qum per se est, localem et temporalem significationem habet, ut 'per medium forum' et 'per medium diem' et 'per fortitudinem adeptus est praemium', ubi (f° 177r) fortitudo quasi locus premii ostenditur. Aliquando est iurandi, ut 'per Iouem' et 'perpol', quod per Pollucem significat. Interdum obtestandi.
- 5 **Virgilius**: Per te, per qui te talem genere parentes. **Idem**: Per ego has lachrimas dextram que tuam te, Per connubia nostra, per inceptos hymeneos. Non nunquam medium quandam et quasi interesseorem significat, ut 'per amicos meos obtinui', 'per memet ipsum feci', quasi me ipso medio. In compositione uero aliquando abnegat, ut perfidus, periurus, qui fidem et ius iurandum fregit. Aliquando significat in totum et usque ad finem. **Lactantius**: Non iniuste petere ut, si quis erit qui inciderit in haec, si legit perlegat; (c. 285) hoc est: usque ad finem legat. **Cicero**: Nuntius ille qui litteras accepit non pertulit. **Seneca**: Leue est miserias ferre, perferre est graue; hoc est: aliquo tempore in miseris esse, leue est; sed in his usque ad finem uitae perseuerare, est graue. **Martialis**: Nam uigilare leue est, peruigilare graue. Hinc agere reum est in aliquem inquirere et accusare; peragere reum est usque ad finem agere, hoc est condemnare. Quandoque significat per medium, unde **pellucidum** dicimus per cuius medium fulgor emanat; **perspicuum**, per cuius medium uidemus, ut aqua, glacies, crystallus. Sed pellucidum magis ad corporalia pertinet, perspicuum ad incorporalia. **Plautus**: Ita is pellucet quasi laterna punica. **Plynius**: Tam claras perspicuas que sententias. Haec tamen apud autores confunduntur.
- 20 Plerunque pro ualde accipitur, ut pergraue, permagnum. **Cicero**: Pergraue mihi uisum est. Et, si addatur quam, significat maxime, ut perquam bonus, idest optimus; perquam magnus, idest maximus. Est etiam quando per pro nimis uehementer accipitur, facit que significationem uocabuli penè á simplici suo diuersam, et in malam partem capitur, ut pertinax, nimis tenax, quod significat durum et inexorabilem atque obstinatum. **Pernix**, qui nimium nititur, unde aliquando accipitur pro celeri. **Virgilius**:

680,6 Mart. *spect.* 5,1-2 | 7-8 Ps. *Quint. decl.* 8,11 ap. Valla *eleg.* 5,16 | 8 Plin. ? | 10 Ter. *Eun.* 139-140 | 11 ex Valla *eleg.* 5,16 | 681,2-3 cf. Seru. et *Aen.* 6,90-91 | 3-4 Sall. ? *fr. inc.* 11 [19 Oliver] [ex *hist. frag.* 1,122 + 2,95 ?] | 4 cf. Tort. *s.d. B.* (cf. Ter. *Eun.* 603) | 682,5 Verg. *Aen.* 10,597 | 5-6 Verg. *Aen.* 4,314 et 316, ap. Char. *gramm.* 1,233,26-27 ?, ex Valla *eleg.* 5,31 | 6-7 ex Valla *eleg.* 3,64 | 8-9 cf. Valla *eleg.* 5,31 | 9-15 cf. Valla *eleg.* 5,30 (cf. *Lact. inst.* 5,1,2; ex Cic. *ad Brut.* 2,5,2 an *fam.* 2,6,1 ?; Sen. *Thy.* 307; Mart. 9,68,10 [uar. ?]) | 15-18 cf. Valla *eleg.* 5,31 (Plaut. *Aul.* 566) | 19 Plin. ? | 20 cf. Valla *eleg.* 5,31 | 20-21 Cic. ? ex *fam.* 5,20,6 uar. ? | 21-22 ex Valla *eleg.* 1,17 ? | 23-24 cf. Valla *eleg.* 5,31 | 25-27 cf. Non. 368

681,4 pesulum hostio v || 682,7 per me ipsum v || 8 aliquo ov || 16 dicimus pellucidum v || 24 capitur *U p.c.* : accipitur ova

Talis et ipse iubam ceruice effundit equina Coniugis aduentu permix Saturnus. Aliquando nimis perseuerans; differt que **pernicitas** á uelocitate quod alterum sit celeritatis, alterum patientissimae perseuerantiae. **Idem**: Et inter dura iacet pernix instrato saxa cubili. **Perfuga**, qui nimium fugit, hoc est: qui ad hostes fugit. Peruersus, qui nimis uersatur in malo.

30 **Percitus**, nimis incitatus, qui ira ac furore accensus est. Perpressus, qui nimis et cum labore ac dolore passus est.

683 **Perdo** ergo dictum quasi nimis do. Nam, qui nimis dat, quicquid habebat ammittit. Capitur etiam aliquando perdo pro perimo, quoniam quae ammittuntur quasi mortua nobis esse uidentur. **Terentius**: Dii te perdant. Ab hoc **perditus** dictus, qui interiiit uitiiis et recuperari non potest, (f° 177v) sicut perditia res, quae ammissa
5 est. **Idem**: Dii uostram fidem, hominem perditum miserum que. **Cicero**: Saeuum crudelitate, perditum luxuria, uitiiis omnibus contaminatum. Veteres pro perdo perduo dixere, á quo Perduaxo. **Plautus**: Dii te deae que omnes perduaxint cum istoc homine. Á perdo fit **deperdo**, unde **Caius** iurisconsultus scribit deperditum dici quod in rerum natura esse desiit; diminutum uero, quod usu raptum est.

684 Item á do componitur **trado**, eiusdem ferè cum suo simplici significationis. **Abdo**, quod est recondo. **Apuleius**: Atris abdita nubibus. **Abdituios** ueteres abortiuos appellabant. **Abdomen** sumen dicitur, quod abditum sit; á poetis tamen aliquando pro larido ponitur, hoc est: pingui duro. **Iuuenalis**: Montani quoque uenter adest abdomine
5 tardus. Item **dedo**, quod proprie est in perpetuum do, et ita differt á do quod proprie damus animo repetendi; dedimus autem quae in perpetuum damus, unde dedere se hostibus dicimus qui sese in hostium potestate tradunt; et traditio ipsa **deditio** dicitur; et qui se ita tradunt uocantur **dedititii**. Aliquando tamen **dedo** accipitur pro do. **Terentius**: Verberibus te caesum in pistrinum, Daue, dedam. **Et dedita opera** dicimus pro
10 eo quod est data opera, hoc est de industria. **Pompeius Festus** deditum interpretatur ualde datum.

685 Item **antidosis**, quod proprie significat quicquid alicui ex aduerso datur. Nam **anti** graeca praepositio in compositione pro uel contra significat. Vnde **Anticatones** dicti; et **antilogia**, quasi contraria oratio; et **antiphraasis**, quod sit sensus sermoni contrarius, ut cum bellum dicimus quia minime bonum; et **Antiptosis**,
5 quando casus ponitur pro casu; et **Antithesis**, quod non nulli obiectum interpretati sunt; et **Antithetum**, contra se positum; et Antonomasia, quando nomen pro nomine ponitur, ut Maia genitus pro Mercurius. Antidosis ergo, quod con- (c. 286) tra aliquid datum est. Sed hoc á graeco potius, hoc est á dosis deriuatum uideri potest, de quo paulo mox dicemus.

682 (Verg. *georg.* 3,92-93) | 27-28 cf. Non. 444 | 28 Verg. *georg.* 3,229-230 ap. Non. 368 | 28-31 cf. Valla *eleg.* 5,31 | 683,1 cf. Balb. ? | 3 cf. Ter. *Eun.* 431 | 3-4 cf. P. Fest. 215 | 5 Ter. *Eun.* 418-419 | 5-6 Cic. ? fr. *inc.* 35 [ex *Cluent.* 129 an *prou.* 14 ?] | 7 Plaut. *Most.* 464 uar. | 8-9 cf. Gaius *dig.* 5,3,21 | 684,2 Apul. ? fr. *inc.* 64 [ex Prud. *cat.* 2,66 + 12,19 ?] | cf. P. Fest. 22 | 3 cf. Hug. [ap. Balb. ?] | 4-5 Iuu. 4,107 | 5-7 cf. Don. *Andr.* 199 | 9 cf. Ter. *Andr.* 199 | 10-11 cf. P. Fest. 70 | 685, 2-3 cf. Iuu. 6,338 uel Suet. *Iul.* 56 | 3-4 cf. Diom. *gramm.* 1,462,14-15 | 4-5 cf. Cassiod. *in psalm.* 34,17 [et al. ?] | 5-6 cf. ? | 6-7 cf. Isid. *orig.* 1,37,11 | 9 cf. 754

682,28-29 qui n. f. Perfuga v || 683,1 post quasi add. nisi ov || 5 uestram ova || 6-9 Veteres — est add. in mg. U² || 8 Deperditum scribit v || natura rerum ova || 684,5 proprie¹ om. ova || 9 pristinum v || Dauem ov || 685 add. in mg. inf. U² || 1 Antidosis. Item v || quicquid — aduerso U² p.c. || 2 ἀντί a || pro uel add. s.l. U² || 3-7 et antiphraasis — Mercurius add. in mg. sin. U² || 6 Antitheton va (= U lemma) || 8 ante Sed del. unam uocem U² || δῶσι a || 9 mox U² : post ova

686 Item **aedo**, qum primam syllabam producit, quod est emitto, quasi extra do. Vnde aedere libros dicimus, aedere opus publicum; á quo aeditio, hoc est publicatio. Aliquando tamen autores aedo usurpant pro produco et pario. **Virgilius**: Nec generis nostri puerum nec sanguinis aedunt. Ab hoc **aedita loca** uocantur alta et sese aedentia, hoc est ostendentia; scribitur que cum diphthongo ad differentiam alterius **edo**, quod est comedo, dictum á graeco ἔδω, quod uescor est. Huius supinum est esum, á quo **esito** frequentatiuum. **Gellius**: Videtur autem de cyamo non esitato causa erroris fuisse. Et **esurio**, quod est cupio edere. **Quintilianus**: Pater filios esurit. **Martianus**: Esurit magis, quo magis est domi. Hinc **esuries** edendi audivitas appellatur, et minus est quam fames, quae ex defectu annonae provenit. **Plynius**: Iustum Nili incrementum est cubitorum sexdecim. In duodecim cubitis prouintia famem sentit. In tredecim etiam num esurit; quatuordecim cubita hilaritatem afferunt; quindecim, securitatem; sexdecim, delitias. Ecce quomodo famem ex summa sterilitate ostendit provenire, quae ex inedia sequitur; ex mediocri uero sterilitate esuriam, quae oritur ex parcitate, quae et **esuritio** dicitur. **Martialis**: Illam quam faciunt esuritionem. Et **esurigo**. **Varro**: Quo libet, ire licet accubitum! Accedo, quod **esurigo** findebat costas.

687 Verba in rio desyderium quodam significare uidentur, ut **parturio**, cupio parere; **coenaturio**, cupio coenare. **Cicero**: Vt aliquando dolor populi Romani pariat quod iamdiu parturit. **Martialis**: In omnibus Vacerra, quod conclaibus Consumit horas, et die tota sedet; Coenaturit Vacerra, non cacaturit. Aliquando tamen huiusmodi uerba á suis primitiuis non differunt, ut **scaturio** idem est quod scateo, et non modo de aquis dicitur, sed etiam de herbis caeteris que sua sponte (f° 178r) ubertim nascentibus, quamuis **scatebra** et **scaturitio** et **scaturies** de aquis tantum dicatur sit que ebullitio aquae surgentis; unde etiam uasa aestuantia scaturire dicuntur. Scaturies etiam modus matulae est, ut **Varro** testatur.

688 Ab eodem edo Adedo deducitur, quod significat consumo. **Virgilius**: Nam saepe fauos ignotus adedit Stello. Nam edo quoque pro consumo accipitur, et adesum consumptum dicimus. Item **edacitas**, quod significat ingluuiem; et **edax** pro manducone, hoc est uorace et consumptore: huiusmodi enim homines á ueteribus **manducos** et **manduci**, á manducando; et á mandendo **mandones**, qui et mansucii, hoc est edaces, á ueteribus dicebantur. **Manduci effigies** in pompa antiquorum inter caeteras ridiculas et formidolosas imagines ire solebat, magnis malis ac late dehiscens, et ingentem dentibus sonitum faciens. **Plautus**: Quid si ad ludos me pro manduco locem? **Edones** quoque ab edendo uocantur, sicut á phago graeco, quod est edo, dicuntur **phagones**; utroque utitur **Plautus**.

686,3-4 Seru. auct. (ecl. 8,45) | 6 cf. Varro ling. 6,84 | 7 Gell. 4,11,9 uar. 17-8 cf. Valla eleg. 1, 24 (Ps. Quint. decl. 12,27) | 8-9 Martianus ? | 10-12 cf. Plin. nar. 5,57-58 | 14-15 ex Mart. 5,78,18 ? + Gell. 16,3,3 ? | 15 cf. Non. 106 (cf. Varro Men. 521) | 687,1-6 cf. Valla eleg. 1,24 = Tort. s.d. X (Cic. Phil. 2,118; Mart. 11,77,1-2 uar.) | 7-8 cf. Seru. georg. 1,110 | 8-9 ex Varro Men. 112 [uar.?] ap. Non. 172 | 688,1-2 cf. Seru. et georg. 4,242-243 | 2-3 cf. Non. 70 | 3 cf. Plin. dub. serm. frg. Gloss. Plac. V,29,4 | 3-4 et 4-5 cf. Non. 17 | 5-6 cf. P. Fest. 139 [uar.?] | 6-8 cf. P. Fest. 128 (cf. Plaut. Rud. 535) | 10 cf. Varro [non Plaut.] Men. 529 ap. Non. 48

686,3 Ne v || 3-4 nostri generis a || 4 loca aedita v || 6 est uescor a || 13 media ov || uero add. s.l. U || 14 facit ova || 15 Et esurigo — costas add. in mg. U² || quodlibet a || findebat] fieret, edebat ova || 687,1 quoddam ova (recte) || 2 Coenaturio U lemma] ce- U || 3 cum clauibus v || 7 de aquis om. ova || 688,1 Adedo Ab eod. e. v || 1-3 post edo del. edacitas dicitur et add. Adedo — edacitas in mg. U² || 1-2 Virgilius — Stello add. supra U² || adesum U²: adest ova || 3 et om. ova || 4 et consumptore add. s.l. U² || 5-6 qui — ueteribus add. in mg. U² || 6 pompo v || 8 lupos v || 9 á phago graeco] ἀπό τοῦ φάγα a

689 Item ab edo **Ador** quasi edor, farri genus, edor quondam appellatum, de quo inferius dicemus. Item **peredo**, uehementer edo; á quo fit **Peredia**, ipsa comestio, sicut **Bibesia** ipsa bibitio, quibus frequenter utitur **Plautus**. Et prandium, quasi peredium, de quo inferius dicemus. Item **exedo**, quod est consumo. Item **obedo**, quod similiter modo pro consumo accipitur; unde **obesum** dicitur gracile, exile. **Neuius**: Corpore pectore que undique obeso, ac merito exeso, tardi ingenio senis. Modo pro comedo, á quo obesum pro uberi et crasso accipimus. **Virgilius**: Argutum que caput, pinguis aluus, obesa que terga. **Cato** Edusam et Potinam uocauit deas praesides puerorum. Has enim nutrices inuocare solebant cum pueri lac dimittere incipient.

690 Item **comedo**, eiusdem cum suo simplici significationis, in quo notandum quod ueteres **comest** pro comedit et **comedim** pro comedam scripsere. **Varro**: Nam in humanis omnia sunt paria. Quippe te maior plus urget, pisces ut saepe mi- (c. 287) nutos magnus comest, ut auis enecat accipiter. **Lucillius**: Quom manducatur totum complexa comest que. **Cicero** : Sed ad extremum pollicetur prolaturum se quae ipse comest. **Idem**: Cura, si me amas, ut ualeas, ne ego iacente te bona tua comedim: statui enim tibi ne aegroto quidem parcere. **Pomponius**: Ego quaero quod **edim**, has quaerere cui parcat certum est. Item **comesatio**, á uicis, quos Graeci κώμους uocant, et esum supino. Veteres enim in uicis habitantes, priusquam oppida conderentur, alii alios conuictus gratia inuitabant. Nec recte **Seruius** comesationem á comesse infinitiuo deriuatum existimauit, nec recte interpretatus est comesationem conuiuium esse factum cum luxu. Licet enim aliquando usurpetur comesatio pro cibo quacunque hora extraordinarie sumpto, interdum etiam pro crapula, proprie tamen comesatio est cibus qui post coenam sumitur, sicut **merenda** cibus qui sumitur ante coenam, et **ientaculum** cibus qui sumitur ante prandium. **Suetonius**: Sed praecipue luxuriae saeuitiae que deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispartiebat in ientacula et prandia et coenas comesationes que, facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. **Idem**: Conuiuabatur frequenter et large, sed penè raptim. Cene uero ultra solis occasum, nec ut postea comesaretur.

691 Ientaculum cibus est matutinus, qui sumi solet ante quam homines opera aggrediantur. Quidam prandiolum siue **prandiculum**, quasi paruum prandium, uocant. Fit que á **iento** uerbo. **Afranius**: Haec ieiuna ientauit. **Idem**: Dum exeo domum ientare nulla inuitat. **Plautus**: Quid appones Veneri ientaculi. **Pomponius**: Nihil habens ientaculi praeter nauticum panem. **Martialis**: Surgite iam uendit pueris ientacula pistor. Iento á ieiunio dictum est, quod tum maxime ieiuna sint corpora. Graeci ientaculum ἀκρατισμὸν uocant et ἀκράτιστα, et ἀκρατί[ε]σθαι ientare. Vnde **Aristoteles** aquilam scribit non

689,1 cf. P. Fest. 3 | 2 cf. c. 453,50-52 | 2-3 cf. P. Fest. 215 (cf. Plaut. *Curc.* 444) | 3-4 ex P. Fest. 223 mss. ? | 4 cf. c. 956,34-37 | 5-8 cf. Non. 361 (Laeu. [potius quam Naeu.] *carm. frg.* 8 uar.; Verg. *georg.* 3,80) | 8-9 cf. Non. 108 (cf. Varro [non Cato] *frg.* [Cato]) | 690,2-7 cf. Non. 81 (cf. Varro *Men.* 289; Lucil. 180 uar.; cf. Cic. *Hort. frg.* 30) et 83-84 (cf. Cic. *fam.* 9,20,3; cf. Pompon. *Atell.* 151) | 7-9 cf. P. Fest. 41 uar. | 9-10 Seru. ? cf. Gloss. IV,41,28 uel V,181,11 [et al.] + cf. Ambrosiast. in *Rom.* 13,13 uel Gloss. passim | 13-14 cf. Isid. *orig.* 20,2,12 ? | 14-16 cf. Suet. *Vit.* 13,1 | 17-18 cf. Suet. *Dom.* 21 | 691,2 cf. P. Fest. 251 [= Fest. 250] ? | 3-4 cf. Non. 126 uar. (Afran. *com.* 43 uar.; ? + Afran. ? *com.* 19 = Pompon. *Atell.* 27 uar.; cf. Plaut. *Curc.* 73 uar.) | 4-5 Pompon. ? | 5 Mart. 14,223,1 | 5-6 ex P. Fest. 348 an Isid. *orig.* 20,2,10 ? | 6-7 cf. Gloss. II,223,38 et 39 ? | 7-8 cf. Arist. *hist. anim.* 9,32 619a

689,1 edor quondam appellatum de quo in *add. in mg., deinde del.* de quo in *U*² || 2-9 Item — incipiebant *add. in mg. inf. U*² || 2 Perdia v || ipsa comesatio *U*² p.c. || 3 ipsa bibitio *U*² p.c. || Et om. ova || 3-4 prandium — dicemus *add. in mg. dext. U*² : *transstulerunt post bibitio ova* || 6 exoso ova || modo *add. U*²] tamen ov || 7 pinguis *U*² : breuis ova || 8 Pontinam a || 690,1-7 in quo — est *add. in mg. U*² || 4 Lucillius] Lucretius *U*² a.c. || 6 tua bona ova || 7 quos] quod v || 8 κώμους *U* a [= κώμας ?] κώμους ο κώμους || enim] alim a || 12-13 Comesatio pr. ta. v || 691,2 Prandiolum quidam v || siue prandiculum *add. in mg. U*² || 5 pictor v || Ienta à uento a

uenari, sed quiescere μέχρι ἀκρατίσματος. Quod uerbum deductum est ἀπὸ τοῦ ἀκράτου, hoc est á uino mero et non lymphato, quod, sicut in prandio, merenda, coena, comensatione dilutius, ita in aurora meratius bibere et salubre putatur et usu receptum est. Á iento etiam ientatio deducitur.

692 Item á comedo (f° 178v) comedones et comedos ueteres uocabant qui bona sua consumerent. Comoedi uero cum oe diphthongo dicuntur comoediarum actores, sicut comici comoediarum autores, hoc est poetae; et comoedia, ipsa poemata; quae omnia ex eo dicuntur quod initio in uicis iuuenes cantare quaestus gratia soliti essent, crebro conuenientes: κῶμη enim uicus est, ῥῶδη cantus. Est autem comoedia poematis notum genus in quo humiles ferè personae introducuntur, quamuis antiqua Comoedia et grandis et elegans et uenusta erat, nulla que aut similior oratoribus aut ad oratores faciendos aptior. Praecipui eius auctores Aristophanes et Eupolis et Cratinus fuere.

693 Tragoedia uero genus poematis est grande, in quo heroes introducuntur, duces, reges. In comoedia amores ferè et uirginum raptus; in tragoedia, luctus, exilia, caedes introducuntur. In comoedia frequenter et penè semper exitus laeti; in tragoedia, tristes et liberorum fortunarum que priorum in peius agnitio. Tristitia namque Tragoediae proprium. Propter quod Eurypides, petente Archelao rege ut de se Tragoediam scriberet, abnuic ac precatus est ne accideret Archelao aliquid Tragoediae proprium, ostendens nihil aliud esse Tragoediam quam miseriarum poemata. Sermo in Tragoediis grandiloquus. Ouidius: Omne genus scripti grauitate Tragoedia uincit. Tragoediam quidam ita diffiniunt: Tragoedia est heroicæ fortunæ in aduersis comprehensio. Et ἀπὸ τοῦ τράγου καὶ τῆς ῥῶδης, hoc est ab hircu et cantu, nomen habet, quoniam olim autoribus Tragicis hircus praemium cantus proponebatur. Horatius: Carmine qui tragic. (c. 288) co uilem certabat ob (f° 179r mg. inf) hircum. Alii autem putant á fece, quam Graecorum quidam tragan et trygan uocant, appellatam, quoniam olim, nondum personis á Thespide pertipsis, talis fabulas peruncti ora fecibus agitabant. Idem: Ignotum tragicæ genus inuenisse Camenæ Dicitur, et plaustris uexisse poemata Thespiis, quae canerent agerent que infecti fecibus ora. Tragoedias primus in lucem Aeschylus protulit, sed longe clarius illustrauerunt Sophocles atque Eurypides. Apud Latinos, Actius, Pacuius, Ouidius et Seneca in hoc poematis genere floruerunt. Ouidius Medeam scripsit. Omnia uitio temporum perierunt, exceptis Senecæ Tragoediis.

694 Comici ante tragicos fuere, principio ioculatoria quaedam minus scite et uenuste pronuntiantes; sed mox Aristophanes, Eupolis et Cratinus principum uitia sectati acerbissimas comoedias composuerunt, quae ueteres siue antiquæ comoediae appellantur. Tertia aetas fuit Menandri et Philemonis, qui omnem acerbiteriam comoediae mitigauerunt, á quibus postea Romani poetae sumpsere. Comoediam quidam

691,8 cf. Gloss. II,223,34 ? | 10 cf. Plin. nat. 14,143 | 692,1-2 cf. P. Fest. 58 | 4-5 cf. P. Fest. 39 + Diom. gramm. I, 488,7 et 10 | 6 cf. Diom. gramm. I,488,15-16 | 6-8 cf. Quint. inst. 10,1,65-66 | 693,1-7 cf. Diom. gramm. I,488,14-15 et 16-18 et 20-23 | 8 Ou. trist. 2,381, ap. Tort. tragoedia ? | 9 Diom. gramm. I, 487,11 | 10-16 cf. Diom. gramm. I,487,12-17 (Hor. ars 220) et 23-29 (Hor. ars 275-277 uar.) | 16-19 cf. Tort. tragoedia ex Quint. inst. 10,1,97-98 | 694,1-5 cf. Diom. gramm. I,488,23-489,7

691,11 Ab a || 692,1 comedo U² p.c. || 1-2 comedones — consumerent add. in mg. sup. U² || 1 et comedos om. v || 2-697,1 Comoedi — ab edo add. in mg. inf. (et perpend.) U² || 4 quaestus gratia add. in mg. dext. U² || 5 ῥῶδη U² a ῥῶδη ov || 693,10 ῥῶδης U² ῥῶδης o ῥῶδης v || 13 tragan et add. U²: trigan et ov om. a || triga ov tryga a || post uocant add. tragoediam a || 16 infecti] peruncti a || 17 Actius om. ova || 19 omni v || 694,3 insectati a

ita diffiniuerunt: **comoedia** est priuatae ciuilis que fortunae sine periculo uitae comprehensio, et non ἀπὸ τῆς κώμης, hoc est á uico, ut diximus, sed ἀπὸ τοῦ κώμου, hoc est á comensatione, appellatam, quod olim in huiusmodi fabulis amantium iuuenum comotationes et conuiuia caneantur.

695 Á tragoedia **tragoedum** et **tragicum** dicimus, sicut á comoedia comoedum et comicum. Item tragice, quod significat atrociter, crudeliter, quasi more tragico, sicut comoedice, mansuete, suauiter. **Plautus**: Euge, astitisti et dulce et comoedice. Item paratragedo uerbum, quod significat exaggero et uerborum magnitudine aliquid augeo. **Idem**: Illic homo est. Vt paratragoediat carnifex!

696 Á **tragus**, quod hircum significat, ut diximus, **tragopa** deducitur, quae auis est in Aethiopia asiatica, maior aquila, quae cornibus arietinis praefert caput armatum. Et **Tragelaphus**, quasi hircinus ceruus, animal spetie cerui, barba tantum et armorum uillo ab aliis distans. Et **Tragopogus** herba in acetariis laudata, quae quibusdam barbula hircina, ab aliis Come, quia folia habet instar croci in rotundum sparsa, radicem dulcissimam; [dulcissimam] uulgo barba petrae appellatur. Sunt etiam qui scandicem uocent. Haec est quam Aristophanes Eurypidi poetae obiicit ioculata, matrem eius ne olus quidem legitimum uenditasse, sed scandicem. Item **Tragonia** herba quae adalligata triduo dicitur consumere Iyenes. Et **Tragonis** siue **Tragion**, quae nascitur in insula Creta in maritimis, iunipero similis. Et **Tragos**, quam aliqui scorpion uocant, semipede alta, foliis pusillis, racemis rubentibus, grano tritici.

697 Item ab edo (f° 178v) **haedera**, quod parietes edat atque consumat, quamuis alii ab haerendo potius dictam uelint, licet primam syllabam correptam habeat, quod haereat semper et sequatur quicquid proximum est, á quo sequaces dicuntur. **Persius**: Quorum imagines lambunt haederae sequaces. Haedera arbor est omnibus inimica satis, sepulchra que ac muros rumpens, serpentium frigori gratissima. Speties eius tres: candida et nigra et quae uocatur **helix**; et alia fructu tantum candida, alia folio quoque. Racemus hederæ in orbem circum actus uocatur **corymbus**, á quo corymbifer, qui fert corymbos siue hederam. **Ouidius**: Festa corymbiferi celebrabat Graecia Bacchi. **Silenicum** genus eius est cuius minor acinus, sparsior racemus. In nigra alicui nigrum semen est, alicui crocotum. Huius coronis poetae utuntur, foliis minus nigris. **Virgilius**: Pastores, hederæ crescentem ornate poetam. Quidam eam **Nysiam**, alii **bacchicam** nominant, maximis inter nigras corymbis. Quidam duo huius etiam genera faciunt: **erythranum** et **chryscarpum**. Haedera pluribus locis intercisa uiuit tamen, et tot initia radicum habet quot brachia. Est et rigentis hederæ genus quae sine adminiculo stat, ob id uocata (c. 289) **Dendrocissos**, ἀπὸ τοῦ δένδρου καὶ κισσοῦ, hoc est ab ar-

694,6 Diom. gramm. I,488,3-4 | 7-9 cf. Diom. gramm. I,488,5-6 et 12-14 | 695,3 cf. P. Fest. 61 (Plaut. Mil. 213 uar.) | 5 Plaut. Pseud. 707 uar. [ed. pr.] | 696,1-3 (cf. 693) cf. Tort. ex Sol. 30,29 | 3-4 cf. Tort. ex Plin. nat. 8,120 | 4 et 5-6 cf. Plin. nat. 27,142 ex Theophr. hist. plant. 7,7,1 | 7-8 Plin. nat. 22,80 (cf. Aristoph. Acharn. 475-478) | 8-10 cf. Plin. nat. 27,141 uar. | 10-11 cf. Plin. nat. 27,142 uar. | 697,1-2 cf. Tort. hederæ ex P. Fest. 100 | 4 Pers. prol. 6-7, ap. Tort. ? | 4-5 cf. Plin. nat. 16,144 uar. | 5-7 cf. Plin. nat. 16,145-146 | 8 Ou. fast. 1,393 uar., ap. Tort. corymbus ? | 8-10 cf. Plin. nat. 16,146-147 | 11 Verg. ecl. 7,25 | 11-13 cf. Plin. nat. 16,147 | 13-15 cf. Plin. nat. 16,152 uar.

694,6 diffiniuerunt v || 7 ut om. v || 8 fabulas ov || 695 add. in mg. dext. perpend. U² || 3 comice... comice v || 4 paratragoedio a || 696,1 ut om. v || deducitur Tragopa v || 4 post quae add. à a || 6 dulcissimam bis U² (in mg. inf. et in mg. dext. perpend.) || 7 uocent Scandicem v || 697,7-8 á quo — bacchi add. in mg. inf. U² || 9 post race- mus add. simili modo a || 10 alicuius c. ov alii crocotum a || 14 quod a || 15 κισσοῦ U a κισσοῦ ov

bore et hedera compositum. Et é diuerso nunquam nisi humi serpens **chamecissus**, ἀπὸ τοῦ χαμαί quod humi significat, et κισσοῦ hedera.

698 Est et alia herba hederæ ferè similis, quam uocant **Smilacem**, densis geniculata caulibus, spinosa, fruticosa ramis, folio herbaceo, flore candido, olente liliū, infausta omnibus sacris atque coronis. Lugubrem enim hanc putant, quod uirgo eius nominis propter amorem iuuenis Croci in hunc fruticem mutata sit. **Ouidius**: Et Croco paruos uersum cum Smilace flores. Id uulgus ignorans saepe numero sacra sua polluere solebat. É smilace codicilli fiunt, proprium que eius materiae est ut auribus admota leuem reddat sonum. Sunt qui Smilacem **autophorum** uocant, quasi se ipsum ferentem. Coronam ex ea factam impari foliorum numero aiunt capitis doloribus mederi. Á Smilace **Smilaceus** dicitur, quod ex smilace est, sicut ab hedera hederaceus, quod est ex hedera. Sunt etiam qui Smilacem **taxum** uocent, ut inferius ostendemus.

699 Hederæ mira natura est ad uina experienda: etenim, si uas ex ligno eius fiat, uina transfluunt, et aqua remanet, si qua admista est. Quidam inter genera hederæ et **cisthum** numerant. Haec arbuscula est in insula Cypro, in cuius foliis pingue inest quod rore mistum mane liquescit; deinde sole in puluerem uersum madentibus hircorum uillis, dum pascuntur, adhaerescit. Deinde depectitur **ladanum**, quod et ab ipsius arbusculæ nomine **cisthum** dicitur. Quidam arbusculam uocant **cistharum**. Ob hanc causam, in ladano hircorum pili conspiciuntur. Sunt tamen qui herbam quoque in Cypro repe- (f° 179r) riri scribant quam **ladam** appellant; á qua dicitur ladanum, quod pingue est huic insidens herbae. Itaque, attractis funiculis, eam herbam conuolunt atque ita offas faciunt. In Nabatheis quoque ladani genus est, quod **strombon** uocant; tradunt que siluas Arabum pastu caprarum infringi atque ita succum uillis inhaerescere.

700 Item ab edo esca dicta, quod non modo hominum ac caeterorum animalium cibaria significat, sed etiam quod auibus piscibus ue ad decipiendum datur. Ab hac **escariae mensae** quadratae, in quibus homines epulantur; et **esculentum**, quod ad uescendum pertinet. Et **esculus** arbor glandifera, quod ueteres ex eius fructu escam sumerent. Et **uescum**, ex ue et esca compositum, quod significat cum edendi fastidio, quamuis **Lucretius** uescum salem apellet ex edendi intensione. Vescum etiam dicimus quicquid ad escam, hoc est cibaria, pertinet, idest quicquid edibile est. **Virgilius**: Vescum que papauer. Item quicquid minutum est. **Idem**: Nec uescas salicum frondes. Vnde et araneorum telae uescæ nominantur. Á ue etiam et esca **uescor** declinatur, quod proprie significat pascor, edo. **Virgilius**: Vescitur Aeneas simul et Troiana iuuentus. Ponitur aliquando pro utor. **Idem**: Quem si fata uirum seruant, si uescitur aura Aetherea. Non

697,16 Plin. nat. 16,152 | 17 cf. Tort. *chamaecysson* ? | 698,1-4 cf. Plin. nat. 16,153-154, ap. Tort. *similax* ? | 4-5 cf. Ou. met. 4,283 | 5-7 cf. Plin. nat. 16,155, ap. Tort. ? | 7-8 cf. Plin. nat. 24,82 uar. | 10 cf. Sextius ap. Plin. nat. 16,51 uar., ap. Tort. ? | cf. c. 350,6-13 | 699,1-2 cf. Plin. nat. 16,155 | 2-5 cf. Plin. nat. 12,74 uar. | 6 cf. Diosc. 1,107 | 6-7 cf. Plin. nat. 12,73 | 7-10 cf. Plin. nat. 12,75 [uar. ?] | 10-12 cf. Plin. nat. 12,73-74 uar. | 700,1 cf. Varro ling. 6,84 | 1-2 cf. Valla eleg. 4,53 | 3 cf. P. Fest. 77 | 4-5 cf. Isid. orig. 17,7,28 | 5-6 cf. Gell. 16,5,7 (cf. Lucr. 1,326) | 7-8 cf. Seru. (georg. 4,131; 3,175) [an georg. 3,175 ex Non. 186-187 ?] | 9 cf. Seru. georg. 3,175 | 9-10 cf. P. Fest. 368 ? | 10-12 cf. Non. 415-416 (Verg. Aen. 8,182; 1,546-547)

697,17 χάμαι U χαμαί ο χαμαί v || 698,2 ederaceo a || 4-5 croco U : Crocon in oa (= Ou.) croco in v || 9 ex U : e ova || hederacius ov || 10 uocant ova || 699,2 tranfluunt U a.c. || admixta ov || 4 mixtum ov || 5 ladanum om. ova || 10 est om. ova || 10-11 uocant Strombon v || 11 tradunt U p.c. || 700,1 edo] eo o || 2 hanc v || 4-5 Et esculus — sumerent add. in mg. U² || 5 escam ov || 11 Aetheria a

nunquam pro uideo. **Actius**: Priusquam infans facinus admittat, oculi uestuntur titi.

701 Item ab edo **edulis**, quod manducari potest. **Horatius**: Vinea submittit capreas non semper edulis. Et **edulia**, quaecunque ad edendum parata praeter panem. **Gellius**: Genera nomina que edulium, quae profunda ingluuius uestigauit. Et **Edusam** ueteres ab edendo dixerunt, quemadmodum **Potinam** á potando. Et **edatrae** uocati qui praesunt regis epulis. Item **epulae**, quasi edipulae, ab edendo dictae. Sunt autem cibi ministerio hominum in nostrum usum comparati; **epulum** uero in singulari numero significat solemniore epulas, et prope publicum conuiuium in propatulo numerosis ciuibus exhibitum, siue in dedicatione templi alicuius, siue in ludis qui in honorem deorum fiebant, seu in magnificentiae ostentationem, siue in funere alicuius magni uiri. Veteres **epulam** quoque in singulari numero dixerunt. Ab epulis fit **epulor** uerbum, quod aliquando significat edo, aliquando conuiuor.

702 Hinc **epulones** dicti: qui indicendi Ioui caeteris que diis epulas potestatem habebant, antiqui **epolones** uocabantur. Erant autem tres uiri, qui **triumui-** (c. 290) **ri epulones** appellabantur. Nam, ut **Cicero** refert, ueteres pontifices propter sacrificiorum multitudinem tris uiros epulones esse uoluerunt, quum essent ipsi á Numa ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent instituti. His postea praepositus est rex sacrorum, qui rex sacrificulus dicitur; **L. Iunio Bruto** et **M. Valerio** consulibus creari coeptus; quod pleraque sacra á solis regibus olim fieri solita exactione regum impediri uidebantur, ideo regis nomine decoratus est, qui tamen pontifici maximo subditus erat. Additi deinde (f° 179v) fuerunt alii tres uiri qui sacris libris legendis carminibus que Sibyllae praeerant. Hi, quotiens prodigia magnos aliquos rerum euentus auspicantia emergerent, Lectisterniis ad puluinaria deorum factis, sacris suppliciiis que placabant, qui et **sodales Titii** dicebantur á **Tito Tatio**, á quo etiam **Titienis tribus** et **Titia curia** uocata est. Itaque **septem uiri epulones** dicti sunt; horum filiae, quum de uacatione uestalis sacerdotii agitur, sicut filiae auguris, decem uiri sacrorum, flamines ab hoc sacerdotio excusationem merentur. Romae, in pyramide uetustissima hodie quoque incisae huiusmodi litterae leguntur: OPVS ABSOLVTVM DIEBVS CXXX EX TEST. C. CORNELII TR. PL. VII VIRI EPVLONVM. Horum **coenae** á Saliis sacerdotibus **saliaribus** uocabantur. **Horatius**: Nunc est bibendum, nunc pede libero Pulsanda tellus, nunc saliaribus Ornare puluinar deorum Tempus erat dapibus, sodales. Hinc quasi prouerbi loco saliares coenae dictae sunt opiparae et copiosae.

703 Item ab epulis **epularis**, quod ad epulas pertinet; unde epularis sermo dicitur qui in conuiuio fit. **Apuleius**: Iam illatis luminibus epularis sermo percrebuit. Item epulares uocabantur qui in sacris quae diximus epulabantur. **Varro**: Dum epulares nocte epularen-

700 (cf. Acc. *trag.* 189) | 701,1-2 Hor. *sat.* 2,4,43 | 3 cf. Gell. 6,16,4 | 3-4 cf. Non. 108 ex Varro | 4-5 cf. P. Fest. 82 | 5-9 cf. Valla *eleg.* 4,23 | 9-10 cf. P. Fest. 82 | 702,1-2 cf. P. Fest. 78 | 3-5 Cic. *orat.* 3,73 uar. | 7-9 cf. Liu. 2,2,1-2 | 9-10 ex Dion. Hal. 4,62,4 ? | 12 cf. Tac. *ann.* 1,54 | 12-13 cf. P. Fest. 366 | 14-15 cf. Gell. 1,12,6 | 16-17 ex CIL VI,1374 a + b | 18-20 Hor. *carm.* 1,37,1-4 et Ps. Acron = Porph. | 703,2 Apul. *met.* 2,19,4 | 2-3 cf. P. Fest. 82 | 3-4 Varro ? *fr. inc.* 19 [ex P. Fest. 82 ?]

701,2 edulia quaecunque U² p.c. (Edulia lemma p.c. Edulium lemma a.c.) || parata Charlet : paratus U a.c. paratu U p.c.? parantur ova || panem U p.c. || 2-3 Gellius — uestigauit add. in mg. U² || 4 Et om. ova || 5 misterio v || 7 proprie a (= Valla) || 8-9 qui — ostentationem om. ova || 702,2 epulones ov epulones a || 9 sacri ov || 17 PVlonum v || 703,2 percrebuit a

tur. **Dapes** ab epulis differunt. Sunt enim dapes non deorum duntaxat epulae aut nostrae in deorum sacrificiis, ut **Valla** scripsit, sed largiores et opipari apparatus. **Martialis**: Fugerit an mensam Phoebus, coenam que Thyeste Ignoro; fugimus nos, Ligurine, tuam. Illa quidem lauta est dapibus que instructa superbis, Sed nihil omnino te recitante placet. **Virgilius** de Cyclope: Nam simul expletus dapibus uino que sepultus. Tales exhiberi solebant in pontificum coenis, ut in illa **Metelli** coena quo die **Lentulus** Flamen **Martialis** inauguratus est. In qua principio habuerunt echinos, ostreas crudas quantum uellent, peloridas, turdos, asparagos subtos, gallinam altilem, patinas ostrearum peloridum, balanos nigros, balanos albos; iterum spondilos, glycia, menidas, urticas, ficedulas, lumbos, capreas, origes aprunos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices et purpuras; mox uero sumina, sinciput aprunum, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amyllum, panes picentes.

704 Dapsa apud ueteres genus sacrificii erat quod fiebat aut hyeme sementi aut uere; á Graecis δάψ uocatur, qui et δαψιλῆν largum dicunt et δαψίλιαν largitatem. Vnde nostri quoque **dapsilos** aliquando lautos et liberales appellant. Ex hoc ita sacrificio **dapaticae** se acceptos dicebant, hoc est magnifice atque opipare; et **dapaticum negotium** amplum atque magnificum. Hinc ergo dapes appellatae sunt lautae ac magnificae epulae, et **dapalis coena**, (f° 180r) ut **Marcellus** testatur, quae diuersis amplis dapibus constat. **Plynius**: Pauonem cibi gratia Romae primus occidit orator Hortensius, dapali coena sacerdotii. **Varro**: Primus pauones Q. Hortensius augurali dapali coena posuisse dicitur. Haec loca corrupta passim apud hos autores erant, et pro dapali adiciali uel adialicii erat scriptum, quod emendare nuper uolens insulsulus quidam pedagogulus adipali scripsit, nimio ignorantiae adipe mente oppressa. Nam quis unquam adipalem coenam aut adipalem cibum legit? **Adipatum** certe ab adipe dicimus pro pingui et succulento, non adipalem. **Cicero**: Adsciuerunt suis artibus (c. 291) optimum quodam et tanquam adipatae dictionis genus. Á dapibus **dapiferi** dicti qui dapes in conuiuio ferunt.

705 Item ab edendis ficis **ficedula**, parua auis, quam **Aristoteles** similiter ἀπὸ τοῦ σύκου συκόλιδα appellat. Pascitur etiam uuis. **Martialis**: Qum me ficus alat, qum pascar dulcibus uuis, Cur potius nomen non dedit uua mihi? Sed hoc nomen non nisi autumnno habet; postea formam simul colorem que mutat, et **melancoryphus** uocatur, quod κορυφῆν μέλαν, hoc est uerticem nigrum, habeat. Latine **atricapillam** dicere possumus. Idem **Erythacus** facit: hyeme enim erythacus est, phenicurus aestate; auis est quam uulgo pectus rubeum uocant; ἀπὸ τοῦ ἐρυθθαίνομαι, hoc est á rubescendo, ἐρυθθακὸς dicitur; **phenicurus** uero, quod caudam rubeam habeat: φοῖνιξ purpureum significat, οὐρὰ cauda est. **Vpupa** quoque colorem mutat, ut **Eschylus** poeta tradit

703,4-5 cf. Valla *eleg.* 4,23 | 5 cf. Non. 461 | 6-7 Mart. 3,45,1-4 uar. | 7-8 cf. Non. 461 (Verg. *Aen.* 3,630) | 7-15 cf. Macr. *sat.* 3,13,10-13 | **704**,1-2 et 4-5 cf. P. Fest. 68 [uar.?] | 2 cf. Gloss. II, 266,53 uar. et 49 | 6-7 cf. Non. 95 | 7-8 Plin. *nat.* 10,45 corr. | 8-9 Varro *rust.* 3,6,6 corr. | 9-12 contra Cald. | 12-14 cf. Non. 69 (Cic. *or.* 25 uar.) | **705**,1 cf. Varro *ling.* 5,76 uel Isid. *orig.* 12,7,73 [et Mart. *infra*] | 1-2 cf. Arist. *hist. anim.* 9,51 632b | 2-3 Mart. 13,49 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 10,86 ex Arist. *loc. cit.* | 5 cf. P. Fest. 124 | 6 cf. Plin. *nat.* 10,86 ex Arist. *loc. cit.* | 9 cf. Plin. *nat.* 10,86 ex Arist. *loc. cit.*

703,6 Fugerit *U p.c.* || 7 de bis v || 12 urticas *U p.c.* || 13 capreas *U p.c.* capras ov || 14 aprinum ova || **704**,1 s(a)euientia ova || 2 δάψ *U v* δαψ o [δαίς *P. Fest.*] || 4 accepto a || 7 Somae a 1526 || 10 insulsissimus ova || 13 quoddam ova (*recte*) || 14 dictionis *U p.c.* || Dapiferi a dapibus v || **705**,5 dicere Atricapillam v || 8 φοῖνιξ *U a* φῶνιξ o φῶνιξ v

10 his uersibus: Qui et sui spectantem affert upupam mali, Colore pingens spetiem multimodo, Saxicolam improbum arma gestantem militem Adultum, et infantem. Varia se gerit forma. Nam uere candicans ubi extitit nouo, aestate tum deinde, ut canduit seges, uariis alas maculis guttatas mouet. Vagatur eadem semper appetens loca Deserta, quaerens nemora et inuias rupes.

706 Item ab edendo dentem quidam appellatum uolunt, quasi edentem, quamuis alii á Graecis potius deductum putant, qui dentem ὀδόντα uocant. Dentium tria genera : Serrati aut continui aut exerti. Serrati, á similitudine Serrae uocati, qui pectinatim coeunt, ne contrario occurso atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut
5 homini, equo. Exerti, hoc <est> extra os producti, apro, hypopotamo, Elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati et acuti sunt; qui conficiunt, duplices; qui discriminant eos, canini appellantur; hi sunt serratis longissimi de quibus inferius dicemus. Scorpioni in cauda dens unus est, plerisque termi. Volucrum nulli dentes sunt praeterquam uespertilionis. Canini dentes ammissi casu aliquo nunquam renascuntur.
10 Caeteris animalibus senecta rubescunt; equo candidiores fiunt. Qui conficiunt cibum molares dicuntur, siue maxillares. Ex his (f° 179v mg. inf.) duo, qui canino proximi sunt, uocantur columellares. Senectus in equis et caeteris ueterinis indicatur dentium bronchitate, superciliorum canicie, et circa ea lacunis, quum ferè sexdecim annorum existimantur. Hominum dentibus quodam inesse uirus manifestum est, siquidem et
15 speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant et columbarum foetus implumes necant. Erumpentibus dentibus, morbi infantium corpora infestant. Homerus dentium uallum petulantiae uerborum coercendae á natura oppositum fuisse elegantissime scripsit, ut loquendi temeritas non cordis tantum custodia atque uigilia cohiberetur, sed quibusdam quasi excubiis in ore positis sepiretur.

707 Á dentium istorum similitudine quicquid est quo aliquid execari uel teneri potest dens uocatur. Hinc falcem dentem dicimus. Virgilius: Et curuo Saturni dente relictam prosequitur uitem attondens, fingit que putando. Item dentes ancorae. Idem: Tum dente tenaci Ancora fundabat nauis. Vnde Bidens, instrumentum rusticum dicitur, quod duos
5 dentes habeat. Idem: Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco. Iuuenalis: Viue bidentis amans et culti uillicus horti. (f° 179 bis r) Bidentes etiam hostiae dictae duorum annorum. Hae enim sacrificiis aptae habebantur, quod in ouibus duo eminentiores dentes inter octo appareant non nisi circa bimatum, nec in omnibus, sed in iis quae sacrificio aptae sunt. Quidam tamen bidentes dictas primo bidennes uolunt, quasi biennes, interposita d euphoniae causa; deinde longo usu loquendi uoce corrupta pro bidennibus bidentes dictas. Hinc bidental templum quodam uocitatum, quod in eo bidentibus hostiis
10

705,10-13 cf. Aesch. frg. 297 N. ap. Arist. hist. anim. 9,51 633a | 706,1 cf. ? | 2 cf. Isid. orig. 11,1,52 | 2-7 cf. Plin. nat. 11,160 | 7-8 cf. c. 330,22 et 28; 360,57-58 | 8 cf. Plin. nat. 11,163 | 8-9 cf. Plin. nat. 11,164 | 9-10 cf. Plin. nat. 11,167 | 10-11 cf. Isid. orig. 11,1,52 ? | 11-12 ex Plin. nat. 11,168 ? | 12-16 cf. Plin. nat. 11,169 uar.-170 | 16-19 cf. Gell. 1,15,3 (cf. Hom. II. 4,350) | 707,1-4 cf. Non. 462 (Verg. georg. 2,406-407 uar.; Aen. 6,3-4) | 5 Verg. georg. 2,423 | 5-6 Iuu. 3,228 | 6-9 cf. Seru. Aen. 4,57 | 9-11 cf. Gell. 16,6,13 | 11-12 cf. P. Fest. 33

706-708 Item — densitate add. in mg. inf. U² || 706,1 Dentem ab ed. v || 2 potius a graecis a a Graecis om. ov || ὀδόντα U² ὀδόντα ο οδόντα v || 5 est add. ova || 7 post canini del. siue genuini U² || serrati a || 8 in cauda om. ova || 10 post qui del. diger U² || post dicuntur del. ex iis qui U² || 13 laciniis ova || 14 quoddam va (recte) || 16 post infestant del. A dentium U² || 19 paene positos U² || separetur va || 707,3 uitam a || que om. v || 4 post Vnde del. item U² || dicitur om. ova || 10 post d add. & ov || 11 Hinc t. q. Bidental v || quoddam ova (recte)

sacrificaretur. Item Tridens, fuscina Neptunni, quod tris habeat dentes. **Virgilius**: Non illi imperium pelagi saeuum que tridentem, Sed mihi sorte datum.

708 Á dente etiam dentosi et dentati dicuntur qui magnos habent dentes. Et á ueteribus etiam dentudes uo- (c. 292) cabantur. Et dentale lignum, cum quo uomer inducitur. Et denticulus, paruus dens. Et denticulatum, quod ad similitudinem dentium factum est, ut serra. Et dentatim ac denticulatim aduerbia, hoc est ad similitudinem dentium. Et dentrificium, medicamentum quo dentes fricantur ut candescant, á Graecis ὀδοντότριμμα dictum. **Martialis** de Dentificio: Quid mecum est tibi ? Me puella sumat: Empotos non soleo polire dentes. Et dentio uerbum, quod est dentes emitto, quod Graeci dicunt ὀδοντιῶ; á quo dentientes pueri dicuntur qui primam erumpere dentes incipiunt. **Plynius**: Succus eius dentientibus prodest. Quidam etiam denticulare usurpant pro eo quod est dentes imprimere; et edentulum dictum eum qui sine dentibus est. Sunt etiam qui densum á dente deducant, hoc est spissum, quasi dentibus coactum; á quo fit denso uerbum, quod est cogo, spisso; á quo condenseo et densitas, spissitudo, et dense aduerbium, spisse, et densitudo pro densitate. (f° 180r)

709 Ab altero uero aedo, quod per diphthongum scribitur, aedes declinatur, **aedifico, aedificium, aedificatio, aeditimor, aeditimus, aeditiuus, aedilis, aedituentes, aedilitas, aedilitium, aedilitatus, aedepol**, de quibus supradiximus.

710 Item á do fit compositum **prodo**, quod interdum est defero, ostendo, patefacio. **Virgilius**: Prodere uoce sua quenquam aut opponere morti. Interdum fallo. **Idem**: Prodimur atque Italis longe disiungimur oris. Aliquando protendo, propago. **Idem**: Italiam regeret, genus alto á sanguine Teuceri Proderet. Aliquando in publicum exeo. **Apuleius**: Tum tremebundus prodit in forum. Nonnunquam tradeo. **Salustius**: Antequam arcem proderet hostibus. Vnde capitur etiam pro facio prodionem. Hinc **proditor, proditio, proditamentum**, uel á prodendo consilia hostibus, uel á tradendis urbibus, oppidis, arcibus, exer- (f° 180v) citu. Veteres pro produnt **prodinunt** dixere. **Ennius**: Prodinunt famuli, qui candida lumina lucent. **Prodius** etiam usurparunt pro interius, longius.

711 **Praedo** quoque, quod et **praedor** dicitur, á prae praepositione et do uerbum compositum esse manifestum est. Habet autem **prae** praepositio in compositione eandem ferè uim quam per; uerumtamen quaedam uocabula cum prae coniunguntur, et non cum per, ut praepotens, praecelsus, praealtus, praefulgens, praediues, praecclarus, praecultus, praelongus. In his enim omnibus prae ualde significat. Aliquando prae nihil ferè diuersum facit á sui simplicis significatione, ut praeccludo, praecido, praemior, praecingo. **Idem** sunt enim quod claudio, incido, morior, cingo. Non nunquam etiam ante significat, ut praecedo, antecedo; praeuenio, anteuenio; praedico, antedico; et praedo siue praedor, ante do, quod ea quae per uim auferimus sint ante datum, hoc est: ante quam dentur á possidente. **Varro** tamen praedor á praeda deriuatum existimat; **praedam** autem á pariendo, quasi paridam, quod manu parta sit. Á prae-

707,13 Verg. *Aen.* 1,138-139 | **708,1** cf. *Ou. fast.* 6,229 uar. uel Gloss. II,576,26 | 2-3 cf. *Seru. georg.* 1,172 | 6 cf. Gloss. II,43,10 uel 379,21 | 6-7 *Mart.* 14,56 et lemma | 8 cf. Gloss. II,379,18 | 9 ex *Plin. nat.* 21,140 ? | 9-10 cf. *Pap. denticare* [uar. ?] | 10 cf. Gloss. V,568,2 [et al.] | 11 cf. ? | **709,3** cf. **151-152** et **625** | **710**,1-4 cf. *Non.* 363 (*Verg. Aen.* 2,127; 1,252; 4,230-231) | 4-5 *Apul. ? fr. inc.* 65 | 5-6 *Sall. ? fr. inc.* 12 [16 *Oliver*] | 8-9 cf. *P. Fest.* 228 [= *Fest.* 229] (cf. *Enn. ann.* 156) | 9 cf. *Non.* 47 | **711**,1-2 cf. *Tort. diph. praeda* | 2-7 cf. *Valla eleg.* 5,31 | 9 cf. *Tort. diph. praeda* | 10 ex *Varro ling.* 8,19 | 11 cf. *Varro ling.* 5,178

708,2 tendutes *ov* || dentutes *a* || 4 *sarra o* || 6 ὀδ- *U*² ὀδοντοστύμμα *o* ὀδοντοτρίμμα *v* || 8 ὀδ- *U*² ὀδόντιω *o* ὀδοντιω *v* || *ante* erumpere *del.* erunp. *U*² || **709,2** aeditiuus] -tiuus *v* || **710,7** á² *om.* *v* || 8 dixere Prodinunt *v* || **711,4** Praelatus *v*

dor fit **depraedor**, quod est depopulus; et **praedo** praedonis, depopulator; et **praedator** ac **depraedator**; et **depraedatio**, unde **Ioui praedatori** templum fuisse legimus, non quod praedae praeesset, sed quod ei aliquid ex praeda in partem
 15 praedae debebatur. Quippe mos Romanorum fuit ut bella gesturi de parte praedae aliquid numinibus pollicerentur. **Cato** diminutiue **praedonulos** posuit. Item **praedium**, quod capti ab hostibus agri militibus distribui á ueteribus solebant. Et **praes praedis**, quod in publicis auctionibus ante detur in fidem: praes enim is est qui se obligat, interrogatus que á magistratu si praes sit, respondet: praes. **Varro** tamen á
 20 praestando tam praedium quam praedem dictum existimat. **Priscianus** scribit prae in compositione aliquando etiam super significare, ut in praesideo et praesidium et praefectus. In appositione uero, aliquando ante significat. **Terentius**: I prae, sequar. Aliquando ad comparationem, ut 'illum prae Cicerone contemnimus', hoc est: ad comparationem Ciceronis. Non nunquam propter. **Terentius**: Prae amore hunc exclusisti foras.

712 Praeter haec, á do fit compositum **trado**, hoc est dedo; á quo **traditio**, deditio: ex trans enim et do componitur trado. Item **indo**, quod est impono. **Plynius**: Hoc ei ab ado- (c. 293) lescentia fuit nomen inditum. Et **subdo**, subiicio. Á quo **subditi** dicuntur qui alicuius imperio subiecti sunt. Subditum etiam partum dicimus suppositum, hoc est: sublatum ab ea muliere quae peperit et alteri appositum. Item apud
 5 iurisconsultos **subditum testamentum**, quum, uero testamento occultato, aliud clam fuit appositum. **Subditus** etiam **iudex** dicitur qui loco mortui datur iis qui illum in aliqua re uel (c. 181r) lite iudicem habuerunt. **Subdo** etiam pro subiungo usurpatur. **Quintilianus**: His dictis et alia subdidit. Scribit **Nonius Marcellus** subdere pro supp-
 10 tate accipi, et **Terentii** testimonium adducit: Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit. Quod satis admirari non possum, quum nec subdere unquam pro computare reperiatur, nec subducta á subdo fieri possit, sed á subduco uerbo fiat.

713 **Subducere** autem **rationem** et **colligere rationem** dicimus recte computare ita ut, quae colligenda sunt, colligantur, et quae subducenda sunt, hoc est detrahenda, detrahantur. **Cicero**: Quod non subducta utilitatis ratione effici solet. **Seneca**: Colligenda quottidie ratio est et, quid lucri factum sit, uidendum. Subducere proprie surripere est.
 5 **Virgilius**: Et succus pecori et lac subducitur agnis. Subducere leuare, extollere. **Idem**: Qua se subducere colles Incipiunt. Hinc subducere naues dicimus in terram trahere, quod terra altior mari sit, sicut é contrario deducere, in mare é terra ducere. **Virgilius**: Quassata uentis liceat subducere classem. **Idem**: Deducunt socii naues. **Deducere** etiam is dicitur qui alicui officii gratia praestat comitatum, cuius contrarium est **reducere**, ut 'dedu-

711,13-16 cf. Seru. *Aen.* 3,222 | 16 cf. P. Fest. 243 (Cato *epist. frg.* 1) | 16-17 cf. *Isid. orig.* 15, 13,5 | 17-18 ex Varro *ling.* 5,40 ? | 18-19 cf. P. Fest. 223 | 19-20 cf. Varro *ling.* 5,40 | 20-22 [et 23 ?] cf. Prisc. gramm. III,49,26 et 50,1 [?] et 9 et 15 | 22 Ter. *Andr.* 171 | 24 Ter. *Eun.* 98 uar. ex Prisc. gramm. III,50,6 | **712**,2 cf. Prisc. gramm. III,39,7 [uide etiam Don. *Phorm.* 2] | 3 Plin. ? [uide *nat.* 2,154; 34,34] | 4-5 cf. Paul. *dig.* 48,10,19,1 | 6 cf. Tac. *ann.* 14,40 ? | 7-8 cf. P. Fest. 342 | 9 Quint. ? | 9-11 cf. Non. 399 uar. (Ter. *Ad.* 855) | **713**,3 Cic. *fin.* 2,78 ap. Non. 399 | 3-4 Sen. ? *fr. inc.* 28 | 4-6 cf. Non. 399-400 (Verg. *ecl.* 3,6; 9,7-8) | 6-8 cf. Seru. et *Aen.* 1,551 (Verg. *Aen.* 3,71) | 8-10 cf. *Valla eleg.* 5,77

711,12 praedor] -o va || 11-12 fit Depraedor A praedo v || 18 cautionibus va || 19 tamen om. ova || 21 praesideo] -dio oa || 22 significant v || **712**,9 subdit v || 10-11 aduitam U a.c. || **713**,3 detrahuntur ov || 7 in mare deducere v

- 10 xi Catonem in Senatum eum que, domum ut reducam, hic expecto'. Item deducere ex alto deorsum ducere. **Virgilius**: Carmina uel caelo possunt deducere lunam. Interdum trahere, mouere. **Salustius**: Arma deponere, praesidia de locis deducere. Non nunquam transuertere, deriuare. **Virgilius**: Riuos deducere nulla Religio uetuit. Deducere quoque attenuare est, unde **deductum** pro subtili eleganter ponitur. **Idem**: Pascere oportet oues, deductum dicere carmen; hoc est: attenuatum, subtile. **Pomponius**: Vocem deducas oportet, ut mulieris uideantur uerba. Iube modo afferatur, uocem ego reddam tenuem et tinnulam. **Idem**: Etiam nunc uocem deducam.

- 714 **Sub** proprie subter significat. **Virgilius**: Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi. **Plynius**: Dum forte spatiaremur sub porticu. Vnde **sub iugum mitti** dicebantur hostes quia, duabus hastis in terra defixis tertia que superligata, inermes sub ea cogebantur transire; et **sub corona uenundari** captiuui, quia coronati uenundabantur.
- 5 **Cato**: Vt populus potius ad rem bene gestam supplicatum eat quam re male gesta coronatus ueneat. **Sub uitem hastas iacere** dicebatur ueles, qum sub manum sursum hastam mittebat. **Cecilius**: Vt ueles bonus sub uitem qui submitit hastas. **Sub uitem praeliari** milites, qum sub uinea militari pugnabant; **sub uineam iacere**, qum astantibus centurionibus sudes iacere cogebantur. **Vinea** enim bellica machina erat leuioribus compacta lignis,
- 10 lata pedes octo, alta septem, longa sexdecim, cuius tectum duplici munitione contexebatur, hoc est tabulatis, (f° 181v) cratibus que; latera uimine sepiebantur, ne saxorum telorum que impetu penetrari posset; extrinsecus autem, ne iniecto igne cremaretur, crudis ac recentibus coriis operiebatur. Sic factae plures simul in ordine iungebantur, sub quibus latentes tuto milites ad subruenda murorum fundamenta penetra-
- 15 **Vinea** autem á uineae uinariæ similitudine uocabatur. Quando sub praeposito tempus significat, accusatiuo gaudet, significat que primam temporis partem. **Virgilius**: **Sub lucem** exportant calatis; hoc est: adueniente luce. Non nunquam sub pro cum accipitur, ut sub sarcinis, hoc est: cum sarcinis.

- 715 Item á do fit compositum **condo**, quod proprie significat abscondo, quasi in unum et interiorem locum do. **Virgilius**: Scandunt rursus equum et nota conduntur in aluo. Ponitur tamen aliquando pro construo, quasi simul do. **Salustius**: Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere atque initio habuere Troiani. (c. 294) Et pro repono. **Plynius**: Formicae condunt aestate fructus quibus hyeme fruuntur. Et pro Compono. **Idem**: Opus condidit perpetuo ab omnibus legendum. Et pro recondo ac sepelio. Vnde sepulchrum conditorium appellatur. **Plynius**: Post conditum monumento corpus. **Idem**: Tam rara in amicis fides, tam parua obliuio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus conditoria extruere, omnia que haeredum officia praesumere.
- 5

716 Á condo conditum, hoc est compositum; cuius contrarium est **inconditum**, hoc est incompositum, subito dictum, uel per insaniam prolatum. **Virgilius**: Ibi haec

713,11-13 cf. Non. 289 (Verg. ecl. 8,69; cf. Sisenna [non Sall.] hist. 97; Verg. georg. 1,269-270) | 13-14 cf. Seru. ecl. 6,5 ? | 14 cf. Macr. sat. 6,4,12 | 14-15 Verg. ecl. 6,5 ap. Non. 289 | 15-17 cf. Pompon. Atell. 57-59; 60 ap. Macr. sat. 6,4,13 | 714,1-2 Verg. ecl. 1,1 | 2 ex Plin. epist. 7,27,2 ? [uide etiam Petron. 90] | 2-4 cf. P. Fest. 304 | 4-5 cf. P. Fest. 307 (cf. Cato mil. frag. 2) | 6-7 cf. P. Fest. 308 (Lucil. [non Caecil.] 1349) | 7-9 cf. P. Fest. 311 | 9-14 cf. Veg. mil. 4,15 | 15-17 cf. Tort. s.d. B sub ex Prisc. gramm. III,53,27-28 et 54,3-4 (Verg. georg. 3,402) | 715,1-2 cf. P. Fest. 41 | 2 Verg. Aen. 2,401 | 3-4 cf. Non. 249 (cf. Sall. Catil. 6,1) | 4-5 ex Plin. nat. 11,108 [uide etiam Lucil. 561 ap. Non. 358] | 5-6 ex Plin. epist. 6,16,2 ? | 7 Plin. ? [uide Ou. met. 13,524 uel Lact. epit. 42,1] | 7-8 cf. Plin. epist. 6,10,5 | 716,1-2 cf. P. Fest. 107 ? | 2-4 cf. Seru. et ecl. 2,4-5

713,12-13 transuectare a || 16 mulieres U a.c. || post Iube add. non a || tumulam v || 714,3 qui a va || 5 ad U : ob ova || 7 uitem¹] -am a || 9 belli a || 715,4-6 pro repono — Et add. in mg. U² || 4 pro om. ova || 6 ab om. ova || 7 parua] parata ov || 8 construere ova || 716,1 conditum U p.c. : conditio U a.c. (et lemma) ova || 1-4 hoc — et add. in mg. U² : om. ova

incondita solus Montibus et siluis studio iactabat inani. **Salustius**: At illi quibus uires aderant, cuncti ruere ad portas, incondita tenere. Ab hoc fit aduerbium **incondite**; et <**conditio**> dicitur, quando scribitur sine C, quae est dispositio quaedam et ueluti sors fortunarum, temporum, rerum. **Cicero**: Ó miseram conditionem administrandi consulatus. **Aurelius**: Ea temporum conditio erat ut ne conquiri quidem de iniuriis fas esset. Significat etiam oblatam potestatem aliquid eligendi. Dicimus que **offero conditionem**, **fero conditionem** et **pono conditionem**, ut apud **Terentium** amatores Chrysidis tulerunt mulieri conditionem; idest: si uellet eis morem gerere, se pretium daturus. Illa uero accepit conditionem, hoc est: pactioni consensit. Idem ferè significat **offero electionem** et **do optionem**, nisi quod haec de duobus aut pluribus dicuntur, ut 'offero electionem utrum mauis petendi', 'do optionem quod uis potissimum optandi'. Illud uero de una qualibet re dicitur, ut 'offero Chrysidis conditionem', unam scilicet duntaxat. Quando uero cum C scribitur **condictio**, non á condo, sed á **condico** deriuatur, quod raro in usu est. Condicere prisca lingua pronuntiare est. Nunc uero, ut **Iustinianus** inquit, conditionem dicimus actionem in personam quam actor intendit sibi dari oportere; et **condictum** dicimus, quod in commune dictum est atque decretum.

717 Á condo alia composita fiunt **abscondo**, quod est occulto; et **recondo**, quod significat repono et contego. Quippe re praeposito interdum uerbi significationem cum quo componitur contrariam facit, ut **retego**, quod tectum erat denudo; **resero**, quod sera clausum erat aperio; **recludo**, clausum patefacio; **reuelo**, uelamentum tollo; **resigno**, signatum (f° 182r) aperio; **retexo**, quod textum erat dissoluo; et alia huiusmodi. Interdum eandem planè significationem seruat, ut **recondo**, repraesento, remoueo, remaneo. Aliquando significat rursus, ut **renouo**, rursus facio nouum. Aliquando retro, ut **reposco**, rem datam retro posco; **repeto**, retro peto; **reddo**, quod mihi datum erat retro do. **Repono**, rem mihi appositam retro pono. Non nunquam significationem uerbi prorsus mutat, licet non faciat contrariam, ut in **rescio**, **rescisco**: nam, quum scire sit cognoscere, rescire tamen non est rursus cognoscere uel aliud ex iis quae dicta sunt, sed factum aliquod occultius et inopinatum insperatum que cognoscere. **Terentius**: En tibi, rescuiit omnem rem; idest quod occultum putabamus, praeter nostram opinionem cognouit. Item in **respondeo**, quod non est solum reddico, ut supra diximus, neque repromitto, sed re atque aspectu satisfacio. **Virgilius**: Illa seges demum uotis respondet auari Agricolae.

718 Á do etiam, ut quidam existimant, componitur **condio**, quod est sapidum facio, compono. Vnde conditae sale carnes dicuntur, et per metaphoram salibus quibusdam condita oratio. Hinc **condimenta** dicuntur ea quae ad condienda obsonia fiunt,

716 (Sall. *hist. frg.* 3,23 uar.) | 4-6 cf. Valla *eleg.* 4,67 (ex Cic. *Catil.* 2,14 + 4,1) | 5-6 Aurelianus ? [Aug. ?] [uide Cic. *Verr.* II,1,84] | 7-17 cf. Valla *eleg.* 4,67 (cf. Ter. *Andr.* 76; 79; cf. Inst. Iust. 4,6,15 [= Gaius *inst.* 4,18 = Gloss. II,394,15]; cf. Inst. Iust. 4,6,15 [cf. Gaius *inst.* 4,18] | 17-18 cf. P. Fest. 38 | **717**,3 et 4-6 cf. Valla *eleg.* 5,63 | 3-4 cf. Non. 41 ? | 6-7 et 7-8 ex Valla *eleg.* 5,63 ? | 10-11 et 12-13 cf. Gell. 2,19,2, contra Valla *eleg.* 6,23 | 13-14 cf. Valla *eleg.* 6,23 (Ter. *Ad.* 790-791) | 14-15 (cf. **614**) ex P. Fest. 342 ? [cf. Don. *Ad.* 499] | 15-16 cf. Seru. auct. et *georg.* 1,47-48 | **718**,1 cf. ? | 3 cf. Cic. *or.* 185 uel Quint. *inst.* 11,3,182

716,4 conditio *addidi ex l. 1* | **9** mulierem *v* || **11** punctioni *v* || significat *v* || **14** dicitur] dare *v* || **15** conditio *a* || **717**,5 texum *v* || **6** seruant *a* || **8** renuo *o* || **9** rem *om.* *ova* || appositum *ova* || **10** rescio *om.* *v* || **11** cognoscere²] gnoscere *a* || **12** inspiratum *a* || **14** cognouere *ov* || est *om.* *ova* || **718**,1 conditio *v* || **3** dicuntur ea Condimenta *v*

quae si per se sint, graeco uocabulo tamen á nostris usurpato **embammata** dicuntur.

- 5 **Columella**: Hoc sinapi ad embammata non solum idoneo, sed etiam spetioso uteris. Ἐμβάπτειν enim intingere est. Latine uero, á tingendis in iis dapibus dicuntur **intinctus**: tingere enim inficere et madefacere est. **Martialis**: Mentiris iuuenem tinctis, Laetine, capillis. Á quo **tinctor** lanarum infector, et **tinctura**, infectura. **Plynius**: **Anisum** á Pythagora inter pauca laudatur siue crudum siue decoctum. Item uiride aridum ue omnibus quae condiuntur quae que intinguntur desyderatum; foetorem tollit manducatum, mox uino collutum; uultum iuniorem praestat; appetentiam ciborum facit. Ob has causas, quidam **anicetum** id uocauerunt. Graeci enim ἀνικητόν inuictum dicunt. **Idem**: Anisum ligustici uicem praestat in condimentis. **Idem**: Quodam etiam generosi obsonii nomen á myrto tra- (c. 295) hitur, quod etiam nunc **myrtatum** uocatur; eadem que origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. **Conditaneum** etiam modo á condendo, modo á condiendo dicitur, significat que quod condi uel condiri potest. Item á condiendo **conditura**, pro ipsa, ut ita dicam, factura condimenti.

- 719 Praeterea á do, ut quidam existimant, **Sedeo**, de quo paulo post dicemus, quod qui sedet seorsum dare se uidetur; et saedo, placo, lenio, tranquillo et quasi sanum do, hoc est: ab ira et furore ad lenitatem animi reuoco. Hinc saedatus, placidus, lenis; á quo saedatior et saedatissimus. Item saedate, saedatus, saedatissime. Et **uenundo** ac **uendo** cum deriuatiuis eorum, de quibus inferius disseremus.

- 720 Et **tendo**, quasi tenue do. Tendere enim proprie extendere est; quicquid autem extenditur attenuatur. **Virgilius**: Tendunt uela nothi. Hinc per metaphoram tendere aliquando accipimus pro insidiari, quod in hoc laqueos uel retia extendere soleamus. **Terentius**: Quia nec accipiri tenditur nec miluo. Hinc **tendiculae** dicuntur laquei quos aibus (f° 182v) aut feris tendimus. Aliquando pro contendere, hoc est conari. **Idem**: Ille simul manibus tendit diuellere nodos. Nunc tentoria ponere et habitare: extenduntur enim tentoria dum ponuntur. **Idem**: Hic Dolopum manus, hic saeuus tendebat Achilles. Non nunquam offerre, quod protendendo manus fieri solet. **Idem**: Paruum que patri tendebat Iulum. Plerunque pergere, nam et nos ambulando iter uidemur extendere. **Idem**: Quo tenditis, inquit. Ab hoc fit **tentipellium**, genus calciamenti ferratum, quo pelles extenduntur. Et **tentigo**, pruritus libidinis, quo uirilium extenduntur. **Virgilius**: Turpe quidem dictu, sed si tentigine rumpar, Falce mihi posita fiet amica manus. Et **tentorium** tabernaculum, quod funibus lignis que extenditur. Et **tenus** laqueus. **Plautus**: Pendebit hodie, ita tetendit tenus. At **Seruius** inquit tenus dici extremam partem arcus; á quo **hactenus** pro hucusque dictum, quasi usque ad finem. Sed **tenus** praepositio est significans usque ad, et in singulari semper cum ablatiuo iungitur, ut **eatenus**, **quatenus**. In plurali uero, non nunquam cum genitiuo. **Curtius**: Pauci hostium tenus exacti penetrauerunt ad portum.

718,5 Colum. 12,57,2 | 7 Mart. 3,43,1 | 8-11 cf. Plin. nat. 20,185-186 | 12 cf. Plin. nat. 20,187 | 12-14 cf. Plin. nat. 15,118 uar. | 14 et 15-16 cf. Non. 94 | 719,1-2 cf. ? | cf. 791 | 2-3 cf. Tort. dipt. | 5 cf. c. 352,7-42 | 720,2 Verg. Aen. 3,268 ap. Non. 410 | 3 et 4 cf. Non. 410 (cf. Ter. Phorm. 330 uar.) | 5-6 et 7 cf. Non. 410-411 (Verg. [non Ter.] Aen. 2,220; 2,29) | 8-9 cf. Seru. et Aen. 2,674 | 9-10 Verg. Aen. 5,670= 8,113 | 10-11 cf. P. Fest. 365 | 11-12 [Verg.] Priap. 33,5-6 uar. | 12-13 cf. Isid. orig. 15,10,2 | 13-14 cf. Plaut. Bacch. 793, ap. Non. 6 ? [an ex Seru.?] | 14-15 cf. Seru. Aen. 6,62 | 15-19 cf. Valla eleg. 2,9 (cf. Curt. 8,14,8 uar.)

718,4-6 graeco — uero add. in mg. inf. U² || 5 έμ- U² p.c. || 6 tingere v || est om. ova || 7 Lentine ova || 9 que om. v || 10 uultum] multum ov || 11 Apparentiam v || 12 iunctum v || ianimum a || quoddam ova (recte) || 14 ab intinctis ov || 719,2-4 et saedo — saedatissime add. in mg. inf. U² || 3 placidus Saedatus v || 720,8 protendo v || Item o || 9 nam om. ov || 10 Item o || tentipollium U a.c. || 12 rumpat a 1526 || mihi] manu a || 12-13 tabernaculis v || 13 funibus] similibus ov || extenduntur ov || 14 tendit ov || At om. ov

Virgilius: Et crurum tenus amento palearia pendent. Interdum ponitur pro non ultra, ut 'gessit consulatum titulo tenus', idest: non ultra titulum. **Tenue** uero á teneo dictum quidam putant, quod quae tenuia sunt facile tenentur. Potest tamen et á tendo deriuatum uideri, quoniam quae extenduntur tenuia fiunt, quemadmodum inferius dicemus.

721 Á tendo composita fiunt **attendo**, quod est cogito et quasi animum intendo.

Cicero: Nihil ne uobis in mentem uenit quod praeterea á Crasso requiratis? Hercule, inquit, hoc ipsum attendo. Et quandoque attendere animum dicimus. **Idem:** Et si tu animum attenderis, turpitudinem uideas adiunctam; hoc est: animum intenderis. Hinc **attentos** dicimus auditores qui ad ea quae dicuntur intendunt animum; et **attentio**, animaduersio; et **attente** aduerbium, hoc est: animo intento. **Circumtendo**, notae significationis. **Plinius:** Circumtendit retia et omnis occupat saltus. **Obtendo**, uel tego uel contra tendo; á quo **obtendiculum**, quo aliquid tegitur. **Pertendo**, destino, delibero. **Extendo**, explico et sine rugis facio; á quo **extensio**, explicatio. **Protendo**, produco, extendo. **Praetendo**, oppono et aliud quam sit ostendo. **Intendo**, animaduerto et sollicitae ac diligenter intueor. **Virgilius:** Intenti expectant signum. Á quo **intentio** dicitur. Aliquando intendo accipitur pro ligo. **Idem:** Intendit que lorum sertis. **Idem:** Et stupea uincla collo Intendunt. Non nunquam pro extendo. **Cicero:** Intantum enim animum tanquam arcum habebat, nec languens succumbebat senectuti.

722 Subtendo, decipiendi gratia subdo aliquid aut machinor. **Salustius:** Dum subtendit insidias militi. **Distendo**, extendo, impleo. **Virgilius:** Distendant nectare cellas. **Idem:** Denso distendere pingui. Tractum autem (f° 183r) est ab utre qui, qum plenus est, tenditur; qum uacuus, relaxatur. **Contendo**, quod modo est (c. 296) festino. **Idem:** Quae proxima littora cursu Contendunt petere. Modo torqueo, astringo. **Idem:** Tanto, nate, magis contende tenacia uincla. Interdum comparo. **Plautus:** Signum rete comparabat: huius contendi anulum. Aliquando certo. **Cicero:** Miserrima omnino ambitio est honorum contentio. Á contendo etiam **contentio** deducitur, hoc est certatio; á quo **contentiosus**, plenus rixae; et **contentiose** aduerbium, cum contentione et certamine. Non nunquam concitari, unde contentio pro concitatione accipitur. **Idem:** Id quod eius scripta declarant, et contentiones uocis et remissiones. Plerunque extorquere. **Idem:** Extremum autem praeceptum in beneficiis opera que danda, ne quid contra aequitatem contendas. Saepenumero iacio, dirigo. **Virgilius:** Qui tamen aereas telum contendit in auras. Quandoque intendo. **Cicero:** Magna est animi contentio adhibenda. Idem que ferè est contentio et intentio, qum uehementiam quandam significant in uoce, tracta similitudine ab arcu seu cythara, cuius nerui, quanto uehementius intenduntur, tanto uehementiorem sonum efficiunt; et, ut illa, ita et uox usum neruorum corporis exigit.

720 (Verg. *georg.* 3,53 uar.) | 19-20 cf. Hug. uel Balb. | 21-22 cf. c. 898,28-35 | **721**,1-3 cf. Non. 71 (cf. Cic. *orat.* 1,161) | 3-4 cf. Non. 238 (cf. Cic. *off.* 3,35) | 7 Plin. ? [uide Sall. *hist. frg.* 2, 95 et ? *fr. inc.* 11] | 10-11 cf. Non. 329 (Verg. *Aen.* 5,137) | 12-13 cf. Seru. et cf. *Aen.* 4,506 (Verg. *Aen.* 2,236-237) | 13-14 cf. Non. 329-330 (Cic. *Cato* 37) | **722**,1-2 Sall. ? *fr. inc.* 13 [25 Oliver] [ex *Iug.* 113 uar. ?] | 2-3 cf. Seru. et *Aen.* 1,433 = *georg.* 4,164 (Verg. *georg.* 3,124) | 4-7 cf. Non. 258 (Verg. *Aen.* 1,157-158; *georg.* 4,412; cf. Plaut. *Vid. frg.* 12), ex Valla *eleg.* 6,4 | 7 cf. Non. 259 (cf. Cic. *off.* 1,87 uar.) | 10-13 cf. Non. 259-260 (Cic. *orat.* 1,261; *off.* 2,71; Verg. *Aen.* 5,520), ex Valla *eleg.* 6,4 | 13-14 cf. Non. 258 (cf. *Hort. frg.* 29) | 14 et 15-17 cf. Valla *eleg.* 6,4

720,18 a mento *va* (*recte*) || 20 quidam putant *add. s.l. U²* || 20-22 Potest — dicemus *add. in mg. U²* || **721**,2 *ne*] est *v* || quod] quot *o* quo *v* || 4 est *om.* *v* || intenderis *U p.c.* || Hic *o* || 5 animaduerso *o* || 7 tego] tendo *ov* || 9 portendo *ova* || 10 sollicito *v* || 12 locum *ova* (= Verg.) || Et] Est *v* || 14 habeant *a* || **722**,3 utere *U a.c.* || 6 uincla *add. in mg. U²* || 9 aduerbium — concitari *om. ova* || 10 concertatione *ova* || 11 Extremum] Et extremi *ov* || 13 aereas *a*

723 **Ostendo** quoque ab ore tendendo compositum uidetur, quod os extendere solemus in id quod uolumus demonstrare. Ab hoc fit frequentatiuum ostento, quod significat saepe et cum iactantia quadam ostendo; unde **ostentatio** pro iactantia et inani gloria, et **ostentum**, de quo mox dicemus. Item **portendo**, á porro, hoc est longe, tendendo. Est autem portendere significare, praedicere. **Virgilius**: Hunc illum fatis externa sede profectum Portendi generum. Ab hoc deriuatur **portentum**, quod aliquid futurum portendit, quamuis aliquando ponatur pro re inani, falsa atque ridicula. **Cicero**: Aut quid negotii est haec poetarum et pictorum portenta conuincere. Portenta, monstra, prodigia, ostenta sic inter se differunt. **Monstra** sunt proprie quae contra naturam fiunt, ut si homo cum bruti capite pedibus ue nascatur, quae et promonstra aliquando dicuntur, quasi porro aliquid monstrantia siue monentia. **Portenta**, quae licet naturalia sint, raro tamen se ostendunt, et futurum aliquid cum temporis interuallo denuntiant. **Ostenta** uero, quae statim futurum aliquid indicant, ut sunt Sereno die facta tonitrua, cometae, mulae partus et similia. **Prodigia**, quae, et si naturaliter fiunt ac saepe eueniunt, semper tamen aliquid praesagiunt mali; quapropter prodigium quidam dictum uolunt quasi porro agendum. **Virgilius**: Sola nouum dictu que nefas harpyia Celeno Prodigium canit et tristes denuntiat iras. Talia sunt bubonis eiulatus in tectis, abeunti obuia mustella, corui cantus et similia.

724 Confunduntur tamen haec saepe ab autoribus et pro (n° 183v) eodem significato accipiuntur, omnia que ab eo quod futurum aliquid ostendunt dicta sunt: **monstrum** á monstrando, uel quasi monestrum, quod moneat aliquid futurum. **Prodigium**, quasi praedicium, quod praedicat, quamuis alii, ut diximus, quasi porro agendum dictum uelint. **Portentum**, quod portendat. **Ostentum**, quod ostendat. Ad haec pertinet etiam **omen**, quod ore augurium sit, dictum quasi oremen, licet alii ab omento quod extispices notare solent appellatum opinentur. Est autem omen uerbum medium, et modo significat auspicium prosperum. **Virgilius**: Omine quo firmans animum sic incipit ipsa. **Modo aduersum. Idem**: Ne ue omine tanto prosequere. Alii haec ita distinguunt ut ostenta et monita generalia nomina sint, monstra uero deorum monita. **Idem**: Monstra deum refero. **Prodigia**, irae ac minae deorum. **Idem**: Sola nouum dictu que nefas harpyia Celeno Prodigium canit. **Portenta**, quae aliquid importari ac iam imminere denuntiant. **Lucilius**: Si portenta anguis que uolucres que pennatas scribitis. **Omina**, uocis et mentis notae. **Virgilius**: Ignauus bubo dirum mortalibus omen. **Procurari** autem siue **auerti** seu **depelli portenta**, prodigia, monstra, ostenta, omina dicuntur quum mala quae ex iis portenduntur precibus, suppliciis, religione et deorum cerimoniis fugantur. **Explanare** uero est interpretari et declarare quid sit quod futurum ostendant,

723,1 cf. Cassiod. gramm. VII,202,15-16 ex Eutyche | 3 cf. P. Fest. 200 [= Fest. 201] ? [et al.] | 4 cf. 724 | 4-6 cf. Seru. auct. et cf. *Aen.* 7,255-256 | 6-8 cf. Non. 375 (Cic. *Tusc.* 1,11) | 9-10 ex P. Fest. 156 ? [cf. Char. gramm. p. 389B; Diff. Suet. p. 284,4 et al.] | 10 cf. P. Fest. 224 | 11-12 cf. P. Fest. 244 | 12-13 cf. Char. gramm. p. 389B ? [cf. Prob. app. gramm. IV,200,7] | 13-14 cf. P. Fest. 244 | 15-17 cf. Non. 430 (Verg. *Aen.* 3,365-366) | 724,2-3 cf. Cic. *nat. deor.* 2,7 uel *diu.* 1,93 [et al.] | 3-4 cf. P. Fest. 140 [= Fest. 138] | 4-5 (cf. 723) cf. Non. 430 | 5 cf. P. Fest. 140 [= Fest. 138; et al.] | 6 cf. P. Fest. 195 | 6-7 cf. ? [ex Varro *ling.* 6,76 ?] | 8-9 cf. Non. 357 (Verg. *georg.* 4,386; *Aen.* 12,72-73) | 9-13 cf. Non. 435-436 (Verg. *Aen.* 3,59; 365-366; cf. Lucil. 587) | 13-14 ex Non. 430 uar. ? | 14 Ou. [non Verg.] *met.* 5,550

723,4 quo] quod v || 5 tendo ova || Nunc ova || 6 satis v || 8 quod a || 8-9 Monstra Prod. Portenta ov || 10-11 quae — monentia *add. in mg. U²* || 14 mulae] multe v || 16 Sola. Vir. v || 17 adigendum *U a.c.* (cf. Non.) || 724,3 monestrum] monstrum ov || 4-5 adigendum *U a.c.* (cf. Non.) || 5 protendat o || 7 opinentur *U*: putent ova || 8 Virgilius (*o lemma*)] om. o || omne quod o || 12 protenta o || 13 omnia ova || 14 Virgilius *U p.c.* || omne o || 15 omnia ova || 16-17 fugantur *U p.c.*

nisi placatis per (c. 297) sacrificia diis auertantur. Vnde **prodigiatores** prodigiorum interpretes nominantur.

725 Á monstro fit **monstrosus**, sicut á portento **portentosus**, ab ostento **ostentus**, á prodigio **prodigosus**, et ab omine **ominosus**; hoc est: monstrum, portentum, prodigium, omen faciens. Et aduerbia monstrose, portentose, prodigiose, ominose; hoc est: cum monstro, portento, prodigio, omine. Item prodigiale, quod prodigium procurat. **Plautus**: Sed, mulier, postquam experecta es, Prodighali Ioui aut mola salsa hodie, aut thure comprecatum oportet. Ab omine fit **ominor**, hoc est auspicor, omen capio; á quo **abominor**, execror, fastidio, et quasi pro malo omine habeo. Ab hoc **abominabile**, **abominator**, **abominatrix** et **abominatio**.

726 Item **audio**, quasi aures do, quoniam ad ea quae audimus accommodare aures uidemur. Vnde audire proprie est auribus percipere. **Terentius**: Visa sum audire uocem modo militis. Ponitur tamen frequenter audio pro credo et praecipienti pareo, sed frequentius per negationem et participium, quod transit in nomen. **Quintilianus**: Nec audiendi quidam, quorum est Albutius, qui tris modo primas esse uolunt, quia memoria atque actio natura, non arte contingant. Non nunquam sine negatione. **Liuius**: Cuiem tuum non audisti arma capere ac sequi iubentem. Aliquando accipitur pro fateor, unde dicimus audio et fateor, ut secundum primi declaratiuum sit; sed, cum datiuo iunctum, semper pro obedio usurpatur. **Cicero**: Et audiens esset huic ordini. **Virgilius** audiendi uocabulum etiam ad ea transtulit quae auribus et sensu carent: Et frustra retinacula tendens, Fertur equis auriga, neque audit currus habenas. Est etiam quando audio pro exaudio accipitur. **Virgilius**: Audiit et caeli (f° 184r) genitor de parte sinistra Intonuit leuum.

727 Ab audio composita fiunt **Obedio**, quod pareo; ueteres et **obaudio** dixere. **Exaudio**, quod aliquando pro audio capitur. **Idem**: Vox quoque per lucos uulgo exaudita silentes. Aliquando pro audita concedo. **Idem**: Et nulli exaudita deorum Vota preces que meae. **Inaudio**, quod aliquando idem significat quod audio. **Cicero**: Quorum erupit illa uox de qua ego á te primum inaudieram. Aliquando non audio. **Idem**: Rem certe nouam et ante hunc diem inauditam. Aliquando tamen **inauditum** accipimus pro eo quod non audit. **Varro**: Animalium aliuo sensu carent: quaedam enim á natura gignuntur aut inodora aut inaudita. **Conaudio**, simul audio, quod et **coaudio** dicitur. **Subaudio** modo parum audio, modo subintelligo.

728 Item ab eodem deriuatur **auditus**, quod modo sensum ipsum audiendi significat, ut quinque sunt sensus in homine: uisus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Modo id quod auditum est. **Plynius**: Ego ex auditu loquebar; hoc est: ex eo quod audiueram. **Auditio**, ipse audiendi actus; **auditorium**, locus in quo quis auditur uel orans uel

724,18-19 cf. P. Fest. 228 | 725,5-6 cf. Plaut. *Amph.* 739-740, ex Non. 44 ? | 726,1 cf. Balb. potius quam Hug. (ex Varro *ling.* 6,83) | 2-3 cf. Ter. *Eun.* 454 | 3-8 cf. Valla *eleg.* 5,29 (cf. Quint. *inst.* 3,3,4 uar.; cf. Liu. 22,60,16) | 8-9 cf. Valla *eleg.* 3,42 (cf. Cic. *Phil.* 7,2) | 9-11 cf. Non. 466 (Verg. *georg.* 1,513-514) | 11-12 cf. Valla *eleg.* 5,29 (cf. [an uar.?] Verg. *Aen.* 9,630-631) | 727,1 cf. P. Fest. 187 | 2-3 cf. Valla *eleg.* 5,29 (Verg. *georg.* 1,476; *Aen.* 11,157-158) | 4-5 cf. Non. 126 (cf. Cic. *epist. frg.* V,2) | 5-6 ex Cic. *Quinct.* 56 + 81 | 6-7 cf. Non. 129 (cf. Gell. [non Varro] 6,6,1 uar.) | 8 cf. P. Fest. 65 [uar.?] | 728,3 Plin. ?

725,3-4 ominiose v || 4-8 Item — abominatio *add. in mg. inf. U² || 5 procurat] facit U² a.c. || 5-6 Prodighali — oportet *add. in mg. dext. U² || 7-8 abominale ova || 726,2 proprie Audire v || 6 contingat v || 7 iubenti ova || 8 declaratiui o -raturum v || 8-9 pro obedio om. v || 11 ariga o || 727,1 post quod *add.* est ova || 4-10 Inaudio — dicitur *add. in mg. inf. U² || 5 inaudirem ov || post inaudieram *add.* Idem epistolarum famil. li. IX ad Petum, Nam et Aquini et Fabateriae consilia sunt inita de me, quae te uideo inaudisse a || 7 caret ova || post gignuntur del. aud U² || 8 quod om. ova***

legens. Item multitudo ipsa audientium, audientia, ipsa, ut ita dicam, auditio. **Plautus** : Exurge, praeco, fac populo audientiam; hoc est: fac ut populus praestet aures.

729 Auris uero ab hauriendo dicitur, aspiratione detracta, quod uocem accipiat. **Haurire** enim proprie accipere et extrahere est. **Virgilius**: Vocem que his auribus hausi. Tractum ab aura, quae humorem omnem extrahit atque exiccat. Per metaphoram tamen aliquando pro uidere accipitur. **Idem**: Hausit caelum mentem que rexit. Aliquando pro aude sumere. **Cicero**: Cum inexplebili cupiditate, quo fluentis cupiditates undique hauriret, eo grauius ardentius que sitientem. **Virgilius**: Ille impiger hausit Spumantem pateram et pleno se proliuit auro. Non nunquam pro confodere, uulnerare. **Idem**: Per tunicam squallentem auro latus haurit apertum. Interdum pro defatigare. **Idem**: Exultantia que haurit Corda paour plursans. Plerunque pro luere. **Idem**: Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt, Supplicia hausurum scopulis. Saepe etiam pro uacuare. **Lucillius**: Quantum haurire animus Musarum et fortia gestit.

730 Vnde ab eo fit auster, de quo inferius dice- (c. 298) mus, ab hauriendis aquis; et austra rotarum cadi. **Virgilius**: Et fluuio uersare rotas atque austra. Et **exhaurire**, quod est prorsus euacuare; á quo **exhaustum** dicimus finitum, terminatum. **Virgilius**: Quae bella exhausta canebat. **Ex** enim praepositio in compositione aliquando intentiua est, ut **excogito**, **exaudio**, quod est cogitando inuenio et audiendo concedo; aliquando priuatiua, ut **exlex**, sine lege, et **exanimis**, sine anima. Quod similiter fit in é praepositione: nam in **effero** et **eloquor**, intentiua est; in **eduro** uero et **enode**, priuatiua. Nam **eduras** corylos dicimus, hoc est non duras, et (f° 184v) **enodes** truncos, hoc est sine nodis. In appositione uero é et **ex** aliquando significat pro, ut é **Re Pu.^{ca}**, hoc est: pro Re Pu.^{ca}; et **ex utilitate**, idest pro utilitate. Et ubi dictio incipit ab r, tollenda est x, ut é **regione**, id est ex opposito, uel é diuerso, uel é contrario. **Extempore** dicere est ex improuiso et impraemeditatum dicere, nec domi compositam orationem proferre. Á quo **extemporalis** siue **extemporaria** oratio dicitur. **Cicero**: Quos credimus expedire rem et consilium extempore capere posse. Aliquando tamen extempore significat pro temporis conditione. **Idem**: Vnius generis quotiens sunt hae omnes in quibus extempore officium quaeritur. É **renibus laborare** idem est est quod in renibus morbum pati. **Ex uinculis causam dicere** est uinctum respondere criminibus. **Ex sententia** aliquid habere est ad uotum habere; licet illud uideatur rationis esse, hoc affectus, eodem tamen significationis ueniunt. **Quintilianus**: Habes ne uxorem ex animi tui sententia ? **Idem**: Et ad omne uotum fluente fortuna lasciuit ocium.

728,6 Plaut. *Poen.* 11 | **729,1** cf. Lact. *opif.* 8,8 = Isid. *orig.* 11,1,46 [cf. *diff.* 2,55] | 2 cf. Non. 319 | Verg. *Aen.* 4,359 ap. Non., Lact., Isid. | 4 cf. Seru. *Aen.* 1,738 (cf. [an uar.?] Verg. *Aen.* 10, 899) | 5-9 cf. Non. 319 (cf. Cic. *Tusc.* 5,16 uar.; Verg. *Aen.* 1,738-739; 10,314; *georg.* 3,105-106) | 9-10 cf. Seru. et *Aen.* 4,382-383 | 10-11 cf. Lucil. 1008 uar. ap. Non. 319 | **730** (cf. c. 340,2-3) cf. Isid. *orig.* 13,11,6 | 2 cf. Non. 13 (cf. Lucr. [non Verg.] 5,516) | 2-3 cf. Gloss. | 3-4 cf. Seru. et *Aen.* 4,14 | 5 cf. Valla *eleg.* 5,29 | 6 cf. Non. 10 uel Prisc. *gramm.* III,35,27 [et al.] | 7-9 cf. Seru. et cf. *georg.* 2,65 (cf. Verg. *georg.* 2,78) | 9-17 cf. Valla *eleg.* 5,19 (cf. Cic. *off.* 2,33; cf. *off.* 3,32 uar.) | 17-20 cf. Valla *eleg.* 5,70 (ex Quint. *inst.* 6,3,32 an *decl.* 313, p. 230,10-11 ?; Ps. Quint. *decl.* 3,12)

728,5-7 post *audientium del. octo uersus U² (lemmata Audeo... Audacissime, necnon Audacule : cf. c. 644,28-41), add. in mg. audientia — aures et in mg. inf. quinque uersus (lemma Ausculto : cf. infra 731,6-10 usque ad procul) quos deinde del. || 729,2 post accipere add. et excipere a || 4 Item o sed Idem lemma) || 10 Quando ova || animis ov || 730,1-2 auster — austra. Et add. in mg. U² || 8 et om. v || 9 significant a || 10 idest pro utilitate om. ova || 11 est U.p.c. || 12-13 compositum ov || 13 extemporalia v || 16 ex renibus oa*

- 731 **Haurio** idcirco cum aspiratione scribi existimant, ut prima persona praeteriti perfecti differat á nominatio plurali huius nominis ausus, et secunda persona praesentis indicatiui, á nomine auris. Ab auris fit diminutium **auricula**, quae proprie est cartilago illa circum aurium concauitatem. Et **auritus**, qui uel magnas aures habet.
- 5 **Virgilius**: Auritus que sequi lepores. Vel sensum audiendi. **Horatius**: Doctus et auritas fidibus canoras Ducere quercus. Et **ausculto**, quod proprie est audio. **Plautus**: Tum illum sumisse loquentem auscultabam. Interdum ponitur pro obsequor, pareo. **Pacuius**: Qui se magis audiendum quam auscultandum censet. **Ennius**: Mihi auscultate, nate; pueros cremari iube. **Cecilius**: Audire ignoti quod imperant soleo, non auscultare. Quandoque pro aspicio, cerno.
- 10 **Afranius**: Ludos hinc auscultauit procul. **Varro** hoc ab audio deriuatum putat. Auscultare etiam ueteres dicebant pro osculari. **Plautus**: Et inter se auscultant et columbatim os cum ore conferunt. Et tunc ab osculo, hoc est ore, deducitur, quod **ausculum** dicebant antiqui. **Varro** non ab auris sed ab audio deductum ausculto existimat. Item ab auris **auricularis** et **auricularius**, unde **auricularium specillum** dicimus; et
- 15 **uerminatio auricularis** uocatur, quum putridae aures uermibus scatent; et **auricularis digitus** paruus, quo aures mundantur. Item **auriscalpium**, instrumentum quo mundantur aures, de quo **Martialis**: Si tibi morosa prurigine uerminat auris, Arma damus tantis apta libidinibus.

732 Item ab haurio fit **haustus**, quartae declinationis, quod sorbitionem significat. Inuenitur que aliquando apud ueteres haustum facere pro eo quod est potare. Et **hausto**, frequentatiuum. Et compositum **exhaurio**, quod est effero, euacuo; á quo similiter frequentatiuum **exhausto**. **Exhaustum** tamen aliquando pro finito ac terminato inuenitur. **Virgilius**: Quae bella exhausta canebat.

- 733 **Mandare** quoque á manu danda declinatum constat, quod in dandis accipientibus que mandatis manus sibi inuicem dare mos erat. Est autem mandare cuius personae gerendum aliquid exequendum que committere. **Quinti-** (f° 185r) **lianus**: Mandata tamen tua, fili, perago; hoc est quod uulgo dicunt commissiones. **Virgilius**: Multa patri
- 5 mandata dabat. Aliquando tamen ponitur pro commendare. **Idem**: Furtim mandarat alendum Threicio regi. **Cicero**: Deinde ipsis scriptis non ea quae nunc, sed etiam actiones nostras mandaremus, ut saepe fecimus. **Hinc Paulus iurisconsultus** inquit: **Mandatum** nisi gratuitum nullum est, nam originem ex officio atque amicitia trahit; contrarium porro officio est merces: interueniente enim pecunia, ad loca-
- (c. 299) tionem et conductionem potius pertinet. **Hinc mandatarii**
- 10 dicuntur quibus dantur mandata et res gerendae committuntur. Item á mando fit **commendo**, quod, si cum datiuo iungatur, significat committo, ut 'commendo te regi'; si uero accusatiuo cum apud, uel ablatiuo cum in, significat laudo, ut 'commen-

731,1-3 ex Prisc. gramm. II,373,3-4 ? [cf. Pap.; Balb.] | 3-4 cf. Valla *eleg.* 1,5 | 4-6 cf. Seru. (*georg.* 1,308; cf. Hor. *carm.* 1,12,11-12 uar.) | 6 et 7-10 cf. Non. 246 (cf. Pacuu. *trag.* 85 mss.; Enn. *trag.* 247; Caecil. *com.* 196; Afran. *com.* 265) | 6-7 Plaut. ? *fr. inc.* 97 [ex Pseud. 523a ?] | 10 cf. Varro *ling.* 6,83 | 10-11 cf. P. Fest. 28 | 11-12 Plaut. ? *fr. inc.* 98 [ex Mat. *carm. frg.* 12 uar. ap. Gell. 20, 9,2 ? uide etiam Anth. lat. 989,14 R.] | 12 cf. Prisc. gramm. II,39,10 | 13 cf. Varro *ling.* 6,83 | 15-16 cf. Isid. *orig.* 11,1,71 [cf. *diff.* 2,63 et al.] | 16 et 17-18 Mart. 14,23 et lemma | 732,2 ex Non. 453 ? | 3 cf. Gloss. | 4 cf. P. Fest. 82 | 4-5 cf. Seru. et Aen. 4,14 | 733,1-2 cf. Eutyech. gramm. V,473,18 (?) et Isid. *orig.* 5,24,20 [et al.] | 2-4 cf. Valla *eleg.* 5,68 (Ps. Quint. *decl.* 6,7) | 4-7 cf. Non. 348 (Verg. *Aen.* 9,312; 3,50-51; cf. Cic. *off.* 2,3) | 7-9 cf. Paul. *dig.* 17,1,1,4 | 11-13 cf. Valla *eleg.* 3,45

731,3 auricula] aricilla *U a.c.*? || 5 et *om. a* || 10 Varro — putat *add. in mg. U²* || 13 non — Item *U*: nam *ova* || 732 *add. in mg. inf. U²* || 2 que *om. v* || 3 euocauo *v* || 733,1 *post dandis add. in ov* || 2 cuius] *alici a* || 8 officium *ova* || 11 iungitur *ova*

do te apud regem'. **Cicero**: Multis á me uerbis in senatu commendatus. Hinc **commendatitias litteras** dicimus, in quibus aliqui commendantur; et **commendationem**, modo pro laude, modo pro commissione. Quidam **commendo** et **committo** sic separant ut commendemus non cognitis, committamus cognitis. **Terentius**: Ego me tuae commendo et committo fidei.

734 Item á manu et dando **mandere** dictum existimant, quod manu cibus ori admouetur, quemadmodum et á manu ducenda dicimus **manducare**. Hinc **mandones** et **manducos** dicti, de quibus supra disseruimus; et **manducus** et **mansum**, hoc est: dentibus contritum. Hoc enim proprie mandere est, et manducare et commanducare est. **Plynius**: Radix cyperi commanducata et uulneri imposita prodest. Et **mandibula**, in qua siti sunt dentes; quae et **maxilla** dicitur. Et **mansucius**, quod significat edacem. Et maturum, quod mite et decoctum et ad mandendum aptum est. Et **mensa**, quae modo discum significat in quo manditur. **Virgilius**: Postquam exempta fames epulis mensae que remotae. Modo ipsa cibaria, unde primae et secundae mensae dicuntur, id est primi et secundi cibi. **Idem**: Non ego te, diis et mensis accepta secundis, Transierim Rhodia. Mensa enim pro **trapeza**, hoc est tabula qua argentarii utuntur; á qua trapezetiae dicuntur mensarii.

735 Item á do **satisdo**, quod est fideiubeo; á quo **satisdator**, fideiussor, et **satisdatio**, fideiussio. Satisdatio, inquit **Caius**, eodem modo appellata est quo satisfactio. Nam, ut satisfacere dicimur ei cuius desiderium implemus, ita satis dare dicimur dare aduersario nostro aliquem qui pro eo quod á nobis petitur ita caueat ut eum hoc nomine securum faciamus. **Satisdare** et **satispraestare** idem sunt.

736 Item á dando **uadis** primo, deinde per syncopen **uas** dictus sponsor, á quo **uadimonium**. Sic enim á dando uades, sicut á praestando **praedes** dicuntur. Vnde **compraedes** appellantur eiusdem rei sponsores. **Vadimonium** quidam (f° 185v) ita diffiniunt ut sit sponsio ad certum diem sistendi se in iudicio, id est comparendi per se uel per aduocatos. **Quintilianus** de legato frumentario qui ad praestitutum diem uenerat, inquit: Nisi tamen ad uadimonium, legate, uenisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Alii uadem non á dando, sed á uadendo deductum existimant, quod, qui uades dederit, uadere ei, hoc est discedere, interim liceat. **Horatius**: Ille datis uadibus qui rure extractus in urbem est. **Vadare** quoque aliquando est uadem, hoc est fideiussorem praestare. (f° 185 bis r) Et **uas** sponsor etiam dicitur in re capitali, quum ipse idem periculum est subiturus, ut apud Ciceronem de Pythagoreis amicis, quorum alteri diem mortis quum Tyrannus dixisset, alter pro amico ad uisendam matrem ituro uas factus est.

737 Vas uero neutri generis, quod uasis facit in genituo, generale uocabulum est

733,13 ex Cic. *Q. Rosc.* 18 ? | 13-14 cf. Cic. *fam.* 5,5,1; 13,26,3 et al. | 15-17 cf. Don. (*Eun.* 886) | **734,1-2** cf. Eutyh. gramm. V,486,10; Hug.; Balb. | 3 cf. **688** | 3-4 cf. Non. 140 ? | 5 ex Plin. *nat.* 21,117-118 | 6-7 cf. P. Fest. 139 [uar. ?] | 7 cf. Non. 349 | cf. Isid. *orig.* 17,6,24 | 7-9 cf. Seru. et Aen. 1,216 | 10 Verg. *georg.* 2,101-102 | 11-12 cf. Tort. | **735,2-4** cf. Gaius *dig.* 2,8,1 | **736,1** cf. P. Fest. 377 | 2 cf. P. Fest. 151 | 3 cf. P. Fest. 39 | 3-7 cf. Valla *eleg.* 6,31 (cf. Ps. Quint. *decl.* 12,2) | 7-9 cf. Porph. et sar. 1,1,11 | 10-13 cf. Valla *eleg.* 6,31 (ex P. Fest. 377; cf. Cic. *off.* 3,45 potius quam *Tusc.* 5,63)

733,13 commendatis v || **734,1** mandare a || 2 et om. ov || 4 mandare ov || est² om. ova || 5-6 mandibula U p.c. || 7 Et maturum — est add. in mg. U² || 11 trapezetiae add. in mg. U² : -itae ova || **735,1** et om. ov || **736,1** syncopen a || 3 quidam om. v || 7 non á dando sed om. v || sed á uadendo om. oa || 9 est om. v || uadere o lemma va || est aliquando ova || 10-746 f° 185 bis et ter add. U¹ : om. o || 10 Et om. a || uas etiam sponsor a || 11 pythagoricis va || 12 factum a

ad omnia quae intra se aliquid continent. Vnde **uasa uinaria** dicimus: **Amphoram**, **Cadum**, de quibus inferius particulatim dicemus. Item **dolium**, uas grande quo unum reconditur. **Varro**: Dolia atque Apothecas triclinares. Hoc á ueteribus **Calpar** dicebatur. **Idem**: Quia antequam nomen dolii prolatum esset, id genus uasorum calpar diceretur. **Vasa olearia**: similiter cadí et dolia, item **hemicadia**, hoc est dimidii cadí; et **lenticulae**, parua uasa é quibus oleum paulatim et lente fluit. **Vasa coquinaria**: **Aula** siue **olla**, **lebes**, **cacabus**, **tripus**, **aenum**, **patella**, **frixorium**, **craticula** in qua cibi torrentur, de quibus partim diximus, partim inferius particulatim dicemus. Item **mortarium**, in quo ea quae soluenda sunt teruntur; et **pistillum**, quo teruntur. **Plautus**: Cultrum, pistillum, securim, mortarium. Item **Sarta**-(c.300) **go**, in qua escae friguntur.

738 Vasa aquaria: urna, á quo mensa in qua urnae tenentur dicitur **urnarium**; **urceus**, cuius diminutiuum est **urceolus**. **Hydria**, quae ἀπό τοῦ ὕδατος, hoc est ab aqua, nomen habet. **Situla**, quae et **Creterra** dicitur. **Neuius**: Uidimus propter amnem creterris summere aquam ex ponte. **Futis**, uas aquarium quo aqua in triclinium infundebatur, de quo alibi disseruimus. **Nanus barbatus**, uas paruum, sed in latitudinem porrectum et ueluti pregnans, quo et aqua et uinum ferri ad mensam solet; inuenitur et **nanum** simpliciter neutro genere appellatum. Item **matula**, á quo **matella**. **Plautus**: Ne tu postules matellam unam tibi aquae effundi in caput. Ab hoc **matello** eiusdem significationis deducitur; ponitur quoque aliquando **matula** pro uase in quo urina colligitur.

739 Vasa mensaria: pollubrum, uas trulleum quo coenaturi manus lauamus. **Manalis urceolus**, siue **gutturium**, ex quo aqua in pollubrum demittitur. **Trua**, **Trulla**, de quibus inferius dicemus. Praeterea **Salinum**, in quo sal tenetur; **coclear**, siue **cocleare**, siue **coclearium**. Item **quadra**, **orbis**, **discus**, **mensa**. Item **Oenophorum**, **lagena**, de quibus alibi diximus. **Mistarium** in quo uinum aqua miscetur. **Lucillius**: Vreus aut longa geminus mistarius ansa. Et **crater** eiusdem generis, de quo alibi disseremus; et **batiola**, genus uasis quo uinum é cado haustum ad mensam fertur.

737,3 cf. c. 884,62; 586,56-59 et 882,3-9 | 3-4 cf. Non. 545 (Varro Men. 114) | 4-5 cf. Non. 546-547 (cf. Varro frg.) | 7 cf. Non. 543 uel P. Fest. 23 | 7-9 cf. 11 et 521; c. 550,15-19; 805,20-22 et 888,27; 550,18-19; 692,43-44 | 9-11 cf. Non. 543 (cf. Plaut. Aul. 95) | 738,1 cf. Varro ling. 5,126 | 2 cf. Isid. orig. 20,6,5 | 2-3 cf. Isid. orig. 20,6,4 | 3-4 cf. Non. 547 (Naeu. trag. 41 uar.) | 4-5 cf. Varro ling. 5,119 | 5 cf. 660 ? | 5-7 cf. P. Fest. 176 [et Varro ling. 5,119 corr. ?] | 7-8 cf. Non. 543 (cf. Plaut. Amph. frg. 4 uar.) | 8-9 cf. Varro ling. 5,119 | 9-10 cf. P. Fest. 125 | 739,1 cf. Non. 544 | 2 cf. Varro ap. Non. 547 + P. Fest. 98 | 2-3 cf. c. 691,46-49; 902,20-25 | 3 cf. Isid. orig. 20,4,12 = 6,5 ? | 5 cf. c. 354,25 | 5-6 cf. Non. 546 (cf. Lucil. 221) | 6-7 cf. 201-202 | 7 et 8 cf. Non. 545

737,2-3 Vnde — item dolium U : unde dicimus — dolium v et sunt uel uinaria uasa ut dolium a || 5-6 Vasa olearia] et cadus. Virg. Vina bonus, quae deinde cadis onerarat Acestes. Plyn. quidni et Caesar dictator triumphi sui coena uini faleri amphoras centum, Chii cados centum in conuiuia distribuit. Capit autem cadus urnas duas, urna quadrantal continet, ut inferius dicemus. uel olearia a (ex c. 882, 3-8) || 6 similiter] ut a || item] et a || hoc est] idest a || cadí add. s.l. U¹ || 7 oleum — et lente U : paulatim et leniter o.va || Vasa²] uel a || Aula U : Aula v ut aula a || 9 de quibus — dicemus om.a || Item] et a || 10 ante teruntur add. tundenda a || 11 securim pistillum va || 738,1 Vasa] uel a || urna] ut urna a || á quo — dicitur add. in mg.U² || quo] qua a || mensa] locus U²a.c. mensa quadrata a || urnae] urnae cum aqua a || 2 urceus] et urceus a || est om.a || Hydra v Item hydra a || 3 Situla v et situla a || et] etiam v || cratera a || Henius v Ennius a || propter U : prope va || 4 crateris a || 4-7 Futis — appellatum add. in mg. inf. U² || 4 Futis uas aquarium] et futi a || 5 de quo — Nanus U² : de quo — Hanus v et Hanu a || 6 quo et U² : quo etiam v quo a || 7 hanum va || qua va || 8 ab hoc] unde a || 9 ponitur — colligitur add. in mg. U² || aliquando om. va || urina U : urina seu lot(-c-) ium va || 739, 1 Vasa] uel a || polubrum v ut polubrum a || quo] in quo a || 2 suturnium va || 2-3 Et trua, et trulla a || 3 Praeterea] item a || coclear] et coclear a || cocleare siue add. in mg.U² : coclearis s. va || mensae va || 5 mistarius v et mistarius a || aqua U : cum aqua va || aut U : et va || 6-7 de quo — disseremus om.a || 7 uasis quo] v. à quo a

Plautus: Batiolam auream octo pondo habebat; accipere uoluit. Et **nasiterna**, uas quo aqua ad mensam fertur, á nasi similitudine; et **phiala**, uas quo tam uinum quam aqua, item oleum acetum que, interdum mensae imponitur. **Iuuenalis:** Byrrho tenet phialas, tibi non committitur aurum. Et **ampulla** non dissi- (f°185 bis v) milis phialae, sed minor; et **cirnea**, uas uinarium quo uinum é cado hauritur ut feratur ad mensam. **Plautus:** Cadus erat uini, inde impleuit cirneam. Et **tina**, uas amplum quod similiter uino plenum ueteres mensae adhibebant, unde omnibus licebat haurire. **Varro:** Antiquissimi in conuiuuiis utrem uini primo, postea tinas imponebant. Et **armillum** eiusdem fere generis. **Idem:** Item armillum, quod urceoli genus est uinari. **Vasa unguentaria: alabastrum, Pyxis, Nymbus**, de quibus inferius dicemus, quamuis nymbus ad alios quoque usus adhibeatur.

740 Vasa potoria: poculum, cuius diminutium est **pocillum**, de quibus alibi diximus. **Cyathus**, exiguum uasculum, á quo fit **cyathisso** uerbum. **Plautus:** Cyathisso apud te quando poto. **Cupa**, uasis potorii genus ita uulgo quoque appellatum quod á cauponibus qui hoc in popinis utebantur nomen sumpsit. **Neuius:** Qui duas cupas mero 5 plenas exhausit. Et **culigna**, similiter potorium uas. **Cato:** Culignam in foeno graeco ponito, ut bene oleat. Et **cululus**, calix ficitilis quo pontifices uirgines que uestales utebantur, sed **Horatius** cululos pro urceolis et conchis usurpauit. Et **Sympinum**, uas simile cyatho ἀπό τοῦ συμπίνειν, hoc est á composito dictum. **Iuuenalis:** Sympinum risere Numae. Hoc uinum in sacrificiis libare mos erat; á quo mulieres rebus diuinis deditae 10 **Sympinatrices** appellatae sunt. Et **guttum**, uas simile. **Plynius:** M. Curius iurauit se ex preda nihil atigisse praeter guttum faginum, quo sacrificaret. Et **Lesbium**, genus uasis caelati, á Lesbii inuentum. Lesbos insula est in qua est oppidum Mitylenae abundans pretiosissimo uino, á qua Lesbii et Lesbides deducuntur. Et **Obba**, poculi genus uel lignum uel ex spartho, quod ueteres **uberam** quoque aliquando dixere. **Varro:** Vtrum 15 meride in uesperis libentius ad obbam accedas, locus actus aduentus declarauit. Et **Irnola**, uasis genus in sacris. Et **scyphus**, poculum quo usus est Hercules, sicut **Cantharus**, quo usus Liber pater, de quibus inferius dicemus, et **Cyphus**, quod aliqui á Scypho putant non differre. Et **calix, cymbium, carchesium** que, de quibus inferius disseremus, et **depesta**, poculi genus quo uetustissimi utebantur, et **Épiclusis**, quo uti in conuiuuiis solebant. 20

(cf. Plaut. *Col. frg.* 1) | 739,8 ex Non. 546 potius quam P. Fest. 168 ? | 9-11 cf. Tort. (Iuu. 5,39 uar.) ex Polluce 6,95 et 10,66 | 12-13 cf. Non. 546 mss. (Plaut. *Amph.* 429 uar.) | 14-15 cf. Varro ap. Non. 544 | 15-16 cf. Non. 547 (cf. Varro *frg.*) | 17 cf. c. 1009,2-3 [et 1030,41 ?] | 740,1-2 cf. c. 409,32-33 | 2-3 ex Plaut. *Men.* 303 | 4 ex Isid. *orig.* 20,6,7 ? | 4-5 Naeu. ? *fr. inc.* 2 | 5-6 cf. P. Fest. 51 (Cato *or. inc. frg.* 16 corr. aut uar.) | 6-7 cf. Ps. Acron *carm.* 1,31,11 | 7-8 et 8-10 cf. Tort. *sympinium* (Iuu. 6,343 corr. aut uar.) ex P. Fest. 337 | 10-11 cf. Plin. *nat.* 16,185 | 11-12 P. Fest. 115 corr. | 13-14 et 14-15 Non. 545 (Varro *frg.* mss.) | 14 ex Non. 146 uar. ? | 15-16 P. Fest. 105 [uar. ?] | 16-17 cf. Macr. 5,21,16, ex Tort. *scyphus* ? | 17 cf. c. 547,41-46 | 17-18 cf. Tort. *cyphus* | 18-19 cf. c. 678,17-18 et 1013,60-1014,2; 568,51-55; 547,46-49 | 19 cf. Varro *ling.* 5,123 | 19-20 cf. Varro *ling.* 5,124

739,8 et *om.* v || 9 uas] uas uitream v || 9 uas] uas uitream v || 10 phialam a || 13 inde *om.* va || 14 Varro *om.* a || 15 Et armillum U : Termillum v et termillum a || fere *om.* a || Idem U p.c. : *om.* a || 16 uinaria v *om.* a || Vasa] Vel a || ut alabastrum a || 17 de quibus — dicemus *om.* a || usus *om.* a || 740,1 Vasa potoria v uel portoria ut a || 1-2 de quibus alibi diximus] Et a || 3 Cupa — quod U : cupa — genus est ut uulgo quoque appellatur quod v Et cupa quod a || 4 popinis] poculis a || assumpsit va || 5 similiter potorium uasv *om.* a || Culignam in] culignani a || 7 cululos U p.c. : *om.* va || 7 et 8 sympinium va || 9 uinum in sacrificiis U : uinum in gazophilatio v in gazophylacio a || 10 sympinatrices va || uas simile *om.* a || 11-13 Et Lesbium — deducuntur *add. in mg. inf.* U² || 11 c(a)elatum va || 12 Lesbii] Lesbii U² a.c. || Lesbos insula est] est autem Lesbos insula a || 12-13 pretiosissimi U² || 13 a quo v unde a || et Lesbides deducuntur U² : calices deducuntur v calices dicti a || et² *om.* v Item a || 14 dixerunt a || utrum] uerum a || 15-16 et irnola — sacris *add. in mg.* U² || 16 scyphas U a.c. || quo¹] qua (?) U a.c. || 17 de quibus inferius dicemus *om.* a || et Cyphus U : Cyphus v item cyphus a || 17 putant a scypho va || 19-20 et depesta — solebant *add. in mg.* U²

741 **Vasa pistoria**: **mola**, **cribrum**, **incerniculum**, **rutabulum**, de quibus inferius dicemus, quamuis mola et rutabulum improprie uasa dicantur. **Vasa repostoria**: **Arca**, **scrinium**, **capsa**, **Carthophilacium**, **repositorium**, **fuscina**, **fiscella**, **canistrum**, **cistella**, **Sporta**, **bulga**, **loculus**, de quibus partim diximus, partim inferius dicemus. Item **saccus** notae significationis, qui et **culeus** dicitur, á quo (c.301) **culiola** cortices nucum uiridium dictae á similitudine culeorum, quibus uinum siue oleum continetur, á caelando, hoc est occultando, nomen habentium, cuius diminutiuum est **sacculus**, quod (f°185 ter r) pro loculo siue bulga accipitur. Dicitur que etiam **Marsupium**. **Cato**: Ex quo perspicuum est maiorem curam habere nos marsupii nostri quam uitae nostrae. Et **crumena**, cuius diminutiuum est **crumenula**, de quibus alibi diximus. Et **fiscus**, quod proprie significat folliculum quo testes teguntur; ponitur tamen pro sacculo in quo pecuniae publicae reconduntur, unde fiscum aliquando pro aerario accipimus; á quo **fiscalis** deducitur; hinc phiscales poenae et fiscales calumniae dicuntur, et procurator fiscalis Romae, qui pontificalis fisci curam gerit. Et **Gazophilatium** arca, siue quiuus alius locus in quo pretiosior supellex conseruatur. **Gaza** enim persica uox est, et significat opes, supellectilem et generaliter quicquid possidemus. **Virgilius**: Et gaza laetus agrestis. $\phi\upsilon\lambda\acute{\alpha}\tau\tau\epsilon\upsilon\nu$ custodire est.

742 **Vasa rustica**: **Cophinus** et **Calathus**, qui á nostris **Qualus** dicitur á colando, uas per quod uinum defluit, uua in eo ex torculari posita; et **Corbes**, uas rusticum uulgo notum, dictum ab eo, ut **Varro** inquit, quod spicas aliud ue quid in eo corruerant, unde minores **Corbulae** dicuntur. Ab eo **Corbulo** deducitur, nomen proprium uiri magnitudine corporis et robore praestantis, quasi ferendis corbibus idoneus esset. Claruit Neronis temporibus. **Iuuenalis**: Corbulo uix ferret tot uasa ingentia. Et **canistrum**, cuius diminutiuum est **canistellum**; et á qualus fit quaxillus, de quo diximus; et triplium uas simile canistro. **Vasa mensae** simul et coquinae communia: **Catinum**, uel á capiendo, uel quod Siculi $\kappa\acute{\alpha}\tau\iota\nu\omicron\nu$ nuncupabant uas magnum concauum escarium in quo pultim aut iurulenti aliquid ponebant. **Magida** á magnitudine, quae et **patina**, quod pateat, appellatur. **Lanx**, quae et **langula** dicitur á latitudine. **Ply-**

741,1-2 cf. c. 647,49-58; 867,38 | 3-5 cf. c. 711,26-27; 648,26-27 et 833,2-10; 982,23-24; 333, 23-27; 1,134 et c. 948,45-46; c. 702,33-34; 947,47-52; 394 et 777; 777 | 5-7 cf. P. Fest. 50 | 7 ex Isid. *orig.* 5,27,36 ? | 9-10 cf. Non. 141-142 (cf. Varro [non Cato] *frg.* [Cato]) | 10-11 cf. c. 615,29-30 | 11 cf. P. Fest. 308 [cf. Isid. *orig.* 11,1,104; Gloss. V,201,5] | 12-13 cf. Ps. Ascon. *Verr.* p. 212, 9 [cf. Isid. *orig.* 20,9,7] | 15 et 17 cf. Greg. M. in *Ezech.* 2,6,2 et Isid. 20,9,1 [cf. Gloss. IV,587,6 et 603,24] | 16-17 cf. Seru. *Aen.* 1,119 (*Verg. Aen.* 5,40), ex Tort. | 742,1 cf. P. Fest. 47 [uar. ?] | 1-2 cf. Isid. *orig.* 20,14,13 | 3-4 cf. Varro *ling.* 5,139 | 4-6 cf. Schol. [et Gloss. V,653,52 ?] et Iuu. 3,251 | 6-7 cf. P. Fest. 45 | 7 cf. c. 338,21-24 | 8 et 8-11 cf. Varro *ling.* 5,120 ms.

741,1 **Vasa pistoria**] sunt item uel pistoria uasa ut a || 2 quamuis — dicantur *add. in mg.* U² || 2-3 **Vasa repostoria**] uel repostoria ut a || 3 repostorium v chartarum repostorium a || 4-5 diximus partim inferius dicemus] superius diximus partim dicemus inferius a || 5 sacus U a.c. samis va || 7 hoc est occultando *add. in mg.* U² || 9 que om. a || qua va || 9-10 nostri U² p.c. || 10 nostrae om. a || 10-11 alibi diximus] dictum est a || 13 fiscales U p.c. || 13-14 calumniae] pecuniae a || 14 ponficalis U a.c. || 16 est om. va || 17 $\phi\upsilon\lambda\acute{\alpha}\tau\tau\epsilon\upsilon\nu$ Charlet : $\phi\acute{\iota}\lambda\alpha\tau-U\nu$ $\phi\upsilon\lambda\acute{\alpha}\tau-$ uero a || est] et seruare est, unde arctophylax, ursae custos bootes a (cf. c.487,6-8 ?) || 742,1 **Vasa rustica**] uel rustica uasa sunt, ut a | et Calathus *add. in mg.* U² v : calathus a || Qualus U : etiam Quallus v Qualus etiam a || 1-2 á colando uas] quod á colando deducitur instrumentum a || 2 uua — posita] cum calcatur uua. *Virg.* tum spisso uimine quolos unde diminutiuum quasilus a (ex c.338,21-24) || 4 dicuntur U : dictae va || 4-6 corbulo — temporibus U² p.c. : dictus est Corbulo, qui ferendis oneribus uacat U¹ a.c. || 4 uiri proprium a || 6 claruit autem va || 7-8 et — diximus om. a || 7 á qualus fit U² p.c. a qualla f. v || 8 et triplium — canistro *add. in mg.* U² || **Vasa**] sunt item uasa a || 8-9 ut catinum a || 10 pultem a || uirulenti v || ponebant U : portabant va

nus: Lances é centenis libris argenti super quingentas numero Romae fuisse constat paulo ante Syllanum bellum. **Iuuenalis**: Aspice quam longo distendat pectore lancem. **Tympanum**, patinis et lancibus simile, sed magnitudine excellens. **Concha**, uas oblongum, concavum, á 15 conchae similitudine. **Parapsis**, patinae genus aliquantum concavae, in qua obsonia ponuntur. **Iuuenalis**: Quam multa magna que parapside coenat. Graeci hoc παρωΐδα nominant. **Gabata**, **Scutula**, **Acetabulum**, de quibus alibi diximus.

743 Vasa ad diuersos usus accommodata: **Fidelia**. **Plautus**: Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam. **Seria**, uas oblongum, artum. **Persius**: Et ó si sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule. **Terentius**: Releui omnia dolia, omnes serias. Eius diminutium est seriola. **Persius**: Seriolae metuens ueteris deradere limum. **Sinus**, uas sinuosum. **Virgilius**: 5 Sinum lactis et haec te liba, Priape, quotannis Expectare sat est. (f°185 ter v) **Galeola** similiter uasculum sinuosum, sed aliquanto minus. **Varro**: Vbi erat uinum positum in mensa aut Galeola aut sinu. **Lepista**, uas ampullae simile. **Idem**: Aliqui uenditant oleum. Sabinorum fanis Lepistae pauperioribus perisque aut fictiles sunt aut aeneae.

744 **Orca** uasis genus erat tereti atque uniformi spetie, cum quo aliquando iactare talos antiqui solebant. **Persius**: Angustae collo non fallier orcae. Sumpsit autem nomen á similitudine marinae beluae quae orca dicitur, Balenae infestae. **Balenas** in oceano Gaditano non ante brumam conspici tradunt, condi autem aestatis temporibus in quodam 5 sinu placidissimo et capaci, in quo parere mire gaudent; hoc scire orcas, quarum imago nulla representatione exprimi possit alia quam carnis immensae, dentibus truculentae. Irrumpunt ergo in secreta, et foetus earum ac etiam ipsas grauidas lacerant morsu, incurso que ceu (c.302) liburnicarum rostris fodiant. Balenae uero ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes et pondere suo oneratae, tum etiam utero graues 10 et pariendi poenis inualidae, hoc solum auxilium nouerunt in altum perfugere et se toto defendere oceano. Contra orcae sese illis opponere contendunt, in uada urgere et

742,12-13 cf. *Plin. nat.* 33,144-145 uar. | 13 Iuu. 5,80 uar. | 13-14 ex *Plin. nat.* 33,146 ? | 16 Iuu. 3,142 uar. | 17 cf. **425**; **335** et **425**; **501** | **743**,1-2 cf. Non. 543 (*Plaut. Aul.* 622) | 2-3 *Pers.* 2,10 -12 | 3 *Ter. Haut.* 460 | 4 cf. *Pers.* 4,29 | 4-8 cf. Non. 547 (*Verg. ecl.* 7,33-34; cf. *Varro frg.*; cf. *Varro frg. uar.*) | **744**,1 et 2-3 cf. *P. Fest.* 180 | 2 *Pers.* 3,50 | 3-23 cf. *Plin. nat.* 9,12-16 uar.

742,12 lances] quae omnia expiauit bellum ciuile syllanum paulo ante quam haec facta sunt, lances-que a || é centenis] & c.v || super] quas tunc super a || 12-13 paulo ante Syllanum bellum] multosque ob eas proscriptos dolo concupiscentium a || 6 Iuuenalis — lancem *add. in mg. U²* || magno distendat *va* || lances *va* || 15 similitudine conchae *va* || 15-16 in qua — ponuntur *add. in mg. U²* || 16-17 Graeci hoc παρωΐδα — diximus *Charlet* : g. h. παρό- ... d. *U* : graeci hoc τοροΐδα n. G. S. Ertabilum de quibus — d. v graecum est παρόψις παρωΐδος. a pará praepositione et ὄψιον obsonium a || **743**,1 uasa] sunt quae et a || accommodantur ut a || 2 et seria a || ar(c)turnum *va* || 6 *om. va* || 3-4 Eius — limum *add. in mg. inf. U²* || 3 Eius *U²* : cuius *va* || 4 Seriolae *U²* : -la *va* || et sinus a || 5 te] tibi a || quotannis] quot annis v || 5-6 Galeola similiter uas v Item galeola uas similiter a || 7 et lepista a || fanis *om. va* || 8 pauperibus *va* || **744** *add. in mg. inf. U²* || 1 et orca a || *post erat del.* rotundi *U²* || 2 *post* nomen *del.* ab Orca marino pisce *U²* || 3 Balenae infestae *U²* : Balena infra v balenae infesta. de quibus sic *Plynius* a || Balenas *U²* : baleares v Balenae et in nostra maria penetrant a (*Plin.*) || 3-4 gaditano oceano a (*Plin.*) || 4 conspici] conspici eas a (*Plin.*) || 5 *sinu U²p.c.* || placidissimo] placido a (*Plin.*) || in quo — gaudent *U²* : Cum de orcis et balenis in quo — gaudent v mire gaudentis ibi parere a || 5-6 orcas quarum imago] orcam infestam his belluam. et cuius imago a (*Plin.*) || 6 carnis immensae *U²* : carinae immense v carinae inuersae a (*ex Plin.9,14*) || 5-6 truculentae — ipsas *U²* : truculenter irrumpunt: ergo infectus earum — ipsas v truculentae. irrumpunt ergo in secreta ac uitulos earum, et foetus, uel etiam in annum a (*Plin. var.*) || 8 Balenae uero *U²* : Balenae non v illae a (*Plin.*) || 9 tum etiam *U²* : quum e. v tunc quidem e. a (*Plin. var.*) || 10 et pariendi] parienduae a (*Plin.*) || hoc *om. a (Plin.)* || nouere a (*Plin.*) || profugere *va (Plin.)* || 11 sese — contendunt] occurrere laborant, seseque opponere a (*Plin.*) || 11-12 in uada u. e. c. a. t.] e. c. a. t. in uada u. saxis illidere a (*Plin. var.*)

cautum angustiis trucidare. Spectantur ea praelia nullis flantibus uentis, sed maximis excitatis fluctibus ad anhelitus ictus que earum, quanti nullo turbine uolui consueuerunt. Penetrant aliquando et in nostra maria. Visa est orca in portu Ostiensi oppugnata á Claudio principe. Venerat tunc exaedificante eo portum, inuitata naufragiis tergorum aduectorum é Gallia, satians que se per complures dies alueum in uado sulcauerat, adeo accumulata fluctibus ut uertere se nullo modo ob uastitatem corporis posset et dum Sagenam persequitur in litus fluctibus propulsa multum eminente dorso super aquas, inuersae carinae spetiem praebebat. Protendi Claudius iussit plagas multiplices in ora portus, profectus que ipse cum praetorianis cohortibus populo Romano spectaculum praebebat, milite lanceas é nauigiis congerente, quorum unus uisus est mergi reflatu beluae unda oppletus. Ora Balenae habent in frontibus, ideo que in summa aqua natantes in sublime efflant nimbos. **Orchades** uero insulae sunt oceani septentrionalis ultra Britanniam, modicis inter se spatiis discretae, non longe remotae ab insula Tyle.

745 **Cumerum** uocabant antiqui uas quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis utensilia, quod et **camillum** nominabant, hoc est ad ministerium aptum. Nam ueteres camillos et camillas uocabant ministros impuberes in sacris. Vnde et Mercurius ethrusca lingua Camillus uocitatus est. Est etiam **Camillus** proprium uiri, et **Camilla** proprium mulieris. **Virgilius**: Volsca de gente Camilla. Quidam camillum dictum uolunt quasi paruum caminum: est enim **caminus** graece quem latine fornacem nominamus. Item **Persillum** uas quodam erat picatum, in quo unguentum seruabatur quo ungebantur Quirini arma.

746 Dicimus autem uas uasis, et **uasum** uasi; á quo **uasculum** diminutiuum, et **conuaso** uerbum, quod significat furtim colligo. **Terentius**: Aliquid conuasassem, atque hinc me ego conicerem protinus in pedes. **Metreta** etiam uas est ad mensurandum, quod et Sextarium dicitur. Item **modius**, de quo superius diximus, et **congiarium**, de quo dicemus inferius. (nº 185v)

744,23-25 cf. Tort. + Plin. nat. 4,103 | 745,1-3 cf. P. Fest. 63 | 3-5 cf. Tort. *camilla* ex Seru. Aen. 11,558 | 5 Verg. Aen. 7,803, ex Tort. ? | 6 cf. ? | 6-7 cf. Isid. orig. 19,6,6 uel Tort. [et al.] | 7-8 cf. P. Fest. 216 | 746,2-3 cf. Don. (?) et cf. Phorm. 190 uar. | 3 ex Isid. orig. 16,26,9 ? | 4 cf. 1,263 | 4-5 cf. c. 889,5-11

744,12 nullis flantibus uentis] ceu mari ipso sibi irato nullis in sinu uentis a (Plin.) || 12-13 sed — fluctibus] fluctibus uero a (Plin.) || 13 ad anhelitus ictusque(Plin.)] ad anhelitum uectusque v || 13-14 earum — est] quantos nulli turbines uoluant a (Plin.) || 14 orca] orca et a (Plin.) || 14-15 oppugnata] uisa est o. a (Plin.) || 15 eo portum (Plin.)] portum v || 16 aduectorum U² : euectorum va || satians (Plin.)] Satrares v || 16-17 sulcauerat (Plin.)] ful- v || 17 adeo om. a (Plin.) || ut uertere se] in tantum, ut circumagi a (Plin.) || ob corporis uastitatem v om. a (Plin.) || 18-19 eminente d. multum a (Plin.) || 19 inuersae — praebebat] carinae uice inuersae a (Plin.) || Claudius iussit] iussit Caesar a (Plin.) || 20 in] inter a (Plin.) || 21 milite — congerente] l. congerente milite e. n. assultantibus a (Plin.) || 21-22 unus uisus est mergi] unum mergi uidimus a (Plin.) || 22 unda oppletus] oppletum u. a (Plin.) || 23 in summa] summa a (Plin.) || natentes v annatantes a (Plin. uar.) || nimbos efflant (Plin.) haec Ply. a || 745,2 quod etiam va || 3 et camillas om. va || 4 uocitatus est U² : uocitatus v uocatus a || 7 nominamus U p.c. || 7-8 Item — arma add. in mg. U² || 7 quoddam va (recte) || 746,1 dicitur va || 3 ego om. a || pedes] sedeis a || 3-5 Metreta — inferius add. U² || Metreta etiam uas] Metreta v metreta uas a || quod et U² : qu(a)e etiam va || 4 Item modius] modius mensurae genus a || diximus et congiarium U² : congiarium v diximus Item congiarium a || 5 inferius dicemusva

747 Simili modo á do **uado** deriuatur, quod est eo, quasi uiae do, ut non nulli opinantur. Nos á graeco potius deductum existimamus. Nam Graeci βαδίζειν dicunt ire. Á quo **Abatos**, hoc est inaccessa, uocitata est insula Aegypti ad quam non est accessus. Item alius locus ultra Aegyptum atque Aethiopas. **Lucanus**: Atque Abaton
 5 quam nostra uocat ueneranda uetustas. Á uado composita fiunt **circumuado**, hoc est inuadendo circumdo. **Euado**, quod proprie significat exeo siue transeo. **Virgilius**: Euadit que celer ripam irremeabilis undae. **Terentius**: Sic, inquam, quo euadat uide. Aliquando tamen per metaphoram euadere ponitur pro fieri, produci. **Cicero**: An uerebare ne non putaremus natura potuisse improbum euadere? Non nunquam pro liberari. **Salustius**: At, ni Marius
 10 signa inferre atque euadere oppido properauisset, profecto cuncti aut magna pars fidem mutauiissent. Quandoque pro ascendere. **Virgilius**: Euado ad summi fastigia culminis. Modo pro apparere. **Idem**: Vt tandem ante oculos euasit et ora parentum. Plerunque etiam euadere est per quancunque difficultatem ad aliquid peruenire. **Terentius**: Et heri semper lenitas uerebar quorsum euaderet. **Inuado**, quod proprie aggredior significat. **Salustius**: Priusquam hos-
 15 tes inuaderet. Aliquando ponitur pro ingredior siue incipio. **Virgilius**: Tu que inuade uiam. **Idem**: Aut pugnam aut aliquid iam dudum inuadere magnum.

748 Item á do **uadum** dicitur per quod uia datur. Est enim proprie uadum fundum fluminis, lacus, maris, et cuiuscunque aquae. **Plynius**: Frequentes quippe teniae candicantis uadi carinas territant. **Idem**: Orca inuitata nau- (c. 303) fragiis tergorum aduectorum é Gallia al-
 5 ueum in uado sulcauerat. **Idem**: Saxum miri candoris á uado ad summa perlucens. **Idem**: Lignum uado haerebat. **Idem**: Vel si ad uada usque glaciuntur amnes. Hinc uadum quoque appellatur locus qui propter breuitatem aquae pedibus transiri potest. Vnde **uadosus** amnis et uadosum mare dicitur, qum frequentia habet uada, hoc est: frequentia loca quae
 5 transiri pedibus possunt. Hinc **uadare** uerbum deducitur, quod est pedibus transire. **Solinus**: Flumen quod propter breuitatem facile uadari poterat. **Papinianus**: Flumine publico intrueniente, uia constitui potest si aut uado transiri potest aut pontem habeat; secus autem, si uadari non
 10 possit, sed pontonibus traiciatur.

749 Á do praeterea **doceo** deriuatur. Nihil enim aliud est docere quam disciplinae aut alterius cuiuscunque rei cognitionem dare. **Virgilius**: Docuit post exitus ingens. Á quo **doctus** dici- (nº 186r) tur peritus, quamuis **peritus** plus esse uideatur quam doctus. **Cicero**: Itaque, qum sint docti á peritis, facile desciscunt sententia. Et **docilis**, qui facile
 5 docetur. Et **docibilis**, qui natura aptus est doceri. **Documentum**, quod experientiam significat. **Doctor**, qui docet. **Doctrina**, quod modo pro actu ipso docendi accipitur, modo pro disciplina. **Plynius**: Vir in omni doctrinarum genere excellens. Docere etiam aliquando pro dicere accipitur. **Lucillius** : Ne doce; hoc est: non dicas. Ab hoc

747,1-2 cf. ? | 3-5 cf. Tort. ex Seru. *Aen.* 6,154 (cf. Lucan. 10,323) | 6 et 7-12 cf. Non. 293 (Ter. *Phorm.* 111 uar.; cf. Cic. *Phil.* 2,18 uar.; cf. Sall. *Iug.* 56,6; Verg. *Aen.* 2,458; 2,531) | 6-7 cf. Seru. et *Aen.* 6,425 | 12-14 cf. Don. et *Andr.* 175-176 | 14-15 Sall. ? *fr. inc.* 14 [11 Oliver] [ex *Iug.* 50,3 ?] | 15-16 cf. Seru. et *Aen.* 6,260 + Non. 323 (Verg. *Aen.* 9,186) | 748,2-3 Plin. *nat.* 3,4 | 3-4 cf. Plin. *nat.* 9,14 | 4 Plin. *nat.* 9,50 | 4-5 Plin. ? [cf. Curt. 9,9,19 ?] | 5 Plin. *nat.* 37,25 | 9 Sol. ? [ex Sulp. *Seu. chron.* 1,22,3 ?; uide Veg. *mil.* 2,25] | 9-11 cf. Paul. [non Papin.] *dig.* 8,3,38 [uar. ?] | 749,1-2 cf. Non. 289-290 (Verg. *Aen.* 5,523) | 3-4 cf. Non. 428 (cf. Cic. *off.* 3,15 uar.) | 4-5 cf. Prisc. *gramm.* III,219,17 [et al.] | 7 Plin. ? [ex *nat.* 8,44 ?] | 7-8 cf. Non. 290 (ex Lucil. 869)

747,1-5 post uiae do del. á quo et add. ut — uado in mg. inf. U² || 1 ante ut add. Vado ov || 5 post uado add. simili modo vt a do vado o s. m. ut a do uado a v s. m. a || 9 liberare ova || 10 mutauiisset o || 14 quod U : quoque ova || 749,1 doceo (o lemma)] de quo o || deriuatur doceo v || 3 peritus¹ om. ova || 6 Doctor qui docet add. in mg. U² || docendo v || 7-10 Docere — docendi add. in mg. U² || 8 non] ne a

fit **Dedoceo**, quod est hoc quod doctus es falsum esse ostendo, docens quod uerum
 10 est. **Quintilianus**: Et quidem prius ac difficilior opus dedocendi quam docendi.

750 Item **dos**, non solum ea quae marito ab uxore datur (unde **dotalia bona** dicuntur et **dotales fundi**, hoc est ad dotem spectantes et in quibus dos á uiro locatur), sed etiam quicquid alicui datum est uel á natura, uel ab hominibus. Vnde **dotēs animi** dicimus prudentiam, iustitiam, fortitudinem caeteras que uirtutes. Item **dotēs corporis**: robur, pulchritudinem, incolumitatem et alia huiusmodi. Hinc fit **dotō** uerbum, et passiuum **dotor**; et uirtutibus **dotatum** hominem dicimus, et uitii, et quacunque alia re; et **indotatum** similiter. **Cicero**: Cuius artem quā indotatam uidisses, et incommunitam et incomptam, uerborum etiam dote locupletasti. Item **deus**, quia hominibus dat quicquid commodum est, quamuis alii aliunde deducant, ut superius ostendimus.

751 Item **dono**, quod est munus do, quamuis aliqui donum á graeco dictum malint, quod est δῶρον. Donamus autem plerumque premii gratia. **Cicero**: Quam Gallos et Hispanos ciuitate donasset; in praemium scilicet. Interdum beniuolentiae. **Virgilius**: Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. Certe non praemii gratia, nam tres primi
 5 praemia accipiunt, et postremi nihil omnino merentur, sed beniuolentiae. Non nunquam misericordiae et liberalitatis. **Cornelius Nepos**: Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam uniuersos frumento donauit. Profecto clementiae ac liberalitatis gratia, non remunerationis. Á dono **donaticae coronae** appellatae sunt quod his ueteres in ludis donarentur. Item **donatium** munus quod á principe siue imperatore donatur. **Donum honorarium**, quod datur patrono. **Donaria**, non in quibus dona reponuntur, ut quidam ignari sentiunt, sed ipsa dona quae diis offeruntur et sacras mensas atque aras ornant. **Macrobius**: Ornamenta uero sunt clypei, coronae et huiusmodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore quo delubra sacrantur, at uero mensa arulae quae eo die quo aedes ipsae
 10 dedicari solent. **Donatus**, cui quid dono datum est, cuius contrarium indonatus. Item
 15 **Donatus** proprium nomen, quasi dono á natura hominibus datus. Donum aliquando etiam de rebus pernitiosis dicitur. **Virgilius**: Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit. Á dono composita fiunt **redono** et **condono**. Redonare remunerare est; condonare uero modo donare, modo ignoscere. Ab iis **redonatio** et **condo-** (c. 304) **natio**, sicut á dono **donatio**.

752 Item á do **datatim** deriuatur, quod significat inuicem dando. **Plautus**: Tum isti qui pila ludunt datatim in uia. **Pomponius**: Quod ille dixit, quā ego in lecto datatim lusi tecum; hoc est inuicem dando, idest coeundo. Nam datatim ludere est mutuo coitu uti, quasi dare alteri quod alter det sibi. Et **Datarius**, nouum quidem, (f° 186v) sed non inelegans
 5 nomen. Significat autem eum qui in postulationibus ac litteris manu pontificis maximi

749,9-10 cf. Valla *eleg.* 5,1 (cf. Quint. *inst.* 2,3,2) | 750,6-8 cf. Non. 450 (cf. Cic. *orat.* 1,234) | 8-9 cf. Balb. 19 cf. 1,84-86 | 751,1-2 cf. P. Fest. 69 | 2-3 ex Cic. *Balb.* 24+48 ? | 4 Verg. *Aen.* 5,305 | 6-7 Nep. *Att.* 2,6 | 8-9 cf. P. Fest. 69 | 9-10 cf. Hug. ? | 10-11 cf. Seru. *georg.* 3,532 [et al.]; Isid. *orig.* 15,5,1-2; Hug. et al. | 12-14 cf. Macr. *sat.* 3,11,6 uar. | 15-16 cf. Non. 527 (Verg. *ecl.* 6,79) | 752,1-2 cf. Non. 96 (cf. Plaut. *Curc.* 296; cf. Pompon. *Atell.* 1)

749,9 hoc] id a || 750,8 incommunitam] inconiunctam o immunitam v || dat hominibus ova || 751,2 δῶρον U δῶρον o δορον v || 8 Coronae donaticae v || 13 aulae v || 14-15 cui — Donatus add. in mg. U² || 17 renunciare ov || 18 his ova || et om. v || 752,2 pila add. s.l. U² || 2-4 Pomponius — sibi add. in mg. U²

subscriptis diem ac locum notat quibus datae sunt litterae. Et **datio**, notae significationis. Veteres pro dant **danunt** aliquando scripsere, et duis pro dederis. **Plautus**: Cui seruitutem dii danunt lenoniam. **Mutuuum dare** est mutuare. Mutuum damus, ut **Paulus** iurisconsultus inquit, non eandem spetiem recepturi quam dedimus (hoc enim
 10 **commodatum** aut **depositum** esset), sed idem genus. Nam si aliud genus, ueluti pro tritico uinum recipiamus, non erit mutuuum. **Mutuidatio** in his rebus est quae pondere, numero, mensura ue consistunt, quoniam in his non idem spetie redditur, sed genere, qum in caeteris rebus aliud pro alio, inuito creditore, reddi non possit. Appellata est autem mutuidatio ab eo quod de meo tuum fit, et ideo, si non fiat tuum, non nascitur obligatio. **Mutuuum á foenore** sic separat **Marcellus**, quod
 15 mutuuum sine usuris sumitur, **foenus** cum usuris. **Plautus**: Nam si mutuo non potero, certum est sumam foenore. **Mutuo et mutuor** ita differunt quod qui pecuniam dat mutuo, is mutuare dicitur; qui uero accipit, is pecuniam mutuatur. **Mutuuum** pro uicario accipitur. **Apuleius**: Mutuam tibi operam praestiti; hoc est: uicariam. Aliquando **mutuo** aduerbium est, et modo significat alterutrum. **Cicero**: Mutuo se amabant; hoc est: alter alterum amabat. Modo uicissim. **Idem**: Fac me mutuo diligas; hoc est: fac mihi in amore respondeas et me uicissim ames. Á mutuo **mutuatio** deriuatur, hoc est: actus ipse mutuandi.

753 Sunt etiam qui á do suadeo deductum uelint, quasi suauedo, hoc est: suae dico. Est enim suadere accommodatis et suauibus uerbis aliquem in opinionem nostram inducere conari, hoc est: hortari aliquem ad id quod intendimus. Cuius contrarium est
 5 dissuadere. Persuadere uero est suadendo aut dissuadendo aliquid hominem in opinionem nostram inducere. Á suadeo fit suasio, suasor et suadela pro suasionem, et suasorium adiectiuum, unde pars deliberatiua á Rhetoricis suasoria dicitur. Et suasorium munus, hoc est officium suadendi. Et suasibile, quod suadere facile potest, et suasibiliter aduerbium. Á dissuadeo, dissuasor, dissuasio, dissuasibile. Á persuadeo persuasor, persuasio, persuasibile, persuasibiliter.

754 Do uero á graeco dictum existimant, quod est δίδω, á quo **do** datio dicitur; et **antidotum**, quod contra uenena datur, quasi ex aduerso datum. Nam et ipsa antidota ferè uenena sunt, ut sit antidotum quasi uenenum contra uenenum. Ab hoc
 5 antidotarium deducitur, unde antidotarium librum dicimus, in quo de Antidotis scriptum est. Quidam **danistas** quoque, hoc est foenatores, á dando dictos uoluerunt, quod dent foenori, quamuis alii á graeco potius existimant, hoc est ἀπό τοῦ δανίζειν, quod est mutuare

755 SIBI: Romae scilicet. **Sui** pronomen est reciprocum, dictum ita quia in se ipsum reflectitur. **Reciprocum** proprie significat repetitum; et **reciprocare** repetere

752,7-8 cf. P. Fest. 66 (et 68 ?) et Non. 97 (Plaut. *Pseud.* 767) | 8-14 cf. Paul. *dig.* 12,1,2,1-2 | 14-16 cf. Non. 439 (cf. Plaut. *As.* 248) | 16-17 cf. Valla *eleg.* 5,25 | 18 Apul. ? *fr. inc.* 66 | 18-21 cf. Valla *eleg.* 3,59 (cf. Valla [non Cic.]; cf. Planc. Cic. *fam.* 10,4,4 = 7,2 = 11,3 = 15,4 = 17,3) | 753, 1-2 cf. Balb. | 4-5 cf. Valla *eleg.* 5,30 ? | 6 cf. Quint. *inst.* 3,8,6 ?, ap. Valla *eleg.* 5,30 ? | 754,1 cf. Pap. ? | 2-3 [et 3-4 ?] cf. Balb. *antidotum* ? | 5 cf. P. Fest. 68 ? | 5-7 ? | 755,1-2 cf. Valla *recipr.* 2 ex Prisc. gramm. III,14,18-20

752,7 pro dederis] dodederis v || 9 iurisconsultis v || 10 est ova || 15 sumitur om. ova || 19 alter add. s.l. U² || 21 Mutuatio A mutuo v || 753 add. in mg. inf. U² || 1 suauedo] suadeo o || 4 dissuadeo ova || 7 post munus del. A dissuadeo dissuasor et dissuasio U² || suadibile ov || suadere U²: -ri ova || 8 suasibiliter (o lemma)] -sibiter o || 754,3 ferre o || uenenum² om. ov || 3-5 post uenenum del. unum uersum et add. Ab — scriptum est in mg. U² || 4 deducitur om. ova

est, quoniam ueteres **procari** petere dicebant. Vnde **proci**, á petendis mulieribus dicti. Sunt enim **proci** qui mulieres in matrimonium poscunt. **Virgilius**: Procos irrisa
 5 priores. Et qui adeo impudentes sunt ut nimis petant **procaces** appellantur. Vnde **pro-**
crax meretrix petulans dicitur impudens, inuerecunda, mordax. **Terentius**: Maligna
 multo et ma- (c. 305) gis **procax** illico facta est. Et **procacitas**, petulantia, quae non solum
 de animantibus, sed etiam de aliis rebus (P^o 187r) dicitur. **Virgilius**: Penitus que proca-
 10 cibus austris; hoc est: saeuientibus procellis asperis, malignis. **Procaciter** quoque ad-
 uerbium ab eo fit, hoc est petulanter. Procor autem á prociendo deriuatur: **procire**
 enim petere est. **Liuius**: Matrem prociuum uenerat. Habet que penultimam syllabam cor-
 reptam: quando enim producta est, significat ruptum atque irritum. Hinc iurisconsulti
 irritum **testamentum prociuum** dicunt; et **prociuitate**, saepe dicere, prouocare; et
prociuit pro prouocet.

756 **Procio** autem á cio declinatur, quod componitur á cis et eo. Est autem **cie-**
re prouocare, et quasi cis, hoc est citra, mouere, non, ut **Seruius** inquit, nominare.
Virgilius: Extremos que ciet gemitus. **Idem**: Lachrimas que ciebat. **Idem**: Aere ciere uiros,
 Martem que accendere cantu. Dicimus autem et in quarta coniugatione **cio**, cis; á quo
 5 **accire** deducitur, hoc est aduocare. Ab hoc uero accersere eiusdem significationis, et
 deaccire idem quod accire. Á cio **cito** fit, quod proprie est uoco. **Cicero**: Citat eum,
 non respondet, citat accusatorem. **Idem**: Citetur Salamis clarissimae testis uictoriae; hoc est: uo-
 centur Salamini ut testimonium uictoriae perhibeant. Per metaphoram tamen ponitur
 pro incito, prouoco, commoueo. **Idem**: Quorum studium legendo, non scribendo, uehementi-
 10 tius indies citat. Ab hoc **citatio** deriuatur, notae significationis. Et uerbum **oscito**,
 quasi cito, hoc est: commoueo os; unde **oscitatio** oris extensio dicitur, et uitium eius
 qui frequenti oscitatione tenetur **oscedo**, quod, quum toto corpore fit, **pandiculatio**
 dicitur; et qui toto corpore extenditur dicitur **pandiculari**. Item **citus**, hoc est celer,
 quasi citatus. Nam qui uocati sunt celerius uenire consueuerunt. Et **citatus** quoque
 15 pro celer usurpatur. **Apuleius**: Citato, non testudineo gressu. **Salustius**: Modo citus, modo
 tardus ingressus. Ab hoc fit comparatiuum **citior** et superlatiuum **citissimus**. **Plautus**
 : Nullam ego rem citiorem apud homines esse quam famam reor. **Afranius**: Citior abiit ancilla,
 citissimus omnium rediit. Item **cito** aduerbium, á quo citius et citissime.

757 Item á cito alia quoque composita fiunt: recito, quod significat repeto. **Mari-**
tialis: Fama refert nostros te, Fidentine, libellos, Non aliter populo quam recitare tuos. **Excito**,
 quod proprie significat expergefacio. Ponitur tamen pro sollicito. **Seneca**: Vt ociosum
 excitarem. Ab hoc **excitatio**, **excitamen**, **excitabulum**, **excitamentum**, **excitator**,

755,3 cf. P. Fest. 224 | 3-4 Verg. *Aen.* 4,534 | 5-6 cf. Tort. *s.d. R procacitas* potius quam P. Fest. 248 ? | 6-7 cf. Ter. *Hec.* 159, ap. Non. 23 ? | 7-9 cf. Non. 460 (Verg. *Aen.* 1,536) | 10-13 cf. P. Fest. 225 (cf. Liu. Andr. *carm. frg.* 8) | 13-14 cf. P. Fest. 225 ? | 756,2 cf. P. Fest. [non Seru.?] 66 | 3 Verg. *georg.* 3,517; *Aen.* 6,165 | 3-4 Verg. *Aen.* 6,468 | 6-10 cf. Non. 265 [et [6-7] Valla *eleg.* 6,2 ?] (cf. Cic. *Verr.* II,2,98; cf. *off.* 1,75; cf. *diu.* 2,5) | 10-11 cf. Don. *Andr.* 181 | 11-12 cf. Gell. 4,20, 9 | 13 cf. P. Fest. 220 | cf. Non. 265 ? | 15 Apul. ? *fr. inc.* 67 [cf. Plaut. *Aul.* 49 ?] | 15-16 cf. Sall. *Catil.* 15,5 ap. Non. 265 | 16-17 cf. P. Fest. 61 (Plaut. *frg.* 7 [21]) | 17-18 Afran. ? *fr. inc.* 1 | 757,2 Mart. 1,29,1-2 | 2-3 cf. P. Fest. 80 | 3-4 Sen. ? *fr. inc.* 29

755,6 imprudens v || 7 multum va || 11 est *om. ov* || penultimam *U²p.c.* -ma syllaba correpta v || 12 atque *bis o* || 756,3 uires *o* || 5-6 Ab hoc — accire *add. in mg. U²* || 5 accersire *ova* || 8 Salaminii *ova* (*recte*) || 10 indies] uides *ov* || 12-13 pandiculatio dicitur] *pandi- sic in fine uersus o* pandiculatio etiam hoc est ipse actus extendendi siue ipsa extensio corporis v || 13 qui et *ov* || 15 testudines v || 16 Plautus (*o lemma*)] *om. o* || 18 citissimus] -a a || 757,1-2 recito — tuos *add. in mg. U²*

5 **excitabundus** deriuantur. **Incito**, prouoco, irito, incendio; á quo **incitatio, incitamen, incitabulum, incitamentum** pro eo quod incitat. **A. Gellius**: Fomes atque incitabulum uirtutis. Item **incitator** atque **incitabundus** pro eo qui incitat. **Suscito**, interdum excito, interdum uiuifico. **Seneca**: Nec tam sanare languentem uisus est quam mortuum suscitare. Ab hoc fit **suscitabulum**, quod pro incitamento accipitur. **Varro**: Symphonia uocis suscitabulum. **Concito**, commoueo, ad iram prouoco; á quo **concitatus** iratus dicitur. **Gellius**: Erat enim aliquanto concitator. **Percito**, quod meminerim, non legi; inuenitur **percitus**, hoc est commotus, concitatus. **Solicitus** quoque á cito componitur, quasi solo citatus, (f° 187v) hoc est permotus, quemadmodum inferius dicemus.

758 Praeterea á cio **concio** dicitur, quod est modo perturbo, commoueo. **Afranius**: Dii sunt irati tibi, qui conciere cogites tantum mali. **Actius**: Nisi quas terrestres pontus strages conciet. Modo conuoco, á quo concionem uocamus multitudinem populi congregatam ad audiendum aliquem orantem pro utilitate communi. Propter quod et locus
5 ipse **concio** appellatur, et ipsa oratio; et is qui orat dicitur **concionari**. Item á **concio concilium**, multitudo populi consulendi gratia congregata; á quo **conciliabulum**, locus in quo concilium congregatur, et **concilio** uerbum, quod est comparo, contraho, capitur que in bonam et in malam partem. Nam et concilio mihi amorem alicuius ac beniuolentiam (c. 306) dicimus et concilio odium, concilio inimicitias, hoc
10 est emo, comparo. Hinc **conciliatus** pro empto accipitur. **Terentius**: Prodi male conciliate; hoc est: magno pretio empte. Et **conciliatio** pro conuentione usurpatur. **Plautus**: Extat conciliatio seruanda promissa. Quando autem non cum re, sed cum deo siue homine iungitur, concilio significat placo et amicum facio. **Virgilius**: Tu scepra Iouem que Concilias. Á quo **conciliatrix** dicitur mulier quae uiris comparat, et conuenire
15 facit uxores et uxoris uiros. Et **conciliabundus**, qui conciliat. Et **reconciliare** est in gratiam restituere, quotiens scilicet amici qui, interposita aliqua offensa, aliquandiu fuerint inimici, in pristinam redeunt beniuolentiam ac familiaritatem; á quo **reconciliatio** dicta. Dicimus praeterea concilio mihi laudem, famam et honorem, et similiter reconcilio, hoc est comparo et acquirō. **Quintilianus**: Nam et plus autoritatis
20 afferunt ea quae non praesentis gratia litis sunt comparata, et laudem saepe maiorem quam si nostra sint reconciliant.

759 **Cis** autem, á quo **cio** deduci diximus, licet proprie **citra** significet, aliquando tamen pro **ultra** ponitur. **Salustius**: **Cis** Rhenum atque inter mare nostrum et oceanum. Á quo **citimus** dicitur extremus, et **citima** uocantur quae caelo proxima sunt. **Cicero**: Quibus erat ea minima quae ultima caelo, **citima** terris luce lucebat aliena. Et **citra**, quod praeter
5 notam significationem ponitur aliquando pro **sine**, ut qum dicimus : plus usus sine

757,6-7 cf. Gell. 15,2,3 | 8-9 Sen. ? fr. inc. 30 | 9-10 cf. Non. 176 (cf. Varro Men. 348) | 11 Gell. ? | 13 cf. 448,2-3 | 758,1-3 cf. Non. 90 (Afran. com. 46; Acc. trag. 399 | 3-5 cf. Tort. s.d. N ex Gell. 18,7, 5-8 | 6-7 cf. P. Fest. 38 | 7-8 et 8-9 cf. Valla eleg. 5,54 | 10-11 cf. Don. (Eun. 669) | 12 Plaut. fr. inc. 99 | 13-14 Verg. Aen. 1,78-79 | 14-15 cf. P. Fest. 62 | 15-17 et 18 cf. Valla eleg. 5,54 | 19-21 cf. Quint. inst. 2,7,4 ap. Valla eleg. 5,54 | 759,1 cf. 756 | 2 cf. Non. 92 (Sall. hist. frg. 1,11) | 2-3 cf. P. Fest. 42 | 3-4 cf. Non. 85 (cf. Cic. rep. 6,16) | 5-6 cf. Valla eleg. 2,49

757,5 deriuatur ov || 6 incitatur a || 8 tam] eam a || 9-10 Ab hoc — suscitabulum add. in mg. U² || 12 Percitus inuenitur v || 758,1 est om. ov modo est a || 1-3 modo — Modo add. in mg. U² || 2 quas] quasi a || 12 re] te ov || 15 conciliare U a.c. || 19 aequiro o || auctoritas v || 759,3 uocatur v || 4-10 Et citra — solebat add. in mg. inf. U²

doctrina quam citra usum doctrina ualet. Et **Cisterna**, de qua inferius dicemus. **Cis-sium** uehiculo biroti genus est. **Cicero**: In quadam caupona se occultans perpotum Cissio domum uenit. **Cisseus** rex Thraciae fuit, pater Hecubae, uxoris Priami; á quo **Cisseis** patronimicum femininum. **Citeria** appellabatur effigies quaedam arguta et loquax
 10 ridiculi gratia, quae in pompa uehi Romae solebat.

760 Varro reciprocum á recipiendo deriuatum scribit, et id esse quod alicunde profectum redit eò unde profectum est. **Actius**: Reciproca tendens neruo equino concita tela. Hinc **reciprocatio** dicitur retrogradatio sine circumactu. **Plynius**: Solertiam caprarum Mutianus uisam sibi scribit: in ponte praetenui duabus obuiis é diuerso, qum circumactum angustiae
 5 non caperent, nec reciprocaionem longitudo in exilitate caeca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse atque ita alteram proculcatae supergressam. Hinc **reciprocari** est retrogredi ita ut non uertaris; et **reciprocum argumentum** dicimus quod Graeci uocant **anti-strephon**, in quo, quicquid constituitur uerum esse, falsum reperitur, et quod in aduersarium dicitur, reflectitur in dicentem. (f° 188r)

761 Dialectici quod sensum in diuersa trahat **tractum** appellant, quale est illud: Viro forti praemium quod optauerit detur. Qui fortiter fecerat, uxorem alterius in matrimonium petiit et accepit. Is deinde cuius uxor fuerat fortiter fecit, repetit eam. Contradicitur. Secundus qui fortiter fecit: 'Si placet lex', inquit, 'redde; si non placet,
 5 redde'. Alter: 'Si placet lex, non reddo, quia secundum legem mea est; si non placet, non reddo, quia repetere eam non potes ex lege quam improbas'. Tale est apud **Africanum** iuris consultum: Qui quadringenta, inquit, habebat, trecenta legauit; deinde fundum tibi dignum centum aureis sub hac conditione, si legi Falcidiae in testamento suo locus non esset. Quicquid hic constitueris uerum esse, falsum reperietur. Nam si legatum tibi datum ualere dicamus, legi Falcidiae
 10 locus non erit. Ideo que, deficiente conditione, non debebitur. Rursus, si legatum non ualet, legi Falcidiae locus non erit, et sic legatum tibi debebitur. Hoc quidam **tractum** uocitauerunt.

762 Idcirco igitur **sui** et deriuatiuum eius **suus** dicta sunt reciproca, quod, sicut reciprocatur spiritus qum recipitur, et unda uicissim alluens littus, et Euripus (c. 307) ad pristinum subinde cursum rediens reciprocus est, ita haec pronomina ad id unde prodierant reuertuntur, quod Graeci ἰδιοπαθὲς et ἰδιοπάθειαν uocant. Neque
 5 enim dicere fas est: 'Ego dixi sibi. Non est sibi curae Res pu.^{ca}. Tu fuisti secum', ut uulgus indoctorum loquitur, quia nulla in iis reciprocatio est. Ideo ita dicendum: 'Ego dixi ei. Non est ei cura Res pu.^{ca}; Tu fuisti cum eo. Simili modo non est fas dicere: 'Vidi Ciceronem et fratrem suum'. Sed: 'Vidi Ciceronem et fratrem eius'. É contrario uero barbare dicitur in sacris litteris: Omnia á te expectant ut des illis cibum in
 10 tempore, ubi procul dubio reciprocatio est, ideo que non illis, sed sibi est scribendum.

759,6 cf. **166** | 6-8 cf. Non. 86 (cf. Cic. *Phil.* 2,77) | 8 cf. Tort. | 8-9 cf. Seru. *Aen.* 5,535 | 9-10 cf. P. Fest. 59 | **760,1-2** cf. Varro *ling.* 7,80 (Acc. *trag.* 545-546) | 3-6 cf. Plin. *nat.* 8,201 | 7-9 cf. Gell. 5,10,1-3 ?, ap. Valla *dial.* 3,13 ? | **761,1** cf. Afric. *dig.* 35,2,88 | 2-6 cf. Gell. 9,16,5-7 (Plin.), ap. Valla *dial.* 3,13 ? | 7-11 cf. Afric. *dig.* 35,2,88 | **762,1-4** cf. Valla *recipr.* 3 | 9-10 cf. Valla *recipr.* 9 (cf. Vullg. *psalm.* 103,27)

760,3 siue circumactio *ova* || Plynius (*o lemma*)] *om. o* || **761,6** quia] qui v || 10 *post* locus *add.* non *va* || 11 *tractatum U a.c.* || **762,1** deriuatiuum *o* -uatum v || 2 *unda*] *uada* v || 4 ἰδιοπαθὲς *U* ἰδιοπαθεο *ov* || ἰδιοπάθειαν *U* ἰδιοπαθειαν *o* ἰδιοπαθειαν v || 10 ubi] sibi v

Sicut enim recte dicimus: 'Omnes expectamus ut det nobis escam in tempore', 'omnes expectatis ut det uobis escam in tempore', ita dicendum est: 'Omnes expectant ut det sibi escam in tempore. Item parum latine translatum est: Á gloria eorum repulsi sunt, pro: á gloria sua; et perierunt propter iniquitatem eorum, pro suam. Recte ergo poeta inquit: Red-
 15 dita Roma sibi est. Nam, si scriberetur 'reddita ei', de altero intelligeretur, ut puta reddita Neroni aut cuipiam alteri. Et enim, si ita dicamus: 'Dum Cicero cum Trebatio loqueretur, pluribus uerbis negligentiam eius accusauit', profecto Trebatii negligentiam á Cicerone accusatam intelligimus. Si uero negligentiam suam dicamus, Cicero-
 nem significamus negligentiam propriam, dum cum Trebatio loqueretur, accusasae.

763 Est tamen quando indifferenter et se pro ipsum et suum pro ipsius ponere possumus, (f° 188v) prout ad illius de quo loquimur, uel ad nostram personam sermonem referemus, in quorum altero reciprocatio est, alter nullam habet reciprocatio-
 nem. Verbi causa: Omnes optant quod sibi utile est; et: omnes optant quod ipsi-
 5 utile est. Illud ad personam eius de quo loquimur refertur, et manifestam habet reciprocatio-
 nem. Hoc ad personam nostram, ideo que nulla est in eo reciprocatio. **Cice-
 ro:** Multi dubitabant quid optimum esset, multi quid sibi expediret. **Idem:** Legatus in pace profectus
 in prouincia pacatissima ita se gessit ut ei pacem esse expediret. **Idem:** Qui erranti comiter monstrat
 uiam, quasi de suo lumine lumen accendit; facit ut nihilominus ipsi luceat qum illi accenderit. Hic
 10 notandum est quod aliquando pro sui siue suus ponitur is aut ipse aut ille, duntaxat ad
 uitandam amphiboliam, hoc est sermonis ambiguitatem. **Cicero** in Bruto sic scribit:
 Is soceri instituto quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, prae-
 sertim qum ille Q. Sceuolam sibi minorem natu generum praetulisset. Notat hunc locum **Quinti-
 lianus**, et id sibi tam ad socerum quam ad Fannium referri posse testatur. Quod si
 15 dixisset ei, de Fannio utique locutus intelligeretur.

764 Item notandum quod **suus** aliquando pro proprius accipitur. **Persius:** Velle
 suum cuique est, nec uoto uiuitur uno. **Catullus:** Suus cuique innatus est error. Et interdum huic
 pronomini additur sibi, nulla necessitate, sed ueluti cuiusdam festiuitatis gratia. **Te-
 rentius:** Suo sibi hunc gladio iugulo. **Cicero:** Suo sibi uicitant succo. **Columella:** Suo sibi
 5 iure abluuntur. Vtimur etiam frequenter hoc dicendi modo: Suus est illius mos; sua est
 istius natura; suus est Aristotelis modus; suum Platonis genus; sua discentis diligentia,
 sua docentis. Nec illud contemendum est hoc pronomem suus non carere uocatiuo.
 Nam quod in sacris litteris legitur: Laudate dominum omnes angeli eius, profecto 'angeli
 sui' legendum est, qui est uocatiui casus. Praeterea, quis neget ita dici eleganter posse
 10 : defendite, adiuuate, protegite Caesarem uita periclitantem, ó amici sui, ó milites sui,
 ó ciues sui ? Mouere me aliquando solet quod **Virgilius** scripsit : Viuite foelices, quibus

762,13-14 cf. Valla *recipr.* 9 (Vulg. *psalm.* 48,15 + 87,6 ?; 72,19 uar.) | 14-15 Mart. *spect.* 2,11 |
 763,1-9 cf. Valla *recipr.* 8 (Cic. *Marc.* 30; Cic. *Lig.* 4; Enn. *trag.* 366-368 uar. ap. Cic. *off.* 1,51) |
 10-15 cf. Valla *recipr.* 10 (Cic. *Brut.* 101 ap. Quint. *inst.* 7,9,12-13) | 764,1 cf. Valla *recipr.* 12 | 1-2
 Pers. 5,53 | 2-4 cf. Valla *recipr.* 12 (cf. Catull. 22,20; cf. Ter. *Ad.* 958) | 4 Plaut.[non Cic.] *Capt.* 81+
 83 | 4-5 cf. Colum. 12,7,2 | 5-7 cf. Valla *recipr.* 12 ex Prisc. gramm. III,173,12-13 | 7-11 cf. Valla
recipr. 13 | 11-16 cf. Valla *recipr.* 5 (Verg. *Aen.* 3,493-494)

762,12 nobis a || 15 telligeretur v || 763,1-2 et suum — possumus om. ova || 11 amphibologiam a
 || 14 socerum] locorum v

est fortuna peracta iam sua, ubi procul dubio non sua, sed uestra dicendum erat, nec mihi
absimile ueri uidetur emendaturum hunc locum poetam omnium maximum fuisse si
opus perfecisset. Nam, quod alibi ait: Quisque suos patimur ma- (c. 308) nes, non refertur
15 id suos ad primam personam, quia sic resoluenda oratio est: Nos patimur manes, sed
quisque nostrum suos.

765 Praeterea illud quoque sciendum quod haec tria pronomina ego, tu, sui, binos
genitios sortita sunt: **mei, tui, sui**; et **mis, tis, sis**. Sed alteri, hoc est mis, tis, sis,
actiue capiebantur, in quorum locum (f° 189r) successere meus, tuus, suus, quae
possessiuam pronomina uocantur. **Ennius**: Ingens cura mis concordibus aequiperare. Mis
5 pro meis posuit, non pro mei. At mei, tui, sui nunquam nisi passiuue accipiuntur.
Quintilianus: Et, quod inter ista difficillimum fuit, amore mei uicit etiam matrem suam. **Cicero**:
Quod desyderium tui ferre non posset. **Virgilius**: Qui que sui memores alios fecere merendo. **Te-**
rentius: Hoc unum scio hanc meritam ut memor esses sui. Non significatur hic amor meus
quem in alterum habeo, sed quem alter erga me habet. Item non desyderium tuum,
10 sed alterius de te; et non memoria sua, sed de se. Similiter in plurali duorum: nam sui
uocem genitiui pluralis ac singularis non uariat, **nostrum et uestrum** respondent ad
illa mis et tis, ut nemo nostrum, nemo uestrum, non autem nemo **nostrum**, nemo
uestri. Veteres certe maiores nostrum pro maiores nostri scripsere. Vnde importu-
nissime fecisse A. **Gellius** scribit qui in plerisque Salustii exemplariis scripturam ista-
15 tam sincerissimam corruperunt. Nam, quum in Catilinario scriptum foret: Saepe maiores
nostrum miseri plebis Romanae, nostrum aboleuerunt et nostri scripserunt. Rursus 'habete
curam nostri sicut habemus curam uestri', non autem nostrum et uestrum, quia haec
respondent ad illa mei, tui. Aliquando tamen haec confunduntur, sed perraro, ut cau-
sa mea et causa mei, et apud **Terentium**: Vt apparet desyderio id fieri tuo, uidelicet quo tu
20 desyderaris, non quo desyderas.

766 Proprie autem memoria mea actiue accipitur, quod scilicet ego recordor;
memoria mei passiuue, quod alii de me recordantur. Dolor meus, quo sollicitor; dolor
mei, quo alii sollicitantur. Copia mea, quam ego possideo, copia mei, qua possideo,
ut meretrix facit omnibus copiam sui, non suam. Potestas mea, quam habeo; potestas
5 mei, qua habeor. Vtilitas mea, quam suscipio; utilitas mei, quam suscipit alius, hoc
est: quae á me suscipitur. **Quintilianus**: Sed ut aliquid praestaret patriae utilitas mei; idest
de me. Sic fastidium meum, quo ego alios fastidio; fastidium mei, quo ab aliis fastidior.
Idem: Seu mulier omnibus exposita mortalibus uanitatem fastidio mei despectu que captauit. Sunt
tamen quaedam ancipitem habentia significationem, sed quae facile discerni possit, ut
10 quum dico: Haec est pars mea, non de parte corporis intelligo, sed haereditatis. Et rur-

(Verg. *Aen.* 6,743) | 765,1-767,17 cf. Valla *eleg.* 2,1 (Enn. *ann.* 132 uar. ap. Prisc. *gramm.* III, 3,7; cf. Ps. *Quint. decl.* 6,21; cf. Cic. *Phil.* 2,45; Verg. *Aen.* 6,664; Ter. *Andr.* 281; Sall. *Catil.* 33,2 uar. ap. Gell. 20,6,14; cf. Ter. *Haut.* 307) [766] (cf. Ps. *Quint. decl.* 4,4 uar.; Ps. *Quint. decl.* 14,3)

764,14 praefecisset v || 765,4 aequiperare ova || 5 accipitur ov || 8 meritam] materiam v || 11 uoce est v || 14 scripsit ova || exemplaris o exemplaribus v || 18 hae o || 766,3 quam] qua o || mea quam possideo v || 5 qua] quam U a.c. || 6 utilitates v -tis a

sus: Haec est pars mei, non de haereditate, sed de corpore. Manus pars mei est, non mea; fundus, pars mea, non pars mei. Nam, quod Cicero inquit: Ex quo uereor ne nihil sim tui, nisi suppositionem pedum imitatus, hic tui de tuo significat, non de te, est que á tuum in genere neutrali, non á tu pronomine primitiuo.

- 767 Adeo autem dare actiuam significationem (f° 189v) his tribus genitiuis mei, tui, sui refugerunt autores linguae latinae ut eos mutauerint in alteram uocem, genitiuis aliarum dictionum cum quibus coniunguntur minime mutatis. Cicero: Dico mea unius opera Rem Pu.^{cam} esse liberatam. Idem: Solius enim meum peccatum corrigi non potest.
- 5 Idem: Ex tuo ipsius animo coniecturam ceperis. Non dixit, quia non licuit, mei unius opera, mei solius peccatum, tui ipsius animus. Et in plurali Quintilianus: Deinde, quum satis uires eorum explorauerint, suae ipsorum fiduciae permittunt. Non dixit sui ipsorum fiduciae. Nostrae quoque religionis homines qui sacras litteras interpretati sunt hoc diligentissime obseruarunt: Domine, exaudi uocem meam clamantis ad te. Et alibi: Domine, memorabor iustitiae tuae solius. Item alibi: Sustulit de latere meo ancillae tuae dormientis. Et tuam ipsius animam (c. 309) pertransibit gladius. Nec alia causa Terentius ita scripsit: Saluus sum meo praesidio atque hospitis, et non : praesidio mei atque hospitis. Idem: Hem, tot mea solius solliciti sunt causa ut me expleant. Gaudent autem maxime haec pronomina siue in primitiuorum genitiuorum, siue in possessiua uoce, illis tribus solius, ipsius, unius. Possumus tamen et trium et quatuor eleganter dicere. Item omnium, plurium, cuiuscunque et si qua sunt huiusmodi. Cicero: Sed uoluntati uestrae omnium parui. Brutus: Qui uestris paucorum respondeat laudibus. Veteres sas pro suas usurpauere. Ennius: Virgines nam sibi quisque domi Romanus habet sas. Item sam pro eam. Idem: Nec quisquam philosophiam in somnis uidit prius quam sam discere coepit.
- 10
- 15

- 768 DELICIAE. Oblectamenta. Deliciae proprie dicuntur quae nobis maxime sunt uoluptati, á deliciendo, hoc est alliciendo, nos ad uoluptatem. Delicere enim allicere est. Plautus: Qui illum sciat delicere, et noctem facere possit de die. Veteres licere implicare dicebant, á licio, quod est filum quo in tela textrices implicant stamen.
- 5 Vnde trilicem dicimus uestem quae ex tribus liciis constat. Á licere, hoc est implicare, lenones appellati, et per diminutionem lenunculi, et feminino genere lenae, quod adolescentulos alliciant. Significat tamen aliquando lenunculus etiam nauigium piscatorium. Lenas appellat Vlpianus quae mulieres quaestuaris prostituunt. Item, eas quae alterius nomine hoc uitae genus exercent, ut si qua, cauponam exercent, in ea corpora quaestuaría habeat, ut multae solent sub praetextu instrumenti cauponii prostitutas mulieres habere, dicendum est hanc quoque lenae appellatione contineri. Hinc lenocinari seu lenocinium facere dicitur qui quacun-
- 10
- 15

(Cic. orat. 3,47) [767] (ex Cic. Pis. 6; cf. Cic. fam. 5,20,8; cf. Cic. Mur. 9; cf. Quint. inst. 2,6,7; Psalm. Hebr. 140,1; Vulg. psalm. 70,16; cf. Vulg. 3 reg. 3,20; Vulg. Luc. 2,35; cf. Ter. Andr. 843; cf. Haut. 128-129; Cic. orat. 3,208 uar.; Brut. Cic. ad Brut. 1,7,2) | 17-19 cf. P. Fest. 324 (Enn. ann. 101; cf. 218-219) | 768,2-3 cf. Non. 277 (Titin.[non Plaut.] com. 99-100) | 5-7 cf. P. Fest. 115 | 7-8 cf. Non. 534 | 8-11 cf. Vlp. dig. 23,2,43,7-9 | 11-12 cf. Vlp. dig. 23,2,43,6

766,12 ne om. a || 767,2 alteram U : aliam ova || 17-19 Veteres — coepit add. in mg. U² || 19 dicere va || 768,1 maxime nobis ova || 2 sunt om. ova || uoluptatis v || 3 elicere ova || delicere] el-ov || 4-770,1 post stamen del. Ab hoc fit et add. in mg. dext. et inf. Vnde — compositum U² || 5-6 trilicem — implicare add. supra in mg. U² || 7 lenunculus aliquando v || 9 post exercent del. inde lenocinium U² || habet v || 10 cauponi a || 11 lenocinari seu add. s.l. U²

us negociationis assertione utatur. Per metaphoram tamen Lenocinari aliquando pro blandiri accipitur siue allicere. **Cicero**: Tibi seruiet, tibi lenocinabitur, minus aliquanto
 15 contendet quam potest.

769 Á licio uerbo fit etiam secundum quosdam lectus, quod fatigatos ad quiescendum alliciat, quemadmodum inferius dicemus. Item á Delicio dulce, hoc est suaue, quod dulcia maxime alliciant. Ab hoc fit dulciculus diminutiuum et Dulcitas. **Neuius** : Ó suauis linguae sonitus, ó dulcitas animae. Et dulcituudo. **Actius**: Tanta hinc in corda dulcituudo
 5 inuasit. Et dulcedo. **Cicero**: Quin etiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maxime uoluptariis, quippe dulcedine praeter caeteros sensus commouetur. Et dulcor. **Plynius**: Contractata dulcorem ammittit. Et dulce uerbum, á quo dulcesco. **Idem**: Paulatim que maturescentia dulcescunt. Item Dulcior, dulcissimus, et aduerbia dulciter, dulcius, dulcissime; et dulce pro
 10 dulciter, et praedulce ualde dulce, et subdulce aliquantulum dulce. Et edulco uerbum, quod est dulcius facio. **Cn. Martius**: Quapropter edulcare conuenit uitam Curas que acerbas sensibus gubernare. Et dulciloquus, dulciter loquens; et dulcifluus, dulciter fluens; et dulcisonus, dulciter sonans.

770 Item á licio fit compositum **allicio**, quod est attraho, induco; á quo **allecto** frequentatiuum. **Cicero**: Ad quem fruendum non modo non retardat, uerum etiam inuitat atque allectat senectus. Et **allicefacio**, á quo **allicefio**. **Suetonius** de Vitellio: Pronus uero ad cuiusque et quacunque de causa necem atque supplicium, nobiles uiros condiscipulos et aequales suos
 5 omnibus blandiciis tantum modo ad societatem imperii allicefactus uario genere fraudis occidit. **Pellicio**, quod est blandiendo decipio; á quo **pellicator**, qui ad fraudem pellicit. Et **pelliculatio**, quo **Cato** utitur pro blanda et fraudulentata inductione. Et **pellax**, fallax; á quo **pellacia**, fallacia. **Virgilius**: Verum ubi nulla fugam reperit pellacia. **Lucretius** : Subdola quum ridet penitus pellacia ponti.

771 Item á pellicio **pellex**, quia blandiendo uirum ab uxore seducit. Est enim pellex quae cum eo corpus miscet qui habet uxorem, sicut **concupina**, quae cum celi-
 5 be uirum (c. 310) ro sine nuptiis locum tenet uxoris, quam graeco uoca- (f° 190r) bulo παλλακῆν, hoc est pallacen, appellamus. **Suetonius** de Vespasiano: Inde quieti uacabat, accubante aliqua pallacarum quas in locum defunctae Genidis plurimas constituerat. **Iustinus** quoque Cyri pallacen nominat. Sed haec loca uitio ferè librariorum corrupta sunt, ut alia pleraque quippe pro pallacen pellicem scripsere, quum pellex latinum sit, nec uiri pellex
 10 dicatur, sed uxoris (nemo enim latine ita loqueretur pellex mea, sed pellex uxoris meae), pallace uero sit graecum, et concubinam significet, recte quo uiro iungatur hoc modo: haec est pallace mea, haec est pallace Vespasiani, quemadmodum haec est concubina mea, concubina Vespasiani. Vbicunque ergo repertum fuerit pellicem ad

768,14-15 Cic. *diu. in Caec.* 48 | **769**,1-2 cf. P. Fest. 115 | 2 cf. c. 600,53-56 et 755,58-756,1 | 3-6 cf. Non. 96 (cf. Acc.[non. Naeu.] *trag.* 640; Caecil.[non Acc.] *com.* 217; cf. Cic. *orat.* 3,99) | 6-7 Plin. ? | 7-8 Plin. ? | 9-11 cf. Gell. 15,25,2 potius quam Non. 106 (Mat. *carmin. frg.* 10,1-2) | **770**,1 cf. P. Fest. 27 ? | 2-3 Cic. *Cato* 57, ap. Non. 76 ? | 3-5 cf. Suet. *Vir.* 14,1 | 6 cf. Seru. *Aen.* 2,90 | cf. P. Fest. 204 | 7 cf. P. Fest. 243 (Cato) | 7-9 cf. Seru. auct. (*georg.* 4,443 uar.; Lucr. 2,559 uar.) | **771**, 1 cf. Pap.; Hug.; Balb. ? | 2-4 cf. Tort. ex Valla *eleg.* 6,48 | 4-5 Suet. *Vesp.* 21 uar. ex Tort. ex Valla *eleg.* 6,48 | 5-8 et 11-16 cf. Tort. (cf. Iust. 1,9,15 uar.) ex Valla *eleg.* 6,48 et ?*adn.* (*pellex*)

768,13-15 Per — potest *add. in mg. inf. U²* || 14 aliquando v || **769**,1 uerbum *ov* || 3 dulciculus diminutiuum et *add. s.l. U²* || Dulciculus Ab hoc fit v || 6 contractata *ova* || 8-9 et dulce pro dulciter *add. s.l. U²* || 9 et¹ *om. ova* || 10 arcebas *a* || *post* dulcifluus *del. dulcifu(.) U²* || **770**,4 cuiusque] cuiuscunque *a* (= *Suet.*) || aequales] quales *ov* || **771**,1 seducit *U p.c.* || 4 παλλακῆν *U a* -λακῆν *o* -λακῆν || pallacem v || uocabant *ova* || 5 Cenidis *a* || 6 pallacem *ova* || 7 pallacem *va* || 8 ita *om. ova*

masculum referri, sciendum est errorem ibi esse librarii, et pro pellicem pallacem esse scribendum. Non sine errore **Massurius** iurisconsultus scripsit pellicem eam habitam quae, cum uxor non esset, cum aliquo tamen uiuebat, quam uero nomine
 15 **amicam**, paulo honestiori concubinam appellamus. Hinc **Caius Flaccus**, emendauit, Pellicem uocari scribens quae cum eo cui uxor sit corpus miscet. Á pellex fit **pellicatus**, sicut á concubina **concubinatus**.

772 **Delicio**, á quo **delecto**, quod proprie significat attraho, duco. **Ennius**: Et me Apollo ipse delectat ac ductat Delphicus. **Quadrigrarius**: Fabius de nocte coepit hostium castra oppugnare, hostem delectare, dum collega id caperet quod captabat. Et quoniam quae grata ac iucunda sunt nos attrahere atque allicere solent, factum est ut delectare sit gratum esse
 5 á iucunditate afficere; á quo **delectatio** et **delectamentum** et **delectamen**. Item **delicium** in singulari et in plurali **deliciae**. **Martialis**: Stellae delicium mei columba, Verona licet audiente dicam, Vicit, Maxime, passerem Catulli. **Suetonius**: Titus, amor ac deliciae generis humani, tantum illi ad promerendum omnium uoluntatem uel ingenii uel artis uel fortunae superfuit. Ab hoc **delicatus**, plenus deliciis siue in deliciis uiuere assuetus, et per meta-
 10 phoram mollis ac tener; á quo aduerbium **delicate**. **Delicia** uero lignum est quod á culmine ad tegulas angulares infirmas uersus fastigium collocatur, unde tectum ipsum **deliciatum** et **tegulae deliciares** appellatae. **Delicare** autem ueteres dicebant explanare, indicare, aperire. **Actius**: Qua re alia ex crimine inimicorum effugere possis, delica. **Titinnius**: Quid istuc est aut iste uult sibi sermo? mater, delica; hoc est indica, ostende,
 15 explana. Item á licio fit **oblicio**, idem significans quod delicio; á quo **oblecto** et ab eo **oblectatio**, **oblectamen**, **oblectamentum**.

773 Veteres etiam delicare aliquando pro dedicare usurparunt. Sunt tamen qui delecto et oblecto non á delicio et oblicio uerbis deduci existimant, sed á lacto uerbo. Lactare enim est non solum lac praebere, sed dulcedine aliqua retinere et ad persuasionem inducere. **Terentius**: Nisi me lactasses amantem et falsa spe produceres. **Idem**:
 5 Eorum animos lactas. Hoc á lacte deriuatur, quod significat succum maternum quo animalia nutriuntur. **Virgilius**: Et lac subducitur agnis. Dictum similiter á liciendo, quia admotis mammis infantes alliciuntur. Hinc fit etiam lacteo, quod est lac sugo: lactans enim est quod lac praebet; lactens, cui praebetur. Et lacteus candidus, suauis, succulentus. Et lactesco, in lac conuertor. Et lactuca á lacte dicta, quod id genus oleris lacte
 10 abundet, praesertim ea quam **Meconium** uocant, á copia lactis saporiferi: quippe apud Graecos μήκων papauer dicitur, quae herba soporem inducit. Á lactuca **Lactucinarum** familia appellata. Lactes quoque á liciendo dicuntur, quod cibum alliciant. Sunt enim lactes in oue et homine per quas labitur cibus. In caeteris hae ilia, quibus

(cf. Massurius et Granius Flaccus ap. Paul. *dig.* 50,16,144) | 771,16-17 cf. Valla *adn. (pellex)* | 772,1-3 cf. Non. 97-98 (cf. Enn. *scaen.* 361; cf. *Quadrigr. hist.* 47) | 6-7 Mart. 1,7,1-3 | 7-9 cf. Suet. *Tit.* 1 | 9 cf. Pap. ? | 10-12 cf. P. Fest. 73 | 12-14 cf. Non. 98 (Acc. *trag.* 1; cf. *Titin. com.* 102) | 773, 1 cf. P. Fest. 73 | 1-2 et 3-4 cf. Don. *Andr.* 912 | 3 cf. Gloss. V,620,50 | 4 Ter. *Andr.* 648 | 5 Ter. *Andr.* 912 ap. Don. | 5-6 cf. Non. 331 (Verg. *ecl.* 3,6) | 7 cf. Balb. uel Gloss. V,620,50 | 7-8 cf. Seru. *georg.* 1,315 [an Balb. ex Seru. ?] | 9-10 cf. Varro *ling.* 5,104 | 10 cf. Plin. *nat.* 19,126 | 11-12 cf. Plin. *nat.* 19,59 | 13-14 cf. Plin. *nat.* 11,200

771,16 uxor] uox v || 772,1 á delicio delecto a || 10 Delicate aduerbium v || 11 fastigiatum ov fustigiatum a || 14 Titinnius U : Teren(tius) ova || sibi om. ova || 15 post oblecto del. quod parum perite Donatus existimauit á lacte deriuari U || 773 add. in mg. inf. U² || 1 Veteres — usurparunt add. s.l. U² || post Veteres del. tam U² || 2 et oblecto add. s.l. U² || et oblicio add. s.l. U² || uerbo U² a.c. || 6 licendo v || 8-9 Et lacteus — conuertor add. in mg. dext. U² || 9 post succulentus del. quinque (?) uoces U² || 10 Meconium v || 11 μήκων U² μηκών o μηκών v

capaciora sunt intestina ad aluum. **Plautus**: Ita tibi uacuitate uenio laxis lactibus. (f°189v mg. inf.) Item á lacte lacticina, hoc est: cibi ex lacte facti; et Lactiphagi, Scythiae populi qui et Galactophagi dicuntur. Et lactaria her- (c. 311) ba, quae et Tithymallus dicitur; et lactuca caprina, de qua inferius dicemus. Et lactaria columna, quae erat in foro boario, dicta quod ad eam infantes lacte alendos deferebantur. (c. 190r)

774 Item **elicio**, quod est educo, extraho; á quo **elecebrae argentariae** dictae sunt meretrices ab eliciendo argento; et **elices** sulci aquarii, per quos aqua collecta educitur; et (f° 190v) **electo** frequentatiuum. **Plautus**: Electabo adolescentem muneribus. Et **Elicius Iupiter**. Et enim Numa Pompilius, regnum urbis Romae adeptus, pontificem elegit cui sacra omnia exscripsit, atque exsignauit quibus hostiis, quibus diebus, ad quae templa sacra fierent, caetera que omnia publica priuata que sacra pontificis scitis subiecit, ut esset quo consultum plebs ueniret, ne quid diuini iuris negligendo patrios ritus peregrinos que asciscendo turbaretur; nec caelestes modo cerimonias, sed iusta quoque funebria, placandos que manes ut idem pontifex edoceret, quae que prodigia fulminibus alio ue quouis modo missa susciperentur atque curarentur. Ad ea elicienda é mentibus diuinis, Ioui Elicio aram in Auentino dicauit. **Pontifex** uero appellatus est uel á posse et facio, ut Sceuolae placet, uel, ut Varro affirmat, á ponte. Nam á pontificibus pons Sublicius primum est factus, et postea saepe restitutus, nec non caeterorum pontium cura eis data.

775 **Illicio**, attraho, illaqueo; á quo **illecebrae** dictae blanditiae quibus illicimur. Á quo **illecebrosus**, qui inanibus blandimentis hominem allicit. Et **illix**, qui allicit, sicut **illex**, qui sine lege et sine iure uiuit. Et **illecto**, pro allecto. Et **illicium**, de quo inferius dicemus, quum populus illicitur. **Illico** uero non ab illicio declinatur, sed á loco, quasi in loco. Proprie enim illico significat in eo loco. **Neuius**: Septimum decimum annum illico sedent. **Ennius**: Et quia quo irent nesciebant, illico manserunt. Ponitur tamen frequentissime pro statim. **Plautus**: Illico hic ante hostium erimus.

776 **Locus** proprie dicitur quicquid aliquid continet. **Virgilius**: Hic locus urbis erit. Ponitur que á dialecticis inter accidentia substantiae, et est una de **septem circumstantiis** quae ita numerantur: persona, qualitas, negocium, facultas, causa, modus, tempus, quae hoc uersu clauduntur: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Aliquando locus ponitur pro genere. **Salustius**: Natus haud obscuro loco. Est etiam locus argumenti sedes. Item, quum dicimus '**loco patris, loco fratris, loco filii** te habeo', non significamus quod ubi illi antea erant, ibi tu nunc apud me sis, sed quod in ea charitate qua illi aut fuerunt aut sunt aut essent aut esse deberent. **Terentius**: Si te in germani fratris dilexi loco. Interdum tamen **in locum** potius dicimus quam in loco,

773,14 Plaut. *Curc.* 319 uar. ap. Non. 331 | 15 cf. Apic. 302 ? | 16-17 cf. Plin. *nat.* 26,62 | 17 cf. c. 386,13 sqq. et 822,12 sqq. | 17-18 cf. P. Fest. 118 | 774,1-3 cf. P. Fest. 76 | 3 cf. Plaut. ? *fr. inc.* 100 [ex As. 295 ?] | 4-11 cf. Liu. 1,20,5-7 | 11-13 cf. Varro *ling.* 5,83 (Q. Scaeuola) | 775,1 cf. Non. 6 | cf. P. Fest. 113 | 2-3 cf. Non. 446-447 | 3-4 cf. Varro *ling.* 6,94 | 4 cf. ? | 5-7 cf. Non. 324-325 (Naeu. *car. frg.* 44; cf. Hemina [non Enn.] *hist.* 9; cf. Caecil. [non Plaut.] *com.* 117) | 776, 1 Verg. *Aen.* 3,393 ap. Non. 341 | 2-4 cf. Cassiod. *art.* 3 p. 1198 D-1199 A ? [et al.] | 5 cf. Non. 341 (Sall. *Catil.* 23,1) | 8-9 Ter. *Andr.* 292

773,14 Lacticina a lacte v || 15 Et² om. v || Tithynallus ov || 774,1 Illecebr(a)e ov || 4-14 Et Elicius — data add. in mg. inf. U² || 8 asciscendo o assistendo v || 9 iuxta v || 10 alio ue] a ioue v || 775,3-4 Et illicium — illicitur add. in mg. U² || 4 illicitur U² : -cet ov -ciet a || 7 eramus ova || 5 etiam U : et ova || 6 dicimus U p.c.

- 10 quotiens aliud erat, aliud successit, quod non fit sine uerbo significante motum.
Quintilianus: Nam quomodo pugnam ineuntibus tot simul metus laboris, dolorum, postremo mortis ipsis exciderint, nisi in eorum locum pietas et fortitudo et honesti praesens imago successerit. Item 'loco solatii mihi est' dicimus, **loco uoluptatis**, loco honoris, loco turpitudinis, pro: iucundum, uoluptuosum, honorificum, turpe. Dicimus autem in singulari
 15 locus tantum masculino genere; in plurali uero **loci** et **loca**, tam masculino quam neutro. Sed pro sedibus argumentorum duntaxat masculino usurpamus, et in plurali **locos mulieris** uulua appellamus. Nam in reliquis animalibus dicimus tantum uulua,

- 777 **A** locus fit diminutiuum **loculus**, quod sacculum significat, qui alio nomine **uulua** et **bulga** et **marsupium** dicitur, et capsula. Hinc loca distincta in quibus aues nidificant, et quaecunq; similia, dicuntur loculamenta. **Columella:** Vel si non ita competit, paxillis adactis tabulae supponantur, quae uel loculamenta quibus nidificent aues, uel fictilia
 5 columbaria recipiant. Item **loco** uerbum, quod proprie significat pono, quasi in loco constituo. **Virgilius:** Hic alta theatri Fundamenta locant alii. Aliquando ponitur pro repono, unde **locatum** repositum dicimus. (c. 312) **Plautus:** Dum aulam domi locatam perquirat, ablatam reperit. Interdum per usum alicuius rei pretio concedo; á quo **locatio** dicitur. **Cicero:** Vel quod locatio ipsa praetiosa. **Idem:** Vxor is fundus erat colono locatus. Saepe etiam
 10 pro marito do. **Plautus:** Filiam eius pupillam locauit. Á quo **illocabilis** dicitur quae tradi uiro non potest. **Idem:** Virginem habeo grandem, dote cassam (f° 191r) atque illocabilem.

- 778 Et á loco fit **locatarius**, qui domum aut fundum aliud ue simile in locationem conducit. Nomina enim masculina in arius et feminina in aria desinentia officia hominum qualitate que proprie significant, ut **caprarius**, capraria, **saltuarius**, **camparius**, **horrearius**, **classarius**, **classarius**, custos exercitor que caprarum, saltus, campi,
 5 horrei, classis. **Sagarius**, **lintearius**, **uestiarius**, uenditor sagorum, linteorum, uestium. **Proprietarius**, **fructuarius**, **usuarius**, cuius est proprietates predii, cuius fructus, cuius usus, quae omnia significant actionem passionem que. Pauca sunt quae passiuè accipiuntur, ut **legatarius**, **commodatarius**, **depositarius**, **beneficiarius**, **fideicommissarius**, qui legatum, commodatum, depositum, beneficium, fi-
 10 deicommissum accepit. Sic **locatarius**, qui accepit locatum, hoc est conduxit.

- 779 In arium uero neutra plerunq; repositorium significat, ut **tabularium**, repositorium instrumentorum et litterarum; **aerarium**, repositorium aeris ac nummorum pecuniae que; **sacrarium**, repositorium sacrorum; **armarium**, ubi reponuntur libri; **armamentarium**, ubi armamenta; **atramentarium**, uasculum in quo reponi-

776,11-12 Quint. *inst.* 12,1,28 | 14-16 cf. Seru. *Aen.* 1,306 [et al.] | 777,3-5 Colum. 8,8,3 uar. | 6 cf. Non. 340 (Verg. *Aen.* 1,427-428) | 7-8 Plaut. ? *fr. inc.* 101 [ex arg. ign. ?] | 8-10 cf. Non. 340 (Cic. *epist. frg.* II,8; *Verr.* II,3,55) | 10 Plaut. ? *fr. inc.* 102 [25 Oliver] [ex *Aul.* 228 ?] | 10-11 cf. Non. 340 (Plaut. *Aul.* 191) | 778,2-10 et 779,1-16 cf. Valla *eleg.* 1,6

777,1 locus] loco *U a.c.* || Loculus diminutiuum *v* || 2-5 et capsula — recipiant *add. in mg. inf.* *U*² || 2 et capsula — distincta *U*² *p.c.* || 2-3 in quibus — dicuntur loculam *add. in mg. sin.* *U*², *deinde del.* loculam || 5 columbarum *o* || 779,1 significant *a*

5 tur atramentum; **calamarium**, in quo calami reconduntur, quod et **theca calamaria** dicitur; **penarium**, ubi reponitur penus; **uiuarium**, ubi continentur aues, pisces, ferae quae ad uictum pertinent; **pomarium**, locus reponendorum pomorum uel locus consitus pomis. **Ouidius**: Id metuens solidis pomaria clauserat Athlas Moenibus. **Aluearium**, locus ubi sunt aluei apium et alueorum copia. **Rosarium**, locus ubi est copia fructuum rosas ferentium. **Plantarium**, non solum locus plantarum, sed ipsae plantae, etiam si euulsae sint, quamuis **Seruius** dicat plantaria esse quae ē seminibus nata cum radicibus et terra propria transferuntur, **plantas** uero, quae de arboribus rapiuntur. **Seminarium**, ipsum semen, hoc est plantulae. **Pampinarium**, palmes qui ē duro exit materiam que in proximum annum promittit, siue congeries uirentium ramusculorum. **Calcearium** et **uestiarium**, pro calceis et uestibus; **fustuarium**, pro fustigatione; **cibaria** pro cibis; **carnarium** et **donarium**, de quibus supra diximus.

780 Item á loco **locuples**, quod pleraque loca, hoc est multas possessiones, teneat. Omnes enim ueterum diuitiae in agris atque pecoribus erant et, ut **Cato** refert, quem uirum bonum colonum dixissent, amplissime laudasse existimabantur. Hinc **pecunia** á pecore appellata, et **locupletes** dicti diuites, quod loci, hoc est agri, pleni essent; et **locupletare** ditare, cuius passium est **locupletari**. **Plautus**: Visus est paterna haereditate locupletariet. Item á locis urendis **Locustae** uocitatae ob iacturam quam (f° 191v) messibus afferunt, tactu multa, ut supradiximus, urentes, morsu uero omnia erodentes.

781 DOMINI. Neronis. POPVLI. Romani scilicet. **Populus** diffinitur multitudo hominum iuris consensu et concordia communionem sociata; differt que á **plebe** quod, in populo omnis pars ciuitatis omnes que ordines continentur, in plebe autem non insunt nobiliores et patricii. Itaque utrunque á graeco dictum uolunt: plebem, ἀπὸ τῶν πλειόνων, hoc est á pluribus, quod plures sint plebei quam patricii; populum, ἀπὸ τῶν πολλῶν πλειόνων, hoc est multo pluribus, quod populus omnes ordines, ut diximus, complectatur. Á populus fit diminutiuum **popellus**, hoc est paruus populus; et **popularis**, quod modo significat id quod populi est. **Terentius**: Amicus meus summus et popularis Getha. Modo carus populo, unde et **populare** est amorem populi conciliare. **Pacuius**: Atque ut promerui, pater mihi patriam populauit meam. (c. 313) Aliquando etiam popularis pro uili ignobili que accipitur. **Plautus**: Praestat diuitem esse ac popularem quam nobilem et mendicum. Hinc **populacia** nugatoria et puerilia dicimus. **Laberius**: Dum populacia agimus per ludum. Á populus etiam fit **populor** uerbum, quod et populo dicitur. **Virgilius**: Populat que ingentem faris aceruum. Á quo **depopulor**, hoc est praedor et depraedor, passim que et quasi populatim diripio. Á quibus **populatio** et

779 (cf. *Ou. met.* 4,646-647; cf. *Seru. georg.* 2,23; [13-14] ex *Plin. nat.* 17,181) | 16 cf. 134, 628, 751 | 780,1 cf. *Gell.* 10,5,2 | 2-3 cf. *Cato agr. praef.* 2 | 3-4 cf. *Tort. agricola* ex *Plin. nat.* 18, 11 | 5-6 *Plaut.* ? *fr. inc.* 103 | 6-7 ex *Plin. nat.* 11,104 | 7 cf. 584-585 | 781,1-2 cf. *Aug. ciu.* 19,23 [uel 2,21 uel 19,21] + 19,24 potius quam *epist.* 138,10 ex *Cic. rep.* 1,39 [et al.] | 2-4 cf. *Gell.* 10, 20,5 | 8-10 cf. *Non.* 39 (cf. *Ter. Phorm.* 35; *Pacuu. trag.* 79) | 11 cf. *Don. Phorm.* 35 ? | 11-12 *Plaut.* ? *fr. inc.* 104 | 12-13 cf. *Non.* 150 (*Laber. mim.* 57) | 13-14 cf. *Non.* 471 (*Verg. georg.* 1,185)

779,10 *paene* fetentium *U* || non solum *U*²*p.c.* || sed *U*²*p.c.* || 12 quae] qux *o* || aperiuntur *v* || 780,1 *locuplex* *v* || 4 locis... agris *a* || 6 uocitati *o* || 781,5 sunt *v* || plebei *o*? *va* || 6 πολλῶν πλειόνων *U* || πολλῶν πλειόνων *o* || πολλῶν πλειόνων *v* || πολλῶν *p.* *a* || 12 et 13 *popularia ova* || 13-14 quod — aceruum *add. in mg.* *U*² || 15 *deripio a*

depopulatio, et **populator** ac **depopulator**, et **populatrix** ac **depopulatrix**, et **populatum**, quod modo significat per populos. **Apuleius**: Populatum ab omni prouintia reuocatus. Modo cateruatim et in uniuersum. **Cecilius**: Ego perdi te, qui omnes seruos perdo populatim; quaeso ne addas malum ad hoc malum. Et **populabundus** pro praedabundus; et **populosus** populo plenus; et **populariter**, hoc est affabiliter, humaniter, blande et cum fauore ac gratia populi. **Iuuenalis**: Et uerso pollice uulgi, Quemlibet occidunt populariter. Et **popularitas**, affabilitas, humanitas, blanditiae.

782 Et **publicus**, ut quidam existimant, quasi populicus, quod non priuatum alicuius, sed populi sit; á quo fit **publico** uerbum, quod est diuulgo; et **publicatio**, diuulgatio; et **Res Pu.^{ca}**, res populi; et **publice** ac **publicitus** aduerbia; et **publica sacra**, quae pro populo fiebant, sicut **priuata**, quae pro singulis hominibus familiis sacrae. Et **publicani**, qui rebus ad populum spectantibus fruuntur. Omnes enim qui á fisco aliquid conducunt recte publicani nominantur, ut qui uectigalia populi conducta habent. Et **publica uia**, quae in solo populi est, siue qua iter populo est.

783 Et **Publius**, praenomen eius qui populo gratus fuit; et **Publipores**, Publici serui, sicut **marcipores**, pueri, hoc est serui, Marci: huiusmodi enim appellationibus ueteres utebantur, quod genus intercidit. Et **Publicola**, quod á populo coleretur, siue quod coleret populum. Sic enim appellatus est (f° 192r) **P. Valerius**, primus cum Bruto post exactos reges consul creatus, quoniam, cum affectare regnum ob aedificari coeptam in summa Velia domum creditus fuisset, aedificata postea in infimo cliuo domo, lata que de prouocatione aduersus magistratus ad populum sacrandu que cum bonis capite eius qui regni occupandi consilia inisset, lege adeo se omni regni suspitione absoluit ut popularis etiam factus sit et publicolae cognomen adeptus. Item dies **populifugia** nominatus Iunio mense, quod eo die tumultu repente orto fugerit populum. Non multo enim post hic dies fuit quam decessus Gallorum ex urbe, quod tempore qui tum sub urbe erant populi, ut Fidenates et alii finitimi, contra populum Romanum coniurarunt. Scribit **Seruius** populum in singulari numero unius ciuitatis multitudinem, in plurali uero urbes significare.

784 Est etiam **populus arbor** excelsa, folio hederiae, sed parte altera sine angulo, altera oblongo, dicta, ut quidam putant, á frondium multitudine. Tria huius genera sunt: alba et nigra et quae **libyca** appellatur, minima folio ac nigerrima. Huic arbori et ulmo tiliae que et oleae et salici euenit ut circumagantur earum folia post solstitium, quod certissimum eius syderis confecti testimonium est. Ab hac populo fit **populeus**, ut populea uirga. Item **populnus**, sicut á ficu ficulnus.

781,17 cf. Non. 150 ? | 17-18 Apul. ? fr. inc. 68 | 18-19 cf. Caecil. com. 124-125 ap. Non. 154 | 20 cf. Balb. | 21-22 Iuu. 3,36-37 uar. | **782**,1 cf. Hug. uel Balb. [an Pap. ?] | 3-5 cf. P. Fest. 244 | 5-7 cf. Vlp. dig. 39,4,1,1 | 7 cf. Vlp. dig. 43,8,2, 21 | **783**,1-3 cf. Quint. inst. 1,4,26 + Prisc. gramm. II,236,11-13 | 4-9 cf. Liu. 2,7,5-6 et 12-8,2 | 10-13 cf. Varro ling. 6,18 | 13-14 cf. Seru. Aen. 1,225 | **784**,1-2 cf. Plin. nat. 16,86 | 2-3 cf. Plin. nat. 16,85 | 3-5 cf. Plin. nat. 16,87 | 6 cf. Pap. ?

781,16 et populatrix ac depopulatrix *add. in mg. U²* || 21-22 et cum — populariter *add. in mg. U²* || **782**,1 populicus] publicus *o* || priuatum *ova* || 2 uerbum Publico v || 3 et ¹*om. a* || ante res populi *add. et v* || **783**,5 affectaret v || 8 iniisset *ova* || 10 populi fuga v || **784**,3 folia *ova* || 6 Ficulnus a ficu v

785 Quidam etiam putant **Populoniam**, Etruriae urbem, á populorum multitudine quae in eo agro est appellatam, alii á populando, quod frequentibus pyratatum depopulationibus pateret, quoniam sola ex omnibus Etruriae urbibus ad mare fundata erat, quod ea tempestate urbium conditores uitare conabantur, ne barbarorum depopulationibus paterent.

786 Á plebe uero diminutium fit **plebecula**; et **plebeium**, quod plebis est. **Plebeii aediles**, discedente plebe á patribus, sunt creati. **Plebeiae Pudicitiae sacellum** Romae ut sacra caetera colebatur. Item **plebiscitum**, lex quam plebs, non populus, accipit, de qua inferius dicemus. Di- (c. 314) cebant autem ueteres plebs plebis tertiae declinationis et plebes plebei. **Plynius**: Tanta plebei consternatione ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemptus sit.

787 **PRAESIDE**. Imperatore, et magna laude Domitiani Neronem dominum, ipsum uero praesidem nominat. Nam **dominus** dicitur, ut supradiximus, cui populus subiectus est, qui que plenam habet in subditos potestatem. Hunc Graeci *κοίρανον* uocant. **Homerus**: *ὄκ ἀγαθὸν πολυκαιρανίη· εἰς κοίρανος ἔστω*, hoc est: Non bonus est multorum dominatus; unus dominus esto. Veteres hunc **tyrannum** etiam appellabant. **Virgilius**: Te propter Libyae gentes Numadam que tyranni Odere. **Idem**: Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Quamuis postea tyranni (f° 192v) nomen ad eos tantum translatum est qui non iure et aequis legibus, sed ui et quadam animi libidine dominantur. **Idem**: Conueniunt quibus aut odium crudele tyranni Aut metus acer erat. Ab hoc **tyrannis** dicta saeuum ac uiolentum imperium; et **tyrannicus**, quod tyranni est; et **tyrannice**, uiolenter, crudeliter.

788 Domini ergo nomen nescio quid superbum sonat, quemadmodum regis, de quo supradiximus, et tyranni. Propter quod Diuus **Augustus** domini appellationem ut maledictum et opprobrium, semper exhorruit. Et, qum, spectante eo aliquando ludos, pronuntiatum esset á mimo 'ó dominum aequum et bonum', uniuersi que quasi de ipso dictum comprobassent, statim manu uultu que indecoras adulationes repressit; sequenti uero die, grauissimo corripuit edicto, dominum que se postea appellari ne á liberis quidem aut nepotibus suis passus est. In imperatoris uero seu praesidis nomine nihil insolens, nihil superbum erat. Quippe **imperatores** dicebantur qui Senatus et populi Romani iussu uel ductabant exercitus, uel prouintias administrabant, et singuli duos legatos habebant. Itaque hi non domini erant, sed ministri, quamuis postea in tyrannidem uersus sit hic magistratus, et Imperatoris mitissimum nomen in eum translatum sit qui Romani imperii gubernacula tenet.

785,3 cf. Plin. *nat.* 3,50 ? | 786,1-2 cf. P. Fest. 231 | 2-3 cf. P. Fest. 236 | 3-4 cf. Gell. 10,20,6 | 4 cf. c. 656,58-59 et 657,6-8 | 5-6 Plin. *nat.* 10,122 | 787,2 cf. 53 | 4 Hom. *Il.* 2,204 | 5-7 cf. Seru. et *Aen.* 4,320-321 (Verg. *Aen.* 7,266) | 7-8 cf. *Isid. orig.* 9,3,20 [et al.] | 9 Verg. *Aen.* 1,361-362 | 788, 2 cf. 13-14 | 2-7 cf. Suet. *Aug.* 53,1-2

786,1-2 Plebii o Plebei v || 3 colebantur o || 5 plebes] plebs ov || 787,2 nominant va || 4 εἰς U εἰς ov || 7 tegisse U a.c. || 8 est] sit a || 10 post tyrannice add. quod ova

789 **Ab impero** dictus est imperator. Imperare autem iubere est, dictum ab in, intentiua particula, et paro, quasi statim paro uel prorsus paro. **Ab hoc imperium** declinatur, quod modo iussum significat. **Virgilius**: Hic uasto Rex Eolus antro, Luctantes uentos tempestates que sonoras Imperio premit ac uinclis et carcere frenat. Modo regnum, dominium, unde Romanum imperium et Romani imperii fines dicimus. **Idem**: Imperium oceano, famam qui terminet astris. **Idem**: Non illi imperium pelagi saeuum que tridentem, Sed mihi sorte datum. Aliquando imperium significat potestatem, unde **Vlpianus** imperium scribit aut merum dici aut mistum. Merum est imperium habere gladii potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, quod etiam **potestas** appellatur. Mistum est cui etiam iurisdictione inest, quod

10 praecipue in danda bonorum possessione consistit. **Iurisdictione** est etiam iudicis dandi licentia.

790 **Ab imperio imperiosus** dicitur, nimis se uere imperans, crudus et quasi ostentator imperii, qualis **Torquatus** apud Liuium, qui filium licet uictorem, quia contra imperium suum pugnauerat, securi percussit; ob id dictus imperiosus, et **Manliana imperia** crudelia uocitata. **Ab hoc fit aduerbium imperiose**, hoc est

5 acriter, se uere et cum ostentatione imperii. Item ab impero **imperito** frequentatiuum et, quod apud **Plynum** reperitur, **Imperitabundus** pro imperitans. Poetae aliquando **indupe-** (f° 193r) **ratorem** pro imperatorem usurparunt. **Iuuenalis**: Quales tunc epulas ipsum glutisse putamus Induperatorem.

791 **Praeses** autem est qui maius in Vrbe aut prouintia imperium habet, de quo superius late disseruimus, á praesidendo ita appellatus, á quo **praesidium**. **Praesidere** uero est praeesse, ut supradiximus, et á sedendo deducitur. **Sedere** quid sit manifestum est. **Plautus**: Si non ubi sedeas (c. 315) locus est, at est ubi ambules. Aliquando

5 ignauiam, cessationem que significat. **Terentius**: An sedere oportuit domi uirginem tam grandem? De auibus uero sedere dicitur in altiori loco esse, ut passer sedet in tecto, cornix sedet in arbore. Ita enim de auibus dicitur sedere ut de homine, dum sedet super equo aut iumento, quocunque corporis habitu ibi maneat. Sedere etiam pro placere ponitur á poetis. **Virgilius**: Id que pio sedet Aeneae, probat autor Acestes. Secundum

10 augures, sedere est consyderare, contemplari, consilium capere. Nam post designatas caeli partes, á sedentibus captantur auguria. **Plautus**: Sine iuxta aram sedeam, et dabo meliora consilia. Hoc etiam **Virgilius** ostendit, inducens Picum solum sedentem, qum alios stantes induxerit: Parua que sedebat Succinctus trabea; et alibi: Turnus sacrata ualle sedebat. **Ab hoc tractum est ut iudices** pro tribunali sedeant nec nisi **sedentes ferre sententiam** possint, ut intelligant se quid decernant consyderare diligenter oportere. Item

15 sedere manere est. **Virgilius**: Et sedet hoc animo. **Sedeo** autem á se et eo compositum

789, 1 cf. Prisc. gramm. II, 432, 27 | 1-2 cf. Pap. | 3-4 Verg. *Aen.* 1, 52-53 | 5-6 Verg. *Aen.* 1, 287 | 6-7 Verg. *Aen.* 1, 138-139 | 7-10 cf. Vlp. *dig.* 2, 1, 3 uar. | 790, 2-3 cf. Tort. *s.d. M imperiosus* (cf. Liu. 4, 29, 5-6) | 4 cf. Liu. 4, 29, 6 | 6 Plin. ? | 7-8 Iuu. 4, 28-29 | 791, 1 cf. Vlp. *dig.* 1, 18, 4 ap. Valla *eleg.* 5, 65 | 2 cf. 280 | 3 (cf. 280) cf. Pap. uel Balb. | 4 cf. Plaut. *Capt.* 12 | 5-6 Don. et *Ad.* 672-673 | 6-8 cf. Valla *eleg.* 5, 6 | 8-9 cf. Non. 404 (Verg. *Aen.* 5, 418) | 9-13 cf. Seru. (cf. Plaut. *Most.* 1094 + 1098 + 1103-1104; Verg. *Aen.* 7, 187) et *Aen.* 9, 4 | 16 Verg. *Aen.* 2, 660

789, 4-5 dominum a || 5 Romanum imperium et *om. ov* || 8 mixtum *ov* || imperium est *va* || 9 mixtum *ov* || 790, 6-7 Induperatorem aliquando *v* || 7 imperatore *a* || 791, 3 diximus *om. ov* || 16 *post animo del. U* Hinc *sedes m<ansiones ?>* & *habitacula <uocitan ?>* tur. Claudianus. Antiquas mutare *sedes [= Claud. ? fr. inc. 7]* (*lemmata*: *Sedes Claudianus*)

putant, quasi seorsum eo. Videmur enim seorsum ire et quasi á caeteris separari dum consideremus. Differt autem á sedeo **sido**, quoniam **sidere** est deorsum descendere.

Virgilius: Sedibus optatis gemina super arbore sidunt; idest: ab alto demittuntur.

792 Ab hoc composita fiunt **assido**, quod est apud aliquem officii gratia sedeo, ut puta aegrotum aut regem aut praesidem. Á quo **assiduum**, **assiduitas**, **assidue** de quibus supra disseruimus. Item **assidelae** mensae, ad quas sedentes flamines sacra faciebant; et **asser**, quod assidant parieti; et **asses** et **assule**, de quibus superius diximus; et **assessor**, quorum officium est assidere praesidi atque consulere, et in his ferè causis constat: cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis. Huius femininum est **assestrix**. **Afranius**: Dimittit iam assestricem, me adessee uocat. Et consessores, qui simul sedent. **Martialis**: Nec consessorum uicina numismata tantum, Aera sed á cuneis ulteriora petis.

793 **Circumsideo**, quod est circa sedeo, circundo. **Obsideo**, quod interdum pro circumsideo ponitur, interdum pro contra sedeo; unde **obsessi** dicuntur qui egredi urbem ut oppidum seu alium locum non possunt, ab hostibus circumsessi; et **obsidio**, circumsessio; et **obsidium**, quod fit ut hostes dimicare cogantur; et **obses**, qui (f° 193v) traditur imperio alterius ea conditione ut, si dator obsidis á fide recedat, recipienti sit potestas in corpus et uitam eius qui datus est obses. Hic, quoniam obsidionis gratia dari consuevit, inde nomen assumpsit, quamuis aliqui ab ob et fides compositum uelint, quod sit ob fidem datus. Obsidiae quoque sicut insidiae dicuntur. **Columella**: Dum tamen anus sedula uel puer adhibeatur custos uagantium, ne obsidiis hominum aut insidiatorum animalium decipiantur.

794 **Dissideo**, dissentio; á quo **dissidium**, hoc est discordia; et **dissidiosus**, contentiosus. **Desido**, ociosus sedeo; á quo **deses** desidis, et **desidiosus**, hoc est piger, ignauus; unde **desidia**, ignauia. **Subsido**, quod significat subter sedeo. **Virgilius**: Subsedit dubius. Á quo fit **subsidium**, hoc est auxilium. **Insido**, aliquem dolose expecto; á quo **insidiae**, quae clam insident ut hostes fallant; et ab eo **insidiator** uerbum, et **insidiosus**, insidiis plenus, fallax. Item **insidiator** et **insidiatrix**, qui insidiantur. Iungitur autem insido cum datiuo (**Virgilius**: Arripuit que locum et siluis insedit iniquis), quum **insisto** cum accusatiuo iungatur. **Idem**: Nulli fas casto sceleratum insistere limen.

795 **Resido**, ocior, commoror; á quo **resides**, ociosi, quieti, segnes. **Virgilius**: Iam pridem resides animos. Sicut é contrario **instantes** dicimus industrios. Et **Resina**, humor qui ex arboribus fluens, in iisdem residet; á quo **resinatum** dicimus, sicut á

791,18-792,2 cf. Valla *eleg.* 5,6 (Verg. *Aen.* 6,203 uar.) | 3 cf. 1,29 | 3-4 cf. P. Fest. 19 | 4 cf. P. Fest. 16 | 4-5 cf. 801 et c. 379,5-6 | 5-6 cf. Paul. *dig.* 1,22,1 | 7 cf. Non. 73 (cf. Afran. *com.* 181) | 8-9 Mart. 1,26,3-4 | 793,1-2 cf. P. Fest. 179 | 4-7 cf. Tort. *s.d.* B ex Valla *eleg.* 6,31 | 7-8 cf. P. Fest. 179 | 9-10 Colum. 8,2,7 uar. | 794,3-4 cf. Valla *eleg.* 5,6 (Lucan. [non Verg.] 1,207) | 4-5 cf. Seru. *Aen.* 11,531 = Isid. *orig.* 10,151 [et al.] | 7-8 cf. Verg. *Aen.* 11,531 | 7-9 cf. Seru. *Aen.* 6,708 (Verg. *Aen.* 6,563) | 795,1-2 cf. Seru. et *Aen.* 1,722

791,18 consideramus v || sedere U || 792,3 disseruimus U : diximus ova || 4-5 et asseres — diximus add. in mg. U² || 4-5 supra disseruimus ova || 5 atque in iis ova || 7-9 Et consessores — petis add. in mg. U² || 793,1 circa U : contra ova || osideo U a.c. || 3 ab U : aut ova || 8 sit] si v || 8-10 Obsidiae — decipiantur add. in mg. U² || 794,2 Desido (o lemma)] Dissido ov || 4 aliquem dolose expecto add. in mg. U² || 7-9 Iungitur — limen add. in mg. U² || 7 insedis U² || 8 accusatiuo U² p.c.

pice picatum. **Iuuenalis**: Quid enim resinata iuuentus ? Residiare uero ueteres dicebant
 5 pro eo quod est saepe resilire. Rhesus, rex Thraciae fuit, (c. 316) quem Homerus scribit cum equis albis in auxilium Troianorum uenisse et á Diomede atque Vlysse noctu in castris fuisse occisum. Est etiam nomen fluminis Troiae. Rhetus gigas fuit quem Dionysius in leonem conuersus occidit. Item Rhoetus mons Troiae in quo Ajax Telamonius sepultus est; á quo Rhoeteius et Rhoeteus deducuntur.

796 Supersedeo, maneo, cesso, differo. **Plautus**: Supersede de istis rebus iam. Tu ipse ubi lubet finem face. **Consideo**, simul sedeo; á quo fit **consessus**, quod non significat consessionem, sed homines simul sedentes in uno loco, quemadmodum **conuentus** non conuentionem significat, sed homines qui uno in loco conuenerunt.

797 Á sedeo propterea **sedes** deducitur, in qua sedemus, ponitur que pro habitaculo et domicilio. **Caesar**: Crescente enim populi multitudine, mutare sedes statuerunt. Item pro sepulchro. **Virgilius**: Sedibus aut saltem placidis in morte quiescam. Eius diminutium est **sedicula**, et eiusdem significationis est **sedile**, quod et locus ad sedendum est. Et
 5 **sella**, quasi sedda. Et **sessio**, quod modo actum ipsum sedendi significat, modo ipsum sedile. **Cicero**: Tot locis sessiones gymnasiorum; idest tot sedilia. Et **subsella**, minores sedes, in quibus audientes poetas aut spectantes ludos sedere solebant; erant que etiam tribunorum, triumuirorum, quaestorum et huiusmodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis currulibus nec in tribunalibus, sed in subselliis considebant.
 10 **Sella curruli** maiores magistratus utebantur, quam simul cum toga et praetexta et lictoribus Romani ab Etruscis sumpserunt. **Currulis** autem á curru dicta est, quod in ea sedentes curru uehi maiores magistratus solebant. Sellam Graeci θρόνον, hoc est thronum, nominant. Hinc θρόνον βασιλικόν **solium**, hoc est sedem regiam, uocant, et θρόνον ἡγεμονικόν sellam curulem.

798 Item á sedeo **Sedulo** aduerbium, quod significat diligenter, instanter, continue, quasi assidendo, hoc est sine intermissione. **Cicero**: Sedulo, inquam, faciam. Nam, quod **Marcellus** scribit sedulo dictum quasi sine dolo nimis affectatum nobis uidetur. Quippe **sedulus** eodem modo quo assiduus dicitur, idem que significat. Et **sedulitas**
 5 est assiduitas et diligentia.

799 Item á sedeo **solium**, armarium é ligno factum, in quo reges ob corporis sui tutelam sedebant. Item sedes regia. **Curtius**: Reginam in solio uisam uehementi (f° 194r) ter admiratus. Aliquando uas in quo homines in balneis, uel domi, uel quouis alio loco, sedentes lauantur. **Martialis**: Non uis in solio prius lauari. Hispani id **duretam** uocant.
 5 **Suetonius** de Augusto: At quotiens neruorum causa marinis albulis que calidis utendum esset, contentus hoc erat ut insidens ligneo solio, quod ipse hispanico uerbo Duretam uocabat, manus ac pe-

795,4 cf. Iuu. 8,114, ex Pap. ? | 4-5 cf. P. Fest. 280 [uar. ?] | 5-7 cf. Tort. ex Hom. II. 10,435-437 et 474-501 | 7-8 cf. Ps. Acron *carm.* 2,19,23 | 8-9 cf. Tort. ex Strab. 13,1,30 potius quam Plin. *nat.* 5,125 | 796,1-2 cf. Non. 40 (cf. Plaut. *Epid.* 39) | 2-4 cf. Valla *eleg.* 4,2 = Tort. *s.d. N consessus* | 797,2 Caes. ? [ex Liu. 2,1,3 + 29,9,3 ?] | 3 cf. Verg. *Aen.* 6,371 | 5 cf. Isid. *orig.* 20, 11,10 [et al.] | 5-6 cf. Valla *eleg.* 4,2 (Cic. *orat.* 2,20) | 7-9 cf. Tort. *s.d. B sub* ex Ps. Ascon. *diu. in Caec.* 48, p. 118 | 10-11 cf. Macr. *sat.* 1,6,7 | 11-12 cf. Isid. *orig.* 20,11,11 potius quam Gell. 3,18,4 | 798,1 cf. Don. *Hec.* 63 ? | 2-3 cf. Non. 37 (Cic. *fin.* 3,16) | 799,1-2 cf. Seru. *Aen.* 1,506 | 2-3 cf. Curt. 6,5,25 ? | 4 Mart. 2,70,1 | 5-7 Suet. *Aug.* 85,5

795,4-9 Residiare — deducuntur *add. in mg. inf. U²* || 6 Vlyxe *ov* || 796,2 iubet *v* || 797,4 quo *U a.c.* || 5-6 Et sessio — sedilia *add. in mg. U²* || 10 quem *v* || 12-14 Sellam — curulem *add. in mg. inf. U²* || 12 Sella *ova* || graece *ov* || 14 ἡγε- *U²* ἡγεμονικον ο ηγεμονιον *v* || currulem *U² a.c.* || 798,2 *post* intermissione *del. s(...)* *U* || 799,5 *Ac a*

des alternis iactaret. Nonnunquam huic simile uas in quo defuncti sepeliuntur. **Plynius:** Qum et defuncti sese multi ficilibus soliis condi maluere. Quidam solium non á sedendo, sed á soliditate, quasi solidum, appellatum existimauere. Quidam á solo, quod in iis soli
 10 sederent. Ideo **solia sternere** dicebantur qui **solisternium** habebant. Et **solaria** **Babylonica** uocabantur quibus ea sterna solebant. Á sella etiam **sellaria** dicta loca in quibus disponi sedes solebant. **Plynius:** Atque ex omnibus quae retuli clarissima quaeque in urbe iam sunt dicata á Vespasiano principe in templo Pacis aliis que eius operibus, uiolentia Neronis in urbem conuecta et in sellariis domus aureae disposita.

800 Item á sedendo **seditio**, hoc est, sicut **Ciceroni** placet, á seorsum eundo. Est autem **seditio** qum, populo discordante, itur ad manus. Qualem ciuitatis statum describit **Virgilius:** Ac ueluti magno in populo qum saepe coorta est **Seditio** saeuit que animis ignobile uulgus, iam que faces et saxa uolant, furor arma ministrat. Similiter **seditio** in exercitu dicitur
 5 in classe, in campo, in schola et ubicunq; multitudo est hominum, qui ab hoc **seditiosi** dicuntur.

801 Item **seliquastra** sedilium genus est. Et **Sedentarium** dicitur, quod sedendo fit, (c. 317) unde **sedentarium** laborem dicimus, qui sedendo contrahitur. **Apuleius:** Vt etiam fatigationem **sedentariam** incessus uegetatione discuterem. Et **sedentaria** opera, quae sedendo fit. **Columella:** Neque enim **sedentaria** eius opera est, sed modo ad telam debet accedere, modo eos qui cibum familiae faciunt inuisere, tum etiam culinam et bouilia, nec minus praesepia mundanda curare. Item á sedendo **sedum** herba, quae et semperuiuum dicitur, de qua inferius disseremus, et **asser**es et **assides**, ab **assidendo** parieti. **Seduculum** non á sedendo, sed quasi **suduculum** dictum, genus flagelli est quod uapulantes sudare facit. Nec **sexus** á sedendo dicitur, sed á graec<c>o ἕξις, quod est habitus,
 10 significat que naturam et habitum, unde masculinum et femininum sexum dicimus.

799,8 cf. Plin. nat. 35,160 | 8-9 cf. Seru. Aen. 1,506 [et al.] | 9-11 cf. P. Fest. 299 | 12-14 Plin. nat. 34,84 | 800,1-5 cf. Valla eleg. 4,63 (cf. Cic. rep. 6,1 ap. Non. 25; Verg. Aen. 1,148-150) | 801,1 cf. P. Fest. 341 | 3 cf. Apul. met. 1,2,3 | 4-6 cf. Colum. 12,3,8 | 7 cf. c. 363,41 sqq. | cf. P. Fest. 16 | 7-9 cf. P. Fest. 336 uar. | 9-10 cf. P. Fest. 335

799,7 post iactaret del. unam uocem U || 8 solium om. ova || 11 etiam sellaria. A Sella v || 801,3-7 Et sedentaria — parieti add. in mg. inf. U² || 5 in uiscere v || tum] tantum a || 9-10 Nec — dicimus add. U² || 9 graeo U² || ἕξις U² υξίος ov